

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOZOFSKI FAKULTET

TATJANA M. KOPRIVICA

**ARHITEKTURA KASNOANTIČKE
DUKLJE.
MOGUĆNOST REKONSTRUKCIJE**

doktorska disertacija

Beograd, 2015.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOSOPHY

TATJANA M. KOPRIVICA

**THE ARCHITECTURE OF LATE
ANTIQUE DOCLEA.
POSSIBILITIES OF RECONSTRUCTION**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2015

Mentor:

dr Ivan Stevović

vanredni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Članovi komisije:

dr Jelena Erdeljan

vanredni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Olga Špehar

docent, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Vujadin Ivanišević

viši naučni savetnik, Arheološki institut SANU, Beograd

Datum odbrane:

Arhitektura kasnoantičke Duklje.

Mogućnost rekonstrukcije

Rezime

Doktorska teza *Arhitektura kasnoantičke Duklje. Mogućnost rekonstrukcije* ima za cilj rekonstrukciju arhitekture kasnoantičkog grada Dokleje u blizini Podgorice, na teritoriji savremene Crne Gore, odnosno pokušaj da se na osnovu sačuvanih istorijskih izvora, materijalnih ostataka na terenu i arhivske građe i arheološke dokumentacije od kraja XIX vijeka pa do današnjih dana, koliko je moguće, rekonstruiše preciznija slika o prvobitnom izgledu grada i pojedinim građevinama u njemu i upotpune dosadašnja saznanja o arhitekturi grada.

U radu se proučava urbana, odnosno sakralna topografija Dokleje od nastanka rimskog grada u I vijeku n. e do poslednjih pomena u arhivskim izvorima početkom VII vijeka. Razmatraju se bedemi Dokleje, građevine u centralnom dijelu grada: forum sa bazilikom, građevina broj 2, građevina IX, kapitolni hram, velike i male terme, Prvi hram (hram boginje Rome), Drugi hram, hram boginje Dijane, hrišćanske građevine u istočnom dijelu grada bazilika A, bazilika B i krstoobrazna crkva, kao i nekropole i akvadukt. Posebna pažnja skrenuta je na kultove koji su poštovani u Dokleji.

Uz ilustrativne priloge, u radu su dati i katalozi sa natpisima iz Dokleje i skulpturama i arhitektonskim elementima koji se nalaze na lokalitetu, u njegovoj neposrednoj blizini, u muzejskim institucijama ili su poznati samo iz arhivske građe, dokumentacije i literature.

Proučavanje šireg korpusa umjetničkih ostvarenja Dokleje, „kao suštinskog instrumenta simboličkog iskazivanja religiozno-ideoloških načela“, posebno je značajno za period prelaska iz pagansko u hrišćansko doba. U radu se analizira i odnos Dokleje prema gradskim centrima

Dalmacije odnosno Prevalisa kao i drugih centara ranog razdoblja Vizantijskog carstva.

Ključne riječi: Dokleja, Dalmacija, Prevalis, sakralna topografija, forum, hram, kult, bazilika, crkva, hrišćanstvo

Naučna oblast: Istorija umjetnosti

Uža naučna oblast: Istorija kasnoantičke i srednjovjekovne umjetnosti

UDK:

The Architecture of Late Antique Doclea. Possibilities of Reconstruction

Summary

The aim of the present doctoral dissertation on the topic of *The Architecture of Late Antique Doclea. Possibilities of Reconstruction* is to reconstruct the architecture of Late Antique Town of Doclea near Podgorica, located in the territory of Montenegro, specifically to attempt - based on the preserved primary sources, material remains at the site and archival sources and archaeological record, namely written documentation, which have been originating since the late 19th century up to the present time - both to make, to an extent possible, a clearer portrait of the original appearance of the town and certain buildings in it and to complete the knowledge about the town's architecture.

The dissertation has researched urban, namely sacral topography of Doclea, as it was from the time of the Roman town founding in the 1st century of the Common Era to the time of last mentions thereof in the archival sources of the early 7th century. The Doclea's town walls, buildings located in the town's center, the forum with basilica, building no. 2, building no. IX, the capitol temple, large and small thermae, the First Temple (the Temple of Dea Roma), the Second Temple, the Temple of Dea Diana, the Christian buildings located in the eastern part of the town, Basilica A, Basilica B and the cruciform church, and necropolises and the aqueduct as well have been studied by it. Special attention has been drawn to cults that used to be respected in Doclea.

Besides illustrations, the work has given also the catalogues of both inscriptions found in Doclea and sculptures and architectural elements that are at the site or in its vicinity, or in museums, or known only from the archival records, documents and references.

Researching in a broader Doclea's artistic creation corpus as in "the essential instrument of symbolic representation of religious and ideology doctrine" is particularly relevant to the period of transition from Paganism to Christianity. The work has analyzed also Doclea's relationship with the town centers of Dalmatia and Prevalis respectively, and with other centers of the early Byzantine Empire as well.

Key words: Doclea, Dalmatia, Prevalis, sacral topography, forum, temple, cult, basilica, church, Christianity.

Scientific field: History of Art

Narrow scientific field: History of Late Antique and Medieval Art

UDK:

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	1
I UVOD	3
II ISTORIJA ISTRAŽIVANJA DOKLEJE	6
II-1 Dokleja u putopisima.....	6
II-2 Sporadična istraživanja Dokleje	10
II-3 Organizovana arheološka istraživanja Dokleje.....	15
III DOKLEJA U ANTIČKOM I KASNOANTIČKOM RAZDOBLJU	43
IV TOPOGRAFIJA DOKLEJE	59
IV-1. 1 Ager Dokleje	59
IV-1. 2 Plan grada	61
IV-1. 3 Bedemi, ulazna kapija i slavluk.....	63
IV-2 Sjeverni dio grada	70
IV-2. 1 Forum i bazilika.....	70
IV-2. 2 Objekat IX.....	91
IV-2. 3 Kapitolni hram.....	92
IV-3 Južni dio grada	97
IV-3. 1 Velike terme.....	97
IV-3. 2 Male terme.....	121
IV-3. 3 Prvi hram (hram boginje Rome)	127
IV-3. 4 Drugi hram	130
IV-3. 5 Stambena zgrada	131
IV-3. 6 Dijanin hram.....	134
IV-3. 7 Ostale građevine	139
IV-4 Istočni dio grada.....	142
IV-4. 1 Bazilika A.....	143
IV-4. 2 Bazilika B.....	154

IV-4. 3 Krstoobrazna crkva	159
IV-5 Vodovod.....	173
IV-6 Nekropole	175
V KULTOVI POŠTOVANI U DOKLEJI.....	183
Carski kult.....	183
Kult boginje Rome.....	189
Kult boginje Dijane.....	191
Kult Jupitera.....	192
Kult Jupitera, Epone i <i>genius loci</i>	192
Kult Ananka/Ananke	194
Kult Neptuna.....	195
Kult Merkura	196
VI ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	198
VII IZVORI I LITERATURA.....	205
Izvori.....	205
Neobjavljeni izvori	205
Objavljeni izvori	207
Dokumentacija	209
Štampa.....	210
Literatura	211
VIII SPISAK ILUSTRACIJA.....	239
IX ILUSTRACIJE.....	259
X KATALOG I-SKULPTURA I ARHITEKTONSKA PLASTIKA.....	260
XI KATALOG II-NATPISI IZ DOKLEJE.....	261
XII PRILOZI	262
Biografija Tatjane Koprivice	262
Izjava o autorstvu	262
Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada	262
Izjava o korišćenju	262

I UVOD

Doktorska teza *Arhitektura kasnoantičke Duklje. Mogućnost rekonstrukcije* ima za cilj rekonstrukciju arhitekture kasnoantičkog grada Dokleje (sl. 1 i 2), u blizini Podgorice, na teritoriji savremene Crne Gore, odnosno pokušaj da se na osnovu sačuvanih istorijskih izvora, materijalnih ostataka na terenu i arhivske građe i arheološke dokumentacije od kraja XIX vijeka pa do današnjih dana, koliko je moguće, rekonstruiše preciznija slika o prvobitnom izgledu grada i pojedinim građevinama u njemu i upotpune dosadašnja saznanja.

U radu se proučava urbana, odnosno sakralna topografija Dokleje i njen odnos prema gradskim centrima Dalmacije odnosno Prevalisa, Balkana i drugim centrima ranog razdoblja Vizantijskog carstva. Proučavanje šireg korpusa umjetničkih ostvarenja kao suštinskog instrumenta simboličkog iskazivanja religiozno-ideoloških načela, posebno je značajno za period prelaska iz pagansko u hrišćansko doba.

Za 125 godina od početka arheoloških istraživanja Dokleje, istraženo je nešto više od 20 procenata površine grada. Od istraženih građevina, ni jedna nije, sa stanovišta arheologije, precizno datovana. Skoro da nema arhitektonskih fragmenata koje se na lokalitetu nalaze *in situ*. Sve ovo nastojanja da se rekonstruiše arhitektura kasnoantičke Dokleje čini složenim ali ne umanjuje potrebu da se u mjeri u kojoj to dozvoljavaju materijalni ostaci na terenu, dosadašnja saznanja nauke, stariji i najnoviji rezultati istraživanja Dokleje, napravi novi pokušaj u ovom pravcu.

Istraživanja, obavljena u arhivskim i muzejskim institucijama u Austriji, Francuskoj, Italiji, Velikoj Britaniji, Rusiji, Češkoj, Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori,¹

¹ Österreichischen Akademie der Wissenschaften-Wien, Österreichisches Archäologisches Institut-Wien, Österreichische Nationalbibliothek-Wien, Centre d'accueil et de recherche des Archives nationales-Paris, Musée du Louvre, Paris, Archivio Centrale dello Stato-Roma, Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Roma, Archivio Storico Soprintendenza Speciale per i Beni Archeologici di Roma, Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste, Istituto Geografico Militare-Firenze, Biblioteca dell'Archiginnasio di Bologna, Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Санкт-Петербургский филиал Архива Российской академии наук, Государственный

imala su za cilj pronalaženje dokumentacije ranijih istraživača Dokleje, odnosno pojedinih dokumenata i foto materijala koji možda, zbog tema za koje su se raniji istraživači zanimali, za njih nije bila od najveće važnosti, pa se nije našla u publikacijama. Evidentna je, i u arhivskim i dokumentacionim centrima, veoma oskudna foto dokumentacija o Dokleji. Rezultati ovih istraživanja ukazali su da je stručna javnost a ponekad i politički krugovi u vodećim evropskim državama s kraja XIX i početka XX vijeka pokazivala značajno interesovanje za istraživanja Dokleje.

Arheološka dokumentacija o istraživanju Dokleje neujednačnog kvaliteta, često neprecizna, sačuvana bez prateće foto dokumentacije ili planova, vođena različitim metodološkim pristupima, dodatno je otežala istraživanja.² Nesrazmjerni prostor koji smo u radu posvetili pojedinim problemima, po nekad nije bio uslovljen njihovim značajem već materijalom koji smo imali na raspolaganju.

Preispitivanje dosadašnjih pokušaja rekonstrukcije arhitekture kasnoantičke Dokleje savremenog istraživača dovodi u situaciju da sudi o pitanjima iz perspektive uvida u stanje djelimično devastiranog terena i nemogućnosti provjere pojedinih stavova ranijih istraživača. Takvi stavovi za nas su bili od posebne vrijednosti, ali nijesu isključivali naš kritičan odnos prema njima.

Tekstualni dio rada prate ilustracije i dva kataloga (K I i K II). U Katalogu I evidentirali smo sačuvane figuralne predstave i arhitektonske fragmente iz Dokleje.³ Obrađivali smo ih tako da su prvo navedeni fragmenti koji se nalaze na lokalitetu, potom u njegovom neposrednom okruženju, zatim u muzejskim

Эрмитаж, Санкт-Петербург, Naprstkovo museum-Praha, Arhiv Jugoslavije-Beograd, Narodni muzej-Beograd, HAZU, Zbirka Baltazara Bogišića-Cavtat, Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Arhivsko-bibliotečko odjeljenje Muzeja kralja Nikole-Cetinje, Državni arhiv Crne Gore-Cetinje i Istorijski muzej-Cetinje.

² Arheološka dokumentacija konsultovana je u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti u Podgorici i Upravi za zaštitu kulturnih dobara u Cetinju.

³ U Katalogu I obrađen je 261 fragment (28 figuralnih predstava, 22 baze stubova, 77 fragmenata stabla stubova, 6 fragmenata pilastara, 43 fragmenta kapitela, 20 fragmenata korniša, 5 konzola, 9 arhitektonskih elemenata, 3 lakunarije, 3 akroterijuma, fragmenti 3 vrata, fragmenti 5 prozora, 8 malih stubova, 17 ploča kao i 12 sarkofaga). U dokumentaciji i literaturi često smo nailazili na protivrječne tvrdnje o mjestu i godini pronalaska, dimenzijama i sl.

institucijama i na kraju, u sačuvanoj arhivskoj građi, dokumentaciji i literaturi. Iako je, zbog loše očuvanosti, teško dovesti u međusobnu vezu neke od ovih fragmenata ili ih iskoristiti za rekonstrukciju, smatrali smo da ih je, zbog konstantne devastacije lokaliteta, vrijedno zabilježiti.

U Katalogu II dati su publikovani natpisi sa Dokleje (K II/1-124) i uz njih devet nepublikovanih (K II/125-133), koje smo otkrili u dokumentaciji o istraživanjima. Kako je malo novih natpisa koji su pronađeni od početka XX vijeka, smatrali smo da je značajno da uvrstimo i ove nepublikovane, iako tek čekaju na iščitavanje i obradu. Svi publikovani natpisi su dati u transkripciji J. J. Martinovića⁴ a datovanje natpisa preuzeli smo iz Hajdelberške epigrafske baze.⁵ Od 2011. godine, pojavila su se i nova tumačenja natpisa u literaturi, pa smo njima dopunili publikovane u Martinićevoj knjizi. Na pojedinim mjestima smo intervenisali kada je u pitanju mjesto gdje se natpis nalazi ili ih upotpunili fotografijama.

⁴ J. J. Martinović, *Antički natpisi u Crnoj Gori (Corpus Inscriptionum Latinarum et Graecarum Montenegro)*, Kotor 2011.

⁵ <http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/>

II ISTORIJA ISTRAŽIVANJA DOKLEJE

II-1 Dokleja u putopisima

Sve do prvih arheoloških istraživanja 1890. godine, rijetki su arhivski dokumenti koji se mogu koristiti za rekonstruisanje arhitekture kasnoantičke Dokleje. U putopisnoj literaturi se mogu pronaći značajne informacije u vidu opisa, a ponekad i fotografije i crteži koji ih prate.

Najstariji sačuvani podatak o sudbini Dokleje i stanju u kome se grad nalazi potiče iz XV vijeka. U jednom aktu iz Venecijanskog arhiva iz 1474. godine pominju se fragmenti arhitekture i natpisi sa Dokleje ugrađeni u zidove kuća u Podgorici.⁶ Tek vijek kasnije Dokleja se pominje u djelu anonimnog putopisca, koji bi mogao biti i Marino Kavali, koji je 1557-1560. godine putovao Albanijom pored Skadarskog jezera, pa *ex auditu* saopštava: „esser una terra chiamata Dioclia, fabricata in honor di Diocletiano, hora del tutto rovinata.“⁷ Značajniji zapis o Dokleji ostavio je kotorski plemić Marin Bolica, koji je 1614. godine obišao Skadarski sandžakat, veliki dio Albanije, Crnu Goru i dio Hercegovine i vladi u Veneciji podnio izvještaj o svom putovanju.⁸ Njegov opis Dokleje je svjedočanstvo

⁶ J. Шафарик, *Српски историјски споменици Млетачког архива*, DXVI, Одговор Ивану Црнојевићу који верује да Турци хоће да обнове Подгорицу и Балеч, Гласник Друштва Србске Словесности XV (1862), 173.

⁷ P. Matković, Dva talijanska putopisa po balkanskom poluotolu iz XVI veka, *Descriptione del viaggio per terra di Constantinopoli e delle cose principali del paese*, Starine JAZU X (1878), 251-252. Pretpostavlja se da bi Marino Kavali mogao biti mletački ambasador u Carigradu, izabran 1557. godine.

⁸ *Izvještaj i opis Skadarskog sandžakata, gdje se daju puna obavještenja o njegovim gradovima i mjestima, kućama i stanovnicima, crkvenim obredima, običajima, posjedima i oružju tih naroda, i, potanko, šta se sve značajno u tom vojvodstvu nalazi, a izradio je Marijan Bolica, Plemić iz Kotora*, in: F. Lenorman, *Turci i Crnogorci*, ur. B. Pavićević, prevod M. Milošević, Podgorica 2002, 277; Bolica procjenjuje da se Dokleja prostire na površini od 6 milja. Dalje bilježi: „I sada su vidni neki temelji palata i katedralnog hrama. Sreću se razni prekrasni mramori i veliki broj stupova položenih po zemlji, kao i tvrdog kamena, koji kada se malo iskleše čekićem, pokazuje razne boje. Na mnogim kamenim blokovima čita se ime Paula Emilija, isklesano latiničkim slovima. Kako tu nije bilo žive vode, doveli su je ipak ispod zemlje od rijeke Cijevne, preko polja dugog više od 12 milja. Tu se

očevidca, dovoljno obrazovanog da u ruševinama grada prepozna određene javne i sakralne objekte i pokuša da zamisli nekadašnju veličinu i značaj grada.

U literaturi se navodi opis Dokleje iz XVII vijeka koji se čuvao u manastiru Dečani. Luka Jelić i Pjero Stikoti su, tokom istraživanja Dokleje 1892. godine, prepisali kopiju ovog rukopisa koju su čuvali seljaci u okolini Dokleje u kom se pominje likovna predstava vladara sa natpisom, kao i grobnica koja se pripisuje „Dukljaninu.“⁹

Među rijetke pomene Dokleje tokom XVII i XVIII vijeka spadaju i oni na kartografskim prikazima, uglavnom venecijanske provenijencije (sl. 1).¹⁰ Duhom humanizma inspirisani kartografi unosili su Dokleju na svoje mape i u vrijeme kada to nije imalo ni demografskog ni saobraćajnog značaja.

Tokom XIX vijeka Dokleja je izazivala interesovanje većeg broja putopisaca koji su obilazili Crnu Goru i susjedne oblasti. Njihove impresije i informacije o izgledu grada često se međusobno nijesu razlikovale i obično nijesu od velike vrijednosti u izučavanju Dokleje. Ipak, u pojedinim slučajevima, sadrže detalje korisne za rekonstrukciju izgleda grada u XIX vijeku i skoro svi svjedoče o kontinuitetu devastiranja Dokleje. Ova putopisna literatura posebno je zaslužna za propagiranje Dokleje kao lokaliteta čije bi arheološko istraživanje moglo dovesti

pronaze i razne vrste zlatnih, srebrnih i metalnih medalja. Turci iz Podgorice služe se za izgradnju svojih zgrada tim dobro obrađenim kamenom i spomenutim mramorom, koje prevoze drvenim kolima.”

⁹ P. Sticotti, *Die Römische Stadt Doclea in Montenegro*, Schriften der Balkankommission Antiquarische abteilung VI, Wien 1913 (=P. Sticotti, *Rimski grad Doclea u Crnoj Gori*, Podgorica 1999), 9; U zapisu se prepoznaju dva sloja, jedan u kom se opisuje objekat koji je nekada postojao kao i legenda o blagu i grobnici cara Dukljanina, vezana za neutvrđeni lokalitet na Dokleji sa kojim je lokalno stanovništvo povezalo Dukljanina odnosno cara Dioklecijana. Prepis rukopisa čuva se u Arheološkom muzeju u Splitu; Arhiv Luke Jelića, XIV/3, Doclea, *Manoscritto pergamenacco, contensite la descrizione di Doclea, ora conservato nel monastero di Dečani*, dokument bez arhivskog broja.

¹⁰ *Црна Гора у извјештајима млетачких провидура 1687-1735*, пр. Ф. Онгания, поговор М. Милошевић, Подгорица 1998, Мапа из 1669. године, XXIV (слика I); Мапа Црне Горе из 1790. године (Беч, Kriegsarchiv, B III a 255, Jahr 1790; J. M. Milović, *Istorijsko-geografski atlas Crne Gore XVI-XX vijek*, Nikšić 1993, 59-60. Dokleja je predstavljena i na mapi Crne Gore iz 1854. (Беч, Kriegsarchiv, B III a 247-5), kao i na mapi Hercegovine i Crne Gore iz 1862. године, капетана J. F. Šestaka i F. Von Scherba; *Ibid.*, 101, 150-151.

do značajnih naučnih otkrića.¹¹ Isticanje tradicije o Dokleji kao rodnom mjestu Dioklecijana u ovom smislu imalo je posebnu važnost.

Među prvim putopiscima koji su se detaljnije pozabavili opisom Dokleje bio je Johan Danijel Ferdinand Najgebauer koji je u Crnoj Gori boravio 1850. godine. Njegovo djelo sadrži podatke o interesovanju Petra II Petrovića Njegoša za Dokleju. Prilikom posjete Cetinju, Najgebauer je prisustvovao trenutku kada su vladici sa Dokleje donijeli „ploču sa latinskim natpisom“ (K II/92).¹² To je prvi poznati podatak o interesovanju nekog crnogorskog vladara za Dokleju.¹³ Nakon Najgebauera, do sredine sedamdesetih godina XIX vijeka Dokleju su posjetili i francuski konzul u Skadru Hijacint Ekar (1859),¹⁴ engleski pisac Viljem Denton (1865)¹⁵ i češki botaničar Jozef Pantoček (1872).¹⁶ Dentonova posjeta Dokleji zanimljiva je zbog njegove nerealizovane namjere da se okuša kao arheolog-amater.¹⁷ Iako se Artur Evans u svom radu osvrnuo na Dokleju, sva je prilika da je nije posjetio.¹⁸

Osamdesetih i devedesetih godina XIX vijeka putopisna svjedočanstva o Dokleji ostavili su Edvard Frederik Najt (1880),¹⁹ Šarl Buls (1890),²⁰ Jozef Vunč

¹¹ Francuski putopisci Avelo i Ž. De la Neziyer, koji su posjetili Dokleju 1895. godine, konstatuju da je „arheolozi put slobodan; mogu sa oduševljenjem da istražuju: znoj koji budu prolili nikako neće natopiti neplodno zemljište.“ A. Авело, Ж. Де ла Незијер, *Црна Гора и Херцеговина*, превела с француског М. Аџић, Подгорица 1996, 98-99.

¹² Najgebauer tvrdi da mu je Direktor muzeja u Zagrebu, major Sabljar, saopštio natpis koji je prije više godina nađen na Dokleji. Nije nam poznato kako je major Sabljar došao do tog natpisa; J. L. Neugebauer, *Die Südslawen und deren Länder*, Leipzig 1851, 73-74.

¹³ Interesovanje Njegoša za antičku umjetnost u Dalmaciji i Italiji potvrđuje više izvora; Ц. Фисковић, *Неколико биљежака о Његошу и о Црној Гори из прве половине 19. стољећа*, Историјски записи (1952), 236-237; Љ. П. Ненадовић, *Писма из Италије*, Београд 1907, 69.

¹⁴ Ekar svjedoči da je Podgorica podignuta u XV vijeku, po naređenju sultana Mehmeda II, od ruševina antičke Duklje; H. Ekar, *Istorija i opis Sjeverne Albanije*, Podgorica 2003, 105.

¹⁵ В. Дентон, *Неколико дана у Црној Гори*, Историјски записи (1937), Цетиње 1937, 144-146.

¹⁶ J. Pantoček, Itinerarijum botaničke ekspedicije iz 1872. godine, in: *Crna Gora vrata Balkana. Putopisi i zapisi evropskih botaničara*, ur. V. Pulevic, D. Vincek, Cetinje 1991, 300.

¹⁷ Dentonu je bilo žao što zbog groznice koja ga je savladala od velikog umora i vrućine nije mogao da istražuje, iako je sa sobom poveo jednog radnika za iskopavanje, kojeg mu je dao knjaz Nikola; В. Дентон, *Неколико дана у Црној Гори*, Историјски записи (1937), 144-146.

¹⁸ A. J. Evans, *Ancient Illyria. An Archaeological Exploration*, introduction by J. J. Wilkes, New York 2006, 75, 239; B. Kirigin, *Arthur Evans in Dubrovnik and Split (1875-1882)*, Oxford 2015, 1-14.

¹⁹ Najt saopštava da u Dokleji nema mnogo da se vidi, tek nekoliko obrušenih zidova i neke ploče sa nečitljivim natpisima, sve zaraslo u žbunje, ali da je, vjerovatno, ovo mjesto veoma važno i da zaslužuje ozbiljnije istraživanje. Najtu i njegovoj pratnji seljaci iz okoline grada dali su nekoliko komada novčica koji su bili iz vremena Dioklecijana; E. F. Knight, *Albania: A Narrative of Recent Travel*, London 1880, 190.

Bulsov opis zanimljiv je zbog činjenice da on publikuje jedan od prvih poznatih planova foruma u Dokleji.²⁹ U Kubinom opisu vrijedni su crteži opšteg izgleda grada i informacije o sačuvanom zidnom slikarstvu i mozaicima.³⁰ Posebnu vrijednost Goliceinovog opisa Dokleje predstavlja foto dokumentacija.³¹ Vrijedna

³¹ Važna serija od sedam fotografija koje su objavljene u ovoj knjizi dragocjeno su svjedočanstvo o nekadašnjem izgledu lokaliteta. Nije jasno ko su autori i kada su nastale jer je Golicein dio fotografija koje su objavljene u knjizi dobio od crnogorskog knjaza Mirka, a neke su snimili V. A. Hronovič i A. P. Matvevski. Golicein navodi da je „za sistematsko iskopavanje Duklje i konzerviranje nalaza potrebno dosta para, a Crna Gora nema para“, te da bi bilo veoma značajno uključivanje Ruskog arheološkog društva u dalja istraživanja. Skreće pažnju na, i danas aktuelan, problem privatnog vlasništva zemljišta na kome se nalazi Dokleja; Дм. Голицин (Муравлин), *op. cit.*, 125.

fotografska svjedočanstva o Dokleji ostavio je i J. Vunč.³² Iako nijesu bili putopisci u kontekstu foto svjedočanstava o Dokleji značajni su i F. Jafe i Rudolf Mosinger.³³

Putopis Kamila Morgana o Crnoj Gori nastao je 1911. godine, u vrijeme kada je u nauci bila u značajnom mjeri formirana slika o istoriji i arhitekturi Dokleje. Autor je ipak, van tog konteksta, sa dosta imaginacije i slobode, o Dokleji i dalje pisao kao o „crnogorkoj Pompeji“ i domišljao čitave epizode o boravku Dioklecijana u njoj.³⁴

II-2 Sporadična istraživanja Dokleje

Sve do januara 1890. godine na Dokleji nije bilo sistematskih arheoloških istraživanja. Dotadašnja iskopavanja bila su amaterska, improvizovana i često slučajna.

Ako zanemarimo iskopavanja koja su, u potrazi za novcem i drugim vrijednim predmetima, obavljali lokalni stanovnici koji su svoje nalaze uhodanim kanalima prodavali u Cetinju i Skadru, prvim istraživačem Dokleje može se smatrati inženjer Jegor Kovaljevski. Po naređenju ruske vlade, stigao je u Crnu Goru u septembru 1838. godine da utvrdi da li u njoj ima zlatne rude i da prikupi podatke o geografskim karakteristikama Crne Gore. U sklopu svog istraživanja,

³² J. Filák Mülderova, *op. cit.*, 117.

³³ Mosinger je u Crnu Goru došao krajem aprila 1910. godine povodom proglašenja Crne Gore za Kraljevinu. U albumu *Slike iz Crne Gore* publikovao je i jednu fotografiju Dokleje a pored nje, u Arhivsko-bibliotečkom odjeljenju Muzeja Kralja Nikole na Cetinju čuva se još pet fotografija sa Dokleje, koje je Mosinger tada snimio; M. Dragičević, *Jubilej 1910. kroz fotografske albume iz Fonda Muzeja kralja Nikole*, Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore, n. s. III (2007), 223-225. Nekoliko fotografija Dokleje koje je snimio F. Jafa čuvaju se u Arhivsko-bibliotečkom odjeljenju Muzeja Kralja Nikole na Cetinju.

³⁴ K. Морган, *Црна Гора*, Подгорица 2004, 101-104 (foto 13); Morgan navodi priču, nepotkrijepljenu u izvorima, da je Dioklecijan često dolazio u lov u Dokleju, te da je nakon smrti Dioklecijana u Duklji ostao mali rimski garnizon kao posada, a da je Dokleja od tada postala beznačajni rimski grad.

imao je zadatak i da ispita teren Podgorice i Zlatice, pa je tako obišao i Dokleju.³⁵ Kovaljevski konstatuje: „do ovoga vremena, zaboravljen od svih putnika istraživača, zaštićen uzajamnim neprijateljstvom dvaju susjednih naroda, Dioklecijanov grad se očuvao od sprege djelovanja ljudi i vremena.“³⁶ Bilježi da u gradu postoji „Carski dvorac“, u kome je, kako se smatralo, stolovao car Dioklecijan. Nije odolio izazovu da se, tokom jedne posjete Dokleji, oprobao i kao arheolog. Njegovo najvrijednije otkriće bila je mermerna ploča dekorisana „likovima ljudi u raznim položajima, trozupcima, nekada dugim oružjem u rukama, a posebno su se izdvajali ribe i pijevci“.³⁷ I prilikom nove misije u Crnoj Gori, 17 godina kasnije, Kovaljevski je posjetio Dokleju. U obližnjoj Podgorici bio je u prilici da vidi fragmente plastike sa Dokleje i konstatuje da je čitav grad sazdan od kamena sa ovog lokaliteta. Sa zadovoljstvom ističe kako mu je Omer-paša, sa kojim se sastao u Podgorici, odao priznanje da čast otkrića Dokleje pripada upravo njemu.³⁸

Bez obzira na značaj djela Kovaljevskog pažnju evropske naučne javnosti na Dokleju skrenulo je jedno slučajno otkriće. Bila je to tzv. *Podgorička čaša* (sl. 2), pronađena na Dokleji i prodana u Skadru, gdje je kupio italijanski diplomatski predstavnik Lorenzo Pero. U njegovoj kolekciji u Skadru 1872. godine vidio je francuski arheolog Alber Dumon. On je, na sjednici *Société nationale des antiquaires de France* od 5. februara 1873. godine, upoznao naučnu javnost sa nedavnim otkrićem u blizini Podgorice.³⁹ Ruski diplomata i kolekcionar

³⁵ Putopis Kovaljevskog, pisan 1841. godine, objavljen je u Petrogradu 1872. godine; J. Ковалевски, *Црна Гора и Словенске земље*, с руског превео Д. Чупић, Подгорица 1999, 63-70; Т. Копривица, *Русские авторы путевых заметок и исследователи о Дукле (Диоклетиум)*, Международная научная конференция *Россия и Балканы в течение последних 300 лет*, Бар, 17. и 18. октября 2011 года, Подгорица-Москва 2012, 515-526.

³⁶ J. Ковалевски, *op. cit.*, 65. Dokleja se u to vrijeme nalazila u graničnom pojasu Crne Gore i Osmanskog Carstva.

³⁷ Iskopavanja su obavili Crnogorci iz pratnje Kovaljevskog. Pronašli su jedan latinski natpis i 40 novčića, od kojih je većina bila je iz vremena Konstantina Velikog, a ostali iz vremena Dioklecijana. Kovaljevski notira da Crnogorci često dolaze da traže novac na lokalitetu i da se, ako ih Turci ne ometu, uvijek vraćaju sa plijenom, ponekad i sa zlatnicima; J. Ковалевски, *op. cit.*, 66-67.

³⁸ J. Ковалевски, *op. cit.*, 252-253.

³⁹ A. Dumont, *Séance du 5 février 1873*, Bulletin de la Société nationale des antiquaires de France (1873), 71-73; G. B. De Rossi, *Podgoritzza in Albania-Insigne tazza vitrea figurate*, Bulletino di Archeologia Christiana, seconda seria (1874), 153-155; E. le Blant, *Les bas-reliefs des sarcophages Chrétiens et les liturgies funéraires* (1), Revue Archéologique, n. s. 20/38 (1879), 231-233 (t. XXIV);

Aleksandar Basilevski, saznajući u Parizu 1874. godine za *Podgoričku čašu* poželio je da je ima u svojoj kolekciji i otkupio je od Peroa koji je tada službovao u Sarajevu. Basilevski je 1884. godine svoju kolekciju prodao ruskom caru Aleksandru III, koji je poklonio muzeju Ermitaž u Petrogradu. U Vizantijskoj kolekciji ovog muzeja, *Podgorička čaša* čuva se i danas.⁴⁰

I snažan razvoj epigrafike u drugoj polovini XIX vijeka uticao je na interesovanje za Dokleju. Teodor Mommsen je u *Corpus Inscriptionum Latinarum* uvrstio i nekoliko natpisa iz Dokleje.⁴¹ Ovaj epigrafski materijal je dobio je od Valtazara Bogišića, koji je, tokom svog dugog i sistematskog istraživanja pravne prošlosti Crne Gore, pokazivao interes i za njeno epigrafsko i numizmatičko nasljeđe.⁴² Luka Jelić navodi da je Bogišić nekoliko fragmenata sa natpisima iz Dokleje odnio u Dubrovnik.⁴³ Dva natpisa sa Dokleje i danas se čuvaju u Bogišićevoj zbirci u Cavtatu (K II/71 i II/91).⁴⁴ Bogišić, koliko nam je poznato, nikada nije publikovao sakupljeni epigrafski materijal sa Dokleje.

R. Mowat, *Exemples de gravure antique sur verre. A propos de quelques fragments provenant de Duklje (Monténégro)*, Revue archeologique (1882), 295-297; G. B. De Rossi, *L'insigne piatto vitreo di Podgoritza oggi nel museo Basilewsky in Parigi*, Bulletino di Archeologia Christiana, Seria terza (1887), 77-85; М. П. Пламенац, *Чувено стакло из Дукље*, Историјски записи 4-6 (1949), 217-220; P. Levy, *The Podgoritza cup. Notes and Comments*, The Heythrop Journal 4/1(1963), 55-66; P. C. Finney, *The Invisible God. The Earliest Christians on Art*, Oxford University Press 1994, 284-286, (fig. 7. 4); S. Nagel, *Die Schale von Podgorica. Bemerkungen zu einem außergewöhnlichen christlichen Glas der Spätantike*, Bonner Jahrbücher 213 (2013), 165-198; М. М. Живановић, Преиспитивање чувене Подгоричке чаше [Revisiting the Famous Podgorica Cup], in: *Nova antička Duklja VI [New Antique Doclea VI]*, Podgorica 2015, 77-108.

⁴⁰ M. Kryzanovskaya, *Alexander Petrovich Basilevsky, A Great Collector of Medieval and Renaissance Works of Art*, Journal of the History of Collection (1990), 143-155; *Podgorička čaša* čuva se u Vizantijske kolekciji muzeja Ermitaž, u depou, sa signaturom Ū 73. Zahvaljujemo se prof. Georgiju Vilibakovu i Mariam Dandamaevoj, koji su nam omogućili 2010. godine uvid u *Podgoričku čašu* i njeno fotografisanje.

⁴¹ *Corpus Inscriptionum Latinarum, III, Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae*, ed. T. Mommsen, Berolini 1873, 283; Bogišića kao izvor za objavljene natpise citiraju i priređivači *Ephemeris epigraphica Corpus Inscriptionum Latinarum Supplementum, II*, ed. Instituti Archaeologici Romani, Roma 1875, 1056, 478.

⁴² HAZU, Zbirke Baltazara Bogišića, Cavtat, Arhiv, Korespondencija Baltazara Bogišića, T. Mommsen a V. Bogišić, Berlino, 5 Luglio 1975, № XXII/4-1; U pismu se T. Mommsen zahvaljuje V. Bogišiću na prosljeđenim natpisima sa Dokleje.

⁴³ Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3, Zabilješka Luke Jelića, dokument bez arhivskog broja.

⁴⁴ M. Glavičić, *Epigrafska baština rimskodobnog Epidaura [The Epigraphic Heritage of Roman Epidaurum]*, Archaeologia Adriatica 2/1 (2008), 60 (sl. 7 i 8).

Sprovođenjem odluka Berlinskog kongresa (1878), nakon razgraničenja Crne Gore i Osmanskog carstva, u januaru 1879. godine, zajedno sa Podgoricom i Spužom, i Dokleja se našla u sastavu Knjaževine Crne Gore. Od ovog vremena, odgovornost za istraživanje, zaštitu i prezentaciju Dokleje imala je država Crna Gora. Knjaz Nikola Petrović je 1878. godine koncesije za istraživanje Dokleje ponudio Vilijamu Džeјmsu Stilmanu, američkom publicisti i diplomati.⁴⁵ Stilman je posjetio Dokleju i zabilježio da se fragmenti arhitekture i skulpture, koji su „kupljeni sa površine“ i donošeni knjazu Nikoli, nalaze i na Cetinju. Stilman se obratio Britanskom muzeju, ali ova institucija nija bila zainteresovana za istraživanja u Crnoj Gori.⁴⁶

Odluke Berlinskog kongresa sporo su se sprovodile. Zbog toga su se u Crnoj Gori kao članovi međunarodne komisije, našli predstavnici svih velikih sila. Neki od njih pokazali su živ interes za ostatke antičke Dokleje. Član pomenute komisije, ugledni ruski oficir, baron Nikolaj Vasiljevič Kaulbars, ostavio je bilješku o posjeti Dokleji 1879. godine.⁴⁷ Kaulbars je pokušao da definiše plan grada, ali mu to nije bilo jednostavno. Konstatuje da je „grad zatrpan“, a da se, razbacani po površini, vide natpisi, stubovi, kapiteli. Sa topografima, kapetanom Kaduškevičem i činovnikom Margjevičem, Kaulbars je pokušao da utvrdi trasu vodovoda kojim je voda iz Cijevne, od Dinoše, dolazila do grada. Identifikovali su trasu vodovoda i nacrtali njenu skicu koja nije poznata naučnoj javnosti. Kaulbars konstatuje da su Dokleju razrušili Varvari, ali i Turci i Brđani. Ovo potonje se, naravno, odnosilo na konstantno devastiranje lokaliteta. Kaulbars je Dokleju predstavio i na mapama Crne Gore iz 1879.⁴⁸ i 1889. godine,⁴⁹ koje je priložio uz svoje izvještaje.

⁴⁵ W. J. Stilman (1828-1901) je bio američki novinar, diplomata i fotograf, radio je kao ratni dopisnik *Tajmsa* sa Balkana, Krita, Atine (1877-1883), Rima (1886-1898); W. J. Stillman, *The Autobiography of a Journalist, I-II*, Boston-Cambridge [Mass.], Riverside press 1901.

⁴⁶ [W. J. Stillman], *The Ruins of Dioclea*, *The Times*, Friday, May 21, 1890, Issue 32965, p. 9.

⁴⁷ *Замѣтки о Черногории*, Н. Каулбарсом, Санктпетербургъ 1881, 98-99.

⁴⁸ Zahvaljujemo se dr Radoslavu Rasporoviću koji nam je ustupio *Планы от 26 авг./сент. 1879. приложение к рапортам № 79 и 88, составлены Генерального штаба полковником Каульбарсом по разграничению*, Российский государственный военно-исторический архив, Ф. 485. ОП. 1. Д. 1610. Л. 72. Подлинник. 38 x 70. Калька. В цвете.

⁴⁹ J. M. Milović, *op. cit.*, *Mapa Crne Gore*, Beč, Kriegsarchiv, B III a 250-16, 1889, 115.

Prvi arheolog po obrazovanju koji je došao na Dokleju bio je Žan Baptist Priko de San Mari, francuski konzul u Dubrovniku. Ova misija iz 1879. godine imala je funkciju rekognosciranja terena. Interesantna su zapažanja Priko de San Marija o gradu: ... „Oblik Dokleje predstavlja paralelogram. U središtu se zapažaju ostaci prostranije građevine koju ovdašnji ljudi zovu palatom“.⁵⁰ Nije odolio izazovu pa je počeo sa iskopavanjem. Iako je bio školovani arheolog, uradio je to na prilično primitivan način, „odozgo“, zato što se svega nekoliko sati zadržao na Dokleji. Pošto je uklonio zemlju, naišao je na tri velike ploče od pečene zemlje, „ispod kojih se nalazio grob, u njemu su bile dvije lobanje, duge potkoljenične kosti, jedan dio gvozdеног мача i komadi stakla: ostaci jedne boce širokog grla i jednog staklenog velikog tanjira“. Priko de Sent Mari konstatuje da ima oko tridesetak sličnih grobova koje treba otkopati i da bi u njima sigurno bilo značajnih otkrića.⁵¹

Zalaganjem barona Montgaskonja, francuskog diplomatskog predstavnika na Cetinju, u oktobru 1881. godine u Crnu Goru je došla skromna misija francuske vlade, koju su činili poručnici Saski i Ansak.⁵² Misija je zvanično predstavljena kao kartografska, ali je bila vojno-obavještajne prirode.⁵³ U sklopu svoje misije, francuski oficiri su obišli i Dokleju. Poručnik Saski nacrtao je prvi poznati plan grada.⁵⁴ Saski navodi da Dokleja zahvata površinu od oko 32 hektara. Na Dokleji je precrtao i nekoliko natpisa koje je 1882. godine objavio Robert Movat.⁵⁵ Saski je pronašao i 18 fragmenata staklenih posuda, koje je, po povratku u

⁵⁰ *Nouvelles Archéologiques et correspondance*, M. de Sainte-Marie, consul de France, Ragusa, La lettre, *Revue Archéologique*, n. s., 20/38 (1879), 313.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Д. Вујовић, *Црна Гора и Француска 1860-1914*, Цетиње 1971, 314-315.

⁵³ Francuski poručnici su posjetili Lješansku nahiju, Bjeopavliće, Podgoricu, dolinu Morače. Napravili su skice Spuža, Žabljaka i Lesendra i nekoliko važnih vojnih tačaka i poprišta borbi iz poslednjeg rata. Na osnovu prikupljenih podataka, Saski je u decembru 1881. godine napisao opširan izvještaj koji je sadržao informacije o crnogorskoj vosci i ustrojstvu Ministarstva vojnog. Pored ovih podatak, izvještaj je sadržao i informacije o tvrđavama u Crnoj Gori koje su posjetili; Д. Вујовић, *op. cit.*, 314-315.

⁵⁴ F. Saski, *Notice sur l'état actuel des ruines de Docléa*, *Revue Archéologique*, n. s. 44 (1882), 74-77 (Pl. XIII).

⁵⁵ R. Mowat, *Nouvelles inscriptions de Docléa (Exploration de M. Saski)*, *Revue Archéologique*, n. s. 44 (1882), 79-81.

Pariz, darovao muzeju Luvr,⁵⁶ gdje se i danas čuvaju.⁵⁷ Naučnu javnost je sa ovim otkrićima Saskog upoznao R. Movat na sjednici *Société nationale des antiquaires de France* od 3. maja 1882.⁵⁸

Saski nije bio jedini koji je u ovo vrijeme posegao za pokretnim nalazima sa Dokleje. Postojali su čitavi lanci za njihovo otuđivanje. Putevi ove trgovine vodili su preko Skadra i Kotora ka zainteresovanim kupcima u Evropi. Crnogorska država pokušavala je da spriječi krađu i preprodaju predmeta. O tome svjedoči i jedan proces koji je 1882. godine vodio ministar vojni, vojvoda Ilija Plamenac.⁵⁹

Sve dotadašnje rezultate istraživanja Dokleje, 1884. godine sabrao je i objavio Šime Ljubić u radu *Dukljanske starine*.⁶⁰ Mada nikada nije posjetio Dokleju, Ljubić je autor prvog sintetičkog rada o njoj.

II-3 Organizovana arheološka istraživanja Dokleje

Prva organizovana istraživanja Duklje započeta su u januaru 1890. godine. Prema tvrđenju Pavla Apolonovića Rovinskog, ideja je potekla od samog knjaza Nikole Petrovića. Rovinski to saopštava u maniru dvorjanina: „... bila je (to) srećna misao Njegovog Visočanstva Knjaza“, koji je odredio i vrijeme za početak

⁵⁶ Centre d'accueil et de recherche des Archives nationales, Paris (=CARAN), Ministère de l'Instruction publique, Services des missions, Missions scientifiques et littéraires, Montgascon (Ambroise-Justin, baron d'Archer de), Mission au Monténégro (1881), F 17/2993A, G. Perrot à Ministre, Paris, 18 Mai 1882, № 9.

⁵⁷ Fragmenti se i danas čuvaju u *Département des antiquités grecques, étrusques et romaines*, sig. MNC 324 i MNC 325. Zahvaljujemo se Négueine Mathieux na pomoći prilikom pronalaženja dokumentacije o ovim fragmenatima 2013. godine.

⁵⁸ R. Mowat, *Exemples de gravure antique sur verre. A propos de quelques fragments provenant de Duklje (Monténégro)*, *Revue archéologique* 44 (1882), 280-300.

⁵⁹ Državni arhiv Crne Gore (=DACG), Ministarstvo unutrašnjih djela (=MUD), 1882, F. 43, № 260-270, Đ. Pejović, *Neki podaci o istrazi povodom krađe dragocjenosti iz Duklje*, *Stvaranje* 3 (1955), 180-181.

⁶⁰ Š. Ljubić, *Dukljanske starine*, *Viestnik hrvatskoga arheologičkoga društva* 2 (1884), 33-43.

izvođenja iskopavanja.⁶¹ Prva arheološka kampanja počela je 22. januara 1890.⁶² Knjaz Nikola je upravo Rovinskom povjerio rukovođenje ovim radovima.⁶³

Uoči početka radova, knjaz je s pratnjom posjetio Dokleju i razriješio dilemu o mjestu na kom će početi iskopavanja. Kako svjedoči knjažev dugogodišnji i vjerni saradnik Lazar Tomanović: „... svi su očekivali da sam Gospodar mjesto naznači.“ Sa sebi svojstvenom teatralnošću, knjaz Nikola je udario štapom u mjesto na kome je stajao i rekao: „E, dobro, neka se ovdje radnja otpočne!“ Tomanović navodi da je knjaz bio srećne ruke, jer: „...tu su baš pod zemljom ležali veličanstveni spomenici stare arhitekture.“⁶⁴ I svjedočenja Rovinskog i Tomanovića govore da je motiv knjaza Nikole za početak istraživanja bio socijalno-ekonomske, a ne samo naučne prirode.⁶⁵

Nakon prve arheološke kampanje (22. januar-11. februar 1890.), Rovinski se nije usudio da nastavi istraživanja dok knjaz Nikola lično ne dođe na lokalitet, uvjeri se u stanje radova i odobri njihov nastavak. Knjaz je ovoj pretpostavio druge obaveze, pa je rad privremeno bio obustavljen.⁶⁶ Želju da se rad na Dokleji nastavi knjaz Nikola je Rovinskom saopštio 13. aprila 1890.

⁶¹ Глас Црногорца, № 8, 18. фебруар 1890, 2; Т. Копривица, *Никола I Петровић Његош и истраживање Дукље*, Радови са међународног научног скупа *Никола Петровић Његош у друштвеном животу Црне Горе и Балкана*, Цетиње, 25-26. октобар 2010, Историјски записи 4/10 (2011), 215-223.

⁶² П. А. Ровински, *Раскопка древней Диоклеи, произведенная по указанию и на счет его высочества черногорскаго князя Николая (Отъ 22-го января до 11-го февраля 1890. г.)*, Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія, С. Петербургъ 1890, 1-17.

⁶³ Р. А. Rovinski je u Crnu Goru došao 1879. godine i već od te godine Dokleja postaje predmet njegovog interesovanja. U Petrograd je, te 1879. svom prijatelju A. N. Pipinu poslao deset novčića s Dokleje, da ih proslijedi na ispitivanje Slovenskom muzeju ili Geografskom društvu, pa da ih zadrži za sebe, kao i jednu gemu i jedno parče druge geme i kamenčić, sve s Dokleje, za Pipinovu kćerku; *Pismo R. A. Rovinskog Aleksandru Nikolajeviču Pipinu, 5. avgust 1879*, П. С. Радусиновић, *Павле Аполонович Ровински*, Подгорица 1996, 261-262.

⁶⁴ Т. [Л. Томановић], *О Дукљи (Dioclea)*, Нова Зета, фебруар 1890, 75.

⁶⁵ Tomanović piše: „Knjaz, koji u svakoj zgodi i nezgodi umije da spoji dobro i lijepo sa nužnijem i korisnijem, u ovoj mučnoj godini kada je narodu trebalo dati rada, pošto je uložio nekoliko hiljada radnika da se dovrši kolski put od Orje Luke do Nikšića i da se otpočne drugi od Rijeke do Mirkove varoši, svijeh je iznenadio kad je taman na Savin dan pozvao g. Pavla Rovinskog da nadgleda i upravlja iskopinama na Duklji, gdje je još kojoj stotini ljudi pomoći pružio“; Т. [Л. Томановић], *О Дукљи (Dioclea)*, Нова Зета (1890), 75.

⁶⁶ П. А. Ровински, *op. cit.*, 18.

godine.⁶⁷ Radovi su otpočeli već 16. aprila i trajali su do 8. maja 1890.⁶⁸ Februara naredne godine knjaz je Rovinskog pozvao da mu izda upute za nastavak iskopavanja Dokleje.⁶⁹ Radove je Rovinski obavio u dvije kampanje, od 22. februara do 12. maja,⁷⁰ i od sredine novembra do sredine decembra 1891.⁷¹ Iskopavanje se nastavilo i početkom 1892. godine.⁷² Tokom ovih radova, u zapadnom dijelu grada, otkrivena je rimska bazilika, velike terme, zapadna kapija, stambena zgrada, Prvi hram (Hram boginje Rome), Drugi hram i Dijanin hram.⁷³

Na lokalitetu je prosječno dnevno radilo između 150 i 300 radnika, uglavnom stanovnika iz piperskog kraja.⁷⁴ U jednom trenutku bilo ih je toliko da nadzornik radova Božo Dukljanović nije znao gdje da ih rasporedi da iskopavaju.⁷⁵ Rovinski svjedoči da je veliki broj radnika angažovan po naređenju „viših vlasti“. Koristili su primitivne, neadekvatne alate, pa Rovinski u februaru 1891. godine traži da se uposli kovač kako bi napravio čekrke i kolica koje bi bolje odgovarale namjeni.⁷⁶ I o ovim stvarima knjaz Nikola je donosio konačnu odluku.⁷⁷ Nadzornik radova Dukljanović, konsultovao je knjaza i da li će trasu puta koji vodi do Dokleje

⁶⁷ Санкт-Петербургский филиал Архива Российской академии наук (=СПФАРАН), ф. 123, Ровинский Павел Аполлонович (1831-1918), оп. 1, № 99, *Blažo [Petrović] Rovinskom*, Cetinje, 13. april 1890, № 5.

⁶⁸ П. А. Ровински, *Предложеніе раскопки древней Диоклеи (Отъ 16-го апрѣля до 8-го мая 1890 г.; рабочихъ дней 13)*, Журналъ Министерства народного просвѣщенія, С. Петербургъ 1890, 17-22.

⁶⁹ СПФАРАН, ф. 123, оп. 1, № 99, *G. Vuković Rovinskom*, Cetinje, 14. februar 1891, № 11.

⁷⁰ П. А. Ровински, *Предложеніе раскопки древней Диоклеи (Отъ 22. 02 до 12. 05 1891: рабочихъ дней было 35)*, Журналъ Министерства народного просвѣщенія, С. Петербургъ 1891, 15-33.

⁷¹ Rovinski o ovoj kampanji nije ostavio izvještaj. Prema sačuvanim dokumentima, iskopavanja su obavljana u periodu od 24. novembra do 22. decembra 1891. godine.

⁷² *С Дукље, Глас Црногорца*, № 22, Цетиње, 30. мај 1892, 3-4.

⁷³ П. Ровинскій, *Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ, Географія.-Исторія.-Этнографія.-Археологія*, томъ II, часть 4, С. Петербургъ 1909 [=П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, Државни живот (1851-1907)-Археологија*, Цетиње-Нови Сад 1994], 358-387.

⁷⁴ Dnevница je bilo oko 10 000 a ukupni troškovi istraživanja bili su 6965 guldena. U ovu sumu je ubrojena dnevna zarada radnicima, prosječno 65 krajcara, i rashod za opremu i otkup od privatnih vlasnika parcela na kojima se vršilo istraživanje; П. А. Ровински, *op. cit.*, 395.

⁷⁵ DACG, MUD, 1892, F. 66 (82), *B. Dukljanović P. Rovinskom*, Podgorica, 24. mart 1892, № 423.

⁷⁶ DACG, MUD, 1891, Akta i naredbe, F. 78, *Rovinski Niku Tataru*, Podgorica, 25. februar 1891, № 347.

⁷⁷ DACG, MUD, 1891, Akta i naredbe, F.78, *B. Petrović I. Plamencu*, Podgorica, 1. mart 1891, № 624.

„obrnuti kuda ga je lakše načinjeti, ali kudije će više koštati i ljepši biti.“⁷⁸ Knjaz se opredijelio za prvu varijantu.

Konkretni opise, crteže, fotografije pronađenih građevina, arhitektonskih fragmenata, sitnih nalaza, u istraživanju Dokleje od 1890. do 1892. skoro da ne nalazimo u državnim aktima. Dokumenta koja su nam o ovim istraživanjima bila dostupna iz Državnog arhiva Crne Gore na Cetinju i Санкт-Петербургский филиал Архива Российской академии наук odnose se na broj angažovanih radnika na Dokleji, njihov smještaj u okolini lokaliteta, isplatu dnevnica u novcu i u žitu, odlazak u zatvor nadzornika radova Dukljanovića i sl.

Odluka knjaza Nikole da rukovođenja posla povjeri Rovinskom imala je negativne posljedice. Iako je bio najstručnija osoba tada angažovana na istraživanju, Rovinski nije imao odgovarajuće obrazovanje a njegovo iskustvo arheologa bilo je veoma skromno.⁷⁹ Iskopavanja koja je vršilo mnoštvo nekvalifikovanih radnika imala su za posljedicu trajno narušenu stratigrafiju terena na lokalitetu.⁸⁰ Sam Rovinski ostavio je nepotpune i neprecizne izvještaje.⁸¹

⁷⁸ СПФАРАН, ф. 123, оп. 1, № 99, *В. Dukljanović knjazu Nikoli*, Podgorica, 20. januar 1892, № 27.

⁷⁹ Ч. Марковић, *Павел Аполонович Ровински као археолог, Библиографски вјесник*, 3 (1992), 89. Rovinski je u ljeto 1871. godine obavio manje arheološko iskopavanje u istočnom Sibiru.

⁸⁰ П. А. Ровински, *op. cit.*, 395-396; Rovinski navodi: „Требало је износити некуд земљу и пијесак, али пошто су унаоколо биле туђе нјиве и livade, то смо је опет враћали на мјесто на коме нијесмо ништа нашли“. Прilikом копања nailazili су на трагове огњишта у самим зградaма, зачађало каменје, црну земља помijeшана са угљем и pepелом. Radili су „врло жустро, с radoznaloшћу и разборито“. Rad је почињао изјутра између пет и шест сати, а завршавао се између шест и седам уече. У подне су правили паузу од два сата. Pored ovog odmora, imali су паузу два пута по 15-20 минута, изјутра, након 2-2, 5 часова рада и око 4 часа послје подне. Prosječno су radili 10 часова дневно. Radili су у више или мање хладном периоду. Rad је увјек завршаван 9. маја. Kad затруби труба, која је оглашавала почетак радова, сви би hitро skočili на посао, понекад тако „ватрено“ да их је Rovinski морао обуздавати. Najbolji radnici bili су становници Pipera, у чијем власништву је и била земља на којој се истраживало. Iako нијесу имали образовања о античкој умејетности, radnici су запаžали: „Ni на kромпирu се не може боље изradити, него што су они изradили на камену.“ Rovinskom је током рада било veoma naporno, jer је „cijело vrijeme морао бити на nogama, крећући се од једне до друге групе да не дозволим да се без мене dira ни један камен“. Помоћници су pazили само да се rad не прекida. Почетком XX вијека, присјећајући се истраживање Duklje, Rovinski констатује да је било нaбоље radити са 25 радника, али не више од 50. Treба да имају двије врсте ручних колица-велика за одвожење крупног каменја и mala за одвожење тучаника и смећа. Rovinski за будућа истраживања предлаже да се отпочне „с краја“, од обала Zete и Morače, како би се mogao shut лакше bacати у корита ријека и тако се приближавати ка центру. Исто тако, Rovinski сугерише да се откупи 25 рала земље и организоваути заштити и onемогућити плjaчку локалитета. Локалитет, navоди Rovinski, треба чистити од корова; предмети архитектуре морају остати *in situ*, а „sitније ствари“ се морају чувати у музеју „смјеštenом не на Cetinju, него у Podgorici“.

⁸¹ П. А. Ровински, *Раскопка древней Диоклеи, произведенная по указанию и на счет его вьисочества черногорскаго князя Николая (Отъ 22-го января до 11-го февраля 1890. г.)*,

Sačuvanih fotografija nastalih tokom ovog istraživanja skoro da nema. Dokleju je, u društvu Pavla Rovinskog, tokom svog boravka na Cetinju, fotografisao Aca Nikolajević, ali te fotografije nijesu poznate javnosti.⁸² Nekoliko sačuvanih fotografija iz jula 1890. godine snimio je češki profesor Jozef Vunč, koji je te godine posjetio Crnu Goru (sl. 3).⁸³

Istraživanje Dokleje veoma je zainteresovalo domaću i evropsku naučnu javnost. Započinjanjem istraživanja na Dokleji i blagonaklonim odnosom prema istraživačima, knjaz Nikola je je sticao simpatije i u stručnim krugovima, pa je bilo predloga da postane počasni člana Društva arheologa iz Zagreba.⁸⁴

Za informisanje francuske stručne javnosti o istraživanjima Dokleje, zaslužan je francuski poslanik na Cetinju Ogist Žerar. On je u martu 1890. godine Žorža Peroa, urednika *Arheološke revije*, obavijestio o otkrićima na Dokleji.⁸⁵ Uz pismo Perou poslao je i prvi poznati publikovani plan bazilike. Vijest o istraživanjima Dokleje objavljena je i u francuskom *Službenom listu* od 21. aprila 1890.⁸⁶ O ovim istraživanjima poslanik Žerar je 12. maja 1890. godine podnio izvještaj francuskom Komitetu za istorijske radove.⁸⁷ Žeraru je 31. maja 1890. godine iz Ministarstva inostranih poslova saopšteno da je pomenuti komitet izrazio želju da francuski stručnjaci izuče otkrića na Dokleji.⁸⁸

Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія, С. Петербургъ 1890, 3-19; *Id.*, Предложеніе раскопки древней Диоклеи (Отъ 16-го апрѣля до 8-го мая 1890 г.; рабочихъ дней 13), Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія, С. Петербургъ 1890, 17-22; П. А. Ровински, Предложеніе раскопки древней Диоклеи (Отъ 22. 02 до 12. 05 1891: рабочихъ дней было 35), Журналъ Министерства народнаго просвѣщенія, С. Петербургъ 1891, 15-33; Ч. Марковић, *op. cit.*, 92.

⁸² Глас Црногорца, № 10, Цетиње, 2. март 1891, 2.

⁸³ Nekoliko njegovih fotografija pronašli smo u dokumentaciji dr Luke Jelića. Dvije fotografije su objavljene in: P. Sticotti, *op. cit.*, sl. 67 i 70. Fotografije se danas čuvaju u Naprstkovo muzeju u Pragu, Archiv Vojty Náprsteka. O Vunčovoj posjeti Crnoj Gori i fotografijama koje je tada snimio cf., J. Filák Müldeřova, *op. cit.*, 18-19, 117.

⁸⁴ Simo Ljubić Jovanu Sundečiću 18. juna 1890, Zapisi XIX/januar (1938), 235.

⁸⁵ Lettre à M. Perrot, directeur de la Revue Archéologique, Revue Archéologique, ser. 3, janvier-juin 1890, 434-437 (T 15).

⁸⁶ Journal Officiel de la République Française, № 108, Paris, 21 Avril 1890, 2-3.

⁸⁷ Д. Вујовић, *op. cit.*, 443.

⁸⁸ *Ibid.*

Vlada Francuske Republike, u jesen 1890. godine, nagradila je Pavla Rovinskog zvanjem *officier de l'instruction publique*.⁸⁹ Rovinskom je priznanje dato u znak poštovanja prema uspješno završenim iskopavanjima na Dokleji, radovima iz arheologije i etnografije, a simbole zvanja, uz povelju, na Cetinju mu je lično uručio Ogist Žerar.⁹⁰

Čim je, iz *Glasa Crnogorca*, saznao o arheološkim istraživanjima Dokleje, direktor Arheološkog muzeja u Splitu, don Frane Bulić, ne mogavši sam krenuti na put, naložio je Vidu Petričeviću da otputuje u Crnu Goru i vidi šta je urađeno tokom prvih istraživanja. Petričević je Dokleju obišao u aprilu 1890. godine i zabilježio sve što je na terenu vidio, opisao otkopane građevine i precrtao natpise.⁹¹

Vijesti o istraživanjima koja su, u organizaciji crnogorskih vlasti, pod rukovodstvom Pavla Apolonovića Rovinskog, 1890-1891. godine obavljena na Dokleji, zainteresovale su i italijansko Ministarstvo inostranih poslova. U martu 1891. godine, italijanski Ministar inostranih poslova Antonio di Rudini, prosljedio je izvještaj o otkrićima Rovinskog direktoru Nacionalnog muzeja Dioklecijanovih termi u Rimu, zahtijevajući od njega da mu obrazloži u čemu je značaj ovog otkrića za Crnu Goru. U veoma interesantnom izvještaju, direktor Nacionalnog muzeja, između ostalog, kaže: „Opšti utisak koji sam stekao je da se profesor upustio u posao nedovoljno obaviješten o svim ovim istorijskim, topografskim i arheološkim tehničkim pojmovima, koji će biti neophodni da bi se posao uspješno doveo do kraja, a naročito da bi se omogućilo istom i ostalima da dođu do naučnih rezultata manje ili više potvrđenih obavljenim istraživanjem“. ⁹²

Nove pomake u istraživanju Dokleje napravili su kvalifikovani strani istraživači. Oni su se za dozvolu za svoja istraživanja obraćali knjazu Nikoli, obično

⁸⁹ *Почасту, Глас Црногорца*, 42, Цетиње, субота, 13. октобар 1890, 3.

⁹⁰ Arhivsko-bibliotečko odjeljenje Muzeja kralja Nikole, Cetinje (=ABOMKN), Fond Prinovljeni spisi, 1891, *Zabilješka*, 17. februar 1891, dokument bez arhivskog broja.

⁹¹ V. Petričević, *Dukljanske starine (Doclea)* (Su dvije Tablice br. VI i VII), *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 7 (1890), 99-106; *Id.*, *Dukljanske starine. (Doclea)*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 8 (1890), 113-119.

⁹² Archivio Storico Soprintendenza Speciale per i Beni Archeologici di Roma, Fondo Pratiche di Tutela, Notizie varie, *Doclea, Scavi di Doclea nel principato Montenegro*, Roma, 7 marzo 1891, id. 840.

preko Ministarstva inostranih djela. Crnogorske vlasti su prema njima odnosile predusretljivo, pružajući im svu potrebnu podršku na terenu.

Najzanimljiviji istraživač Dokleje, Piero Stikoti, stigao je sa Lukom Jelićem na Cetinje 13. septembra 1892. godine.⁹³ Njihova misija bila je dio šireg istraživanja Crne Gore i Albanije, koje je sprovedeno po nalogu Direkcije Arheološko-epigrafskog seminara Bečkog univerziteta. Stikoti se na Cetinju susreo sa Rovinskim, koju mu je dao potrebne informacije i „dozvolu za proučavanje otkrivenih spomenika na Duklji.“⁹⁴ Narednog dana, u pratnji prof. Vida Petričevića iz Splita, Stikoti i Jelić stigli su na Duklju, gdje su zajedno sa tri asistenta „radili naporno“ nedjelju dana (sl. 4). Iščitali su, prepisali i preslikali natpise i nacrtali arhitektonske ostatke i fotografisali su lokalitet. Tokom ovih istraživanja, „stekli su uvid o samom arheološkom lokalitetu i njegovoj okolini, i snimili objekte nad zemljom“. Obišli su i okolinu Dokleje, Zaticu, a kod dvorca na Kruševcu, u Podgorici, prepisali su natpise sa fragmenata koji su tu donešeni sa Dokleje. Jelić se bavio topografijom grada, skiciranjem planova i fotodokumentovanjem a pripremio je i opise ostataka građevina koje su do tada bile otkrivene. O istraživanju Dokleje Stikoti i Jelić su podnijeli Otu Bendorfu kraći preliminarni izvještaj koji nije publikovan. Natpise koje su pronašli na Dokleji stavili na raspolaganje za suplemente III toma *Corpus Inscriptionum Latinarum*-a.⁹⁵

U isto vrijeme, u Crnoj Gori je, po nalogu francuskog Ministarstva prosvjete, boravio i Pol Niko.⁹⁶ Pripremajući se za crnogorsku misiju, Niko ministru prosvjete, Leonu Buržoa prosljeđuje pismo knjaza Nikole, u kome mu crnogorski vladar nudi svu potrebnu pomoć za arheološka istraživanja, uključujući

⁹³ Глас Црногорца, № 36, 5. септембар 1892, 4; *Ibid.*, № 37, 12. септембар 1892, 4.

⁹⁴ Civico Museo di Storie ed Arte di Trieste, Pierro Sticotti, *Viaggio archeologico nel Montenegro e nell'Albania settentrionale fatto in compagnia col dott. Luca Jelić per incarico della direzione del Seminario archeol.-epigrafico dell'Università di Vienna*, scatola 2, busta 9, № 162.

⁹⁵ P. Sticotti, *Ueber die Ergebnisse einer Reise nach Doclea, Juli 1907*, Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophische-historische Klasse XLV (1908), 52.

⁹⁶ Pol Niko je u Crnoj Gori boravio i 1862. godine. Bio je prijatelj knjaza Nikole sa studija u Parizu i osoba zadužena za školovanje crnogorskih studenata u Parizu.

i dva francuska đaka, Lazara Mijuškovića i Marka Đukanovića.⁹⁷ "Ovaj čestiti stari Francuz", kako ga naziva *Glas Crnogorca*, je, sredinom septembra 1892. godine, u pratnji inženjera Marka Đukanovića, obišao unutrašnjost Crne Gore i Dokleju.⁹⁸ Niko je nakon povratka iz Crne Gore podnio izvještaj⁹⁹ koji je, tek tri godine kasnije analizirao Žorž Pero, konstatujući da je neodređen i neprecizan, „te da se autor nije bavio iskopavanjima, a nije bio pripremljen da dobro opiše ostatke spomenika koje je vidio“¹⁰⁰. Natpise koje je Niko prikupio na Dokleji, publikovao je Rene Kanja 1893. godine.¹⁰¹

Za razliku od Stikotija i njegovih saradnika i Nikoa koji su se ograničili na izučavanje materijala koji je u istraživanjima Dokleje otkrio Rovinski, mladi britanski arheolog Džon Artur Raskin Munro,¹⁰² saradnik Linkoln Koledža u Oksfordu, odlučio se na nova iskopavanja.¹⁰³ Rasprostranjena tvrdnja da je u Dokleji rođen rimski car Dioklecijan mogla je ohrabrivati nade da se na ovom lokalitetu mogu pronaći građevine dostojna carskog imena. Ipak, bio je svjestan limita svoje ekspedicije zbog skromnih materijalnih sredstava od svega nekoliko

⁹⁷ CARAN, Nicod Paul (Mission au Monténégro), Exploration de l'ancienne Dioclea (1892), F 17, 2995^A, *Note à l'appui dela demande faite par M. Nicod pour une Mission archéologique au Monténégro*, 18/30 Mai 1892, dokument bez arhivskog broja.

⁹⁸ *Глас Црногорца*, № 36, 12. септембар 1892, 4.

⁹⁹ CARAN, Nicod Paul (Mission au Monténégro), Exploration de l'ancienne Dioclea (1892), F 17, 2995^A, *Rapport de M. Paul Nicod sur la mission archéologique au Monténégro*, dokument bez datuma, № 237.

¹⁰⁰ *Ibid.*, G. Perrot à Ministre, Paris, 19. Janvier 1895. Pero navodi da pomenuti izvještaj analizira nakon skoro tri godine jer ga je bio zagubio.

¹⁰¹ M. Cagnat, *Inscriptions latines de Doukla, Montenegro*, Mémoires de la Société des antiquaires de France LII (1893), 1-20.

¹⁰² John Arthur Ruskin Munro (1864-1944), arheolog i istoričar, rektor Lincoln College u Oksfordu (1919-1941), prije iskopavanja Dokleje učestvovao je u dvije istraživačke kampanje na Kipru 1889. i 1890. godine, pod pokroviteljstvom *British School of Athens*; J. A. R. Munro, H. A. Tubbs, *Excavations in Cyprus, 1889. Second season's work. Polis tes Chrysochou. Limniti*, *Journal of Hellenic Studies* 1 (1890), 1-99; J. A. R. Munro, H. A. Tubbs, W. W. Wroth, *Excavations in Cyprus, 1890. Third season's work. Salamis*, *Journal of Hellenic Studies* 12 (1891), 59-198; J. A. R. Munro, *Excavations in Cyprus. Third season's work - Polis tes Chrysochou*, *Journal of Hellenic Studies* 12 (1891), 298-333.

¹⁰³ T. Koprivica, *Britanska arheološka misija u Crnoj Gori 1893. godine*, pogovor in: Dž. A. R. Munro, V. F. K. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, Podgorica 2013, 61-64; *Ead.*, *Diary Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, *Zograf* 37 (2013), 1-15.

stotina funti koje je kao istraživačku stipendiju dobio u Oksfordu u junu 1893.¹⁰⁴ Bez obzira na Munroove rezerve, rezultati do kojih je, sa W. C. F. Andersonom i J. G. Milneom,¹⁰⁵ došao bili su od izuzetnog značaja jer su otkrili ostatke hrišćanskih građevina kasnoantičke Duklje-baziliku A, baziliku B i krstoobraznu crkvu. Preliminarne rezultate istraživanja, u ime britanske misije, saopštio je Anderson, na sastanku *Society of Antiquaries of London* u junu 1894. godine.¹⁰⁶ Izvještaj o istraživanjima Duklje objavili su 1896., tri godine nakon boravka u Crnoj Gori.¹⁰⁷ Munro je obradio okolinu, topografiju i istoriju Duklje, Anderson antičke hramove i hrišćansku baziliku¹⁰⁸, Milne krstoobraznu crkvu i novac, a Haverfield i Munro natpise.¹⁰⁹ Mada su Munro i Anderson pripremili foto dokumentaciju o istraživanjima Duklje, ona, iz nepoznatih razloga, nije publikovana uz *Izvještaj*. Ova dragocjena dokumentacija, zajedno sa dnevničkim zabilješkama, čuva se u u Munroovoj zaostavštini u Ashmolean Museum of Art and Archeology University of Oxford.¹¹⁰

¹⁰⁴ *University Intelligence, Oxford, June 14, The Times, Thursday, June 15, 1893, Issue 33978, p. 6; J. A. R. Munro, Excavations in Montenegro, Podgoritz, Montenegro, aug. 30, 1893, Athenaeum, № 3440, Saturday, September 30, London 1893, 460.*

¹⁰⁵ William Cliffe Foley Anderson, profesor klasičnih nauka na Firth College-u u Sheffieldu, je na Dokleji istraživao u periodu od 8. do 22. septembra 1893. Arheolog i istoričar Joseph Grafton Milne, saradnik Mill Hill School iz Londona, istraživačkom timu se priključio 30. septembra i ostao nekoliko dana duže od Munroa, koji je završio istraživanja 5. oktobra 1893. Francis John Haverfield, istoričar i arheolog, saradnik Christ Church College u Oksfordu, koji je trebalo da bude dio istraživačkog tima, 24. septembra je obavijestio Munroa da neće doći u Crnu Goru. Munrou je bio razočaran jer je računao na Haverfieldovu pomoć u epigrafskim istraživanjima; T. Koprivica, *op. cit.*, 2, n. 8.

¹⁰⁶ *Thursday, June 14th, 1894, Proceedings of the Society of Antiquaries of London, second series, XV (1895), 228.*

¹⁰⁷ J. A. R. Munro, W. C. F. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* LV (1896), 1-60 [=Dž. A. R. Munro, V. F. K. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, Podgorica 2013].

¹⁰⁸ Imajući u vidu da su Piero Stikoti i Luka Jelić, koji su Dokleju istraživali u septembru 1892, pripremali za publikovanje rezultate istraživanja foruma i civilne bazilike, britanski naučnici su, iz kolegijalnih razloga, odlučili da objave samo rezultate istraživanja koji se odnose na istočni dio grada; Arhiv Arheološkog muzej u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3, *Anderson to Jelić*, Sheffield, 10 August 1894.

¹⁰⁹ Nakon završenih istraživanja, britanski naučnici su natpise sa Duklje i njene okoline ustupili za publikovanje priređivačima *Corpus Inscriptuorum Latinarum*; Arhiv Arheološkog muzej u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3, *Anderson to Jelić*, Sheffield, 10 August 1894.

¹¹⁰ Ashmolean Museum of Art and Archaeology, University of Oxford, Archive, J. A. R. Munro, *Doclea, Diary of Excavations-Doclea 1893 (=Diary)*; J. A. R. Munro, *Doclea, Photograph Album, 1893*.

Kako svjedoče Munroove dnevničke bilješke, on je na Cetinje stigao 15. avgusta 1893. godine.¹¹¹ Sa crnogorskim ministrom inostranih poslova, vojvodom Gavrom Vukovićem, razgovarao je o uslovima pod kojim bi mogao obaviti iskopavanja na Duklji. U skladu sa sugestijama vojvode Vukovića,¹¹² Munro je 17. avgusta, ministru unutrašnjih djela, Božu Petroviću, predložio da: 1. sam plaća sve troškove iskopavanja, 2. „sve što iskopa“ dijeli sa crnogorskom vladom, 3. sam plaća nadoknadu vlasnicima parcela na kojima će se vršiti iskopavanja, u skladu sa procjenom crnogorskih vlasti.¹¹³ Munro je zamolio da mu se odgovori do kraja avgusta, jer se do početka oktobra 1893. godine morao vratiti u Oksford.¹¹⁴ Obavještenje da mu se odobrava istraživanje, Munro je dobio 22. avgusta.¹¹⁵ Odlukom Vlade, za državnog delegata tokom ovih iskopavanja na Dokleji, određen je Rovinski.¹¹⁶ Crnogorske vlasti nastojale su da britanskim arheolozima obezbijede što bolje uslove za rad na terenu.¹¹⁷ Munro je 29. avgusta došao na Dokleju (sl. 5). Impresioniran, nazvao je „malom Pompejom“.¹¹⁸ Rovinski ga je upoznao sa rezultatima dotadašnjeg istraživanja nakon čega je rekognisciran teren za istraživanja.¹¹⁹

Iskopavanja su započeta 2. septembra 1893. godine na terenu u blizini Morače.¹²⁰ Ubrzo je otkrivena mala privatna kuća. Radnici su raspoređeni u još tri

¹¹¹ *Diary*, August 15th (Tuesday) 1893. U *Dnevniku* nijesu signirane strane, pa citirane podatke navodimo prema datumima.

¹¹² DACG, MUD, 1893, *J. A. R. Munro à Ministre des Affaires Étrangères*, Cettigne, 17. août 1893, F. 72 (88), 1255; T. Koprivica, *Britanska arheološka misija u Crnoj Gori 1893. godine*, 62 et passim.

¹¹³ DACG, MUD, 1893, *J. A. R. Munro à Ministre de l'Intérieur*, Cettigne, 17. août 1893, F. 72 (88), 1255.

¹¹⁴ J. A. R. Munro, *Diary*, August 17th (Thursday) 1893.

¹¹⁵ Vlada je zadržavala pravo da može izmijeniti dogovorene uslove ako i nakon početka oktobra Munro bude želio da nastavi istraživanja; DACG, Ministarstvo inostranih djela (=MID), 1893, *Gouvernement de Montenegro à J. A. R. Munro*, Cettigne, 10/22 août 1893, F. 45, 992; J. A. R. Munro, *Diary*, August 22nd (Tuesday) 1893.

¹¹⁶ DACG, MID, 1893, *Gouvernement de Montenegro à J. A. R. Munro*, Cettigne, 10/22 août 1893, f. 45, 992.

¹¹⁷ DACG, MID, 1893, F. 46/a, *J. Lazoviću, okružnom kapetanu u Podgorici*, Cetinje, 16/28 avgust 1893, № 2012; Đ. Pejović, *Prilog proučavanju Duklje*, Stvaranje 5 (1956), 354-355; T. Koprivica, *Britanska arheološka misija u Crnoj Gori 1893. godine*, 62.

¹¹⁸ J. A. R. Munro, *Diary*, August 29th (Tuesday) 1893.

¹¹⁹ *Ibid.*, August 29th (Tuesday) 1893.

¹²⁰ *Ibid.*, September 2nd (Saturday) 1893.

skupine-južno i sjeverno od glavnog puta i na termama.¹²¹ Kako je vrijeme odmicalo, Munro je bio nezadovoljan postignutim rezultatima pa je 12. septembra odlučio da započne istraživanje na novom lokalitetu, na istočnom kraju grada, gdje su se nalazila „uzvišenja“ iz kojih su štrčali fragmenti arhitektonske plastike.¹²² Na istočnoj strani, ispod sloja opeka i razbacanog maltera iskopan je mozaički pod od tesera bijele, crne, crvene i zelene boje. Potom su otkriveni ostaci zidova na istočnoj strani građevine i apsida, te fragmenti arhitektonske plastike, stubovi mermerne balustrade, nekoliko kapitela sa isklesanim krstom, nekoliko mermernih fragmenata malih korniša, stubići i dr. Munro je znao da je Dokleja bila episkopsko sjedište i već prvog dana istraživanja na ovom lokalitetu bilo mu je jasno da je otkrio veoma važnu građevinu. „*The site does not lei deep and is in every way most promising*“, konstatovao je u svom *Dnevniku*.¹²³ Munrou su bila dovoljna četiri dana od početka iskopavanja da potpuno definiše prostor bazilike A. Radovi su nastavljeni na zapadnom zidu nartekse i u prostoru južno od nartekse. Od 22. o 29. septembra 1893. godine Munro je sa saradnicima otkopao i baziliku B i krstoobraznu crkvu,¹²⁴ ispred njih je pronađena greda sa votivnim natpisom đakonise Ausonije, fragmenti stabala stubova i kapiteli.¹²⁵

Poslednju sedmicu rada, kada su radnici završili sa iskopavanjima, Munro je proveo crtajući plan grada i prepisujući natpise, a Milne je bio angažovan na krstoobraznoj crkvi i crtanju mozaika u bazilici A.¹²⁶ Ministar unutrašnjih djela Božo Petrović je, 3. oktobra, upozorio Munroa da završava sa iskopavanjima, a da će, kada se knjaz Nikola vrati na Cetinje, dobiti i precizna uputstva šta da radi sa

¹²¹ J. A. R. Munro, *Diary*, September 6th (Wednesday) 1893; T. Koprivica, *Diary Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, 4.

¹²² *Ibid.*, September 12th (Tuesday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 4.

¹²³ *Ibid.*; T. Koprivica, *op. cit.*, 5.

¹²⁴ *Ibid.*, September 22nd (Friday) 1893; September 23rd (Saturday) 1893; September 25th 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 9-10.

¹²⁵ *Ibid.*, September 29th (Friday) 1893; *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 42-43; T. Koprivica, *op. cit.*, 10.

¹²⁶ *Ibid.*, October 3th (Tuesday); October 4th (Wednesday); October 5th (Thursday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

„antikvitetima“.¹²⁷ Munro je istraživanja na Dokleji okončao 5. oktobra 1893, a na lokalitetu je još nekoliko dana ostao Milne, kako bi završio crtanje plana grada i otkrivenih mozaika.¹²⁸

Zvanični list *Glas Crnogorca*, koji je u nekoliko navrata izvještavao o toku iskopavanja, ocijenio je da je završetak radova na Dokleji „krunisan sjajnijem uspjehom“.¹²⁹ U sačuvanim izvorima ne nalazimo podatke o tome šta je urađeno sa nalazima.¹³⁰ Munro i njegovi saradnici obavljali su stručne ekskurzije u okolini Dokleje. U Podgorici su posjetili dvorac knjaza Nikole na Kruševoj Glavici pored koga su se nalazili stubovi i fragmenti kamene plastike iskopani na Dokleji u kampanjama 1890-1892. godine. U Staroj Varoši su tragali za ostacima arhitektonskih fragmenata sa Dokleje ugrađenim u stambene objekte.¹³¹ Interesovali su se i za trasu rimskog vodovoda kojim se Dokleja snabdijevala vodom kao i za ostatke crkava na Zlatici.¹³²

Iste godine kada i Munro, 1893. godine, Dokleju je istraživao i profesor na Velikoj školi u Beogradu, Ljuba Kovačević. On je prepisao četiri natpisa, tri do tada nepoznata i četvrti koji je R. Kanja netačno prenio. Ove natpise Kovačević je ustupio prof. Josipu Brunšvidu, koji ih je 1901. godine publikovao.¹³³

Rezultate arheoloških istraživanja Dokleja iz 1893. godine predstavio je Luka Jelićna na I kongresu hrišćanske arheologije koji je održan u Saloni 1894. godine, u okviru izlaganja *O stanju kršćanske arheologije u Dalmaciji (u rimskom*

¹²⁷ *Ibid.*, October 3rd (Tuesday) 1893.

¹²⁸ *Ibid.*, October 5rd (Tuesday) 1893; *Глас Црногорца*, № 40, Цетиње, субота, 2. октобар 1893, 3.

¹²⁹ *С Дукље, Глас Црногорца*, № 39, Цетиње, 25. септембар/7. октобар 1893, 3-4.

¹³⁰ Da se više brinulo o zaštiti alatki nego lokaliteta i iskopanih fragmenata plastike svjedoči nam i pismo Boža Dukljanovića, nadzornika radova, u kome pita Rovinskog šta da uradi sa alatom koji je ostao iza britanskih istraživača na Dokleji. Nalaze ne pominje; СПФАРАН, ф. 123, Ровинский Павел Аполлонович (1831-1918), оп. 1, № 99, *Božo Dukljanović Pavlu Rovinskom*, nedatirani dokument, № 7.

¹³¹ J. A. R. Munro, *Diary*, September 17th (Sunday) 1893, *Ibid.*, August 28th (Monday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

¹³² *Ibid.*, September 1st (Friday) 1893; September 3rd (Sunday) 1893; September 14th (Thursday) 1893; September 19th (Tuesday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

¹³³ J. Brunšmid, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, IV, Dalmatia, Doclea, VHAD V* (1901), 87-88.

smislu) i u pograničnim zemljama.¹³⁴ Rezultati rada britanske arheološke misije podstakli su Nikanora Ružičića da u preglednom članku publikovanom u *Starinaru* naučnu javnost upozna sa otkrićem „istočno-pravoslavnih crkava u Dokleji.“¹³⁵ Uz članak, Ružičić je publikovao i planove ovih građevina.

Sredinom devedestih godina i dalje je bio evidentan interes francuske naučne javnosti i diplomatije za istraživanje Dokleje. U junu 1895. godine Crnu Goru su posjetili nadzornik lijepih vještina Arman Dajo, sa suprugom i francuskim konzulom u Sarajevu Dalmanjijem.¹³⁶ Prije polaska u Crnu Goru, Dajo je, 30. juna 1895. godine, Francuskom ministarstvo prosvjete, umjetnosti i vjera, iznio plan misije o istraživanju na lokalitetu Dokleja a francuski diplomatski predstavnik na Cetinju, Depre je 24. jula 1895. godine Ministarstvu inostranih poslova podnio izvještaj o dosadašnjim rezultatima arheoloških istraživanja Dokleje¹³⁷. Misija nije realizovana. Moguće je da je na to uticala i ocjena da se na lokalitetu ne mogu očekivati značajniji nalazi. Takav stav imao je Žorž Pero koji u jednom pismu tvrdi da „svako selo rimske Afrike ima više natpisa i skulptura od Dokleje.“¹³⁸ O postojanju i drugačijih mišljenja svjedoči i posjeta francuskog diplomatskog predstavnika na Cetinju Žila de la Bulnijera Dokleji u julu 1900. godine.¹³⁹

I dok je francuska Vlada bila neodlučna u pogledu istraživanja Dokleje, italijanski istraživači su preduzeli konkretne akcije kako bi se istraživanje Dokleje i

¹³⁴ Š. Ljubić, *Izviešće o prvom sastanku kršćanskih arkeologa u Spljetu-Solinu u Dalmaciji*, Rad JAZU, knjiga CXXI, Filologičko-historički i filosofičko-juridički razredi, 121 (1895), 213; G. A. Neumann, *Relazione del I. Congresso internazionale degli Archeologi Cristiani tenuto a Spalato-Salona nei giorni 20-22 agosto 1894*, Spalato 1895, 93. Kao predstavnik Crne Gore ovom kongresu je prisustvovao Šimun Milinović, barski nadbiskup. Luka Jelić je svoje izlaganje koncipirao na osnovu pisma Andersona koji mu je ukratko opisao rezultate britanske misije i nacrtao plan bazilike A jer rezultati njihovog rada nijesu bili publikovani do 1896. godine, a uz pismo mu je poslao i nekoliko fotografija; Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3, *Anderson to Jelić*, Sheffield, August 10 1884, dokument bez arhivskog broja.

¹³⁵ Н. Ружичић, *Основи двеју источно-православних цркава у Дукли*, *Старинар* 3-4 (1894), 69-73 (Т II i Т III).

¹³⁶ *Глас Црногорца*, № 27, Цетиње, 1. јул 1895, 4.

¹³⁷ CARAN, Ministère de l'Instruction publique, Servicess des mission, Mission scientifiques et litteraires, Albaniae-A. Dayot, Fouilles de Diocléa, F 17 262, Communication d'un projet de mission archéologique, Paris, 30 Juin 1896, dokument bez arhivskog broja.

¹³⁸ *Ibid.*, G. Perrot à Ministre de l'Instruction publique, des Beaux-Arts et des Cultes Paris, 17 Décembre 1896, dokument bez arhivskog broja.

¹³⁹ *Глас Црногорца*, № 28, Цетиње, 15. јул 1900, 1.

realizovalo. Za organizovanje arheološke misije zauzeo se geograf Gvido Kora koji je u Crnoj Gori boravio 1899. godine.¹⁴⁰ Kao kartograf evropske reputacije, Kora je nastojao da da doprinos preciznijem topografskom lociranju pojedinih arheoloških lokaliteta. U slučaju Dokleje, nesumljivo, njegove ambicije su bile nešto veće, jer je nekoliko dana proveo proučavajući njene ostatke.¹⁴¹ Kora je pokušavao da zainteresuje crnogorske vlasti za istraživanje Dokleje u okviru jedne velike italijanske ekspedicije koja bi sa više naučnih aspekata proučavala Crnu Goru. Tokom 1900. godine, u više navrata, Kora je kontaktirao crnogorskog konzula u Rimu, Evgenija Popovića i sekretara crnogorskog Ministarstva inostranih djela, Slava Ramadanovića, pokušavajući da realizuje ovu ideju.¹⁴² O ovom projektu razgovarao je i sa italijanskim prijestolonasljednikom, princom Viktorom Emanuelom i princezom Jelenom.¹⁴³ Nije uspio da organizuje ekspediciju, ali je, po svemu sudeći, 1901. godine, u pratnji dva službenika italijanske vlade, ponovo došao u Crnu Goru.¹⁴⁴ Pisanje italijanskog lista *La Stampa* osvjetljava donekle razloge za odustajanje od ove ekspedicije. Ministar obrazovanja Nuncijo Nazi za ekspediciju je odredio sredstva iz neadekvatne budžetske pozicije zbog čega su nadležni finansijski organi (*Corte dei Conti*) odbili da ih isplate.¹⁴⁵

Francuska Vlada je 1901. godine budno posmatrala šta se u Crnoj Gori događa u pogledu istraživanja Dokleje. De Leg, francuski konzul u Trstu, 16. avgusta 1901. godine saopštava da je, prije nego što je napustio Pariz, na sjednici *Société nationale des antiquaires de France*, R. Kanja, član instituta i epigrafista, istakao da bi se njegov boravak u jadranskom regionu mogao iskoristiti za

¹⁴⁰ S. Burzanović, T. Koprivica, *Antičko rimsko nasljeđe u Crnoj Gori i italijanska spoljna politika*, Matica 48 (2011), 221-222.

¹⁴¹ G. Cora, *Nel Montenegro, Impressioni di viaggio (1899)*, Roma 1901, 45-46 (foto).

¹⁴² DACG, MID, *E. Popović a S. Ramadanović*, Roma, 9/21 Mars 1900; *Ibid.*, *E. Popović a S. Ramadanović*, Roma, 2/14 Avril 1900; *Ibid.*, *S. Ramadanovic a G. Cora*, Cettigne, 2/14 Mai 1900, *Ibid.*, *E. Popović a S. Ramadanović*, Roma, 4-7 Mai 1900; *Ibid.*, *G. Cora a S. Ramadanovic*, Roma, 7/5 1900.

¹⁴³ Vitorio Emanuel pokazao je interesovanje za Duklju, a 1896. je i posjetio, *Un escursione del Principe di Napoli*, *La Stampa*, 27. 8. 1896, № 239, p. 1; *Il Principe di Napoli a Podgoritz*, *La Stampa*, 29. 8. 1896, № 241, p. 3.

¹⁴⁴ DACG, MID, 1900, F. 90, *S. Ramadanović kapetanu Zambeli*, Cetinje 1/8 1901.

¹⁴⁵ *Per gli scavi archeologici nel Montenegro*, *La Stampa*, 17. 8. 1901, № 227, p. 1.

istraživanje Crne Gore u arheološkom pogledu.¹⁴⁶ Konzul De Leg saopštava Delkasu, ministru inostranih poslova Francuske, da je italijanska Vlada već odredila misiju koja će narednog mjeseca putovati u Crnu Goru. U oktobru 1901. godine, Ministarstvo inostranih poslova obavještava Žorža Lega, ministra prosvjete, da se plan italijanske vlade o istraživanju Dokleje neće ostvariti.¹⁴⁷

Početkom oktobra 1901. godine, u Crnoj Gori je boravio i italijanski arheolog Roberto Paribeni.¹⁴⁸ Zahvaljujući preporukama crnogorskog generalnog konzula u Rimu Evgenija Popovića, crnogorska Vlada je Paribeniju dala dozvolu za istraživanja i obezbijedila pomoć lokalnih vlasti.¹⁴⁹ Paribeni je istraživao u Podgorici, Gradini, Spužu, Nikšiću.¹⁵⁰ Najviše pažnje pokonio je proučavanju epigrafskih spomenika u Tuzima i Dokleji, o čemu je objavio rad 1904. godine.¹⁵¹ U pogledu opravdanosti italijanskog sistematskog istraživanja Dokleje, Paribeni je pokazivao ozbiljne rezerve.¹⁵²

Tokom svog boravka u Crnoj Gori, Paribeni je susreo Antonia Baldačija, italijanskog botaničara, koja je značajan dio svog životnog opusa posvetio proučavanju Crne Gore. Upravo Baldači će, naredne godine, biti *spiritus movens* i rukovodilac velike naučne ekspedicije koja će sa više stanovišta, pa i arheološkog, istraživati Crnu Goru.

Ekspediciji je prethodila predstavka Antonia Baldačija ministru obrazovanja Nunciju Naziju od 15. juna 1902. godine u kojoj je sažet program ne samo ove misije nego i italijanske imperijalne ekspanzije na istočnu obalu

¹⁴⁶ CARAN, Ministère de l'Instruction publique, Service des missions, Missions scientifiques et littéraires, Albanie-A. Dayot, Fouilles de Diocléa, F 17 262, *Laigue à Delcasse*, Trieste, 16 Août 1901, dokument bez arhivskog broja.

¹⁴⁷ *Ibid.*, Ministère des Affaires étrangères a Ministre Leygues à Paris, 18 Octobre, dokument bez arhivskog broja.

¹⁴⁸ *Глас Црногорца*, № 45, 3. новембар 1901, 3.

¹⁴⁹ DACG, MID, 1901, *E. Popovic a Ministère des Affaires Étrangères*, Roma, 7 Sept. 1901; *Ibid.*, *Ministarstvo inostranih djela serdaru Radoviću*, Cetinje, 4/9 1901.

¹⁵⁰ A. Baldači, Arheološki izlet dr^a Roberta Paribenija u Crnu Goru, in: *Crna Gora vrata Balkana. Putopisi i zapisi evropskih botaničara*, ur. V. Pulević, D. Vincek, Cetinje 1991, 827-833.

¹⁵¹ R. Paribeni, *Iscrizioni Romane di Doclea e di Tusi*, *Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma* 4 (1903), 3- 8.

¹⁵² Biblioteca dell'Archiginnasio di Bologna, Fondo Antonio Baldacci, *R. Paribeni a A. Baldacci*, Atena, 12 ottobre 1901, № 9/30.

Jadrana.¹⁵³ Među ciljevima misije navode se antropološka, folklorna, sociološka istraživanja stanovništva, posebno u graničnom području Crne Gore i Albanije.¹⁵⁴ Baldaći je očekivao bogate arheološke nalaze o grčkoj i rimskoj kolonizaciji a posebno pronalaženje ostataka rimskih trgovačkih i vojnih stanica i puteva. Iza ove "antičke nostalgije" izbija neskrivena želja za obnavljanjem ekonomskog i vojničkog prisustva Rima na Balkanu, kao i pretvaranje Jadrana u *Mare Nostro*.¹⁵⁵ Baldaćijev projekat dobio je podršku ministra Nazija, a potom i predsjednika Vlade Zanardelija, koji je pokazivao veliko interesovanje kako za pripremu, tako i za rezultate misije.¹⁵⁶

Već 10. avgusta 1902. godine, u Kotor je stigla ekspedicija koju su, pored Baldaćija, činili, prof. Dante Valjeri, inspektor za arheološke spomenike, prof. U. Vram sa antropolog, prof. A. Marteli, geolog, dr L. Santagata, fizičar i prirodnjak i Anibal Baldaći, agronom.¹⁵⁷ U Crnoj Gori su se zadržala do 20. septembra. O zadovoljavajućim rezultatima ove misije svjedoči i publikovanje nekoliko naučnih studija. Prof. Valjeri je tokom ekspedicije ispitivao ruševine Dokleje i ostatke vodovoda kojim se grad snabdijevao vodom (sl. 6). Poseban interes pokazivao je za ostatke rimskih puteva. Tragao je i za arheološkim lokalitetima u Nikšiću, Lazinama, Medunu, Šavniku, u oblasti Pive i Tare.¹⁵⁸ S obzirom da je smatrano da je, u arheološkom pogledu, Crna Gora *terra incognita*, Valjeri je bio djelimično zadovoljan rezultatima svoje misije. Ipak, Valjerijeva istraživanja nijesu rezultirala značajnijim radom.¹⁵⁹

¹⁵³ A. Baldaći, Radovi dvije talijanske studijske misije 1902. i 1903. godine u Crnoj Gori i sjevernoj Albaniji, in: *Crna Gora vrata Balkana. Putopisi i zapisi evropskih botaničara*, ur. V. Pulević, D. Vincek, Cetinje 1991, 798.

¹⁵⁴ S. Burzanović, T. Koprivica, *op. cit.*, 223-224.

¹⁵⁵ A. Baldaći, *op. cit.*, 797-805.

¹⁵⁶ Biblioteca dell'Archiginnasio di Bologna, Fondo Antonio Baldacci, *Il Ministro N. Nasi a S. E. Il Ministro degli Affari Esteri Enrico Morin*, Roma, 9 Agosto, № 10/421 A. Obrazlažući svoju odluku, ministar Nazi pisao je ministru spoljnih poslova Đuliju Prinjetiju da ovu misiju smatra značajnom kako sa stanovišta italijanske istorije, tako i sa stanovišta Knaževine Crne Gore ... "che legò le sue sorti a quelle della Dinastia di Savoia."

¹⁵⁷ S. Burzanović, *Antonio Baldacci e il Montenegro*, Contesi Adriatici. Studi di italianistica comparata, a cura di V. Kilibarda, J. Vučo, Roma 2008, 73; *Naučna ekspedicija iz Italije, Глас Црногорца*, № 32, Цетиње, 10. август 1902, 3.

¹⁵⁸ Biblioteca dell'Archiginnasio di Bologna, Fondo Antonio Baldacci, *D. Vaglieri a A. Baldacci*, Nikšić, 22 Agosto 1902, № 10/443; *D. Vaglieri a A. Baldacci*, Šafnik, 28 Agosto 1902, № 10/450.

¹⁵⁹ S. Burzanović, T. Koprivica, *op. cit.*, 226.

Ni tokom 1902. godine ne jenjava francusko interesovanje za istraživanje Dokleje. Ministarstvo inostranih poslova je u januaru obavijestilo ministra Lega „da bi za francusku nauku bila čast, kako tvrdi Suar, diplomatski predstavnik na Cetinju, da obnovi projekat koji je Italija napustila, ali mi moramo imati na umu da će crnogorska Vlada dati dozvolu za iskopavanja na svojoj teritoriji samo ako može zadržati ono što se otkrije. U tim uslovima, mislim da je najbolje što valja činiti da se misija za Crnu Goru povjeri nekom stipendisti Rimske Akademije sa zadatkom da obiđe mjesta i ispita koja bi sredstva zahtijevalo redovno istraživanje ruševina Dokleje“.¹⁶⁰ I u maju iste godine Suar je zagovarao sistematično istraživanje Dokleje, za koje je vjerovao da bi donijelo dragocjene naučne rezultate.¹⁶¹

Alarmirani italijanskim interesovanjem za istraživanjem Dokleje, iz Carsko-kraljevskog austrougarskog instituta u Beču, požurili su u avgustu 1902. godine Stikotija da već u septembru ide na Dokleju, zbog opasnosti da se izgubi sve što je do tada uloženo u istraživanje jer su italijanski naučnici blizu da dobiju „koncesije na istraživanje Dokleje.“¹⁶² P. Stikoti je u Crnu Goru došao u septembru sa arhitektom Ćirilom M. Iveković, građevinskim savjetnikom carske gradske uprave u Zadru.¹⁶³ Svoju drugu misiju u Crnoj Gori Stikoti je opisao kao upotpunjavanje nalaza od prije deset godina i obradu novih. Iveković je izradio nove crteže, fotografije i planove Dokleje.¹⁶⁴

¹⁶⁰ CARAN, Ministère de l'Instruction publique, Service des missions, Missions scientifiques et littéraires, Albanie-A. Dayot, Fouilles de Diocléa, F 17 262, *Expédition archéologique du Monténégro-Fouilles à Doclea*, Paris, 13 janvier 1902. U izvještaju stoji i da ... „čak i za pripreme radove treba biti oprezan i voditi računa da je donji dio Crne Gore vrlo izložen groznici budući da ga često pustoše poplave susjednog Skadarskog jezera; to znači da bi radove trebalo prevashodno izvoditi zimi. Povrh toga, naš istraživač morao bi znati da su ruševine Dokleje utočište mnogih zmija čiji otrovni ujed odnosi mnoge neoprezne seljane.“

¹⁶¹ CARAN, Ministère de l'Instruction publique, Service des missions, Missions scientifiques et littéraires, Albanie-A. Dayot, Fouilles de Diocléa, F 17 262, *Au sujet des fouilles archéologiques à entreprendre au Monténégro*, Paris, 31. Mai 1902, dokument bez arhivskog broja; Suar ističe da je radi adekvatne pripreme „proučiti stare dokumente i drevne tekstove“.

¹⁶² Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, Archive, Montenegro-Doclea, K. K. österreichisches archäologisches Institut in Wien-Sticotti, Wien, 8. august 1902.

¹⁶³ S. Marković, *Ćiril Metod Iveković*, Zagreb 1992, 158.

¹⁶⁴ P. Stikoti je redovno izvještavao Ota Bendorfa o napredovanju rada na pisanju monografije o Dokleji. U jednom nedatiranom pismu stoji: „... Sa zadovoljstvom mogu da konstatujem da izvještaj Engleza nije baš iscrpan: naročito je arhitektonski dio nepotpun i ostalo je još prilično da se dopuni. ...Mi imamo bolje planove objekta, lijepu Delovu rekonstrukciju rimske bazilike i čitav niz

Strah demonstriran u Beču u pogledu mogućnosti da Italijani monopolizuju istraživanje Dokleje pokazao se neopravdanim. Arheološki rezultati iz 1902. godine bili su skromni i mada je italijanska vlada i 1903. godine finansirala rad nove naučne misije u Crnoj Gori koju je ponovo predvodio Antonio Baldači, ni Vram ni Valjeri nijesu uzeli učešća u njoj.¹⁶⁵ Logičan nastavak italijanskog rekonstruiranja iz 1902. godine, moglo je predstavljati organizovanje sistematskih istraživanja, odnosno iskopavanja, na Dokleji ili na nekom od drugih arheoloških lokaliteta. Na takav korak italijanska vlada se nije odlučila.

Tokom 1905. godine izvjesna interesovanja za Dokleju pokazali su, nezavisno jedan od drugog, i bez institucionalne podrške ruske države, Nikolaj Potapov i Turvon Venediktović Kibaljčić. Ruski vojni ataše na Cetinju, Potapov, 1905. godine je namjeravao da sa Rovinskim „razgleda, prouči i nacrtaj plan Duklje.“¹⁶⁶ Smatramo vrlo vjerovatnim da je plan grada, koji je Rovinski objavio 1909. godine, nastao u saradnji sa Potapovim, koji je, kao školovani oficir raspolagao topografskim znanjima.¹⁶⁷ U novembru 1905. godine, u Crnu Goru je stigao T. V. Kibaljčić, počasni član ruskog Arheološkog instituta i Imperatorske akademije vještina, koji se, interesovao i za istraživanje Dokleje i koji je u Ulcinju namjeravao da otvori Muzej.¹⁶⁸ Nije realizovao svoje namjere.

U junu 1905. godine za istraživanje Dokleje zainteresovao se i srpski arheolog Nikola Vulić.¹⁶⁹ Podnio je zahtjev za istraživanje Dokleje Arheološkom institutu u Beču i za ovu svrhu tražio finansijsku pomoć od 1000 franaka. Sa ovim predlogom nije se složio P. Stikoti, navodeći da je njegov i Ivekovićev rad skoro

relevantnih fotografija.“ Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, Korrespondenzen an Otto Benndorf, *Sticotti-Benndorf*, Trieste, № 660-46-10.

¹⁶⁵ Biblioteca dell'Archiginnasio di Bologna, Fondo Antonio Baldacci, *D. Vaglieri a A. Baldacci*, Roma, 16 luglio 1903, № 12/316. Zbog drugih profesionalnih obaveza, u Crnu Goru nije mogao otputovati Vram, a Valjeri je odustao zbog bolesti i poodmaklih godina.

¹⁶⁶ *Pismo N. Potapova P. A. Rovinskom*, 8/21. mart 1905, in: П. С. Радусинович, *Павле Аполонович Ровински*, Подгорица 1996, 397.

¹⁶⁷ П. А. Ровински, *op. cit.*, 354, 360.

¹⁶⁸ *Глас Црногорца*, № 44, 5. новембар 1905, 3. Rovinski svjedoči da je iz sarkofaga koji je pronađen 1904. godine u blizini Dokleje, *ossarium*-izuzetno originalnog oblika, dospjeo u posjed Kibaljčića; П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, IV, 399.

¹⁶⁹ Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, Archiv, Montenegro-Doclea, *N. Vulić-K. K. Österreichisches Archäologisches Institut in Wien*, Wien, 9. Juni 1905.

završen i da nema potrebe za angažovanjem novih istraživača.¹⁷⁰ Stikoti i Iveković su za nastavak svojih istraživanja u martu 1907, od Balkanske komisije-Odsjeka za antikvitete, dobili 1200 kruna.¹⁷¹ U Crnu Goru stigli su u julu 1907.¹⁷² Iz izvještaja koji su podnijeli na sjednici Filozofsko-istorijske klase Kraljevske akademije nauka u Beču 19. februara 1908, saznajemo da su, prema preciznom planu istraživanja, upotpunili plan grada, posvećujući pažnju svim arhitektonskim detaljima foruma i bazilike. Pored toga, snimani su i objekti u okolini, akvadukt, elementi kloake, djelovi trase puta Skadar-Narona, registrovane su i snimljene rimske grobnice. Napravili su i novi snimak hrišćanskih crkava.¹⁷³ Samo kada je bilo neophodno, poduzimali su naknadna iskopavanja sa nekoliko radnika. Iveković je uradio nove crteže, fotografije i planove grada. U Muzeju na Cetinju su fotografisali predmete sa Dokleje. Knjaz Nikola ih je ohrabrio da publikuju monografiju sa rezultatima rada, ukazujući da niko prije njih nije dobio odobrenje za objavljivanje veće publikacije o Dokleji.¹⁷⁴ Ipak, na objavljivanje njihove monografije čekalo se do 1913. godine. Sačuvana dokumenta iz perioda od 1906. do 1912. godine svjedoče o sukobu Stikotija i Jelića oko autorstva monografije. U rješavanju spora posredovao je Emil Rajš.¹⁷⁵

U međuvremenu, crnogorskom Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova, obraćali su se i drugi istraživači u vezi sa Doklejom. Don Frane Bulić, direktor Arheološkog muzeja u Splitu, u decembru 1909. godine, tražio je da mu se dostave legende o caru Dioklecijanu koje su sačuvane u Podgorici i njenoj okolini. Bulić je pripremao studiju o Dioklecijanu, a povod za obraćanje bile su u naučnim

¹⁷⁰ Österreichisches Archäologisches Institut, Wien, Montenegro-Doclea, Archiv, P. Sticotti-K.K. Österreichisches Archäologisches Insitut in Wien, Triest, 7. VI 1905. U pismu u kojem je odgovorio Arheološkom institutu na njihov upit šta misli o angažovanju Vulića, Stikoti je odgovorio: „Ljubazno bih Vas zamolio da napišite gospodinu Vuliću da ja rezervišem Dokleju za sebe.“

¹⁷¹ Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, Archiv, Balkan-Kommission, *Protokoll der 33. Sitzung der Balkan-Kommission (Antiquarische Abteilung)*, Wien, 26. März 1907.

¹⁷² Na Cetinju ih je primio diplomatski predstavnik Austro-Ugarske u Crnoj Gori, baron Oto Kun, koji im je, od crnogorske vlade izdejstvovao za „vodiča i pomagača“ Živka Dragovića, gimnazijskog profesora; *Slobodna Rijec*, № 24, Podgorica, 11. juli 1907, 3; *Глас Црногорца*, № 33, 21. јул 1907, 3.

¹⁷³ P. Sticotti, *Ueber die Ergebnisse einer Reise nach Doclea, Juli 1907*, Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophische-historische Klasse XLV (1908), 51-55.

¹⁷⁴ *Ibid.*, 55.

¹⁷⁵ Arheološki muzej u Splitu, Arhiv Luke Jelića, *Raich-Jelic*, Wien, 9. Oktober 1911. U Jelićevoj zaostavštini sačuvano je više pisama koje je razmijenio sa Stikotijem u ovom sporu.

krugovima rasprostranjene teze o Dioklecijanu kao osnivaču Dokleje.¹⁷⁶ Crnogorsko ministarstvo naložilo je profesora Marka Dragoviću da izađe u susret Buliću.¹⁷⁷

Balkanski ratovi (1912-1913) i I svjetski rat (1914-1918) nijesu pogodovali naučnim istraživanjima, pa ni arheološkim. Ipak, činjenica da je od januara 1916. godine Crna Gora bila okupirana od strane Austro-Ugarske, omogućila je arheolozima Kamilu Prašniku i Arnoldu Šoberu da naprave studijsko putovanje na Dokleju. Austrijski naučnici su svoja istraživanja započeli sa Cetinja, gdje su, po svemu sudeći, u Muzeju, pronašli manju količinu novca sa Dokleje. Njihov boravak na lokalitetu ograničio se na rekognisciranje terena i pronalaženje nekoliko, do tada nepublikovanih natpisa.¹⁷⁸

Nakon 1918. godine, Crna Gora se našla u novom državnom miljeu, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Dokleja je postala samo mali dio bogate antičke baštine na tlu jugoslovenske države. Sintagma o „crnogoskoj Pompeji“ pašće u zaborav. Značajnije interesovanje istaknutih arheologa i poznatih evropskih institucija za Dokleju neće se ponoviti tokom postojanja jugoslovenske Kraljevine. Novi pokušaji istraživanja Dokleje ponovo će se vezati za pojedinačne inicijative, često nestručnih pojedinaca i zaljubljenika u starine.

Akademik Nikola Vulić u više navrata pokušao je da zainteresuje Srpsku kraljevsku akademiju za organizovanje arheološkog istraživanja Dokleje, ali bez uspjeha.¹⁷⁹ Vulić je Crnu Goru posjetio 1930. godine. Obišao je i Dokleju i najavio da će iduće godine doći „u cilju istraživanja naših starina, a specijalno Duklje.“¹⁸⁰ Srpska kraljevska akademija je bila voljna da „moralno i naučno pomogne

¹⁷⁶ DACG, Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova (=MPCP), 1909, *F. Bulić Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova*, Split, 11. decembar 1909; T. Koprivica, Don Frano Bulić kao istraživač kulturne baštine crnogorskog Primorja, in: *Zbornik radova Hrvatsko-crnogorski dodiri/Crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine crnogorskog Primorja*, Zagreb 2009, 799.

¹⁷⁷ DACG, MPCP, 1910, *M. Bukvić Ministarstvu prosvjete i crkvenih poslova*, Podgorica, 15. jun 1910.

¹⁷⁸ C. Praschniker, A. Shober, *Archäologische forschungen in Albanien und Montenegro*, Wien 1919, 1-3. (figs. 1-5).

¹⁷⁹ *Шта је ископано у Дукљи?*, Политика, № 2484, 31. јануар 1939, 14; П. Шоћ, *Прилози за културну историју Црне Горе*, Београд 1939, 85.

¹⁸⁰ *Истраживање старина*, Зета, № 15, Подгорица, 31. август 1930, 3.

iskopavanju Duklje... i da da svoje stručnjake i organizuje rad”.¹⁸¹ Misija je izostala zbog nedostatka novca jer je prioritet dat istraživanjima u južnoj Srbiji. Vulićev interes za Dokleju, koji datira još od 1905. godine, rezultirao je publikovanjem nekoliko natpisa.¹⁸² U istom periodu, Antun Majer se bavio istraživanjem natpisa iz Dokleje i njene okoline.¹⁸³

Najznačajnije pomak u period između dva svjetska rata u pogledu poznavanja Dokleje rezultat je amaterskih istraživanja profesora Ivana Novickog.¹⁸⁴ Novicki je istraživao trasu vodovoda kojim se Dokleja sa rijeke Cijevne snabdijevala vodom.¹⁸⁵ Aktuelizovao je pitanje institucionalne zaštite Duklje i u tom smislu, apelovao da se organizuje arheološko društvo koje bi pokušalo da zaštititi lokalitet.¹⁸⁶ Njegove inicijative nijesu urodile plodom.

¹⁸¹ *Шта је ископано у Дукљи?*, Политика, № 2484, 31. јануар 1939, 14.

¹⁸² Н. Вулић, *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXI, други разред, књига 55, Београд 1931, 124-125; *Id.*, *Антички споменици наше земље*, Споменик SKA LXXV, књига 58, Београд 1933; 64; Н. Вулић, *Антички споменици наше земље (1941-1948)*, Споменик XCVIII, Београд 1948, 299-300.

¹⁸³ Majer ukazuje na nedovoljnu istraženost Dokleje, navodeći da ...“svako malo vremena izbaci ralo seljaka na vidjelo po kakav starinski predmet, novac, kamen”; А. Мајер, *Ново нађени натпис у Дукљи*, Зета, № 14-15, Подгорица, 10. април 1931, 5; *Id.*, *Novopronađeni natpisi u Duklji i oko nje*, Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku, L (1928-1929), 65-73. Podgorički list Zeta donio je 1930. godine reportažu o zemljoradniku Vojinu Vukanoviću iz sela Rogama, u neposrednoj blizini Dokleje, koji je „pronašao je jednu retkost iz doba cara Dioklecijana”; Ђ. Мартиновић, *Пронађен тањир из доба Диоклецијана*, Зета, № 5, Подгорица, 22. јун 1930, 2.

¹⁸⁴ Novicki je bio visoki oficir ruske carske vojske, koji je, nakon Oktobarske revolucije, kao emigrant, svoje utočište našao u Crnoj Gori, gdje je, u Podgoričkoj Gimnaziji, od 1921. do 1941. godine radio kao profesor geografije i kosmografije; *Руси у Црној Гори. Руска емиграција у Црној Гори након Октобарске револуције и грађанског рата [Русские в Черногории. Русская эмиграция в Черногории после Октябрьской революции и Гражданской войны]*, ур. Зоран Локтионов, Бијело Поље 2011, 86.

¹⁸⁵ Radio je to vaninstitucionalno, iz vlastitih pobuda i u ova istraživanja je uključio i svoje ученике; И. Новицки, *Старински водоводи у Подгорици и Дукљи*, Годишњак наставника Подгоричке гимназије 1 (1930), 51; Дукљанинов јаз, *Политика*, № 7856, Београд, уторак, 18. март 1930, 5; *Id.*, *Четири римска водовода у околини Подгорице*, Зетски гласник, № 13-14, Цетиње, 12. фебруар 1938, 4; И. Новицки, *Четири римска водовода у околини Подгорице (2)*, Зетски гласник, № 21-22, Цетиње, 12. март 1938, 2;

¹⁸⁶ Novicki navodi da se u Staroj Varoši, u Podgorici još uvijek vide vrata i tesani kameni sa slikama i latinskim natpisim. Mnogi stubovi su na groblju koje je dva kilometra udaljeno od Dokleje; fragmenati sa Dokleje odnešeni su i na Kruševac, u dvorište crkve Sv. Đorđa a nešto je i na Cetinju. Od spomenika sa natpisima napravljene su stepenice za novu osnovnu školu na Dokleji. Djeca iz okoline vade bijele, crvene, žute i crne tesere iz mozaika u bazilici. Oko Dokleje se još uvijek pronalaze kameje. U kućama sela Rogama uzidane su ploče sa natpisima i slikama Bogova a košnice su često pokrivene ciglama iz rimskih grobova; И. М. Н, *Дукља*, Црногорац, календар за просту 1929. годину, Подгорица 1928, 63-65.

Na potrebu istraživanja i zaštite Dokleje ukazala je i profesorica Prve Beogradske gimnazije, Jelena Lazarević, koja je, po svemu sudeći, u službenoj ili poluslužbenoj misiji proputovala Crnom Gorom 1921. godine i o tome podnijela izvještaj Svetozaru Pribićeviću, ministru prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁸⁷

Antička rimska simbolika imala je značajnu ulogu u javnom životu fašističke Italije, koju je režimska propaganda predstavljala kao savremeno Rimsko Carstvo, a Benita Musolinija kao novog Avgusta.¹⁸⁸ Već tokom druge godine italijanske okupacije Crne Gore, u jesen 1942. godine, u Rimu je, u okviru *Direzione dell'Educazione e della Cultura Popolare* osnovano posebno odjeljenje *Archeologia, Monumenti i Belle Arti*, kome je povjerena briga o istorijsko-umjetničkom naslijeđu Crne Gore, a posebna pažnja posvećena je Dokleji.¹⁸⁹ Iščitavanjem italijanskih dokumenta stiće se utisak kako je kolateralna korist italijanske okupacije bila mogućnost da antička baština bude istraživana, čuvana i valorizovana zahvaljujući znanju, iskustvu i italijanskim stručnim kadrovima, kao i spremnosti države da to organizuje i finansira.

Iza retorike okupacionih vlasti o brizi za antičku baštinu, skrivala se drugačija realnost. Upravo u ovom periodu, po naredbi italijanskog guvernera za

¹⁸⁷ Arhiv Jugoslavije, Beograd (=AJ), Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije, fond. № 66, Org. jedinica: Računovodstvo, Muzeji i muzejska društva i arhivi, 1919-1940, F. № 571, J. Lazarević *Ministru prosvjete S. Pribićeviću*, Cetinje-Podgorica-Beograd, septembar-decembar 1921, dokument bez arhivskog broja; J. Lazarević je sugerisala Ministru osnivanje Zetskog muzeja a posebno se bavila Doklejom, čije je ostatke obišla. Navodi da je u Dokleji čuveni Dioklecijanov „poprečni dvor“. Ministar je usvojio prijedlog i izdao naredbu da se u budžet za 1921/22. unese suma od 100 000 dinara za osnivanje Zetskog muzeja. Međutim, Muzej na Cetinju je osnovan tek 1926. godine.

¹⁸⁸ D. J. Ian Begg, *Fascism in the Desert, A Microcosmic View of Archaeological Politics*, in: *Archaeology Under Dictatorship*, New York 2006, 20-21.

¹⁸⁹ Archivio Centrale dello Stato-Roma, Fondo Ministero della Pubblica Istruzione, Direzione generale delle antichità e belle arti, Divisione II (1940-1945), *Tutela artistica nel Montenegro*, Roma, fasc. 2041, 22 ottobre 1942, № 1827. Pomenutom odjeljenju povjereni su zadaci: 1. da sprovede pedantno rekonstruiranje arheološkog i istorijsko-umjetničkog nasleđa u Crnoj Gori, sakupljajući podatke o lokalitetima, istorijskoj i umjetničkoj vrijednosti i stanju očuvanosti pomenute baštine; da izučava i realizuju aktivnosti radi bolje sistematizacije, konzervacije i čuvanja od strane samog stanovništva; da prouči i predloži planove istraživanja koji bi se mogli ostvariti kad to opšte okolnosti dozvole; da se obave tehnička i istorijska istraživanja spomenika, uz učešće eksperata; da se da podsticaj i ohrabrenje, gdje je moguće, umjetničkim i zanatsko-umjetničkim aktivnostima u Crnoj Gori. Kao konsultant za ova pitanja angažovan je prof. Luidi Krema, generalni konzervator za Dalmaciju.

Crnu Goru Pircija Birolija, iz muzeja i privatnih kolekcija, oduzete su najvrijednije skulpture, slike, arhitektonski fragmenti, numizmatičke zbirke i transportovane u Italiju.¹⁹⁰ U Rim je 1942. godine odnešen i reljef sa predstavom boginje Dijane sa Dokleje¹⁹¹ a 1943. godine i „jedna mermerna glava iz rimskog perioda“.¹⁹² Pokušaj jugoslovenskih vlasti da povrate odnijete artefakte nije urodio plodom.¹⁹³

Istraživanja Dokleje 1954-1964. godine

Duga istorija devastiranja Dokleje kulminacionu tačku dostigla je 1946-1947. godine. Preko lokaliteta, dužinom od skoro jednog kilometra, prešla je trasa željezničke pruge Nikšić-Titograd. Na značajnom dijelu Dokleje onemogućena su istraživanja, a prema brojnim svjedočanstvima, Dokleja je poslužila i kao izvor materijala za izgradnju nasipa pruge.¹⁹⁴ Ovo devastiranje nije prošlo bez reakcije kulturne javnosti i poslužio je kao povod da se 1948. godine na Cetinju osnuje *Zavod za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture i prirodnih rijetkosti*. Među prvim zaštićenim spomenicima kulture našla se i Dokleja kao spomenik

¹⁹⁰ AJ, Fond br. 54, Reparaciona komisija pri Vladi FNRJ, Kulturno umetnički predmeti, Zahtevi (prijave) NR Crna Gora, *Zahtjev za restituciju kulturno umjetničkog dobra iz Italije*, № 64, 65, 74, 131, 154.

¹⁹¹ *Ibid.*, *Zahtjev za restituciju kulturno umjetničkog dobra iz Italije*, Beograd, 4. mart 1948, № 37 (fotografija reljefa sa predstavom Dijane data je u prilogu).

¹⁹² Prema sačuvanom reversu, „mermernu glavu klasične rimske epohe,“ po naređenju italijanskog guvernera za Crnu Goru Pircija Birolija, preuzeo je iz Državnog muzeja na Cetinju kapetan Francésko Pitoli; ABOMKN, Fond Muzej, *Revers*, Cetinje, 8. jun 1943. godine; Stolarski radnik u muzeju, Vladimir Kirsanov, zapisao je adresu na koju je mermerna glava poslata: *Al Ministero degli Affari esteri, Ufficio Collegamento con il Governatorato del Montenegro (Colonelo Tancredi), Palazzo del Drago, Via Quattro Fontane 20, Roma*; S. Roganović, *Doclea. Tragična i sramna sudbina nekadašnje antičke metropole*, Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore n. s. VIII (2012), 128-129. Ovo bi mogao biti muški portret sa Dokleje koji je Stikoto vidio u Muzeju na Cetinju (K I-I/3).

¹⁹³ Archivio Ministero degli Affari Esteri, Roma, Serie Affari Politici 1946-1950, Jugoslavia, 1946, *Richieste di restituzione di beni, Ministero degli Affari Esteri, Memorandum per la Commissione Alleata*, Roma, 13 Dicembre 1946, № 41272; Nakon sprovedene istrage, italijanske vlasti nijesu ništa odgovorile za reljef sa predstavom Dijane, a za mermernu glavu su odgovorili da nije stigla na odredište, već da je izgubljena na putu prema Rimu.

¹⁹⁴ Prema svjedočenjima graditelja pruge, u nasip su ugrađivani i arhitektonski fragmenti.

nulte kategorije.¹⁹⁵ Formiranje Zavoda i školovanjem prvih stručnih kadrova doprinijelo je sazrijevanju ideje o neophodnosti sistematskog istraživanja i zaštite Dokleje.

U organizaciji Zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore u Cetinju, Zavičajnog muzeja u Titogradu i Arheološkog instituta SAN iz Beograda, u periodu od 1954. do 1964. godine realizovano je najsveobuhvatnije arheološko istraživanje Dokleje. U ovim istraživanjima angažovani su bili stručnjaci iz čitave Jugoslavije kao i veliki broj studenata arheologije i arhitekture (sl. 7).¹⁹⁶

Od 1954. do 1958. istraživanja su imala revizioni karakter, a posebno je važno reziviziono istraživanje bazilike A, bazilike B i krstoobrazne crkve koje je izvršeno 1954 i 1955. godine.¹⁹⁷ U kampanjama u periodu od 1958. do 1962. godine otkrivene su i istražene dvije nekropole i nove arhitektonske cjeline. Slika o arhitekturi Dokleje upotpunjena je 1962. godine otkrićem malih termi i tzv. građevine 2, zapadno od foruma.

Angažovanje više institucija na istraživanju Dokleje uticalo je na propuste u vođenju i čuvanju dokumentacije o istraživanjima 1954-1964. godine. Dio ove dokumentacije je u Arheološkom institutu SANU u Beogradu dok je dokumentacija koja se čuvala u crnogorskim institucijama, nakon niza reorganizacija, objedinjena u Upravi za kulturnu baštinu u Cetinju.¹⁹⁸ Raspoloživa

¹⁹⁵ Uprava za zaštitu kulturnih dobara, Cetinje (=UZKDC), Narodna republika Crna Gora, Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti, *Rješenje o zaštiti Dokleje*, Cetinje, 28. jul 1949. godine, № 496.

¹⁹⁶ Tokom ovih kampanja na Dokleji su radili Đurđe Bošković, Milutin Plamenac, dr Miodrag Grbić, Vojislav Korać, Ante Mišura, Ivanka Nikolajević-Stojković, Đorđe Stričević, Olivera Velimirović, Dragoslav Srejski, Štefan Mlakar, Stanko Roganović, Nikola Dudić, Ilija Pušić i dr. Među brojnim stručnjacima angažovanim tokom ovih istraživanja nije uvijek bilo saglasnosti oko metodologije rada; Ђ. Бошковић, *Осврт на нека питања археолошких истраживања античке Дукље*, *Старинар* XXVII (1976), 193-195.

¹⁹⁷ UZKDC, A. Mišura, *Doclea (Duklja) i lanjski arheološki radovi osobitim obzirom na pisane spomenike (epigrafija)*, 1-9; V. Korać, *Krstoobrazna crkva na Duklji, deo izvještaja o iskopavanjima na Duklji u 1954.*, Pročitano na sednici Arheološkog muzeja SAN 9. maja 1955, 1-10; I. Nikolajević-Stojković, *Izvještaj o radu na Duklji 1954. godine*, 1-9; Đ. Stričević, *Arheološka iskopavanja u Duklji 1954. godine-kompleks krstoobrazne crkve. Referat pročitano na sednici Arheološkog instituta SAN 9. maja 1955. g.* /1-18.

¹⁹⁸ U ovoj dokumentaciji je uočljivo malo fotografija i crteža. Često, iako je to u tekstu naglašeno, izvještaje ne prate i likovni prilozi, a nekada se opisano stanje na terenu i crtež razlikuju. U skladu sa ondašnjom metodologijom rada i tehničkim mogućnostima, nije zabilježena precizna stratigrafija terena, što otežava korišćenje dokumentacije.

dokumentacija o istraživanjima 1954-1964. godine svjedoči o entuzijazmu istraživača, o ambicioznim elaboratima i značajnim materijalnim sredstvima koja su izdvajana za ovu namjenu ali se stiče utisak da konačni rezultati nijesu bili adekvatni uloženim sredstvima.¹⁹⁹

Rezultati iskopavanja 1954-1964. godine publikovani su u periodičnim publikacijama.²⁰⁰ Najvrijedniji rezultat ovih istraživanja je monografija *Античка Дукља. Некрополе*, rezultat koautorskog rada Aleksandrine Cermanović-Kuzmanović, Olivera Velimirović-Žižić i Dragoslava Srejovića.²⁰¹

Tokom istraživanja nametnula se potreba za osnivanjem muzeja na samom lokalitetu.²⁰² Projektovanje ove institucije povjereno je Vojislavu Koraću.²⁰³ Ipak, ideja nije realizovana.

¹⁹⁹ Kako svjedoči sačuvana dokumentacija, poteškoću u radu u svim kampanjama predstavljao je otkup zemlje od privatnih vlasnika na kojima su se vršila iskopavanja.

²⁰⁰ Д. Вучковић-Тодоровић, Ђ. Стричевић, *Дукља код Титограда. Римско насеље*, Старинар, н. с. VII/VIII (1956-1957), 409-410; Д. Срејовић, *Dokleja-Duklja-Naselje i nekropola*, Arheološki pregled 2 (1960), 112-114; *Id.*, *Doklea, Duklja-Naselje i nekropola*, Arheološki pregled 3 (1961), 95-96; Д. Срејовић, *Duklja, Titograd-Antičko naselje i nekropola*, Arheološki pregled 4 (1962), 178-180; *Id.*, *Римске некрополе раног царства у Југославији*, Старинар XIII-XIV (1962-1963), 49-85; О. Велимировић, *Doclea, Duklja-rimski grad*, Arheološki pregled 6 (1964), 67-68; А. Цермановић, Д. Срејовић, О. Велимировић, *La Necropole romaine a Duklja (Doclea) pres de Titograd en Montenegro*, Inventaria Archaeologica, Jugoslavia, fascicule 8 (1965), Y 67-Y 78; А. Цермановић-Кузмановић, *Einige spätrömische Glasformen aus Doclea*, *Živa antika* XVII/ 1 (1967), 247-252; Д. Срејовић, *Rezultati arheoloških istraživanja na području antičke Dokleje*, Materijali IV (1967), VII Kongres arheologa Jugoslavije u Herceg Novom (1966), 69-76; А. Цермановић-Кузмановић, *Ситни налази из Доклеје*, *Živa antika* XVIII/ 2 (1968), 279-294; *Ead.*, *Late Roman Glass From Doclea*, Archaeologia Jugoslavica IX (1968), 31-47; Д. Срејовић, *Нови налази из Доклеје*, Старинар, н. с. XIX (1968), 89-100; Ђ. Бошковић, *Осврт на нека питања археолошких истраживања античке Дукље*, Старинар XXVII (1976), 193-195; Рад V. Кораћа, *результат истраживања у овим кампањам, публикован је много касније*; В. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 191-219. Након ових истраживања публикован је први том *Историје Црне Горе* али аутори у презентирању Доклеје нијесу уврстили у довољној мјери резултате ових истраживања; *Историја Црне Горе, I (Ј. Ковачевић)*, Титоград 1967, 194-210, 268-270, 376-377.

²⁰¹ А. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *Античка Дукља. Некрополе*, Цетиње 1975.

²⁰² Иницијатива за оснивање музеја Доклеје било је и раније. Идеју да Доклеја добије посебан музејски објекат у Подгорици или на Цетинју, министар просвете и црквених djela Pero Vučković изнио је кralју Николи у септембру 1910. У октобру исте године, професор четинјске гимназије Душан Ђукић предложио је да се на Цетинју подигне музеј „у стилу дукљанске архитектуре“ и да се у њега смјесте све старине из Црне Горе. Ни Вучковићева ни Ђукићева идеја нијесу прихваћене; ДАСГ, МРСР 1910, F. 65, *Р. Вучковић кralју Николи*, Цетинје, 30. IX 1910; док. № 2400; П. Стругар, *Пројекти о оснивању музеја у Црној Гори почетком XX вијека*, Гласник Цетињских музеја, XIII (1980), 189-194; ДАСГ, МРСР, 1910, F. 65, *Д. Ђукић Р. Вучковићу*, Цетинје, 14. октобар 1910, док. № 2401; В. Лукић, *Писма из Цетињског архива*, Стварање 5 (1952), Титоград 1952, 308-314.

Arheološka istraživanja Dokleje 1995-2014. godine

Od sredine šezdesetih do sredine devedesetih godina XX vijeka nije bilo novih arheoloških istraživanja Dokleje. Otkriće nove građevine iz 1994. godine bilo je rezultat slučaja, odnosno radova na izgradnji savremene vodovodne trase u južnom dijelu grada, uz obalu Morače, gdje je otkriven objekat sa hipokaustom, mozaičkim podom i fresko dekoracijom.²⁰⁴ Ovi objekti nijesu detaljnije istraživani. Slučajnim nalazom 1996. godine, na privatnoj parceli u reonu zapadne nekropole, otkriveno je trideset grobova datovanih u period II-IV vijek.²⁰⁵

Ambiciozno zamišljen projekat arheoloških istraživanja Dokleje u organizaciji CANU i SANU iz 1997. godine realizovan je samo djelimično.²⁰⁶ Arheološka zbirka Crne Gore je 1998. godine obavila reviziona i sistematska istraživanja sektora B, prostora u blokovima I, II i III koji se prostire zapadno, istočno i južno od gradskog foruma.²⁰⁷ Velike terme su istraživane 1999. godine.²⁰⁸ Sa istraživanjem objekta IX započelo se 2005. i nastavilo 2009-2011. godine (sl. 8). Ove kampanje rezultirale su otkrićem kapitolnog hrama.²⁰⁹

Uvođenje savremenih tehnologija u istraživanje Dokleje otpočelo je geofizičkim istraživanjima Dokleje 2007. godine koje su realizovali su The British

²⁰³ UZKDC, V. Korać, *Obrazloženje idejnog projekta muzeja u Duklji*, Beograd 26. VI 1959. godine. Uz Obrazloženje, V. Korać je priložio i plan muzeja.

²⁰⁴ UZKDC, *Projekat Duklja-Arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija*, Podgorica maj 1997, 35.

²⁰⁵ UZKDC, Izvještaj Komisije formirane Rješenjem Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Cetinje, № 02-512/1 od 15. 10. 1996.

²⁰⁶ *Projekat Duklja-Arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija*, Podgorica maj 1997. Rukovodioci projekta bili su dr Čedomir Marković i akademik Vojislav Korać a autori projekta dr Čedomir Marković, mr Jovan Martinović, Milan Pravilović i Mitra Cerović.

²⁰⁷ UZKDC, Dozvola Republičkog zavoda za zaštitu spomenika culture, Cetinje, 31. 08. 1998, Dokumentacija Centra za arheološka istraživanja Podgorica.

²⁰⁸ UZKDC, Duklja, 1999, *Knjiga 1, Arheološka istraživanja kompleksa termi i konzervacija otkrivenih zidova, Rezime* (=UZKDC, Duklja, 1999, *Knjiga 1, Rezime*), 1-2.

²⁰⁹ UZKDC, P. Lutovac; *Arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija Duklje*, Podgorica, mart 2005, 2-7; M. Baković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building № 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 67-77; *Id.*, Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the Area of the Capitol Temple of the Doclea Site], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9-24.

School of Rome i Archaeological Prospection Services of Southampton²¹⁰ a nastavljeno je 2011. godine istraživanjem istočnog dijela grada totalnom stanicom, uz angažovanje italijanskih istraživača.²¹¹

Otkrića grobnica na nekropoli Bjelovine tokom 2013. i 2014. godine, dodatno su obogatila saznanja o hrišćanskoj Dokleji. Međutim, njihovi rezultati još nijesu publikovani.

Arheološka istraživanja Dokleje u ovom periodu pratila je i intenzivnija aktivnost na publikovanju njihovih rezultata, u čemu posebno mjesto zauzimaju zbornici radova *Nova antička Duklja*.²¹² I naučni skup o Dokleji, u organizaciji Istorijskog instituta Crne Gore 2013. godine, dao je novi podsticaj promišljanjima dotadašnjih naučnih saznanja a problematizovao je i pitanja novih metodoloških prisupa istraživanjima, valorizovanju i prezentaciji Dokleje.²¹³

²¹⁰ L. Pett, Doclea, Podgorica, Montenegro, Geophysical Survey Report, October 2007, in: *Nova Antička Duklja*, Podgorica 2010, 7-44; L. Baratin, Reljef arheološke lokacije rimskog grada Duklje u Crnoj Gori [Il relive del sito archeologico di Doclea città Romana in Montenegro], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 59-65. Istraživanja su realizovana u saradnji Univerziteta Carlo Bo iz Urbina, Opštine Podgorica i JU Muzeji i galerije Podgorice;

²¹¹ S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi. L. Sabbionesi, R. Belcari, Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 10-40.

²¹² U periodu od 2009. do 2015. objavljeno je šest brojeva ovog zbornika. U njima se izdvajaju radovi: S. Rinaldi Tufi, Skulptura Marka Aurelija u Muzeju Podgorica [Una testa di Marco Aurelio nel museo di Podgorica], in: *Zbornik radova Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 45-47; S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi. L. Sabbionesi, R. Belcari, Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 10-40; M. Zagarčanin, O nekim pitanjima ranohrišćanskog i srednjovjekovnog graditeljstva u Dokleji i Baru, sa posebnim osvrtom prema paganskim kulturnim predstavama [On some Issues of Early Christian and Medieval Construction in Doclea and Bar, with a Specijal Reference to Pagan Cult Scene], in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 45-71; M. Živanović, Arheološka istraživanja prostorije 3/IX, preliminarna zapazanja [Archaeological Research into room 3/IX Preliminary Observation], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 27-54; M. Živanović, A. Stamenković, O gradskim bedemima antičke Dokleje [On City Walls of Ancient Doclea], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 119-142; M. Sanader, O sudjelovanju žena u radu rane crkve na primjeru jednog epigrafskog spomenika iz Duklje [On the Participation of Women in the work of the Early Church, Based on the Epigraphic Inscription from Duklja], in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 8-17.

²¹³ Radovi sa ovog skupa objavljeni su u Историјским записима 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013; Ј. Ердељан, Један прилог за разумевање визуелне културе Дукље у контексту културне динамике на простору Медитерана и Југоисточне Европе у доба класичне и позне антике, 11-21; И. Стевовић, Медаур, или о простору јужног Јадрана и Доклеје

Intenzivnija istraživanja Dokleje u pomenutom periodu podstakla su publikovanje većeg broja radova i studija različite saznanje vrijednosti čiji se dometi kreću u rasponu od publicistike do naučno utemeljenih studija.²¹⁴ Studija Pavla Mijovića, *Od Dokleje do Podgorice* problematizovala je pitanje urbanističkog kontinuiteta između antičke Dokleje i savremene Podgorice.²¹⁵ Radovima Branislava Borozana i Vojislava Koraća obogaćena su saznanja o arhitekturi Gradine u Martinićima i njenoj povezanosti sa Doklejom.²¹⁶ Stvarni pomak na planu novih tumačenja i smještanja Dokleje u širi kulturni kontekst Prevalisa i Mediterana predstavlja studija Ivana Stevovića.²¹⁷ Upravo izašle dvije studije o Podgoričkoj čaši potvrđuju da i nakon više od 140 godina od pronalaska, ona izaziva pažnju istraživača.²¹⁸

у визуелној култури античког Медитерана, 23-48; М. Загарчанин, *О Скадру и Доклеји у Провинцији Превалис на основу археолошких свједочанстава*, 49-66; Т. Копривица, *Дневничке забиљешке и фото документација Џ. А. Мунроа о археолошким истраживањима Доклеје (Монтенегро) 1893. године*, 67-89; О. Пелцер-Вујачић, *Саха loquuntur-камење говори, уколико га пустимо*, 91-98; Б. Иковић, *Долина ријеке Зете-Бјелопавлићка равница-и античка Дукља*, 99-106; Н. Sokoli, *Excavation and Research on the Land of Labeatea*, 141-147; О. Жижих, *Однос црногорског друштва према насљеђу*, 159-170; А. Мирановић, *Културно насљеђе у туризму Црне Горе с посебним освртом на Дукљу*, 171-184; М. Радуновић, *Заштита и презентација архитектонских остатака и артефаката на античким локалитетима у Црној Гори*, 185-194.

²¹⁴ Z. N. Ivanović, *Grad Duklja (Doclea) kroz vjekove. Urbano-geografski prikaz i turistička valorizacija*, Nikšić 2009; Д. Грбић, *Из епиграфске баштине античке Доклеје: Један натпис посвећен Neptuno periculorum absolutori*, *Старинар* LIX (2009), 175-180; Ј. Ј. Martinović, *Antički natpisi u Crnoj Gori (Corpus Inscriptionum Latinarum et Graecarum Montenegro)*, Kotor 2011.

²¹⁵ Р. Мјовић, *Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998.

²¹⁶ Б. Борозан, *Мартинићка градина Civita Dioclitiana*, in: *Средњовековна историја Црне Горе као поље истраживања*, Зборник радова са округлог стола Историјског института, Подгорица 1999, 79-109; *Id.*, *Резиденцијалне цркве дукљанске епископије-архиепископије*, in: *Сто двадесет година од ослобођења Подгорице*, Зборник радова са Научног скупа Подгорица 2-3. децембар 1999, Подгорица 2000; В. Кораћ, *Мартинићи. Остаци раносредњовековног града*, Београд 2001.

²¹⁷ I. Stevović, *Praevalis. Obrazovanje kulturnog prostora kasnoantičke provincije*, Podgorica 2014.

²¹⁸ S. Nagel, *Die Schale von Podgorica. Bemerkungen zu einem außergewöhnlichen christlichen Glas der Spätantike*, *Bonner Jahrbücher* 213 (2013), 165-198; М. М. Живановић, *Преиспитивање чувене Подгоричке чаше [Revisiting the Famous Podgorica Cup]*, in: *Nova antička Duklja VI [New Antique Doclea] VI*, Podgorica 2015, 77-108.

III DOKLEJA U ANTIČKOM I KASNOANTIČKOM RAZDOBLJU

Dokleja se relativno kasno javlja u spisima antičkih pisaca. Prvi put se pominje kod Klaudija Ptolomeja u II vijeku, navedena među gradovima u unutrašnjosti zemlje pod imenom Doklea.²¹⁹ U IV vijeku, u *Epitomi* pripisanoj Aureliju Viktoru, u 39. poglavlju, grad se pominje pod imenom *Dioklea* i navodi kao rodno mjesto Dioklecijana.²²⁰ Preovlađuje mišljenje da je grad ime dobio po ilirskom plemenu Dokleati o kom je sačuvano svjedočanstvo iz I vijeka.²²¹ Gaj Plinije, pominje ovo pleme i navodi da ima 33 dekurije odnosno roda ali ne pominje postojanje grada.²²² Dokleti su, u poređenju s Delmatima (342 dekurije), Dicionima (243 dekurije) i Mezejima (269 dekurije), bili relativno mala zajednica.²²³ Okosnicu njihove plemenske teritorije činili su tok rijeke Zete i djelimično tok Morače. Teritorija Dokleata graničila se na istoku sa teritorijom Labeata na području, između Dokleje i Meduna, koji su neznatno međusobno

²¹⁹ C. Ptolemaei, *Geografia*, 2. 16. 8, ed. C. F. A. Nobbe, 1843; *Историја Црне Горе*, I, 195.

²²⁰ H. Gračanin, *Illyricum of the 2nd and 3rd Centuries AD in the Works of Latin and Greek Historians*, in: *Illyrica antiqua. Ob honorem Duje Rendić-Miočević*, Radovi sa međunarodnog skupa o problemima antičke arheologije, Zagreb, 6-8. novembar 2003, Zagreb 2005, eds. M. Sanader, M. Šegvić, I. Mirnik, 289.

²²¹ Etimologija riječi Dokleja još uvijek nije dovoljno rasvijetljena. A. Majer zastupa nehidronimsku etimologiju naziva: *Doclea-dheuk-/dhouk*, proširen glasom i-značenje skrovit, tajan. R. Šalabalić je zagovornica hidronimske etimologije-*kleu*-teći, plaviti, koji sa slogom *do/de, ka-* daje *doclea*-ušće, gdje se sastaju Zeta, Morača i Širalijska. Radunović takođe zastupa hidronimsku etimologiju naziva grada-du+kleu-“dvije tekuće vode”. B. Novaković smatra da je naziv Doclea nastao od termina *dheu-tok* i *kleu-tok* koji plavi, te da je antički naziv *Doclea* potamonim te da je riječ o starijem nazivu rijeke Zete. B. Novaković zastupa tezu da je pleme Dokleati dalo ime gradu; I. Marković, *Dukljansko-barska Metropolija*, Zagreb 1902, 11; A. Mayer, *Duklja i Dioklecijan [Duklja i Dioklecijan]*, Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku LVI-LIX (1954-1957), 95-96; P. Шалабалић, *DOCLEA DOKLEUA: “UŠĆE”, “UVAC”, “AD CONFLUENTES”// DOCLEATES DO-KLEU-ATAI; “SLIVLJANI”, “POREČANI,”* Зборник Филозофског факултета IX/1, Споменица Милана Будимира (1967), 89-99; R. Radunović, *O etimologiji toponima Duklja*, *Onomastica Jugoslavica* 9 (1982), 99-105; B. Novaković, *Doclea-Genta-Prevalis*, *Philologija* 5 (2007), 122; B. Šekularac, *Crna Gora u doba Vojislavljevića*, Cetinje 2007, 18-19.

²²² Pliny the Elder, *Naturalis Historiae*, ed. D. Detlefsen, Berlin 1866, III-143; *Историја Црне Горе*, I, 195.

²²³ M. Kozlić, *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Split 1990, 276.

udaljeni.²²⁴ Na zapadu teritorija Dokleata prostirala se do Vilusa uključujući tu i područje Nikšića, gdje su plemenski centri bili *Salthua* (*Sallunto*) u Riječanima kod Vilusa i *Anderba* (*Andarba*, *Sandema*) kod Nikšića. Zapadni susjedi Dokleata mogli su biti Plereji. S obzirom na pomenuti broj od 33 dekurije oblast je bila ekstenzivno naseljena. Preko teritorije Dokleata vodio je put *Ad Zizio-Leusino-Sallunto-Sanderua* koji je dalje nastavljao u pravcu Skadra. Put je u IV vijeku ubilježen u Pojtingerovoj tabli a pominje ga još jedan izvor iz doba carstva, *Itineraria Romana I. Imperatoris Antonini Augusti*.²²⁵

U sferu interesovanja Rima Dokleati, su po svemu sudeći, ušli u vrijeme Trećeg ilirskog rata. Slom Gencijeve ilirske države 168 godine p. n. e. u ovom ratu, posledenje epizode imao je u oblasti Skadra i Meduna, upravo u blizini prostora koji se vezuje za pleme Dokleata na kom će kasnije nastati Dokleja. Pobjednik nad Gencijem, Anicije uspostavio je 167 godine p. n. e. poredak po kom su pobijeđena ilirska plemena podijeljena u tri oblasti. Prve dvije koje se značajnim dijelom prostiru na teritoriji koju zahvata savremena Crna Gora, dobile su povlašteni položaj u poređenju sa trećom oblašću koja je obuhvatala plemena koja su do kraja ostala vjerna Genciju. Ova plemena neprecizno se lociraju južnije pod opštim imenom koje im daje Plinije *Illiryii proprie dicti*. Nakon novog rata Rima i ilirskog plemena Dalmata 156 -155 g. p. n. e., najvjerojatnije je i formalno organizovana rimska provincija Ilirik (sl. 1). Njenim posjedom Rim je obezbijedio kontrolu nad Jadranom.²²⁶

²²⁴ *Историја Црне Горе, I*, 222; Moguće da je pomenuta granica iskonstruisana kombinovanjem izvora iz različitih perioda. Ptolomej je koristio podatke Plinija Starijeg. Ima osnove za izvjesnu rezervu u pogledu pouzdanosti pomenute informacije o granici. Pored malog rastojanja između Dokleje i Meduna, uočljivo je da na prostoru nema prirodnih orografskih ili hidrografskih elemenata pogodnih za odbranu odnosno razgraničenje. Morača to takođe nije mogla biti jer protiče uz samu Dokleju. Tek unutar Ardijejskog saveza plemena ili Rimskog Carstva takva granica je mogla postojati kao administrativna; M. Kozličić, *op. cit.*, 302.

²²⁵ I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988, 114; Zapadna granica dopirala je do gornjeg toka Trebišnjice do područja gdje se i sada nalazi granica Crne Gore i Bosne i Hercegovine; Ž. Miletić, Roads along the Eastern Coast: State of Research, in: *Les Routes de L'Adriatique Antique: Géographie et économie. Putovi antičkog Jadrana: Geografija i gospodarstvo*, eds. S. Čače, A. Kurilić, F. Tassaux, Bordeaux-Zadar 2006, 134.

²²⁶ D. Dzino, *Illyricum in Roman Politics, 229 BC-AD 68*, Cambridge University Press 2010, 61-79.

Konfiguracija prostora kasnije pripisanog Dokleatima činila je prirodnim i njegovo uključenje u sastav provincije. Moguće je da su 135. godine p. n. e. u sukobu Rima sa Ardijeima i Pleureima u okviru Ardijea učestvovali i Dokleati.²²⁷

Cezar je, 59 g. p. n. e., zajedno sa Galijom, dobio na upravu i Ilirik, o kome se nije posebno starao.²²⁸ Na kratko je boravio u njemu u blizini Skodre ratujući protiv pobunjenih Pirusta. Ugovorom u Brundizijumu 40. godine prije n. e., isto područje pod svoju vlast je dobio i Oktavijan.²²⁹ On je pobjedom u velikom ratu protiv Ilira 35.-33 g. p. n. e. ostvario kontrolu nad prostorom između zaleđa dalmatinske obale i Save. Dokleati su bili jedno od plemena koja su Oktavijanu pružila najuporniji otpor.²³⁰ U vezu s ovim ratom dovode se nalazi ilirskog i rimskog materijala u rijeci Zeti, u blizini Dokleje.²³¹

Zbog Batonove pobune 6-9. godine, Oktavijan je sa Ilirima morao ratovati i pred kraj svoje vladavine, nakon čega je reorganizovao Ilirik stvarajući nove provincije Dalmaciju i Panoniju.²³²

Administrativni centar provincije Dalmacija bio je u Saloni. Provincija se sastojala od tri veće sudsko-administrativne oblasti uprave-konventa, čija su se sjedišta nalazila u Saloni, Skardoni i Naroni. Dokleati su kao i sva plemena u njihovom susjedstvu pripadali konventu u Naroni. Kao pomoćna administrativna jedinica u provinciji Dalmacija postojala su dva savjeta (*concilium*), od kojih je onaj u Skardoni obuhvatao plemena drugog i trećeg konventa, među njima i Dokleate.²³³

²²⁷ I. Bojanovski, *op. cit.*, 28; Bojanovski navodi mišljenje Zipela da su se Ardiei u III vijeku proširili u pravcu jugoistoka i u svoje redove uključili i Dokleate.

²²⁸ *Storia del Mediterraneo nell'antichità, 9-1. secolo a. C., a cura di M. Guidetti*, Milano 2004, 346.

²²⁹ *Историја Црне Горе, I*, 115; I. Stevović, *op. cit.*, 33; Sporazumom Oktavijana i Marka Antonija podijeljena je cjelokupna rimska država. Linija razgraničenja presijecala je prostor između Skadra i Lješa.

²³⁰ M. Šašel Kos, *Appian and Illyricum*, Ljubljana 2005, 404 (sa starijom literaturom).

²³¹ S. Vučinić, Oktavijanova kampanja protiv Ilira 35-33. godine p. n. e.-uzroci i posljedice rata sa Dokleatima, in: *Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Cetinje 2014, 13, 35-38; Materijal je pronađen neposredno ispod gradine Trijebač. Na gazu koje lokalno stanovništvo naziva Pod Milovanovu luku pronađeni su ilirska kaciga, sječivo rimskog mača, vrhovi rimskih i ilirskih kopanja i ilirske dvosjekle sjekire.

²³² M. Cota, *Ustanak Batona 6. godine*, Polemos 12 (2009), 105-122.

²³³ *Историја Црне Горе, I*, 145-146; M. Glavičić, Organizacija uprave rimske provincije Dalmacije prema natpisnoj građi, in: *Klasični Rim na tlu Hrvatske: arhitektura, urbanizam, skulptura, ur.* M. Šegvić, D. Marković, Zagreb 2014, 47; Skardonitanski konvent (*conventus iuridicus*) je bio

Za razliku od Ilirika koji je od 27. g. p. n. e. imao status senatske provincije, Dalmacija je od 11. g. n. e., vrlo brzo nakon uspostavljanja, postala carska provincija, na čijem čelu se nalazio *legatus Augusti pro praetor*, koji obavlja vojnu i civilnu vlast.²³⁴

Primorski pojas je bio oslonac rimskoj vlasti u odnosu na domorodačko stanovništvo u unutrašnjosti. U oblasti Dalmacije, posebno na području nekadašnje *Ilirske države*, vođena je politika prilagođavanja lokalnim prilikama. U ovom smislu dragocjene informacije sadrži natpis iz I v. n. e otkriven u Riječanima, u oblasti Banjana, u kom se pominje Gaj, sin Epikadov, prvak župe Dokleata (*Caius Epicadi filius, princeps civitatis Docleatium*, K II/38). Kao njegovi sinovi pominju se *Piasus, Epicadus, Scerdis i Verso*-svi sa ilirskim imenima. Natpis svjedoči da je i u sastavu rimske provincije Dalmacije pleme Dokleata izvjesno vrijeme sačuvalo elemente starog plemenskog uređenja.²³⁵ Moguće je da su se u ovo vrijeme čak i proširili na račun svojih susjeda Labeata i Endirudina.²³⁶ Princepsi su kao savjetodavni organi pomagali prefektima u upravljanju plemenskim teritorijama.²³⁷

Rimljani su vrlo rano u Dalmaciji počeli osnivati naseobine. Stvaranje gradova gdje ih nije bilo ili rekonfiguracija postojećih gradova bio je važan faktor romanizacije.²³⁸ Na teritoriji Naronskog konventa pominju se gradovi *Narona* (Vid kod Metkovića), *Rhizinium* (Risan), *Acruvium* (Kotor? Bigovo?), *Butua-Butuanum* (Budva) i *Olcinium* (Ulcinj). O njihovom statusu malo je sačuvanih podataka. Risan je postao naselje rimskih građana, vjerovatno kolonija.²³⁹ Na teritoriji današnje Crne Gore utvrđeno je i postojanje municipijuma *S (Splonum)*, koji je ubiciran u

organizovan po teritorijalnom principu i obuhvatao je veći broj opština (*civitates*) dok su Salonitanski i Naronitanski bili popisani po užim rodovskim zajednicama, tj. dekurijama.

²³⁴ *Историја Црне Горе, I*, 143-144.

²³⁵ *Ibid.*, 95.

²³⁶ А. Цермановић-Кузмановић, О.Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *Античка Дукља. Некрополе*, Цетиње 1975, 257.

²³⁷ I. Bojanovski, *op. cit.* 62; Ova institucija, zasnovana na predrimskim tradicijama, potvrđena je u Dalmaciji kod Dokleata, Delmata, Japoda, Dindara, Desitijata i Salvijata, ali je očito postojala i kod ostalih plemena.

²³⁸ L. Revell, *Roman Imperialism and Local Identities*, Cambridge 2009, 42.

²³⁹ *Историја Црне Горе, I*, 194.

okolini Pljevalja.²⁴⁰ Među pomenutim gradovima kao jedan od važnijih centara južnog dijela provincije Dalmacije izdvaja se Dokleja.

Dokleja je nastala u I vijeku ali preciznije datiranje nastanka grada nije pouzdano. Najstariji grobovi sa jugoistočne gradske nekropole mogu se dovesti u vezu s vremnom poslednjih pobjeda Avgusta i Tiberija nad Dalmatima i Panonima što upućuje na zaključak da život u Dokleji počinje najvjerovatnije nakon 9 godine nove ere.²⁴¹ Pretpostavlja se da Dokleja nije bila prvobitno plemensko središte te da bi se ono moglo tražiti zapadnije u dolini Zete ili na obroncima Prekornice. Čini se uvjerljiva pretpostavka da su Rimljani preselili u ravnicu dio stanovništva ranije veznog za njihova gradinska sjedišta (sl. 2)²⁴² a radi njihove kontrole uspostavili kastrum iz kog se razvio grad Dokleja.²⁴³ U ovom smislu ukazuje se na moguću sličnost sa dispozicijom i načinom širenja Viminacijuma, koji je sredinom I vijeka bio organizovan sa vojnom funkcijom.²⁴⁴ Temelji Dokleje postavljani su u isto vrijeme kada se Publije Kornelije Dolabela starao o izgradnji trase magistralne rimske saobraćajnice duž dalmatinske obale.²⁴⁵

Kako ističe I. Stevović, "Dokleja je, za razliku od Rizona ili Skodre, od početka nastajala na terenu bez značajno starijih tragova urbanih struktura. Dokleja je, drugim rečima, u svakom pogledu bila novi, pa odatle i najautentičniji

²⁴⁰ M. Mirković, *Municipijum S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, Beograd 2013, 9.

²⁴¹ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 257.

²⁴² *Ibid.*, 257; S. Rinaldo Tufi, Doclea, Città romana del Montenegro, in: *I processi formativi ed evolutivi della città in area adriatica*, eds. by G. de Marinis, G. M. Fabrini, G. Paci, R. Perna e M. Silvestrini, Oxford, 2012, 479; I. Stevović, *op. cit.*, 36; U neposrednoj blizini Dokleje nalazi se nekoliko gradina. Trijebač se uzdiže na krajnjem istočnom uglu bjelopavličke ravnice, iznad platoa opkoljenog rijekama Zetom i Moračom. Na vrhu je, na zaravnjenom platou, izgrađena gradina. U podnožju je pronađeno "dosta nalaza i keramike, ...neposredno ispod lokaliteta u koritu rijeke Zete" U neposrednoj blizini su i gradine na Veljem brdu-uzvršenje Čvrka (lijeva obala) i na vrhu Kaznovice. U podnožju su podgradinska naselja u Vratkovom potoku i Dedovoj šumi na lijevoj i neposredno ispod Trijepča u Vraniću, na desnoj obali Zete, koje je S. Vučinić identifikovao po velikoj količini praistorijske keramike, preko koje je nađena rimska keramika. Material na lokalitetima je uništvan posebno tokom dvije poslednje decenije; S. Vučinić, *op. cit.*, 32-33; Okolne ilirske gradine istraživane su i 1956. godine. Materijalni ostaci su zabilježeni na Trijebču, Međeđoj glavi, Doljanskoj glavici, Vrstačkoj glavici, Rogamskim stranama, Kablu, Policama, Jasjaku, Medvjedaču, Podlisju, Crkvinama, Bili, Donjim Šumama; UZKDC, *Izveštaj A. Mišure o istraživanju Duklje i njene okoline*, Cetinje, 4. IX 1956.

²⁴³ S. Rinaldo Tufi, *op. cit.*, 479; I. Stevović, *op. cit.*, 36.

²⁴⁴ I. Stevović, *op. cit.*, 36; O nastanku Viminacijuma cf. M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Beograd 1968, 58.

²⁴⁵ I. Stevović, *op. cit.*, 36.

simbol imperijalnog Rima, u zaleđu južnog dijela istočne jadranske obale.”²⁴⁶ Dokleja je svojevrsan “spomenik romanizacije regije, sa svim obilježjima svojstvenim i u pogledu ustanovljenju i institucionalnom razvitku rimskog prisustva”, koje je bilo “oličeno u sferi religioznosti, arhitektonskim kompleksima, administrativnim uređenjem, kao i intenzivnoj povezanosti sa bližim ili udaljenijim tačkama rimskog svijeta”.²⁴⁷

Prisustvo rimske vojske u čitavoj provinciji Dalmaciji pred kraj I vijeka se smanjilo do mjere da u noj nije preostala nijedna potpuna legija. Funkciju obezbjeđivanja reda, puteva i značajnih privrednih objekata preuzeli su beneficijari.²⁴⁸ Davanjem gradske samouprave i dodjeljivanjem rimskog građanskog prava, Rimljani su u provinciji sticali jači oslonac i među domorodačkim stanovništvom, mijenjajući agrarne odnose u korist gradova i njegove teritorije a na štetu starih plemenskih župa i onog stanovništva koje je pri tome ostajalo van domena gradova. Mada su i vladari iz dinastija Julijevaca i Kludijevaca dodjeljivali samoupravna prava, u ovom pogledu su bili izdašniji Flavijevci (69-96. godine) poznati po snažnom procesu romanizacije provincija. U Dokleji je naročito često ime Flavije a najstariji datirani natpis u gradu posvećen je osnivaču dinastije Titu Flaviju Vespazijanu (K II/44) zbog čega se prvobitno smatralo da je, po svemu sudeći, Dokleja postala municipijum u njegovo vrijeme.²⁴⁹ Ima, međutim, mišljenja da je municipijalni status Doklea dobila u vrijeme Tita pa i Domicijana.²⁵⁰ Status Dokleje kao municipijuma izvodi se iz natpisa *ordo*

²⁴⁶ I. Stevović, *op. cit.*, 37; Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006, 350.

²⁴⁷ I. Stevović, *op. cit.*, 37.

²⁴⁸ I. Bojanovski, *op. cit.*, 358- 359; Legije su premještene na limes a u provinciji su ostale samo tri kohorte sa oko 1500 vojnika. Moglo se govoriti o *provincia inarmis*.

²⁴⁹ O vladavini Vespazijana kao mogućem vremenu uspostavljanja municipijuma cf. P. Sticotti, *op. cit.*, 188-189; *Историја Црне Горе, I*, 195; R. Rostovzev, *Storia economica e sociale dell'impero romano*, Firenze 1946, 275-276; E. Manni, *Per la storia dei municipii fino alla guerra sociale*, Roma 1947, 196; J. J. Wilkes, *Dalmatia*, Harvard University Press 1969, 166; J. Šašel, La fondazione della città Flavie quale espressione di gratitudine Politica, in: *La città antica come fatto di cultura*, Atti del Convegno di Como e Bellagio, 16-19 giugno 1979, Como, 1983, 81, n. 13; M. Zaninović, La Dalmazia in età imperial, in: *La Dalmazia e l'altra sponda, Problemi di Archaeologia Adriatica*, a cura di L. Braccesi, S. Graciotti, Firenze 1999, 220 (213-224). G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965, 182.

²⁵⁰ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 258; Materijal pronađen u dosad istraženim nekropolama upućuje na zaključak da municipijalni status grada treba vezati za vrijeme Domicijana.

mun(icipi) Docl(eatium). Zajednica Dokleje imenuje se kao *res publica Docleatium* (K II/42, 43, 45, 46, 47).²⁵¹

Marko Flavije Fronton je stanovnik Dokleje o kom je sačuvano najviše podataka. Fronton je bio predstavnik porodice koja je tokom I i možda početkom II vijeka, najmanje jednu ili dvije generacije, bila vodeća u gradu.²⁵² Zajedno sa suprugom učestvovao je u izgradnji bazilike, a po svoj prilici i barem jednog dijela kompleksa foruma na kojem se nalazila statua njihovog preminulog sina (K II/3, II/67).²⁵³ Fronton je obavljao više javnih funkcija u Dokleji i drugim gradovima provincije. Bio je je nadzornik kovačkog esnafa, svještenik (*sacerdos*) u kolonijama Narone i Epidauruma, vrhovni svještenik (*pontifex*) u koloniji Skodre, sveštenik kulta cara (*flamen Divi*) i *Ilvir quinquennales* u Rizonu, Skodri i Dokleji (K II/49).²⁵⁴

Frontonovo porijeklo, funkcije i javna djelatnost odražavaju mnogo. I uređenost države kojoj je pripadao i važnost Dokleje kao centra koji je trebalo da objedini prostor iz epohe ilirskih ratova i zaokruženost teritorije na kojoj je Fronton djelovao. Mogu se dovesti u vezu sa Oktavijanovim uređenjem osvojenih teritorija, koje je podrazumijevalo dugo očuvanje izvjesne samostalnosti autohtone *civitas* kao upravnog središta okolnih domorodnih naseobina.²⁵⁵ Socijalna istorija Frontonove porodice odražava proces dobrovoljnog prihvatanja pokroviteljstva s vrha piramide vlasti od strane lokalnih prvaka motivisanog koristima koje je to donosilo njihovom primatu.²⁵⁶ J. Wilkes naglašava da su naslijednici onih koji su nekad vladali Ilirima postali municipalna aristokratija u novom gradu Dokleji.²⁵⁷

²⁵¹ Stikoti pominje nadgrobni natpis iz Mogontiacuma koji je vojniku *cohors V Dalmatarum ... Plassi f(ilius) Docleas*, ostavio starosjedilac, a koji je označen kao *municipes*, cf. P. Sticotti, *op. cit.*, 189-190; O statusu municipijuma cf., B. Levick, *Vespasian*, London-New York 1999, 137-139; J. Edmondson, *Cities and Urban Life in the Western Provinces of the Roman Empire 30 BCE-250 CE*, in: *A Companion to the Roman Empire*, ed. D. S. Potter, Blackwell Publishing 2006, 257-258.

²⁵² J. J. Wilkes, *The Danube Provinces*, in: *The Cambridge Ancient History*, 2nd ed., vol. XI, *The High Empire, A.D. 70-192*, eds. A. K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone, Cambridge University Press 2000, 592; J. J. Martinović, *op. cit.*, 164-166 (sa starijom literaturom); I. Stevović, *op. cit.*, 37.

²⁵³ I. Stevović, *op. cit.*, 37-38.

²⁵⁴ *Историја Црне Горе*, I, 196-197, 203, 205, 209; J. J. Martinović, *op. cit.*, 126-127, 164-166 (sa starijom literaturom); I. Stevović, *op. cit.*, 37-38.

²⁵⁵ I. Stevović u Frontonovim funkcijama prepoznaje i svjedočanstvo o svojevrsnom dvojstvu autoriteta u odnosima između Dokleje i Skodre; I. Stevović, *op. cit.*, 38.

²⁵⁶ "Dokleja je nastajala postepeno, i "neopterećena" ilirsko-helenističkom prošlošću, bez obzira na to koliko je ta prošlost uistinu postojala u tradiciji i stvarnosti." I. Stevović, *op. cit.*, 37-38.

²⁵⁷ J. J. Wilkes, *op. cit.*, 589.

Među ugledne rodove u Dokleji spadali su Epidi, takođe lokalnog ilirskog porijekla, kao i Kasiji. Rjeđe se pominju imena rodova Juliji, Klaudiji, Korneliji, Eliji, Bebiji, Aureliji, Silviji, Veriji, Noviji, Luciniji. U socijalnom pogledu pored državnih dostojanstvenika natpisi potvrđuju postojanje sveštenika, zanatlija, vojnika, robova.²⁵⁸ Sačuvani natpisi pružaju informacije i o gradskoj upravi. U njima se pominju dekurioni, pripadnici gradskog vijeća, *ordo decuriones*, kao i *duumviri*, visoki gradski činovnici koji u svojim rukama drže upravu, finansije, sudstvo.²⁵⁹ Svjedoče i o odnosima Dokleje odnosno njenih stanovnika sa drugim gradovima-Naronom, Skodrom, Acruviumom, Jaderom, kao i o etničkoj raznorodnosti odnosno prisustvu Grka, Jevreja u gradu.²⁶⁰

O privrednoj aktivnosti u Dokleji moguće je suditi i na osnovu opštih karakteristika šireg područja ali i na osnovu konkretnih podataka. Plinije navodi da je dokleatski sir bio poznat u Rimu. Postoje podaci o grnčarstvu, proizvodnji cigala, o razvijenoj trgovini.²⁶¹

Zbog oskudnosti drugih istorijskih izvora, posebno dragocjena svjedočanstva o životu u Dokleji za period od sredine I do IV vijeka predstavljaju nalazi iz jugoistočne nekropole. Na osnovu njih, može se pratiti pojava diferenciranja stanovništva Dokleje u društvenom i ekonomskom smislu u periodu od Domicijana do Trajana.²⁶² Trgovačke veze u periodu prije Flavijevaca ograničene su na Jadran, a od Domicijana i Trajana preko Akvileje stižu proizvodi italških radionica, evidentana je i veza sa Salonom i Jaderom, a prisutan je i import sa Istoka.²⁶³ Veći priliv stanovništva sa strane u vrijeme Hadrijana i Antonina Pija dovodi do ukidanja oštarih klasnih i ekonomskih razlika u Dokleji a povećana je i

²⁵⁸ P. Sticotti, *op. cit.*, 185-206; *Историја Црне Горе, I*, 197-199.

²⁵⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 193-206; *Историја Црне Горе, I*, 195-196.

²⁶⁰ *Историја Црне Горе, I*, 197-198; O jevrejskoj grobnici cf. A. Cermanović-Kuzmanović, D. Srežović, *Jevrejska grobnica u Duklji*, *Jevrejski almanah* (1963-1964), 56-60; O prisustvu Grka u Dokleji cf. M. Šašel Kos, Kos, Ananca: Greek Ananke Worshipped at Doclea (Dalmatia), in: *Studia Epigraphica in Memoriam Géza Alföldy*, eds. W. Eck, B. Fehér, P. Kovács, Bonn 2013, 301.

²⁶¹ *Ibid.*, 160, 166-168; A. Škergo, The Economy of Roman Dalmatia, in: *Dalmatia. Research in: The Roman Province 1970-2001. Papers in Honour of J. J. Wilkes*, eds. D. Davison, V. Gaffney, E. Marin, Bar International Series, 1576, Oxford 2006, 149-173; R. Zotović, *Population and Economy of the Eastern Part of the Roman Province of Dalmatia*, Bar International Series 1060, Oxford 2002, 17, 35.

²⁶² A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 258.

²⁶³ *Ibid.*, 258.

kupovna moć stanovnika. Stare trgovačke veze održavaju se sa sjevernom Italijom, srednjom Dalmacijom i Istokom. Na osnovu sačuvanih nalaza, smatra se da u ovo vrijeme i Dokleja postaje značajan trgovački centar.²⁶⁴ Prilozi u grobovima u vremenu od Marka Aurelija do Aleksandra Severa pokazuju veze sa rajnskom oblasti i Grčkom, posebno Korintom, kao i prekida veza sa Italijom i gradovima na Jadranskoj obali a uspostavljanje veza sa zapadnim provincijama carstva. Čini se da je kriza, koja je u II vijeku zahvatila gradove na obali Jadrana, zaobišla Dokleju, odnosno da je ona uspjela da se održi kao važan trgovački centar. Za ovaj period karakterističan je priliv stanovnika sa Istoka, iz Grčke i Makedonije.²⁶⁵ Od Dioklecijana do Konstansa II evidentna je intenzivna trgovina sa rajnskom oblašću, Makedonijom, Grčkom, Istokom i sa sjevernom Afrikom, a nekoliko nalaza svjedoči o vezama sa Podunavljem, posebno Panonijom. Ovaj uspon se vezuje za novu administrativnu podjelu odnosno za uspostavljenje provincije Prevalis.²⁶⁶ Procvat trgovine se nastavlja i sa Dioklecijanom da bi u vrijeme Konstantina došlo do opadanja.²⁶⁷

Administrativnim reformama Rimskog carstva u doba Dioklecijana, 297. ili 305-306. godine, iz provincije Dalmacije njen jugoistočni dio izdvojen je u posebnu provinciju Prevalis (sl. 3).²⁶⁸ Sa većim dijelom teritorije današnje Crne Gore u njen sastav ušla je i Dokleja.²⁶⁹ Administrativnom granicom Dokleja je odsječena od dijela nekadašnje plemenske teritorije Dokleata u gornjem toku Zete. Demografske prilike izmijenile su se od avgustovskih i flavijevskih vremena, pa vlasti nijesu morali imati obzire prema lokalnom stanovništvu.

²⁶⁴ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 259.

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ *Ibid.*, 260.

²⁶⁷ *Ibid.*, 261.

²⁶⁸ *Историја Црне Горе, I*, 242.

²⁶⁹ I. Stevović, *op. cit.* 71; Ima mišljenja da je razlog za izdvajanje Prevalisa bio u otežanim komunikacijama sa upravnim središtem Dalmacije, Salonom. Ovaj problem, međutim, morao je biti izraženiji u vrijeme kad je formirana provincija Dalmacija pa je teško vjerovati da bi bila potrebna skoro tri vijeka da se on administrativno razriješi. Uvjerljivije se čini tumačenje I. Stevovića da je reorganizovanjem provincija grupisano stanovništvo koje je bilo međusobno bliže kulturološki. U vezi sa ovim, on ističe i strateški položaj Prevalisa u blizini Otranta. Tvrdnju potkrepljuje činjenica da su pomenute reforme imale za cilj veću administrativnu i vojnu funkcionalnost carstva u cjelini.

Provincija Prevalis dobila je isti status kao nesrazmjerno veća i populaciono, privredno, vojno i strateški važnija Dalmacija, što je tumačeno na razne načine pa i dovodenjem ove promocije u vezu sa pretpostavljenim porijeklom cara Dioklecijana iz Dokleje. Ni u provinciji ni u gradu Dokleji nema materijalnih tragova koji bi potvrdili tezu o posebnom odnosu Dioklecijana prema njima mada je car u drugim sredinama ostavljao upečatljive materijalne znake svog dostojanstva i „božanske prirode“.²⁷⁰ Lokalna usmena tradicija sačuvala je više tragova koji upućuju na povezanost Dioklecijana i Dokleje.²⁷¹ Važno pisano svjedočanstvo sačuvano je u djelu *Epitome de Caesaribus* iz IV vijeka, gdje se tvrdi da se do uspona na carski presto Dioklecijan zvao *Diocles* a da je ime njegove majke i grada bilo Diokleja.²⁷² Svjedočanstvo dopušta pretpostavku da su Dioklecijan i njegova majka dobili ime po gradu iz kog su poticali.²⁷³

I djelo *Administrando imperio* iz prve polovine X vijeka Konstantina VII Porfirogenita upućuje na posebnu vezu Dioklecijana i Dokleje, makar njegova tvrdnja da je car osnovao grad nije tačna.²⁷⁴ Rimski car Dioklecijan označen je kao

²⁷⁰ I. Stevović, *op.cit.*, 73-75.

²⁷¹ Rovinski bilježi toponime „Dukljanov dvorac“ za baziliku na forumu, a mjesto na Cijevni gdje se kaptirala voda za vodovod kojim se grad snabdijevao vodom, naziva se „Dukljanov jaz“.

²⁷² Е. Имамовић, *Прилог рјешавању проблема родног мјеста римског цара Диоклецијана*, Историјски записи 3-4 (1975), 499-507; N. Cambi, *Dioklecijanov i Konstantinov „politika“ odabira imena*, Rad HAZU, knjiga 485 (2002), 31, n. 2. „Diocletianus Dalmata, Anullini senatori libertines, matre partier atque oppido nomine Diocleia ... Donec imperium sumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graium nomen in Romanorum morem; *Epitome de Caesaribus* (39, 1) <http://www.thelatinlibrary.com/victor.caes2.html>. Dioklecijan i njegova majka vjerovatno su radili za Anulline izvan zavičaja, možda i u Rimu. Diocles je cognomen. Razvoj Dioklecijanovog imena objašnjava se ovako-*Docletius/Diocletius* > *Gaius Valerius Diokles* > *Marcus Aurelius Gaius Diocletianus* > *Gaius Aurelius Valerius Diocletianus* > *Gaius Valerius Diokles*.

²⁷³ N. Cambi, *op. cit.* 36.

²⁷⁴ Konstantin VII Porfirogenit (905-959) u spis *De Administrando Imperio* Dokleju ili Diokliju (Διόκλεια) prvi put pominje na početku 29. glave gdje se kaže da je grad podigao (ώκοδόμησεν) Dioklecijan, «zbog čega se stanovnici te zemlje nazivaju Dioklicijanima (Διόκλητιανοί)»; Б. Ферјанчић, *Византијски извори за историју народа Југославије II*, Београд 1959 (2007), 10; *Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio*, eds. G. Moravcsik, R. J. H. Jenkins, Washington DC 1967, 122-123; I. Stevović, *op. cit.*, 72; U 35. glavi, koja se naziva “O Dukljanima i zemlji u kojoj sada obitavaju”, kaže se da su “I Duklju ranije držali Romani, koje je preselio car Dioklecijan iz Rima”; Б. Ферјанчић, *op. cit.*, 63; *Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio*, eds. G. Moravcsik, R. J. H. Jenkins 144-145, 164-165; Б. Новаковић, *Дукља у спису De Administrando Imperio*, Зборник радова Византолошког института XLIX (2012), 75-86; I. Stevović, *op. cit.* 72.

graditelj Dokleje terminom (*ὠκοδόμησεν*), kako smatra I. Stevović, koji se “ne mora odnositi isključivo na osnivača grada.”²⁷⁵

U XIII vijeku Toma Arhiđakon u istoriji salonitanskih i splitskih biskupa, *Historia Salonitana*, osvrćući se na Dioklecijana i njegovu palatu, ponavlja Porfirogenitov stav o Dioklecijanu kao utemeljitelju Diokleje. Navodi da je Dioklecijan izgradio grad i nazvao ga po svom imenu.²⁷⁶ Raskidajući sa pomenutom tradicijom mistifikacija, neki savremeni istoričari ipak tvrde da je car dobio ime po gradu ²⁷⁷ te da Dokleja jeste njegovo rodno mjesto u vezi s čime se razmatra i hipoteza da ga je nakon abdikacije 305. godine Dioklecijan i posjetio.²⁷⁸

Reformama careva Dioklecijana i Konstantina I razdvojene su vojne od civilnih vlasti u provincijama. Civilnim provincijama se bavio *preses* a vojnim poslovima se bavio isključivo *dux*. Sva je prilika da u Prevalisu nije bilo vojske.

²⁷⁵ I. Stevović, *op. cit.*, 73; I u Porfirogenitovo vrijeme se smatralo da je Dioklecijan imao nekakvu, ali ne obavezno i glavnu ulogu u istoriji Dokleje. “Nasuprot tome, u okviru poglavlja čiji je sadržaj bio ispisan od strane nekog vizantijskog činovnika koji je prebivao u “zemlji Duklji” ili njenom susjedstvu, pojavila se karakteristična pojednostavljena verzija lokalne legende prema kojoj je Dioklecijan, doslovno prevedeno, stvorio (ἐκτίσεν) Dokleju.” Redaktori Porfirogenitovog spisa iz nekog razloga povelili su se za sličnošću imena stanovništva i rimskog cara, ali na sreću ili sa namjerom, jezički nijesu “ujednačili” Dioklecijanovu ulogu u prošlosti grada, obrazujući tako dva iskaza koja tvore jedinstvenu ali smisaono umnogome neodređenu cjelinu”.

²⁷⁶ Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*, predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik O. Perić, M. Matijević Sokol, povijesni komentar R. Katičić, Toma Arhiđakon i njegovo djelo, Split 2003. Toma precizno navodi ...“*in terra uero Getarum quae nunc Seruia seu Rasia nuncupatur, prope stagnum quoddam civitatem costruit, quam ex suo nomine Diocliam appellavit*”. Toma, IV, 2; N. Cambi, *Toma Arhiđakon, Dioklecijan, tetrarsi, Dioklecijanova palača*, Starohrvatska prosvjeta III/30 (2003), 104-105; I. Basić, *Neka pitanja tekstualne transmisije izvora Porfirogenitovih poglavlja o Dalmaciji*, Radovi zavoda za hrvatsku povijest 44 (2012), 175-199; Toma Arhiđakon nije poznavao Epitome ali je, sve je prilika, poznavao djelo Konstantina Porfirogenita. Poznaje i *Liber pontificalis*. u kom je popisan Gaius Dalmatinac za kog se navodi se da je bio Dioklecijanov rođak i Dalmatinac pa se smatra da bi i Gaius mogao biti porijeklom iz Dokleje.

²⁷⁷ A. Mayer, *op. cit.*, 95 *et passim*.

²⁷⁸ F. Masi, *Diocleziano (biografia dell'ultimo grande imperatore romano)*, Roma 1991, 21-22; N. Cambi, *Dioklecijan, tetrarhija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, in: *Dioklecijan, tetrarhija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, Zbornik radova s međunarodnog simpozija održanog od 18. do 22. rujna 2005. u Splitu, eds. N. Cambi, J. Belamarić, T. Marasović, Split 2009, 5-7; Dioklecijan je abdicirao u maju 305. i iz Nikomedije krenuo na put ka Splitu. Nije poznato kuda je iz Nikomedije stigao do Splita. Od Nikomedije do Bizantiona putovao je kopnom. Od Bizantija do Splita mogao je putovati kopnom i morem. Nigdje se u izvorima ne spominje da je putovao brodom. Ako je krenuo kopnom do Soluna pa *Via Egnatiom* do Dirahija, prema Lisosu, Scodri, Dokleji, Epidauru, Naroni do krajnjeg odredišta, N. Cambi pretpostavlja da se zaustavio u rodnoj Dokleji.

Centar provincije Prevalis bio je Skadar.²⁷⁹ Ima mišljenja da je, u određenom trenutku, i Dokleja mogla biti centar.²⁸⁰ Provincija Prevalis je u administrativnoj strukturi carstva mijenjala položaj u više navrata. Pod Dioklecijanom i Konstantinom pripadala je dijecezi Mezija, oko 396. godine dijecezi Makedonija, a od 400. godine dijecezi Dakija.²⁸¹ Ove dijeceze bile su dio prefekture Ilirik, prostrane administrativne jedinice koja je reformom cara Teodosija, dijelom inkorporirana u istočnu a dijelom u zapadnu polovinu carstva. Provincija Prevalis pripala je istočnom dijelu koji je imao Solun kao prijestonicu. I pored ove podjele, Ilirik je, na planu crkvene organizacije ostao vezan za Rim, preko solunskog episkopa, koji je, od početka V vijeka, nosio titulu apostolskog vikara.²⁸² Prevalis je neko vrijeme bio granična provincija jer se Dalmacija prvobitno našla u okviru zapadnog dijela carstva, odnosno u prefekturi Italije, Afrike i Ilirika. Istočnom dijelu carstva Dalmacija je priključena vjerovatno 437. nakon vjenčanja Valentinijana III i Evdokije kćeri Teodosija II.²⁸³

Sačuvani istorijski izvori o Dokleji i Prevalisu od III do VI vijeka su malobrojni a i kasnijeg su datuma u odnosu na period na koji se odnose. Izvjesan uvid u prilike pruža materijal sa jugoistočne nekropola.²⁸⁴ Rijetki pomeni Dokleje u ovom periodu vezani su za religiozne prilike u gradu i provinciji. Nepostojanje ni jednog kulta ranohrišćanskih svetitelja sa teritorije provincije tumačeno je kao svjedočanstvo o srazmjerno površnom procesu hristijanizacije. Međutim, tome protivrječi činjenica o postojanju nezanemarljivog broja crkava kao i to da hrišćanska nekropola Dokleje nikad nije sistematski istražena. Promjene u crkvenoj organizaciji u Prevalisu sa nešto više detalja moguće je pratiti samo u dva grada, Skadru i Dokleji sa okolinom. Prvi poznati episkop u provinciji je Basus, koji se pominje u Skadru 392. godine.²⁸⁵ Episkop Basus iz Dokleje pominje se na

²⁷⁹ *Историја Црне Горе, I*, 242; Na zaključak da se središte provincije nalazilo se u Skadru, upućuje znatno kasnije spominjanje arhiepiskopa tog grada sredinom V vijeka.

²⁸⁰ *Ibid.*, 242.

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² *Ibid.*, 257-259.

²⁸³ В. Ферлуга, *Византијска управа у Далмацији*, Београд 1957, 21-22.

²⁸⁴ А. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 258-261.

²⁸⁵ *Историја Црне Горе, I*, 256-257.

dokumentu sa sabora u Sardici ali nije izvjesno da li se radi o Basusu iz frigijske Dokleje ili o prevalitanskom Basusu.²⁸⁶ Na Trećem saboru u Efesu 431. godine učestvovao je i Konstantin iz Diokleje (*ep. Civitatis Diocletianorum*). Sa prostora središnjeg i sjevernog Ilirika bili su prisutni samo on i Pavle iz Dardanije.²⁸⁷ Mreža episkopija u sjevernom i središnjem dijelu Balkanskog poluostrva bila je u usponu sve do 441. godine, kada su u velikoj provali Huni razorili najveći broji gradova Ilirika. Na Četvrtom saboru u Halkedonu 451. godine sa prostora Ilirika bio je prisutan samo Evander, episkop Diokleje.²⁸⁸ Ova činjenica ne dokazuje ali indicira da je Dokleja možda bila pošteđena ili manje izložena ovom pustošenju.

Vizigoti pod Teodorihom Velikim 488-489. godine pustošili su zapadni Balkan i na granici Prevlisa zauzeli dio nekadašnje teritorije provincije. U Nikšićkom polju učvrstili su se u kastelu *Anderba*.²⁸⁹ Moguće razaranje Dokleje vezuje se, bez pozdanih podataka, za kraj V ili početak VI vijeka i dovodi se u vezu sa gotskim pustošenjima i katastrofalnim zemljotresom, tzv. Dabarskim iz 518. godine.²⁹⁰ Novija istraživanja su pokazala da ovaj zemljotres nije mogao biti razlog za razaranje grada.²⁹¹ Da nema diskontinuiteta u životu grada u ovo vrijeme upućuje i Hijeroklova *Synekdemos*-geografska lista gradova vizantijskog carstva datirana prije 535 godine. Prije Justinijanovog osvajanja ovog područja, koje se u Prevalisu i susjedstvu kontrolisali Goti, u pomenutom spisku za provinciju Prevalis kao gradovi pominju se Dokleja, Lisus i Skodra.²⁹²

²⁸⁶ *Monumenta Montenegrina, Knjiga I, Arhiepiskopije Duklja i Prevalitana, Acta metropolitana*, priredio i predgovor napisao V. D. Nikčević, Podgorica 2001, 9; Nikčević ne sumnja da se radi o Basusu iz Dokleje a ne iz Frigije kako su smatrali raniji istraživči. Basus je, tvrdi Nikčević, potpisao poslanicu crkvi u Mariotima, gdje je rukopoložen za sveštenika. Atanasije Aleksandrijski. I u poslanicama Vasilija Velikog koje je upućivao crkvenim velikodostojnicima, tražeći od njih pomoć i podršku u sprovođenju nikejskog kanona vjere, spominje se i Basus. On je, tvdi Nikčević, postaje zvanični nasledni primas epistolom pape Siricija 387. godine.

²⁸⁷ J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima, tomus quartus (Ab anno CCCCX. Ad annum CCCCXXXI)*, Florentinae MDCCLX, col. 1365; Т. Живковић, *Црквена организација у српским земљама (рани средњи век)*, Београд 2004, 34.

²⁸⁸ *Id.*, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima, tomus sextus (CCCCXLI a CCCCLI)*, Florentinae MDCCLXI, col. 575; Т. Живковић, *op. cit.*, 34-35.

²⁸⁹ *Историја Црне Горе, I*, 253-254.

²⁹⁰ *Ibid.*, 254.

²⁹¹ S. Vučinić, Da li je Debarski zemljotres 518. godine razorio Dokleju? *in: Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Podgorica 2014, 57-67.

²⁹² *Le Synekdomos D'Hiéroklos et l'opuscule géographique de Georges de Chypre*, texte introduction, Commentaire et cartes par E. Honigmann, préface de F. Cumont, Bruxelles 1939, 20-21; Ovo djelo je

Političko konsolidovanje carstva koje je izveo vizantijski car Justinijan I (527-565) imala je konsenkvence i na religioznom planu. Novelom od aprila 535. godine, izdvojio je ispod vlasti solunskog papskog vikara, provincije Priobalnu i Sredozemnu Dakiju, Prvu Meziju, Dardaniju, Prevalis, Drugu Makedoniju i dio druge Panonije, a sjedište novouspostavljene arhiepiskopije smjestio je u Justinijanu Primu (današnji Caričin Grad kod Lebana).²⁹³ Papa Vigilije je potvrdio Justinijanovu odluku i arhiepiskopa Justinijane Prime imenovao za svog namjesnika za te zemlje.²⁹⁴ Novelom CXXVIII iz 545. godine, Justinijan je ukinuo samostalnost arhiepiskopije u Justinijani Primi i stavlja je u nadležnost rimskog pape koji preko svog vikara vrši delegiranu jurisdikciju na tom području.²⁹⁵ Novelom VIII iz 535. godine Justinijan je onemogućio provincijske upravnike da postavljaju svoje predstavnike po gradovima, a značaj episkopa je istakao novelom iz 545. godine kojom se episkopima daje pravo da preuzmu fiskalne i druge dužnosti gradskih dekuriona. Ovim je smanjena uloga gradskog savjeta i predstavnika poznoantičke gradske administracije, a oslonac funkcionisanja gradova je potražen u stabilnoj i čvrstoj crkvenoj hijerarhiji.²⁹⁶ Justinijanove administrativne mjere morale su uticati i na organizaciju života u Dokleji.

Dokleja se, u kontekstu vjersko-političkih sukoba na relaciji Rim-Justinijana Prima, pojavljuje u vezi slučaja episkopa Pavla. Papa Grgur Veliki pisao je episkopu Justinijane Prime Jovanu, ali i episkopu Skadra, Konstanciju, o Pavlu, posrnutom episkopu dokleatskom koji je opljačkao neke crkvene stvari, a između ostalih grijehova posrnuo i u tjelesni grijeh. Iz ove prepiske vidi se da je protiv Pavla vođena crkvena istraga i suđenje, zbog čega je smijenjen a njegovo mjesto 602. godine postavljen je Nemezije. Papa Grgur Veliki je naredio da se Pavle natjera sudskom odlukom da vrati ukradene stvari i da ga treba poslati u manastir dok god ne vrati sve što je razasuo ili odnio od crkvene svojine i da u samoći

nastalo na početku vladavine cara Justinijana, smatra se u periodu između 1. avgusta i 527. i jeseni 528. godine. Ovaj geografski tekst imao je zadatak da ukaže na administrativnu podjelu carstva; *Историја Црне Горе, I*, 254-246.

²⁹³ *Историја Црне Горе, I*, 260-261; Т. Живковић, *op. cit.*, 35.

²⁹⁴ Т. Живковић, *op. cit.*, 35.

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ Т. Живковић, *op. cit.*, 35-36.

okajava grijeha lišen nedjeljnog pričešća u manastiru sve do dana njegove smrti. Zamijenio ga je Nemezije.²⁹⁷ Iz pisma pape Grgura episkopu Konstanciju, vidi se namjera pape da slučaj Pavla iz Dokleje “istovremeno bude i kazna koja dolikuje prestupnicima i bojazan za druge postavljene u istom redu.”²⁹⁸ Činjenica da je raščinjeni episkop u pratnji svetovnih lica pokušao da protjera Nemezija i zauzme ranije mjesto ukazuje da se u slučaju episkopa Pavla nije radilo o pukom posezanju episkopa za materijalnim dobrima episkopije već o širem socijalnom i političkom sukobu u Dokleji.

Kao doba konačne propasti Dokleje navodi se 639. godina. Smatra se da se slom morao dogoditi upravo tada jer nije bilo moguće da se Dokleja sačuva a da pred avarsko-slovenskom navalom stradaju sva naselja Dalmacije i Prevalisa osim dobro utvrđenih gradova na jadranskoj obali.²⁹⁹ O sudbini Dokleje i njenog stanovništva tokom naredna dva vijeka, zbog nedostatka direktnih vijesti možemo da sudimo samo na osnovu analogija i pretpostavki da je ona dijelila sudbinu susjednih oblasti. Kao mjesto mogućeg izmještanja dijela stanovništva Dokleje, lokalne i administracije nameće se Gradina u Martinićima, a kao novo crkveno središte bazilika na „Šipkovoј Glavici“ u njenoj neposrednoj blizini.³⁰⁰ Teško je povjerovati da je kontinuitet života na području Dokleje prekinut u vrijeme slovensko-avarske najezde, a da je, uprkos tome, više od jednog vijeka kasnije novo slovensko stanovništvo prihvatilo ime Duklje za naziv svoje državne organizacije. Dokleja se, najvjerovatnije, našla u sklopu teritorije u neposrednom zaleđu gradova koje su vizantijski carevi uspjeli da zadrže pod svojom vlašću duž jadranske obale. U tom slučaju, episkop Dokleje ostao je potčinjen mitropolitu Prevalitane koji je rezidirao u Skadru, a čiji sufragani su bili i episkop Lješa. Područje Prevalitane, sa ostacima oba Epira, pripojeno je 730. godine Carigradskoj patrijaršiji i u okviru njene organizacije potčinjeno mitropolitu u Draču.³⁰¹ Time je,

²⁹⁷ *Monumenta Montenegrina*, I, 144-145.

²⁹⁸ *Ibid.*, 146.

²⁹⁹ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 19.

³⁰⁰ I. Stevović, *op. cit.*, 104-105.

³⁰¹ I. Basić, *Dalmatinski biskupi na crkvenom saboru u Hijereji 754. godine, Spalatumque dedit ortum*, Zbornik povodom desete godišnjice Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, ur. I. Basić, M. Rimac, Split 2014, 176, 182, 189; Mnogo kasnije, u XIII vijeku, Toma Arhiđakon, motivisan

ako to nije urađeno još ranije, prekinuta jurisdikcijska veza Rima i dijela Prevalisa, kome je pripadala Dokleja.

interesima splitske nadbiskupije, pisao je kako reorganizacijom crkvenog života u nekadašnjem Prevalisu bilo uspostavljeno crkveno središte u gradu Delmisu, između Dubrovnika i Dirahija, koji on ubicira u Dokleju.

IV TOPOGRAFIJA DOKLEJE

IV-1. 1 AGER DOKLEJE

Dokleja se nalazi u neposrednoj blizini Podgorice. Podignuta je na sastavcima rijeka Morače Zete i na taj način prirodno zaštićena sa zapadne i južne strane (sl. 1 i 2).³⁰² Sa sjevera je ograničena potokom Širalijom. Jedini kopneni pristup gradu je sa istočne strane, u pojasu širine oko 400 m. I na ovom dijelu, od Rogamskih strana do Trijepča na desnoj obali Morače, teren je dosta strm.

Grad se prostire na zaravnjenom platou, na nadmorskoj visini od 44 m, koji je nastao taloženjem morenskog materijala koga su nanosile Zeta i Morača i predstavlja kompaktan konglomerat oštih i strmih ivica prosječne visine oko 25 m. Površina platoa presvučena je tankim slojem crvenice i humusa, prosječne debljine oko 1 m, koja nije posebno pogodna za zemljoradnju.³⁰³

Kod biranja mjesta za podizanje grada vodilo se računa da bude na terenu koji pogodan za odbranu i kontrolu teritorija.³⁰⁴

Mada se Dokleja nije nalazila na trasi glavnih rimskih puteva bila je smještena u blizini čvorišta važnih puteva koji su od Narone i Epidaurusa vodili prema Skodri. Jedan od Narone kroz unutrašnjost Crne Gore, a drugi od Epidaurusa, do Olcinijuma, duž rijeke Bojane i preko Oblika do Skodre. Odatle je, sjevernom obalom Skadarskog jezera, preko Koplika, Hota, Tuzi i Ribnice postojala

³⁰² O značaju podizanja rimskih gradova na Mediteranu na obalama rijeka cf. B. Campbell, *Rivers and the Power of Ancient Rome*, The University of North Carolina Press 2012, 30 *et passim*. Ako je rijeka u nemirnim vremenima bila granica i barijera, u mirnim je povezivala ekonomsku zajednicu i doprinosila njenom blagostanju; O značaju mjesta gdje se sastaju rijeke, interakciji urbanog prostora i rijeke, rijekama kao važnom elementu urbanog pejzaža, cf. A. Rogers, *Water and Roman Urbanism, Towns, Waterscapes, Land Transformation and Experience in Roman Britain*, Leiden-Boston 2013, 25-26.

³⁰³ UZKDC, *Projekat arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija Duklje*, Podgorica 1997, 9.

³⁰⁴ Često su mjesta za podizanje novih gradova odabirana dalje od mjesta glavnih puteva upravo iz bezbjedonosnih razloga; J. Sewell, *The Formation of Roman Urbanism, 338-200 B. C. Between Contemporary Foreign Influence and Roman Tradition*, Portsmouth 2010, 56.

komunikacija prema Dokleji.³⁰⁵ Primorska trasa navedena je samo na Pojtingerovoj table dok o kontinentalnoj trasi svjedoče i Pojtingerova tabla i *Itinerarium Antonini* ali između ova dva izvora postoje i izvjesne razlike u pogledu navođenja imena pojedinih stanica.³⁰⁶ I na *Pojtingerovoj tabli* i na *Itinerariumu Antonini* Dokleja je bila izostavljena. Ž. Miletić je ovo objasnio korištenjem predložaka koji su vjerovatno poticali iz Avgustovog perioda, prije podizanja Dokleje.³⁰⁷

Malo se zna o ageru Dokleje. Osnivanjem grada, sa strateškog stanovišta, "Rim je postajao gospodar obimnog plodnog zemljišta i nadziratelj ostataka nekadašnje ilirske kraljevine na kopnu između Skodre i Rizona".³⁰⁸ Na osnovu nadgrobnog spomenika pronađenog u selu Vuksan-Lekić, sa sačuvanim natpisom Kasija (*Cassiusa*), koje je čest gentilicij u Dokleji, pretpostavlja se da je ova teritorija, na području današnje opštine Tuzi, pripadala gradu.³⁰⁹ Ni moguća sjeverna granica nije definisana. Natpis sačuvan u OZRINICIMA pored Nikšića, u kome se pominje Marko Cezije Epidijan (*Marcus Caesius Epidianus*, K II/38), genitilno ime često za Dokleju, nije dovoljna potvrda tvrdnji da je municipalna teritorija Dokleje stizala ovako daleko. Uzima se i mogućnost da je granica na sjeveru bila kod Riječana (*Salthua*).³¹⁰

Dokleja nije bila središte kolonije pa nije imala centurijacije u ageru.³¹¹ Gradu je svakako pripadala plodna dolina rijeke Zete (sl. 3). Istraživanja i rekognisciranja terena u okolini današnjeg Danilovgrada donijeli su saznanja o ostacima antičke vile na lokalitetu Zidanice-Luke, uz koju se nalazi nekropola sa inhumiranim pokojnicima i zidana zasvedena grobnica. Na lokalitetu Sige sačuvano je nekoliko fragmenata arhitektonskih elemenata i kamene plastike. Kamen za

³⁰⁵ *Историја Црне Горе*, I, 26; Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006, 349.

³⁰⁶ Č. Marković, *op. cit.*, 327-328.

³⁰⁷ *Историја Црне Горе*, I, 194; Ž. Miletić, Roads along the Eastern Coast: State of Research, in: *Les Routes de L'Adriatique Antique: Géographie et économie. Putovi antičkog Jadrana: Geografija i gospodarstvo*, eds. S. Čače, A. Kurilić, F. Tassaux, Bordeaux-Zadar 2006, 134.

³⁰⁸ I. Stevović, *op. cit.*, 36.

³⁰⁹ Na više lokaliteta u okolini Tuzi, Kirza, Ploče, Vrat Crkve, zabilježeni su arhitektonski fragmenti i natpisi, ali ova oblast nije nikada arheološki istraživana.

³¹⁰ *Историја Црне Горе*, I, 199-200.

³¹¹ M. Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1976, 139.

gradnju vađen je iz majdana Maljata i Visočice, koji su i danas aktivni.³¹² U podgoričkom naselju Donja Gorica djelimično je istražena *villa rustica*.³¹³ Slika će svakako biti potpunija nakon arheoloških istraživanja nedavno rekognisciranih građevina u neposrednoj blizini Dokleje, duž obala rijeke Zete (sl. 4).³¹⁴

IV-1. 2 PLAN GRADA

Položaj Dokleje uticao je na organizaciju prostora i pravac pružanja gradskih fortifikacija. Bedemi Dokleje, osim istočni, pratili su linije obala Zete, Morače i Širalijske. Zbog vijuganja rijeka, odstupilo se od osnovne sheme grada i od ukrštanja ulica pod pravim uglom, pa Dokleja ima oblik izduženog nepravilnog paralelograma.³¹⁵

Prvi poznati plan Dokleje definisao je francuski poručnik Saski koji je označio osnovne gabarite grada i nekoliko objekata unutar njega, most na Morači i pravac pružanja vodovoda (sl. 1).³¹⁶ Rovinski je, nakon prve istraživačke

³¹² O. Žižić, M. Šaletić, B. Iković, *Danilovgrad. Arheološki vodič [The Archaeological Guide]*, Danilovgrad 2011; Б. Иковић, *op. cit.*, 102-104; M. Jovanović, *Počeci hrišćanstva na prostoru rimskog grada Dokleje i njenog agera* (magistarski rad odbranjen u Istorijskom institutu Crne Gore 2014. godine).

³¹³ M. Baković M., Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building № 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 67.

³¹⁴ S. Vučinić, *Ager privatus* u priobalju donjeg toka Zete, in: *Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Podgorica 2014, 99-119; Vučinić navodi da je rekogniscirano pet objekata: objekat na Vranickim njivama, objekat u rogamskom naselju Vranić, Vila na Lazama Radevića, objekat na Miletinoj njivi i Objekat na Dedovu Šumu. Objekat na Vranickim njivama je dimenzija 39 x 25 m, sačuvan u temeljima. Od objekta u zaseoku Vranić sačuvan je dorski kapitel i ostaci alatki, posuđa, a u rijeci Zeti, naspram temelja objekta, pronađen je veliki broj nalaza metala i keramike i nekoliko tubusa. Od vile na Lazama Radevića sačuvani su ostaci arhitektonskih fragmenata. Autor zaključuje da su u pitanju vile rustike. Smatramo da će se tek u arheološkim istraživanjima moći definisati funkcija navedenih građevina.

³¹⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 45-48; *Историја Црне Горе, I*, 201; P. Mijović, Dokleja-Doclea, in: *Od Dokleje do Podgorice*, 14-16; Č. Marković, *op. cit.*, 349.

³¹⁶ F. Sasaki, *Notice sur l'état actuel des ruines de Docléa*, Revue Archéologique, n. s. 44 (1882), 74-77 (Pl. XIII).

kampanje, nacrtao sumarni plan grada, u koji je unio tada opoznate građevine-baziliku, forum i velike terme (sl. 2).³¹⁷ Preciznije gabarite grada definisao je Luka Jelić tokom istraživanja 1892. godine (sl. 3). Munro je plan dopunio hrišćanskim crkvama u istočnom dijelu, kao i građevinama u južnom dijelu grada-Prvim hramom, stambenom zgradom i Dijaninim hramom (sl. 4).³¹⁸ Rovinski je 1909. godine publikovao novi, dopunjeni plan grada (sl. 5). Najdetaljniji i najprecizniji plan grada, objavio je 1913. godine Stikoti (sl. 6).³¹⁹ Savremena snimanja 2012. pokazala su mala odstupanja od Stikotijevog plana. (sl. 7).³²⁰

U planu grada se uočavaju dva ortogonalna sistema, jedan u zapadnom i drugi u istočnom dijelu. Različite su orijentacije, kao i građevine koji se nalaze na njihovom prostoru. Dijeli ih ulica koja spaja sjeverni i južni bedem. Pretpostavlja se da ova ulica u osnovnoj liniji slijedi pravac antičke diskriminante. Poput Salone, Dokleja je doživjela prostornu artikulaciju u jedinom mogućem pravcu, prema istoku, obzirom da je sa tri strane bila omeđena koritima rijeka.³²¹

Decumanus u zapadnom dijelu grada, koji se pruža u pravcu istok-zapad, Stikoti je nazvao *via principalis*. Širine je 15 m i može se pratiti u dužini od 500 m.³²² Sa sjeverne strane *via principalis* je forum sa bazilikom, kapitolnim hramom, objektom IX, tzv. građevinom 2, a sa južne strane su velike i male terme, Prvi hram (hram Boginje Rome), stambena zgrada, Drugi hram, Dijanin hram i ostaci nekoliko objekata koji nijesu arheološki istraživani.

U istočnom dijelu grada, koji ima svoj planimetrijski sistem koji je nezavistan od zapadnog dijela grada sačuvani su hrišćanske građevine, bazilika A, bazilika B i krstoobrazna crkva.

³¹⁷ СПФАРАН, F. 123, Ровинский Павел Аполлонович (1831-1918), оп. 1, № 99, dokument bez arhivskog broja.

³¹⁸ Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3, dokument bez arhivskog broja.

³¹⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 1-2.

³²⁰ П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, IV, 358.

³²⁰ M. Živanović, A. Stamenković, O gradskim bedemima antičke Dokleje [On City Walls of Ancient Doclea], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 122.

³²¹ M. Suić, *op. cit.*, 139; J. Jeličić-Radonić, A. Sedlar, *Topografija Antičke Salone (I)-Salonitanska urbs vetus*, Tusculum 2 (2009), 7-32.

³²² P. Sticotti, *op. cit.*, 1-2.

Južno od *via principalis*, oko 100 m udaljen od njega, pruža se pravac, kao sporedni *decumanus*. Sačuvane linije na terenu navode na zaključak da su međuprostori bili ispunjeni užim pojasevima, širine oko 50 m, u koje su bili smješteni pojedini objekti, pa i stambene kuće. Ne nazire se njihov kontinuitet od jednog kraja grada do drugog, što dokazuje s jedne strane da je unutrašnja dispozicija blokova u Dokleji bila daleko od idealnog „šahovskog polja“, a s druge strane da su kardi imali podređenu ulogu u odnosu na *dekumanuse*.³²³

Vjerovato će buduća istraživanja upotpuniti topografsku sliku grada, posebno kada je u pitanju stambena arhitektura.

IV-1. 3 BEDEMI, ULAZNA KAPIJA I SLAVOLUK

Kada je J. Kovaljevski 1838. godine posjetio Dokleju zabilježio je da su bedemi tako očuvani da preko njih može preći „par konja s kočijama“.³²⁴ M. Šobajić je krajem XIX vijeka notirao da bedemi u visinu idu „od istočne strane jedno 4-5 metara.“³²⁵ Danas su u mnogo lošijem stanju od onog koje je zatekao Stikoti tokom svojih istraživanja (sl. 1) pa čak i od onog zabilježenog na fotografijama iz dvadesetih ili tridesetih godina XX vijeka (sl. 2). Devastirani su bezobzirnim odnosom odnosno intervencijama okolnog stanovništva i izgradnjom infrastrukturnih objekata, poput željeznice, vodovoda, trafostanice, u klimi koja se može ocijeniti kao odsustvo adekvatne brige i uticaja institucija nadležnih za zaštitu Dokleje kao i nemarnim i oportunističkim odnosom vlasti.³²⁶

³²³ M. Suić, *op. cit.*, 139.

³²⁴ J. Ковалевски, *op. cit.*, 66-67.

³²⁵ M. Шобајић, *Старине у Зети*, Београд 1892, 36.

³²⁶ U dokumentaciji Uprave za kulturnu baštinu u Cetinju sačuvano je više dokumenata o devastaciji bedema i pokušaju državnih organa da to spriječe; UZKDC, *Milutin Plamenac Sreskom narodnom odboru Savjeta za prosvjetu i kulturu Titograd o rušenju bedema od strane vojske JNA*, Titograd, jun 1951; *Dopis čuvara Duklje T. Nikolića Muzeju grada Titograda o probijanju bedema od strane Blagoja Brajovića*, Titograd, 27. XII 1966; *Dopis direktora Muzeja grada Titograda, Lj. Kapisode o rušenju*

Rovinski je zabilježio da se glavna gradska kapija prvobitno nalazila na južnoj strani grada. Na Stikotijevoj karti prepoznata je kao tačka **m2**. Rovinski tvrdi da je grad imao i sjevernu kapiju, na Stikotijevoj karti utvrđenu kao **m3**. Između ove dvije kapije pružao se gradski kardo, dok se dekumanus pružao od zapadne kapije i dopirao do tačke XIII na Stikotijevom planu. Za sada je poznat dio trase od zapadne kapije do karda dok dio od karda prema istoku, do građevine XIII, nije rekognisciran. Prema Stikotijevom mišljenju, akvadukt je, sa druge strane Morače, prelazio rijeku upravo kod ovog mjesta. Tragovi južne kapije nijesu sačuvani kao ni arhitektonski elementi sjeverne kapije koju je Stikoti opisao kao mjesto gdje su zidine razrušene u širini od 10 metara.³²⁷

Za zapadnu kapiju Rovinski tvrdi da je naknadno otvorena u bedemima zbog toga što je prilazni put južnoj kapiji bio oštećen erozijom Morače (sl. 3).³²⁸ Tvrdnju o sekundarnom karakteru zapadnih vrata potkrepljuje činjenicom da sa ulazne i sa unutrašnje strane kapije, ni nakon iskopavanja do nivoa od 4 m dubine nije pronašao tragove putne kaldrme koji bi morali postojati na mjestu glavnog ulaska u grad.³²⁹ Osvrćući se na konstrukciju kapije, Stikoti pominje da je 1892. godine pronašao fragment jonskog epistila, kao i jedan spoljni ugao jednostavnog simsa (sl. 4).³³⁰ On smatra da je, radi zaštite zapadne kapije, intervenisano i na bedemima, te je uz nju podignut bastion. Prema Rovinskom, kapija je kasnije zazidana zbog odbrane grada. Da je ova intervencija urađena u žurbi svjedoči korištenje materijala sa drugih gradskih građevina, po čemu, po njegovom

bedema od strane Blagoja Brajovića, Titograd 29. IX 1967; Zapisnik Komisije ZZSKCG o izvršenom uvidu u ugroženi dio bedema Antičke Duklje preko koga prelazi dalekovod Titograd-Perućica, Titograd, 6. III 1975. Iz ovog dokumenta saznajemo da je odobreno da se bedem snizi za 2 m u dužini od 15 m zbog postavljanja dalekovoda; Rješenje RZZSK o rušenju novoizgrađenih partija (stepenica koje se dijelom nalaze u sklopu bedema; veće prostorije i garaže u produžetku porodične zgrade; premoštavanje opkopnog rova oko istočnog bedema) koje je podigao Radovan Milačić, Titograd, 11. V 1977; Zapisnik o obilasku arheološkog lokaliteta Duklja-bedema na potezu parcele čiji je vlasnik Cvetko Stamatović iz Titograda, Muzeji i galerije Titograda, Titograd, 8. maj 1985.

³²⁷ P. Sticotti, *op. cit.*, 61.

³²⁸ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 383-384.

³²⁹ *Ibid.*, 382-383; Kao pronađene konstruktivne elemente kapije Rovinski pominje prag, šarke, stubić s otvorom sa strane, zasun za zatvaranje vrata, kao i "različite figure i natpise, komadić kipa, upravo lakat dječje ruke od prekrasnog mermera i majstorski obrađen." Stikoti smatra da navedeni konstruktivni elementi nijesu odgovarali kapiji većih dimenzija; P. Sticotti, *op. cit.*, 54-55.

³³⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 54.

mišljenju, nijesu pošteđeni ni “Frontonovi zavjetni spomenici”.³³¹ Prema Stikotiju, arhitektonska žrtva ove intervencije bio je i slavoluk, koji on locira u neposrednoj blizini.³³² Po njegovom mišljenju, ovo je urađeno krajem III vijeka, na šta upućuje fragment natpisa cara Valerija iz 254. godine (K II/42). Zanimljivo je zapažanje Rovinskog da se na više blokova sa natpisima u kapiji vide tragovi namjernog uklanjanja teksta: “...neki od njih su pomoću čekića i drugog alata napola izbrisani a drugi vrlo pažljivo pokriveni urezima, koji ne daju mogućnost da se raspozna ni jedno slovo.” Ovo nas asocira na moguću pojavu *damnatio memoriae*. Naime, poznato je da je poslednji vladar iz flavijevske dinastije Domicijan, posle smrti bio podvrgnut ovoj kazni.³³³ Moglo bi se pretpostaviti da je u jednom, sva je prilika, flavijevskom municipijumu, moglo biti natpisa u njegovu čast te da bi natpisi koje je pronašao Rovinski mogli svjedočiti o pomenutoj pojavi. Od zabilježenih 124 natpisa iz Dokleje, nije sačuvan niti jedan sa pomenom Domicijana. Jedini sačuvani natpis posvećen nekom od flavijevaca je Titov, uzidan upravo u zapadnu kapiju (K II/44).

U vezi sa zapadnom kapijom nameće se pitanje postojanja mosta preko Širalije. Stikoti smatra da je on morao postojati iako njegovi ostaci nijesu sačuvani.³³⁴ Po mišljenju ovog autora, na južnoj strani zidina Dokleje nalazio se most koji je premoštavao Moraču, kao i akvadukt.³³⁵ Međutim, nema nikakvih materijalnih tragova koji bi svjedočili o njihovom postojanju.³³⁶

Stikoti pominje postojanje natpisa koji je bio uzidan u *porta urbis Docleae* (K II/43). Ovaj natpis ga je podstakao da pretpostavi postojanje slavoluka (I) sa

³³¹ П. А. Ровински, *op. cit.*, 384.

³³² P. Sticotti, *op. cit.*, 56.

³³³ E. R. Varner, *Mutilation and Transformation. Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, Leiden-Boston 2004, 111.

³³⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 57-58; Stikoti uočava da se savremeni most na Širaliji i pristupni put ka Dokleji nalaze na trasi koja vodi ka zapadnoj kapiji i ističe prirodno ulegnuće terena duž ove trase.

³³⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 40-41; Položaj mosta preko Morače Stikoti smješta kod tačke N, u blizini građevine XIV, koja je služila za njegovo utvrđenje. Most i ovu građevinu povezuje sa južnom kapijom grada, utvrđenom kao tačka m2.

³³⁶ P. Sticotti, *op. cit.*, 63-64; M. Živanović, A. Stamenković, O gradskim bedemima antičke Dokleje [On City Walls of Ancient Doclea], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 123-124.

jednim lukom sličnom slavluku Sergia u Puli.³³⁷ Taj natpis Stikoti nije vezao za gradsku kapiju, već je na osnovu arhitektonskih fragmenata napravio konstrukciju o postojanju pomenutog tipa slavluka. U ovom smislu on pominje betonski blok, tri komada glavnog simsa, nasilno odvaljani ugaonik simsa, fragment ugaonog pilastra-kapitela i podnožje pilastra (sl. 5 i 6). Na osnovu podataka Rovinskog i Stikotija o situaciji na terenu oko zapadne kapije, čini se osnovanom preispitivanje Stikotijeve tvrdnje o postojanju slavluka. Danas se na terenu prepoznaju nekoliko kamenih blokova (sl. 7 i 8). Drugih elemenata na osnovu kojih bi se pomenuti slavluk mogao ubicirati i rekonstruisati, nema.

Od kapije **a** nije moguće identifikovati ostatke na terenu. Sa južne strane kapiju je štitila kula **h** (sl. 9), a sa sjeverne zid u obliku bastiona (sl. 10).³³⁸ Linija bedema od **a** do **b** je zbog izgradnje pruge veoma oštećena. Na mjestu kule **b** koju je zabilježio Stikoti danas je nasip pruge.³³⁹ Stikoti navodi da se uz obalu korita, uz Širaliju, nalazila ulica, širine 5-6 m (sl. 11).³⁴⁰ Istočno od mjesta **b** bedem se prostire pravolinijski do tačke **s**, gdje se pravac kretanja izmješta. Originalni pravac pružanja uočljiv je samo u temeljnoj zoni.³⁴¹ M. Živković smatra da je na mjestu **s**, gdje se zid sužavao, mogao biti jedan od antičkih prolaza.³⁴² Od ovog mjesta bedem se pruža istom širinom do mjesta **u** a na ovom sektoru nalazi se kula **c**, čija je sjeverna strana porušena (sl. 12).³⁴³

³³⁷ P. Sticotti, *op. cit.*, 57-60.

³³⁸ *Ibid.*, 61.

³³⁹ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 124-125; Između dvije veće partije bedema vidi se objekat koji se nalazi u pravcu pružanja bedema, od koga su sačuvana dva zida u temeljnoj zoni, spojena pod pravim uglom. Objekat je mlađi, smatra M. Živanović, i nastao je posle razaranja bedema. Temelj zida je ukopan plitko, oko 0, 50 m, dok njegova stopa i sa unutrašnje i spoljašnje strane izlazi izvan lica zida za 0, 15-0, 20 m.

³⁴⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 61; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 124.

³⁴¹ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 124-125.

³⁴² M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 125; Na tom dijelu bedema ima nekoliko manjih prolaza, vjerovatno probijenih za potrebe tri private kuće koje su i danas naseljene.

³⁴³ P. Sticotti, *op. cit.* 61; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 125-126; Temeljnu zonu kule sačinjavali su kvadratni blokovi (najmasovniji, sačuvan *in situ*, dimenzija je 0, 55 x 0, 80 x 0, 60 m). Pet blokova većih dimenzija, dužine do 2 m, su u rovu. Stikoti navodi da su se za zidanje temeljnih zona upotrebljavali veći kameni blokovi.

Sjeverni bedem grada najbolje je očuvan. (sl. 13 i 14). Sa unutrašnje strane zida vidljiva su dva niza otvora za drvene grede.³⁴⁴ Nije jasno kako je izgledalo krunište bedema. Šezdesetih godina XX vijeka još uvijek je bio očuvan prolaz u sjevernom bedemu (sl. 15). Kod Širalije, kod mjesta koje je Stikoti označio kao **u**, bedem je širine 2, 20 i visine 5 m (sl. 16).³⁴⁵

Istočni bedem je štitio jedini kopneni prilaz gradu pa je bio dodatno ojačan (sl. 17). Pored vojničkog prolaza postojala je i šetna staza, a Stikoti na ovom mjestu spominje i grudobran. U ovom bedemu, na mjestu **m3**, kod Stikotija je zabilježen početak kardaa.³⁴⁶ Do tačke **e** bedem se prostire pravolinijski. Dvije kule, **d** i **e** su potpuno pokrivene šutom ili uništene, a bedem je na ovom dijelu oštećen izgradnjom privatne kuće i štale.³⁴⁷ Do mjesta **f** bedem je oštećen.³⁴⁸ Dalje ide pravolinijski, do tačke **g**. Uz ovaj dio su prizidane privatne kuće i bedem je prilično devastiran.³⁴⁹

Zbog erozije obale Morače najlošije sačuvani bedemi su jugoistočni, južni (sl. 18) i jugozapadni. Na samom uglu, kod mjesta koje je Stikoti označio sa G, bedem je izveden skoro pod pravim uglom i od njega je, u tragovima, sačuvan zid debljine 2 m, a ispod zida podzida i međa koja je pravljena kaskadno. Na poziciji koju je Stikoti obilježio kao kapiju **g1** nema sačuvanih ostataka.³⁵⁰ Ova kapija mogla je biti u funkciji komunikacije sa hrišćanskim građevinama. Od građevine

³⁴⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 51; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 128-130; U donjem nizu je 7 otvora, koji su udaljeni jedan od drugog 1, 15 do 1, 30 m, a od tla su udaljeni 1, 10 m. Pravougaonog su oblika (najčešće dimenzije su 0, 20 x 0, 25 m). Ovi otvori su se završavali u zidnoj masi bedema. Otvori u gornjem dijelu bedema su udaljeni jedan od drugog 2, 30-2, 80 m. Protezali su se cijelom širinom bedema i vidljivi su i na spoljašnjem licu zida. Stikoti je smatrao da su to noseće grede za pod hodne staze, Hodža smatra da su to ostaci drvene rešetkaste konstrukcije kojom je ojačavan bedem, a Živanović da je to neka vrsta armature zida koju spominje Vitruvije i da su grede imale vezu sa konstrukcijom stražarskog hodnika koje je bio napravljen sa unutrašnje strane zida, te da su grede služile i za skelu prilikom izgradnje gornjeg nivoa bedema. J. Adam ovakve otvore u zidu vezuje za drvene skele koje su radnici postavljali tokom izgradnje; J. P. Adam, *Roman Building. Materija and Techniques*, London-New York 2005, 148-152.

³⁴⁵ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 130.

³⁴⁶ P. Sticotti, *op. cit.* 61; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 131.

³⁴⁷ P. Sticotti, *op. cit.* 62; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 131.

³⁴⁸ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 131.

³⁴⁹ P. Sticotti, *op. cit.* 62; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 132.

³⁵⁰ P. Sticotti, *op. cit.* 62; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 132.

XIII koja je kod Stikotija opisana kao čvrsta kula koja je branila pretpostavljeni most, nema nadzemnih ostataka.³⁵¹

Dio bedema od **g** 1 do **v** fragmentarno je sačuvan, a od **v** do **n** nema tragova bedema.³⁵² Upravo u ovoj zoni nalazio se pretpostavljeni ulaz u grad **m2** i pristup rijeci **m1**. Stikoti ubicira kod mjesta **n** drugi most E. Utvrđenje XIV, smatra Stikoti, služilo je kao utvrđenje mosta.³⁵³ Na ovom mjestu sačuvan je samo jedan zid koji ide pod pravim uglom, širine 0, 60 m, za koji se smatra da nije dovoljno jak da bi poslužio za utvrđenje mosta ili da je most vodio direktno do njega (sl. 19).³⁵⁴ Cijeli plato je prekopan, pa nije moguće rekonstruisati kako je izgledao pristup rijeci. Na nižoj trasi i sa druge strane obale nijesu pronađeni slični ostaci mosta. Koliko nam je poznato, arheološka istraživanja ovog dijela nijesu nikad obavljena.

Na mjestu O, gdje se Širalijski uliva u Zetu, Stikoti je ucrtao bastijon. Od njega je danas sačuvan samo jedan zid širine 1, 20 m.³⁵⁵ U dijelu bedema koji se pružaju od XIV do **p**, vidljivo je samo nekoliko fragmenata zida, širine 1-1, 20 m.³⁵⁶ Od mjesta koje je označeno kao **p** bedemi su se pružali prema zapadu. Ovo su i najugroženije partije danas sačuvanih bedema (sl. 20 i 21).³⁵⁷

Jezgo zidova bedema u Dokleji zidano je od trpanca, koji je dopreman iz spuških kamenoloma Maljata i Visočice. Najčešći način zidanja je gradnja tesanim kvaderima (0, 30 x 0, 20 m). U sjevernom bedemu evidentirana je i upotreba spolija (K I-III/11).³⁵⁸ Širina sjeverozapadnog i sjevernog bedema je od **o** do **u** 2, 20 m, a od tačke **g** je čak 3, 70 m, a istočni bedem je od ostalih bio višoj oko 2 m.³⁵⁹

³⁵¹ P. Sticotti, *op. cit.* 42, 62; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 132.

³⁵² P. Sticotti, *op. cit.* 63-64; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 133.

³⁵³ P. Sticotti, *op. cit.* 63-64.

³⁵⁴ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 133.

³⁵⁵ P. Sticotti, *op. cit.* 52; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 133; Stikoti smatra da je ova kula imala dva nivoa a Živanović da je zid služio kao stepenište.

³⁵⁶ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 133

³⁵⁷ *Ibid.*, 127-128.

³⁵⁸ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 126-128; U horizontalne redove uskih podužnih kvadera, na pojedinim mjestima su umetane i opeke, a na nekim mjestima zidano je tako što su praznine popunjavane kamenjem raznih dimenzija i oblika. Zidovi su lijepo fugovani a na nekim mjestima su fuge otpale. Ponegdje su vidljivi tragovi alatke kojom je vršeno fugovanje.

³⁵⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 49; M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 126-127; Horizontalni redovi uskih podužnih kubusa, na pojedinim mjestima se pojavljuju i opeke, na nekim mjestima zidano je tako što su praznine popunjavane kamenjem raznih dimenzija i oblika. Zidovi su lijepo fugovani a na

Sistem forifikacija u Dokleji bio je veoma dobro osmišljen tako da je grad bio zaštićen sa svih strana. Sa sjevera je bio podignut jak bedem, ispred njegove sjeveroistočne strane iskopan je dupli rov a prilaz gradu štitio je nepristupačan teren sa zapadne, južne i istočne strane. U Dokleji se dobro opažaju zaštićeni izbačeni uglovi, koje još Vitruvije savjetuje arhitektima.³⁶⁰

Kada je Dokleja utvrđena, nije poznato. M. Živković smatra da su bedemi sagrađeni u drugoj polovini III i tokom IV vijeka, a sredstva za gradnju povezuje sa nekim od rimskih careva.³⁶¹ G. Hodža smatra, na osnovu ranije pomenutog Valerijevog natpisa, da 254. godina (K II/42) predstavlja *terminus post quem* obnove i navodi analogije za datovanje bedema Skodre i Dokleje.³⁶²

nekim mjestima su fuge otpale. Na pojedinim mjestima vidljivi su tragovi alatke kojom je vršeno fugovanje.

³⁶⁰ M. Živanović, A. Stamenković, *op. cit.*, 136.

³⁶¹ *Ibid.*, 127-128 (sl. 4). 136-138.

³⁶² G. Hoxha, *Scodra dhe Praevalis në antikitetin e vonë Shkodër*, Scodra 2003, 36, 166; O arheološkim istraživanjima Skodre cf. H. Sokoli, *Excavation and Research on the Land of Labeatea*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу Дукља (*Doclea*)-могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013, 141-147.

IV-2 SJEVERNI DIO GRADA

IV-2. 1 Forum i bazilika

Forum, srce rimskog grada, u urbanističkom, religioznom, administrativnom smislu, gdje su bile smještene sve najznačajnije gradske institucije, u određenom smislu bio je i referenca na sami Rim.³⁶³ I u Dokleji forum sa bazilikom zauzima najistaknutije mjesto u gradu (sl. 1). Orjentisan je u pravcu sjever- jug (sl. 2). Južnom stranom forum prati liniju *via principalis*. Zapadnu stranu foruma oivičava bazilika. Sa istočne i sjeverne strane nalazi se niz građevina, koje su u ranijim istraživanjima označene brojevima od 1 do 17 kojima su atribuirane različite funkcije, od administrativnih i ekonomskih do religioznih.

Forum je otkriven u arheološkim istraživanjima 1890. godine kojim je rukovodio Rovinski, koji se posebno zainteresovao za ovaj dio grada jer ga je lokalno stanovništvo nazivalo „Carski dvor i pripisivalo ga je caru Dukljaninu.“³⁶⁴ Prve planovi foruma i bazilike, vrlo brzo nakon istraživanja Rovinskog publikovali su Ž. Pero (sl. 3) i K. Buls. (sl. 4).³⁶⁵ Još je Stikoti konstatovao da nestručno istraživanje u kampanjama 1890-1892. godine onemogućav donošenje trajnijih sudova o izgledu foruma i bazilike (sl. 5).³⁶⁶ U periodu od 1954. do 1964. godine na forumu, bazilici i građevinama sa sjeverne, zapadne i istočne strane su obavljena revizionna istraživanja i djelimična konzervacija. Sondažna istraživanja građevina sa sjeverne, zapadne i istočne strane foruma obavljena su 1998. godine.

³⁶³ J. F. D. Frakes, *Fora, in: A Companion to Roman Architecture*, eds. R. B. Ulrich, C. Quenemoen, Blackwell Publishing 2014, 248.

³⁶⁴ П. А. Ровински, *op. cit.*, 359-368 (plan bazilike).

³⁶⁵ *Lettre à M. Perrot, directeur de la Revue Archéologique*, Revue Archéologique, ser. 3, janvier-juin 1890, 434-437 (T 15); C. Buls, *Diocletia et Salona*, Annales de la Societe d'Archeologie de Bruxelles 5 (1891), 189-192 (Pl. 6).

³⁶⁶ P. Sticotti, *op. cit.*, 105.

Rezultati istraživanja nijesu objavljeni.³⁶⁷ Ova su istraživanja od izuzetnog značaja jer je sonda otvorena kod osmog pilastra bazilike pokazala ostatke ranije gradnje. I u dijelu oko apside i uz prostoriju dozidanu uz sjeverni dio zapadnog zida bazilike, evidentirani su ostaci keramike i ranijeg graditeljskog sloja. Ovi nalazi mogli bi se dovesti u vezu sa vremenom osnivanja najranijeg naselja odnosno kastruma.

Danas je kompleks foruma sa bazilikom u mnogo lošijem stanju nego što je bio krajem XIX i početkom XX vijeka, pa su nam stoga posebno dragocjena svjedočanstva Rovinskog i Stikotija.

Južna strana foruma

Južna strana foruma pruža se paralelno sa *via principalis*.³⁶⁸ Na sredini zida postojao je portal (S a) (sl. 6), sa četiri stuba koji su počivali na trostepenim postamentima, čije baze su bile vidljive početkom XX vijeka.³⁶⁹ Stubovi su nosili korintski epistil iznad koga je, kako smatra Stikoti, bio zabat.³⁷⁰

Vrata (S b), na zapadnom dijelu zida bila su i ulaz u baziliku.³⁷¹ Treći ulaz (S c), konstatovan u nivou zemljišta, nalazio se u blizini sjeveroistočnog ugla foruma.³⁷²

Forum je bio popločan ali je Rovinski zabilježio samo tri ploče dok su ostale, kako navodi, „raznešene“ od strane lokalnog stanovništva i vlasnika zemljišta.³⁷³ Forumski pod je bio za 0, 50 m niži od portika, u koji se spuštalo

³⁶⁷ UZKDC, Duklja, 1998; U dokumentaciji Uprave za zaštitu kulturnih dobara u Cetinju koju smo konsultovali čuvaju se crteži koji se odnose na ova istraživanja, bez tekstualnog izvještaja.

³⁶⁸ Od zida južne strane foruma su sačuvani zidovi visine oko 0, 60-0, 70 m i širine 0, 70 m.

³⁶⁹ Rovinski navodi da je pored portala bio sačuvan prag i fragmenti masivnog lučnog svoda; П. А. Ровински, *op. cit.*, 365; Stikoti je 1907. godine konstatovao samo najnižu stepenicu portala (dimenzija 0,42 m i 0, 65 m); P. Sticotti, *op. cit.*, 106-107.

³⁷⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 106-107.

³⁷¹ П. А. Ровински, *op. cit.*, 365; Na dijelu zida prema bazilici nađeno je dosta pepela, komadići uglja, a na zidovima je primijetna čađ, mnoštvo goveđih, svinjskih i ovčijih kostiju i komadi stakla i glinenih posuda; П. А. Ровински, *op. cit.*, 365.

³⁷² P. Sticotti, *op. cit.*, 106-107.

³⁷³ П. А. Ровински, *op. cit.*, 365.

dvijema stepenicama visine 0, 25 m. Rovinski je pominjao i tragove stepenica duž šire strane bazilike.³⁷⁴ Danas nijesu sačuvane. Čitavom unutrašnjom istočnom stranom foruma nalazio se trijem čiji su otkriveni tokom istraživanja 1964. godine sa temeljima širine 0, 80 m.³⁷⁵ Ostaci stubova *in situ*, na južnoj strani trijema, koje je pronašao Stikoti naveli su ga da pretpostavi da je trijem bio okružen stubovima sa svim strana.³⁷⁶ Paralelno sa istočnim zidom bazilike prostirao se ka sjeveru kanal za odvod vode (sl. 7 i 8) koji je izlazio iz prostora foruma i slivao se u Širaliju kod mjesta označenog sa XVI na Stikotijevom planu. Duž istočnog zida foruma pruža se i drugi kanal (sl. 9).³⁷⁷

Bazilika

Bazilika zauzima cijelu zapadnu stranu foruma Dokleje (sl. 10 i 11). Orijentisana je u pravcu jug-sjever. Istočni zid bazilike, prema forumu, nije sačuvan. Od južnog zida sačuvani su samo fragmenti (sl. 12 i 13). Zapadni je sačuvan u visini od oko 1 m u južnom dijelu do 3 m u sjevernom dijelu (sl. 14). Na sjevernom dijelu bazilika se završava apsidom polukružnom iznutra i spolja (15).

U baziliku se nije moglo ući direktno sa *via principalis* već se ulazilo kroz ulaz (S b)³⁷⁸ u trijem (sl. 16) iz koga su vrata u istočnom zidu (S e) vodila u prostoriju A bazilike (sl. 17).³⁷⁹ U sjeveroistočnom uglu prostorije u istraživanjima 1957. godine otkriven je pod *in situ* i nekoliko fragmenata mozaika sa podlogom.³⁸⁰ Iz prostorije A, kroz tri lučna otvora (S f, g, h) ulazilo se u prostoriju B. Istovjetna

³⁷⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 107; Na rubu ivica stepenica foruma nalazilo se udubljenje (kanal širine 20 cm i 15 cm dubine) kojim je kišnica odvođena u glavni kanal.

³⁷⁵ UZKDC, O. Velimirović, *Izveštaj sa arheološkog iskopavanja Duklje 1964. godine*, 1.

³⁷⁶ P. Sticotti, *op. cit.*, 107-109.

³⁷⁷ *Ibid.*, 107-108; UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1957. godinu*, 10. avgust 1957, 6.

³⁷⁸ P. Sticotti, *op. cit.*, 111; U baziliku se ulazilo preko tri stepenika visine 0, 24 m i 0, 45 m nagazne širine, sa dvosmjernim kretanjem. Gornja stepenica ima dužinu 2, 30 m, a najniža 4, 10 m. Visina poda je 0, 96 m iznad nivoa *via triumphalis*.

³⁷⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 112; Dvokrilna vrata (širine 1, 77 m) otvarala su se prema unutra. Prag i oba donja dijela dovratnika nalazila su se *in situ* kada je Rovinski istraživao.

³⁸⁰ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1957. godinu*, 1. avgust 1957, 4.

tri otvora (S i, k, l) nalazila su se i na sjevernoj strani prostorije, na ulazu u dio C (sl. 18). Po dva stuba nosila su lukove (K I-IX/4), kojima je sa istočne i zapadne strane odgovarao po jedan pilastar, a na mjestima raščlanjivanja nalazio se korintski epistil. Stikoti je konstatovao središnji dio luka (K I/IX-5) i dva kapitela.³⁸¹ U Dokleji je Stikoti prepoznao najraniji sačuvani primjer da lučni arhitrav počiva direktno na kapitelima stuba (sl. 19). E. Tomas ovo rješenje iz bazilike u Dokleji stavlja u red sa sličnim u bazilikama u Veroni i Leptis Magni.³⁸² Prostorija B imala je po šest pilastara sa obje strane koji su, pored estetske funkcije da „harmonično nastave raščlanjenje fasade prema forumu“, imali i funkciju prihvatanja pritiska, poput gotičkih kontrafora.³⁸³

Najbolje očuvani dio bazilike je prostorija D (sl. 20). Na sjevernom zidu bazilike je apsida, polukružna iznutra i spolja. Stikoti je smatrao da je u kavumu niše, u uzdignutoj oplati, bila bema ili podijum sa klupama sudija. U središtu apsida, bio je prozor širine 1, 40 m, izdignut iznad poda. Od vrata *n* na zapadnom zidu (širine 0, 85 m) u vrijeme kada je Stikoti istraživao *in situ* bio je sačuvan prag i bogato profilisani dovratnik.

Stikoti je rekonstruisao monumentalnu istočna fasada bazilike tako da je sastavljena od zida na dvostepenom postamentu koga je raščlanjivalo deset pilastara (koji odgovaraju pilastrima sa unutrašnje strane) koji su bili „maskirani“

³⁸¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 117; Stikoti navodi izjave seljaka da su 30 godina ranije stubovi i kapiteli stajali *in situ*. Debljina zida iznad stubova iznosila je 0, 80 m. Sims je bio istog oblika kao i spoljni glavni sims, ali je bio za 0, 15 m manji.

³⁸² E. Thomas, *Monumentality and the Roman Empire. Architecture in the Antonine Age*, Oxford University Press 2008, 40.

³⁸³ P. Sticotti, *op. cit.*, 120-124; Zapadni zid je širine od 0, 65 m, a na razmacima od po 0, 65 m i ima ojačana zidna tijela slična pilastrima dužine 1, 35 m koji su istrureni za 0, 67-0, 70 m. Moglo bi se očekivati, smatra Stikoti, da pilastrima odgovara dupli red stubova u sredini, čime se dobija uobičajena shema trobrodne bazilike. Vitruvije navodi da postoje bazilike koje se sastoje iz jedne središnje prostorije (*mediana testudo*) oko koje se pružao portik. U Dokleji postoje poprečni brodovi i pilastri za bočne brodove, ali od središnjeg reda stubova, na šta upućuje prisustvo sporednih brodova o čemu nema ni traga. Prihvatanje takvog rasporeda stubova suprostavlja se činjenica da je na šest stubova zapadnog zida bilo oslonjeno isto toliko zidanih kvadratnih soklova od 1, 35 m. Oni su, smatra Stikoti, bili namijenjeni postavljanju baza statua te da su tu stajale baze sa natpisima Aleksandra Severa, Filipa i Otacilije, Vibia Gala i Volizijana i Valerijana. Možda je, smatra Stikoti, jednobrodna bazilika nastala iz trobrodne, izbacivanjem gornjeg sprata, pri čemu je mogla da otpadne i postavka stubova. Ovdje je jedan dio njih i to lučni zidovi koji su ležali na stubovima, je zadržan. Pri tome je svejedno da li će se tako dobijene dvije prostorije A i C smatrati za poprečne brodove tj. prolazne prostorije a druga za predvorje tribunala.

sa deset stubova (sl. 21). Stubovi su postavljeni toliko blizu pilastrima da je bio nemoguć prolaz između interkolumnija (sl. 22). Od šest sačuvanih fragmenata pilastara na forumu, svi imaju različite dimenzije (I-V/1, 2, 3, 4, 5, 6).

Na istočnoj fasadi bazilike, u dio A se ulazilo kroz vrata *e*, u dio B kroz vrata *m*, *n* i *o*, u dio C kroz vrata *p* i u dio D kroz vrata *v* dok su na zapadnoj strani zida bazilike nalazili otvori *q* i *r* i manja, prema vani neprofilisana vrata *s*.³⁸⁴ Prostorije C i D su bile povezane portalom *l*, kod kojih su bili sačuvani lijepo profilisani donji dijelovi dovratnika.³⁸⁵ Ovdje su, kako navodi Stikoti, pronađene dvije konzole, koje je vidio ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici (K I-VIII/5) koje nije uklopio u rekonstrukciju bazilike.³⁸⁶ Na forumu u Dokleji sačuvana je jedna konzola (K I-VIII/1) a dvije se čuvaju u JU Muzeji i galerije Podgorice (K I-VIII/2 i 3).

Zidovi u bazilici sa spoljašnje strane bili su obloženi kamenim pločama debljine 8 cm a sa unutrašnje strane omalterisani i obojeni, o čemu svjedoče komadi bojenog materijala u šutu koji je pronašao Stikoti. Rovinski je izvještavao o ostacima mozaika u podu koji je naknadno bio popločan mermerom, od koga su sačuvani ostaci tankih ploča.³⁸⁷ Ploče ležišta baze stubova nalazile su se *in situ*, iz čega je Stikoti prepoznao pod sa običnim kamenim pločama, preko kojih su bile položene mermerne ploče. Od ove oplata bio je vidljiv malterni sloj u koga su ploče polagane. Kod južnih vrata u prostoriji B na zapadnoj strani bazilike u istraživanjima 1957. godine otkriven je „prvobitni nivo poda sa pločnikom“.³⁸⁸ I istraživanja Rovinskog i istraživanja iz 1957. godine ukazuju na postojanje dva sloja poda ali među njima postoji neslaganje oko toga koji je stariji, onaj u kome je pronađen mozaik ili popločani.

³⁸⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 126-127; Od otvora q (širine samo 0, 85 m) u vrijeme kada je Stikoti istraživao, stajala su uspravno oba dovratnika, a kod vrata r (širine 80 cm) sačuvan je bio prag i desni dovratnik. Sa unutrašnje strane su bili fino obrađeni a sa spoljašnje strane grubo. Od S kada je Stikoti istraživao, bila sačuvana oba dovratnika (visine 2, 05 m i prag širine 0, 95 m).

³⁸⁵ *Ibid.*, 126; Prag je dimenzija 2, 90 m x 1, 05 m.

³⁸⁶ *Ibid.*, 127; Dimenzije koje je zabilježio Stikoti slične su dimenzijama sačuvanih konzola.

³⁸⁷ П. А. Ровински, *op. cit.*, 362.

³⁸⁸ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1957. godinu*, 1. avgust 1957, 4.

Stikoti smatra da je bazilika imala svijetlo „odozgo“ što je zaključio iz ostataka 0, 35 m širokih komada arhivolta, koje su profilisane tačno kao i 0, 47 m široke arhivolte stubova.³⁸⁹ Danas je sačuvan samo jedan fragment simsa prozora na južnom zidu bazilike (K-XIII/1).³⁹⁰ U bazilici su pronađene inkrustacione tablice od bijelog, crvenog i plavičastog mermera, među njima i „nekoliko sa ramovima i plafonskim kasetama različitih motiva i dimenzija“ (sl. 23).³⁹¹ Fragmenti dvije lakunarije i danas se nalaze na forumu (K I –X/1 i 2) a jedna se čuva u JU Muzeji i galerije Podgorice (K-X/3).

Zidovi bazilike u Dokleji zidani su na isti način, od manjih komada kamenih kvadera koji su slagani u redove sa slojevima maltera koji su debljine do 4 cm.³⁹² Na spoljašnjoj strani zapadnog zida bazilike, u sjevernom dijelu, vidljiv je drugačiji slog kamenih kvadera.

Krovni pokrivač bazilike bio je od opeka, koje su pronalažene na više mjesta tokom istraživanja.

Stikoti je zabilježio dvije vrste epistila. Jedan, većih dimenzija, počivao je na pilastrima, a druge su nosili čeon stubovi (sl. 24). Čeon stubovi su bili sa obje strane raščlanjeni, a u pozadini su bili jednostavniji i pliće profilisani. Četiri

³⁸⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 125; Za istočni zid je sigurno da je svaka niša imala jedan polukružni, kamenim rešetkama zatvoren prozor, jer je na tom mjestu nađeno mnogo arhivolta i fragmenata kamenih rešetaka. Nijesu pronađeni kraj zapadnog zida, pa Stikoti smatra da na ovoj strani nije bilo prozora.

³⁹⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 113-115; Otvoreni prozori su učvršćivani na taj način što su sopstvenom težinom upadali u nešto udubljeni i upasovani žlijeb. Kod zatvaranja kapci su sopstvenom težinom upadali u 3 cm dubok žlijeb, tako da prozor nije bilo moguće spolja otvoriti. Ovaj sistem se primjenjivao kod svih vrata i prozora u Dokleji.

³⁹¹ Dva komada su imala sistem udubljenih kvadrata sa raznovrsnim kvadratima u polju, drugi fragment ima naizmjenično rombove i paralelograme. Više komada, debljine 0, 14 m, bogatih motiva koji se sastoji od od uramljenih oktogona ispunjenog djelimično rozetama, između kojih je ispreplijetan lavirint. (Posebno je interesantna jedna debljine 0, 14 m, bogatih motiva koji se sastoje od uramljenih oktogona ispunjenih djelimično ljudskim glavama, djelimično rozetama, između kojih je ispreplijetan lavirint. Jednu ploču, koju je fotografisao Vunč na lokalitetu, u bazilici, Stikoti je vidio na Kruševcu). Sačuvani su bili i jonski kapiteli, kao i veće arhitektonske komade, te jedan korinjski epistil komad sa frizom od prepleta i životinjskih ornamenata, kao i jedan sims konzole.

³⁹² P. Sticotti, *op. cit.*, 112-115; Stikoti je zabilježio da je bazilika imala tri prozora (S e 1, e 2, e 3), koji su odgovarali trima lukovima u unutrašnjosti bazilike (jednobrodnosti odgovara po jedan ulaz na užoj strani). Prozor je bio uvučen 2-3 cm sa blagim udubljenjima prema unutra i nagibom prema spolja. Iznad spoljne linije zida nalazile su se rupe za gvozdene rešetke, promjera 20-40cm. Šipke su bile utisnute 6 cm u kamen i zalivene olovom. Stikoti je primijetio mrlje rđe i tragove olova. Šipke rešetaka bile su postavljane u momentu građenja i nakon toga učvršćene za okvir prozora. Nije moguća rekonstrukcija frontalnog dijela bazilike. Prozori su se zatvarali drvenim kopcima debljine 5 cm koja su se okretala drvenim šarkama.

komada, koja su se u vrijeme Stikotijevog istraživanja nalazila ispred stepenica fasade, nalazili su se po jedan istaknut na frizu monumentalnog natpisa. Stikoti je rekonstruisao izgled gornjeg spoljašnjeg dijela na način da je svaki ulaz u baziliku iz foruma bio natkriven jednim ispustom koji je bio sličan baldahinu koga su podržavali stubovi. Na ovim mjestima ležali su komadi glavnog simsa, dekorisani a njihova sima pokazuje da nijesu bili pokriveni zabatom, zbog polukružnih prozora

Na gradskom forumu je danas izloženo 126 arhitektonskih fragmenata (sl. 25 i 26) od više od 200 koliko ih je evidentirano 2008. godine.³⁹³ Jedna grupa fragmenata smještena je južno od foruma (sl. 27). Svi su izmješteni sa svojih originalnih pozicija i teško ih je dovesti u vezu sa onim koje je opisao Stikoti. Stikoti je zabilježio jednu vrstu korniša a danas je na forumu sačuvano više njih, od kojih je jasno da su pet fragmenata istovjetni (K I-VII/1, 2, 3, 4, 5), dok su ostali prilično oštećeni.

U prostoru ispred bazilike, na forumu, Rovinski je pronašao deset fragmenata greda sa natpisom, uz trinaest njima odgovarajućih glatkih komada epistila. Dva fragmenta (sl. 28) su bila sa natpisom u kome je *cursus honorum* Marka Flavija Frontona (K II/49).³⁹⁴ Kako svjedoči drugi natpis, koji je izgubljen, roditelji Balbina, Marko Flavije Fronton i njegova supruga Tertulija, pozlatili su konjaničku skulpturu petnaestogodišnjeg sina koju je podiglo gradsko vijeće Dokleje (K II/3).³⁹⁵ Stikoti smatra da je Balbinova skulptura mogla stajati ispred istočne fasade bazilike, uz same stepenice, na mjestu gdje se nalazio izduženi postament, te da je postament bio obložen natpisima koji su se odnosili na dječaka Marka Flavija Balbina i ponavljali širi tekst sa epistila (K II/67 i 68).³⁹⁶ Munro je 1893. godine, na udaljenosti od oko 50 m od kapije grada, prema bazilici, našao "ogromnu grudvu od vještački napravljene mase" za koju je smatrao da je dio skulpture konja."³⁹⁷ U istraživanjima Rovinskog zabilježeno je da kod kod postolja

³⁹³ B. Jovičević, Izvještaj sa konzervatorsko-restauratorskih radova na arheološkom lokalitetu antičke Duklje kod Podgorice [Report from Conservation and Restoration Work on the Archeological Site Ancient Doclea near Podgorica], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 55-56.

³⁹⁴ П. А. Ровински, *op. cit.*, 385.

³⁹⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 133-134; *Историја Црне Горе, I*, 196-197; I. Stevović, *op. cit.*, 37.

³⁹⁶ P. Sticotti, *op. cit.*, 133-135.

³⁹⁷ П. А. Ровински, *op. cit.*, 385.

za statuu nađen odlomak bronzanog štapa sa pozlaćenim gornjim dijelom sličnim skiptaru i dvije pozlaćene bronzane ploče. Stikoti ih je zabilježio u Zetskom domu u Cetinju. Jedino je što je sačuvano od Balbinove pozlaćene konjaničke skulpture su upravo ove dvije pločice (sl. 29).³⁹⁸

Naistaknutija mjesta na forumu, jasno urbanistički utvrđena, bila su namijenjena za predstavljanje imperatorskih skulptura. Ipak, na ovim mjestima su se mogle naći i skulpture podignute osobama koje su posebno zadužile državu i komunu.³⁹⁹ Mnogobrojni primjeri, poput Fabiusa Hemogenesa iz Ostije, iz II vijeka, svjedoče da je dodjeljivanje mjesta za statuu na forumu bila najveća javna *honor* koja se mogla zaslužiti u rimskom društvu.⁴⁰⁰ Ovo je igralo važnu ulogu u stvaranju identiteta, konstrukciji sjećanja i osjećaja za pretke u komunalnom sistemu vrijednosti. Natpis i skulptura zajedno dodatno su pojačavali komunikaciju sa posmatračima. Pozlaćenu statuu mogao je zaslužiti samo visoki lokalni činovnik ili predstavnik gradske aristokratije.⁴⁰¹ Marko Flavije Fronton bio je i jedno i drugo. Ove vrste skulptura mogle su biti planirane u sklopu projektovanja arhitektonskog rješenja foruma.⁴⁰² Ne znamo da li je to slučaj u Dokleji.

Na osnovu epigrafskih izvora znamo da je bilo više statua zaslužnim građanima na području rimske provincije Dalmacije. U Jaderu je bila podignuta *statua pedestris* Gaju Arenu Maksimu kao i spomenik Mariji Pauli, u Skardoni izvijesnom Turaniju, u Naroni P. Serviliju Izauriku.⁴⁰³ Baza sa natpisom svjedoči

³⁹⁸ Istorijski muzej, Cetinje, inv. br. 139 i 140; "Sitni nalazi i skulpture s Duklje" su, 1890. godine, nakon prve istraživačke kampanje, u Čitaonici u Zetskom domu, najznačajnijoj instituciji kulture u ondašnjoj Crnoj Gori, bili izloženi u dvije vitrine, čiju je izradu osmislio i finansirao Kimon Manulović Agriropulo, ruski diplomatski predstavnik na Cetinju. Prvu postavku Državnog muzeja, osnovanog 1896. godine na Cetinju, činili su upravo eksponati sa Dokleje. Kako su pomenute umjetnine tretirane sa stanovišta prezentacije svjedoči zapis u *Glasu Crnogorca* iz 1896. godine: „...starine iz Duklje se u Čitaonici naode zabataljene“; Почетак прикупљања грађе за народни музеј, Глас Црногорца, 28, Цетиње, субота, 7. јул 1890, 3; Оснивање Државне библиотеке и музеја, Глас Црногорца, 51, Цетиње, субота, 14. децембар 1896, 1.

³⁹⁹ N. Cambi, *Imago animi. Antički portret u Hrvatskoj*, Split 2000, 9-10.

⁴⁰⁰ J. Feifer, *Roman Portraits in Context*, Berlin-New York 2008, 3 *et passim*.

⁴⁰¹ *Ibid.*, 33.

⁴⁰² *Ibid.*, 33-45.

⁴⁰³ N. Cambi, *op. cit.*, 11-12.

da je odlukom gradskog vijeća na forumu u Ninu bila podignuta dječija konjanička statua.⁴⁰⁴

Istočna strana foruma

Istočnu stranu foruma (sl. 30) zatvara niz prostorija koje smo označili brojevima koji su im dati u dokumentaciji iz istraživanja 1962. godine (sl. 31).⁴⁰⁵

Prostorija 1 (R 15) je pravougaona, dimenzija 7 x 4, 50 m (sl. 32). U nju se moglo ući direktno sa *via principalis*. Sa istočne i zapadne strane imala je prolaze, a sa prostorijom 2 bila je povezana ulazom, koji je pregrađen u kasnijem periodu. Otvor u istočnom zidu zazidan je u nekoj od kasnijih intervencija (sl. 33). Nivo poda prostorije uzdignut je u odnosu na nivo foruma za oko 0,55 m, kao i kod ostalih prostorija sa istočne strane.

Prostorija 2 (R 14) je pravougaona, dimenzija 5 x 4, 50 m (sl. 34). Nije povezana sa prostorijom 3. Sa spoljašnje strane zida prostorije bio je sačuvan malter sa tragovima crvene boje.⁴⁰⁶

Prostorija 3 (R 13) je pravougaona, dimenzija 6 x 4, 50 m (sl. 35). Sa forumom je povezana vratima u zapadnom zidu od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 36). Nivo poda prostorije danas je podignut u odnosu na forum.

Prostorija 4 (R 12) je pravougaona, dimenzija 7,60 x 4, 30 m (sl. 37). U zapadnom zidu, prema forumu, sačuvani su ostaci kamenog praga (sl. 38).

⁴⁰⁴ N. Cambi, *op. cit.*, 11, n. 14; A. Kurilic, Recent Epigraphic Finds from the Roman Province of Dalmatia, in: *Dalmatia. Research in the Roman Province 1970-2001. Papers in honour of J. J. Wilkes*, eds. D. Davison, V. Gaffney, E. Marin, Oxford 2006 (BAR International Series 1576), 138, n. 3; Natpis glasi: *C. Cassio Q. [f(ilio)] / Serg(ia tribu) Rufo / equo pub(lico habenti), pontif(ici), / annor(um) WL, /) d(ecreto) d(ecurionum), / Ses(ia M. f(ilia) Ravonilla / filio piissimo / [i]npensa remissa / posuit*; A. Kurilic, Recent Epigraphic Finds from the Roman Province of Dalmatia, in: *Dalmatia. Research in the Roman Province 1970-2001. Papers in honour of J. J. Wilkes*, eds. D. Davison, V. Gaffney, E. Marin, Oxford 2006 (BAR International Series 1576), 138, n. 3.

⁴⁰⁵ U zgradama smo naveli oznake ovih prostorija koje su im dali Rovinski i Stikoti.

⁴⁰⁶ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1961. godinu*, 26.

Prostorije 1, 2, 3 i 4 su sa spoljašnje strane bile omalterisane i obojene crvenom bojom, što se 1961. godine još uvijek moglo vidjeti.⁴⁰⁷

Prostorija 5 (R 11, S A) je pravougaona, dimenzija 11 x 4, 30 m (sl. 39) sa apsidom, polukružnom iznutra i spolja uz istočni zid (sl. 40) U niši je P. A. Rovinski pronašao grobnicu, devastiranu, u kojoj su bile spaljene ljudske kosti i fragmenti stakla i keramike, za koju je pretpostavio da može pripadati Flaviju Balbinu.⁴⁰⁸ Stikoti je konstatovao da je grob iz nekog kasnijeg vremena.⁴⁰⁹ Za ovu prostoriju D. Srejšović je smatrao da je bila grobna eksedra.⁴¹⁰ Na mjestu praga prostorije 5 ugrađen je komad simsa bazilike što govori da je na njoj intervenisano nakon rušenja bazilike.⁴¹¹

Prostorija 6 (R 10) je pravougaona, dimenzija 7, 50 x 4, 30 m (sl. 41). Vratima je bila povezana sa prostorijom 7. U zapadnom zidu je otvor prema forumu. Rovinski je na pragu ove prostorije zabilježio dva kamena „kao da su pala odozgo, sa likom himere“ (sl. 42, K I-I/18).⁴¹²

Prostorija 7 (R 9) je pravougaona, dimenzija 6, 30 x 4, 30 m (sl. 43). Vratima, koja su naknadno zazidana bila je povezana sa prostorijom 8 (sl. 44). Na zapadnom zidu, prema forumu, sačuvan je kameni prag. U prostoriji je 1962. godine otkopana veća kamena stopa stuba i „kameni blok sa reljefnom predstavom grifona“ (K I-I/17).⁴¹³

Prostorija 8 (R 8) dimenzija je 4, 30 x 4, 4, 30 m (sl. 45). Vratima je bila povezana sa prostorijama 7 i 9 (sl. 46).

Prostorija 9 (R 7, S C) je kvadratna, dimenzija 4, 30 x 4, 4, 30 m (sl. 47). Vratima je bila povezana sa prostorijama 8 i 9. U nju se moglo ući direktno kroz vrata u istočnom zidu a imala je i otvor prema forumu, od koga je sačuvan kameni

⁴⁰⁷ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1961. godinu*, 16. avgust 1961, 26.

⁴⁰⁸ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 365.

⁴⁰⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 109-110.

⁴¹⁰ D. Srejšović, *op. cit.*, 69-74.

⁴¹¹ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 365; P. Sticotti, *op. cit.*, 107-108.

⁴¹² П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 364.

⁴¹³ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 29. jun 1962, 2.

prag (foto 48).⁴¹⁴ U ovoj prostoriji pronađen je fragment „kao da je sa gornjeg dijela dovratka s natpisom *Salve...*“⁴¹⁵ Ovaj natpis nije sačuvan.

Iz izvještaja o istraživanjima nije precizno u kojoj od ovih prostorija su nađena dva reljefa, jedan pored drugog. Na prvom, „na kamenu koji ima oblik trapeza, ... predstavljena je ptica koja kljunom ispija mozak iz glave jedne životinje“ (K I-I/14). Na drugom reljefu je predstavljen „mladić sa kopljem i štitom na lijevom ramenu, gologlav, kratke kose. Dat je do grudi jer se kamen ravno presijeca“ (K I-I/16).⁴¹⁶ Od pomenuta četiri fragmenta sa figuralnim predstavama sačuvan je samo jedan (K I-I/14).

Sjeverna strana foruma

Sa sjeverne strane forum je ovičen prostorijama koje su u dokumentaciji iz 1962. godine označene brojevima od 10 do 17.

Prostorija 10 (R 6) je pravougaona, dimenzija 12 x 6, 50 m (sl. 49). Sa prostorijom 9 bila je povezana vratima od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 50). Ima ulaz direktno sa foruma. U istraživanjima 1962. godine u ovoj prostoriji je pronađeno nekoliko fragmenata manje i veće arhitektonske plastike kao i fragment natpisa (K II/).⁴¹⁷

Prostorija 11 (R 5) je pravougaona a čitavom širinom sjevernog zida prostire se apsida, polukružna iznutra i spolja (sl. 51). U centru polukruga apsida uzidan je vertikalni kameni blok (K I-IX/8), a ispod apsida vidljivi su ostaci kamenog praga. U zapadnom zidu je otvor. Čini se da je zapadni zid prostorije 10 dozidan uz apsidu (sl. 52). Sa forumom je povezana vratima od kojih je sačuvan

⁴¹⁴ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 364.

⁴¹⁵ *Ibid.*, 364.

⁴¹⁶ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1957. godinu*, 20. avgust 1957, 8.

⁴¹⁷ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 28. jun 1962, 1-2.

kameni prag (sl. 53) Pri dnu zidova zabilježena je malterna oplata „obojena kvadratima tamnocrvene i žute boje, s tamnim žilicama-imitacijom mermera.“⁴¹⁸

Prostorija 12 (R 4) je pravougaona. (sl. 54). Bila je omalterisana i imala je podni mozaik, čiji trag je pronašao Rovinski na površini od 0, 50 m što je potvrđeno i u istraživanjima 1962. godine.⁴¹⁹ Rovinski je zabilježio, na sjevernoj strani prostorije, preko poda od mozaika, uz „zadnji zid, obzidano je od običnom kamena mjesance kao za ležaj.“⁴²⁰ Sa forumom je bila povezana vratima od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 55).

Prostorija 13 (R 3, S B) je pravougaona, dimenzija 10 x 7 m (sl. 56), uzdignuta za oko 1, 50 m iznad nivoa foruma (sl. 57). D. Srejović je za ovu prostoriju pretpostavio da je bila hram temenosa.⁴²¹ Rovinski bilježi da je ulaz u ovu prostoriju bio flankiran postamentima za pilastre, a da su puni stubovi sa kapitelima bili obrađeni nemarno i na brzinu.⁴²² P. Stikoti je ovdje konstatovao monumentalna vrata, širine 2, 40 m, čiji se prag nalazio *in situ*, od koga su i danas sačuvani fragmenti (sl. 58 i 59). Rovinski navodi da je mozaik bio najbolje očuvan upravo u ovoj prostoriji, da su „iznad mozaika stavljene tanke mermerne ploče“, a spoljni zidovi omalterisani i „obojeni kvadratima tamnocrvene i žute boje, s tamnim žilicama-imitacijom mermera.“⁴²³ U revizionim istraživanjima 1962. godine pored unutrašnjeg sjevernog zida (sl. 60) otkrivena je mala površina sa mozaičkom dekoracijom i oplata od mermernih pločica.⁴²⁴ Iz izvještaja nije jasno da li je oplata išla preko mozaika ili obrnuto.

Zapadno krilo sjeverne strane forume, prema bazilici, čine prostorije 14 (R 2)(sl. 61), 15 (R 1) (sl. 62) i 16 (sl. 63). U prostoriji 15 pronađen je pod sa

⁴¹⁸ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 364.

⁴¹⁹ *Ibid.*, 363-364; UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 25. jun 1962. godine, 1.

⁴²⁰ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 368.

⁴²¹ D. Srejović, *Rezultati arheoloških istraživanja na području antičke Dokleje*, Materijali IV (1967), VII Kongres arheologa Jugoslavije u Herceg Novom (1966), 69-74.

⁴²² *Ibid.*, 364; Rovinski je zabilježio: „Ispred sobe sa trijemom našli smo dva ogromna kamena u obliku kapitela sa grubo isklesanim na njima listovima krina. Bili su suviše masivni da bi se mogli podići na stubove kao kapiteli i najvjerovatnije su mogli služiti kao postolja za stubove ili kipove“. Moguće je da bi po opisu Rovinskog to mogli biti fragmenti K (I-IX/1, 2 i 3).

⁴²³ *Ibid.*, 363-364.

⁴²⁴ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 25. jun 1962, 1.

mozaičkom dekoracijom.⁴²⁵ Na njih se nastavlja prostorija 17, otkrivena u arheološkim istraživanjima 1998. godine (sl. 64).⁴²⁶

Munro je u prostorijama sa istočne i sjeverne strane foruma prepoznao prodavnice, u koje su ugrađeni fragmenti sa bazilike, a Stikoti je u ovim prostorijama prepoznao *scholae*, *exedrae* ili *tabernae*.⁴²⁷ Suić ističe da one u Dokleji nemaju klasičan plan taberni a iako su služile toj svrsi, njihov broj je neznatan te postavlja pitanje gdje se nalazilo trgovačko središte Dokleje.⁴²⁸ Dodatnu težinu Suićevim primjedbama daju arheološki nalazi sa jugoistočne nekropole, koji ukazuju na intenzivan ekonomski razvoj Dokleje od kraja I do početka IV vijeka nove ere. Ostupanje postojećih prostorija od plana klasičnih rimskih taberni dodatno je pojačano kasnijim pregrađivanjima koja su promijenile prvobitnu unutrašnju i spoljašnju komunikaciju prostorija.

Građevine sa zapadne strane bazilike

Sa zapadne strane bazilike nalazi se više građevina čija funkcija nije utvrđena (sl. 65). D. Srejović je zabilježio "postojanje otvorenog prostranog dvorišta ograđenog verovatno jednom vrstom portika arhitektonski i funkcionalno vezanog za civilnu baziliku, odnosno kompleks foruma".⁴²⁹

Ovaj dio je bio zanimljiv i istraživačima 1957. godine, koji su zid koji polazi iz spoljašnjeg sjeveroistočnog ugla apside (sl. 66) pratili na udaljenosti do 10 m od apside, a na samom zidu prostorije otkopali su kameni prag.⁴³⁰ Uz ovaj zid

⁴²⁵ П. А. Ровински, *op. cit.*, 363.

⁴²⁶ U Upravi za zaštitu kulturne baštine na Cetinju nema sačuvane tekstualne dokumentacije, samo crteži.

⁴²⁷ O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori, 7; P. Sticotti, *op. cit.*, 109; O funkciji taberni na forumima, cf. J. Sewell, *The Formation of Roman Urbanism, 338-200 B. C. Between Contemporary Foreign Influence and Roman Tradition*, Portsmouth 2010, 58-62.

⁴²⁸ M. Suić, *op. cit.*, 155-156.

⁴²⁹ D. Srejović, *Doklea, Duklja-Naselje i nekropola*, Arheološki pregled 3 (1961), 95.

⁴³⁰ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1957. godinu*, 3. avgust 1957, 5.

su pronađeni fragmenti krovne cigle i grube keramike.⁴³¹ Zidovi ove prostorije idu i dalje ka sjeveru (sl. 67). U istraživanjima 1998. godine otvorene su sonde oko apside i prostorije uz nju i otkriveni ostaci keramike (sl. 68 i 69).⁴³²

U širini prostorije B bazilike, na zapadnoj strani prostiru se ostaci većeg kompleksa pravougaonog oblika.

Uz zapadni zid prostorije D bazilike (sl. 70 i 71) nalazi se pravougaona prostorija koja je vratima bila povezana sa bazilikom (sl. 72). I ovdje je otkrivena veća količina keramičkog materijala. Od ove prostorije, ka južnom kraju bazilike, nalazi se veći broj arhitektonskih fragmenata (sl. 73). Na mjestu osmog pilastra bazilike, sa spoljašnje strane (sl. 74), utvrđeno je postojanje ranijeg graditeljskog sloja koja je otkriven otvaranjem sonde 1998. godine (sl. 75 i 76).

Uz južni dio zapadnog zida bazilike, u liniji sa južnim zidom bazilike, prostiru se tri prostorije. Prva od njih, nazvana je baba Mirunina kuća (sl. 77). Sagrađena je vjerovatno na temeljima starije građevine tokom istraživanja Rovinskog i služila je za odlaganje alata za arheološka istraživanja i kao depo (sl. 78).⁴³³ Do nje su dvije prostorije, jedna sa južne (sl. 79) a druga sa sjeverne strane zida (sl. 80), čija funkcija nije poznata.

Na južnoj strani ovog kompleksa nalazi se manja pravougaona građevina sa apsidom, kasnije zazidana. Po D. Srejoviću, radi se vjerovatno o manjem hramu sa temenosom."⁴³⁴ Ostatke građevina u ovom dijelu notirao je Jelić još 1892. godine (sl. 81).⁴³⁵ U dokumantaciji iz 1962. godine ovaj kompleks je nazvan građevina 2 (sl. 82). U dijelu građevine 2 sondažna istraživanja su izvršena 1999. godine (sl. 83). Ova građevina ima više prostorija, koje su u istraživanjima 1962. godine označene brojevima od 1 do 5 (sl. 84 i 85).

⁴³¹ *Ibid.*, 5.

⁴³² UZKDC, *Duklja*, 1999.

⁴³³ О. Жижић *Однос црногорског друштва према наслеђу*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу *Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације*, Подгорица, 9. децембар 2013, 151-162; Baba Miruna Mitrović je bila čuvarka Dokleje koje je i živjela u ovoj kući na lokalitetu.

⁴³⁴ D. Srejović, *op. cit.*, 95.

⁴³⁵ Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3.

U prostoriji 1 (sl. 86), prvoj sa istočne strane kompleksa, 1999. godine pronađeni su ostaci starijeg zida koji se pruža u pravcu istok-zapad, kao i poda od hidrauličnog maltera i više sitnih nalaza.⁴³⁶

Uz južni zid građevine koja je na planu iz 1962. godine označena kao 4 (sl. 87), koji je paralelan sa *via principalis*, otkriven je dio polukružne apside, oštećene sa spoljne strane, koja je pregrađena.⁴³⁷ Sada je vidljiv njen početak, odnosno samo zakrivljenje luka apside (sl. 88). U zidu koji dijeli prostorije 2 i 4 nalaze se vrata a u donjim partijama zida je lučni otvor koji bi mogao biti dio prefurnijuma (sl. 89 i 90). Ako je luk apside bio okrenut prema *via principalis* nameće se pitanje da li je glavna ulica u Dokleji nastala kasnije od pomenute građevine, jer bi bilo neuobičajeno da je apsida okrenuta prema glavnoj ulici.

U prostoriji 5 vidljive su pregradnje. Južni zid prostorije 5 (sl. 91 i 92) rađen je u dvije faze. Temelj mu je uži od gornjeg zidanog dijela.⁴³⁸ Zid IV 1 ima jedno lice od kamena a drugo od opeke.⁴³⁹ U sjeverni zid prostorije 5 (IV 1) uzidana su ostaci dva identična stuba (K I-IV/67 i 68).⁴⁴⁰ "Zgrada je rušena pa zidana od iste ruševine", navodi se u izvještaju iz 1962. godine.⁴⁴¹ Na uglu zida I i II, gdje su nekad bila vrata, nađeni su ugrađeni djelovi stuba, koji danas nijesu vidljivi. Kompleks se na zapadnoj strani završava prostorijom 1 (sl. 93). U prostoriji sjeverno od prostorije 1 (fig. 94), koja je sondažno istraživana 1999. godine (fig. 95), otkrivena je figura glumca (K I-I/13).⁴⁴²

U istraživanjima 1999. godine u prostoriji označenoj sa XVI, otvorene su sonde 2-3 i 10-11 (sl. 96) u kojim je pronađena veća količina građevinskog šuta,

⁴³⁶ U ovoj prostoriji su 1999. godine otvorene tri sonde (na planu s 14, s 14 a i s 14 b). Ovdje su pronađeni kameja sa predstavom Serapisa, stakleni pion, novac, kamena plastika sa floralnim ukrasom, bronzani lim sa dekoracijom; UZKDC, AIKPD, *Dnevnik radova 1999, Knjiga I*, list br. 23, 28. jul 1999; *Ibid.*, list br. 25, 29. jul 1999; list br. 34, 3. avgust 1999.

⁴³⁷ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji 1962. godine*, 16. avgust 1962, 12.

⁴³⁸ UZKDC, *Dnevnik radova sa arheološkog lokaliteta Duklja za 1964. godinu*, 17. novembar 1964, 6.

⁴³⁹ *Ibid.*, 26. novembar 1964, 8-9.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, 6.

⁴⁴¹ *Ibid.*, 6.

⁴⁴² D. Drašković, Bronzana figurina glumca sa Dokleje i problem ubikacije antičkog teatra [Bronze Actor Figurine from Doclea and problem of Locating the Ancient Theater], in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 123-131 (foto 2, 3, 5, crtež 4 T. Mijović).

fragmenti mozaika i više tegula.⁴⁴³ Na čitavoj površini ove prostorije primijetna je velika količina tegula (sl. 97, 98).

Od ovog mjesta prostiru se zapadni, istočni i sjeverni zid, koji zatvaraju prostrani pravougaoni prostor (sl. 99, 100, 101 i 102).

Složenim pitanjem porijekla arhitektonskih rješenja foruma i bazilike u Dokleji i njegovim datovanjem nije se bavio veliki broj istraživača. Dragoslav Srejović je 1967. godine izložio pretpostavku da je u Dokleji prvobitno sagrađen "prostrani četvorougaoni temenos, sa hramom na sjevernoj i grobnom eksedrom na istočnoj strani, koji je sa sjevera, istoka i juga oivičen porticima, dok je na zapadnoj strani ugrađena bazilika".⁴⁴⁴ Monumentalne dimenzije, sa prostranim porticima i tetrapilonom na južnoj strani približuju ga posebnom arhitektonskom tipu-Kajsareon ili Cezareon. Ovaj ansambl, koji je nastao u Egiptu, namijenjen je imperatorskom kultu naročito razvijenom u istočnim provincijama carstva, među kojima D. Srejović posebno navodi forume u egipatskoj Kireni (sl. 103), odnosno u Palmiri i Antiohiji.⁴⁴⁵ Božanska priroda vladara posebno je isticana svetišlima kvadratne osnove, poput onih u Pergamonu (sl. 104) i Kalidonu (sl. 105). Nakon iskopavanja nekropole pokazalo se dosta pokretnih nalaza iz Afrike i Male Azije, čime je, kako smatra I. Stevović, osnažena pretpostavka o intenzivnim vezama sa istočnim provincijama carstva "iz koga je, posvoj prilici i proizišao i koncept gradskog foruma".⁴⁴⁶ Ovo mišljenje bi se moglo potkrijepiti i reljefima sa figuralnim predstavama sa istočnim uticajem koji su pronađeni u prostorijama istočno od foruma. Na osnovu sačuvanih fotografija, moglo bi se pretpostaviti da su, prema obliku, mogle pripadati nekom zabatu ili gornjoj konstrukciji. Ipak, bez

⁴⁴³ UZKDC, Duklja, 1999, *Knjiga 1, Arheološka istraživanja kompleksa termi i konzervacija otkrivenih zidova, Rezime Dnevnik radova 1999, Knjiga I*, list br. 4, 16. jul 1999; *Ibid.*, list br. 6, 19. jul 1999; U prostoru između sonde 2 i 3 pronađena je koštana kockica za igru i fragmenti keramike. U otkopnom sloju između 3 i 10, u sloju građevinskog šuta, pronađena je veća količina keramike i mozaika. U profilu između sonde 3 i 10 konstatovana je ovalna konstrukcija formirana od nasatično postavljenih tegula prečnika oko 1 m."

⁴⁴⁴ D. Srejović, *Rezultati arheoloških istraživanja na području antičke Dokleje*, Materijali IV (1967), VII Kongres arheologa Jugoslavije u Herceg Novom (1966), 69-76; I. Stevović, *op. cit.*, 60-61.

⁴⁴⁵ I. Stevović, *op. cit.*, 61.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, 61.

njihove prosopografske analize, ne mogu se donositi utemeljeni zaključci o njihovom porijeklu.

Sa izuzetkom malog hrama i različite dispozicije objekata, forum Dokleje, navodi I. Stevović, sastojao se od građevina identičnih sa drugom hronološkom fazom Cezareona u Kireni. Analogiju sa razvojem karakterističnog kompleksa oko foruma I. Stevović pronalazi i na gornjem trgu u Efesu, naglašavajući da taj prostor cjelovitim čini postojanje termi (sl. 106). U tom smislu u Dokleji naglašava vezu između foruma i termi.⁴⁴⁷

Pokušaj komparacije pomenutih arhitektonskih rješenja iz Dokleje sa onima iz Risnijuma nailazi na teškoće. Mada je na osnovu sačuvanih arhitektonskih fragmenata jasno da su u Risinijumu postojale reprezentativne građevine i da je grad do I vijeka imao definisano urbanističko središte, njegov forum nije za sada moguće rekonstruisati jer je dijelom potopljen a dijelom ispod savremenog naselja.⁴⁴⁸

Vard-Perkins arhitektonsko rješenja foruma u Dokleji vezuje za jadransko-italijansko-porijeklo i datuje ga u II vijek.⁴⁴⁹ Komparira ga sa kompleksom u *Augusta Raurica*, s početka II vijeka (sl. 107).⁴⁵⁰ Slično arhitektonsko rješenje, smatra, nalazimo u *Augusta Bagienorum* u Pijemontu (sl. 108) iz vremena Avgusta ili Tiberija, u Veleji, pored Modene (sl. 109), kao i u *Herdoniji* (Ordona) u sjevernoj Apuliji (sl. 110).⁴⁵¹ Vard Perkins navodi da je od navedenih, samo korak do uspostavljanja novih arhitektonskih rješenja, poput Valeje, gdje su forum i bazilika dva dijela integrisane arhitektonske sheme.⁴⁵² Na

⁴⁴⁷ Na gornjem trgu u Efesu u vrijeme Oktavijana uz objekte gradske uprave stvoren prostor za dva hrama, a kasnije je nastao i kvadriportik na južnoj strani, čiji je sjeverni dio činila bazilika posvećena Artemidi, Avgustu i Tiberiju, a u središtu otvorenog prostora se nalazio Avgustov hram, a istočno od bazilike sagrađene su terme, da bi nekoliko decenija kasnije kompleks proširen monumentalnim svetilištem u čast Domicijanovog genija; I. Stevović, *op. cit.*, 63; S. R. F. Price, *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*, Cambridge University Press, 1983, 134.

⁴⁴⁸ I. Stevović, *op. cit.*, 60; U publikacijama koje su objavljene nakon više istraživačkih kampanja koje u Risnu realizuje Univerzitet u Varšavi rimski sloj nije još uvijek publikovan; T. Herbich, *Preliminary Report on the Geophysical Prospection on the Site of Risan in Montenegro*, *Novensia* 20 (2008), 95-109; P. Dyczek, *Rhizon-Risan*, Warszawa-Risan 2013.

⁴⁴⁹ J. B. Ward-Perkins, *Studies in Roman and Early Christian Architecture*, London 1994, 65.

⁴⁵⁰ *Ibid.*, 59.

⁴⁵¹ *Ibid.*, 65.

⁴⁵² *Ibid.*, 59-60.

vezu arhitektonskih rješenja Dokleje i Valeje ukazali su P. Stikoti, R. Šulc i Š. Balti.⁴⁵³ Ovom nizu istraživača pridružuje se i K. Valtrou, koji na osnovu metrološke analize pokazuje preciznu proračunatost dimenzija Dokleje i sličnost arhitektonskog rješenja bazilike u Dokleji sa bazilikom širom Rimskog Carstva.⁴⁵⁴ Bazilika u Dokleji (sl. 111-112),⁴⁵⁵ po dimenzijama, identična je bazilici u Valeji iz Trajanovog vremena (sl. 113),⁴⁵⁶ a veoma je slična proporcijama bazilike u Vrokseteru (sl. 114), Ampurijas (sl. 115)⁴⁵⁷ i Sabrati (sl. 116).⁴⁵⁸

Nakon prve istraživačke kampanje na Dokleji, 1890. godine, „uzdignuta građevina“ na sjeveru foruma identifikovana je kao kurija. Ovo mišljenje zadržao je i J. Vimer⁴⁵⁹ a prihvatio ga je i Dž. Vilkes.⁴⁶⁰ Još je Stikoti konstatovao da je taj prostor mali za kuriju.⁴⁶¹ Za građevinu na sjeveru foruma, koja je označeno kao kurija, smatra da je bila forumski hram, kakav srećemo na flavijevskom *Forumu Pacis* u Rimu⁴⁶² (sl. 117), na forumu *Cambodunuma* (Kempton) iz flavijevskog vremena (sl. 118) i na kapitolskoj trijadi u Sufetula (*Sbeitla*) iz Tunisa iz vremena Vespazijana (sl. 119).⁴⁶³ U najobuhvatnijoj studiji o rimskim kurijama na prostoru Rimskog Carstva, Š. Balti navodi da je u Dokleji kurija bila u bazilici, u dijelu D.⁴⁶⁴

⁴⁵³ P. Sticotti, *op. cit.*, 136-137; R. Schultze, *Basilika. Untersuchungen zur antiken und frühmittelalterlichen baukunst*, Berlin-Leipzig 1928, 48-50 (Abb. 33, 34, 35); J. Ch. Balty, *Curia ordinis: Recherches d'architecture et d'urbanisme antiques sur les curies provinciales du monde romain*, Brussels 1991, 381.

⁴⁵⁴ C. V. Walthew, *A Metrological Study of the Early Roman Basilicas*, Lewiston-Queenston-Lampeter 2002, 142-145 (fig. 21 A i fig. 21 B), *et passim*. Glavni brod je ima sedam djelova od planirane dužine bazilike. Dubina aneksa predstavlja polovinu eksterne širine bazilike i kurije, aksijalna dužina glavnog hola plus njegova širina jednaka je spoljašnjoj dužini.

⁴⁵⁵ *Ibid.*, 142-145; Autor navodi spoljašnje mjere 50, 35 (unutrašnje 48, 5), odnosno 10 interaksijalnih razmaka. Hol se sastoji od 7 ovih razmaka u dužini od oko 35, 24 m, ostavljajući 15, 10 m da se podijeli između sjevernog i južnog aneksa, od kojih je prvi služio kao vestibul kuriji.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, 146-149 (figs. 22 A, 22 B).

⁴⁵⁷ *Ibid.*, 150-153 (figs. 23 A, 23 B)

⁴⁵⁸ *Ibid.*, 190-194 (figs. 30 A i 30 B); Dimenzije između pilastara obje bazilike su 5, 03 m. Iako u Dokleji nema sačuvanih slobodnostojećih nosača krova, sa izuzetkom para stubova na stranama hola, projektovani stubovi se ponašaju kao da su stubovi glavnog broda i njihova širina je ista kao kod Sabrate (14 m).

⁴⁵⁹ J. E. Wumer, *Marktplatz-Anlagen der Griechen und Römer*, München 1916, 50 (abb. 22).

⁴⁶⁰ J. J. Wilkes, *op. cit.*, 371 (fig. 18).

⁴⁶¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 111-112.

⁴⁶² J. Ch. Balty, *op. cit.*, 380-381, n. 579; O Forumu Pacis *cf.*, R. H. Darwall-Smith, *Emperors and Architecture: A Study of Flavian Rome*, Bruxelles 1996, 55-68 (Plate IX/14).

⁴⁶³ J. Ch. Balty, *op. cit.*, 381; O forumu u Sbetuli *cf.* N. Duval, F. Baratte, *Les ruines de Sufetula Sbeitla*, Tunis 1973, 18, 23-25 (fig. 8).

⁴⁶⁴ J. Ch. Balty, *op. cit.*, 382 (fig. 188); Površina kurije u Dokleji bila je 133, 40 m² (10, 47 x 12, 74 m).

Prostorija D je dimenzija 10, 47, apsida je širine 4, 33 m i dubine 2, 10 m. Balti smatra da je kurija bila u prostoriji D i zbog statue cara koja je pronađena u ovoj prostoriji kao i zbog bogate mozaička dekoracije. Balti se osvrnuo i na prostoriju uz apsidu bazilike, za koju smatra da je mogla služiti kao arhiva ili gradska administracija.⁴⁶⁵ Eksedra je u isto vrijeme, služila kao ulaz u baziliku i kao vestibil kurije i ova vrsta arhitektonske integracija karakteristična je za II vijek. Balti baziliku u Dokleji datuje u trajanovu epohu. Smatra da rešenje foruma i bazilike u Dokleji predstavlja prelaznu fazu, koja će prerasti u još složenije arhitektonsko rješenje foruma u Trstu iz vremena Marka Aurelija.⁴⁶⁶

U pogledu datiranja nastanka bazilike u Dokleji, navedeni autori se ne razlikuju mnogo. To je drugi vijek ili preciznije, kako Šulc i Balti navode, Trajanovo doba (98-117 g. n. e.).⁴⁶⁷ S. Reinaldi Tufi forum u Dokleji datuje u flavijevsko doba, zasnivajući svoje mišljenje na stilskoj analizi sačuvanih arhitektonskih fragmenata, prvenstveno konzola, navodeći da su one tipičan primjer flavijevske arhitekture.⁴⁶⁸ Mada stilaska analiza može da bude i nesiguran istraživački put, više fragmenata korniša koji su sačuvani na forumu mogli bi biti iz flavijevskog perioda.⁴⁶⁹ U neposrednom okruženju Dokleje, fragmeneti korniša sačuvani su u Risinijumu i Butui, međutim, niti su datirani niti se sa fragmentima iz Dokleje mogu dovesti u vezu koja bi olakšala datiranje bazilike. Kapiteli koji su sačuvani u Dokleji, mogli bi se, na osnovu komparacija, datirati u kraj I i početak II vijeka.⁴⁷⁰ Tvrdnjom da je "stvaralac carske palate u Splitu pohađao školu u Dokleji", Stikoti ukazuje na

⁴⁶⁵ *Ibid.*, 382.

⁴⁶⁶ *Ibid.*

⁴⁶⁷ P. Sticotti, *op. cit.*, 135; R. Schultze, *op. cit.*, 48-49; J. C. Balty, *op. cit.*, 379-382.

⁴⁶⁸ S. Rinaldo Tufi, *op. cit.*, 479.

⁴⁶⁹ Zahvaljujemo se dr Marini Milella iz Sovrintendenza di Roma Capitale, Museo dei Fori Imperiali, koja je, nakon uvida u fotografije arhitektonskih fragmenata korniša predložila flavijevski period kao moguću dataciju. Dr Milella smatra da je izvedba ovih fragmenata nesigurna i da bi se moglo govoriti o radu klesara koji su imali opis ali ne i model po kome su radili.

⁴⁷⁰ L. Vandeput, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor. Sagalassos: a Case-Study*, Leuven 1997, 213; M. L. Fischer, *Das korinthische Kapitell im Alten Israel in der hellenistischen und römischen Periode. Studien zur Baudekoration im Nahen Osten*. Mainz, 1990, 44 (T XIV-XXI); P. Pensabene, *Scavi di Ostia, VII-I, Capitelli*, Roma 1973, 97 (T XXXIV, 243, 244).

mogućnost da su arhitektonska rješenja realizovana u Dokleji imala uticaja na rešenje Peristila Dioklecijanove palate u Splitu.⁴⁷¹

Pretpostavljena uloga Marka Flavia Frontona u podizanju bazilike predstavlja uporište u datiranju njenog nastanka u flavijevsko doba, jer se Frontonov natpis datuje u period nakon 81. godine. Značajno je pitanje postojanja veze uzdizanja grada na rang municipijuma i podizanja reprezentativne bazilike. Ako ona postoji, to bi značilo da je bazilika podignuta u poslednje dvije decenije I vijeka.

U vezi sa utvrđivanjem vremena nastanka bazilike postavlja se pitanje da li je ona tokom vremena transformisana i ako jeste kada se i u kom obimu to dogodilo i čime je bilo uslovljeno. Arheološka istraživanja foruma, bazilike i prostora zapadno od bazilike mogla bi dati odgovore na neka od ovih pitanja.⁴⁷² U vezi sa ovim, i I. Stevović smatra da bi se u substrukтури bazilike mogli nalaziti ostaci starijeg objekta koji je mogao biti prepravljen u III i IV vijeku.⁴⁷³ Međutim, već i pažljivim iščitavanjem dokumentacije iz ranijih istraživanja jasno je da je na bazilici bilo kasnijih intervencija. Rovinski je konstatovao mozaički pod u bazilici preko koga su postavljene mermerne ploče, a dva nivoa poda potvrdila su istraživanja iz 1962. godine. U sjeverozapadnom uglu prostorije C (S x), u naknadni sloj poda, ugrađena je kamena ploča sa natpisom koji je bio okrenut napisanom stranom prema dolje.⁴⁷⁴ U izvještaju o istraživanju foruma i bazilike iz 1956. godine navodi se da je ispred bazilike nađeno "više fragmenata ornamentisane keramike u pleternim oblicima... koja spada u poznija vremena".⁴⁷⁵ Nijesu sačuvani crteži ni fotografije ovih fragmenata. Kada je došlo do ovih pregradnji, bez sistematskih arheoloških istraživanja, nije moguće prosuđivati. U donjim partijama krajnjeg sjevernog dijela zapadnog zida bazilike primijetan je drugačiji način gradnje.

⁴⁷¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 122; I. Stevović, *op. cit.*, 64.

⁴⁷² Ova istraživanja bi mogla dati odgovore o o najranijem graditeljskom sloju u Dokleji, preciznijem vremenu osnivanja grada i karakteru prvih graditeljskih ostvarenja.

⁴⁷³ I. Stevović, *op. cit.*, 64.

⁴⁷⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 127.

⁴⁷⁵ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1956. godinu*, 13. avgust 1956. godine, 5.

Važno pitanje za razumijevanje arhitektonskog rješenja foruma i bazilike u Dokleji je da li je bazilika nastala istovremeno sa istočnom, južnom i sjevernom stranom foruma. Dimenzije istočne strane foruma identične su zapadnoj na kojoj se nalazi bazilika, a sjeverni i južni dio foruma imaju iste dimenzije. Na terenu je vidljivo, a to je zabilježeno i u dokumentaciji, da je, i u prostorijama u sjevernom i istočnom dijelu foruma, bilo kasnijih pregradnji. M. Suić naglašava da portik koji sa južne, istočne i sjeverne strane ima hodnik između stubova i zidova, a na zapadnoj strani stubove prislonjene uz lezene bočnog zida bazilike, bez dubine, pokazuje da su stubovi sa ove strane imali prvenstveno funkciju cjelovitosti dekora i doživljaja zatvorenosti forumskog ambijenta. Kompozicija adjacencija koji omeđuju forum Dokleje umanjuju protočnost kompleksa, što je nedostatak u prostornom rješenju. Trg ima samo tri ulaza koji vode kroz portik, a šest ulaza za komunikaciju sa bazilikom, dok su na istočnoj fasadi samo dva prolaza.⁴⁷⁶ Na osnovu svega izloženoj, jasno je da pitanje nastanka i transformacije arhitekture foruma i bazilike ostaje otvoreno.

Ostaci građevine između istočnog zida foruma i objekta IX

Prostor između foruma i objekta IX nikada nije sistematski istraživao, mada su u okviru istraživanja Dokleje iz 1962. godine na ovom prostoru vršena iskopavanje dijela jedne građevine (sl. 120-121). I prilikom istraživanja 1998. godine otvorene su dvije sonde koje su ukazale na postojanje slojevitosti gradnje na ovom prostoru (sl. 122). Između ove građevine i istočnog zida foruma pružao se pločnik ulice (sl. 123 i 124). Za evidentirane ostatke starije gradnje (sl. 125, 126 i 127), nije poznato iz kog su vremena.

⁴⁷⁶ M. Suić, *op. cit.*, 155-156.

IV-2. 2 Objekat IX

Istraživanja na prostoru koji je nazvan objekat IX (sl. 1) započeo je Munro, ali ga je, nezadovoljan rezultatima, ubrzo napustio (P-portico na Munroovom na planu).⁴⁷⁷ Stikoti je ovaj objekat označio kao objekat IX, pa se taj naziv zadržao i u kasnijim istraživanjima.⁴⁷⁸ Ovaj prostor bio je zanimljiv i istraživačima šezdesetih godina XX vijeka.⁴⁷⁹ Prva arheološka istraživanja započela su 2005. godine.⁴⁸⁰ U ovoj kampanji djelimično su otkriveni djelovi prostorije koji definišu objekat sa južne strane.⁴⁸¹ Nastavljena su 2009, 2010 i 2011. godine, kada je otkriven kapitolni hram i niz objekata sa južne strane (sl. 2 i 3). Preliminarni rezultati ovih istraživanja su publikovani.⁴⁸²

Objekat IX nije u potpunosti definisan. Dimenzije otkrivenog dijela su 50 x 40 m. Centralni prostor (atrijum) sa zapada i juga, a vjerovatno, kako smatra M. Baković, i sa istoka, definiše niz prostorija sa trijemom okrenutim ka ulicama. Prostorije i trijem su sa zapadne strane devastirani i uočavaju se u temeljnoj zoni. Prostorije sa juga su djelovi nekadašnjeg prostranog portika koji je u kasnijim fazama doživio mnogobrojne pregradnje. Trijemovi su bili široki oko 3, 2 m a prostorije uz njih oko 7 m. Zidovi, širine oko 0, 50 m su od grubog tesanog kamena, spojenog krečnim malterom, a sačuvan je i dio zidan u tehnici *opus quadratum*, povezani malterom, u pravilnim redovima, očuvani u nivou od temeljne zone do

⁴⁷⁷ O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori, 8.

⁴⁷⁸ P. Sticotti, *op. cit.*, 147.

⁴⁷⁹ D. Srejović, *op. cit.*, 69-74.

⁴⁸⁰ UZKDC, P. Lutovac, *Izveštaj o realizaciji prve faze projekta Arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija Duklje*, Podgorica 2005, 2-7.

⁴⁸¹ UZKDC, P. Lutovac, *op. cit.*, 2-7.

⁴⁸² M. Baković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building № 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 69; *Id.*, Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the Area of the Capitol Temple of the Doclea Site], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9-24.

masimalne visine od oko 1 m.⁴⁸³ Unutrašnji zidovi ovih prostorija kao i zidovi atrijuma bili su oslikani sa unutrašnje strane (preovladava crvena boja).

Danas se ispred južnog dijela objekta IX nalazi nekoliko baza stubova (K I-III/8, 9 i 10).

IV-2. 3 Kapitolni hram

Kapitolni hram se nalazi u centru skoro kvadratnog oblika, dimenzija 21 x 22 m. U atrijum se ulazi sa istoka, zapada i juga (sl. 1). Većim dijelom bio je popločan kamenim pločama kvalitetne obrade, uglavnom pravougaonog oblika, od kojih su one postavljane po obodu uže i u njima je uklesan odvodni kanal. Pločnik se protezao od stepeništa hrama ka jugu, njegova maksimalna dužina je oko 15 m, a širina oko 10 m. Na sjeveru, pločnik je bio limitiran zidom, vjerovatno ogradom, na kojoj je sa istočne strane cele pronađen stubić. Ograda, od tesanog kamena protezala se u pravcu istok-zapad u odnosu na celu, i na njoj ima tragova slikanog maltera.⁴⁸⁴

Hram je podignut na blagom uzvišenju, vjerovatno najvisočijoj koti u Dokleji, uz sjevernu stranu *decumanusa*.⁴⁸⁵ Pretpostavlja se da je sa istočne strane bio limitiran *cardom* grada. Od foruma ga je dijelila ulica širine 7, 35 m. Hram je orijentisan u pravcu sjever-jug, a pročelje mu je okrenuto prema *via principalis*. Moglo mu se pristupiti sa južne, istočne i zapadne strane.

⁴⁸³ M. Radunović, Konzervatorski radovi na arheološkom lokalitetu Duklja 2009. [Conservation Works on the Archaeological Site of Doclea 2009], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 81.

⁴⁸⁴ M. Baković, Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea, 14-15.

⁴⁸⁵ M. Baković, *Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX* 69; *Id.*, Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the Area of the Capitol Temple of the Doclea Site], in: *Nova antička Duklja [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9.

Hram se očuvao do visine poda i početnog reda kamena sjevernog zida cele (sl. 2).⁴⁸⁶ Južna polovina podijuma cele podignuta je na najizdignutijem mjestu, pa su temelji hrama na ovoj poziciji plići. Ispod stilobata, na ovom mjestu, postavljena je samo tanka fundacija od lomljenog kamena, dok je sjeverna polovina oslonjena na moćan temeljni zid. Na zapadnoj strani je oslonjen na duboko ukopan temeljni zid, formiran od tesanog kamena (visina oko 1, 7 m). U sjeverozapadnom dijelu sačuvana visina hrama je najveća, zajedno sa dijelom sjevernog zida cele iznosi oko 1, 5 m.

Pretpostavljene dimenzije hrama su 7 x 14, 5 m. Cela je dimenzija 7 x 9, 5 m. Pod je od maltera, debljine oko 0, 06 m. U sjevernog dijelu cele je sačuvan dio mozaičnog poda, od tesera bijele i crne boje, geometrijskih ornamenata (sl. 3). U sjeverozapadnom uglu je otkrivena i prva zona sjevernog zida cele, sa ostacima obojenih fragmenata maltera. Cela je devastirana na nekoliko mjesta.⁴⁸⁷

Pročelje, pronaos i stepenište hrama nijesu očuvani, pa se ne mogu donositi zaključci o izgledu ovih elemenata.

Na mjestu od koga je trebalo da polazi stepenište pronađeni su fragmenti arhitektonske plastike (sl. 4), tri vrste polomljenih korniša (K I-VII/7, 8, 9 i 10), kao i oba bočna i centralni akroterijuma (K I-IX/1, 2 i 3), koji su izvedeni u vidu rozete sa akantusovim lišćem. M. Baković navodi da bi jedan veći fragment mogao biti zapadna polovina zabata na kome nema plastične dekoracije. Tokom istraživanja u jesen 2009. godine, sa jugozapadne strane hrama pronađen je dio korinskog kapitela (K I-VI/9).⁴⁸⁸

U kapitolnom hramu pronađeni su fragment stopala skulpture (I-I/6) i ploča sa natpisom (K II/8).⁴⁸⁹

M. Baković smatra da je hram bio tetrastilni prostilos, kakav je sačuvan u Puli i u sjevernom dijelu u Gamzigradu. Hram je pročeljem okrenut prema glavnoj

⁴⁸⁶ M. Baković, *op. cit.*, 13.

⁴⁸⁷ *Ibid.*, 16.

⁴⁸⁸ *Ibid.*

⁴⁸⁹ *Ibid.*, 24 (T II 1, 2).

ulici, za razliku od većine kapitolnih hramova na Jadranu. Baković smatra da je ovaj hram nastao pod snažnim uticajem Salone.⁴⁹⁰

U literaturi su iznijeta dva mišljenja o datovanju kapitolnog hrama. Baković, na osnovu nalaza iz prostorije V/IX, fragmenata keramike, koštane igle, Domicijanovog novca, u sloju koji je nastao prije popločavanja, hram datuje u I v. n. e. Pretpostavlja da je hram nastao u vrijeme gradnje pločnika.⁴⁹¹ U istraživanjima je otkriveno da je ispod plinte hrama bilo iščupano nekoliko tesanika, vjerovatno prilikom pokušaja probijanja, i u tom dijelu su pronađeni novci cara Konstatina. Uz istočnu stranu baze cele pronađeni su ostaci skeleta, gvozdeni nož i bronzani novac iz vremena Antonina (247 g. n. e.).⁴⁹² Smatra se da možda u vrijeme pokopa, hram nije bio aktivan te da je vjerovatno napušten u vrijeme Konstantina.⁴⁹³

D. Grujić, po nalazima keramike iz prostorije 8/IX koji je prethodio izgradnji istočnog zida cele, kapitolni hram datuje u vrijeme Antonija Pija (138-161). Grujić smatra da je bilo više faza u izgradnji a da je jedna, kada je podizan istočni zid cele sredinom II vijeka.⁴⁹⁴

Kapitolni hram mora biti posvećen kapitolskoj trijadi, Jupiteru, Junoni i Minervi, imati istaknuto mjesto, statue tri božanstva, visoki podijum i trodjelnu celu ili jednodjelnu koja može da primi statue tri božanstva.⁴⁹⁵ U hramu u Dokleji pronađen je fragment stopala skulpture i natpis koji bi mogao govoriti o štovanju dva cara ili dva boga.⁴⁹⁶ Tokom arheoloških istraživanja 1962. godine, u gradu je pronađen portret Jupitera (K I-I/4), ali nije poznato na kom mjestu.⁴⁹⁷ Stoga pitanje štovanja trijade u hramu ostaje otvoreno.

⁴⁹⁰ M. Baković, *op. cit.*, 17.

⁴⁹¹ *Ibid.*, 19.

⁴⁹² *Ibid.*, 19, 23 (T I 1, 2).

⁴⁹³ *Ibid.*, 21.

⁴⁹⁴ И. Грујић, Керамика II века на Доклеји [The II Century Pottery in Doclea] in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 21.

⁴⁹⁵ M. Barton, *Capitoline Temple in Italy and the Provinces (especially Africa)*, Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II 12. I (1982), 260-261; M. Sinobad, *Kapitolijски hramovi u Hrvatskoj [Capitoline Temples in Croatia]*, Opuscula archaeologica 31 (2007), 221-263.

⁴⁹⁶ M. Baković, *op. cit.*, 24 (T II 1, 2).

⁴⁹⁷ UZKDC, *Dokumentacija o arheološkim istraživanjima Duklje 1962. godine*.

Prostorija 8/IX

Prostorija IX/8 nalazi u sjeveroistočnom dijelu kompleksa IX, uz istočni zid cele hrama (sl. 5). Dimenzija je 8, 25 x 5, 75 m. Južni zid prostorije pripada I fazi zidanja kompleksa i naknadno je preziđivan u gornjim partijama. Istočni i južni zid nastali su u isto vrijeme. Sjeverni zid je zidan istovremeno sa hramom ili je nastao u kratkom vremenskom rasponu u odnosu na njega. I. Grujić smatra da je prvo nastao dio prostorije 8/IX, pa da se je došlo do njegovog rušenja te da je potom iskopan rov za podizanje istočnog zida cele.⁴⁹⁸

Prostorija 3/IX

Prostorija 3/IX je istražena u arheološkim kampanjama 2005, 2009. i 2010. godine i u njoj je definisano više faza gradnje (sl. 6).⁴⁹⁹

Najstarijoj fazi pripadaju dva zida, datovana u I-II vijek (sl. 7).⁵⁰⁰ Tokom II-III vijeka, smatra M. Živanović, izgrađen je objekat IX, pa i prostorija 3 (dimenzija 7, 9 x 6, 9 m) (sl. 8). Zidovi zidani su od pritesanih manjih i većih kvadera, vezanih malterom, čija je maksimalna visina oko 1m.⁵⁰¹

U fazi III posvjedočeno je postojanje radionice za preradu metala. U određenom trenutku, prostorija je podijeljena na dva dijela, vjerovatno u III ili početkom IV vijeka. Nije jasno da li je produkcija radionice najprije bila vezana za hram ili je funkcija hrama već bila zanemarena nakon uspostavljanja radionice.⁵⁰²

⁴⁹⁸ И. Грујић, *op. cit.*, 21 (skica 1).

⁴⁹⁹ M. Živanović, Arheološka istraživanja prostorije 3/IX, preliminarna zapažanja [Archaeological Research into room 3/IX Preliminary Observation], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 27-54.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, 29-31.

⁵⁰¹ *Ibid.*, 31-34; Zidovi su debljine od 0, 50 do 0, 58 m.

⁵⁰² *Ibid.*, 34-41.

Fazi IV pripada fragmentovano ložište peći, baza peći i mnoštvo materijala koji govori o procesu izrade stakla na ovom mjestu (sl. 9). U jugozapadnom uglu prostorije 3/IX sačuvana je konstrukcija sa hipokaustom (sl. 10). Smatra se da je služila za hlađenje gotovih proizvoda na nižim temperaturama.⁵⁰³ Ova faza datovana je u IV ili V vijek.

Fazu V nije vremenski opredijeljena. Ovom periodu odgovaraju naslagani kameni blokovi u jugoistočnom uglu prostorije, kameni blok na pregradnom zidu i manji zid u sjeveroistočnom zidu prostorije. Ulaz u prostoriju je zazidan sekundarno iskorišćenim masovnim kamenim blokovima, naopako okrenutom bazom stuba, djelovima starijeg praga, djelovima stuba, blokom sa manjim uglavnikom napunjen olovom. Svi fragmenti odgovaraju arhitektonskim elementima sa kapitolnog hrama.⁵⁰⁴

U istraživanjima u prostoriji 3/IX pronađeno je više fragmenata keramike: stone (zdjele, tanjiri, pehari/čase, krčazi), kuhinjske (lonci, otvorene forme posuda za kuvanje, poklopci), ambalažne (amfore), keramike posebne namjene (žičci, tegovi i posude za livenje)⁵⁰⁵ i više moneta.⁵⁰⁶

U epigrafskim izvorima je zabilježeno postojanje *collegium fabrum*-a (K II/84), koji se posebno bavio obrađivanjem gvožđa.⁵⁰⁷ I M. Flavije Fronton, u svom bogatom *cursus honorum*-u, ima titulu *praefectus fabrorum* (K II/49).⁵⁰⁸

⁵⁰³ M. Živanović, *op. cit.*, 41-48; Kružne opeke su prečnika 18 cm, debljine 0, 06 a kvadratne opeke su dimenzija 0, 20 x 0, 20 x 0, 06; T. Rehren, A. Cholakova, M. Živanović, The Making of the Black Glass in Late Roman Doclea, Montenegro [Izrada crnog stakla u kasno-rimskoj Dokleji, Crna Gora], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 75-90.

⁵⁰⁴ *Ibid.*, 49-51.

⁵⁰⁵ D. Drašković, M. Živanović, Keramika prostorije 3/IX, prilog poznavanju svakodnevnog života antičke Duklje [Room 3/IX pottery, a Contribution to the Introduction to Everyday Life in Doclea], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 58, 79-81; Najstarijoj fazi, drugoj polovini I i početka II vijeka, pripada keramika koja je import iz Italije i sa Istoka. Sledeći period je II i III vijek, jako siromašan u nalazima, većinom je u pitanju import iz Grčke. Najmlađa faza je od IV do VI vijeka i najveći broj sačuvanih posuda je iz sjeverne Afrike. Autori smatraju da je lokalna radionica postojala u Dokleji od I vijeka.

⁵⁰⁶ M. Reskova, *Monete sa iskopavanja na Duklji 2005-2010 [Coins from the Excavation at Duklja 2005-2010]*, in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 101; Najstariji je Domicijanov novac. Najzastupljenije monete su Siskija, Tesalonika i Sirmijum, a sa po jednim primjerkom su zastupljeni Kizik u Turskoj i Arl.

⁵⁰⁷ *Историја Црне Горе*, I, 166.

⁵⁰⁸ J. J. Marinović, *op. cit.*, 154-155 (sa starijom arhitekturom).

IV-3 JUŽNI DIO GRADA

IV-3. 1 Velike terme

Kompleks velikih termi (sl. 1) podignut je preko puta foruma, od kojeg ga dijeli *via principalis*. Zauzima površinu od oko 4000 m.² (sl. 2) Jugozapadni dio velikih termi je najvećim dijelom uništen kada je 1946-1947. godine preko njih izgrađena trasa pruge Titograd-Nikšić (sl. 3).⁵⁰⁹ Danas su velike terme u mnogo lošijem stanju od onoga u kom su ih zatekli istraživači s kraja XIX (sl. 4) i početka XX vijeka (sl. 5).

Zapadni dio velikih termi definisan je u arheološkim istraživanjima kojima je rukovodio Rovinski 1891. godine (sl. 6).⁵¹⁰ Stikoti je dopunio istraživanja Rovinskog i dao nova tumačenja funkcija pojedinih prostorija (sl. 7).⁵¹¹ U arheološkoj kampanji na Dokleji 1962. godine vršena su i reviziona istraživanja istočnog dijela kompleksa velikih termi (sl. 8).⁵¹²

Sistematska arheološka istraživanja velikih termi izvedena su 1999. godine (sl. 9).⁵¹³ Ova istraživanja „nijesu dovedena do kraja“ a rezultati nijesu

⁵⁰⁹ B. Kovačević, Nikšić-Titograd (Podgorica), in: *100 godina željeznice Crne Gore*, ur. S. Burzanović, Cetinje 2009, 80, 84-85 (foto IV-15).

⁵¹⁰ П. А. Ровински, *Предложеное раскопки древней Диоклеи (Отъ 22. 02 до 12. 05 1891: рабочихъ дней было 35)*, Журналъ Министерства народного просвещения, С. Петербургъ 1891, 22-33; П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, IV, 374-380 (plan); Rovinski je prostorije velikih termi označio brojevima (1-25), a istraživači su 1999. godine nastavili sa istim sistemom označavanja prostorija (1-40). P. Stikoti je prostorije u termama označio slovima abecede (A-Z), pa smo njegove oznake naznačili u zagrađama zbog upoređivanja funkcija prostorija.

⁵¹¹ P. Stikotti, *op. cit.*, 98-103.

⁵¹² Reviziona istraživanja termi, organizovana od strane Zavičajnog muzej u Titogradu, Arheološkog instituta SAN Beograd i Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Cetinju, obavljena su od 10. do 22. decembra 1962. godine, pod rukovodstvom Olivera Velimirović. Istražen je teren površine 25, 5 x 17 m (skica 3); UZKDC, *Izveštaj sa arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 2-4. Prostorije koje su istražene nijesu označavane brojevima. Sa plana koji se nalazi u dokumentaciji jasno je da se radi o prostorijama 30 i 31, južnom dijelu prostorije 32 i prostorijama 3 A i 34 A.

⁵¹³ Arheološka istraživanja obavljena su u period od 17. jula do 25. avgusta 1999. Organizovao ih je Centar za arheološka istraživanja Crne Gore, pod rukovodstvom dr Čedomira Markovića i Mitre Cerović. Tokom kampanje istražen je veći dio kompleksa, osim prostorija 7 i 34, prostorija 5, 6, 20 i 38, dok je prostorija 40 djelimično istražena. U periodu od 25. avgusta do 17. septembra i od 20.

publikovani.⁵¹⁴ Iako je arheološki tim koji je realizovao istraživanja u *Izveštaju* konstatovao da je ovom kampanjom samo otvorena problematika kompleksa velikih termi“ i da je „potrebno izdvojiti zidove koji pripadaju pojedinim fazama da bi se mogli donositi cjelovitiji zaključci“,⁵¹⁵ smatramo da i nepotpuni podaci obogaćuju saznanja o arhitekturi velikih termi koje su do sada tumačene u jednoj hronološkoj ravni. U ovim istraživanjima izdvojene su četiri faze gradnje, od kojih je najstarija datovana u II vijek a najmlađa u IV vijek.

Prostorija 1 (S A)

Prostorija 1 je hol centralnog hodnika cijelog kompleksa velikih termi (sl. 10).⁵¹⁶ Rovinski je na sjevernom zidu prostorije 1, naspram glavnog ulaza u forum, definisao ulaz sa tri otvora, centralnim većim i dva bočna.⁵¹⁷ Danas nijesu sačuvani. Na južnoj strani prostorije 1 su dvije polukružne niše.⁵¹⁸ Uz istočni zid prostorije niša je dograđena u nekoj kasnijoj graditeljskoj fazi (sl. 11), dok je niša uz zapadni zid sagrađena istovremeno sa njim (sl. 12).⁵¹⁹ Ulaz na istočnom zidu zazidan je (sl. 13).⁵²⁰ U sjeveroistočnom dijelu zapadnog zida je prolaz koji prostoriju 1 povezuje sa prostorijom 5 (sl. 14).

U osnovi poda, kod vrata u istočnom zidu, sačuvani su ostaci zida koji se pruža u pravcu istok-zapad, paralelan je sa zidom na kome su se nalazila ulazna vrata prostorije, udaljen je od njega 2, 20 m i zalazi ispod zapadnog zida prostorije (sl. 15). Sačuvan je u temeljnoj zoni i pripadao je ranijoj fazi gradnje. Na 2, 60 m od

oktobra do 1. decembra vršena su sistematska istraživanja kompleksa ispod nivoa podova do kojih je istraživao Rovinski. Od 1. do 29. novembra preventivno su konzervirani zidovi velikih termi; UZKDC, Duklja, 1999, *Knjiga 1, Arheološka istraživanja kompleksa termi i konzervacija otkrivenih zidova, Rezime* (=UZKDC, Duklja, 1999, *Knjiga 1, Rezime*), 1-2.

⁵¹⁴ Č. Marković, *op. cit.*, 353-354.

⁵¹⁵ UZKDC, Duklja, 1999, *Knjiga 1, Rezime*, 15.

⁵¹⁶ *Ibid.*, 2; Dimenzije prostorije su 10, 45 x 11, 55 m. Zidovi su očuvani u visini od 0, 25 m do 0, 90 m, dok je njihova širina 0, 50 m.

⁵¹⁷ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 375.

⁵¹⁸ Rovinski ih je definisao kao „zaokružena u uglovima i predstavio na planu onako kako se vide i danas“; П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 376; Stikoti navodi da su u sjeverozapadnom i sjeveroistočnom uglu prostorije bile niše za statue, koje je ucrtao na planu u postojeće niše (S x 1 i x 2); P. Sticotti, *op. cit.*, 99. Ove niše nijesu danas primijetne, pa je moguće da je Stikoti pogrešno interpretirao Rovinskog.

⁵¹⁹ Istočna niša je zidana nepravilnijim slogovima kamenih kvadera dok je zapadna niša zidana od sitnijeg i pravilnije ređanog kamena.

⁵²⁰ Visina zazidanog dijela je 1, 15 m dok je originalni dio zida niži.

istočnog zida prostorije temeljna zona zida širine 0, 60 m širi se u kvadratno postolje (1, 60 x 1, 50 m). Na istom zidu, na udaljenosti od 2, 50 m ka zapadu nalazi se još jedna baza istih dimenzija.⁵²¹ Druga osnova oštećena je zidom koji se može pratiti u pravcu sjever-jug, kroz prostorije 1, 2 i 3.

Za zid sa bazama stubova pretpostavljeno je da bi mogao predstavljati ulaz u terme u nekoj ranijoj fazi.⁵²² Definisanje ovog dijela termi nije bilo moguće bez istraživanja u prostorijama 5 i 40, koja 1999. godine nijesu obavljena. U sjeverozapadnom dijelu prostorije 1 pronađena su dva masivna kamena bloka od kojih jedan ima reljefnu predstavu (K I-I/15).⁵²³ Ovi blokovi se više ne nalaze u velikim termama. U prostoriji 1, na dubini od oko 0, 40 m, sačuvan je pod od maltera, oblutaka i lomljenog kamena, u sloju humusa i mrke zemlje pronađeno je nekoliko fragmenata mermernih ploča, prosječne debljine od 0, 03 m, a u šutu nekoliko tesera mozaika i nekoliko fragmenata keramike.⁵²⁴ Sitniji nalazi datovani su u IV vijek, dok se za lončić (ili pehar) od gline nađen pored starijih zidova navodi da može biti iz II vijeka.⁵²⁵ Rovinski je u prostoriji 1 pronašao dva komada olovne cijevi.⁵²⁶

Prostorija 2 (S B)

Prostorija 2 (sl. 16) je povezana sa prostorijom 3 i prostorijom 26 (sl. 17).⁵²⁷ U jugozapadnom uglu prostorije 2 je sačuvana kamena substrukcija, koja se pruža u pravcu sjever-jug (sl. 18).⁵²⁸ Prvobitna visina poda očuvana je u sjeverozapadnom uglu prostorije.

⁵²¹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 2-3. U dokumentaciji je pretpostavljeno da se na sličnoj udaljenosti, u prostoriji 5, vjerovatno nalazi i treći postament.

⁵²² *Ibid.*, 2-3.

⁵²³ UZKDC, *Duklja 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 6, 19. jul 1999.

⁵²⁴ *Ibid.*, list br. 4, 16. jul 1999; *Ibid.*, list br. 10, 22. jul 1999.

⁵²⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 2-3.

⁵²⁶ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 374.

⁵²⁷ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 2-3; Dimenzije prostorije 10, 20 x 6, 60 m. Širina zidova je 0, 52 m, a vrata na istočnom zidu 1, 20 m.

⁵²⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 19, 27. jul 1999.

Duž istočnog dijela prostorije, uz prolaz ka prostoriji 3 (sl. 19), sačuvani su ostaci poda (5, 20 x 5, 30 m) od krečnog maltera sa lomljenim opekama (sl. 20) koji, sva je prilika, pripada prostoriji starijeg objekta čiji zid je konstatovan i u prostoriji 26, u pravcu sjever-jug.⁵²⁹ Ovu prostoriju Rovinski je definisao kao hodnik a Stikoti kao čekaonicu iz koje se, kroz široki otvor (S b), ulazilo u prostorije za kupanje.⁵³⁰

Prostorija 3 (S-N)

Prostorija 3 ima veoma složenu stratigrafiju (sl. 21).⁵³¹ Malterna ploča poda na prelazu iz prostorije 2 u prostoriju 3 prislonjena je uz stariji zid koji se pruža u pravcu sjever-jug i u sjeveroistočnom uglu ide ispod zida, te vjerovatno pripada starijoj fazi gradnje.

U prostoriji 3 identifikovane su tri starije faze gradnje. Najstarijoj pripada zapadni zid, kome je očuvano zapadno lice, dok je istočno uništeno gradnjom istočnog zida širine 0, 52 m, koji se pruža osom prostorije 2 i prostorije 3, a temeljna zona mu je otkrivena u prostoriji 1 (sl. 22).⁵³² Drugoj fazi pripada ugao i dio zida dužine 1, 20 m koji se pruža ka istoku i koji se može pratiti u prostorijama 3 A i 29. Paralelno sa ovim zidom, na rastojanju od 0, 20 m, ka jugu, nalazi se i treći zid, širine 0, 52 m, koji se pruža skoro čitavom dužinom prostorije 3 (11, 80 m), a koji skreće ka prostoriji 3 A. Sva tri zida su „negirana“ četvrtom, poslednjom fazom graditeljske aktivnosti u velikim termama.⁵³³

U prostoriji 3 su otkriveni ostaci zidova koji sa onima u prostoriji 9, formiraju pravougaonu prostoriju dimenzija 4, 70 x 10 m (u pravcu istok-zapad). U južnom dijelu prostorije 3 sačuvana je zidna konstrukcija koja ide paralelno sa istočnim pregradnim zidom (sl. 23) a jugoistočnom uglu krak zida koji je

⁵²⁹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime, 3-4.*

⁵³⁰ П. А. Ровински, *op. cit.*, 375; P. Sticotti, *op. cit.*, 99.

⁵³¹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime, 4*; Prostorija 3 dimenzija je 4, 70 x 17, 17 m Zidovi u prostoriji 3 očuvani su u visini od 0, 29 m (istočni), 0, 40 m (zapadni), 1, 02 m (jugozapadni) i 0,78 m (jugoistočni), dok je njihova širina 0, 58 m (zapadni) i 0, 60 m (istočni).

⁵³² Prvi horizontalni red kamenih kvadera očuvan je u dužini od 5, 90 m.

⁵³³ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime, 4.*

prislonjen na dio zapadnog zida prostorije 38 (sl. 24). U južnom dijelu prostorije 3, na dubini od 0, 60 m otkriven je pod od opeka sa stubovima hipokausta.⁵³⁴ Preko ove prostorije i hipokausta naliježe drenažni kanal od opeke (0, 35 x 25 x 0, 04 m), koji se pruža u pravcu istok-zapad, koji je, sva je prilika, odvodio vodu iz prostorije 21 u 34 (sl. 25).⁵³⁵ U južnom dijelu prostorije sačuvan je i nivo poda od hidrauličnog maltera.⁵³⁶ Prostorija 3 povezana je vratima sa prostorijom 21, od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 26).⁵³⁷

Prostorija 3 A

Prostorija 3 A je hodnik koji se pruža istočno od prostorije 3 (sl. 27).

Prostorije 4 A i 4 B

Prostorija 4 A je hodnik (sl. 28).⁵³⁸ Južni zid prostorije je monolitni kameni prag koji je spaja sa prostorijom 4 B na kome se uočavaju otvori za uglavljivanje i blokiranje vrata (sl. 29).⁵³⁹ Prostorija 4 B je hodnik. Sa prostorijom 33 povezan je vratima od kojih je sačuvan polomljeni monolitni kameni prag.⁵⁴⁰ Uz zapadni zid prostorije pronađen je kanal od ploča terakote.⁵⁴¹ Južni zid prostorije je naknadno zazidan (sl. 30).

Na početku ove prostorije, kako svjedoči Rovinski, pronađen je „kamen s reljefnim likom figure, kakve se u Pompeji nalaze iznad vrata soba pod ključem“.⁵⁴² Stikotije je ovu ploču od krečnjaka (0, 41 x 0, 22 m) sa grubim reljefom falusa vidio 1892. godine prislonjenu uz zid apside bazilike na forumu.⁵⁴³ Vjerovatno je ovaj

⁵³⁴ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 106, 12. novembar 1999.

⁵³⁵ *Ibid.*, list br. 35, 4. avgust 1999.

⁵³⁶ *Ibid.*, list br. 37, 4. avgust 1999.

⁵³⁷ *Ibid.*, list br. 54, 13. avgust 1999; Prag je širine 0, 90 m.

⁵³⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 5; Dimenzije prostorije su 6, 70 x 2, 25 m. Zidovi su očuvani u visini od 0, 20 m (na zapadu) do 0, 50 m (na istoku), dok je njihova širina 0, 52 m (na zapadu) i 0, 60 m (na istoku).

⁵³⁹ *Ibid.*, 5; Dimenzije praga su 1, 90 x 0, 73 m.

⁵⁴⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 5-6; Dimenzije praga su 0,85 m.

⁵⁴¹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 93, 28. oktobar 1999.

⁵⁴² П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 379.

⁵⁴³ P. Sticotti, *op. cit.*, 103.

reljef imao apotropejsko značenje, poput sličnih predstava u Pompeji, Herkulanumu i Ostiji.⁵⁴⁴

Prostorija broj 5 (S D)

Prostorija 5 nije istražena 1999. godine, osim što je definisan pravac pružanja njenog sjevernog zida (sl. 31).⁵⁴⁵ Rovinski navodi da je „u sobici nepoznate namjene“ pronađeno dosta kamena od srušenih zidova i komadi krovnog crijeva.⁵⁴⁶ U sjeverozapadnom uglu pronađena je figura od mermera, stopalo „dječje nožice“ i fragmenti skulpture hrta bez glave.⁵⁴⁷ U termama i palestrama su često postavljane skulpture.⁵⁴⁸ Stikoti je smatrao da je ovo bio apoditerijum palestine.⁵⁴⁹

Prostorija 6 (E)

Prostorija 6 nije arheološki istražena (sl. 32).⁵⁵⁰ Bila je popločana mermerom. Iz nje se, kroz vrata (S f), stizalo u prolaz (S F), a onda, kroz široki otvor, u palestru.⁵⁵¹ Rovinski je nazvao ulaznom sobom a Stikoti predvorjem.⁵⁵²

⁵⁴⁴ C. Moser, *The Phallus as Naked Power: The Phallus as an Apotropaic Symbol in the Images and Texts of Roman Italy*, 1-4 (2006), 56-63,

<http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=uhf> 2006

(preuzeto 10. oktobra 2015.); U Pompeji je u eksterijeru sačuvano 16 reljefa sa predstavom falusa *in situ*, na municipalnim i trgovačkim građevinama, vrtovima, raskrsnicama, obično postavljen iznad ulaza; C. R. Ling, *Street Plaques at Pompeii*, in: *Architecture and Architectural Sculpture in the Roman Empire*, ed. M. Henig. Oxford 1990, 51-66; U Herkulanumu je jedan sličan reljef sačuvan iznad ulaza u pekaru; A. Maiuri, *Ercolano: i nuovi scavi (1927-1958)*, Roma 1958, 458 (fig. 415); U Ostiji su tri sačuvane predstave, od kojih je jedna u Termama del'Invidioso, u zidu prostorije koja je grijana; G. Becatti, *Scavi di Ostia, Vol IV*, Roma 1953, 219-220 (fig. CLXIII).

⁵⁴⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 105, 11. novembar 1999.

⁵⁴⁶ П. А. Ровински, *op. cit.*, 376.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, 380-381; Rovinski opisuje figuru: „Ona je jako oštećena, nema glave, nema ni šaka ruku, odlomljena je čitava desna noga s kukom, iako je stopalo poslije nađeno na tom istom mjestu..... On sjedi, držeći na lijevoj ruci korpu s drškom, a u njoj se vide do vrha naslagani neki duguljasti zaobljeni predmeti. Desna ruka se na nešto oslanjala, ali je čitava ta strana s nogom odlomljena. Tijelo mu je umotano u tkaninu, kakvu su obično nosili Rimljani. Pri tome su goli desno rame dijelom grudi i leđa sa iste strane. Otkriveni dio grudi je tako razvijen da su neki bili spremni da ga ih smatraju ženskim.“ Figura je bila izrađena od pojedinačnih fragmenata koju su kasnije spojeni. Ne navodi dimenzije skulpture.

⁵⁴⁸ F. K. Yegül, *Roman Imperial Baths and Thermae*, in: *A Companion to Roman Architecture*, eds. R. B. Ulrich, C. Quinemoen, Blackwell Publishing 2014, 313-314.

⁵⁴⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 103.

⁵⁵⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 97, 2. novembar 1999.

Prostorija broj 7 (C)

Prostorija 7 nije istražena u kampanji 1999. godine (sl. 33) . Kroz vrata (S b₁) ulazilo se u prostoriju (S C), koja je bila okružena stubovima. Dva stuba su, prilikom iskopavanja krajem XIX vijeka, pronađena *in situ* (sl. 34). Rovinski je zabilježio mali fragment betonskog poda, ispod koga je bio prirodni pod, od žute gline, prema Stikotiju, zemljani.⁵⁵³ Rovinski piše da je ovdje pronađena velika količina ugljenisanog drveta i drugog materijala, pa Stikoti na osnovu ovoga zaključuje da je prostorija imala drveni krov i da je stradala u požaru. U blizini sjeveroistočnog ugla Rovinski je pronašao fragment statue, koju nije opisao. Rovinski je smatrao da je ovo apoditerijum a Stikoti palestra, koja je imala apoditerijum prostoriji 5 (S D).⁵⁵⁴

U ovaj dio termi moglo se prići iz sporedne ulice, naspram Dijaninog hrama. Duž zapadnog spoljašnjeg zida termi išao je kanal kolektora (S K), koji je bio prekriven debelim kamenim pločama, a prihvatao je otpadne vode termi kroz keramičku cijev koja je u njega skretala u jugozapadnom uglu. Ovaj kanal je išao pored bazilike, preko foruma, i uticao je u potok Širaliju kod mjesta koji je na Stikotijevom planu označen sa XVI.⁵⁵⁵

⁵⁵¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁵² П. А. Ровински, *op. cit.*, 375; P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁵³ П. А. Ровински, *op. cit.*, 376; P. Sticotti, *op. cit.*, 100.

⁵⁵⁴ П. А. Ровински, *op. cit.*, 376-377. Rovinski bilježi: „...Na njegovoj sredini bio je ozidan kvadrat od krupnog kamena, dobro obrušenog, ali koji je, ipak, potpuno očuvano na malo mjesta (a, a, a, a). U sjeveroistočnom uglu (b) jasno se vidi da je iznad njega bio zid, što navodi na misao da se on uzdizao iznad čitavog kvadrata. Ali zbog čega je, u tom slučaju, u njegov temelj stavljeno tako dobro i brižljivo brušeno kamenje? Samo se jedno može pretpostaviti-da on nije bio kompaktno. Ta pretpostavka potvrđena je i time što se na južnoj strani kvadrata nalaze uporedo dva velika kamena kockastog oblika (oko 1 m) s uskim malim kornišom po gornjem kraju i još jedan takav isti“. P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁵⁴ П. А. Ровински, *op. cit.*, 376; P. Sticotti, *op. cit.*, 100.

⁵⁵⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 101.

Prostorija broj 8 (T)

Ulaz u prostoriju 8 se vjerovatno nalazio na sjevernom zidu, koji je oštećen (sl. 35).⁵⁵⁶ Sa prostorijom 9 povezana je vratima u istočnom zidu, od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 36). U jugozapadnom uglu prostorije nalaze se dva kamena praga, dislocirana (sl. 37).

Na osnovu oblaganja zida, istraživači iz 1999. godine pretpostavljaju da je u ranijoj fazi u prostoriji mogao biti bazen.⁵⁵⁷ U sjeverozapadnom dijelu prostorije sačuvan je fragment mozaika.⁵⁵⁸ Pod je rađen od maltera sa krupnijim komadima kamene opeke. Stikoti navodi da je ova prostorija bila popločana mermerom.⁵⁵⁹

Prostorija 9 (S-U)

Ulaz u prostoriju 9 je na sjevernom zidu (sl. 38).⁵⁶⁰ U zapadnom zidu su vrata koja su je povezivala sa prostorijom 8 (sl. 39). U središnjem dijelu prostorije su otkopani stariji zidovi (sl. 40).⁵⁶¹ U sjeveroistočnom uglu prostorije otkriven je pod od čvrsto nabijenog maltera, koji se pruža duž sjevernog zida u dužini od 2 m. U jugozapadnom i sjeverozapadnom uglu prostorije sačuvan je podni mozaik.⁵⁶² Stariji zidovi su ispod nivoa poda sa mozaicima. U sjeverozapadnom uglu prostorije pronađen je fragment kamenog stuba.⁵⁶³

⁵⁵⁶ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 7; Dimenzije prostorije 8 su 8, 80 x 7, 50 m. Zid između 10 i 8 je širine 0, 50 m, a isti zid na prostoru između prostorija 10 i 22 je 0, 70 m, obložen redom lomljenih opeka spojenih malterom u širini od 0, 17-0, 20 m.

⁵⁵⁷ *Ibid.*, 7.

⁵⁵⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 21, 28. jul 1999.

⁵⁵⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 103.

⁵⁶⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 7. Dimenzije prostorije 9 su 8, 80 x 5, 80 m. Zidovi su očuvani u visini od 0, 72 m (jugoistočni), do nivoa praga (prema prostoriji 9), m dok je njihova širina 0, 60 na sjevernoj, južnoj i istočnoj strani a ka prostoriji 8 je 0, 50 m.

⁵⁶¹ Ugao prostorije od kojeg se krunište zida pruža ka zapadu, ispod neistraženog dijela prostorije i ka jugu, u prostoriju 21.

⁵⁶² UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja, Knjiga I*, list br. 12, 23. jul 1999; *Ibid.*, list br. 14, 24. jul 1999.

⁵⁶³ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 6. Ovaj fragment, dužine 0, 68 m i prečnika 0, 30 m se ne nalazi u prostoriji i zbog toga nije uvršten u Katalog I.

Rovinski navodi da je u prostorijama 8 i 9 bio sačuvan „mozaički pod u obliku geometrijskih figura od raznobojnog kamenja“, te da nije u iskopavanjima otkrivan da ne bi bio devastiran. Zbog „otmenog poda,“ smatrao je da su ovdje obavljale aktivnosti kada su kupaći bili oprani i osušeni, te da bi ovo mogao biti *elaotherium*, dok Stikoti smatra da su se ovdje, vjerovatno, nalazile biblioteka i čitaonica.⁵⁶⁴

Prostorije od broja 10 do broja 19 i prostorije 24 i 25 uništene su gradnjom željezničke pruge Nikšić-Titograd. Naša saznanja o njima zasnivaju se isključivo na opisima Rovinskog i Stikotija.

Prostorija 10 (S G)

Od prostorije 10 sačuvan je samo sjeveroistočni dio (sl. 41).⁵⁶⁵ Kroz nju je prolazio gradski vodovod. U prostoriji je pronađen pod od maltera sa krupnim komadima lomljene opeke.⁵⁶⁶ Rovinski smatra da je u ovoj prostoriji mogao biti frigidariuma a Stikoti da je bila vjerovatno svlačionica ili garderoba sa dvoje malih vrata (*S i₁* i *i₂*) iz koje se ulazilo u tepidarijum I.⁵⁶⁷

Prostorija 10 A (S F)

Od prostorije 10 A danas je sačuvan samo južni dio (sl. 42). U jugoistočnom dijelu sačuvan je pod čvrste konstrukcije, a u jugozapadnog od nabijenog maltera.⁵⁶⁸ U prostoriji je pronađen veliki kameni blok koji je mogao biti dio praga.⁵⁶⁹ Stikoti je ovu prostoriju definisao kao prolaz.⁵⁷⁰

⁵⁶⁴ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 377; P. Sticotti, *op. cit.*, 103.

⁵⁶⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 7. Sjeverni zid je sačuvan samo u visini jednog reda kamenih blokova, a istočni u nivou poda. Zid između prostorija 8 i 10 je širine 0,50 m a isti prema prema prostorijama 10 i 22 je obložen redom lomljenih opeka spojenih malterom u širini od 0,17-0,20 cm.

⁵⁶⁶ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 62, 18. avgust 1999; *Ibid.*, *Knjiga 1, Rezime*, 7.

⁵⁶⁷ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 377; P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁶⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 17, 26. jul 1999.

⁵⁶⁹ *Ibid.*, list br. 21, 28. jul 1999.

⁵⁷⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

Prostorija 11 (S I)

Rovinski navodi da je ova prostorija od prostorija sa kojim se graničila bila odvojen dvostrukim zidovima, a da je pod bio pokriven debelim slojem čvrstog i dobro očuvanog maltera. Ovdje je nađen veliki broj mermernih ploča, što je Rovinskog navelo na pretpostavku da su i zidovi bili obloženi mermernim pločama. U niši (S i) se nalazio omalterisani bazen (R 12) za kupanje, dubine 1, 24 m, koji je bio obložen mermernim pločama, do koga su vodila tri stepenika (sl. 43).⁵⁷¹ Pod prostorije je bio od mermera, sa mozaičkim rubom (S t). U ovoj prostoriji je nađeno 30 bakarnih novčića i jedan zlatni, cara Honorija (384-423).⁵⁷² I Rovinski i Stikoti se slažu da je ovo bio tepidarijum.⁵⁷³

Prostorija 13 (S P)

U prostoriju 13 vodila su vrata iz prostorije 23.⁵⁷⁴ Imala je „suspensure i grijanje kroz šupljine“.⁵⁷⁵

Prostorija 14 (S O)

U ovoj prostoriji pod je bio sačuvan ispod nivoa ostalih podova za 0, 50 m. U južnom zidu nalazio se prefurnijum sa otvorom sa spoljašnje strane. U ovoj prostoriji, konstatuje Rovinski, vršeno je zagrijavanje vazduha ili je bila smještena „aparatura za stvaranje pare“, koja je prolazila kroz otvore pod podove susjednih prostorija.⁵⁷⁶ Stikoti smatra da su prostorije 13 i 14 mogle biti poslovne prostorije za hladnije doba godine.⁵⁷⁷

Prostorije 15-16-17 (S L)

U prostoriji 15 sa spoljašnje strane apside je pronađena je konstrukcija slična prefurnijumu, ali Rovinski nije mogao da nastavi iskopavanja jer je prijetilo

⁵⁷¹ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 377; P. Sticotti, *op. cit.*, 102 (sl. 55).

⁵⁷² П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 377.

⁵⁷³ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 377; P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁷⁴ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 379.

⁵⁷⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 104.

⁵⁷⁶ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 379.

⁵⁷⁷ P. Sticotti, *op. cit.*, 104.

da će se apsida pomenute konstrukcije srušiti.⁵⁷⁸ Na osnovu opisa Rovinskog jasno je da su prostorije 15, 16 i 17 imale hipokauste, a notirao je i „dugačka šuplja cigla visine oko 25 cm“ i u zidovima ovih prostorija.⁵⁷⁹ Prostorije 15 i 16 bile su povezane sa prostorijom 11.⁵⁸⁰

Prostorija 18 (S M i M2)

U ovoj prostoriji sačuvan je bio mali fragment poda kod južnog kraja, gdje je bila vidljiva glina, pocrvenjela od vrućine.⁵⁸¹ Stikoti je ovdje prepoznao rezervoare (S M i M2) za hladnu, mlaku i vruću vodu, sa ispustima na jugozapadnom uglu. Ispod M i M1 se nalazio prefurnijum, koji se ložio iz dvorišta.⁵⁸²

Prostorija 19 (S Q)

Rovinski je ovu prostoriju nazvao prolazanom sobom s mozaičnim podom.⁵⁸³

Prostorija 20 (S S)

Prostorija 20 nije istražena 1999. godine (sl. 44). U nju se ulazi iz prostorije 4 A, čiji pod je uzdignut za 0, 50 m u odnosu na pod prostorije 20. Rovinski je zabilježio pod od „ciglenih pločica postavljenih na kant u obliku izlomljene linije.“⁵⁸⁴ Radi se o podu rađenom tehnikom *opus spicatum*.

⁵⁷⁸ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 379.

⁵⁷⁹ *Ibid.*, 378-379.

⁵⁸⁰ *Ibid.*, 379.

⁵⁸¹ *Ibid.*, 379.

⁵⁸² P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁸³ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 375.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, 380.

Prostorija 21 (S)

Prostorija 21 (sl. 45) vratima u istočnom zidu, od kojih je sačuvan kameni prag, povezana sa prostorijom 3 (sl. 46).⁵⁸⁵ U istočnom zidu prostorije sačuvani su ostaci starijeg zida, koji se nastavlja na zid otkriven u prostoriji 9 (sl. 47).

Drenažni kanal povezan sa prostorijom 3 pripada vremenu upotrebe prostorije 21 jer ide ka zapadu i djelimično je ošteti stariji zid. U zapadnom dijelu prostorije sačuvan je pod a u središnjem površina bijelog malternog poda, sa krupnijim komadima opeke (slična onoj na prelazu iz prostorije 2 u prostoriju 3), koja, sva je prilika, pripada starijoj graditeljskoj fazi (sl. 48).⁵⁸⁶ U malteru su evidentirani otisci opeka (0,06 x 0,10 m) rađenih tehnikom *opus spicatum*.⁵⁸⁷

Prostorije broj 22 (S G) i 22 A (Q)

Prostorija 22 je od prostorija 21 i 22 odijeljena zidovima u tehnici suhozida (sl. 49). U njoj je sačuvan pod od opeka rađen u tehnici *opus spicatum* (sl. 50).⁵⁸⁸ U prostoriji se nalazi fragment mermernog stuba (K I-IV/36).⁵⁸⁹

Vjerovatno su prostorije 21, 22 i 22 A nastale od jedne prostorije, koja je u nekoj kasnijoj fazi pregrađena, jer su zidovi koji ih dijele rađeni u tehnici suhozida.⁵⁹⁰ Rovinski je prostorije 21 i 22 definisao kao termalne sobe sa predsobljem.⁵⁹¹

⁵⁸⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 8; Prostorija 21 je dimenzija 9,50 x 4,15 m. Širina zidova na jugu i na zapadu je 0,52 m, a na sjeveru i istoku 0,60 m. Zidovi su najočuvaniji u istočnom dijelu, do visine od 0,90 m.

⁵⁸⁶ *Ibid.*, 7-8.

⁵⁸⁷ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 46, 9. avgust 1999.

⁵⁸⁸ *Ibid.*, list br. 46, 9. avgust 1999; *Ibid.*, list br. 52, 12. avgust 1999.

⁵⁸⁹ Ovaj fragment, po dimenzijama i materijalu, sličan je fragmentima sa Dijaninog hrama, koji se nalazi sa južne strane pruge.

⁵⁹⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 8.

⁵⁹¹ П. А. Ровински, *op. cit.*, 375.

Prostorija broj 23

Ova prostorija je presječena željezničkom prugom (sl. 51).⁵⁹² Uz južni zid prostorije je kanal (0, 30 m) koji je bio popločan velikim opekama u kome su otkrivene keramičke cijevi koje odводе vodu prema zapadu.⁵⁹³

U prostoriji su nađeni fragmenti keramike i dobro očuvani metalni ključ.⁵⁹⁴ Rovinski je ovu prostoriju definisao kao „hodničić i u njemu rezervoarčić sa žlijebom“.⁵⁹⁵

Prostorija 24 (H)

Rovinski je ovu prostoriju „dužine 5, 5 m i širine 3 m i 4 m i pozadi uzvišenje sa dva otvora“ definisao kao latrinu.⁵⁹⁶

Prostorija 25 (S M2)

I Rovinski i Stikoti smatraju da je u ovoj prostoriji bio rezervoar vruće vode za kadu, koji je imao hipokaust. Prostorija je bila potpuno zatvorena i u njoj je pronađeno dosta izlomljenih kostiju, fragmenti glinenih i staklenih posuda, bronzani predmeti i nekoliko bakarnih novčića.⁵⁹⁷

Prostorija 26

Prostorija 26 bila je povezana sa prostorijom 2 vratima u zapadnom zidu koja su zazidana (sl. 52). Paralelno sa zapadnim zidom sačuvani su ostaci starijeg zida (sl. 53).⁵⁹⁸ U sjeveroistočnom uglu prostorije 26, pronađen je pod od četvrtastih opeka, površine od oko 1 m², a u zapadnom dijelu pod od grubog

⁵⁹² UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 5-6; Prostorija 23 je dimenzija 10 m x 1, 85 m. Zidovi su očuvani u visini od 1, 10 m na zapadu, 0, 25 m u sjeveroistočnom uglu.

⁵⁹³ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 93, 28. oktobar 1999; Cijevi su debljine 0, 075 m.

⁵⁹⁴ *Ibid.*, list br. 69, 23. avgust 1999.

⁵⁹⁵ П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 379.

⁵⁹⁶ *Ibid.*, 378.

⁵⁹⁷ *Ibid.*; P. Sticotti, *op. cit.*, 102.

⁵⁹⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 21, 28. jul 1999; U južnom dijelu prostorije, na udaljenosti od oko 60 cm od zapadnog zida konstatovana je kamena konstrukcija povezana malterom, širine oko 0, 30 m i dužine 3 m.

kamena i maltera.⁵⁹⁹ Uz južni zid pronađena je značajna koncentracija razbacanih tesera mozaika.⁶⁰⁰

Prostorija 27

U prostoriju 27 ulazi se iz hodnika 27 A (sl. 54).⁶⁰¹ U istočnom dijelu prostorije, duž cijelog zida, ozidan je bazen ili cistijerna (2, 65 x 4, 50 m), obložen malterom koji sadrži lomljene komade opeke (sl. 55).⁶⁰²

Ovo je jedina prostorija u termama sa sačuvanim fragmentom mozaika na zapadnom zidu.⁶⁰³ U jugozapadnom uglu otkopan je pod od sitnog lomljenog kamena i maltera. Uz istočni zid konstatovan je kanal širine 40 cm koji je sa obje strane ograđen čvrstom zidnom masom u kome su pronađene životinjske kosti.⁶⁰⁴

Prostorija broj 28

U prostoriju 28 se, vjerovatno, ulazilo vratima iz prostorije 3 A na sjeveroistočnom uglu (sl. 56).⁶⁰⁵ Na oko 3, 30 m od istočnog zida na zapadu je otkriven stariji zid širok 0, 45 m koji se pruža pravcem sjever-jug (sl. 57). Na istom rastojanju (3, 30 m) su sačuvani tragovi zida koji je paralelan sa prethodnim.

Uz istočni zid se nalazi masivni kameni blok, bez tragova obrade, a uz kamen je otkriven pod od finog maltera.⁶⁰⁶ U većem dijelu prostorije pod je probijen. U zapadnom dijelu nađene su rasute kockice mozaika, fragmenti keramike i nešto stakla.⁶⁰⁷

⁵⁹⁹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 10, 22. jul 1999; *Ibid.*, list br. 19, 27. jul 1999.

⁶⁰⁰ *Ibid.*, list br. 14, 24. jul 1999.

⁶⁰¹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 9. Dimenzije hodnika su 1, 20 x 4, 50 m, a prostorije 27 3, 30 x 3, 30 m.

⁶⁰² *Ibid.*, 9.

⁶⁰³ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 10, 22. jul 1999.

⁶⁰⁴ *Ibid.*, list br. 12, 23. jul 1999.

⁶⁰⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 10; Dimenzije prostorije su 8, 55 x 3, 20 m. Zidovi su očuvani do prosječne visine od 3 reda pravilno otesanih blokova do visine od 0, 70 m na zapadu i 0, 20 m na istoku (jedan red opeke).

⁶⁰⁶ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 12, 23. jul 1999.

⁶⁰⁷ *Ibid.*, list br. 10, 22. jul 1999.

Prostorija 29

Prostorija 29 vratima je povezana sa prostorijom 40 (sl. 58).⁶⁰⁸ Istočni zid prostorije je stariji od ostalih, što se vidi po tehnici gradnje i temeljnom soklu. Ispod nivoa poda, na dubini od 0, 50 m, otkriveni su ostaci starijih zidova iz dvije različite faze (sl. 59). Stariji zidovi, širine 0, 30 m, pružaju se paralelno sa sjevernim i zapadnim zidom prostorije i sijeku se pod pravim uglom. Mlađi zid, širine 0, 50 m, koji se prati od kamenog pločnika prostorije 32, preko prostorije 29, gdje skreće kreće ka sjeveru, u dužini od 1, 5 m, zatim u hodnik 3 A pod pravim uglom skreće ka jugu i paralelno i djelimično ispod zida koji odvaja prostorije 34 i 34 A. U hodniku 3 A, ovaj zid pod pravim uglom se pruža prema sjeveru“.⁶⁰⁹

U prostoriji 29 su pronađeni fragmenti dekorativne plastike sa floralnim ukrasom, ostaci maltera, kamena urna, bronzani novac, šahovski pion od staklaste paste, koštano dugme, fragmenti crvene i crne keramike, stakla i jedan bronzani ključ.⁶¹⁰

Prostorija 30

U prostoriju 30 (sl. 60) se ulazi iz hodnika 34 kroz vrata od kojih je sačuvan kameni prag, na kome se uočavaju žljebovi za učvršćivanje i blokiranje vrata (sl. 61).⁶¹¹ Paralelno sa južnim zidom sačuvani su ostaci starijeg zida (sl. 62).

Sačuvan je samo fragmen malternog poda u sjeverozapadnom uglu i podne substrukcija u jugoistočnom dijelu prostorije. U jugozapadni ugao istočnog zida uzidan je stub u nekoj od kasnijih intervencija (K I-IV/69).

⁶⁰⁸ Dimenzije prostorije su 7, 70 x 6, 05 m. Od ulaza širine 1, 20 m je sačuvan kameni prag.

⁶⁰⁹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 15.

⁶¹⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 27, 30. jul 1999; *Ibid.*, list br. 29, 31. jul 1999; UZKDC, *Dnevnik radova 1999, Knjiga II, Inventar*, crtež br. 63 (pion). U dokumentaciji se ne nalaze crteži ili fotografije fragmenata arhitektonske plastike.

⁶¹¹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime* 10; Dimenzije prostorije su 5, 45 x 6 m. Širina zidova je zapadno i sjeverno 0, 55 m, južno 0, 50 m i istočno 0, 60 m. Istočni, zapadni i južni zid rađeni su od pravilno obrađenih većih kamenih blokova, dok je sjeverni zid rađen od nepravilnog, sitnog kamenja. Kameni prag je dimenzija 1, 50 x 0, 55 m.

Prostorija broj 31

U prostoriju 31 (sl. 63) se ulazi se iz hodnika 34 A, vratima od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 64).⁶¹² Nije otkriven pod, samo dio kamene konstrukcije u sjeveroistočnom uglu koja je spojena malterom i u nivou je sa kamenim pragom prostorije, pa na osnovu toga pretpostavljaju da se radi o substrukciji poda.

Uz sjeverozapadni zid ove prostorije sačuvana je kamena substrukcija koja se oslanja uz ove zidove u obliku slova L (sl. 65).⁶¹³ Uz stariji zapadni zid prislonjen je južni zid koji je dijeli od prostorije 35 (sl. 66).⁶¹⁴

Prostorija broj 32

U prostoriju 32 se ulazilo sa sjeverne strane (sl. 67).⁶¹⁵ Ova prostorija je, navodi se u *Izvjestaju*, formirana je u poslednjoj graditeljskoj fazi velikih termi. Duž istočnog zida očuvan je red kamenih blokova koji je u liniji istočnog zida foruma, za koji se smatra da je istočni dio *via principalis* (sl. 68). Djelimično je očuvan i u prostoriji 37. Pretpostavlja se da se radi o osnovi peristila, jer se na relativno malom rastojanju nalaze niži blokovi na kojima su bili postavljeni stubovi. U krajnjem sjeveroistočnom dijelu definisano je postolje za stub, a fragment stuba očuvan je u sjeveroistočnom dijelu prostorije (K I-IV/37).⁶¹⁶

Zapadni zid je rađen u nekoliko faza, što je uočljivo po tehnici građenja i vertikalnom linijom spajanja. U najmlađoj graditeljskoj fazi pod ove prostorije bio je u nivou praga ulaza i dijela očuvanog praga na vratima prostorije 30.⁶¹⁷ U južnom dijelu je pod u lošem stanju i tesere mozaika a uz zapadni zid nađen je

⁶¹² UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 11. Dimenzije prostorije 31 su 6, 16 x 6, 15 m. Zidovi su očuvani u pet redova na sjevernoj strani i tri reda na istočnoj strani. Prag dimenzija 1, 50 x 0, 50, isti je kao onaj u prostoriji 30; UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 27, 30. jul 1999.

⁶¹³ *Ibid.*, list br. 27, 30. jul 1999.

⁶¹⁴ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 11; Ovaj zid je širine 0, 60 m. Pored vidljive linije spajanja uočava se i da je temeljna stopa zapadnog zida široka 8-10 cm, dok je temeljna stopa južnog zida širine 35-40 cm.

⁶¹⁵ *Ibid.*, 14; Dimenzije prostorije su 21, 50 x 4, 15 m. Od vrata širine 3 m, očuvan je kameni prag širine 0, 80 m, na kome su vidljivi tragovi žlijeba za otvaranje vrata.

⁶¹⁶ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 71, 25. avgust 1999.

⁶¹⁷ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 14.

fragment mozaika i fragment fresko maltera u crvenoj i žutoj boji⁶¹⁸. U ovoj prostoriji je pronađena bronzana figurica.⁶¹⁹

Prostorija 33 (S Z)

U prostoriju 33 se ulazilo iz prostorije 4 B, kroz vrata u zapadnom zidu od kojih je sačuvan kameni prag (sl. 69).⁶²⁰ Na istočnoj strani prostorija 33 se završava apsidom polukružnom iznutra i spolja (sl. 70). Na sredini južnog zida prostorije nalazi se polukružna apsida (3, 80 x 2, 35 m). Dubina niše je bila prvobitno 3, 50 m pa je u pregradnji smanjena na 2, 35 m (sl. 71). U apsidi su otkrivena dva nivoa poda. Apsida je devastirana 1949. godine.⁶²¹

Sjeverni zid je rađen u više faza. U istočnom dijelu sjevernog zida su vrata kojima se ulazi u prostoriju 35, od kojih je očuvan kameni prag rađen od dva velika kamena koji su upotrijebljeni kao spolije (sl. 72).⁶²² Ovdje je pronađeno nekoliko fragmenata kamene plastike, ali nije zabilježeno koji su to fragmenti.

Podovi u ovoj prostoriji su višičiji od ostalih u termama i na nivou su prostorije 4 B i prostorije 35. Od maltera su, sa drobljenim kamenom i komadima krupno lomljene opeke. Rovinski je u ovoj prostoriji zabilježio „mozaični pod i krug sa likom zvijezde od staklenog mozaika jarkih boja“.⁶²³ Stikoti je ovu prostoriju nazvao kaldarijum (S Z) ženskog kupatila.⁶²⁴

⁶¹⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 28, 31. jul 1999.

⁶¹⁹ *Ibid.*, list br. 73, 26. avgust 1999.

⁶²⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 12; Dimenzije prostorije su 31, 30 x 5, 10 m. Prag je dimenzija 1, 55 x 0, 52 m, izlomljen u 4 komada.

⁶²¹ UZKDC, *Milutin Plamenac Sreskom narodnom odboru Titograd, Cetinje*, 28. VII 1949. Iz ovog pisma saznajemo da je apsida prostorije 33 bila pretvorena u toalet obližnje škole, pa Milutin Plamenac, direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture sa Cetinja, traži da se to spriječi.

⁶²² UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 12; Dimenzije prostorije su, vrata su širine 3, 65 m a prag od dva bloka po 0, 55 m.

⁶²³ П. А. Ровински, *op. cit.*, 380; Rovinski navodi da nijesu dalje kopali da bi sačuvali mozaik i da ga je na to navelo ...“varvarsko razaranje i pljačkanje, koja su doživjela sva naša otkrića.”

⁶²⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 104.

Prostorija 34

Prostorija 34, za koju se pretpostavlja da je bila otvoreno dvorište, nije arheološki istražena (sl. 73).⁶²⁵ Ulaz u prostoriju, koji se nalazio na sjevernom zidu, nije moguće definisati jer je taj zid u najvećoj mjeri uništen. U ovoj prostoriji završavao se kanal koji je iz 21 i 3 dolazio do 34.⁶²⁶

Prostorija 34 A

Prostorija 34 A je hodnik koji se pruža u pravcu sjever-jug (sl. 74). Uz zapadni zid prostorije sačuvane su osnove tri pilastra-jedan je ugaoni, drugi je na 2, 90 m južno od njega i treći je na 3, 20 m južno od drugog. Prva dva su oštećena i evidentirani na osnovu malterne mase, a treći je očuvan (sl. 75). Između pilastara 2 i 3 sačuvan je dio poda od opeke.⁶²⁷

I u ovoj prostoriji, uz sjeverni zid, prate se ostaci zida starijeg objekta koji se pružao iz prostorije 3 A (ispod podnih obloga) i jednim dijelom išao ka istoku u prostorije 29 i 32 dok drugi krak kreće ka jugu i poklapa se sa pravcem pružanja zapadnog zida 34 A.⁶²⁸ Prostorije 3 A i 34 A su, sva je prilika, bile popločane opekama dimenzija 30 x 30 cm, što je vidljivo u sjeveroistočnom uglu i duž zapadnog dijela prostorije 34 A (sl. 76).

Prostorija broj 35

Prostorija 35 (sl. 77) vratima ujužnom zidu je povezana sa prostorijom 33, a na sredini istočnog zida postojala su vrata koja su zazidana (sl. 78).⁶²⁹ Duž istočnog zida nalazi se klupa, prekinuta zazidanim vratima.⁶³⁰

⁶²⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 9; Dimenzije prostorije su 15, 50 x 14, 50 m.

⁶²⁶ *Ibid.*, 8.

⁶²⁷ *Ibid.*, 8-9; Dimenzije opeka su 0, 20 x 0, 40 m.

⁶²⁸ *Ibid.*, 8. Ovaj zid je širine 0, 68 m, udaljen od sjevernog zida 0, 65 m.

⁶²⁹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 43, 6. avgust 1999; UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 8-9; Dimenzije prostorije su 11, 35 x 8, 35 m. Prag prema prostoriji 33 širine je 3, 70 m.

⁶³⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 68, 21. avgust 1999.

Zidovi prostorije su omalterisani jakim krečnim malterom, preko koga se nalazi sloj vodootpornog maltera, čija oplata je, na zapadnom i južnom zidu crvene boje (sl. 79).⁶³¹ U jugozapadnom uglu sačuvana je podna konstrukcija od keramičkih tegula (sl. 80).⁶³²

U prostoriji su pronađeni fragmenati kamene plastike, mermernih ploča, keramičkih posuda, stakla, četiri dijela mozaika sa malternom podlogom, tesere mozika.⁶³³ U prostoriji 35 pretpostavljene su tri faze gradnje. Najstarija je sa vratima na istočnoj strani, u drugoj fazi se dogradnjom zapadnog zida formirao bazen, koji je u trećoj fazi zatrpan, te je formiran ulaz ka prostoriji 33 a pod je podignut. Klupa u istočnom zidu mogla bi da sugeriše da je prostorija imala funkciju apoditerijuma ili unktorijuma.⁶³⁴

Prostorija 36

Prostorija 36 je samo djelimično istražena (sl. 81 i 82).⁶³⁵ Ulaz u prostoriju sačuvan je na centralnom dijelu južnog zida. Na sjevernom zidu su vidljivi tragovi grubo urađenog maltera.⁶³⁶ Evidentirani su i tragovi gorenja.

U prostoriji 36 nađeno je više mermernih pločica, fragment urne, fragment ploče sa natpisom čiji tekst nije zabilježen u dokumentaciji, nekoliko novčića, dosta staklenih fragmenata, pet metalnih klinova i parčadi metala, više fragmenata keramike, četiri drške, kockice mozaika, parče bronzne, bronzani privezak i dr.⁶³⁷

⁶³¹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 59, 16. avgust 1999.

⁶³² UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 8; UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 81, 3. septembar 1999. Ovaj pod je niži za oko 1 m u odnosu na kameni prag prema prostoriji 33. Tegule su bile dimenzija 0,63 x 0,47 m.

⁶³³ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 61, 17. avgust 1999; *Ibid.*, list br. 64, 19. avgust 1999.

⁶³⁴ F. Yegül, *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, Massachusetts 1992, 38-39.

⁶³⁵ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 13-14; Istočni dio je dužine 13,40 m, a zapadni 9,15 m i zalazi ispod vodovoda i pruge. Na planu je drugi dio označen brojem 39. Vjerovatno je u pitanju štamparska greška.

⁶³⁶ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 14.

⁶³⁷ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 67, 20. avgust 1999; *Ibid.*, list br. 73, 26. avgust 1999; *Ibid.*, list br. 77, 30. avgust 1999.

Prostorija 37

Prostorija 37 (sl. 83) nema sačuvane ulaze a vrata prema prostoriji 35 su zazidana.⁶³⁸ U njoj su pronađeni fragmenti kamene plastike, keramike i stakla.⁶³⁹

Prostorija 38

Prostorija 38 je djelimično istražena duž južnog, sjevernog i istočnog zida (sl. 84). Istočni i sjeverni zid su nastali istovremeno, dok su južni i zapadni mogli biti prizidani.⁶⁴⁰ U istočnom dijelu sjevernog zida nalazi se prolaz prema prostoriji 34 A, koji je zazidan.⁶⁴¹ U osnovi poda, na 6, 70 m od istočnog zida, otkriveni su ostaci zida koji se pruža u pravcu sjever-jug, a na 3 m ka zapadu otkriveni su ostaci zida koji je paralelan sa njim. Ispod su nivoa poda i vjerovatno pripadaju ranijoj fazi gradnje.⁶⁴² U sjeverozapadnom uglu, duž sjevernog zida sačuvana je omalterisana konstrukcija (sl. 85).⁶⁴³

U sjeveroistočnom uglu i duž sjevernog zida sačuvani su fragmenti mozaika-duž zida je plava bordura širine 0, 25 m a preostali dio je od bijelih tesera (sl. 86).⁶⁴⁴ U prostoriji su pronađeni fragmenti kamene plastike i profilisana kamena ploča.⁶⁴⁵

Prostorija broj 40

Prostorija 40 je samo djelimično istražena 1999. godine (sl. 87). Ulaz je na južnoj strani istočnog zida i od njega je sačuvan kameni blok, sa naglašenim

⁶³⁸ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 13; Dimenzije prostorije su 11, 35 x 1, 90 m Zidovi su najbolje sačuvani na jugu (do 6 redova), na istoku do 2 reda.

⁶³⁹ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 74, 27. avgust; *Ibid.*, list br. 77, 30. avgust 1999.

⁶⁴⁰ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 11-12; Dimenzije prostorije su 20 x 9, 50 m Svi zidovi su široki 0, 55 m i loše su očuvani.

⁶⁴¹ *Ibid.*, 11. Iz prostorije 34 A, se, preko stepenika dimenzija 0, 90 x 0, 60 m ulazilo se na vrata u prostoriju 38. Širina vrata je 1, 55 m, sačuvan je kameni prag od jednog monolinog kamenog bloka širine 0, 50 m. Zazidana su.

⁶⁴² UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 12; UZKDC, *Duklja, 1999, Dnevnik radova 1999*, list br. 81, 3. septembar 1999. Istočni zid je širine 0, 54 a zapadni 0, 50 m.

⁶⁴³ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 12; Širine je 0, 25 m i dužine oko 2 m.

⁶⁴⁴ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja, Knjiga I*, list br. 74, 27. avgust 1999.

⁶⁴⁵ *Ibid.*, list br. 71, 25. avgust 1999.

uklesanim udubljenjima za učvršćivanje i blokiranje vrata.⁶⁴⁶ U jugozapadnom dijelu prostorije sačuvan je pod.⁶⁴⁷ U prostoriji je nađena velika količina građevinskog šuta (izlomljeni crijep, kamen, malter, kockice mozaika), fragmenti kamene plastike i rijetki fragmenti keramike.⁶⁴⁸

Rezultati istraživanja velikih termi iz 1999. godine ne samo da ne rješavaju postojeća već otvaraju i nova istraživačka pitanja. Nije poznato kada su nastale velike terme u Dokleji. Ne znamo ni ko je bio njihov ktitor, odnosno da li se radi o municipalnoj gradnji ili o privatnoj gradnji komercijalne namjene.⁶⁴⁹ Dž. Vilkes smatra da su, u ranim godinama flavijevskog grada, terme podigli predstavnici male grupe bogatih porodica iz Dokleje.⁶⁵⁰ Terme su zaokruživale koncept foruma.⁶⁵¹

U literaturi se velike terme datuju u II vijek nove ere. U arheološkim istraživanjima 1999. godine konstatovane su četiri faze gradnje, koje nijesu precizno datovane i nijesu dovedene u međusobnu vezu osim na nekoliko mjesta na osnovu tehničkih karakteristika podova (prostorije 2 i 3, 3 i 9, 3 i 21, prostorije 4 B, 33 i 35). Najstariji sloj, na osnovu ovih istraživanja predstavljaju ostaci zidova u prostoriji 1, datovan u II v. n. i dio zidova u prostorijama 3 i 9, ne pružaju dovoljno podataka da se pretpostavi plan prvobitne građevine. Činjenica da je jedan dio termi uništen strasom željezničke pruge, dodatno otežava istraživački posao. Ali je svakako jasnije da II vijeku ne pripadaju gabariti sadašnje građevine. Na osnovu dosadašnjih rezultata arheoloških istraživanja teško da je moguće opredijeliti hronološki drugu i treću graditeljsku fazu. Poslednja graditeljska faza datovana je u IV vijek i prepoznata je u prostorijama 32, 33, 36. Šta je prouzrokovalo promjene u arhitekturi velikih termi u Dokleji nije nam poznato. Nameće se pitanje može li se poslednja faza, iz IV vijeka, vazati za veći graditeljski

⁶⁴⁶ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Rezime*, 15; Kameni blok je širine 2, 30 m.

⁶⁴⁷ UZKDC, *Duklja, 1999, Knjiga 1, Dnevnik istraživanja*, list br. 49, 10. avgust 1999.

⁶⁴⁸ *Ibid.*, list br. 30, 31. jul 1999; *Ibid.*, list br. 53, 12. avgust 1999.

⁶⁴⁹ O ktitorima termi i balnea cf. F. Yegül, *op. cit.*, 44-45.

⁶⁵⁰ J. J. Wilkes, *op. cit.*, 379-381.

⁶⁵¹ I. Stevović, *op. cit.*, 63.

zamah u gradu. Sve navedeno onemogućava određivanje porijekla arhitektonskog rješenja velikih termi u Dokleji.

Nakon uvida u rezultate istraživanja iz 1999. godine jasno je zašto je M. Suić zabilježio da „terme u Dokleji u tlocrtnoj dispoziciji ne slijede kanone klasičnih termi... Iako ne reproduciraju arhitektonski tip koji je već bio usvojen u vrijeme njihove izgradnje.“⁶⁵² I Suić je, shodno ondašnjim saznanjima, oslanjajući se na Stikotija, velike terme posmatrao kao da su nastale u jednoj graditeljskoj fazi. Plan veliki termi, komunikacija među prostorijama, ne odražava klasičan koncept arhitekture rimskih termi. Jasnije je i zašto. Inge Nielsen, koja je autorka najznačajnije studije o rimskim termama, takođe oslanjajući se na Stikotija, dokleatske svrstava u grupu termi sa dvostrukim nizom prostorija.⁶⁵³ U odnosu na podjelu gradskih kupatila na *termae* i *balneae*,⁶⁵⁴ opredjeljuje ih u terme.⁶⁵⁵

U pogledu utvđivanja funkcija prostorija Stikotijevi zaključci utemeljeniju su od onih Rovinskog, ali i on pojedine prostorije definiše bez dovoljno utemeljenja u materijalnim dokazima, što je slučaj sa prostorijama 8 i 9, koje definiše kao biblioteku i čitaonicu. Nažalost, većinu njihovih tvrdnji danas nije moguće provjeriti.

U literaturi je prihvaćeno da su terme u Dokleji imale muški i ženski dio, odnosno da je zapadno krilo termi bilo namijenjeno muškarcima a istočno ženama, te da su njihovi planovi bili identični.⁶⁵⁶ Smatramo da ove tvrdnje treba preispitati. Širom Rimskog Carstva poznati su bili primjeri dvostrukih termi, poput velikih termi u Saloni, Forumskih, Stabijskih, Republikanskih termi u Pompeji, Forumskih u Herkulanumu i dr. O dvostrukim termama pisana svjedočanstva ostavili su Marko Terencije Varon i Vitruvije. Na osnovu natpisa u Vipaskumu u Luzitaniji iz

⁶⁵² M. Suić, *op. cit.*, 164-165 (plan 103).

⁶⁵³ I. Nielsen, *Thermae et balneae. The Architecture and Cultural History of Roman Public Baths, II (Catalogue and Plates)*, Aarhus University Press 1990, 41, C. 333.

⁶⁵⁴ G. G. Fagan, *Bathing in Public in the Roman World*, The University of Michigan Press 2005, 5th, 116 *et passim*; Termin *balneae* je obično korišćen za manja i skromnija kupatila, privatnog vlasništva i za njihovo korišćenje se obično plaćalo.

⁶⁵⁵ I. Nielsen, *op. cit.*, 41; F. Yegül, *op. cit.*, 43;

⁶⁵⁶ P. Sticotti, *op. cit.*, 104; J. J. Wilkes, *op. cit.*, 379-380.

Hadrijanovog doba, bilo je prihvaćeno mišljenje da su žene i muškarci u termama bili razdvojeni vremenski a ne prostorno. Ova mišljenja su napuštena jer se pojavio veliki broj svjedočanstava o zajedničkom kupanju muškaraca i žena.⁶⁵⁷ Vjerovatno u vrijeme cara Avgusta, a svakako od vremena cara Klaudija, mijenja se arhitektura rimskih termi. Više se ne projektuju terme sa muškim i ženskim već isključivo sa jednim dijelom.⁶⁵⁸ U najsveobuhvatnijem katalogu, u kojem je I. Nielsen obradila 387 termi iz svih krajeva Rimskog Carstva, od 71 koje su nastale u I vijeku n. e, gotovo sve imaju isključivo jedan sklop.⁶⁵⁹ Isto je i sa termama iz II i III vijeka. Razdvajanje nije zaživjelo ni u Rimu ni u provincijama. Mislimo da nije ni u Dokleji. Terme su bile organizovane u tehničkom smislu na način funkcionisanja sistem grijanja i odvoda i dovoda vode. Ovaj sistem, osim samo na nekoliko mjesta, u Dokleji nije moguće pratiti. Raspored prostorija u termama bio je uslovljen i zdravstvenim razlozima-kretalo se iz najhladnije prostorije prema najtoplijoj. Rimski graditelji su i u kupatilima prstenaste strukture kao i u onim s dvosmjernim nizom prostorija, striktno poštovali raspored prostorija apoditerijum-frigidarijum-tepidarijum-kaldarijum.⁶⁶⁰ Ovu organizaciju prostora, koja je definisana u zapadnom dijelu, teško je prepoznati u istočnom, tzv. ženskom dijelu velikih termi u Dokleji.

Iz *Inventarne knjige* koja je vođena tokom istraživanja 1999. godine se vidi da je najviše pokretnih arheoloških nalaza iz prostorija 29, 30, 31 i 32 (novac, fragmenti keramike, tanjiri, *tera sigillata*, lonci i dr.) što navodi na pretpostavku da su se ovdje, u nekoj fazi, mogle nalaziti prodavnice, taberne. Konstrukcija u obliku slova L u prostoriji 31, podsjeća na one u tabernama u Pompeji, Ostiji. Poznato je

⁶⁵⁷ T. Turković, N. Marković, „Velike salonitanske terme“-od antičke kuće do biskupskih kupelji, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 38 (2014), 31-32.

⁶⁵⁸ R. Bowen Ward, *Women in Roman Bath*, *The Harvard Theological Review* 85/2 (1992), 125-147, 131; Primjeri dvostrukih termi iz imperijalnog perioda sačuvani su u *Ferentum*-u u Etruriji (iz perioda Flavijevaca), *Gisacum*-u (iz perioda Flavijevaca (?)) i *Allones*-u, u Galiji, *Thamusidi* u Mauritaniji (iz perioda Flavijevaca). Broj može biti veći ako se dodaju terme na forumu u Herkulanumu (po datovanju Maiuria) i terme na Forum Semproni u Picenumu.

⁶⁵⁹ I. Nielsen, *Thermae et balneae. The Architecture and Cultural History of Roman Public Baths, I-II*, Aarhus University Press 1990.

⁶⁶⁰ J. P. Adam, *op. cit.*, 565.

dosta rješenja gdje se uz rimske terme nalazi niz prodavnica. Čitava sjeverna terasa Karakalinih termi bila je u prodavnicama.⁶⁶¹

U Dokleji nemamo sačuvanih podataka, pisanih ili epigrafskih o osoblju koje je bilo zaduženo za staranje o funkcionisanju termi, rukovodiocu (*balneator* ili *conductor balineī*) i ostalim članovima koji su brinuli o transportu drva, loženju vatre, čišćenju prefurnijuma i dr.⁶⁶² Sačuvani žičci mogli bi sugerisati da su se terme u Dokleji koristile i noću.⁶⁶³

U urbanim sredinama terme su predstavljale istaknuti centar gradskog života a kupališna kultura bila je veoma važna. Da su se u termama u Dokleji obavljali različite aktivnosti i igrane društvene igre svjedoče pronađeni pion od staklaste paste (prostorija 29)⁶⁶⁴ i žeton od kosti (prostorija 29).⁶⁶⁵ Na jugoistočnoj nekropoli Dokleje, u četiri groba pronađeni su strigili koji su vezani za aktivnosti u palestri, a u jednom od njih i toaletni pribor.⁶⁶⁶ Svi su istog oblika, od gvožđa, datovani u period II i III vijeka.⁶⁶⁷

Velike terme u Dokleji rađene su tehnikom *opus incertum* (*petit appareil*).⁶⁶⁸ Na nekoliko mjesta vidljiva je nemarna gradnja i upotreba spolija. Fragmenti mozaičkog poda pronađeni u većini prostorija, fragment mozaičke dekoracije na zidu prostorije 27, upotreba tehnike *opus spicatum*, fragmenti fresko slikarstva u prostoriji 32, mermerne ploče sačuvane na više mjesta, svjedoče o

⁶⁶¹ F. Yegül, *op. cit.*, 46.

⁶⁶² *Ibid.*, 46-47.

⁶⁶³ UZKDC, AIKPD, *Dnevnik radova 1999, Spisak inventara*, crtež broj 101; *Ibid.*, crtež broj 154.

⁶⁶⁴ *Ibid.*, crtež broj 62.

⁶⁶⁵ *Ibid.*, crtež broj 98.

⁶⁶⁶ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 234-235; М. Ружић, *Једна гробна целина из Дукље*, Гласник Српског археолошког друштва 13 (1997), 295, (сл. 1).

⁶⁶⁷ А. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 235.

⁶⁶⁸ I. Nielsen, *op. cit.*, 41, С. 333.

luksuznoj gradnji termi u Dokleji. Sačuvane velike terme u Saloni, koja je bila centar provincije Dalmacija, manje su i skromnije opremljene od termi u Dokleji.⁶⁶⁹

IV-3. 2 Male terme

Kompleks malih termi (sl. 1) otkriven je u arheološkim istraživanjima 1962. godine (sl. 2).⁶⁷⁰ Rezultati ovih istraživanja objavljeni su u vidu kratkih saopštenja.⁶⁷¹

Mjesto na kom se nalaze male terme bilo je zanimljivo zbog pretpostavke da bi se na njemu mogli pronaći ostaci amfiteatra. Rovinski je sugerisao Munrou da tu vrši iskopavanja, ukazujući mu da se zbog „uskih i dubokih sobica, slične onima koje se nalaze u amfiteatrima, a služe kao kavezi za divlje zvijeri,“ na ovom mjestu nalazi teatar sa arenom.⁶⁷² Munro je, nakon nekoliko dana iskopavanja, nezadovoljan rezultatima, napustio ovaj prostor koji je definisao kao terme.⁶⁷³ I Stikoti je želio da istražuje na ovom mjestu ali to nije realizovao.⁶⁷⁴

⁶⁶⁹ N. Marinković, T. Turković, „Velike salonitanske terme“-nova razmatranja prostorne organizacije kupališnog sklopa, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 37 (2013), 8; Velike terme u Saloni imale su 27 prostorija.

⁶⁷⁰ Arheološka istraživanja su organizovana od strane Zavičajnog muzeja u Titogradu, Arheološkog instituta SAN Beograd i Zavoda za zaštitu spomenika kulture Cetinje. Obavljena su od 22. juna do 23. decembra 1962. godine, pod rukovodstvom Olivera Velimirovića. U radovima su učestvovali i D. Srejski, J. Pušić, V. Korać i šest studenata arheologije i arhitekture; UZKDC, O. Velimirović, *Izveštaj sa arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 1.

⁶⁷¹ D. Srejski, *Duklja, Titograd-Antičko naselje i nekropola*, Arheološki pregled 4 (1962), 179-180; *Id.*, *Rezultati arheoloških istraživanja na području antičke Dokleje*, Materijali IV (VII Kongres arheologa Jugoslavije, Herceg-Novi 1966), 69-76; Д. Срејовић, *Нови налази из Доклеје*, Старица, н. с. XIX (1968), 92.

⁶⁷² П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 388.

⁶⁷³ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 8.

⁶⁷⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 148.

Male terme zauzimaju prostor dimenzija 38 x 40 m (sl. 3). Tokom istraživanja 1962. godine u njima je otkriveno 8 prostorija.⁶⁷⁵

Prostorija 1

Prostorija 1, pravougaonog oblika, orjentisana u pravcu istok-zapad, na zapadnoj strani završava se apsidom polukružnom iznutra i spolja (sl. 4). U južnom zidu prostorije je ulaz, zazidan u nekoj od kasnijih graditeljskih faza (sl. 5). Duž istočnog zida prostorije je uzdignuti bazen čije je dno pokriveno olovnim pločama (sl. 6). Istočni zid prostorije 1 je probijen i vezan uskim kanalom za ležište iz prostorije 5.⁶⁷⁶

Uz južnu stranu prostorije 1 su dvije uske prostorije koje su dograđene u nekoj kasnijoj graditeljskoj fazi (sl. 7).⁶⁷⁷ U istraživanjima 1962. godine u sjeverozapadnom uglu i duž sjevernog zida prostorije 1 otkrivena su dva podapod sa mozaikom na cijeloj površini prostorije koji je ležao na keramičkim stubovima postavljenim na podu od ravne krečne mase.⁶⁷⁸ Stubovi hipokausta pronađeni su na čitavoj površini, na osovinskom rastojanju od 58 cm a na ovim stubovima su postavljene opeke koje su nosile malternu masu poda sa mozaikom.⁶⁷⁹ Međuprostor između dva poda ispunjen je šutom.⁶⁸⁰

Na sjevernom zidu prostorije 1 su otvori koji su spajali donje podove prostorija 1 i 2 (sl. 8). Na spoljašnjem zidu i apsidalnom zidu 1962. godine bio je sačuvan malter na većoj površini. Na malom parčetu maltera, nađenom u šutu,

⁶⁷⁵ U plan malih termi koji je dio *Izveštaja sa arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu* upisali smo brojeve prostorija.

⁶⁷⁶ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 28. jul 1962, 7. Ovdje je otkriven propusni otvor izgrađen od šamotne mase.

⁶⁷⁷ *Ibid.*, 17. jul 1962, 5.

⁶⁷⁸ *Ibid.*, 12. jul 1962, 4.

⁶⁷⁹ *Ibid.*, 12. jul 1962, 4; Uz otvore između zida koji dijeli prostoriju 1 i 2 opeke su kružne (prečnik 0,18 m, visina 0,07 m). Na uglovima su stubovi od opeka četvrtastog oblika (0,18 x 0,07 m). Visina stubova nije precizno konstatovana (od 1 do 9 opeka). U zapadnom dijelu i apsidi stubovi hipokausta su viši, dok su oni u istočnom dijelu niži. Visinska razlika dopunjena je debljim slojem malterne mase. Dimenzije opeka koji su nosili malternu masu poda sa mozaikom su 0,58 x 0,58 x 0,07 m.

⁶⁸⁰ *Ibid.*, 11. jul 1962, 4. Šut je sastavljen od zemlje, malterne mase, cigle i sitnijeg kamena.

vidljivo je bilo dno freske.⁶⁸¹ U šutu u prostoriji 1 pronađen je bronzani ključ i veća količina topljenog stakla.⁶⁸²

Prostorija 2

Prostorija 2 uz istočni zid ima propusni otvor veličine 2 x 2 m (sl. 9 i 10), od opeka, presvođen šamotnom oplatom (sl. 11 i 12) povezan sa ložištem u prostoriji 6.⁶⁸³

U prostoriji 2 je 1962. godine mozaik je bio sačuvan skoro na cijeloj površini (sl. 13).⁶⁸⁴ Uz zapadni zid prostorije otkriven je red nosača hipokausta od kvadratnih opeka dok su ostali bili od kružnih opeka, koji je počivao na malternom podu, istom kao i prostoriji 1.⁶⁸⁵ Na zapadnom zidu prostorije 2 malter je, 1962. godine, bio sačuvan na skoro cijeloj površini.⁶⁸⁶ U šutu između dva poda pronađeno je dosta izlomljene cigle, malterne mase, zemlje i sitnijeg kamena.⁶⁸⁷

Prostorija 3

Prostorija 3, orijentisana u pravcu istok-zapad, na zapadnoj strani se završava četvrtastom nišom (sl. 14). Na južnom zidu je otvor koji je služio za "cirkulaciju prvobitnog zagrijavanja građevine" (sl. 15).⁶⁸⁸

I u prostoriji 3 su pronađena dva poda, identični onim u prostorijama 1 i 2, ali znatno oštećeniji. Tragovi mozaika bili su sačuvani na malim blokovima malterne mase a u šutu je pronađen veliki broj tesera.⁶⁸⁹ Na cijeloj površini starijeg poda su pronađeni keramički stupci od kružnih opeka.⁶⁹⁰ Na unutrašnjim zidovima

⁶⁸¹ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 4. jul 1962, 2.

⁶⁸² *Ibid.*, 27. jul 1962, 7.

⁶⁸³ *Ibid.*, 26. jul 1962, 7.

⁶⁸⁴ *Ibid.*, 12. jul 1962, 4.

⁶⁸⁵ *Ibid.*, 25. jul 1962, 7.

⁶⁸⁶ *Ibid.*, 6. jul 1962, 2.

⁶⁸⁷ *Ibid.*, 12. jul 1962, 4.

⁶⁸⁸ *Ibid.*, 14. jul 1962, 4.

⁶⁸⁹ *Ibid.*, 14. jul 1962, 5.

⁶⁹⁰ *Ibid.*, 27. jul 1962, 7. Dimenzije ovih opeka su (0, 18 x 0, 07 m, do 9 ih je na stubu). Sačuvan je i manji broj kvadratnih opeka (0, 58 x 0, 58 x 0, 07 m) koje su nosile malternu masu (0, 34 m) za koju se vazao mozaik poda 2. Šut između dva poda bio je od zemlje, malterne mase, izlomljenog crijepa i sitnih komada kamena.

1962. godine bilo je sačuvanih fragmenata maltera. U apsidi je 1962. godine pronađen pod od tankih mermernih ploča.⁶⁹¹ A u zapadnom dijelu, pri dnu samog poda, kvadratna keramička cijev.⁶⁹²

Prostorija 4

Prostorija 4 je pravougaona, orjentisana u pravcu istok-zapad i svojim južnim zidom zatvara sjevernu stranu prostorija 3 i 7 (sl. 16) . Iako je u izvještaju navedeno da je u ovoj prostoriji "iscrtan i fotografisan mozaik ", crtež i fotografije nijesu sačuvane u *Izvještaju* za 1962. godinu (sl. 17).⁶⁹³

Prostorija 5

Prostorija 5 je pravougaona (sl. 18). U južnom dijelu prostorije 5 su uski hodnici orjentisani sjever-jug, koji su dogradnja iz nekog kasnije perioda (sl. 19).⁶⁹⁴ Uz zapadni zid prostorije 5 dozidana je manja prostorija (3 x 4 m), ložište za zagrijavanje prostorije, uz čiji se južni dio nalaze stepenice (sl. 20).⁶⁹⁵

Prostorija 6

U zapadnom dijelu prostorije 6 sačuvan je dio apside koja je prosječena tankim zidom od lomljenog kamena i odvojena zidom od tesanika od prostorije 2 (sl. 21).⁶⁹⁶ Pored apside pronađeno je ložište (2, 5 x 2, 5 m) (sl. 22 i 23) slično onom u prostoriji 5, koje je direktno zagrijavalo prostoriju 2. Apsida i ložište nijesu predstavljeni na planu malih termi iz 1962. godine.⁶⁹⁷ Po sredini ovog ležišta nalazi se ukopan kanal koji vodi u prostoriju 2 (sl. 24).⁶⁹⁸

⁶⁹¹ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 13. jul 1962, 4.

⁶⁹² *Ibid.*, 13. jul 1962, 4.

⁶⁹³ *Ibid.*, 26. jul 1962, 7.

⁶⁹⁴ *Ibid.*, 21. jul 1962, 6.

⁶⁹⁵ *Ibid.*, 18. jul 1962, 6.

⁶⁹⁶ *Ibid.*, 20. jul 1962, 6.

⁶⁹⁷ Apsida i ložište je ucrtano na planu grada iz 2012. godine.

⁶⁹⁸ *Ibid.*, 23. jul 1962, 6.

Prostorija 7

U šutu prostorije 7 je 1962. godine konstatovan podni mozaik, a u sjeveroistočnom dijelu prostorije dio hipokausta (sl. 25 i 26).⁶⁹⁹

Prostorija 8

Sjeverni zid prostorije 8 naslonjen je na sjeverni zid prostorije 4 i nastavlja se dalje prema zapadu (sl. 27). U južnom dijelu prostorije 8 sačuvani su ostaci kamenog praga (foto 28).

Pored spoljašnjeg zapadnog zida prostorija 1, 2, 3, 4 i prostorije 8 je *cloaca maxima*, pokrivena kamenim pločama (sl. 29 i 30).⁷⁰⁰

U malim termama tokom istraživanja 1962. godine pronađena je manja ženska glava (K I-I/5), neznatno oštećena.⁷⁰¹ D. Srejović navodi da ovaj portret pripadao manjoj skulpturalnoj grupi. Nije jasno na osnovu čega je izveden ovaj zaključak kada je ovo jedini zabilježeni fragment skulpture u malim termama. Srejović navodi da, iako se začeci frizure na ovom portretu opažaju već na ženskim glavama od 330. godine, ostali elementi, osmijeh, zaokrugljen oval lica sa nešto izduženom bradom i izvijene tanke obrve, su karakteristične tek za portrete iz teodosijansko-honorijevske epohe, te da je blizak portretu Popeje iz Kapitolinskog muzeja.⁷⁰²

U istraživanjima 1962. godine otkriveno je i nekoliko arhitektonskih fragmenata i baza jednog stuba.⁷⁰³ U *Izveštaju* stoji da je "inventarisana i iscrtana sva arhitektonska plastika kao i da su iscrtani veći fragmenti mozaičkog poda na kome su izvedeni geometrijski ornamenti izvedeni na bijeloj osnovi modro-plavim

⁶⁹⁹ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 24. jul 1962, 6.

⁷⁰⁰ *Ibid.*, 5. jul 1962, 2; *Ibid.*, 7. jul 1962, 3.

⁷⁰¹ *Ibid.*, 9. jul 1962, 3. U dokumentaciji nije jasno u kojoj je prostoriji nađena. U izvještaju stoji "...u kvadratu 8 B, na dubini od oko 8 cm". Oznaka kvadrata odnosi se na mrežu koju su arheolozi koristili u radu, ali nije sačuvana; UZKDC.

⁷⁰² Д. Срејовић, *op. cit.*, 93 (foto T II, 1-4).

⁷⁰³ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 5. jul 1962, 2-3; *Ibid.*, 6. jul 1962, 3; *Ibid.*, 7. jul 1962, 3.

i svijetlo-crvenim mozaičnim kockicama na bijeloj osnovi".⁷⁰⁴ U Upravi za zaštitu kulturnih dobara u Cetinju ova dokumentacija nije sačuvana. Mozaici otkriveni u malim termama su uništeni.⁷⁰⁵

Na osnovu arheoloških nalaza male terme su datovane u prvu polovinu IV vijeka. Uske prostorije na južnom zidu prostorija 1 i 5, za koje je konstatovano da su kasnija dogradnja, nijesu datovane. U *Izvještaju* sa iskopavanja navedeno je da ...,objekat predstavlja interesantnu arhitektonsku cjelinu. Ostaci prefurnijuma, mozauka, hipokausta, novca, ženskog portreta i dr. govore o raskošnom dvorcu ili javnoj palati,"⁷⁰⁶ dok je u objavljenim člancima ovaj prostor definisan kao terme. D. Sreјović i Č. Marković smatraju da je moguće da su male terme bile dio jedinstvenog kompleksa sa velikim termama i da su izdvojene iz njih, te da su kasnije, uz dvije pregradnje, korišćene kao samostalna građevina koja je bila duže u upotrebi od velikih termi, do V vijeka n. e.⁷⁰⁷

Postojanje većih broj termi nije bilo neuobičajena pojava u rimskim gradovima. U Pompeji ih je bilo osam, Atini sedam, Ostiji osamnaest, Efesu sedam, Saloni čak deset.⁷⁰⁸ Prostor između velikih i malih termi u Dokleji nije arheološki istražen. U malim termama nijesu zabilježene nivelete podova da bi se mogle porediti sa velikim termama. Male terme su drugačije orijentisane od velikih. Ulaz u njih bio je sa istočne i južne strane, a ne sa glavne ulice. Prostorije u malim termama nijesu povezane između sebe-odnosno nemaju logičnu funkcionalnu komunikaciju-apoditerijum-frigidatijum-tepidarijum-kaldarijum. Nije jasna funkcija uskih prostorija sa južne strane. Nameće se pitanje da li se moglo raditi o nekoj drugoj funkciji građevine.

⁷⁰⁴ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 28. jul 1962, 7; *Ibid.*, 30. jul 1962, 8.

⁷⁰⁵ П. Мијовић, *Озлоглашено наслеђе*, Цетиње 1971, 42-43.

⁷⁰⁶ UZKDC, O. Velimirović, *Izvještaj sa arheoloških radova na Duklji za 1962. godinu*, 2.

⁷⁰⁷ Д. Срејовић, *op. cit.*, 93; Č. Marković, *op. cit.*, 355.

⁷⁰⁸ G. G. Fagan, *op. cit.*, 375-367; N. Marinković, T. Turković, *op. cit.*, 8.

IV-3. 3 Prvi hram (hram boginje Rome)

Na južnoj strani grada nalazi se tzv. Prvi hram ili hram boginje Rome (S I). Danas su ostaci Prvog hrama na terenu skoro neprepoznatljivi, zarasli u vegetaciju (sl. 1).

Hram je otkriven u iskopavanjima kojima je rukovodio Rovinski ali to nije zabilježeno u njegovim izvještajima. To nam je jasno na osnovu sačuvanog plana hrama koji je Luka Jelić nacrtao 1892. godine kada je sa Stikotijem istraživao Dokleju jer oni tada nijesu iskopavali, već samo snimili zatečeno stanje.⁷⁰⁹ Munro ga je nazvao hram Rome ili Minerve i zabilježio da se pored njega nalaze „sjajni bijeli stubovi, što se jasno vidi na fotografiji iz njegove dokumentacije (sl. 2).⁷¹⁰ Munro je identifikaciju hrama zasnovao na nekoliko elemenata. Reljef sa predstavom boginje Minerve ili Rome (K I-I/7), Munro je vidio „na terasu novog dvorca blizu Podgorice“ gdje je bio premješten sa Dokleje. Nije bio siguran da je reljef pronađen na prostoru pomenutog hrama, ali ga je, u donošenju suda, opredijelilo to što je pored hrama evidentirao torzo figure, znatno manji od prirodne veličine, sa rogom izobilja. Zaključio je da „ukoliko je togatus genije cara ili deifikovani car, i ako pripada hramu, možemo smatrati da je posvećen Romi.“⁷¹¹ Rovinski je bez rezerve prihvatio Munroovu atribuciju, pa hram naziva Minervinim hramom.⁷¹² Stikoti se, međutim, ne povodi za njima i hram naziva Prvim hramom a slično je postupio i Suić nazvavši ga hramom neutvrđenog božanstva.⁷¹³

Hram je podignut u centru temenosa (sl. 3 i 4) od koga su danas djelimično vidljivi zidovi u nivou terena (sl. 5). Paralelno sa spoljašnjim zidom, na razdaljini od 3, 80 m protezao se drugi zid, obložen kamenim pločama (sl. 6). Da li

⁷⁰⁹ Arheološki muzej u Splitu, Arhiv Luke Jelića, XIV/3, Doclea, *Plan Prvog hrama*, dokument bez arhivskog broja; Civico Museo di Storie ed Arte di Trieste, Pierro Sticotti, *Viaggio archeologico nel Montenegro e nell'Albania settentrionale fatto in compagnia col dott. Luca Jelić per incarico della direzione del Seminario archeol.-epigrafico dell'Università di Vienna*, scatola 2, busta 9, № 162.

⁷¹⁰ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 6, 21.

⁷¹¹ *Ibid.*, 22.

⁷¹² П. А. Ровински, *op. cit.*, 381-382.

⁷¹³ *Ibid.*, 381-382; P. Sticotti, *op. cit.*, Podgorica 1999, 66; M. Suić, *op. cit.*, 242 (sl. 100); Č. Marković, *op. cit.*, 352-353; S. Rinaldo Tufi, *op. cit.*, 478.

je ovaj zid išao oko hrama, Stikoti nije mogao ustanoviti. Ulaz je bio sa zapadne strane, iz bočne ulice, na razdaljini od 9 m od ugla sjevernog zida, gdje su bila zabilježena vrata širine 1,80 m.

Na spoljašnji zapadni zid je bila naslonjena manja pravougaona građevina, dimenzija 2,80 x 5,60 m, zidova širine 0,80 m, koja je vratima, čiji je prag Stikoti zabilježio *in situ*, povezana sa dvorištem.⁷¹⁴

Prvi hram je orijentisan u pravcu sjever-jug. Dimenzije su mu 14 x 9,40 m. Pronaos (sl. 7) i cela (sl. 8) su u lošem stanju. Cela je gotovo kvadratna (7,55 x 7,40 m). Na južnoj strani hram je imao apsidu polukružnu iznutra i spolja. Stikoti je notirao da je apsida bila manje uslovljena arhitektonskom osnovom hrama a više funkcijom, odnosno mjestom za predstavu božanstva.⁷¹⁵ Visina sačuvanih zidova bila je 1,3 m (uključujući i pod hrama), širina spoljnih zidova je bila 1 m, a zidova cele 0,85 m.⁷¹⁶ Prag cele je bio uklonjen, ali je Munro je zabilježio dio dovratnika sa obje strane i ležište u kome je bio položen (širine 1,72 m).

Na Munroovom planu na ulazu u hram je zabilježen puni zid (sl. 9).⁷¹⁷ Stikoti je hram rekonstruisao kao *templum in antis* (sl. 10).⁷¹⁸ Đ. Basler je smatrao da je hram prostilos, sa korintskim stubovima (sl. 11).⁷¹⁹

Istraživači iz devedesetih godina XIX vijeka zabilježili su veoma skroman broj arhitektonskih fragmenata. U blizini hrama Munro i Stikoti su uočili dvije

⁷¹⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 67; Stikoti zaključuje da je prostorija imala i sprat te da je služila kao konak posjetiocima hrama a da je visoki četvrtasti ispusti iz zida (0,60 m) u južnom uglu koji je vjerovatno služio kao ognjište.

⁷¹⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 70.

⁷¹⁶ *Ibid.*, 69; On predstavlja donju konstrukciju hrama koja se sastoji iz bazamenta, korpusa koji je obilježen kamenim pločama veličine 0,30 cm, te 0,10 cm visokim pokrivnim simsom.

⁷¹⁷ *O Rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 22.

⁷¹⁸ Stikoti, za dva stuba pronaosa, predlaže prečnika od oko 0,50 m. Kanelure imaju 5 cm sa razmakom 1,50 cm širine, pa se iz toga proračunom dobija $\frac{(5 \times 24) + (1,5 \times 24)}{3,14} = 49,6$ cm promjer.

⁷¹⁹ Ђ. Баслер, *Проблем реконструкције првобитног изгледа античких храмова у Дукљи*, Старине Црне Горе I (1963), 141, 144. Basler navodi: „Prema fragmentu jednog kaneliranog korpusa stuba, Iveković je izračunao njegov modul sa 0,248 cm. On nije mogao dokazati da je taj stub bio porijeklom sa hrama, jer je čitavo dvorište bilo okruženo portikom čiji su stubovi mogli biti veći od onih sa hrama, budući da nijesu počivali na stilobatu. Hram kod slavoluka dat je u rekonstrukciji sa „klasičnim pročeljem“ od 6 stubova, dakle u kompoziciji koja je bliska ranijem carskom dobu. U takvoj interpretaciji moguće je postojanje jonskih stubova, ali su ipak za rekonstrukciju odabrani kapieli s bazilike na forumu kao najbližem objektu i uzoru za ove spomenike“.

vrste stubova.⁷²⁰ Njihovih fragmenata na lokalitetu više nema. Nema ni "velike ploče arhitrava, skoro neoštećene, sa entablaturom i cvjetnim frizom", koju je registrovao Munro.⁷²¹ Stikoti je zabilježio epistilni friz od jednog komada sa simsom, u jednom bloku visine od 1 m, sa vrlo jednostavno profilisanim arhitravom (sl. 12). U bizini hrama pronađen je već pominjani torzo čija je zadnja strana bila neobrađena, što ukazuje da je stajao uz neki zid ili u niši (K I-I/9).⁷²² Munro je zabilježio i mali fragment stopala skulpture.⁷²³ Za fragment koji je u gornjem dijelu imao širinu 0, 45 m i elipsastu profilisanu bazu, Stikoti je pretpostavio da je baza za postavljanje votivne skulpture i da je ovdje mogla biti *ara Caesaris* (K II/89).⁷²⁴

Ispred ulaza u hram evidentirali smo fragment korniša (K I-VII/11), po svemu sudeći onaj koji je iscrtao Stikoti a u šutu uz južni zid hrama i fragment jedne grede (K I-VII/12). Više nema vidljivih sačuvanih arhitektonskih fragmenata na lokalitetu.

Na timpanonu sa reljefnom predstavom Rome, koji se pripisuje Prvom hramu, klipeus nije smješten u sredini ose trougla, već je uočljivo pomaknut na desno. Šezdesetih godina XX vijeka Đ. Basler je iznio pretpostavku da predstava boginje Rome ne pripada ovom hramu.⁷²⁵ Takođe, osporio je Stikotijevu odnosno Ivekovićevu rekonstrukciju hrama. Sims koji čini cjelinu sa timpanonom različit je od onog koji su Stikoti i Iveković predložili za hram. Pomenuti reljef, smatra Basler, stajao je u nekom timpanonu, sa manjim rasponom, iznad manjeg objekta (sl. 13).⁷²⁶ Basler je osporio i Stikotijevu atribuciju genija preminulom vladaru

⁷²⁰ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 22; Munro bilježi da je prečnik gornje površine stuba koji je stajao uspravno blizu hrama bio 0, 51 m, značajno veći od stubova Dijaninog hrama. Stikoti je konstatovao fragmente dvije vrste stubova, jedan gladak stub različitog razmjera, koji je imao je donji obim 0, 47 m, dok je drugi bio kaneliran. Za prvi je je Stikoti smatrao da pripada hramu, a za drugi i još nekoliko fragmenata, nekoj drugoj građevini; P. Sticotti, *op. cit.*, 68.

⁷²¹ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 22.

⁷²² P. Sticotti, *op. cit.*, 70-71.

⁷²³ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 22.

⁷²⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 72.

⁷²⁵ Б. Баслер, *op. cit.*, 141.

⁷²⁶ *Ibid.*; Basler navodi da dubina polja ovog timpanona iznosi 0, 47 m, što proračunato u modularne norme iznosi mjeru od približno 25 cm za 1 modul. Time je pojačana mogućnost kompozicione cjeline ovog fragmenta s građevinom hrama, a isključena je mogućnost da bi taj fragment pripadao samom hramu. Medaljon sa kacigom, smatra Basler, nije se mogao naći u

obzirom da genij ne može biti simbol preminulih careva. Basler smatra da je ova skulptura možda genij grada Dokleje koji je mogao stajati u nekom gradskom larariju, te da se time dobija drugo arhitektonsko tijelo u sklopu hrama, kao i da se taj hram pripadao kultu nekog gradskog patrona ili zaštitnika cara zaslužnog za prosperitet grada.⁷²⁷

IV-3. 4 Drugi hram

Drugi hram (S III) se nalazi istočno od prvog (sl. 1), na južnoj strani temenosa (sl. 2) koji se sa istočne strane graniči sa kompleksom stambene zgrade (sl. 3). Zidovi temenosa u vrijeme Stikotijevog istraživanja bili su širine 0, 60 m i visine oko 0, 50 m a danas se mogu prepoznati na nekoliko mjesta na nivou terena.⁷²⁸ Duž sjevernog i zapadnog zida, a na udaljenosti od oko 4 m, Stikoti je zabilježio položene kamene ploče, koje je smatrao ivičnjacima popločane staze.⁷²⁹

U dvorište (26 x 18 m) se ulazilo direktno sa *via principalis* kroz glavnu kapiju (širine 1, 40 m) koja se nalazila na sredini sjevernog zida kao i kroz sporedni ulaz (širine 0, 80 m) na istočnom dijelu zida.

Hram je orijentisan je u pravcu sjever-jug (sl. 4). Kvadratnog je oblika, spoljne dužine 5, 10 m (unutrašnji slobodan prostor je 3, 80 m). Stikoti je zatekao sačuvane samo temeljne zidove hrama širine 0, 60 m, sačuvane do visine od 1 m (sl. 5).⁷³⁰ U međuvremenu su devastirani pa su danas sačuvani samo u nivou tla.

Uz južni zid hrama bio je sačuvan zidani postament koji je služio je kao baza za skulpturu. U hramu je pronađen samo kažiprst od bijelog mermera, blago

timpanonu hrama jer ima klipeus od 0, 55 m, a kako se nalazi u gornjem uglu timpanona, nije moguće da bi stajao u timpanonu nekog šireg objekta, budući da bi u tom slučaju reljef zauzimao mjesto tek u jednom uglu tog polja.

⁷²⁷ Б. Баслер, *op. cit.*, 141.

⁷²⁸ P. Sticotti, *op. cit.*, 75-79.

⁷²⁹ *Ibid.*, 75.

⁷³⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 76.

savijen.⁷³¹ U neposrednoj blizini hrama pronađena baza korinskog stuba, fragment trostrano obrađenog pilastra i korito za vodu.⁷³² Na lokalitetu nema sačuvanih fragmenata.

Zapadni, južni i istočni zid dvorišta nijesu imali prolaze. Stikotiji navodi da radi o privatnom svetilištu koje je pripadalo stambenom objektu u neposrednoj blizini.⁷³³

IV-3. 5 Stambena zgrada

Stambena zgrada (sl. 1) nalazi se istočno od Drugog hrama (sl. 2) Istočni zid temenosa drugog hrama ujedno je i zapadni zid kompleksa stambene zgrade. Sačuvana je u prosječnoj visini zidova od oko 0, 30-0, 40 m, dok je istočni dio sačuvan do visine od oko 1 m.

Stambenu zgradu istražio je Rovinski, ali je o tome ostavio samo kratku zabilješku i jedan novinski izvještaj.⁷³⁴ Za odabir ovog mjesta za istraživanje poveo se za intuicijom članice vladarske kuće Petrović Njegoš, knjaginje Stane Nikolajevne, koja je, kada je posjetila Dokleju u martu 1891. godine „...pokazala mjesto na kom se otpočelo kopati ovoga proljeća“.⁷³⁵

⁷³¹ Ovaj fragment je 1892. godine bio je u kući pored lokaliteta, a Stikoti ga je prilikom sledećeg dolaska vidio u Zetskom domu na Cetinju; P. Sticotti, *op. cit.*, 76-77; Č. Marković, *op. cit.*, 353.

⁷³² P. Sticotti, *op. cit.*, 79-80. Baza je bila visine 0, 23 m, prečnika 0, 36 m; Pilastar, jednostavno završenog profila, je sprijeda imao širinu 0, 56 m, a na bočnim stranama 0, 54 m. Korito za vodu bilo je širine 0, 32 m.

⁷³³ P. Sticotti, *op. cit.*, 75.

⁷³⁴ С Дукље, Глас Црногорца, № 22, Цетиње, 30. маја 1892, 3-4; П. А. Ровински, *op. cit.*, 381. U izvještaju iz *Glasa Crnogorca* Rovinski piše: „...Ima u njoj apside, u kojima nalaze peći za grijanje i pečenje leba i za druge potrebe; ali dok se ne otvori cio plan ne može se kazati sa sigurnošću šta bi to moglo biti; ...Čim se više otvara, time je interesantnija radnja i veličanstveniji pogled.“

⁷³⁵ С Дукље, Глас Црногорца, № 22, 30. маја 1892, 3-4; *Ibid.*, № 23, Цетиње, 6. јун 1892, 3; Т. Кoprivica, Никола I Петровић Његош и истраживање Дукље, Радови са међународног научног скупа Никола Петровић Његош у друштвеном животу Црне Горе и Балкана, Цетиње, 25-26. октобар 2010, Историјски записи 4 (2011), 216.

Prvi put je stambena zgarada notirana na Munroovom planu grada iz 1893. godine. Munro je zabilježio stambenu zgradu, ali ne i drugi hram.⁷³⁶

U vrijeme kada je Stikoti istraživao Dokleju, zidovi zgrade bili su sačuvani iznad visine temelja, a na pojedinim mjestima i preko 1 m. (sl. 3 i 4).⁷³⁷

U stambenu zgradu ulazilo se direktno sa *via principalis* kroz vrata u sjevernom zidu, čiji je prag Stikoti zatekao *in situ* (sl. 5).⁷³⁸ Iz predvorja A (na koji se naslanjala prostorija *c*, *cella ostiaria*), ulazila se u atrijum B (13 x 11 m), u čijoj sredini se nalazio četvrtasti zid koji je, kako smatra Stikoti, bio stilobat sa 10 stubova. Prostorija B₁, čiji pod je 0, 9 m ispod nivoa zemlje, bio je *pluvium*. Višak vode odvođen je kanalom *b*₁ u kanal *b*₂. Prostor označen sa B₂ bio je vrt sa ogradom, sa sačuvanom bogatom kamenom plastikom, ali ona nije zabilježena na crtežima i fotografijama ranijih istraživača. Prema atrijumu su se otvarale četiri prostorije, spavaća soba i trpezarija. U organizaciji prostora, Stikoti primjećujeda nedostaje pravi *tablinium*. Sala C je označena kao *exedra*. Prostor D je mogao biti prolaz do triklinijuma G (ili trpezarija) (sl. 5).⁷³⁹

Iz atrijuma vrata su vodila u uski hodnik H a istočno u kuhinju I, u kojoj je Stikoti zabilježio "peć na dvijema stepenicama" *h*₁, koja je služila kao ložište za zagrijavanje kaldarijuma, kao i za zagrijavanje vode kupatila, mjesta cilindričnog kazana na toplu i hladnu vodu (*h*₂, *h*₃), bazen za vodu u uglu i postolje za kuhinjsko posuđe. Toalet je, smatra Stikoti, bio u hodniku H, odakle su vodile stepenice na gornji sprat.⁷⁴⁰

Iz atrijuma se ulazilo u kaldarijum K kroz otvor I (sl. 6). U pragu je bio sačuvan otvor kojim je odvođena voda iz prostorije kroz otvor ispred niše. Stikoti je zatekao stubove hipokausta od opeka (bilo je 7 redova, sačuvano je 5), visine 0, 60 m, na kojim je počivao malterni pod debljine 0, 35 m.⁷⁴¹ Od prefurnijuma S koji

⁷³⁶ O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori, 6-7.

⁷³⁷ P. Sticotti, *op. cit.*, 79; Na sjevernoj strani zidovi su bili sačuvani u visini od 0, 20-0, 30 m, a istočni i južni do 2, 5 m, dok je prosječna debljina zidova bila 0, 50 m.

⁷³⁸ P. Sticotti, *op. cit.*, 80-81; Stikoti navodi da ovaj prag predstavlja karakterističan prag Dokleje, obično od jednog pločastog komada, širine 0, 15-0, 30 m.

⁷³⁹ *Ibid.*, 83.

⁷⁴⁰ *Ibid.*

⁷⁴¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 83.

se ložio iz dvorišta H kroz otvor *t*, zagrijani vazduh je kroz kanal *s1* vodio u hipokaust. U niši iznad prefurnijuma bio je *sudarium*. Stikoti konstatuje da nedostaje tepidarium.⁷⁴²

Kroz otvor *K₁* ulazilo se u frigidarium *K₂*, koji je završavao velikom polukružnom nišom, čiji je pod bio malterisan i spušten za 0, 45 m, vjerovatno bazen za hladnu vodu (sl. 7). Otpadna voda se podzemnim kanalom *b₃* odvodila u veći kanal *b₂* a njime vani na ulicu.⁷⁴³ Dvorište M je, smatra Stikoti, moglo služiti za gimnastičke vježbe. Prema jugu se širio plitak bazen, možda *piscine in area*.⁷⁴⁴

Na krajnjoj južnoj strani stambenog kompleksa je prostorija N od koje je sačuvan dio zapadnog zida i apside. Stikoti je u ovoj prostoriji zabilježio i fragmente crno-bijelog mozaičkog poda. Ostavio je mogućnost da je u pitanju vrt, svečana sala ili *basilica privata*. Smatrao je da prostorija P mogla biti magacin.⁷⁴⁵

Na zidovima stambenog kompleksa bili su sačuvani tragovi linijskog slikarstva.⁷⁴⁶

U stambenoj zgradi Stikoti konstatuje tragove pregradnje a pretpostavljenju prvobitnu građevinu definiše kao $\alpha\beta\gamma\delta$, kvadrat dimenzija 25, 60 m.⁷⁴⁷ Prema sadašnjoj situaciji na terenu, nije moguće razdvojiti dvije graditeljske faze niti izvršiti analizu predloženih funkcija prostorija koje je dao Stikoti. Ipak, jasno je da se radi o luksuznoj građevini, popločanoj mozaicima, oslikanoj, sa hipokaustom, koja je, po svemu sudeći, pripadala nekoj od lokalnih aristokratskih porodica.

Do sada, stambene zgrada nije datirana. Arheološka istraživanja mogla bi dati odgovor na ovo kao i na neka druga pitanja. Jedno od njih je da li je hram nastao uz prvobitnu građevinu $\alpha\beta\gamma\delta$ ili uz građevinu iz kasnijeg vremena. Popločani zid temenosa nije označen sa istočne strane na prostoru koji bi bio simetričan zapadnom. Ako je Stikoti tačno označio stariju građevinu $\alpha\beta\gamma\delta$, njen

⁷⁴² *Ibid.*, 84.

⁷⁴³ *Ibid.*, 83; U ovu svrhu ispred niše je bila postavljena ploča sa tri radijalna otvora (0, 25) koja su se spajala sa kanalom *b₃*. Na visini od 1, 20 m kroz zid niše bio je probijen prozor širine 0, 82 m.

⁷⁴⁴ *Ibid.*, 84.

⁷⁴⁵ *Ibid.*

⁷⁴⁶ *Ibid.*

⁷⁴⁷ *Ibid.*

sjeverni zid je u istoj ravni sa sjevernim zidom temenosa, dok je južni zid temenosa u liniji mlađe faze stambene zgrade.

IV-3. 6 Dijanin hram

Dijanin hram se nalazi sa južne strane *via principalis*. (sl. 1 i 2). Hram je dobio naziv po reljefnom zabatu sa likom boginje Dijane (K I-I/8) koji je pronađen u njenoj blizini. Ovaj reljef je 1943. godine, po naređenju Pircija Birolija, italijanskog guvernera za Crnu Goru, odnešen u Rim i tu mu se gubi svaki trag.⁷⁴⁸

Dijanin hram je pronađen u istraživanjima Rovinskog ali on o tome nije ostavio izvještaj, već samo kasniju zabilješku.⁷⁴⁹ Munro je objavio prvi poznati plan hrama (sl. 3). Stikoti nije bio u prilici da vrši iskopavanja Dijanino hrama, već je samo zablježio zatečeno stanje (sl. 4). Od glavne ulice, hram je odvojen sa nekoliko zgrada koje su sa njim povezane.⁷⁵⁰ Ovaj dio nije arheološki istražen.

Od temenosa Dijaninog hrama bili su sačuvani sjeverni i zapadni zid i dio istočnog zida. Iako na terenu nije bilo tragova južnog zida Stikoti je pretpostavio da je hram imao dvorište dimenzija 24, 60 x 18, 40 m sa portikom širine 3, 40 m. U temenos se ulazilo kroz dvokrilnu kapiju na istočnom zidu, iz ulice koja se pružala između termi i hrama.⁷⁵¹ Na sjevernoj strani je bio ulaz koji je temenos povezivao sa prostorijama u produžetku. Duž prostiranja temenosa, paralelno sa spoljnim zidom, na udaljenosti od 3, 40 m, bila je sačuvan neprekidna popločana površina od lijepo obrađenih ploča širine 0, 60 m. Na njoj nijesu bili vidljivi tragovi baza stubova iako ucrtani su na Stikotijevom planu. U blizini je bio sačuvano više

⁷⁴⁸ S. Burzanović, T. Koprivica, *op. cit.*, 230.

⁷⁴⁹ П. А. Ровински, *op. cit.*, 382.

⁷⁵⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 85-86; Č. Marković, *op. cit.*, 353; S. Rinaldo Tufi, *op. cit.*, 478.

⁷⁵¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 86. Prag, pronađen *in situ*, identičan je sa pragom iz zgrade za stanovanje.

fragmenata stubova prečnika od oko 0, 30 m. Ovim dimenzijama odgovara fragment stuba pronađen u velikim termama (K I-IV/36).

Za razliku od prvog i drugog hrama, Dijanin hram je orijentisan u pravcu istok-zapad (sl. 5). Naslonjen je na zapadni spoljni zid temenosa pa je apsida izlazila van graničnog zida. Iz središnje tačke luka apsida "izlazio" je zid, na koji su pod pravim uglom nalijegali ostaci nekog zida.

Naos hrama je bio dužine 6 m a pronaos 4, 20 m. Pronaos je od naosa bio odvojen 0, 60 m debelim zidom, koji je sa obje strane bio obložen mermernim pločama. U sredini se nalazio kameni prag za dvokrilna vrata otvora 2, 20 m, širine koja su bila ograđena 0, 40 m širokim dovratnicima.⁷⁵² Uzdizao se iznad popločanog platoa, a preko 0, 22 m visokog i za 0, 15 m izbačenog naokolnog vijenca sokla. Donji dio hrama je imao ukupnu visinu od 1, 30 m.⁷⁵³ Slobodne stepenice su sa desne i lijeve strane bile zatvorene zidom, smatra Stikoti.⁷⁵⁴ Od nivoa pločnika do poda pronaosa vodilo je šest stepenica.⁷⁵⁵

Munro i Stikoti su na različite načine na svojim planovima predstavili ulazni dio u hram. Munro je smatrao da je na ulaznom dijelu postojao puni zid, a Stikoti da hram bio *in antis*, ističući da je nivo poda pronaosa bio na istom nivou sa naosom.

Tokom iskopavanja Dijaninog hrama koja je vršio Rovinski, pronađeno je nekoliko važnih arhitektonskih fragmenata koji više nijesu sačuvani. Uz fasadne stepenice nađene su reljefne predstave dva delfina koji su bili obrađeni sa obje strane (K I-I/19) a u neposrednoj blizini i dva fragmenta velike ribe čija je zadnja strana bila ostavljena grubo obrađena, sa ovalnim rupama za usađivanje (K I/20). Stikoti smatra da su mogle pripadati ogradi slobodnih stepenica hrama. (sl. 6).⁷⁵⁶ Još je Munro primijetio da delfini nijesu mogli biti na balustradama.⁷⁵⁷ To je jasno jer su bili obrađeni sa obje strane, odnosno namijenjeni da se vide sa obje strane, a ne da budu vezani jednom stranom za podlogu. Pomenuti fragmenti nijesu

⁷⁵² P. Sticotti, *op. cit.*, 91.

⁷⁵³ *Ibid.*, 90.

⁷⁵⁴ *Ibid.*

⁷⁵⁵ *Ibid.*, 91; Stepenice su bile visoke 0, 22 m, sa gazištima od 0, 30 m.

⁷⁵⁶ *O Rimskom gradu Doklea u Crnoj Gori*, 21; П. А. РОВИНСКИ, *op. cit.*, 382; P. Sticotti, *op. cit.*, 92-93.

⁷⁵⁷ *O Rimskom gradu Doklea u Crnoj Gori*, 21.

sačuvani. Njihov izgled je poznat zahvaljujući Munroovim fotografijama. U dostupnoj literaturi nijesmo naišli na slične predstave na rimskim hramovima. Predstave delfina obrađenih sa obje strane sačuvane su u teataru u Sabrati.⁷⁵⁸ Čini nam se uvjerljivije tumačenje da su pomenuti fragmenti mogli biti dekorativni elementi velikih termi, koje se nalaze u neporednoj blizini hrama.

Sačuvano je bilo i nekoliko fragmenata simsa (sl. 7) hrama, fragment stuba, fragment jonskog kapitela od bijelog mermera, fragment arhitrava sa frizom dužine 1, 20 m, obrađen sa obje strane.⁷⁵⁹ U unutrašnjosti hrama pronađena je veća količina mermernih ploča (sl. 8 i 9).⁷⁶⁰

Danas se u okolini hrama nalaze samo fragmenti dva stuba (K I-IV/40 i 41) i nekoliko većih arhitektonskih elemenata (sl. 10 i 11). Utvrdili smo da je dio korniša koji je ugrađen u oltarski prostor crkve Sv. Đorđa u Podgorici identičan sa ovim sa Dijaninog hrama (K I-VII/18).⁷⁶¹ Na osnovu opisa i dimenzija, fragment mermernog stuba koji se nalazi u termama (K I-IV/36) mogao bi pripadati Dijaninom hramu.

Od prostorija sa sjeverne strane, jedna, široka 3 m, bila je potpuno otvorena prema dvorištu povezana vratima (1 m širine) čiji je prag nađen *in situ*, sa prostorijom na sjeveru (dimenzija 2, 20 x 7 m). Stikoti navodi da je ova prostorija služila kao ostava za religiozne predmete a ostale prostorije za stanovanje osoblja hrama. Ogradni zidovi debljine 0, 60 m bili su izvedeni od klesanog kamena, bez tragova maltera.

Duž sjevernog zida, na udaljenosti od oko 1 m, pružao se uski kanal prema bočnoj ulici. Na sjevernom zidu portika nalazila su se dva otvora širine 3 m

⁷⁵⁸ L. Galea, *The Architecture and Sculpture of the Roman Theatres in Leptis Magna*, IX, <https://www.academia.edu/9600508/>, fig. 12.

⁷⁵⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 95-96; Fragment stuba bio je donjeg prečnika 0, 42 m; fragment jonskog kapitela bio je visine 0, 20 m sa ležištem za okrugli stub gornjeg prečnika od oko 0, 40 m.

⁷⁶⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 97.

⁷⁶¹ O ugradnji arhitektonskih fragmenata sa Dokleje u crkvu Sv. Đorđa pod Goricom, *cf.* A. Deroko, *Crkva Svetog Đorđa u Podgorici*, Narodna starina XI-29 (1932), 211; J. Нешковић, *Црква Св. Ђорђа у Тумограду*, Старине Црне Горе III-IV (1965-1966), 115 (sl. 13).

bez pragova, bez mogućnosti zatvaranja. Stikoti smatra da su vodili u natkrivenu odaju ili dvorište.⁷⁶²

Na osnovu poznatih elemenata arhitekture, P. Stikoti i Ć. Iveković predložili su rekonstrukciju hrama (sl. 12). Đ. Basler se kritički odnio i prema ovoj rekonstrukciji i predložio novu (sl. 13 i 14).⁷⁶³ Basler smatra da postoje samo dvije mogućnosti rješenja pročelja i prvog i drugog hrama: ili je njihovo lice nosilo 6 stubova sa interkolumnijama od 6 i (srednjom) od 7 modula ili su tu stajala četiri stuba sa srednjom interkolumnijom od 14 modula i arhivoltom između dva srednja korintska stuba. U tom slučaju, smatra Basler, nema mjesta za reljef Dijane. Basleru je ambijent hramova u Dokleji bio sličan kasnoantičkim, sa jakim sirijskim uticajem. Smatrao je da su male mogućnosti da bi se ovi hramovi mogli prihvatiti kao hramovi *in antis*.⁷⁶⁴

Sva tri hrama koja se nalaze južno od *via principalis* imaju sličnu prostornu organizaciju. U pogledu orijentacije Dijanin hram se razlikuje od Prvog i Drugog hrama jer je orijentisan u pravcu istok-zapad i u njega se ulazilo iz bočne ulice, za razliku od prvog i drugog hrama, kojima se pristupalo iz *via principalis*. Sačuvani fragmenti korniša sa Prvog i Dijaninog hrama su identični (K I-VII/12 i K VII/20). Njima se može dodati i fragment koji je uzidan u crkvu Sv. Đorđa u Podgorici. (K I-VII/18). Drugi hram je bio, vjerovato, dio privatne pobožnosti, za razliku od Prvog i Dijaninog hrama.

Ako je opravdano Stikotijeva mišljenje da su hramovi bili *in antis*, to bi bila jedini hramovi ovog tipa sačuvani na istočnoj jadranskoj obali. I u slučaju da je

⁷⁶² P. Sticotti, *op. cit.*, 86-88.

⁷⁶³ Modul Dijaninog hrama kreće se oko 0, 21 m. Sa ovakvim modulom Iveković je na pročelju zgrade dobio srednju interkolumniju sa preko 14 modula, što Basler smatra nemogućim rasponom za ovu vrstu građevina.⁷⁶³ Stikotijev i Ivekovićev predlog, smatra Basler, moguć je samo na dekoraciji fasada gdje je arhitrav ugrađen u zid, pa formalno figurira na stubovima u rasponu od desetak modula. Ukoliko je već postavljena velika mjera interkolumnije, teret epistilnih djelova se rješavao arhivoltama, kao što je urađeno na peristilu Dioklecijanove palate u Splitu, a sličnih rešenja ima ih dosta u Siriji u kasnoantičkom periodu. Basler smatra da bez obzira na činjenicu da su arhitrav i friz izvedeni od jednog komada, nemoguće je da greda debljine 0, 73 m nosi teret simsa i timpanona na slobodnom rasponu od 3, 5 m, koliko iznosi interkolumnija i dva modula oslonaca na stubovima; Ђ. Баслер, *op. cit.*, 141; P. Mijović, Flavijevski iluzionizam u Dokleji, *in: Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 22-23.

⁷⁶⁴ Ђ. Баслер, *op. cit.*, 141.

utemeljenije mišljenje Baslera da se radi o prostilnim tetrastilima ili hekstastilima, nema mnogo sačuvanih sličnih rješenja. Avgustov hram u Puli (sl. 15 i 16), prostilni tetrastil, u timpanonu je imao okrugli medaljon čija reljefna predstava nije sačuvana.⁷⁶⁵ Slično prostorno rješenje imaju i hram u *Aenoni*, *Augusteum* u Naroni (sl. 17 i 18), hram pored teatra u Saloni (sl. 19), Jupiterov hram u Dioklecijanovoj palati (sl. 20).⁷⁶⁶ Mali hram u Aseriji je, vjerovatno, bio prostilni distil (sl. 21).⁷⁶⁷

Hramovi u Dokleji su dio posebne urbanističke cjeline. Forum je zadržao mjesto obavljanja službenog kulta dok su ovi hramovi bili svetišta pojedinačnih božanstava.⁷⁶⁸ M. Suić smatra da se prostorna rješenja ovih hramova mogu smatrati lokalnim arhitektonskim pojavama.⁷⁶⁹

Smatra se da upravo temenos razlikuje hramove istočnog porijekla od zapadnih. Javljaju se u I, ekspanziju doživljavaju u II a već su rijetki u III vijeku.⁷⁷⁰ Iako to ne znači i opredjeljivanje porijekla arhitekture hramova u Dokleji, upadljiva je sličnost sa temenosima sa hramom u Šaik Barakatu (Shaikh Barakat, sl. 17), Musanu (Mushanna, sl. 18) i Kalat Faku (Qal'at Faqra, sl. 19).⁷⁷¹

⁷⁶⁵ G. Fischer, *Das römische Pola. Eine archäologische Stadtgeschichte*, München 1996, 79, 87; K. Džin, *Dekoracija Augustovog hrama u Puli*, *Histria Antiqua* 8 (1998), 139-146; *Ead.*, *Roman Forum Temples in Pula-Religious and Public Use*, *Artium Medieualium* 18/2 (2012), 389.

⁷⁶⁶ M. Ćorić, Đ. Pender, *Temple-Templum*, in: *The Rise and Fall of an Imperial Shrine. Roman Sculpture from the Augusteum at Naroni*, ed. E. Marin, Split 2004, 37-46; J. Mardešić, *Teatar i hram u Saloni*, *Archaeologia adriatica* II (2008); 223-234; J. Jeličić-Radonić, A. Sedlar, *Topografija Antičke Salone (I)-Salonitanska urbs vetus*, *Tusculum* 2 (2009), 25-26; T. Marasović, *O hramovima Dioklecijanove palače*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 35 (1998), 89-103.

⁷⁶⁷ I. Kurilić, *Promišljanja o munificijenciji flamera božanskog Klaudija u Aseriji [Some thoughts on the Euergetism Made by Flamen of Divus Claudius in Asseria]*, *Asseria* 6 (2008), 29-50.

⁷⁶⁸ *Ibid.*, 241 (sl. 99).

⁷⁶⁹ M. Suić, *op. cit.*, 242 (sl. 100).

⁷⁷⁰ W. Ball, *Rome in the East. The transformation of an Empire*, London-New York 2002, 318-326.

⁷⁷¹ *Ibid.*, 318-326, (figs. 88, 89).

IV-3. 7 Ostale građevine

Na više mjesta u gradu i danas su vidljivi ostaci zidova građevina koje nijesu arheološki istražene (sl. 1 i 2).

Munro je na planu grada sa H označio građevinu „iz koje su štrčala tri poveća stuba“. Istražen je samo istočni dio građevine, odnosno dvije prostorije sličnih dimenzija odvojene vratima.⁷⁷² I Stikoti je smatrao da ova građevina zaslužuje da bude istražena (XV na planu), ali nije dobio odobrenje od vlasnika parcele na kojoj se građevina nalazila.⁷⁷³ Po položaju na planu, ovu bi građevinu mogli ubicirati u blizini škole u Dokleji, gdje se i danas nalaze tri stuba (K I-IV/55, 56 i 57).

Južni dio grada predstavlja prostor u kom su, u više navrata, slučajno pronalazeni ostaci građevina. Prilikom izgradnje puta preko lokaliteta 1960. godine, oštećena je prostorija sa ostacima mozaika (sl. 3). U podlogu od tucanika za put ugrađivani su i djelovi arhitektonskih fragmenata sa lokaliteta.⁷⁷⁴ I dvije godine kasnije, prilikom postavljanja stubova za dalekovod, kod prvog stuba uništeni su „temelji konstatovane arhitekture i određeni broj pokretnih nalaza“, a kod drugog stuba konstatovana je „povreda kulturnih slojeva sa bogatim fondom pokretnih nalaza i fragment stuba“ (sl. 4 i sl. 5).⁷⁷⁵ U arheološkim istraživanjima 1964. godine vršeno je otkopavanje „grudice“ na parceli Mare Vrbice, koja se nalazi u južnom dijelu grada. Otkriveni su ostaci zidova građevine sa tri prostorije, približno istih dimenzija. U šutu je nađeno nekoliko fragmenata tegula i amorfne

⁷⁷² O Rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori, 9.

⁷⁷³ P. Sticotti, *op. cit.*, 148.

⁷⁷⁴ UZKDC, *Duklja, Akt Zavoda za zaštitu spomenika kulture*, Cetinje, 7. jul 1962. godine, № 02-879/2, 3-4; *Projekat Duklja-Arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija*, Podgorica maj 1997, 20.

⁷⁷⁵ UZKDC, *Duklja, Akt Zavoda za zaštitu spomenika kulture*, Cetinje, 7. jul 1962. godine, № 02-879/2, 4-5; Preduzeće *Dalekovod* je 1962. počelo da postavlja velike željezne stubove za svoje potrebe, bez odobrenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Radovi su obustavljeni rješenjem *NOO Titograd*, što je i bilo prva pozitivna intervencija vlasti vezana za devastaciju Dokleje. Kako su radovi na montiranju stubova bili daleko odmakli, njihova gradnja je nastavljena. Dva postavljena stuba (5, 20 x 5, 20, sa dubinom 1,90-2 m), uništila su preko 200 m² lokaliteta.

keramike iz perioda kasne antike.⁷⁷⁶ U dijelu grada blizu obale rijeke Morače, 1994. godine, bez saglasnosti Zavoda za zaštitu spomenika kulture, otpočelo se sa kopanjem kanala za vodu.⁷⁷⁷ Tokom ovih radova, oštećeno je nekoliko građevina, od kojih je jedna imala hipokaust, a pronađeni su i ostaci ljudskih kostiju (sl. 6, 7, 8 i 9).⁷⁷⁸

Fragment arhitravne grede sa natpisom *R Pecunia S(ua)* (K II/69), koji je mogao biti dio ktitorskog natpisa neke građevine, pronađen je u području između termi i rijeke Morače, među više arhitektonskih fragmenata.⁷⁷⁹

U geofizičkim istraživanjima Dokleje iz 2007. godine, koja su realizovana u dijelu istočno i sjeverno od foruma, detektovane su negativne anomalije, koje idu u prilog postojanju ostataka građevina, ali su slabije definisane (sl. 10).⁷⁸⁰ Jasnije se, u južnom dijelu grada, vide ostaci izolovanog bloka zgrada koji mogli predstavljati stambeni blok pripadnika aristokratije u Dokleji.⁷⁸¹

U nauci je dugo prisutno pitanje da li je Dokleja imala teatar. Još je Rovinski sugerisao Munrou da započnu iskopavanja na „*ravnom uzvišenju u obliku paralelograma, sa jasno ocrtanim granicama gdje su tri vrlo uske i duboke sobice, slične onima koje se nalaze u amfiteatrima, a služe kao kavezi za divlje zvijeri.*“⁷⁸² Nakon početnih istraživanja, Munro je shvatio da se radi o termama i obustavio dalji rad na njima.⁷⁸³

L. Milunović smatra da se na osnovu nalaza kamene maske u šutu na forumu može pretpostaviti neki vid pozorišnog života u Dokleji (K I-I/12). Maska je slična onoj koja je otkrivena u Risnu. Da je pozorišni život postojao i u mjestima

⁷⁷⁶ UZKDC, Dnevnik 1964, 13. oktobar 1964, 4; UZKDC, O. Velimirović, *Izvjestaj sa arheološkog iskopavanja Duklje 1964. godine*, 2.

⁷⁷⁷ Kanal je bio širine 0,90 m i dubine 1, 20-1, 50 m, u dužini od oko 70 m.

⁷⁷⁸ *Projekat Duklja-Arheološka istraživanja, konzervacija i prezentacija*, Podgorica maj 1997, 20-21.

⁷⁷⁹ J. J. Martinović, *op. cit.*, 168, natis broj 176 (sa starijom literaturom).

⁷⁸⁰ L. Pett, *op. cit.*, 36.

⁷⁸¹ *Ibid.*, 36-37.

⁷⁸² П. А. Ровински, *op. cit.*, 388.

⁷⁸³ T. Koprivica, *op. cit.*, 4.

manjim od Dokleje svjedoči i žeton sa označenim brojem sjedišta pronađen u Budvi.⁷⁸⁴

Tokom istraživanja u jesen 1998. godine u jednoj od prostorija građevine 2 pronađena je bronzana figura glumca u pokretu, sa uzdignutom desnom rukom i maskom na glavi (K I-I/13).⁷⁸⁵ Ipak, materijalnih ostataka o postojanju teatra u Dokleji nema ili još uvijek nijesu otkriveni.

⁷⁸⁴ L. Milunović, *Pozorište Zetski dom: 1884-1896: vrijeme izgradnje-prilog za monografiju*, Cetinje 2006, 10-11; A. Ujes, *Pretpostavke o postojanju antičkih teataru na tlu Crne Gore*, Svjetla pozornice 1 (1997), 7; U Dokleji je pronađena bronzana bista Minerve, zaštitnice pjesnika, glumaca, igrača i svirača na tibiji. Domicijan je posebno poštovao muzički spektakl u čast Minerve, jer je sebe smatrao Minervinim sinom; M. Radulović-Vulić, *Drevne muzičke kulture Crne Gore I*, Cetinje 2002, 177; Britanski arheolozi su 1893. godine pronašli bronzanu figuricu Pana, koja je „ustupljena drugom“; П. А. Ровински, *op. cit.*, 392-393; P. Stikoti je, tokom istraživanja 1902. godine, zabilježio fragment mermernog votivnog labruma, koji nije sačuvan. Na njemu je bila predstavljena scena sa Bahunom, između dvije obodne trake; P. Sticotti, *op. cit.*, 152 (sl. 94); Scene iz Dionizijevog kulta prikazane su na peharu iz groba broj 42 sa jugoistočne nekropole Dokleje. Na ostacima staklenog tanjira nađenog u grobu broj 5 na zapadnoj nekropoli centralna muška figura prikazana je kako igra ispred građevine sa stubovima. Na fragmentu tanjira iz groba broj 5 predstavljena je figura sa kozjim nogama, za koju se pretpostavlja da predstavlja grčkog boga Pana, odnosno neki motiv iz Dionisovog kulta; Церманивић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 205, 211, *et passim*.

⁷⁸⁵ D. Drašković, *op. cit.*, 123-131.

IV-4 ISTOČNI DIO GRADA

Na postojanje hrišćanske Dokleje pažnja naučne javnosti skrenuta je pronalaskom *Podgoričke čaše*. Tek dvije decenije kasnije, 1893. godine, radom britanske arheološke misije, predvođene Munroom, u istočnom dijelu grada otkriven je kompleks koji čine bazilika A, bazilika B i krstoobrazna crkva (sl. 1 i 2).⁷⁸⁶

U odnosu na situaciju neposredno nakon iskopavanja savremeno stanje ovih crkava neuporedivo je lošije. Za njihovu rekonstrukciju, odnosno za proučavanje sakralne topografije hrišćanske Dokleje, veoma je važno postojanje Munroovih dnevničkih zabilješki, *Izveštaj* i foto dokumentacije koja je nastala tokom ovog istraživanja. Ovakav stav ne mogu osporiti ni činjenice da pomenutoj dokumentaciji nedostaju precizni podaci o identifikaciji slojeva kao i o mjestima pronalaska fragmenata arhitektonske plastike te neutemeljenost nekih Munroovih tumačenja.

Nakon rada britanske misije, na kompleksu u istočnom dijelu grada, reviziona istraživanja vršena su tek 1954. i 1955. godine ali su njihovi rezultati samo djelimično publikovani.⁷⁸⁷ U oktobru 2011. godine, ovaj teren je istraživan neinvazivnom metodom, totalnom stanicom.⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ O rimskom gradu Dokleja u Crnoj Gori, 22-30; T. Koprivica, *Diary Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 1-15.

⁷⁸⁷ UZKDC, A. Mišura, *Doclea (Duklja) i lanjski arheološki radovi osobitim obzirom na pisane spomenike (epigrafija)*, 1-9; V. Korać, *Krstoobrazna crkva na Duklji, deo izveštaja o iskopavanjima na Duklji u 1954.*, Pročitano na sednici Arheološkog muzeja SAN 9. maja 1955, 1-10; I. Nikolajević-Stojković, *Izveštaj o radu na Duklji 1954. godine*, 1-9; Đ. Stričević, *Arheološka iskopavanja u Duklji*

Pozicija hrišćanskih crkava u odnosu na forum grada podsjeća na onu u Saloni, gdje se episkopski centar formirao sjeverno od antičkog središta grada, kao i na *Traguriumu* (Trogiru) gdje su južno od episkopskog hrama otkriveni nalazi ranohrišćanske memorije, a slična je pozicija hrišćanskog kompleksa u *Aenoni* (Ninu).⁷⁸⁹

Na Stikotijevom planu Dokleje, prolaz *g₁* u bedemu (od strane rijeke Morače), otvoren je u liniji crkava. Nije poznato da li je ovaj prolaz prvobitan ili je probijen naknadno, sa nastankom hrišćanskog kompleksa. U ovom dijelu danas nema sačuvanih tragova bedema.⁷⁹⁰ Početkom XX vijeka, Stikoti je, istočno od bazilike A, ucrtao tragove zidova jedne građevine koje nije istraživana.

IV-4. 1 Bazilika A

Bazilika A je danas mnogo lošije očuvana (sl. 1) u odnosu na vrijeme kada su je istraživali britanski arheolozi i kada su zidovi bili sačuvani do visne od 0, 90 do 1, 50 m (sl. 2).

Bazilici A (sl. 3, 4, 5) se prilazi sa južne strane (sl. 6). Na početku koridora koji je vodio prema njoj, na 30 m udaljenosti od ulaza, Munro je definisao propileje

1954. godine-kompleks krstoobrazne crkve. Referat pročitao na sednici Arheološkog instituta SAN 9. V 1955. g., 1-18; Д. Вучковић-Тодоровић, Ђ. Стричевић, Дукља код Титограда. Римско насеље, Старице, н. с. VII/VIII (1956-1957), 409-410; И. Николајевић-Стојковић, Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори, Београд 1957, 63-69; В. Кораћ, Дукља, Старице, н. с. IX-X (1958-1959), 378-379; *Id.*, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (*Doclea*), Старице LIX (2009), 191-219.

⁷⁸⁸ S. Gelichi, S. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 10-40.

⁷⁸⁹ M. Suić, *op. cit.*, 246; T. V. Marasović, Ristrutturazione della città sulla costa orientale Adriatica nell'epoca paleocristiana, in: *Actes du XIe congrès international d'archaeologie chrétienne*, Lyon, Vienne, Grenoble, Genève, Aoste, 21-28 septembre 1986, Rome 1989, 341 (fig. 12); I. Stevović, *op. cit.*, 77-78.

⁷⁹⁰ P. Sticotti, *op. cit.*, 62.

(sl. 7).⁷⁹¹ Na gredi stepenika 1893. godine su bile sačuvane baze dva stuba *in situ* (K I-III/21). U blizini su pronađeni i fragmenti dva stuba i ravan „vizantijski kapitel“ velikog prečnika.⁷⁹² Stubovi su, prema Munrou, bili preveliki za očuvane baze. Uz istočni i zapadni dio zida bili su položeni pilastri, koji su Munrou izgledali disproporcionalni u odnosu na portik.⁷⁹³ Na fotografiji propileja vidljivo je da su za gradnju korišćene spolije. Pored portika su pronađena i dva mermerna fragmenta, sa natpisima, vjerovatno od rimskih nadgrobnih spomenika.⁷⁹⁴ Nije nam poznato koji su to natpisi. Na 3 m od propileja nalazio se poprečni zid i u njemu zazidani otvor. Od propileja ka bazilici prostirala su se paralelno dva zida. Danas se samo djelimično mogu pratiti ostaci istočnog zida. Munro je zabilježio da je istočni zid na početku bio udvostručen, onda jednostruk, pa opet udvostručen, pa jednostruk.⁷⁹⁵ Na sredini koridora otkopan je ostatak zida za koji je Munro smatrao da je kasnijeg datuma ili da je samo podloga pločnika. Pored vrata bazilike A, sa spoljašnje strane, otkopan je pločnik, pronađen je otisak stuba, a u uglu i fragment prozorske tranzene⁷⁹⁶ ugrađen u pločnik koje je, kao navodi Munro, izgledao kao slivnik za odvod vode, kao i fragment jednog natpisa (K II/82).⁷⁹⁷

Sličan prolaz se pružao duž episkopskog kompleksa u Saloni, a slično rješenje sačuvano je na južnoj strani Lateranske krstionice u Rimu.⁷⁹⁸ Ulaz je, vjerovatno, predstavljao početnu tačku kompleksa koje su činili različiti objekti, među kojima je bilo i najstarije mjesto ispovijedanja hrišćanskog kulta u gradu.⁷⁹⁹

Iz prolaza se, kroz vrata u južnom zidu (sl. 8), ulazilo u narteks bazilike A, nepravilnog trapezastog oblika. Danas je od narteksa vidljiv zapadni i dio istočnog zida (sl. 9 i 10). U zapadnom zidu narteksa primijetne su spolije (K I-III/14).

⁷⁹¹ T. Koprivica, *op. cit.*, 9-10 (fig. 14); I. Stevović, *op. cit.*, 80.

⁷⁹² Ovaj kapitel je, sva je prilika, prikazan na fotografiji sa stubovima i kapitelima na zapadnoj strani krstoobrazne crkve i bazilike B.

⁷⁹³ J. A. R. Munro, *Diary*, September 23rd (Saturday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 9.

⁷⁹⁴ J. A. R. Munro, *Diary*, September 22nd (Friday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 9.

⁷⁹⁵ J. A. R. Munro, *Diary*, September 23rd (Saturday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 9.

⁷⁹⁶ Munro je zabilježio da je fragment tranzene koji je uzidan isti kao i fragmenti koje je pronašao u bazilici.

⁷⁹⁷ J. J. Martinović, *op. cit.*, 174-175, natpis br. 190 (sa starijom literaturom).

⁷⁹⁸ I. Stevović, *op. cit.*, 80.

⁷⁹⁹ *Ibid.*

Stepenice na južnom kraju narteksa, koje su bile glavni ulaz u narteks, odnosno baziliku, Munro su izgledale kao dodatak iz kasnijeg perioda.⁸⁰⁰ Munro bilježi, a to se uočava i na fotografiji (sl. 11), da su na sredini zapadnog zida narteksa bila tri stepenika koja su vodila van narteksa ka nekoj vrsti konstrukcije „at high level“, koju su činila dva para paralelnih blokova koja su formirala neku vrstu pasaža. U *Izvještaju* stoji da su se iza ovog zida nalazile tri prostorije bez vrata.⁸⁰¹ Munro nije istraživao ovaj dio jer je, kako navodi, iskopavanje bilo otežano.⁸⁰² Sigurno je da bi arheološka istraživanja ovog dijela kompleksa, gdje je danas vidljiva velika gomila kamenja i šuta, mogla upotpuniti sliku o izgledu kompleksu. Moguće je da se u ovom dijelu mogao nalaziti episkopski kompleks. Iako nije imao uvid u Munroove fotografije, P. Mijović je sugerisao da se u episkopskom gradu, odnosno Dokleji, treba tražiti episkopski kompleks.⁸⁰³

U baziliku A (sl. 12) ulazi se iz narteksa vratima u zapadnom zidu, od kojih je očuvan kameni prag (sl. 13). Bazilika A je trobrodna, dimenzija 23 m x 16 m, podijeljena na 3 broda, centralni širine 9 m i dva bočna širine po 3, 5 m. Tragovi podjele na brodove sačuvani su samo na nekoliko mjesta, u nivou zemlje. (sl. 14 i 15).⁸⁰⁴ Glavni brod je od bočnih bio odvojen kolonadom od po sedam stubova između kojih je bio razmak oko 2, 7 m.⁸⁰⁵ Južni brod nije bio dobro očuvan kao sjeverni.

Krajnji stub na sjevernoj strani, nalazio se u položaju u kome je i srušen, između svoje baze i kapitela (sl. 12). Ostali stubovi i kapiteli pronađeni su „in their proper positions“(K I-IV/73, 74, 75).⁸⁰⁶ Osnove stubova u sjevernom brodu su 1893. godine bile većinom *in situ*, što je pomoglo da se precizno definišu bočni brodovi bazilike. Čini se sa fotografija da se radi o stubovima različitih prečnika. Na lokalitetu je danas samo jedan fragment stuba (I-IV/42).

⁸⁰⁰ J. A. R. Munro, *Diary*, September 16th (Friday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 7.

⁸⁰¹ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 26.

⁸⁰² J. A. R. Munro, *Diary*, September 16th (Saturday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 7.

⁸⁰³ P. Mijović, „Episkopski grad Dioklija“, in: *Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 41.

⁸⁰⁴ S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 24.

⁸⁰⁵ *O Rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 25.

⁸⁰⁶ J. A. R. Munro, *Diary*, September 14th (Thursday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.* 6.

Južni (sl. 16 i 17) i sjeverni (sl. 18 i 19) brod bazilike A se na istočnoj strani završavaju pravougaonim prostorijama koje su bile povezane vratima sa bočnim brodovima. U sjevernoj prostoriji pronađena je velika ravnu ploča od travertina koja je bila dio neke konstrukcije na čijem licu su bile tri velike okrugle šupljine, koje su mogle biti udubljenja za stubove. Munro je pretpostavio da bi ovo mogao biti oltar okrenut naopačke.⁸⁰⁷ Na zapadnom dijelu južnog broda bazilike Munro je otkrio vrata i zabilježio da su se slična vrata nalazila i na zapadnom zidu sjevernog broda i da su zazidana „in antiquity“.⁸⁰⁸ Na planu bazilike zazidana vrata na zapadnom zidu sjevernog broda nijesu označena dok je to na Munroovoj fotografiji vidljivo.

Na istočnoj strani bazilika A se završava apsidom poligonalnom sa spoljašnje strane a polukružnom sa unutrašnje, prečnika 6, 6 m (sl. 20). Pod apside bio je uzdignut za 0, 20 m u odnosu na pod broda (sl. 21). U apsidi je 1893. godine bio očuvan sintronon, širine 0, 50 m. Munro je zatekao samo grubi kamen, dok mermerne ploče sjedišta nijesu bile sačuvane. Episkopski prijesto u sredini sintronona, kako navodi Munro, bio je bar dva puta viši od sjedišta i imao je tri stepenika.⁸⁰⁹ Nijesu sačuvani fragmenti koji bi pokazali kako je apsida bila odvojena od beme jer je ivica beme bila odlomljena. Munro smatra da je baza na južnom uglu apside mogla služiti kao dio osnove za oltarsku pregradu i zaključuje da je časna trpeza postojala ispred episkopskog trona.⁸¹⁰ Ispred apside je bila solea, izdignuta 0, 05 m iznad nivoa poda. Ovaj dio je imao mozaičku dekoraciju.⁸¹¹ Ispred apside su na oplatu bili položeni fragmenati koji su, kako se Munrou činilo, formirali grubi grob a na jednom od njih je bio natpis na latinskom (K II/89).⁸¹² Radi se o natpisu sa oltara na kome je štovan carski kult (*at aram Caesaris*).

⁸⁰⁷ J. A. R. Munro, *Diary*, September 14th (Thursday)1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 6; O izgledu oltarskih pregrada ranih hrišćanskih crkava cf. J. Jeličić-Radonić, *Altar Types in Early Christian Churches in The Province of Dalmatia*, Hortus Artium Medievalium (2005), 19-39.

⁸⁰⁸ J. A. R. Munro, *Diary*, September 14th (Thursday)1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 7.

⁸⁰⁹ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, *op. cit.*, 23.

⁸¹⁰ *Ibid.*, 23.

⁸¹¹ *Ibid.*, 24.

⁸¹² J. J. Martinović, *op. cit.*, 179 (sa starijom literaturom).

U oltarskom prostroru pronađeno je više fragmenata kamene plastike (sl. 22). Munro je organizovao radnike koji su ...“arranged the fragmenti, capitals, columns, etc. in fancy way which may puzzle the archeological vistitor“, tako da nam fotografije ne svjedoče o originalnom mjestu pronalazaka ovih fragmenata.⁸¹³ Među njima su fragmenti mermernih ploča, veći broj krstova (K I-XV/13), fragmenti tranzena (K-I-XIII/4, I-XIII/5). Munro navodi da je „najistaknutiji fragment fragmentovana mermerna ploča sa centralnim šestokrakim krstom okruženim sa po pet traka, i sa još dvije ispreplijetane trake iznad, koje se vitičasto pružaju na obje strane krsta i završavaju bršljenovim listovima“ (K I-XV/12). Zadnja strana ove ploče bila je ukrašena jednostavnim krstom, da se vidi sa obje strane. U šutu su prepoznata još njena fragmenta.⁸¹⁴ Pronađeno je nekoliko mermernih stubića (K I-XIV/7, 8 i 9), jedan stub (K I-XIV/6), više malih stubova, kao i fragmenti stuba sa spiralnim kanelurama (K I-XIV/10).⁸¹⁵ Munro ove fragmente poredi sa Ravenom, a navodi da su slični ornamenti mogu vidjeti u džamiji u Bitiniji.⁸¹⁶ Pronađeno je i više kapitela-jedan jonski sa krstom, više impost kapitela i dva korinstka (K-VI/24, 25/26), koja su identična sa onim iz bazilike sa foruma (sl. 23).⁸¹⁷ Kapiteli koji su preuzeti sa bazilike mogli bi da predstavljaju svjedočanstvo o poznavanju prakse upotrebe i simbolike antičke klesane plastike u izgradnji prvih hrišćanskih građevina, počev od crkve Sv. Petra u Rimu, gdje su korintski kapiteli postavljeni jedan naspram drugog na mjestu razdvajanja glavnog broda od transepta ili solee, pa I. Stevović pretpostavlja da su se u bazilici A od početka nalazili nad krajnjim istočnim stubovima.⁸¹⁸ Nema sačuvanih kapitela koji odgovaraju predstavljenim na fotografijama.⁸¹⁹

⁸¹³ J. A. R. Munro, *Diary*, September 21st (Thursday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 6.

⁸¹⁴ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 27.

⁸¹⁵ *Ibid.*, 27.

⁸¹⁶ *Ibid.*

⁸¹⁷ J. A. R. Munro, *Diary*, September 14th (Thursday), September 15th (Friday) 1893; *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 25; T. Koprivica, *op. cit.*, 6.

⁸¹⁸ I. Stevović, *op. cit.*, 81. O praksi upotrebe spolija, cf. M. Fabricius Hansen, *The Eloquence of Appropriation: Prolegomena to an Understanding of Spolia in Early Christian Rome*, Rome 2003, 124-128.

⁸¹⁹ Kapitel (K I-VI/35) koji odgovara ovim iz bazilike A identičan je sa jednim snimljenim na fotografiji šezdesetih godina XX vijeka.

Kao posebno značajno otkriće Munro navodi ...“the flooring of the apse and in front of it has been raised 6 or 8 inches-the old floor remains below, without mosaic and explains the level of the column base at the south corner of the apse”.⁸²⁰ Ostaci baze ovog stuba jasno su uočljivi na fotografiji dok su na planu bazilike, koji je publikovan uz *Izvještaj*, ucrtani, ali u istom nivou sa podom apside. Na sjevernoj strani apside mozaička dekoracija se pružala i ispod kamenih klupa, na osnovu čega je jasno da je sintonon izveden kasnije u odnosu na gradnju crkve.⁸²¹ Prema Munroovim zapažanjima, u apsidalnom dijelu bazilike A možemo identifikovati tri sloja-najstariji sloj bez mozaika čiji nivo odgovara nivou baze stuba na južnoj strani, potom izdignut pod apside i prostora ispred nje, sa očuvanom mozaičkom dekoracijom i najmlađi sloj iz vremena kada je postavljen sintronon i episkopska katedra. Iz dnevnčkih zabilješki nije jasno u kakvim su odnosima ove faze sa ostalim djelovima bazilike.

U revizionim istraživanjima 1954-1955. godine u bazilici A su pronađeni: „fragmenti korintskog i jonskog kapitela, deo oplata sintonosa ili katedre, jedna kamena noga koja je takođe pripadala sintronosu i fragment parapetne ploče dekorisan sa jedne strane reljefom krljušti u kojoj su isklesani krstovi“⁸²² (K I-XV/5). Ovaj i još nekoliko fragmenata koji se nalaze u Arheološkom depou JU Muzeji i galerije Podgorice mogli bi pripadati fragmentima nađenim 1893. godine u bazilici A (K I-XV/6, 7, 8, 9, 10). U šutu pored bazilike A, 2013. godine evidentirali smo samo jedan fragment (K I-XV/1) koji se više ne nalazi na lokalitetu. Na osnovu *Izvještaja* britanskih arheologa i revizionih istraživanja 1954-1955. godine, kamena plastika bazilike A datovana je u pred-justinijansko vrijeme.⁸²³

Na osnovu sačuvanih fragmenata, uvidom u fotografije i postojeću situaciju na terenu, nije moguće zaključiti kako je izgledala oltarska pregrada u bazilici A. Stubići pronađeni u bazilici A (K I-XIV/6, 7, 8, 9, 10), kao i oni koji se

⁸²⁰ J. A. R. Munro, *Diary*, September 21st (Thursday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 6.

⁸²¹ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 23.

⁸²² И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, Београд 1957, 64.

⁸²³ *Ibid.*, 64.

čuvaju u Arheološkom depou JU Muzeji i galerije Podgorice (K I-XIV/1, 2, 3) veoma su slični onim koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Splitu a porijeklom su iz Salone (sl. 24 i 25). Možemo samo pretpostaviti, na osnovu sličnosti sa sačuvanih fragmentima, da je i oltarska pregrada u bazilici A mogla biti slična oltarskoj pregradi u Manastrinama u Saloni koja se datuje u VI vijek.⁸²⁴ U oltarskom prostoru u Manastrinama se, uz oltarsku pregradu, nalaze dva stuba, čija mjesta odgovaraju onim koje je Munro zabilježio sa južne strane oltara u bazilici A (sl. 26). Slična organizacija prostora ispred oltara sačuvana je u bazilici na Gradini u Martinićima. Ovaj prostor, "ograđen parapetnim pločama, koji se od sredine prezviterijuma usmjerava u naos" nazivan je i *schola cantorum*.⁸²⁵

U blizini jugozapadnog ugla bazilike A otkriveno je nekoliko velikih blokova (sl. 27 i 28) sa uklesanim rozetama u centru i floralnim motivom uokvirenim kružnicom (K I-XV/14, XV/15, XV/16 i XV/17), koji su pronađeni licem okrenutim na dolje, direktno na mozaiku. Munro su ličili na stranice sarkofaga koji su mogli biti korišćeni za baze stubova.⁸²⁶ Na njima su bili ostaci maltera. Uvidom u sačuvane fotografije jasno je da je Munro pogrešno protumačio ove fragmente i da oni ne mogu biti stranice sarkofaga ili baze stubova.⁸²⁷ One bi mogle pripadati parapetnoj pregradi kojom je južni brod bio odijeljen od glavnog broda.⁸²⁸ Munro navodi da je slične predstave vidio i na starom turskom groblju iznad gradskih zidina i u blizini crkve na Zlatici.⁸²⁹ Dvije slične ploče, iako im nijesu navedene dimenzije, evidentirao je V. Korać pored crkava u Doljanima (sl. 29).⁸³⁰ U južnom brodu bazilike Munro je pronašao cipus sa predstavom poprsja tri figure,

⁸²⁴ *Salona I, Catalogue de la sculpture architecturale paléochrétienne se Salone*, eds. N. Duval, E. Marin, C. Metzger, Rome-Split 1994, 236-237.

⁸²⁵ B. Кораћ, *Мартинићи. Остаци раносредњовековног града*, Београд 2001, 89-90; E. De Benediktis je u doktorskoj disertaciji *The Scola Cantorum during the High Middle Ages* (1983) dokazala da je termin *schola cantorum* pogrešno prenijet na predoltarski prostor.

⁸²⁶ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 25.

⁸²⁷ Jedan kameni blok iz ove skupine, prepoznali smo među fragmentima kamene plastike i sarkofaga koji se nalaze u dvorištu Kuslevove kuće, JU Muzeji i galerije Podgorici.

⁸²⁸ T. Koprivica, *op. cit.*, 7-8; I. Stevović, *op. cit.*, 81.

⁸²⁹ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 25.

⁸³⁰ B. Кораћ, *Дољани-Златица, Подгорица Остаци ранохришћанских грађевина*, Зограф 33 (2009), 3 (sl. 4).

čiji gornji dio nije bio sačuvan (K II/83),⁸³¹ a ispred južnog zida nađen je fragment natpisa, čija slova su bila naglašena crvenom bojom (K II/26).⁸³²

Na čitavoj površini poda bazilike A bila je sačuvana mozaička dekoracija, najslabije u naosu, a najbolje u južnom brodu (sl. 30 i 31).⁸³³ Anderson je opisao: „The patterns interlaced spirals, or diamonds and squares and are worked out in some five or six colors“.⁸³⁴ Iz prepiske Rovinskog i Munroa početkom 1894. godine, saznajemo da je britanskog arheologa interesovalo da li su mozaici u bazilici A adekvatno zaštićeni.⁸³⁵ Rovinski, pravdajući se, saopštava da zbog svojih privatnih obaveza i loših vremenskih uslova, nije uspio da se postara o zaštiti lokaliteta. Prilikom istraživanja 2011. godine pronađena su samo dva mala fragmenta mozaika (sl. 32).⁸³⁶ Do južnog zida, na krajevima brodova, vidljiv je geometrijski okvir, koji je karakterističan za mozaike V i VI vijeka.⁸³⁷ Ediktom cara Valentinijana iz 427. godine zabranjeno je korišćenje hrišćanskih simbola, prvenstveno krsta, na podovima crkava, što je dovelo do razvitka bogatog sistema geometrijskih ornamenata. Veliki geometrijski tepisi, inovacija istočnog Mediterana, brzo su se proširili i na Grčku, gdje su očuvani u crkvama u Epidauru, Dafnuzionu, i Pisidijanu kod Antiohije, da bi se našli i u velikim centrima kao što su Stobi, Herakleja Linkestis, Caričin grad, Filipi, Filipopolis, Sandansk, Amfipolis, Stara Zagora.⁸³⁸ Na fotografijama u Dokleji se prepoznaju anikonični motivi, Salomonov čvor, dijamant. Solomonov čvor nalazimo na mozaicima vile s Argosa, u sjevernom transeptu bazilike D i E u Nea Anhalosu, u Epidauru, Teotoku u Tesaliji, Abtikiri u Boetiji, katedralnoj crkvi u Apameji u Siriji i dr.⁸³⁹ Motivi na mozaicima u bližem okruženju

⁸³¹ J. J. Martinović, *op. cit.*, 175, natpis br. 191 (sa starijom literaturom).

⁸³² *Ibid.*, 140, natpis br. 126 (sa starijom literaturom).

⁸³³ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 25.

⁸³⁴ Arhiv Arheološkog muzej u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3, *Anderson to Jelić*, Sheffield, 10 August 1894.

⁸³⁵ Ashmolean Museum of Art and Archaeology, University of Oxford, Archive, J. A. R. Munro, Doclea, *Rovinski à Munro*, Cetigne, 17/29 I 1894, dokument bez arhivskog broja.

⁸³⁶ S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 40 (T II, 2. 8 A i B).

⁸³⁷ Б. Вранешевих, *Слика раја на подним мозаицима на Балкану: од 4. до 7. века* (doktorska disertacija odbranjena 2014. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu), 108.

⁸³⁸ *Ibid.*, 134 (sa starijom literaturom).

⁸³⁹ W. R. Carher, *Church, Society and the Sacred in Early Christian Greece (doctoral dissertation)*, The Ohio State University 2003, 150-166; Б. Вранешевих, *op. cit.*, 141.

Dokleje, bazilici u Budvi, u vili u Mirištima, na Svetomiholjskoj Prevlaci kod Tivta, poznati su nam samo fragmentarno.⁸⁴⁰ Mozaička dekoracija u bazilici A slična je onoj u Marusincu iz memorije koja se datuje u V vijek (sl. 33).⁸⁴¹ Analogije sa navedenim mozaicima pokazuju da se podni mozaik sačuvan u bazilici A može datovati u period V-VI vijeka.

Krov bazilike A, prema Munroovom mišljenju, bio je od drvenih greda, pokriven ciglama. Ovo zaključuje na osnovu odsustva arhitravnih greda.⁸⁴² Prvo je pao krov, smatra Munro, pa stubovi, koji su počivali na nekoliko inča šuta. Potom su srušeni i zidovi, koji su zatrpali sve.⁸⁴³ U neposrednoj blizini lokaliteta i danas je vidljiva velika količina opeka.

Munro je pretpostavljao da je „kvadrat“ južno od bazilike A atrijum.⁸⁴⁴ Danas je ovaj prostor zarastao u vegetaciju i nije moguće identifikovati njegove zidove (sl. 34 i 35). Iz istog razloga nije ga bilo moguće istražiti totalnom stanicom 2011. godine.⁸⁴⁵

Zid na sjevernoj strani atrijuma pripadao je, prema Munrou, klastru od koga su ostale dvije male prostorije i baze i stabla stubova koji se nijesu nalazili na svom originalnom položaju.⁸⁴⁶ U prostoriji koja se graniči sa južnim zidom bazilike i istočnim zidom pasaža, Munro je zabilježio cementnu podnu oblogu u jugozapadnom dijelu i oblogu od crijepa u sjeveroistočnom dijelu. Dvije baze stubova stajale su na podlozi, formirajući neku vrstu klupe, pa je Munro

⁸⁴⁰ Ђ. Јанковић, *Српско Поморје од 7. до 10. столећа*, Београд 2007, 90 (sl. 76); cf. M. Zagarčanin, Nova istraživanja rimske i ranovizantijske vile na lokalitetu Mirišta u Petrovcu [New Research of Roman and Early Byzantine Villa on the Site Mirišta in Petrovac], in: *Nova Antička Duklja V [New Antique Doclea V]*, Podgorica 2014, 19-58; *Id.*, Antička i ranovizantijska arheološka svjedočanstva na Svetomiholjskoj Prevlaci kod Tivta. Preliminarni rezultati istraživanja od 1997. godine do 2011. godine [Roman and Early Byzantine Archaeological Testimony on Svetomiholjska Prevlaka near Tivat], in: *Nova Antička Duklja VI [New Antique Doclea VI]*, Podgorica 2015, 114-115.

⁸⁴¹ M. Buzov, Mozaičke radionice, in: *Antički i ranohrišćanski mozaici s natpisom u Hrvatskoj*, Zagreb 2014, 60-69 (sl. 8).

⁸⁴² J. A. R. Munro, *Diary*, September 14th (Thursday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 9.

⁸⁴³ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 25.

⁸⁴⁴ J. A. R. Munro, *Diary*, September 27th (Wednesday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

⁸⁴⁵ S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 23.

⁸⁴⁶ J. A. R. Munro, *Diary*, September 28th (Thursday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

pretpostavio da je ovo možda bilo klaustarsko dvorište.⁸⁴⁷ U južnom dijelu druge prostorije bio je sačuvan je pod. Munro je istočni zid atrijuma locirao pored objekta koji je identifikovao kao cistijernu za vodu, čija lokacija nije ucrtana ni u jednom poznatom planu grada.⁸⁴⁸ Nije jasno da li je smatrao da je cistijerna građevina koja se na fotografijama vidi istočno od bazilike A (sl. 21). Građevina slična ovoj se vidi i istočno od bazilike B i krstoobrazne crkve.⁸⁴⁹ Ako je ovo zaista cistijerna, onda je jasnije zašto u bazilici A nije bilo krstionice ili ona nije još uvijek pronađena. Tertulijan navodi da nije važno gdje se obavlja krštenje, u moru, rijeci, fontani, cistijerni (*De baptismo*, 4).⁸⁵⁰

Atrijum, južno od crkve, prema mišljenju I. Stevovića, svedoči o osmišljenosti prostorno-ikonografskom koncepta kompleksa. Dispoziciju atrijuma povezuje sa drugim arhitektonskim i simboličkim obilježjima hrama.⁸⁵¹

Na osnovu uvida u fotografije i Munroovih zabilješki, vidi se da je u bazilici A bilo pregradnje. Na južnom zidu su zazidana dva prolaza koja su baziliku povezivala sa atrijumom (sl. 36), ulazi u bočne brodove iz nartekse su zazidani (sl. 37). I Munrova opservacija o dva ili više slojeva mozaika ispred apside ide u prilog ovome. Munro je zabilježio da je ispred ulaza u narteks fragment tranzene, iste kao i one koje su pronađene u glavnom brodu, bio upotrijebljen kao spolija u podu. Nije poznato kada je nastala bazilika A i kada je na njoj intervenisano. Datiranje mozaika u V ili VI vijek vrlo je široko i pri tome nije nužno da su mozaici nastali u isto vrijeme kada i crkva.

Nije mnogo istraživača razmatralo pitanje porijekla arhitektonskih rješenja u Dokleji i vremena njenog nastanka. Munro i Stikoti su arhitekturu

⁸⁴⁷ J. A. R. Munro, *Diary*, September 27th (Wednesday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

⁸⁴⁸ J. A. R. Munro, *Diary*, September 27th (Wednesday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

⁸⁴⁹ Ove kule nije evidentirao Stikoti koji je Dokleju drugi put posjetio u ljeto 1902. godine.

⁸⁵⁰ *Late Antiquity. A Guide to the Post Classical World*, eds. G. Warren Bowersock, P. Brown, O. Grabar, Harvard University Press 2000, 332.

⁸⁵¹ I. Stevović navodi da je atrijum „prisustvom članova zajednice u hrišćanskoj svijesti simbolički i razgraničavao i objedinjavao prošlo vreme rimske religioznosti, onovremenu sadašnjost manifestovanu ritualima pripreme za obred i večnu budućnost Hristovog carsta“; I. Stevović, *op. cit.*, 78-79.

povezivali sa crkvom Sv. Klimenta u Rimu, mada je Stikoti konstatovao da je za vrijeme Justinijana bazilika A pregrađivana.⁸⁵² Bočni brodovi u crkvi, smatra je Stikoti, su riješeni isto kao i Sv. Simfor u Rimu⁸⁵³ P. Mijović je smatrao da su pastoforije bile naknadno dozidane uz apsidu a da je na mjestu bazilike A ranije bio mali hrišćanski hram.⁸⁵⁴ N. Spremo Petrović, analizom proporcija crkve i njenog istočnog dijela, zaključuje da se ona uklapa u tip bazilika karakterističan za teritoriji Istočnog ilirika u period od IV do VI vijeka. Baziliku A smješta u grupu bazilika čiji je proporcijski sistem naosa "pravougaonik dobijen obrtanjem dijagonale kvadrata," odnosno pravougaonik koji se dobija iz kvadratnog korijena 2:1, kakav se srijeće kod bazilike sa grobnicom u Nišu, u gradskoj bazilici Stobija, u basilica A Nea Anhialosa, u bazilici Diona pod Olimpom, Sijas na Kritu i bazilici A na Filipima-odnosno u bazilikama grčke škole.⁸⁵⁵ R. Vujačić smatra da je bazilika A iz vremena Justinijanove obnove.⁸⁵⁶

I. Stevović ističe da, po morfološkim obilježjima, bazilika A ima dosta sličnosti sa ranohrišćanskim crkvama tipa hramova na istočnoj strani hodočasničkog svetišta Sv. Simeona Stolpnika (Qalaat Semaan) (sl. 38), bazilike A u Resafi (R'safah) (sl. 39), crkve Sv. Pavla i Mojsija u Dar Kiti (Dar Qita) (sl. 40), kao i one u Kasr Seriju (Qasr Serī), koje se datuju od početka V do prvih decenija VI vijeka kao i istočne crkve Bogorodičinog kompleksa u Efesu, dovršenog do 400. godine (sl. 41) i crkava u Bodrumu (sl. 42 i 43).⁸⁵⁷ Ovaj tip građevine povezan je sa zbirkom kanonskih pravila *Constitutiones Apostolorum*, čija je redakcija dovršena krajem IV vijeka i koja je bila okosnica religioznosti i liturgijskih obreda na tlu antiohijske patrijaršije. U njemu je bilo obrazloženo i kako bazilike treba da izgledaju. „Dužina bazilike morala je biti dvostruko veća od širine a njen oltarski dio organizovan u vidu središnjeg polukružnog prostora flankiranog

⁸⁵² O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori, 27; P. Sticotti, *op. cit.*, 139; I. Stevović, *op. cit.*, 85, n. 395.

⁸⁵³ P. Sticotti, *op. cit.*, 139.

⁸⁵⁴ P. Mijović, Ranohrišćanski spomenici Praevalisa, in: *Kulture Crne Gore*, Titograd 1987, 88-89 (sl. 33).

⁸⁵⁵ N. Spremo Petrović, *Proporcijski odnosi u basilikama ilirske prefektore*, Beograd 1971, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 30-31, 34 (T XI).

⁸⁵⁶ R. Vujičić, *Srednjovjekovna arhitektura i slikarstvo Crne Gore*, Podgorica 2007, 22-24 (sk. 1).

⁸⁵⁷ I. Stevović, *op. cit.*, 83.

đakonikonom/sakristijom na sjevernoj strani, i odajom za relikvije na južnoj.”⁸⁵⁸ Crkve u Mšabahu (Mshabbak), Babiski (Babisqā) (sl. 44) i Behju (Behyô) (sl. 45), koje su datovane u kraj IV i početak V vijeka, imaju atrijum na južnoj strani, prostorije južno od apside u kojima su pronađeni mali kameni relikvijari i po dva portala u južnim zidovima crkava kao što je bio slučaj u bazilici A. Ove građevine nijesu bile neposredan uzor za baziliku A u Dokleji, ali je njihova cjelokupna struktura podražavala monumentalnije ali i daleko slabije očuvane ili iz izvora poznate hramove u Antiohiji.⁸⁵⁹ Materijalni ostaci bazilike A, kao u Saloni, pokazuju da je crkvena organizacija bila „ustrojena i vođena od kolonije matičnog sirijskog stanovništva“, te da je katedrala u Dokleji čuvala relikvije mučenika koji su u nju mogli biti dopremljeni iz memorijalnog zdanja na hrišćanskoj nekropoli, kao i da je sirijski stratum mogao doći i posredno preko Rima, u kojem je postojala crkva Sv. Pavla sličnog rješenja (sl. 46).⁸⁶⁰ I. Stevović smatra da postoje „srazmerno pozdane istorijske osnove koje govore u prilog tome da je Sv. Pavle u jednom trenutku propovedao hrišćanstvo na onom prostoru koji je vekovima ranije živio kao kulturno jedinstvena celina sa Doklejom.“⁸⁶¹

IV-4. 2 Bazilika B

Bazilika B se nalazi južno od bazilike A (sl. 1). U nju je „uzidana“ mlađa, krstoobrazna crkva. Dio zidova bazilike B je otkopao Munro (sl. 2 i 3). Još je Stikoti

⁸⁵⁸ *Ibid.*

⁸⁵⁹ I. Stevović, *op. cit.*, 83-84.

⁸⁶⁰ *Ibid.*, 84-85.

⁸⁶¹ I. Stevović se poziva na Pavlovu poslanicu Rimljanima (Rim, 15, 19) u kojoj je navedeno da je on božiju riječ pronio od „Jerusalima do Ilirika.“ Ilirik je Identifikovan kao *Illyria Graeca*, kasnije provincija *Epirus Nova*, u koju je apostol Pavle stigao iz Nikopolja, a čiji se centar nalazio u Durahijumu. Autor smatra da na moguću vezu kultova sa Istoka i Dokleje upućuje i oko Dokleje rasprostranjeni kult sv. Tekle; I. Stevović, *op. cit.*, 84-85.

prepoznao dva odvojena perioda gradnje i konstatovao da je krstoobrazna crkva podignuta na temeljima bazilike B (sl. 4). U revizionim istraživanjima 1954-1955. godine, kosi zid za koji se smatralo da predstavlja ivicu jedne neotkrivene ulice, definisan je kao spoljni zid ranije građevine (sl. 5), koja se prostirala ka jezgru kompleksa dvije crkve (sl. 6). Ispod grebena na podu narteksa u revizionim istraživanjima otkriveni su ostaci zidova još jedne građevine, starije od bazilike B.⁸⁶² Postojanje više slojeva ispod bazilike B potvrdila su i istraživanja 2011. godine.⁸⁶³

Gabariti bazilike B definisani su u revizionim istraživanjima crkve 1954-1955. godine. Sjevernoj pastoforiji, koji je Munro otkopao (sl. 7), identična je južna (sl. 8).⁸⁶⁴ Bazilika je trobrodna, dimenzija 18, 5 x 11, 5 m.⁸⁶⁵ Zidovi bazilike B očuvani su u visini od 0, 30 do 0, 50 m. (sl. 9). Na istočnoj strani bazilike je apsida, polukružna iznutra i spolja (sl. 10). Na južnom zidu je sjeverne pastoforije Munro je *in situ* zabilježio prag ulaza sa bazom stuba u sredini.⁸⁶⁶

Pod, od debelog sloja krečnog maltera i tucane opeke (*opus signinum*), otkriven je u srednjem dijelu narteksa i u bočnim brodovima.⁸⁶⁷ Fragment keramike pronađen u istraživanjima 1954. godine, datovan je u period ilirskog halštata, što predstavlja jedini nalaz u Dokleji koji je stariji od rimskog perioda.⁸⁶⁸ Moguće je da je ovaj fragment u Dokleju dospio sa neke od obližnjih ilirskih gradina.

U revizionim istraživanjima 1954-1955. godine otkriveno je više fragmenata kamene plastike. Bazilici B se pripisuje fragment manjeg kapitela (K I-V/22), fragment ploče sa plastičnim ukrasom jajastog štapa i rombova, jedan kapitel (K I-VI/18) tipičan za ornamentaciju prozorskih dvojnih stabala stuba za koji se smatra da je pripadao bifori bazilike, više odlomaka baza stubova,

⁸⁶² Đ. Stričević, *op. cit.*, 12.

⁸⁶³ S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 24-27.

⁸⁶⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 141-147; *Исследования Црне Горе, I*, 269-270 (sk. 20).

⁸⁶⁵ Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 24.

⁸⁶⁶ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 30.

⁸⁶⁷ Đ. Stričević, *op. cit.*, 9-11.

⁸⁶⁸ *Ibid.*, 13.

parapetna ploča sa dvostrukim okvirom u čijem centru je krst oko koga je kružna traka (K I-XV/11) i više sitnijih arhitektonskih fragmenata. Ispred bazilike je 1954-1955. godine zabilježen fragment korniša (K I-VII/15), koji se i danas nalazi na istom mjestu, identičan fragmentima koji su sačuvani na forumu. Svi elementi dekoracije sa ovog sektora izrađeni su od tvrdog žućkasto-bijelog krečnjaka od lokalnog kamena. Kao klesarski alat upotrebljavano je isključivo dljeto, a za obrađivanje površina *ferrum dentatum*.⁸⁶⁹ Pronađeni fragmenti imaju sličnosti sa sličnim iz Stobi, Manastrina, Salone, Herakleje.⁸⁷⁰ I. Nikolajević navodi da: "Arhitektonska dekoracija bazilike pripada provincijalnim rješenjima skoro kanoniziranih elemenata ranohrišćanske dekoracije uopšte."⁸⁷¹

Po arhitektonskom sklopu i kamenoj plastici bazilika B je datovana u VI vijek.⁸⁷² I. Nikolajević, J. Kovačević i P. Mijović smatraju da je bazilika B podignuta poslije zemljotresa 518. godine.⁸⁷³ Novija istraživanja pokazuju da tzv. Dabarski zemljotres iz 518. godine nije mogao razorno uticati na Dokleju odnosno da je irelevantan za nastanak bazilike.⁸⁷⁴ M. Spremo Petrović, analizirajući proporcijske odnose bazilike B, izvodi da se kod ove crkve pravougaona osnova naosa i narteksa dobija iz kvadratnog korijena 3:1, kao u bazilici sa baptisterijumom u Stobima, bazilici Ahiropiitos u Solunu, bazilikama B i D u Nea Anhialosu i bazilici u Ermioni.⁸⁷⁵ R. Vujačić,⁸⁷⁶ B. Borozan⁸⁷⁷ i M. Zagarčanin⁸⁷⁸ smatraju da je bazilika B najstarija hrišćanska građevina u Dokleji.

⁸⁶⁹ UZKDC, I. Nikolajević-Stojković, *Izveštaj o radu na Duklji 1954. godine*, 1-9.

⁸⁷⁰ И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонију, Србију и Црној Гори*, 65-69.

⁸⁷¹ *Ibid.*, 69.

⁸⁷² *Ibid.*, 65-69; *Историја Црне Горе, I*, 270; P. Mijović, *op. cit.*, 89-90 (sl. 34).

⁸⁷³ P. Mijović, *op. cit.*, 89-90 (sl. 34).

⁸⁷⁴ S. Vučinić, Da li je Debarski zemljotres 518. godine razorio Dokleju? in: *Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, 57-67.

⁸⁷⁵ P. Mijović, *op. cit.*, 90; N. Spremo Petrović, *op. cit.*, 6, 22, 23, 28, 31-32 (Т XII)

⁸⁷⁶ R. Vujičić, *op. cit.*, 24-25 (sk. 2).

⁸⁷⁷ Б. Борозан, Резиденцијалне цркве дукљанске епископије-архиепископије, in: *Сто двадесет година од ослобођења Подгорице*, Зборник радова са Научног скупа Подгорица 2-3. децембар 1999, Подгорица 2000, 207.

⁸⁷⁸ M. Zagarčanin, O nekim pitanjima ranohrišćanskog i srednjovjekovnog graditeljstva u Dokleji i Baru, sa posebnim osvrtom prema paganskim kulturnim predstavama [On some Issues of Early Christian and Medieval Construction in Doclea and Bar, with a Specijal Reference to Pagan Cult

Bazilika B, kako navodi I. Stevović, ima planove koji su slični bazilici u Doljanima, bazilikama C i D u Bilisu (sl. 11 i 12), bazilici u Amantiju kod Valone, Sv. Sofiji u blizini Mitika.⁸⁷⁹ Na području primorske i kontinentalne Dalmacije sjeverno i zapadno od Prevalisa nije zabilježeno postojanje sličnih hramova. U Dardaniji i Sredozemnoj Dakiji istovjetna pozicija prostorija sačuvana je u crkvi u okviru bedema Ulpijane, na bazilikama B, E, F i J u Caričinom gradu (sl. 13) i hramu u Rujkovcima, a u Makedoniji bazilika na zapadnoj nekropoli u Stobima (sl. 14) i bazilika u Suvodolu u blizini Herakleje Linkestis.⁸⁸⁰

Pitanje odnosa hrišćanskih crkava u gradu, bazilike A i bazilike B i kompleksa u Doljanima veoma je važno za razumijevanje sakralne topografije Dokleje. Kompleks u Doljanima, 3 km udaljen od Dokleje, čine bazilika, trikonhos sa atrijumom i krstionica uz trikonhos.⁸⁸¹ Lokalitet nije arheološki istražen. Bazilika B ima vrlo sličan plan bazilici u Doljanima (sl. 15). Trobrodna je, sa apsidom polukružnom iznutra i spolja (sl. 16 i 17). Na zapadnoj strani je usko predvorje koje zamjenjuje narteks. Ulaz je u sredini zapadnog zida crkve, a iz narteksa posebni ulazi vode u tri broda. Uz sjevernu i južnu stranu su dvije prostorije. U sjevernoj prostoriji sačuvan je reprezentativni mermerni sarkofag (sl. 18).⁸⁸² Predstava hristograma u rozeti od šest listova bršljana, iz čijeg vijenca stabljike loze izrastaju kao baza dva latinska krsta na lijevoj strani i poklopcu kao i krst uokviren kružnicom na desnoj strani "dio su standardizovanog repertoara klesanog ukrasa, isuviše čestog da bi se o vremenu njegovog nastanka moglo preciznije govoriti." Sličan motiv sačuvan je na fragment parapetne ploče iz

Scene], in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 47-50. Zagarčanin smatra da je profani objekat ispod bazilike B stradao u IV ili V vijeku, te da je starija bazilika B, vjerovatno s kraja V ili početka VI vijeka, da je stradala u zemljotresu 518. godine, a da je bazilika A iz VI vijeka, dok krstoobrazna crkva može biti najkasnije s početka VII vijeka. Baziliku A komparira sa bazilikom u Herakleji Linkestis.

⁸⁷⁹ I. Stevović, *op. cit.*, 93.

⁸⁸⁰ *Ibid.*

⁸⁸¹ B. Kopač, *Дољани код Титограда. Ранохришћанска црква*, Старица IX-X (1958-1959), 383-386; *Историја Црне Горе, I*, 270-271 (sl. 21 i 22); D. Miljić-Đurašević, *Sudbina ranosrednjovjekovnih spomenika u Crnoj Gori*, Matica 7-8 (2001), 56-57; M. Radunović, *Valorizacija arheološkog lokaliteta Doljani*, Arhivski zapisi 1-2 (2007), 133-140; B. Kopač, *Дољани-Златица, Подгорица Остаци ранохришћанских грађевина*, Зорграф 33 (2009), 1-9; R. Vujičić, *op. cit.*, 25-28 (sk. 3 i sk. 4); I. Stevović, *op. cit.*, 89-100.

⁸⁸² B. Kopač, *op. cit.*, 5, 7.

bazilike A u Dokleji, kao i na fragmentima iz Ravene, Salone, južne Italije, Stobi, bazilike u Suvodolu, Sv. Dimitrija u Solunu, hramovima u Epiru i Filipima koji se datuju u V-VI vijek.”⁸⁸³ Sarkofag iz Doljana je import iz nekog od većih centara.⁸⁸⁴ I. Stevović smatra da je sarkofag ukopan u sjevernu odaju naknadno, vjerovatno u vremenu izgradnje južne crkve, te da to govori da je u Doljanima bilo posebno važno svetište, “koje je moglo biti posvećeno i nekoj od ličnosti svetiteljskog kora poznatoj i izvan okoline Dokleje”.⁸⁸⁵ Uz sjevernu odaju podignuta je protemenizma, namijenjena prebivanju vjernika uz *locus sanctus* u svrhu čudotvornog izliječenja. Ovom arhitektonskom strukturom memorija je bila naglašena i simbolički i funkcionalno.⁸⁸⁶ Narteks je vjerovatno podignut kada i bazilika. Vrijeme podizanja bazilike nije poznato.⁸⁸⁷

Druga građevina u doljanskom kompleksu je trikonhos ili *triclinium* odnosno *cela trichora* (sl. 19). Ovaj oblik je bio namijenjen objektima ceremonijalne namjene najvišeg ranga vlasti.⁸⁸⁸ Naos obrazuju tri polukružne konhe (sl. 20 i 21), na zapadnoj strani je narteks, a ispred je prostrani atrijum (sl. 22). Sa sjeverne strane je krstionica (sl. 23). Crkva je zidana u tehnici *opus mixtum*, jedinoj poznatoj u sačuvanim crkvama u Prevalisu.⁸⁸⁹ U trikonhosu i zapadno i južno od bazilike otkriven je veliki broj grobova. Južna crkva je mogla biti sagrađena u periodu stabilizacije Justinijanove vlasti na Balkanu oko 535. godine. Funkcija ukopavanja sarkofaga u aneks bila je očuvanje tradicija najstarijeg kultnog mjesta unutar kompleksa, pošto su mošti tu sahranjenih mučenika iz oltara bazilike prenijete u južnu crkvu.⁸⁹⁰

U pogledu sjedišta prve episkopije u Dokleji, B. Borozan Doljanima daje prednost u odnosu na crkve u gradu i ovo hronološki vezuje za IV vijek, ističući, između ostalog, da u Dokleji nije nikada nađena krstionica.⁸⁹¹ Ove stavove ne

⁸⁸³ I. Stevović, *op. cit.*, 99.

⁸⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁸⁵ I. Stevović, *op. cit.*, 95.

⁸⁸⁶ *Ibid.*, 98.

⁸⁸⁷ *Ibid.*, 99.

⁸⁸⁸ *Ibid.*, 95-96.

⁸⁸⁹ *Ibid.*, 97.

⁸⁹⁰ *Ibid.*, 99.

⁸⁹¹ Б. Борозан, *op. cit.*, 201.

smatramo dovoljno utemeljenim. Bez novih arheoloških istraživanja u Dokleji a posebno u Doljanima, moguće je samo govoriti o manjoj ili većoj vjerojatnosti raznih hipoteza. Sistematska istraživanja bazile A i bazilike B mogla bi rezultirati i eventualnim pronalaskom krstionice. Za potrebe krštavanja mogla je služiti cistijska uz istočnu stranu građevine.⁸⁹²

Mada to ne smatramo dovoljnim za donošenje konačnog stava, u prilog tezi da je bazilika u Doljanima mlađa od crkava u gradu, ide postojanje fragmenta korniša pronađenog u Doljanima koji odgovara fragmentima sačuvanim na forumu u Dokleji (sl. 24).⁸⁹³ Moguće je da je donešen iz Dokleje utoliko prije jer rimski graditeljski sloj nije sačuvan u Doljanima.

IV-4. 3 Krstoobrazna crkva

Krstoobrazna crkva „ugrađena“ je u prostor bazilike B (sl. 1). Otkopavši je 1893. godine, Munro je nazvao „mala crkva“ (sl. 2). Njen istočni dio je kvadratnog oblika, sa polukružnom apsidom (sl. 3). Zidovi crkve su na pojedinim mjestima široki oko 1-1, 20 m (sl. 4). Stikoti je pretpostavio da bi ovakva masivnost zidova mogla da ukazuje da je crkva bila zasvedena kupolom.⁸⁹⁴

Munro je prvi interpretirao odnos krstoobrazne crkve i bazilike B, ali je to uradio pogrešno. Pozicija građevine, povezana pasažom sa bazilikom A, navela ga je na pomisao da je ova građevina pretvorena u baptisterijum, ali da potiče iz imperijalnog rimskog vremena. Kako nije bilo traga od piscine, Munro je konstatovao: „perhaps our Baptistery is merely a little church“.⁸⁹⁵ Munro je smatrao da je bazilika dozidana uz krstoobraznu crkvu u kasnijem periodu (sl.

⁸⁹² T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

⁸⁹³ B. Kopač, *op. cit.*, 7 (sl. 9).

⁸⁹⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 141-142.

⁸⁹⁵ J. A. R. Munro, *Diary*, September 25th 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 10.

5).⁸⁹⁶ Na Munroovom planu crkve spoljašnji zid je šrafiran različito od ostatka krstoobrazne crkve iako u tekstu izvještaja stoji da su istovremeni.⁸⁹⁷

Uz sjeverni zid crkve Munro je pronašao reljefni ukrasni vijenac visine tri stope (sl. 6). Podsjećao ga je na fragmente simsa prozora na južnom dijelu civilne bazilike na forumu. Ovi fragmenti nijesu sačuvani. U dnevničkim zabilješkama Munro je pretpostavio da je spoljašnji izgled krstoobrazne crkve originalan, a da unutrašnji nije jer je lošije građen i ima uzidane kamene blokove. Sa unutrašnje strane crkve, spolije su vidljive na više mjesta.⁸⁹⁸ U sjeverni zid su uzidani arhitektonski fragmenti (sl. 7), veliki kameni blokovi (sl. 8), fragment natpisa (sl. 9, KII/7) i kapitela (sl. 10).⁸⁹⁹ Kameni blokovi ugrađeni u krstoobraznu crkvu slični su po dimenzijama i načinu obrade onim sa kapitolnog hrama. Munro je zabilježio više natpisa, jedan, nađen na sredini građevine, za koji je zaključio da je donešen sa civilne bazilike.⁹⁰⁰ Drugi natpis, čiji je gornji dio bio uzidan u južni zid, a donji položen na sredini građevine, i danas nalazi na istom mjestu (K II/24).⁹⁰¹ Još jedan fragment natpisa pronađen je pored sjevernoistočnog ugla crkve (K II/50).⁹⁰² U južni zid, sa unutrašnje strane, uzidan je kapitel (sl. 10, K I-VI/8). U blizini crkve nađen je i fragment skulpture koji je upotrijebljen kao građevinski materijal (K I-I/11).⁹⁰³ U zidove krstoobrazne crkve, od donjih zona, uzidani su i fragmenti kasnoantičkih opeka. Velika količina opeka i sada se nalazi u prostoru oko bazilike B i krstoobrazne crkve (sl. 11).

Ispred krstoobrazne crkve nalazio se trijem. Temelji prostorije koja je dograđena i temelji crkve rađeni su na isti način i od potpuno istog materijala-i na jednom i drugom mjestu osnovu građe čine rimske spolije, malter je isti, kao i

⁸⁹⁶ J. A. R. Munro, *Diary*, September 23rd (Saturday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 10.

⁸⁹⁷ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 29.

⁸⁹⁸ S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 28, 36; M. Zagarčanin, *op. cit.*, 52-53.

⁸⁹⁹ J. J. Martinović, *op. cit.*, 155 (sa starijom literaturom).

⁹⁰⁰ Natpis, koji je izgubljen, glasio je: [DOC]L HONORES OMN[ES]... INAVR[AVERUNT]; J. A. R. Munro, *Diary*, September 23rd (Saturday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 12.

⁹⁰¹ J. J. Martinović, *op. cit.*, 177 (sa starijom literaturom).

⁹⁰² *Ibid.*, 155 (sa starijom literaturom)

⁹⁰³ M. Zagarčanin, *op. cit.*, 53-56.

tehnika rada. Za razliku od Stikotija koji tvrdi da je trijem dozidan kasnije, V. Korać smatra da je trijem podignut istovremeno sa crkvom ili nedugo nakon završetka crkve.⁹⁰⁴ Iako se u novijoj literaturi, navodi da je krstoobrazna crkva u substrukтури imala kriptu funerarne namjene a da se u njenom narteksu nalazila grobnica ili osarijum, ovo nije potvrđeno u revizionim istraživanjima 1954-1955. godine.⁹⁰⁵

Između trijema i zapadnog zida bazilike nalazi se pravougaoni prostor koji nije arheološki istražen i čija namjena nije jasna. Munro je o njemu pisao kao o „skrovištu“ stubova, kapitela i drugih arhitektonskih fragmenata (sl. 12).⁹⁰⁶ Među njima posebno ističe dva fragmenta vrata koja su imala timpanon iznad i fragment koji je imao rupu probušenu kroz njega za cijev ili kanal za vodu, sa skretanjem pod tupim uglom. Nije bio u mogućnosti da ih uklopi u neku arhitektonsku cjelinu.⁹⁰⁷

O brzini kojom je lokalitet devastiran nakon Munroovih istraživanja svjedoči i fotografija snimljena samo nekoliko godina kasnije (sl. 13), na kojoj se vidi da je jedan dio fragmenata nestao. Od kapitela koji su zabilježeni na fotografijama (K-VI/28, 29, 30, 31), nijedan nije sačuvan. Ispred bazilike B i krstoobrazne crkve danas se nalazi više fragmenata stabala stubova (K I-IV/43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51 i 52). Dva se nalaze u unutrašnjosti crkve, uz južni zid (K I-IV/53 i 54), kao i jedan fragment korniša koji je veoma oštećen (K I-VII/13). Stubovi su različitih dimenzija, osim dva najbolje sačuvana fragmenta, koji imaju isti prečnik (K I-IV/45, 46). Sačuvane su i baze dva stuba (K I-III/12 i 13).

Ispred krstoobrazne crkve, među fragmentima, pronađena je greda sa votivnim natpisom đakonise Ausonije (K II/124).⁹⁰⁸ Greda je bila dužine 2, 30 m i

⁹⁰⁴ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 7.

⁹⁰⁵ M. Zagarčanin, *op. cit.*, 49. Zagarčanin se poziva na Stikotija, kod koga ne postoji ovakav podatak.

⁹⁰⁶ J. A. R. Munro, *Diary*, September 29th (Friday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 10.

⁹⁰⁷ T. Koprivica, *op. cit.*, 11.

⁹⁰⁸ J. A. R. Munro, *op. cit.*, 42-43, natpis broj 28; П. Ровински, *op. cit.*, 391; P. Sticotti, *op. cit.*, 146, slika 83 (crtež); J. Ковачевић, *Етничка и друштвена припадност ктитора у Дукљи и Поморју од краја VIII до краја XIII века*, Историјски гласник 2 (1955), 118-120; *Историја Црне Горе, I*, 369; И. Николајевић, *Две белешке за историју Преваписа*, Зборник радова Византолошког

nije jasno kojoj građevini bi mogla da odgovara. Na osnovu epigrafskih karakteristika, datuje se u širokom rasponu od IV do IX vijeka.⁹⁰⁹

O funkciji đakonisa postoji više studija ali nije precizno definisana njihova uloga u ranoj crkvenoj organizaciji.⁹¹⁰ U *Didaskalijama* (16), sirijskom crkvenom pravilniku iz III vijeka, navodi se da biskup treba da uzme pomoćnike ... „i jednu ženu koja bi služila potrebama žena. Đakonisa tako treba podučavati ženske katekumene, prije krštenja mazati njihova tijela uljem, sprovoditi ih k krsnom zdencu, zaranjati u vodu i na kraju oblačiti u bijele haljine. Đakonise su osim toga trebaju posjećivati bolesne, polagati na njih ruke i davati im Pričest“.⁹¹¹ O đakonisama se raspravljalo na saborima u Nikeji 325. godine i Halkedonu 451. godine, a 17. Kanon Orleanskog sabora iz 553. godine dopuštao đakonisama da mogu biti udate, ali da se ne smiju preudati za vrijeme službe.⁹¹² Papa Gelasije I u pismu s kraja V vijeka, ogorčeno navodi da žene još uvijek služe u liturgiji.⁹¹³

Nije nam poznato da li je Ausonija naslijedila suprugovu titulu ili je bila u službi hrišćanske zajednice Dokleje.⁹¹⁴ Među sačuvanim titulama đakonisa imamo primjera i za jedan i za drugi slučaj.⁹¹⁵ Đakonisa Agata, sahranjena krajem IV ili početkom V vijeka u bazilici *extra muros* u Filipima, zvanje je imala još dok je bila u braku.⁹¹⁶ Žensko svještenstvo „načelno, a u Filipima najranije do V vijeka,

института 20 (1981), 9-14; Б. Шекуларец, *Трагови прошлости Црне Горе. Средњовјековни натписи и записи у Црној Гори крај VIII - почетак XVI вијека*, Цетиње 1994, 19-20; M. Sanader, O sudjelovanju žena u radu rane crkve na primjeru jednog epigrafskog spomenika iz Duklje [On the Participation of Women in the Work of the Early Church, Based on the Epigraphis Inscription from Duklja], in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 8-17 (sa starijom literaturom); T. Koprivica, *op. cit.*, 10 (fig. 20) I. Stevović, *op. cit.*, 87-89. (68 a).

⁹⁰⁹ M. Sanader, *op. cit.*, 10.

⁹¹⁰ G. Macy, *The Hidden History of Women's Ordination. Female Clergy in the Medieval West*, Oxford 2007, 74-76 (sa starijom literaturom).

⁹¹¹ M. Sanader, *op. cit.*, 11.

⁹¹² *Ibid.*, 12.

⁹¹³ *Ibid.*

⁹¹⁴ M. Sanader smatra da Ausonija nije nosila suprugovu titulu i da je bila u službi dokleatske hrišćanske zajednice; dok I. Stevović smatra je Ausonija pristupila redu nakon smrt supruge, te da kao žena sa potomstvom, nijemogla učestvovati u obavljanju bogoslužbenih obreda već isključivo milosrdnom djelatnošću i podučavanju mlađih; M. Sanader, *op. cit.*, 15; I. Stevović, *op. cit.*, 87-88.

⁹¹⁵ G. Macy, *op. cit.*, 74 et passim.

⁹¹⁶ V. Abrahamsen, *Women at Philippi: The Pagan and Christian Evidence*, Journal of Feminist Studies in Religion 3/2 (1987), 17-30; I. Stevović, *op. cit.*, 87.

baštinilo je visok hijerarhijski rang u proslavljanju antičkih kultova u hramovima Dijane i Izide, ili preciznije, mogućnošću da je pozicija žene u ranoj crkvi u raznim vidovima konceptualno bila nasleđena iz njene tradicionalne uloge u društvu politeističke religioznosti.“ I u Dokleji je postojao hram posvećen Dijani, mada nema dovoljno argumenata da se ove dvije sredine povežu.⁹¹⁷ Ausonijina građevina je nastala *pro voto* njoj i njenim sinovima, kao porodična zadužbina podignuta na ličnom posjedu, koji se mogao nalaziti na nekom od prigradskih prostora na kojima su otkrivene vila sa crkvama.⁹¹⁸

Grobovi u bazilici B i krstoobraznoj crkvi

U Munroovom *Dnevniku* nalaze se podaci o postojanju grobova u bazilici B i krstoobraznoj crkvi koji se u *Izveštaju* ne pominju.⁹¹⁹ Pored sjeveroistočnog ugla pronađena su dva groba jednostavne konstrukcije-jedan je bio u uglu transepta i naosa (grobnica 2),⁹²⁰ a drugi pored „spoljašnje“ apside (grobnica 3).⁹²¹ Na sjeverozapadnom uglu građevine, u liniji sa sjevernim zidom, otkriven je treći grob od kamenih blokova, koji se nalazio samo stopu ispod površine (grobnica 6).⁹²² U sve tri grobnice 1893. godine pronađeni su samo skeleti. Više detalja o ovim grobovima sadrži *Izveštaj* iz revizionih iskopavanja iz 1954-1955. godine.⁹²³ U bazilici B i krstoobraznoj crkvi, pored već evidentiranih grobova 2,⁹²⁴ 3⁹²⁵ i 6⁹²⁶

⁹¹⁷ I. Stevović, *op. cit.*, 88.

⁹¹⁸ *Ibid.*

⁹¹⁹ T. Koprivica, *op. cit.*, 12-13.

⁹²⁰ J. A. R. Munro, *Diary*, September 23th (Saturday) 1893.

⁹²¹ *Ibid.*

⁹²² J. A. R. Munro, *Diary*, September 23th (Saturday) 1893.

⁹²³ Oznake grobnica navodimo prema dokumentaciji iz istraživanja 1954. godine.

⁹²⁴ UZKDC, V. Korać, *Krstoobrazna crkva na Duklji, deo izveštaja o iskopavanjima na Duklji u 1954.*, 4; Pročitano na sednici Arheološkog muzeja SAN 9. maja 1955, 4; Grob 2 je po dužini oivičen uspravno postavljenim pločama poroznog krečnjaka, koje su grubo obrađene. Kao istočna i zapadna strana groba korišćeni su istočni zid bazilike i banak pored sjevernog dijela transept mlađe crkve. Grob je bio ispunjen zemljom i šutom a kostur potpuno ispreturan. Lobanja je ležala na zapadnoj strani, licem okrenutim na dolje, dok su butne kosti i djelovi grudnog koša bili uz lobanju. U grobu je nađen samo keramički prsten-teg.

otkriveni su novi: u sjevernoj prostoriji bazilike B (grobnica 1),⁹²⁷ u sjevernom dijelu narteksa (grobnica 4) koja prelazi preko grobnice 6,⁹²⁸ u južnom dijelu narteksa (grobnica 5)⁹²⁹ i sjeveroistočno od apside bazilike B (grobnica 7).⁹³⁰ Nijesu precizno datovane ali se smatra da pripadaju mlađem periodu, odnosno vremenu krstoobrazne crkve. Najsolidnije građena bila je grobnica 6 u kojoj su “pored kostura sačuvani samo neznatni ostaci haljine. Gornja površina tekstila je glatka, mrke boje. Na donjoj se raspoznaju niti sa zlatnom žicom”.⁹³¹ Ovo upućuje na zaključak da je grobnica 6 bila namijenjena državnom ili crkvenom velikodostojniku.

Grobovi 1, 5 i 6 postavljeni su ispod nivoa poda bazilike. Pod je provaljen na mjestima koja se nalaze iznad grobova, u površinama nešto većim od površine

⁹²⁵ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 4; Grob 3 ima duže strane zidane uspravno postavljenom opekom (dimenzija 4 x 24 x 35 cm), a na jednoj je evidentiran znak hrizme. Spojnice su omalterisane. Na jednoj opeci. Kraće strane groba čine dvije otesane kamene ploče. Pokrivač groba sastoji se od grubljih kamenih ploča. Kostur je ležao na dvije tegule (dimenzija 3 x 35 x 74 cm). U grobu su pronađeni samo fragmenti kostura. Glava se nalazila u istočnom dijelu groba. U grobu nije bilo nikakvih nalaza.

⁹²⁶ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 4-5; Grobnica 6 je najsolidnije građena. Poklopac je od jednog komada, masivna kamena ploča, sa falcom na donjoj strani. Ima dvije gvozdene karike na gornjoj strani. U grobnici je pronađen kostur, sa glavom na zapadnoj strani i rukama opruženim pored tijela.

⁹²⁷ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 4; Duži zidovi grobnice 1, koja se nalazi u sjevernom kompartimentu bazilike (dužina 188 cm, široka 50-58 cm) su građeni od grubo obrađenih kamenih ploča, koje su složene jedna na drugu bez maltera. Uže strane grobnice zatvorene su otesanim pločama. Kostur je bio položen na tegule (dimenzija 36/54, 36/68, 25/35, debljine do 3 cm.) Od prvobitnog pokrivača grobnice 1954. bile su sačuvane *in situ* dvije kamene ploče iznad glave i dvije iznad nogu. Spojnice ploča bile su pokrivene tegulama. Srednji dio grobnice bio je provaljen. Grobnica je bila ispunjena zemljom. U gornjem sloju zemlje pronađen je bakarni novac, oksidisan i nečitak. U zemlji su nađeni “jedan sitni fragment staklenog suda, nekoliko fragmenata keramičkih sudova i jedan gvozdeni klin.” Pored kostura nalazio se “odlomak reljefnog staklenog suda”. Grudni koš kostura i dio lobanje potpuno su uništeni. Ostale kosti stajale su u prvobitnom položaju. Iako nije uz ovaj izvještaj priložena fotografija ili crtež, zanimljiva je konstatacija o odlomku reljefnog staklenog suda, koji bi bio zanimljiv za moguću komparaciju sa Podgoričkom čašom.

⁹²⁸ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 4; I strane i pokrivač groba bili su od komada lomljenog kamena i jedne polovine stabla stuba. Od kostura su pronađeni djelovi lobanje i djelovi kostiju ruku i nogu. Sve kosti su bile sakupljene u zapadnom dijelu grobnice.

⁹²⁹ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 4; Grob 5 je zidan od dobro tesanih kamenih ploča. Istom vrstom ploča je i pokriven. Preko njih je postavljen sloj maltera, pa tegule. V. Korać je konstatovao da grob ranije nije otvaran. Kostur je ležao na tegulama, sa glavom na zapadnoj strani i rukama prekrštenim na pojasu. U grobu osim kostura nije bilo nalaza.

⁹³⁰ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 3; Mali grob sjeveroistočno od apside bazilike imao je za podlogu tegulu sa profilom kasnoantičkog porijekla. Bočne strane groba bile su napravljene od uspravno postavljenih kamenih ploča i jedne tegule. Kao pokrivač bio je upotrijebljen jedan impost kapitel. Ova grobnica je bila provaljena. Malo sačuvanih kostiju bilo je rasuto u grobu i oko njega.

⁹³¹ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 4-5.

grobница, pa V. Korać zaključuje da je sahranjivanje izvršeno tek pošto je bazilika porušena. Grob 4 je najmlađi. Položen je na podu bazilike a svojim zapadnim dijelom prekriva grob 6. Grob 4, smatra V. Korać, pokazuje da je kompleks na kome se nalaze dvije crkve služio kao kultno mjesto mnogo godina poslije rušenja bazilike, te da je "prošlo dosta vremena dok se nad ruševinama bazilike formirao sloj zemlje dovoljno visok da bi se prilikom sahranjivanja pod bazilike mogao upotrijebiti kao podloga za grobnicu".⁹³² Grob 2 je po konstrukciji najsličniji sa grobom 4. Ukopan je između istočnog zida bazilike i sjevernog kraka transepta mlađe crkve. Ovdje je postavljen, smatra V. Korać, u vrijeme kada je krstoobrazna crkva bila čitava jer teško objasniti zašto za sahranjivanje nije izabrano neko pogodnije mjesto. Grobovi 3 i 7, koji se nalaze van bazilike, po konstrukciji su slični sa dva groba u narteksu bazilike. Svi grobovi su orjentisani u pravcu istok-zapad. U istraživanjima 1954. godine ni u jednoj grobnici nijesu nađeni pokretni nalazi koji bi omogućili približno datovanje. Grobovi 7, 4 i 3, tvrdi V. Korać, pripadaju periodu krstoobrazne crkve. Za pokrivanje groba 7 je korišćen impost-kapitel iz bazilike A.⁹³³ Grobovi 3 i 4 najviše liče jedan na drugi i po konstrukciji i po upotrijebljenom materijalu. S obzirom na upotrebu tegula, V. Korać smatra da je grob 7 stariji od grobova 3 i 4 a da između grobova 5 i 6 ne stoji dug vremenski period⁹³⁴. Za grobnicu 6 V. Korać nalazi analogije sa Salonom.⁹³⁵ Kako uz *Izvještaj* nijesu sačuvane fotografije, nije moguće praviti komparacije sa drugim sličnim grobnicama samo na osnovu sačuvanog opisa. Na osnovu iznesenih rezultata revizionog iskopavanja grobnica, nije jasno da li se, kada je riječ o grobu 6, može govoriti o sahranjivanju *ad sanctos*.⁹³⁶ V. Korać na osnovu analize grobova zaključuje da je života u Dokleji bilo i nakon VII vijeka.⁹³⁷

⁹³² UZKDC, V. Korać *op. cit.*, 3.

⁹³³ *Ibid.*, 6.

⁹³⁴ *Ibid.*

⁹³⁵ *Ibid.*

⁹³⁶ O sahranjivanju *ad sanctos* cf. I. Herklotz, «*Sepulcra*» e «*monumenta*» del Medioevo. *Studi sull'arte sepolcrale in Italia*, Roma 1985, 28-36.

⁹³⁷ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 6.

Ništa se sa sigurnošću ne može reći o vremenu nastanka krstoobrazne crkve. Sačuvanih sličnih arhitektonskih rešenja nema na jadranskoj obali.⁹³⁸ Graditelji su jako precizno pristupili gradnji konstruisanja superstrukcije, odnosno kupole.⁹³⁹ Stikoti je predložio rekonstrukciju crkve (sl. 14 i 15), poredivši je sa crkvom Gale Placidije u Raveni. V. Korać je, osvrćući se na Stikotijevu rekonstrukciju, u krstoobraznoj crkva sa trijemom vidio nastavak tradicije *templum in antis* iz Dokleje.⁹⁴⁰ M. Suić navodi komparacije sa Santa Maria Famosa u Puli.⁹⁴¹ Slična je crkvi Sv. Trojice u oblasti Agriniu u centralnoj Etoliji (sl. 16), čiji je najstariji sloj okvirno datovan u VIII vijek, ali je teško dovesti u relaciju.⁹⁴² M. Zagarčanin krstoobraznu crkvu datuje u VII vijek⁹⁴³ a B. Borožan u period VII-VIII vijeka.⁹⁴⁴ Krstoobraznu crkvu najkasnije datuje V. Đurić, smještajući njen nastanak u IX vijek i sagledavajući njen plan kao jednobrodnu crkvu sa pripratom i apsidom.⁹⁴⁵

Krstoobrazna crkva je poistovjećivana sa crkvom Sv. Marije iz *Ljetopisa Popa Dukljanina*. Prema tekstu *Ljetopisa*, crkva je imala grobnu i krunidbenu funkciju. U *Ljetopisu* stoji da je kralj „Svetopelek preminuo 17. marta i cio je sahranjen u crkvi Sv. Marije u Dukljanskom gradu, dostojno i uz veliki svečani sprovod. Tada narod koji se bijaše sakupio naricaše ga plačući, pa u istoj crkvi u kojoj je bio sahranjen uzdigne njegovog sina Svetolika, koga tu arhiepiskop i episkopi okruniše“. S. Mijušković je odbacio poistovjećivanje crkve sv. Marije sa

⁹³⁸ M. Jarak, *Crkvena arhitektura 7. i 8. stoljeća. Uvod u studij preromanike*, Split 2013.

⁹³⁹ I. Stevović, *op. cit.*, 109.

⁹⁴⁰ UZKDC, V. Korać, *op. cit.*, 10.

⁹⁴¹ M. Suić, *op. cit.*, 231; O crkvi Santa Marija Famosa, *cf.* P. Vežić, *Memorije križnog tlocrta na tlu Istre i Dalmacije*, *Ars Adriatica* 3/2013 (21-52).

⁹⁴² I. Stevović, *op. cit.*, 109.

⁹⁴³ M. Zagarčanin, *op. cit.*, 48.

⁹⁴⁴ Б. Борожан, Мартинићка градина Civita Dioclitiana, 88.

⁹⁴⁵ V. Đurić tvrdi da je crkva sv. Marije jednobrodna, sa pripratom i apsidom, iznutra polukružnom a spolja pravougaonom, koja je sa sjeverne i južne strane proširena pravougaonim prostorijama koje bi mogle biti transepti, tako da u osnovi djeluju krstoobrazno i da je, ako su krovni pokrivači bili jednoslivni, spolja mogla izgledati kao trobrodna bazilika“ iz IX vijeka, *cf.* В. Ђурић, Почети уметности код Срба, *in: Историја српског народа, I, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371)*, Београд 1981, 237-238; S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *op. cit.*, 18.

krstoobraznom crkvom, opravdano smatrajući poslednju premalom za obavljanje krunidbenih svečanosti.⁹⁴⁶

Ne postoji nijedan pouzdan podatak koji bi govorio o posveti krstoobrazne crkve Bogorodici. Pretpostavljamo da je na osnovu navedenog pasaža iz *Ljetopisa Popa Dukljanina* veći broj autora za ovu crkvu prihvatio naziv Sv. Marija. Mada se ne povode za detaljima legende o Svetopeleku, o crkvi sv. Marije u Dokleji govore J. Kovačević⁹⁴⁷, V. Đurić⁹⁴⁸, R. Vujačić⁹⁴⁹ i T. Marasović.⁹⁵⁰ V. Korać osporava ovakve tvrdnje kao i tezu B. Borozana da se crkva Sv. Marije nalazila na Gradini u u Martinićima te da je promijenila patrona.⁹⁵¹

Iako je metodološki opravdan pokušaj da se za razumijevanje sakralne topografije Dokleje koriste saznanja i analogije vezane za sačuvane spomenike sa teritorije bliske Dokleji, ovaj postupak nije od pomoći kada je u pitanju krstoobrazna crkava.⁹⁵² Pitanje nastanka krstoobrazne crkve i njene posvete i dalje ostaje otvoreno za istraživanja.

⁹⁴⁶ *Љетопис Попа Дукљанина*, увод, превод и коментар С. Мијушковић, Титоград 1967, 202-203; Д. Поповић, *Српски владарски гроб у средњем веку*, Београд 1992, 21; Е. Perić, *Sclavorum Regnum Grgura Barskog*, Bar 1998, 196, 237.

⁹⁴⁷ *Историја Црне Горе*, I, 269-270.

⁹⁴⁸ В. Ђурић, *op. cit.*, 237-238.

⁹⁴⁹ Т. Marasović smatra da je Ausonijin natpis, na osnovu epigrafskih osobina, sličan sa natpisom Ivana Ravenjanina na sarkofagu iz Splita, te da je Sv. Marija podignuta u V ili VI vijeku, pa je kasnije pregrađena ili sagrađena nova sa uzidanim Ausonijinim natpisom, *cf.* Т. Marasović, *Dalmatia Praeromanica. Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 4, Korpus arhitekture Južna Dalmacija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora*, Split-Zagreb 2013, 438-439 (sl. 478 a i 478 b).

⁹⁵⁰ R. Vujačić, *op. cit.*, 45-47 (sk. 9).

⁹⁵¹ В. Кораћ, *Мартинићи. Остаци раносредњовековног града*, Београд 2001, 185.

⁹⁵² О crkvama у Skadru знамо веома мало *cf.* М. Загарчанин, *О Скадру и Доклеји у Провинцији Превалис на основу археолошких свједочанстава*, 65. О базилици из Kотора *cf.* М. Чанак Медић, *Архитектура Немањиног доба, II*, Београд 1989, 208-209; О триконхос у Бару *cf.* R. Vujačić, *op. cit.*, 28-29; За crkvу на Великом Пијеску код Бара *cf.* М. Загарчанин, *Ранохришћанска црква на Великом Пијеску*, Бар 2012; За crkvу у Drivastу *cf.* Ђ. Јанковић, *op. cit.*, 85; За базилику у Будви *cf.* Ђ. Јанковић *op. cit.*, 89-95; За crkvу на Шуранју *cf.* М. Врзић, *Археолошка истраживања у Боки Которској као једини одговор на нека постављена питања*, Бока 24 (2003), 205-208; За crkvу Rize Bogorodice у Бијелој *cf.* R. Vujačić, *op. cit.*, 2007, 42-45 (са старијом литературом); За crkvу Sv. Томе у Рчрчању *cf.* В. Кораћ, Ј. Ковачевић, *Црква св. Томе у Рчрчању у Боки Которској*, Зборник Филозофског факултета у Београду XI-I, 107-114.

Uspon hrišćanstva i opadanje paganstva dodirnula je u III i početkom IV vijeka sve obale Mediterana.⁹⁵³ Topografije mediteranskih gradova mijenjale su se od gradova foruma, termi, hramova, nekropola van grada, puteva, akvadukta, u gradove čiji su urbani markeri postajali crkve, episkopske palate, fortifikacije sa kulama, sahrane *intra urbem*.⁹⁵⁴ U ovom procesu, kako su se gasili hramovi, tako su crkve postajale najznačajnije gradske građevine.⁹⁵⁵

I Dokleja je prolazila kroz proces transformacije od rimskog grada predvođenog lokalnom aristokratijom do grada čije ingerencije su prelazile u ruke episkopa.⁹⁵⁶ Ili, simbolično, od Marka Flavija Frontona do Konstantina, prvog zabilježenog dokleatskog episkopa iza 431. godine.

Na osnovu sadašnjeg stanja na terenu i arheološke istraženosti ne možemo zaključiti kada je nastala bazilika A. U određenom trenutku na njoj je intervenisano. Dva kapitela, preuzeta sa foruma, koja su stajala u blizini oltarskog prostora, mogla bi nam svjedočiti da je, u trenutku njene pregradnje, život u centralnom dijelu grada zamro. Nemamo preciznih hronoloških odrednica kada se to desilo. Munro konstatuje da su poslednji nalazi novca u gradu iz vremena cara Honorija (384-423), ali ovo ne mora da bude pouzdan podatak jer je on imao uvid u tek nešto više od 300 moneta koje su bile sačuvane na Cetinju.⁹⁵⁷ Poslednja faza obnove velikih termi veže se za IV vijek, male terme, kako se smatra, aktivne su do V vijeka, kapitolni hram, vjerovatno, nije u kultu nakon Konstantinovog vremena, a V faza u prostoriji 3/IX veže se za period V-VI vijeka. Kasnoantičke grobnice na Bjelovinama datovane su u period od IV do VI vijeka. Za njihovu gradnju kao i za gradnju hrišćanskog kompleksa, korišćene su spolije sa antičkih građevina.

⁹⁵³ P. Brown, *The Making of Late Antiquity*, Harvard University Press 1993, 96; Ж. Зелер, *Почетци хришћанства на Балкану*, Подгорица 2005.

⁹⁵⁴ G. P. Brogiolo, Ideas of the Town in Italy Durnig the Transition from Antiquity to the Middle Ages, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 100; G. Cantino Wataghin, The Ideology of Urban Burials, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 147-163.

⁹⁵⁵ W. Liebeschuetz, The End of Ancient City, in: *The City in Late Antiquity*, ed. John Rich, London-New York 1996, 18-19.

⁹⁵⁶ A. Cameron, *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*, London-New York 2001, 165.

⁹⁵⁷ *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 19.

Nameće se pitanje postoji li život i ako postoji u kojoj mjeri u VI vijeku na prostoru foruma u Dokleji.⁹⁵⁸

Većina rimskih građevina podizana je od strane države ili lokalne aristokratije.⁹⁵⁹ U VII vijeku skoro da se ne sreću termini poput dekurijala, kurijala ili sličnih municipalnih funkcija.⁹⁶⁰ Ovu ulogu su preuzeli episkopi, crkva i manastiri, individue.⁹⁶¹ I u Dokleji nam je posvjedočena ktitorska djelatnost visokih crkvenih prelata, koji su se starali o podizanju crkve i episkopskog kompleksa i kao i privatne pobožnosti đakonise Ausonije, koja podiže građevinu *pro voto suo e suo et filiorum suorum*. Za ovaj period karakteristična je i transformacija urbanih domusa i vila u kapele ili crkve.⁹⁶² Od početka VII vijeka jedina aktivnost koja se odvijala u gradovima mogla je biti utvrđivanje grada ili građenje ili obnavljanje crkava.⁹⁶³ U gradu je, u ovo vrijeme, mogla biti podignuta krstoobrazna crkva. Ako prihvatimo tvrdnje V. Koraća o datovanju grobnica u krstoobraznoj crkvi i bazilici B, krstoobrazna crkva kao kultno mjesto živjela je i kasnije od VII vijeka.

Nije poznato kada je osnovano sjedište episkopije u Dokleji. U dva pisma pape Grgura Velikog koji su pisana u martu 602. godine navodi se *episcopus Docleatinae civitatis* kao sufragan episkopije provincije Prevalis.⁹⁶⁴ Od VI vijeka

⁹⁵⁸ М. Загарчанин, *О Скадру и Доклеји у Провинцији Превалис на основу археолошких свједочанстава*, 58.

⁹⁵⁹ B. Ward-Perkins, Re-Using the Architectural Legacy of the Past, Entre Idéologie et pragmatisme, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 225.

⁹⁶⁰ W. Brandes, Byzantine Cities in the Seventh and Eight Centuries-Different Sources, Different Histories? in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 30.

⁹⁶¹ J. Haldon, The Idea of the Town in the Byzantine Empire, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 21-22; A. Cameron, *op. cit.*, 165.

⁹⁶² G. Ripoll, J. Arce, The Transformation and end of Roman Villae, in: *Towns and Their Territories between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, N. Gauthier, N. Christie, Leiden-Boston-Köln 2000, 74-75.

⁹⁶³ J. Haldon, The Idea of the Town in the Byzantine Empire, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 4.

⁹⁶⁴ *Monumenta Montenegrina*, I, 144-145.

termin *civitas* se koristi za nekadašnji rimski grad koji je postao episkopski.⁹⁶⁵ Da li na osnovu ova dva iskaza možemo zaključiti da su Pavle i Nemezije početkom VII vijeka još uvijek stolovali u Dokleji. Pavle je, zbog nedoličnog ponašanja smijenjen, a kaznu je morao odslužiti u manastiru. U pismu nije navedeno na koji manastir se Pavlova kazna odnosi.

U procesu transformacije u kasnoantičkim gradovima se smanjuje populacija a njen ekonomski uticaj opada. Težište života prebacuje se na okolna ruralna područja. O ovom procesu M. Suić piše: "Na svojem dugom povijesnom putu antički grad se našao, takoreći, na točki s koje je krenuo još u protourbanom razdoblju.... Koliko je opravdano govoriti o rustifikaciji grada kasne antike, toliko je opravdano govoriti i o urbanizaciji sela".⁹⁶⁶ Ovaj proces bio je praćen sakralizacijom okolnog prostora.⁹⁶⁷ I sakralna topografija Dokleje, u skorijim istraživanjima i rekognisciranjem okolnog terena znatno je potpunija.⁹⁶⁸ Na udaljenosti od 5-7 km od Dokleje, otkrivena su mjesta sa ostacima crkava na lokalitetima: "Velje brdo (Megara)" u Tološima,⁹⁶⁹ "Štedim-Crkvina"⁹⁷⁰ i "Vučja glavica-Markovića selo-Crkvina."⁹⁷¹ U mjestu Daljam (Kolovoz), iznad izvora Kraljičino oko, sačuvani su ostaci građevine, vjerovatno trobrodne hrišćanske bazilike, dimenzija 21, 60 x 9, 30 m.⁹⁷² U arealu današnjeg Danilovgrada rekogniscirano je više lokaliteta sa antičkim, kasnoantičkim i srednjovjekovnim slojem: "Sige",⁹⁷³ manastir Ćelija Piperska,⁹⁷⁴ "Đević grad"⁹⁷⁵, "Podvrh"⁹⁷⁶, "Šipkova glavica" u selu Martinići, iznad koje se uzdiže Gradina (sl. 17).⁹⁷⁷ Na lokalitetu

⁹⁶⁵ D. Nicholas, *The Growth of the Medieval City From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century*, London - New York 1997, 17, 29.

⁹⁶⁶ M. Suić, *op. cit.*, 371-372.

⁹⁶⁷ B. Caseau, Sacred Landscape, in: *Late Antiquity. A Guide to the Postclassical World*, eds. G. W. Bowersock, P. Brown, O. Grabar, Cambridge-London 1999, 22-23.

⁹⁶⁸ I. Stevović, *op. cit.*, 100-101.

⁹⁶⁹ M. Jovanović, *op. cit.*, 108-114.

⁹⁷⁰ *Ibid.*, 94.

⁹⁷¹ P. Mijović, *op. cit.*, 80-91; M. Jovanović, *op. cit.*, 94-95; I. Stevović, *op. cit.*, 100.

⁹⁷² M. Jovanović, *op. cit.*, 100-107; I. Stevović, *op. cit.*, 101.

⁹⁷³ O. Žižić, M. Šaletić, B. Iković, *Danilovgrad. Arheološki vodič [The Archaeological Guide]*, Danilovgrad 2011; Б. Иковић, *op. cit.*, 102-104.

⁹⁷⁴ M. Jovanović, *op. cit.*, 170-175.

⁹⁷⁵ *Ibid.*, 158-167.

⁹⁷⁶ *Ibid.*, 152-157.

⁹⁷⁷ M. Jovanović, *op. cit.*, 138-151.

Mljace, na obali Skadarskog jezera, koji pripada ataru Starih Mataguža, ispod sadašnjeg sela Mataguži, otkriveni su ostaci helenističkog, rimskog i srednjovjekovnog graditeljstva.⁹⁷⁸ U oblasti Dinoše i Tuzi rekogniscirani su lokaliteti Đuteza,⁹⁷⁹ Dinoša (mjesno groblje),⁹⁸⁰ Tojeć-Kiše Džore,⁹⁸¹ Vrat Crkve,⁹⁸² Đonmarija, Kiriza, Ploče i Sukuruć (sl. 18).⁹⁸³

Posebno zanimljiva je bazilika na Šipkovoј glavici, jednobrodna, sa sintrononom, dozidanim sjevernim aneksom sa ostacima sarkofaga, koja je podignuta u podnožju utvrđenja na kome je Gradina.⁹⁸⁴ Ovo utvrđenje je nepravilne osnove, površine 2, 5 ha, u potpunosti omeđene zidom (1, 20-1, 50 m), sa kvadratnim i kulama u obliku slova U (sl. 19). U njenom sjevernom dijelu se nalazi trobrodna bazilika (sl. 19 i 20).⁹⁸⁵ V. Korać je kompleks, na osnovu sačuvanog natpisa, koji pominje izvjesnog Petra, datovao u IX vijek.⁹⁸⁶ I. Stevović smatra da je kompleks mogao nastati i ranije od srednjovjekovnog perioda, te da na starije zdanje upućuju i dvije nekropole konstatovane *extra muros*, u blizini sjeverne kapije i južnog bedema. U gradnji bazilike na Martinićima korišteni su kapiteli sa Dokleje (K I-VI/38, 39, 40, 41), a moguće je i velike grede i ostali arhitektonski fragmenti.⁹⁸⁷

Blizina hrama u Šipovoј Glavici, navodi I. Stevović, kao i sigurnost njenog položaja i blizina utvrđenja, mogla bi govoriti o češćem boravaku gradske crkvene i svetovne uprave na bezbjednoj udaljenosti od Dokleje. Ruralna naseobina na vrhu brda, doziđivanje sjevernog aneksa sa reprezentativnim repertoarom kamene plastike i sarkofagom u unutrašnjosti djeluje kao podržavanje ili pretvaranje „u vizuelnu odnosno simboličku tradiciju one situacije koja je postojala u Doljanima.

⁹⁷⁸ Z. Mrvaljević, G. Čukić, M. Radunović, Ž. Radović, *Kulturna baština Podgorice* [The Cultural Heritage of Podgorica], Podgorica 2011, 64.

⁹⁷⁹ M. Jovanović, *op. cit.*, 188-193.

⁹⁸⁰ *Ibid.*, 194-199.

⁹⁸¹ *Ibid.*, 200-201.

⁹⁸² *Ibid.*, 204-207.

⁹⁸³ *Ibid.*, 183-187.

⁹⁸⁴ *Ibid.*, 139-151; I. Stevović, *op. cit.*, 102.

⁹⁸⁵ I. Stevović, *op. cit.*, 103

⁹⁸⁶ В. Кораћ, *Мартинићи. Остаци раносредњовековног града*, 15-131.

⁹⁸⁷ Б. Борозан, *op. cit.*, 211; В. Кораћ, *op. cit.*, 55, 184.

Njen kreator mogao je biti gradski crkveni poglavar.⁹⁸⁸ „Šipkova glavica“ je postala nosilac prerogativa Dokleje. Novi grad nastavio je antički grad, na mjesto pogodnijem novim prilikama.⁹⁸⁹

Kako je tekao proces gašenja života u istočnom dijelu grada, nije nam poznato, kao ni kada je sjedište iz Dokleje premješteno na Gradinu u Martinićima. Buduća arheološka istraživanja i reinterpretiranje dosadašnjih istraživanja Martinića, mogla bi dati odgovore na neka od otvorenih pitanja.

⁹⁸⁸ I. Stevović, *op. cit.*, 104-105.

⁹⁸⁹ B. Kopah, *op. cit.*, 184.

IV-5 VODOVOD

Iako se Dokleja nalazila na sastavcima Zete i Morače, voda je u grad dovedena sa izvorišta rijeke Cijevne, 14 km udaljenog od grada. Za pitanje snabdijevanje grada vodom i pokušaj rekognisciranja trase vodovoda pokazivala je interes većina istraživača Dokleje.⁹⁹⁰ Ova trasa do danas nije precizno utvrđena. U sklopu zaštitnih arheoloških istraživanja dijela vodovoda koji je 2006. godine oštećen u podgoričkom prigradskom naselju Konik, urađen je satelitski snimak trase vodovoda (sl. 1). Utvrđeno je da je visinska razlika od kaptaže oko 70 m, odnosno da je prosječan pad vode u kanalu iznosio 0,5 %, kako se i preporučuje od strane rimskih arhitekata.⁹⁹¹

Mjesto gdje je kaptirana voda Cijevne, u blizini sela Dinoše, od koga su još vidljivi kameni blokovi, poznato je kao „Dukljanov jaz“ (sl. 2).⁹⁹² Trasa vodovoda i danas je sačuvana uz obalu Cijevne (sl. 3 i 4) odakle dalje ide preko Konika (sl. 5 i 6) do rijeke Ribnice.⁹⁹³ Pretpostavlja se da je preko Ribnice postojao akvadukt, iz jednog luka srednje veličine, koji je premoštavao rijeku i sa obje

⁹⁹⁰ F. Saski, *op. cit.*, 74-77; Н. Каулбарсом, *op. cit.*, 98-99; Р. Stikoti, *op. cit.*, 42-44; *Дукљанинов јаз. Проналазак професора з. Новицког, Политика*, бр. 7856, Београд, 18. март 1930, 5; И. Новицки, *Старински водоводи у Подгорици и Дукљи*, Годишњак наставника Подгоричке гимназије 1 (1930), 50-51; *Id.*, *Четири римска водовода у околини Подгорице (2)*, Зетски гласник, 21-22, Цетиње, 12. март 1938, 2; И. Новицки, *Четири римска водовода у околини Подгорице (3)*, Зетски гласник, 23-24, Цетиње, 19. март 1938, 4; *Id.*, *Четири римска водовода у околини Подгорице (5)*, Зетски гласник, 29-30, Цетиње, 9. април 1938; В. Ilakovic, *Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije*, Zagreb 1982, 29; Н. Kočan, *60 godina podgoričkog vodovoda i kanalizacije [60 Years of the Podgorica Water Supply and Sewerage Company]*, Podgorica 2013, 11-14; Т. Koprivica, *op. cit.*, 13.

⁹⁹¹ М. Cerović, *Utvrdjivanje trase antičkog kanala od Cijevne do Rogama*, Vijesti, 09. 09. 2012, <http://www.vijesti.me/vijesti/utvrdivanje-trase-antickog-kanala-cijevne-rogama-clanak-90940> (preuzeto 5. februar 2014).

⁹⁹² Zahvaljujemo se arheologu Milu Bakoviću iz Centra za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na pomoći u rekognisciranju trase vodovoda.

⁹⁹³ Na Koniku je vodovod je probijen pravljenjem putne infrastrukture od Dinoše do Vrela Ribničkih u dužini od oko 100 m; Н. Šabotić, *Što Rimljani u Duklji gradili, bageri u Podgorici ruše*, Vijesti, 06. 04. 2012, <http://www.vijesti.me/vijesti/sto-rimljani-duklji-gradili-bageri-podgorici-ruse-clanak-67994> (preuzeto 6. februara 2014); *Id.*, *Akvadukt dobija markaciju*, Vijesti, 25. 04. 2012, <http://www.vijesti.me/vijesti/akvadukt-dobija-markaciju-clanak-70870> (preuzeto 6. februara 2014).

strane imao po jedan manji otvor. Kako je zabilježio Stikoti, od njega su bili su sačuvani temeljni stubovi širine oko 3 m. Na obali Morače nijesu bili vidljivi tragovi vodovoda. Stikoti smatra da je vodovod rijeku Moraču prelazio kao akvadukt, odnosno da nije bio izveden sifonski i da je, vjerovatno, služio i kao most, a da je mjesto označeno na planu kao XIII kod gradskih bedema, bilo utvrđenje, koje je služilo i kao rezervoar vode, sličano kao i *Porta Cesarea* u Saloni.⁹⁹⁴

Kanal koji je dovodio vodu, dimenzija je 0,52 m x 1,50 m (sl. 7 i 8). Spoljni dio kanala je bio obložen pravougaonim kamenim kvaderima različitih veličina. Prostor iza obloge ispunjen je posebnom mješavinom maltera, koja je nanošena u slojevima 0,25-0,30 m, u koju su ubacivani komadi i kameni obluci.⁹⁹⁵

U gradu do sada nije pronađena cistijerna, osim manjeg rezervoara u velikim termama, u prostoriji 27. Munro je prepoznao u građevini istočno od bazilike A cistijernu.⁹⁹⁶ Nije sačuvana. Tokom iskopavanja, u gradu su na više mjesta pronalazene olovne cijevi za vodu. Ali precizna shema snabdijevanja grada vodom, u samom gradu, nije istražena.

Nije poznato ko je bio ktitor ovako ozbiljnog graditeljskog poduhvata. Stikoti smatra da je dnevni učinak graditelja vodovoda mogao biti oko 20 m, a da je cijeli posao građenja vodovoda završen za dvije godine.⁹⁹⁷

U Dokleju je voda stizala i još jednim, manjim vodovodom, iz izvora žive vode Peuta, kako se naziva i selo, po legendi, pojište konja kraljice Teute. Ostaci ovog vodovoda su otkriveni iznad Doljana, odakle se spuštao prema Zlatici, a u Zlatičkom polju bio je uključen u vodovodni sistem koji je vodio prema Dokleji.⁹⁹⁸

⁹⁹⁴ P. Sticotti, *op. cit.*, 42, 44.

⁹⁹⁵ *Ibid.*, 43-44.

⁹⁹⁶ J. A. R. Munro, *Diary*, September 27th (Wednesday) 1893; T. Koprivica, *op. cit.*, 13.

⁹⁹⁷ P. Sticotti, *op. cit.*, 44.

⁹⁹⁸ О. Велимировић-Жижић, *Два нова археолошка налазишта у близини Титогграда*, Гласник одјељења друштвених наука ЦАНУ 3 (1981), 232.

IV-6 NEKROPOLE

Na osnovu do sada pronađenih grobnih cjelina, sahranjivanje je vršeno na mjestima jugoistočno, zapadno i sjeverno od grada. (sl. 1).

Stikoti je definisao južnu nekropolu duž puta *Doclea-Burzumno*.⁹⁹⁹ Na više mjesta duž ovog puta bile su vidljive grobnice, ali su mu posebno bile zanimljive dvije konstrukcije. Kod mjesta D, oznakom **gr** na planu, signirao je ostatke okrugle građevine, prečnika 8 m, sa jednostavnim simsom koji mu je ličio na onaj sa bazilike sa foruma.¹⁰⁰⁰ Ostaci još jedne veće građevine sa nišom bili su sačuvani kod mjesta označenog kao C na Stikotijevom planu.¹⁰⁰¹

Jugoistočna nekropola

Jugoistočna nekropola, otkrivena prilikom kopanja osnove za trafostanicu u Zagoriču, istraživana je u periodu od 1959. do 1962. godine (sl. 2) ali nije u cjelosti ispitana.¹⁰⁰² Površina nekropole je oko 3 ha (sl. 3). Put je ovu nekropolu dijelio na dva dijela-veći jugozapadni i manji sjeveroistočni. Grobovi su grupisani duž linije pravca sjeverozapad-jugoistok. Na nekropoli je istražen 351

⁹⁹⁹ P. Stikotti, *op. cit.*, 35.

¹⁰⁰⁰ *Ibid.*, 35-36; Oznaka *gr* je skraćénica od grudice, kako ih je zvalo lokalno stanovništvo.

¹⁰⁰¹ P. Stikotti, *op. cit.*, 36; Dimenzije građevine bile su 8, 75 x 4, 55 m, a niše 4, 95 x 1, 10 m. Ovdje je pronađen natpis (K II/78) i kamen ukrašen rozetom.

¹⁰⁰² A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 255.

grob (sl. 4 i 5).¹⁰⁰³ Pored grobova, pronađeno je, u temeljima, osam sepulkralnih konstrukcija (sl. 6).¹⁰⁰⁴

Na osnovu pogrebnih rituala, vrste grobova i priloga u njima, zaključuje se da je sahranjivanje na istraženom dijelu jugoistočne nekropole Dokleje vršeno od početka I vijeka do šezdesetih godina IV vijeka.¹⁰⁰⁵

Najstariji grob datovan je novcem iz vremena cara Avgusta, a najmlađi iz vremena cara Konstantina. U grobu broj 13 je nađen Avgustov konsekrativni novac a u grobovima IV vijeka novac je rijedak grobni prilog, što otežava da se sasvim precizno utvrdi kad počinje, a kad se završava sahranjivanje na jugoistočnoj nekropoli. Prvi grobovi se vežu za vrijeme julijevsko-klaudijeve dinastije. Niz skeletnih grobova sadrži priloge, prvenstveno razne oblike staklenih posuda, koje se u Dalmaciji i susjednim provincijama vezuju za drugu i treću četvrtinu IV vijeka (sl. 7, 8, 9 i 10).

Posebno je značajna grobnica broj 281 otkrivena 1960. godine, na krajnjem jugoistočnom dijelu nekropole, gdje se grobovi prorijeđuju i gube (sl. 11).¹⁰⁰⁶ Bočne strane grobnice su pokrivene debljim slojem maltera koji je na

¹⁰⁰³ *Ibid.*, 16, 20 *et passim*; Na ovo nekropoli prisutno je spaljivanje i inhumiranje pokojnika. U 226 grobova otkriveni su ostaci spaljenih pokojnika, a u 125 nađeni su skeleti. Grobovi spaljenih pokojnika podijeljeni su u dvije grupe. U prvu su svrstani ostaci spaljenih pokojnika izdvojeni i isprani od gara i pepela sa lomače, a u drugu su grupu svrstani ostaci pokojnika zajedno sa garom i pepelom. Pokojnici su polagani u grobove čije su konstrukcije bile od opeka, lomljenog ili pritesanog kamena i velikih kamenih ploča. Većinom su individualni ali ima slučajeva da su u grobnici dva ili više pokojnika. Ovi grobovi su grupisani u Dokleji u šest grupa.

¹⁰⁰⁴ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 30 *et passim*. Konstrukcije I, V, VII i VII su sličnih dimenzija (4 x 5 m), konstrukcija II je imala dvije ćelije, III, IV i VI, koje su bile djelimično otkopane, imale su više sačuvanih prostorija. Uzori su vjerovatno iz Akvileje-*area maceria cincta*. Sahranjivanje u konstrukcijama II, III i IV vršeno je u I i početkom II vijeka, dok je sahranjivanje u VI, VII i VIII datovano novcem u period od Antonija Pija do Aleksandra Severa.

¹⁰⁰⁵ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 16; Grobovi I vijeka se nalaze uz desnu i lijevu stranu puta i formiraju uzani pojas u dužini od oko 100 m. Grobovi II vijeka su u pojasu iste dužine, ali se sire prema jugozapadu. Grobovi iz III vijeka se nalaze sa desne strane puta, u pojasu širine 80 m i dužine oko 180 m. Grobovi IV vijeka se nalaze 40 m prema jugoistoku i približno iste dužine prema jugozapadu. Najstariji grobovi su raspoređeni u okviru manjih parcela, odnosno sepulkralnih konstrukcija. Grobovi III vijeka su ukopani u pravilne redove, na udaljenosti od 1 do 3 m. Grobovi koji su datovani od kraja III vijeka su postavljeni bez određenog sistema.

¹⁰⁰⁶ A. Cermanović-Kuzmanović, D. Sreјović, *Jevrejska grobnica u Duklji*, Jevrejski almanah (1963-1964), 56-57, sl. 2; Grobnica je ukopana u sloj šljunkovitog aluvijalnog nanosa. Bočne strane

sjevernoj strani presvučen finijim malterom. Spoljne konture naslikanih motiva izvedene su graviranjem u svježem malteru, a međuprostori su slikani crvenom i tanmo plavom bojom *al fresco*. Kompozicija je razdijeljena na tri polja.¹⁰⁰⁷ Sa gornje strane povazani su zajedničkim arhitektonsko-dekorativnim okvirom. Centralni motiv je veliki sedmokraki svjećnjak flankiran girlandama i figurama ptica. Bočno, na istočnom zidu, naslikana je vreža ili vijenac sa srolikim krupnim listovima. Lijevo, na zapadnom zidu, naslućuje se predstava zvijezde, jedne posude i nekoliko plodova. Iznad sva tri polja je istureni gornji red tesanika, ukrašen nekom vrstom kimationa koja imitira dekorativnu arhitektonsku kamenu plastiku. Ovaj friz se prekida na istočnom i zapadnom zidu. Ovi motivi predstavljaju jednu idejnu cjelinu i pripadaju jevrejskoj ikonografiji. Dekoracija ove grobnice jevrejska je i po slikarskom tretmanu. Urezivanje je naglašeno i djeluje više kao gravura nego kao freska.¹⁰⁰⁸ Dekoracija je izvedena krajem III ili početkom IV vijeka.¹⁰⁰⁹

Jevrejska grobnica u Dokleji značajna je kao svjedočanstvo o kosmopolitskom karakteru grada i upotpunjuje sliku malog broja jevrejskih spomenika sačuvanih na Balkanskom poluostrvu. Ova grobnica, zajedno sa slikanim arkosolijumom u Venosi, grafitima na zidu groba u stijeni u *Noto Antica* na Siciliji i jevrejskim nalazima u Tripoliju, svjedoči da jevrejska zajednica nije živjela izolovano kako se tvrdilo u starijoj istoriografiji.¹⁰¹⁰

grobnice, ozidane su od pritesanog kamena, vezane malterom (2, 07 x 0, 84 x 0, 86 m). Pokrivač grobnice sastoji se od četiri kamene masivne ploče, orjentisane u pravcu sjever-jug, sa skretanjem od 38° prema zapadu. Na južnoj strani grobnica je zatvorena velikim kamenim blokom i pravougaonom opekom koja je ukrašena dijagonalno povučenim kanelurama. U grobnici su sahranjena dva pokojnika sa glavama na sjevernoj strani. Sahranjivanje je vršeno u dva mahaprvo bitno inhumirani, djelimično očuvan, leži uz sami istočni zid, dok je naknadno sahranjeni u centru grobnice. Zbog loše očuvanosti nije bilo moguće odrediti polove. Jedini grobni prilog bio je vretenasti unguentarijum.

¹⁰⁰⁷ A. Cermanović-Kuzmanović, D. Srejskić, *op. cit.*, 57-58.

¹⁰⁰⁸ *Ibid.*, 58-59 sl. 3 a i 3 b.

¹⁰⁰⁹ *Ibid.*, 60.

¹⁰¹⁰ L. V. Rutgers, *The Jews in Late Ancient Rome. Evidence of Cultural Interaction in the Roman Diaspora*, Leiden-Boston-Koln 1995, 95; *Id.*, *Archaeological Evidence for the Interaction of Jews and Non-Jews in Late Antiquity*, *American Journal of Archaeology* 96/1 (1992), 107.

Lovišta

Sjeverozapadnu nekropolu, duž puta prema *Anderbi* (Nikšiću), definisao je Stikoti.¹⁰¹¹ Prilikom posjete Dokleji 1892. godine evidentirao je kamenu urnu i dječiji sarkogaf (K I-XVI/12).¹⁰¹² Na ovom dijelu su nađena i četiri natpisa koji se datuju od I do III vijeka, te je jasno da je i na zapadnoj nekropoli sahranjivanje vršeno istovremeno sa jugoistočnom nekropolom.¹⁰¹³

Na lokalitetu Lovišta manja sondažna ispitivanja, na površini od 50 m² vršena su 1959. godine (sl. 12). Otkriveno je 10 skeletnih grobova i dvije grobnice.¹⁰¹⁴ Grobovi su ukopani u gotovo pravilne redove, na rastojanju od 2, 5 do 4 m.¹⁰¹⁵ Ove grobnice su otvarane i djelimično opljačkane. Grobovi otkriveni na Lovištima konstruisani su na isti način kao i skeletni grobovi jugoistočne nekropole. Datuju se u IV vijek. Grobnice s pristupom na istočnoj strani, nijesu precizno datovane (sl. 13).¹⁰¹⁶

Nije jasno da li je mjesto za sahranjivanje na jugoistočnoj ili zapadnoj nekropoli bilo uslovljeno porijeklom ili društvenim položajem pokojnika. Iako je sačuvan mali broj spomenika sa ove nekropole, primijetno je da su lica koja su sahranjivana ovdje stranci ili domoroci.¹⁰¹⁷

U reonu zapadno od grada grobovi su pronađeni na još tri lokacije.

¹⁰¹¹ P. Stikotti, *op. cit.*, 38-39.

¹⁰¹² *Ibid.*, 38-39 (sl. 15 i 16).

¹⁰¹³ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 256.

¹⁰¹⁴ *Ibid.*, 265; Na udaljenosti od 150 m od zapadne kapije grada, postavljena su četiri paralelna rova (10 x 1 m) u pravcu sjever-jug, na međusobnom rastojanju od 4 m. Po tri skeletna groba otkrivena su u rovovima I i II (grobovi broj 1-6), četiri skeletna groba nađena su u rovu III (grobovi broj 7-10), dok su u rovu IV nađene dvije grobnice (1-2).

¹⁰¹⁵ A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 265.

¹⁰¹⁶ *Ibid.*, 256.

¹⁰¹⁷ *Ibid.*, 256-257.

Na lokaciji Kuća Radunovića, na površini od oko 300 m² 1996. godine otkriveno je prostrano spalište i oko 30 grobova pokojnika koji su spaljeni (sl. 14).¹⁰¹⁸

Na imanju porodice Vukčević, 1998. godine, pri izgradnji stambenog objekta, u blizini zapadne kapiji Dokleje, nađeni su ostaci šest grobnih konstrukcija, od kojih su dvije skoro u potpunosti devastirane prilikom nivelacije terena (sl. 15).¹⁰¹⁹ Grobovi su ranije pljačkani, a pronađeni inventar je skroman.¹⁰²⁰ Sahranjivanje na ovoj lokaciji je vršeno u drugoj polovini I i u II vijeku.¹⁰²¹

Na lokalitetu Bjelovine (sl. 16), krajem 2013. i tokom 2014. godine, na posjedu porodice Vučinić, tokom radova na podizanju vinograda, pronađeno je više grobova (sl. 17). Istražena je površina od preko 2000 m². Rezultati istraživanja još uvijek nijesu publikovani. Na osnovu preliminarne rezultata, smatra se da je sahranjivanje na ovoj nekropoli vršeno u kontinuitetu od kasne antike do srednjeg vijeka. Iskopano je više od 80 jednostavnih srednjovjekovnih grobova bez priloga i 13 grobnica datovanih u kasnoantički period (sl. 18, 19 i 20). Četiri grobnice, zasvedene poluobličastim svodovima, I. Medenica datuje u period od IV do VII vijeka. Zidane su od pritesanih kamenih kvadera složenih u pravilne redove, vezanih malterom. Unutrašnja strana grobnica omalterisana je debljim slojem maltera. Na istočnom zidu grobnice 7 urezan je krst (sl. 21), a u malter na zidovima grobnice 11 krsta sa slovima alfa i omega (sl. 22) i predstava barke (sl. 23). Za gradnju grobnica korišćeni su fragmenti sa antičkih građevina.¹⁰²²

Sve grobnice su opljačkane i njihovi svodovi su probijeni u vrijeme II svjetskog rata. I. Medenica smatra da je u nekom od sličnih grobova mogla biti

¹⁰¹⁸ M. Baковић, *Прилог проучавању западне некрополе античке Дукље*, Гласник Српског археолошког друштва, 21 (2005), 224.

¹⁰¹⁹ M. Baковић, *op. cit.*, 224.

¹⁰²⁰ *Ibid.*, 228; Gvozdeni nož iz groba 3, spada u tip dugih noževa, dovodi se u vezu sa doseljenim Italicima i datuje se u II vijek. Staklena bočica iz istog groba se takođe datuje u II v. Stakleni pehar pronađen u grobu 5 je kvadratnog presjeka i ima četiri plica udubljenja. Ovi pehari podražavaju keramičke pehare (tzv. pehare sa naborima) i česti su u drugoj polovini I vijeka.

¹⁰²¹ M. Baковић, *op. cit.*, 228.

¹⁰²² O praksi korišćenja arhitektonskih fragmenata sa foruma i drugih građevina u izgradnji grobnica, cf. G. Cantino Wataghin, *op. cit.*, 147-163.

pronađena Podgorička čaša. Na osnovu bronzane i srebrne predice i fragmenata staklenih posuda otkrivenih u grobnicama, datuje ih u V-VI vijek.¹⁰²³ M. Živanović smatra da su iz IV-V vijeka te da su ulomci figuralnog graviranog stakla pronađeni u njima stilski bliski Podgoričkoj čaši.¹⁰²⁴ Jedna navedenih od grobnica ponovo je korišćena, ali ne za sahranjivanje već, moguće, kao okupljalište prvih hrišćana.¹⁰²⁵

U Podgorici, u neposrednoj blizini crkve Sv. Đorđa i u naselju Ibričevine otkrivene su slične grobne cjeline datovane u IV vijek.¹⁰²⁶ Grobnice slične ovim otkrivenim u Dokleji pronađene su i u Saloni¹⁰²⁷ i Viminacijumu.¹⁰²⁸

Sjeverna dio grada

Grudice

Na lokalitetu Grudice, u vrtu porodice Šoškić (sl. 24), 2010. godine je pronađen grob orijentisan u pravcu istok-zapad, izgrađen od polustubova (sl. 25).¹⁰²⁹ Smatra se da je u ovoj grobnici sahranjena porodica klesara.¹⁰³⁰ Pored ove

¹⁰²³ I. Medenica, *Nastavljamo istraživanja u Rogamima*, <http://portalanalitika.me/clanak/127615/medenica-nastavljamo-istrazivanja-u-rogamima-ocekujemo-da-otkrijemo-jos-grobnica> (preuzeto 20. decembra 2013.)

¹⁰²⁴ М. М. Живановић, Преиспитивање чувене Подгоричке чаше [Revisiting the Famous Podgorica Cup], in: *Nova antička Duklja VI [New Antique Doclea VI]*, Podgorica 2015, 77-108, 98.

¹⁰²⁵ М. М. Живановић, *op. cit.*, 98. n. 8.

¹⁰²⁶ Istraživanja u blizini crkve Sv. Đorđa su sprovedena pod rukovodstvom L. Saveljić-Bulatović 2014. godine. Kasnoantički grob je bio među grobovima iz XIX i XX vijeka. Lokalitet Ibričevine istraživao je, pod rukovodstvom Vere Drecun, 1982. godine. M. Baković navodi i postojanje velike rimske grobnice sa svodom na Malom brdu; Z. Mrvaljević, G. Čukić, M. Radunović, Ž. Radović, *op. cit.*, 118; М. М. Живановић, *op. cit.*, 94-95, n. 5.

¹⁰²⁷ J. Mardešić, *La Néropole*, in: *Salona III, Établissement préromain, nécropole et basilique paléochrétienne à Salone*, eds. N. Duval, E. Marin, Rome-Split 2000, 219 (sl. 94).

¹⁰²⁸ V. Korać, *The Paintings of Viminacium, Die Malkunst Viminaciums (Slikarstvo Viminacijuma)*, Beograd 2007, 10-12.

¹⁰²⁹ I. Medenica, *Rimska grobnica na lokalitetu grudice kod Duklje [The Roman Tomb from the Grudice Site near Doclea]*, in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 111-122. Grob je dimenzija 2, 60 x 1, 60 x 1 m.

¹⁰³⁰ *Ibid.*, 117-119; U grobnici su sahranjene tri osobe. Antropološka analiza pokazala je prosječnu starost 32, 9 godina; Н. Гончарова, *Анализ антропологического материала из гробницы*

velike grobnice otkrivena su još dva groba (sl. 26.). Istraživanja u ovom sektoru nastavljena su i 2012. godine. Po svjedočenju mještana, zbog urbanizacije ovog reona, uništen je veliki broj grobova i monumentalnih grobnica.¹⁰³¹

Sarkofazi iz Dokleje

Iz Dokleje je sačuvan mali broj sarkofaga. Munro je u svom *Dnevniku* zabilježio da je pokušao na zapadnom groblju da snimi više sarkofaga, ali da je trava bila previše visoka, pa nije uspio.¹⁰³² Snimio je samo jedan sarkofag (K I/XVI/11). Stikoti je na Lovištima zabilježio jedan dječiji sarkofag (I-XVI/12). Otkriće sarkofaga na lokalitetu Vrh Dula 1904. godine (K I-XVI/10) izazvalo je veliku pažnju javnosti, ali ne zbog njegove istorijsko-umjetničke vrijednosti već zbog namjere Cetinjanina N. S. Martinovića, koji ga je otkupio od nalazača, da ga koristi kao grobnicu zbog čega je vodio dug spor sa državom.¹⁰³³

Ploča jednog sarkofaga sa predstavom Merkura iskorišćena je kao poklopac grobnice iz XIX vijeka (K II/20). Na groblju u Rogamima (sl. 27) evidentirali smo osam sarkofaga (K I-XVI/1-8).¹⁰³⁴ Jedan od njih bio je polomljen prilikom savremenih intervencija na groblju. Gornji dio sarkofaga iz Dokleje nalazi

Грудице около Дукли [Analiza antropološkog materijala iz grobnice Grudice u blizini Duklje], in: *Nova antička Duklja III* [New Antique Doclea III], 99.

¹⁰³¹ М. М. Живановић, *op. cit.*, 96-97, n. 7.

¹⁰³² J. A. R. Munro, *Diary*, September 24th (Sunday) 1893; September 25th (Monday) 1893.

¹⁰³³ W. Kubitschek, *Ein Sarkophag aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes, Wien 1906, Band IX, 87-88 (crtež); *Саркофаг пронађен у Загоричу, Глац Црногорца*, Цетиње, № 20, 10. мај 1908, 3; C. Patsch, *Aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes XI (1908), 103-104; P. Sticotti, *op. cit.*, 177, natpis br. 48 (crtež 134); R. Dragičević, *Prilozi kulturnoj istoriji-sarkofag iz Duklje*, Starine Crne Gore I (1963), 148; A. i J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*, Situla 19, Ljubljana 1978, 64, natpis br. 597; J. J. Martinović, *op. cit.*, 146, natpis br. 140 (crtež); HD 033841 (last update 12 December 2011).

¹⁰³⁴ UZKDC, *Upravnik Arheološke zbirke Titograd, Mirko Kažić, Zavodu za zaštitu spomenika kulture Republike Crne Gore o izmiještanju fragmenata sa Kruševca i iz Rogama*, Titograd, 5. januar 1963; Iz dokumentacije Uprave za zaštitu kulturnih dobara u Cetinju saznali smo za postojanje ovih sarkofaga jer je u više navrata pokušavano organizovanje njihovog izmještanja sa groblja.

se u dvorištu ispred JU Muzeji i galerije Podgorice (K I XVI/9). Na nekropoli na Bjelovinama 2013. godine, u najvećoj grobnici, pronađeni su fragmenti jednog sarkofaga.¹⁰³⁵

Većina navedenih su sarkofazi standardnih oblika, sa jednostavnim sandukom i pokrovom na dvije vode. Na tri sarkofaga bila je *tabula ansata* (K I-XVI/10). Bez prosopografske analize nije moguće utvrditi da li su sačuvani sarkofazi import ili su nastali u lokalnoj radionici Dokleje. N. Cambi smatra da je sarkofag od koga je ostala sačuvana predstava Merkura (K II/20) salonitanske produkcije.¹⁰³⁶

¹⁰³⁵ I. Medenica, *Nastavljamo istraživanja u Rogamima*; <http://portalanalitika.me/clanak/127615/medenica-nastavljamo-istrazivanja-u-rogamima-ocekujemo-da-otkrijemo-jos-grobnica> (preuzeto 20. decembra 2013.)

¹⁰³⁶ N. Cambi, *Sarkofazi lokalne produkcije u Rimskoj provinciji Dalmaciji (od II do IV stoljeća)*, Split 2010, 83.

V KULTOVI POŠTOVANI U DOKLEJI

Religija je bila neodvojiva od rimske države. U Dokleji se može identifikovati štovanje bogova službenog rimskog panteona, odnosno štovanje carskog kulta, kao i štovanje grčko-orijentalnih kultova.

Carski kult

U zapadnim provincijama Rimskog Carstva, kako ističe D. Fišvik, carski kult je bio jedan od dobro osmišljenih načina političke propagande.¹⁰³⁷ Avgust i Tiberije stvorili su složenu strukturu kulta i imperijalne ideologije moći.¹⁰³⁸ Asimilatorsku politiku trebalo je iskazati snažnim vizuelnim državnim i vladarskim simbolima u provincijama i uspostavljenjem mehanizama koje će ojačati sponu između centra carstva i periferije.¹⁰³⁹ Flavijevska era je od fundamentalnog značaja za razvitak vladarskog kulta. Uspon nove dinastije obilježen je prekidom sa spontanim lokalnim inicijativama, poput onih iz julijevsko-klaudijevskog perioda.¹⁰⁴⁰ Vespazijan se vratio Avgustovoj praksi carskog štovanja, pa je uz kult živog cara i boginje Rome uveo i ostale divinizirane careve i carice. Kontekst reformulisanog štovanja bio je zasnovan na podizanju moći dinastije u usponu,

¹⁰³⁷ D. Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire, Vol. I/1*, Brill-Leiden-New York-København-Köln 1991, 148.

¹⁰³⁸ J. Rufus Fier, *The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology*, in: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt II. 17*, ed. W. Haase, Berlin-New York, 55 *et passim*; I. Jadrić, Ž. Miletić, *Liburnski carski kult*, *Archaeologia Adriatica* II/1 (2008), 75.

¹⁰³⁹ I. Jadrić, Ž. Miletić, *op. cit.*, 80.

¹⁰⁴⁰ D. Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire, Vol. III: Provincial Cult, Part 1: Institution and Evolution*, Brill-Leiden-Boston-Köln 2002, 98.

nesigurne legitimnosti i autoriteta. U štovanje carskog kulta, Vespazijan je uključio i sinove Tita i Domicijana.¹⁰⁴¹

Pokrajinski nivo štovanja carskog kulta bi je poznat još od Avgustovih reformi. Služio je kao političko sredstvo za lakše prihvatanje rimske vlasti među peregrinskim stanovništvom. Organizovan je u područjima koja su bila nemirnija i nesigurnija za rimsku vlast, posebno vezan za galske, keltsko-iberijske i ilirske prostore, gdje su Cezar i Oktavijan Avgust postigli važne vojničke uspjehe. Kada je područje bilo u cjelini pacifikovano i uvršćeno u veću administrativnu jedinicu, moglo je doći do organizovanja štovanja u cijeloj provinciji.¹⁰⁴²

Ustanovljavanje provincijskog carskog kulta u Iliriku bio je dio složenog procesa formiranja provincije i uvođenja rimskih institucija nakon Cezarevog građanskog rata i Oktavijanovog osvajanja Ilirika od 35. do 33. godine p. n. e. Značajnu aktivnost na uspostavljanju carskog kulta odvijala se za vrijeme cara Tiberija i njegovih namjesnika Publija Kornelija Dolabele i njegovog nasljednika Lucija Volusija Saturnina.¹⁰⁴³ O štovanju carskog kulta i sveštenečkim službama u rimskoj provinciji Dalmaciji nije sačuvano mnogo podataka.¹⁰⁴⁴ Sjedište carskog kulta na nivou provincije Dalmacije moralo se nalaziti u Saloni.¹⁰⁴⁵ I. Jadrić Kučan smatra da je pokrajinsko štovanje, zabilježeno u doba cara Tiberija u Skardoni i, vjerovatno, u Oneju i Epidauru.¹⁰⁴⁶ Njima je u flavijevskom periodu dodat novoosnovani pokrajinski kult u Dokleji, ustanovljen za peregrinske zajednice jugoistočne Dalmacije. Kornemanovu tvrdnju da su Liburnijski carski kult i kult u

¹⁰⁴¹ D. Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West. III/1*, 95-96; Vespazijan je pregradio hram na Celiju, Domicijan obnavlja hram Božanskog Avgusta na Palatinu i pretvara rodnu kuću na Kvirinalu u *templum Divi Vespasiani et Titi*.

¹⁰⁴² I. Jadrić-Kučan, *Pokrajinski kult u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Regional Imperial Cult in the Roman Province of Dalmatia]*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku 105 (2012), 41.

¹⁰⁴³ I. Jadrić, Ž. Miletić, *op. cit.*, 87.

¹⁰⁴⁴ Najcrpniji rad o štovanju carskog kulta u Dalmaciji je K. A. Giunio, *Svećenici i svećeničke organizacije u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zadar 2012. (rukopis odbranjene doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu u Zadru 2012. godine); M. Buzov, *The Imperial Cult in Dalmatia*, *Classica et Christiana* 10 (2015), 66-96.

¹⁰⁴⁵ O štovanju carskog kulta u Saloni *cf.* J. Jeličić-Radonić, *Tragovi carskog kulta u Saloni, Signae et litterae II. Mythos-cultus-imagines decorum*, Zagreb 2008, 83-104.

¹⁰⁴⁶ Štovanje carskog kulta u Naroni vjerovatno je imalo municipalni karakter, *cf.* I. Jadrić-Kučan, *op. cit.*, 57-63; *Ead.*, *Štovanje carskog kulta u Isi*, Izdanja HAD-a, 26 (2010), 90-91; Carski kult je štovan u Isi već nakon smrti Avgusta, a štovanje je nastavljeno u vrijeme Flavijevaca i cara Trajana, vjerovatno u nekom manjem svetištu koje se nalazilo na forumu.

Dokleji iz Avgustovog doba opovrgli su G. Alföldi i Dž. Wilkes, koji smatraju da je u vrijeme flavijevske dinastije poštovanje provincijskog kulta bilo prenešeno iz Epidaura u Dokleju.¹⁰⁴⁷ I. Jadrić Kučan je mišljenja da je u Epidauru bilo pokrajinsko, a ne provincijsko štovanje kulta. D. Fišvik početak štovanja pokrajinskog carskog kulta u Dokleji smiješta u vrijeme flavijevske dinastije.¹⁰⁴⁸

O štovanju carskog kulta u Dokleji svjedoči, već komentarisani natpis (K II/49) Marka Flavija Frontona, u kome se, u bogatom *cursus honorum*-u, pored ostalih titula, navodi i *pontifex* i *flamen Divi Titi* u Dokleji i *sacerdos* u Naroni i Epidauru.¹⁰⁴⁹ Na osnovu formulacije *Divi Titi* natpis se datuje nakon 81. godine. Titula pontifeksa bila je najuglednija sveštenečka služba, koja je predstavljala rimskog *pontifexa maximusa* u malom i uvijek se u titulama isticala na prvo mjesto. Za ovu službu imenovani su najugledniji predstavnici u vijećima, koji su već imali službu u magistraturama. Kolegijum pontifika imao je više upravnu nego sveštenečku dužnost, starao se o organizaciji i održavanju kultova, rukovodio je svetkovinama i vjerskim obredima, kalendarom, vodio je registraciju izabranih gradskih magistrata i sveštenika (*Fasti*).¹⁰⁵⁰ U provinciji Dalmaciji sačuvano je 24 pomena pontifeksa.¹⁰⁵¹ *Flameni* su bili sveštenici kulta cara, odnosno kultova pojedinih članova carskih porodica. Birani su, od lokalne elite, iz najuglednijih lokalnih porodica i magistrata, vijeća dekuriona.¹⁰⁵² M. Flavije Fronton je svakako

¹⁰⁴⁷ G. Alföldy, *op. cit.*, 187; J. J. Wilkes, *op. cit.*, 253.

¹⁰⁴⁸ D. Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West*. I/1, 145-146.

¹⁰⁴⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 193; *Историја Црне Горе*, I, 196-197; J. J. Wilkes, *op. cit.*, 260; J. Martinović, *op. cit.*, 154-155 (sa starijom literaturom); I. Jadrić-Kučan, *Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Cult of the Goddess Roma in Roman Province of Dalmatia]*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku 104 (2011), 105-106; M. Šašel Kos, Ananca: Greek Ananke Worshipped at Doclea (Dalmatia), in: *Studia Epigraphica in Memoriam Géza Alföldy*, eds. W. Eck, B. Fehér, P. Kovács, Bonn 2013, 297; B. Bjadija, *Rimska religija i kultovi u Epidauru [Roman Religion and Cults in Epidaurum]*, *Archaeologia Adriatica* VI (2012), 67-86. 76; I. Stevović, *op. cit.*, 38.

¹⁰⁵⁰ K. A. Giunio, *Vodeće sveštenečke službe i kolegiji grada Rima i rimske provincije Dalmacije-sličnosti i razlike*, *Histria Antiqua* 18/1 (2009), 413.

¹⁰⁵¹ K. A. Giunio, *op. cit.*, 413, n. 39.

¹⁰⁵² D. Fishwick, *From Flamen to Sacerdos, The Title of the Provincial Priest of Africa Proconsularis*, *Bulletin archéologique du Comité des travaux historiques et scientifiques. Antiquités nationales* 17 B (1981), 337-343; K. A. Giunio, *op. cit.*, 413; *Ead.*, *Kolegij sevira Julijala i začeci carskog kulta u Rimskom Zadru [The college of sevir iulialis and the Beginnings of the Imperial Cult in Zadar (Iader) in the Roman Period]*, *Archaeologia Adriatica* VII (2013), 182-185.

pripadao upravo tom krugu. Ovaj pomen flamera iz Dokleje je jedan od 13 sačuvanih u Dalmaciji.¹⁰⁵³

Da je pokrajinski kult bio organizovan u Dokleji u flavijevsko doba svjedoči i natpis koji pominje Flaviusa Genialisa, sveštenika (*sacerdos*) *at aram Caesaris*, što upućuje na poštovanje cezara Tita i Domicijana zaduženog za obavljanje kulta i brigu o njemu (K II/89).¹⁰⁵⁴ Stikoti ovu aru smješta u Prvi hram.¹⁰⁵⁵ Najbliži pronađeni Domicijanov portret u okruženju Dokleje potiče iz Kumbora.¹⁰⁵⁶ *Sacerdosi* se najčešće javljaju kao sveštenici koji obavljaju obrede i prinose žrtve u orijentalnim i domaćim kultovima ili u službenim kultovima u ime domaćeg stanovništva ali su isto tako prisutni u kultu carske osobe, koje vrše i peregrini i osobe sa civitetom, uz kultove službenih i epihorskih božanstava, kao i uz kultove orijentalnih božanstava.¹⁰⁵⁷

U Dokleji je sačuvan još jedan natpis koji svjedoči o štovanju božanskog Tita. Lucije Flavije Kvirin, u čast obavljanja službe kvatuorvira sa sudskim kompetencijama, podigao je bazu sa natpisom koja je služila kao postolje careve skulpture (K II/44).¹⁰⁵⁸

O štovanju carskog kulta u Dokleji svedoči i natpis koji pominje *sodalesa Silvius Aestivus* (K II/108). Tiberije je, za poštovanje diviniziranog Avgusta, 15. godine n. e., ustanovio kolegijum, *sodalitas*.¹⁰⁵⁹ Ovaj kolegijum okupljao je grupu

¹⁰⁵³ K. A. Giunio, *Vodeće svećeničke službe i kolegiji grada Rima i rimske provincije Dalmacije-sličnosti i razlike*, 413, n. 40.

¹⁰⁵⁴ D. Fishwick, *The Imperial Cult in the Latin West. I*, 1, 302, n. 15, 325; *Id.*, *The Imperial Cult in the Latin West. III*, 1, 149, 227; M. Glavičić, Ž. Miletić, *Critical Approach to the Exhibition of the Imperial Cult in the Roman Illyricum with Regard to its Early Stage of Development*, in: *Archaea. Case Studies on Research Planning, characterisation, Conservation and Menagement of Archaeological Sites*, ed. N. Marchetti, I. Thuesen, BAR International Series 1877, Oxford 2008, 420; I. Jadrić-Kučan, *Pokrajinski kult u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Regional Imperial Cult in the Roman Province of Dalmatia]*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 105 (2012), 63-64.

¹⁰⁵⁵ P. Sticotti, *op. cit.*, 194.

¹⁰⁵⁶ A. Jovanović, Risan u antičkom period [Risan in Classical Period], in: *Blago antičke Boke [Treasures of Classical Boka Kotorska Bay]*, katalog izložbe, Tivat 2007, 51 (foto).

¹⁰⁵⁷ K. A. Giunio, *op. cit.*, 414.

¹⁰⁵⁸ I. Jadrić-Kučan, *Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Cult of the Goddess Roma in Roman Province of Dalmatia]*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 104 (2011), 106; *Ead.*, *Pokrajinski kult u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Regional Imperial Cult in the Roman Province of Dalmatia]*, 64.

¹⁰⁵⁹ Z. Várhelyi, *The Religion of Senators in the Roman Empire. Power and the Beyond*, Cambridge University Press 2010, 73; K. A. Giunio, *op. cit.*, 416.

ljudi radi zajedničkog žrtvovanja i bogoslužjenja vezanih za carski kult.¹⁰⁶⁰ Postoje tumačenja da su *flameni* bili birani kao "individue", dok su *sodalesi* imali municipalni karakter.¹⁰⁶¹

U Dokleji je zabilježen i natpis *VI vir augustualis* (K II/52).¹⁰⁶² Važnu funkciju u municipijumima imao je kolegijum od šest članova (*seviri*) kojima je bila povjerena briga o obavljanju i održavanju carskog kulta, kao i o podizanju spomenika *pro salute et reditu imperatoris*. Najčešće su bili pripadnici oslobođeničkog staleža, koji zbog niskog društvenog porijekla nijesu mogli dobiti magistraturu ili članstvo u gradskom vijeću.¹⁰⁶³ Njihov izbor su vršili dekurioni. Služba augustala je bila *honor* u trajanju od godinu dana, a nakon isteka mandata, postali bi članovi *corpus Augustalium*. Augustali su imali i svoje mjesto sastajanja-*aedes augustalium*. Pristup u ovu službu naplaćivao se putem donacija (*summa honoraria*). U rimskoj provinciji Dalmaciji, pojava augustala nije vezana za pravni status zajednice, već za trgovačko značenje koje u njima dobija oslobođenički sloj.¹⁰⁶⁴

U Dokleji nemamo sačuvane statue iz flavijevskog perioda koje bi dopunile pomenuta epigrafska svjedočanstva. U apsidi bazilike na forumu 1954. godine otkriven je monumentalni portret rimskog cara (K I-I/1). D. Srejović ga je pripisao Septimiju Severu i datovao u period od 202. do 211. godine, kada se imperator vratio iz istočnih provincija. Srejović ističe da se glava mijenjala sa promjenom cara te da nalaz carskog portreta potvrđuje da je bazilika bila namijenjena prvenstveno štovanju kulta vladara.¹⁰⁶⁵ Ovom, skoro zaboravljenom portetu, vratio se S. Tufi Rinaldi, koji je predstavljenog cara identifikovao kao

¹⁰⁶⁰ J. Rüpke, *The Religion of the Romans*, Oxford 2007, 251-252.

¹⁰⁶¹ L. Ross Taylor, *Augustales, Seviri Augustales, and Seviri: A Chronological Study*, Transactions and Proceedings of the American Philological Association, 45 (1914), 231-253; Z. Várhelyi, *op. cit.*, 74.

¹⁰⁶² K. A. Giunio, *Svećenici i svećeničke organizacije u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zadar 2012. (rukopis odbranjene doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu u Zadru 2012. godine); J. Martinović, *op. cit.*, 156 (sa starijom literaturom).

¹⁰⁶³ K. A. Giunio, *Vodeće svećeničke službe i kolegiji grada Rima i rimske provincije Dalmacije-sličnosti i razlike*, *Histria Antiqua* 18/1 (2009), 414-415.

¹⁰⁶⁴ K. A. Giunio, *Kolegij sevira Julijala i začeci carskog kulta u Rimskom Zadru [The college of sevir iulialis and the Beginnings of the Imperial Cult in Zadar (Iader) in the Roman Period]*, *Archaeologia Adriatica* VII (2013), 187.

¹⁰⁶⁵ Đ. Srejović, *op. cit.*, 91, T I-IV; Č. Marković, *op. cit.*, 363 (sl. 104).

Marka Aurelija. Utvrđeno je da je portret izrađen od kvalitetnog luneškog mermera odnosno da je importovan u Dokleju.¹⁰⁶⁶

U dokumentaciji o istraživanju Dokleje iz 1954. godine zabilježeno je da je u apsidi bazilike nađena i „imperatorska glava, ovenčana lovorovim vencem, na zatiljku povezana sa infulom, deo je temena i čela, kao i deo lica, nosa, usta i očiju odbijen. Kosa je kovrčasta, ali brada, koja je u doteranom i pravilnom obliku.“¹⁰⁶⁷ Nije nam poznato o kom portretu se radi i gdje se čuva.

U Dokleji je pronađen portret koji je Č. Marković pripisao Karakali (?) (K I-I/2)¹⁰⁶⁸ ali ni u literaturi ni u dokumentaciji o istraživanjima nema preciznijih podataka o njegovom nalazu. Još jedan muški portret sa Dokleje, sada izgubljen, čuvao se u muzeju na Cetinju (K I-I/3).¹⁰⁶⁹ K. Giunio smatra da gornji dio torza genija (K I-I/9), otkriven u blizini Prvog hrama, prikazuje genija cara koji je mogao stajati na bazi posvećenoj božanskom Titu. Ovo opovrgava I. Jadrić-Kučan jer je u rimskom svijetu genij poštovan kao posebna snaga u čovjeku, odnosno kao ono božansko u njemu i on je uvijek utjelovljen u živom caru, pa se njegov prikaz iz Dokleje ne može vezati uz božanskog cara.¹⁰⁷⁰

Prilikom istraživanj Dokleje 1957. godine, u štu između vrata i VII pilastra, nađen je „dobro očuvani fragment statue od mermera“¹⁰⁷¹ Nije nam poznato o kom fragmentu je riječ. Rovinski pominje i fragment jedne statue, odlomak noge od koljena nadolje 0, 12 m visine, od bijelog kamena sa lijepo ucrtanom muskulaturom, koji je Stikotiju bio identičan sa fragmentom koji je bio u vitrini Zetskog doma.¹⁰⁷² Početkom XX vijeka u Dokleji je još uvijek bilo više sačuvanih statua *in situ*. Ž. Dragović koji je, u Crnogorskoj skupštini pokušao da

¹⁰⁶⁶ S. Rinaldi Tufi, Skulptura Marka Aurelija u Muzeju Podgorica [Una testa di Marco Aurelio nel museo di Podgorica], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 45-47; *Id.*, Doclea, Città romana del Montenegro, in: *I processi formativi ed evolutivi della città in area adriatica*, 480 (f. 40).

¹⁰⁶⁷ UZKDC, A. Mišura, *Doclea (Duklja) i lanjski arheološki radovi osobitim obzirom na pisane spomenike (epigrafija)*, 2.

¹⁰⁶⁸ Č. Marković, *op. cit.*, 363 (sl. 106).

¹⁰⁶⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 70-72 (sl. 34).

¹⁰⁷⁰ I. Jadrić-Kučan, *Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Cult of the Goddess Roma in Roman Province of Dalmatia]*, 107.

¹⁰⁷¹ UZKDC, *Dnevnik arheoloških radova na Duklji za 1957. godinu*, 2.

¹⁰⁷² P. Sticotti, *op. cit.*, 137.

skrene pažnju na potrebu zaštite Dokleje, konstatuje: „Statuje tamnošnje čobani kamenjem lome i noseve im odvaljuju.“¹⁰⁷³

U kapitolnom hramu pronađen je fragment stopala skulpture (K I-I/6) i natpisa (K II/8) koji je samo publikovan ali nije dat predlog njegovog čitanja.¹⁰⁷⁴ Ima elemenata za pretpostavku da ovaj natpis može svjedočiti o štovanju dva cara.¹⁰⁷⁵

U Dokleji su, epigrafskim izvorima posvjedočeni sveštenici koji su se starali o carskom kultu. Sačuvana su i dva carska portreta, a u dokumentaciji se pominje više njih, ali nemamo podataka na osnovu kojih bi zaključili gdje je carski kult štovan, u hramu na sjevernoj strani foruma, kapitolnom hramu ili bazilici na forumu.¹⁰⁷⁶ Imperatorski portreti bili su uvijek na naistaknutijim mjestima i ta mjesta su bila urbanistički jasno utvrđena.¹⁰⁷⁷ Ako je vladarski kult kasnije uveden, graditeljsko inkorporiranje poštovanja diviniziranog vladara uklapalo se u postojeće urbanističke matrice.¹⁰⁷⁸ U skladu sa ovim, čini se opravdanim pretpostavka da je carski kult štovan u bazilici na forumu.

Kult boginje Rome

O štovanju boginje Rome u Dokleji svjedoči njena predstava u klipeusu zabata (K I-I/7) i natpis u kome se pominju sveštenici koji su se starali o ovom

¹⁰⁷³ Стенографске биљешке о раду Црногорске Народне Скупштине сазване у редовни сазив 21. јануара 1907, Цетиње 1909, 972-975.

¹⁰⁷⁴ М. Baković, *op. cit.*, 24 (foto T II, 1).

¹⁰⁷⁵ Zahvaljujemo se kolegici dr Olgi Pelcer Vujačić iz Istorijskog instituta Crne Gore na tumačenju natpisa.

¹⁰⁷⁶ I. Stevović, *op. cit.*, 62-63.

¹⁰⁷⁷ N. Cambi, *Imago animi. Anticki portret u Hrvatskoj*, Split 2000, 9-10.

¹⁰⁷⁸ S. R. F. Price, *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*, Cambridge University Press 1984, 134; I. Stevović, *op. cit.*, 62-63.

kultu (K II/108). Iako nije sigurno da je ovaj fragment pripadao Prvom hramu ili hramu Rome, nema sumnje da se boginja Roma štovala u gradu.¹⁰⁷⁹

Dea Roma je sve do II vijeka p. n. e. bila nepoznata u rimskom kultu. U republikansko vrijeme imala je uže geografsko značenje grada Rima, a Grci helenističkog razdoblja transformisali su je u božansku personifikaciju Rimske Republike i cijelog rimskog naroda (*Populus Romanus*). U istočnim provincijama Rimskog Carstva, štovanje Rome uvedeno kao vid izražavanja lojalnosti grčkih gradova Male Azije rimskoj vlasti. Hram boginje Rome podignut je u Smirni 195. g. p. n. e. Nakon toga počinju da joj se podižu hramovi i da se organizuju festivali nazvani *Romaia*.¹⁰⁸⁰ Roma je zauzela posebno mjesto u rimskoj državnoj religiji.¹⁰⁸¹ Prvi Rimljanin koji je posmrtno štovan kao državni bog bio je Cezar, a u štovanje je bila uključena i *Dea Roma*, personifikacija Rimske Republike.¹⁰⁸²

U provinciji Dalmaciji, Roma se štovala kao dio carskog kulta, a najraniji poznati primjer u je hram posvećen Romi i caru Avgustu u *Poli* (Puli). Štovana je i u Oneji (*Oneum*), Šipovu kod Jajca, Ekvu (*Aequum*).¹⁰⁸³ Najjužniji trag poštovanja boginje Rome zabilježen je u Dokleji. Za staranje o ovom kultu bili su imenovani posebni sveštenici, *sodalis Romae*, od kojih su u Dokleji posvjedočeni *Silvius Aestivus*, *Publius Flavius* i *Flavius Chresimus* (K II/108).¹⁰⁸⁴ I. Jadrić Kučan navodi da: „Kada je dokleatska gradska zajednica dobila građansko pravo, tada se i organizuje štovanje božice, a natpis sa sveštenikom božanskog Tita pokazuje da je kult bio upućen i božanskom caru“.¹⁰⁸⁵

¹⁰⁷⁹ Poprsje lika boginje je dato frontalno, glava u blagom profilu zaokrenuta na desno. Boginja nosi šlem sa otvorima za oči, u sredini je otvor za smještaj počasnog ukrasa, a vrhu trostruka perjanica. Haljina je zakopčana na oba ramena. Na prsima se nalazi *aegis* sa glavom meduze. *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, 22; P. Sticotti, *op. cit.*, 73-74 (sl. 35); M. Šašel Kos, *op. cit.*, 297.

¹⁰⁸⁰ L. Ross Taylor, *The Divinity of the Roman Emperor*, Philadelphia 1975, 36-37.

¹⁰⁸¹ I. Jadrić-Kučan, *op. cit.*, 94.

¹⁰⁸² *Ibid.* 96.

¹⁰⁸³ *Ibid.*, 96-97, 105; K. Džin, *Roman Forum Temples in Pula-Religious and Public Use*, *Artium Medievalium* 18/2, Zagreb-Motovun 2012, 389-394.

¹⁰⁸⁴ I. Jadrić-Kučan, *op. cit.*, 105.

¹⁰⁸⁵ *Ibid.*

Kult boginje Dijane

Reljefna predstava boginje Dijane pronađena je u timpanonu uz hram u južnom dijelu grada (K I-I/8).¹⁰⁸⁶

Svetilište Dijane na Aventinu, koje je po tradiciji osnovao Servije Tulije, u VI vijeku p. n. e, poznato je na osnovu *Forma Urbis Severiana*. Na Aventinu, izvan pomerijuma, se štovao kult Dijane *Nemorensis*.¹⁰⁸⁷ Dijana je *potestas valendi*, slobodan život u prirodi u svoj punini, blagotvornosti i okrutnosti.¹⁰⁸⁸ Na Trajanovom slavlolu u Beneventu prema gradu gledaju bogovi državnog uređenja a prema polju Bah i Cerera i Dijana i Silvan.¹⁰⁸⁹ U sredinama gdje su se u proces romanizacije uključili gornji slojevi društva, autohtoni kultovi su nastavljali svoj život dobijajući *interpretatio romana*. Dijana se štovala samostalno, ali i u dosta rasprostranjenoj kultnoj zajednici sa Silvanom i nimfama.¹⁰⁹⁰

Štovanje Dijane Kandavijske u Dokleji posvjedočeno je natpisom koji su 1916. godine pronašli Prašniker i Šober (K II/58).¹⁰⁹¹ Natpis je bio posvećen *T. Flavius Dionisiusu*, čije je grčko ime moglo naznačavati na grčko ili makedonsko porijeklo. Dijanin epitet *Candaviensis* izveden je iz imena planine *Candavie*, između *Skampisa* (Elbasana) i *Lihnidusa* (Ohrida), kuda je prolazila *Via Egnatia*. Na

¹⁰⁸⁶ Dijana je prikazana kako izranja iz vijenca niskog lišća. Odjeća je pričvršćena kopčom na ramenu. Iza desnog ramena je tobolac, čiji kaiš prelazi preko Dijaninih grudi. Pramen kose je prebačen preko čela i na tjemenu vezan u veliku dvostruku punžu, u čijim se navojima primjećuje rozeta. Dva pramena kose padaju preko ramena. Glava je okrenuta na desnu stranu, dok je tijelo u pokretu nagnuto lijevo.¹⁰⁸⁶ Lijevo od figure, u polju zabata, prikazan je još jedan tobolac od koga je sačuvana samo jedna trećina. Njegova površina je ukrašena ugraviranim „ranken“ ornamentom. Stikoti smatra da je tu bio još jedan atribut Dijane, vjerovatno luk sa strijelom; P. Sticotti, *op. cit.*, 91-92 (sl. 46); Б. Б. Племић, *Дијанин култ на простору римских провинција Горње Мезије, Доње Паноније и Далмације (докторска дисертација)*, Београд 2011, 92.

¹⁰⁸⁷ M. C. Vincenti, *Diana. Storia, mito e culto della grande dea di Aricia*, Roma 2010, 11 *et passim*.

¹⁰⁸⁸ O štovanju boginje Dijane u rimskoj provinciji Dalmacija cf. A. Rendić-Miočević, *Uz jedan neobjavljeni reljefni prikaz Dijane iz cetinskog kraja*, VAPD 99 (2006), 133-143; M. Milićević Bradač, *Spomeni božice Dijane iz kolonije Claudia Aequum i logora Tilurium*, *Opuscula archaeologica* 33 (2010), 52; K. A. Giunio, *Ara Salonitana-Salonitanski odjeci kulta Dijane Aventinske*, *Tusculum* 6 (2013), 103-116.

¹⁰⁸⁹ M. Milićević Bradač, *Dijana izvan grada*, *Archaeologia Adriatica* 11 (2008), 363-364.

¹⁰⁹⁰ J. Medini, *Autohtoni kultovi u razvoju antičkih religija u rimskog provinciji Dalmaciji*, *Dometi* 5 (1984), 9.

¹⁰⁹¹ C. Praschniker, A. Šober, *op. cit.*, 2-3, (foto br. 4); *Историја Црне Горе, I*, 189; Č. Marković, *op. cit.*, 359; J. J. Martinović, *op. cit.*, 169; I. Stevović, *op. cit.*, 56.

Pojtingerovoj tabli tu je zabilježena stanica (*mutatio*) *ad Dianam* (VI).¹⁰⁹² Naselje, 9 milja udaljeno od mjesta koje je nazivano *Ad Dianam* (u blizini Spatarija u Albaniji), takođe situirano duž *Via Egnatia*, vjerovatno je naziv dobilo po Dijaninom svetištu.¹⁰⁹³ Po svemu sudeći, ovi podaci ukazuju na mogući porijeklo kulta Dijane Kandavijske u Dokleji.

Kult Jupitera

Poštovanje *Jupitera Optimus Maximus*-a u Dokleji potvrđeno je sačuvanim natpisom (K II/9). Vezan za vojničke kultove, Jupiter se pojavljuje i kao *Jupiter Cohortalis Augustus* ili u skraćenoj formi *Cortalis* (K II/64).¹⁰⁹⁴ Kult je bio raširen u Dalmaciji i povezan sa prisustvom i službama beneficijara.

U Dokleji je, tokom arheoloških istraživanja 1962. godine, pronađen i portret Jupitera (K I-I/4).¹⁰⁹⁵ U dokumentaciji nije precizirano mjesto gdje je portret pronađen a nije nam poznato i gdje se sada nalazi.

Kult Jupitera, Epone i *genius loci*

Konzularni beneficijar u Dokleji, Publije Benije Egregije iz Osme kohorte (*Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum*) posvetio je natpis vrhovnom bogu

¹⁰⁹² M. Fasolo, *La Via Egnatia I, Da Apollonia e Dyrrachium ad Herakleia Lynkestidos*, Roma 2003, 217; M. Šašel-Kos, *op. cit.*, 297.

¹⁰⁹³ M. Šašel Kos, *op. cit.*, 297.

¹⁰⁹⁴ P. Sticoti, *op. cit.*, 194; *Историја Црне Горе, I*, 190; Č. Marković, *op. cit.*, 358; J. J. Martinović, *op. cit.*, 162-163 (sa starijom literaturom).

¹⁰⁹⁵ UZKDC, *Dokumentacija o arheološkim istraživanjima Duklje 1962. godine*.

Jupiteru, boginji Eponi i geniju mjesta. (K II/9).¹⁰⁹⁶ I Gaj Okacije Lakon, pripadnik legije *I Adiutrix*, natpis je posvetio *Jupiteru, Eponi i genius loci* (K II/61).¹⁰⁹⁷ Većini natpisa koji su posvećeni konzularnim beneficijarijima zajednička je posveta Jupiteru i geniju mjesta. Koliko je do sada poznato, samo u ovim natpisima iz Dokleje, pominju se posvete Jupiteru, Eponi i *genius loci* zajedno. Natpisi posvećeni Jupiteru i Eponi poznati su iz Salone i Rima, dok je posveta Epone i *genius loci* pronađena na lokalitetu *Nasium*.¹⁰⁹⁸

Genius loci predstavlja divinizirane posebnosti lokalne sredine. Beneficijarijima nije bilo lako da se za kratko vrijeme, koliko im je služba trajala, zbliže sa mjestom službovanja, pa su osjećali potrebu da na taj način pozovu lokalno božanstvo u pomoć. Egregije i Lakon posvetili su svoje natpise i Eponi, zaštitnici konja i konjanika, koja pripada krugu keltskih božanstava koje imaju osobine slične *Campestres, Matres i Suleviae*.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁶ Ovaj natpis je veoma značajan jer je riječ o jedinoj poznatoj potvrdi augzilijara na položaju konzularnog beneficijarija u ovom dijelu Carstva. Vojnici koji su služili u Osmoj kohorti bili su ujedno zaposleni i u uredu namjesnika provincije (*officium consularis*) u Saloni. Obavljali su najznačajnije zadatke, a u mjestima gdje su službovali bili su jedini vidljivi predstavnici središnje vlasti. U graničnim provincijama od vremena cara Trajana započinje organizacija mreža njihovih postaja (*stationes*), koja se razgranala u doba Antonija Pija i posebno Marka Aurelija. U istim postajama služila su najviše dvojica beneficijarija, a služba im je trajala oko pola godine. Iz Dalmacije su poznata 44 konzularna beneficijarija, najčešće su dolazili iz regija u Podunavlju. Svi su dolazili iz drugih provincija, jedini izuzetak je ovaj natpis iz Dokleje; I. Sticotti, *op. cit.*, 185-187; *Историја Црне Горе*, I, 190; J. J. Wilkes, *op. cit.*, 120; Č. Marković, *op. cit.*, 358; J. J. Martinović, *op. cit.*, (sa starijom literaturom); R. L. Dese Jr., *Variation in Roman Administrative Practice: The Assignments of Beneficarii Consularis*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 116 (1997) 284-299; *Id.*, *Variation in Roman Administrative Practice: The Assignments of Beneficarii Consularis*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 116 (1997) 284-299; I. Matijević, *Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum I neki njezini pripadnici u službi namjesnika provincije Dalmacije*, *Tusculum* 2 (2009), 50-54.

¹⁰⁹⁷ J. J. Martinović, *op. cit.*, 160-161 (sa starijom literaturom); M. Šašel Kos, *op. cit.*, 298.

¹⁰⁹⁸ N. Gavrilović, Relief of Epona from Viminacium-Certain Considerations about the Cult of Epona in Central Balkans, in: *Keltische Götternamen als individuelle Option? [=Celtic theonyms as an individual option?]*, Akten des 11. Internationalen Workshops 'Fontes Epigraphici Religionum Celticarum Antiquarum' vom 19.-21. Mai 2011 an der Universität Erfurt, *Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption* 19, ed. W. Spickermann, Rahden/Westfalen: Verlag Marie Leidorf GmbH, 2013, 254-255.

¹⁰⁹⁹ *Историја Црне Горе*, I, 190. Epona se pominje u tridesetak natpisa sa područja Rimskog carstva (Panonija, Recija, Rim), a skulpturalne predstave su većinom sačuvane u zapadnim provincijama, cf. G. L. Irby-Massie, *The Roman Army and the Cult of Campestres*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 113 (1996), 293, 295-299; M. Šašel Kos, *Celtic Divinities from Celeia and its Territory: Who Were the Dedicators*, in: *Dedicanti e Cultores nelle religioni Celtiche*, ed. A. Sartori, Milano 2008, 286-287.

Egregijev i Lakonom natpis su postavljeni, vjerovatno, ako ne odmah jedan iza drugog onda u manjem vremenskom razmaku. Njihovo postavljenje za beneficijare u Dokleji može se dovesti u vezu sa kriznim vremenima koja su započela oko 170. godine n. e.¹¹⁰⁰

Kult Ananka/Ananke

U Dokleji je, na oltaru od krečnjaka, sada izgubljenom, bila sačuvana posveta Ananki koji je D. Valjeri pronašao u blizini gradskih zidina 1902. godine.¹¹⁰¹ *Lucius Coelius Val(erius)*, koji je štovao Ananke u korist svog sina, podigao mu je oltar. (K II/62)¹¹⁰²

J. Martinović Ananku prepoznaje kao lokalno božanstvo koje donosi zdravlje.¹¹⁰³ M. Šašel Kos smatra da je u ovom natpisu riječ o rijetko poštovanom grčkom božanstvu Ananke, personifikaciji *ἀνάγκη*, latinskog ekvivalenta za *necessitas*, koji simboliše potrebu, prirodnu urgenciju, snagu. Na nižoj, svakodnevnoj ravni, Ananka/Ananke se može zamisliti kao sila koja primorava ljude da rade nešto što bi htjeli da izbjegnu.¹¹⁰⁴

Pauzaniya, opisujući građevine i spomenike Korinta, navodi da je Ananke bila poštovana sa boginjom Biom u svetištu na početku staze koja je vodila do Akrokorinta, pored uzdignute platforme sa oltarima posvećenim Heliosu sa jedne strane i majke božije sa druge strane te da nije bilo uobičajeno da se ulazi u ovo svetište.¹¹⁰⁵

¹¹⁰⁰ I. Matijević, *op. cit.*, 50-54; M. Šašel Kos, *op. cit.*, 298; I. Glavaš, Stanice beneficijarija u Novama, in: *Istraživanja u Imotskoj krajini*, Izdanja hrvatskog arheološkog društva, Zagreb 2015, 28-29.

¹¹⁰¹ D. Vaglieri, *Iscrizioni romane del Montenegro*, *Bulletino della Commissione archaeological Comunale di Roma* 32 (1904), 284, № 1; P. Sticotti, *op. cit.*, 195; M. Šašel Kos, *op. cit.*, 295-306.

¹¹⁰² M. Šašel Kos, *op. cit.*, 295; *Anancae/pro sal (ute)/Val(eri) Lici/niani/fili/L. Coe(lius) Val (erius) pater /l(aetus) l(ibens)*.

¹¹⁰³ J. J. Martinović, *op. cit.*, 161, natpis br. 167.

¹¹⁰⁴ M. Šašel Kos, *op. cit.*, 295.

¹¹⁰⁵ N. Bookidis, Religion in Corinth: 146 B. C. E. to 100 C. E., in: *Urban Religion in Roman Corinth: Interdisciplinary Approaches*, Cambridge, Massachusetts 2005, 146.

U zapadnim krajevima Rimskog Carstva Ananke/Ananka iz Dokleje jedini je poznati primjer štovanja ovog božanstva. Ističući grčko porijeklo ovog kulta u Dokleji, Šašel Kos ukazuje na brojna svjedočanstva o grčkom prisustvu u gradu.¹¹⁰⁶ Fragmentarna mermerna votivna ploča, posvećena bogu Medauru otkrivena u Rizonijumu, grčki spomenik pronađen *in situ* u Dobroti kod Kotora koji je podigao *phisician Loukious Louskos Eukarpos*, kao i fragmentarni grčki natpis otkriven u Epidaurusu, svjedoče da je grčka manjina živjela u gradovima i naseljima južne Dalmacije.¹¹⁰⁷

Kult Neptuna

Svjedočanstvo o štovanju Neptuna u Dokleji sačuvano je na ari (K II/10) koju je Petronije Asper posvetio Neptunu *periculatorum Absolutori*.¹¹⁰⁸ Ara je pronađena u koritu rijeke Zete 2003. godine.¹¹⁰⁹

Nije poznato zanimanje dedikanta ovog natpisa. Ovaj gentilicij su uglavnom imali Italici, koji su doseljavani u Dalmaciju u dužem vremenskom

¹¹⁰⁶ M. Šašel Kos, *op. cit.*, 301; O prisustvu Grka u Dokleji svjedoči i sarkofag sa natpisom *D (is) m(anibus) s(acrum) /P. Cornelio/Iulio, qui vixit/ an (nis) LV Iulia et Irene, filias/patri pientis/simo* (K II/36). *Iulia Domitia* dala je šestogodišnjoj kćerki ime *Phoebe* (K II/101). *Collegium fabrum* podigao je spomenik *M. Antoniusu Eutiches*, koji je mogao biti oslobođenik (K II/84). Iako nije grčko, ovo ime naznačava prisustvo Grka u Dokleji. Isto se možemo reći i za natpis *T. Oclatusa Severusa i Laetilijs Threpte* (K II/94), kao i za druga imena sa sačuvanih natpisa-*Octavia Acantis, Harmonia, M. Iulius Laco*. U Dokleji je pronađen i jedan natpis na grčkom jeziku (K II/123).

¹¹⁰⁷ N. Cambi, *La civiltà dei Greci nell'Adriatico orientale*, *Hesperia* 17 (2003), 11-40; M. Glavičić, *Epigrafska baština rimskodobnog Epidaura (The Epigraphic Heritage of roman Epidaurum)*, *Archaeologia Adriatica* 2/1 (2008), 43-62.; M. Šašel Kos, *op. cit.*, 301-302; И. Стевовић, *Медаур, или о простору јужног Јадрана и Доклеје у визуелној култури античког Медитерана*, *Историјски записи* 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу Дукља (*Doclea*)-могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013, 23-48.

¹¹⁰⁸ S. Vučinić, *Ara posvećena Neptunu i nekoliko nalaza sa antičkog lokaliteta Laze Radevića*, *Istorijski zapisi*, 1-4 (2007), 197-209 (foto); Д. Грбић, *Из епиграфске баштине античке Доклеје: Један натпис посвећен Neptuno periculatorum absolutori*, *Старинар* LIX (2009), 175-180 (foto); J. Martinović, *op. cit.*, 130-131, natpis br. 109; M. Šašel Kos, 298; S. Vučinić, *Ager privatus u priobalju Donjega toka Zete*, in: *Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori, (83-)*, Podgorica 2014, 115-117 (sl. 47 i 48).

¹¹⁰⁹ Д. Грбић, *Из епиграфске баштине античке Доклеје: Један натпис посвећен Neptuno periculatorum absolutori*, *Старинар* LIX (2009), 175-180 (foto).

periodu ili njihovi oslobođenici. U Dokleji je ovaj gentilicij zabilježen i na natpisu *Domniusa i Domne* (K II/66).¹¹¹⁰ U većem broju poznati su iz Salone i primorskih gradova Dalmacije, ali ih ima zabilježenih i u unutrašnjosti provincije. Prema sačuvanim natpisima, dalmatinski Petroniji su zauzimali istaknute položaje u gradskim upravama, bili su imućni i vjerovatno su se bavili trgovinom. Izvjesni C. Petronius Asper, vlasnik sjevernoitalske fabrike opeka *Epidiana*, poslovaio je u Naroni. Opeke ove fabrike pronađene su i u Dokleji (*Q. Clodius Ambrosius*).¹¹¹¹ I Petronije Asper iz Dokleje mogao je biti trgovac ili poslovan čovjek izložen čestim putovanjima, plovidbi. Stoga je aru i posvetio Neptunu spasiocu.¹¹¹²

Kult Merkura

Markur je božanstvo sa najvećim brojem sačuvanih likovnih predstava u Dokleji. Šest ih je sačuvano na stelama (K I-II/1, 2, 3, 4, 7, 8), jedna na nadgrobnoj ploči (K I-II/6) i jedna na sarkofagu (K I-II/4).¹¹¹³ Predstavljan je sa kapom petasosom i štapom kerikejonom. Uz njega se pojavljuje i pijetao.¹¹¹⁴ Ovakav prikaz Merkura predstavlja ga kao *psihopompa* koji duše pokojnika odvodi na drugi svijet. Prisustvo pijetla upućuje na kultove htonskih božanstava. Smatra se da je Merkur u Dokleji rimska interpretacija ilirskog božanstva.¹¹¹⁵

Kult Merkura je jedan od najstarijih grčko-rimskih kultova na području rimske provincije Dalmacije. Vjerovatno su već u vrijeme prvih dodira sa ilirskim

¹¹¹⁰ J. Martinović, *op. cit.*, *op. cit.*, 163, natpis br. 171 (sa starijom literaturom).

¹¹¹¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 154.

¹¹¹² Д. Грбић, *op. cit.*, 176-178; Petronius Aper, vlasnik sjevernoitalske fabrike opeka *Epidiana*, poslovaio je u Naroni. Mogao bi se dovesti u vezu sa ličnostima poznatim sa dva naronska natpisa.

¹¹¹³ P. Sticotti, *op. cit.*, 147-148, crtež 85 (sl. 86), 149-150 (sl. 88), 149-150 (sl. 89), 150-151, 176, (crtež 131); *Историја Црне Горе*, I, 187; А. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 271, (foto 162-163); N. Cambi, *Sarkofazi lokalne produkcije u Rimskoj provinciji Dalmaciji (od II do IV stoljeća)*, Split 2010, 83.

¹¹¹⁴ *Историја Црне Горе*, I, 187.

¹¹¹⁵ *Историја Црне Горе*, I, 178; Ћ. Marković, *op. cit.*, 358.

stanovnicima na obali, grčki trgovci donijeli su Merkurov kult u tek osnavana trgovačka središta. To potvrđuje i dvojezični, rimsko-grčki natpis koji pominje Markura na žrtveniku iz Visa. Natpis potiče s kraja stare ere a bio je napisan da bi bio razumljiv i grčkim starosjediocima i novim doseljenicima.¹¹¹⁶ Merkur nije čest u rimskoj provinciji Dalmaciji. Epigrafski podaci su rijetki, sačuvano je svega devet natpisa sa pomenom Merkura sa prostora rimske provincije Dalmacije.¹¹¹⁷ Izvan trgovačkih središta Merkurov kult nije uhvatio dublji korjen.¹¹¹⁸

U Dokleji je sačuvan i natpis posvećen *Domnusu-Domni* (K II/66).¹¹¹⁹ Nije jasno o kom božanstvu se radi. Pretpostavlja se da se radi o epitetu božanstva prije nego o njegovom imenu ili da se radi o „postojanju vrhovnog ilirskog božanstva“.¹¹²⁰ U gradu su sačuvane i posvete *Dei omnes, Dii deaeque omnes, Venus Augusta, Liber pater Augustus*.¹¹²¹

¹¹¹⁶ K. A. Giunio, *Kult Merkura-boga trgovine u Rimskoj provinciji Dalmaciji*, *Histria Antiqua* 12 (2004), 143; M. Sanader, *O antičkim kultovima u Hrvatskoj*, [On the cults of Antiquity in Croatia], *VAPD* 101 (2008), 174.

¹¹¹⁷ K. A. Giunio, *op. cit.*, 142-144; U Liburniji je sačuvan fragment sarkofaga sa likom *Hermesa Psychopompusa* i Herakla. U dvorištu crkve Sv. Krševana u Zadru, natpis koji ima skraćenicu *m. M.-magister Mercurialis*, član kolegijuma trgovaca pod zaštitom Merkura. Na reljefu koji je nekad bio uzidan u stari zvonik splitske katedrale bili su predstavljeni Herkul, Minerva, Jupiter, Junona, Kibela, Mars i dr, a u drugom planu između Junone i Jupitera je gornji dio tijela i glava Merkura. Vjerovatno je iz Salone, II v. n. e. U kamenolomu Plate kod Splitske na Braču otkriven je reljef sa predstavom Merkura. Iz Salone je i fragment sarkofaga sa sačuvanim dijelom natpisa i prikazom Merkura s kaducejskom kesom s novcem.¹¹¹⁷ U Naroni su sačuvana tri zavjetna natpisa Merkur i mermerna glava iz Ašmoleana.

¹¹¹⁸ K. A. Giunio, *op. cit.*, 145.

¹¹¹⁹ P. Sticotti, *op. cit.*, 195; J. Martinović, *op. cit.*, 163, natpis br. 171 (sa starijom literaturom).

¹¹²⁰ *Историја Црне Горе*, I, 188-189.

¹¹²¹ P. Sticotti, *op. cit.*, 195; M. Šašel Kos, *op. cit.*, 297-298; Č. Marković, *op. cit.*, 359.

VI ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nastojanje da se pokuša rekonstrukcija arhitekture kasnoantičke Dokleje, grada čija je površina od 25 ha arheološki istražena sa samo 20 procenata, na prvi pogled prejudicira skromne rezultate. Ako se ima u vidu i loša očuvanost građevina i kontinuirana devastacija lokaliteta, mogućnosti arhitektonske rekonstrukcije izgledaju još skromnije. Međutim, i u takvoj situaciji, moguće je ipak upotpuniti dosadašnja saznanja o gradu, na osnovu ranije poznate kao i novootkrivene arhivske građe i arheološke dokumentacije, nastajale od kraja XIX vijeka do danas, kao i na osnovu potpunijih i novih tumačenja materijalnih ostataka na terenu.

Posebno mjesto u ovom pogledu imalo je traganje za autentičnim svjedočanstvima ranijih istraživača Dokleje. Izučavanje ove građe, koja se nalazi u arhivskim i muzejskim institucijama u Petrogradu, Trstu, Rimu, Beču, Parizu, Oksfordu, Beogradu, Splitu, Cetinju, dalo je vrijedne rezultate. Ovo se posebno odnosi na Munroovu zaostavštinu pronađenu u Ašmolean muzeju u Oksfordu. Dokumentacija o Dokleji, koju smo sakupili, mada neujednačenog kvaliteta i vođena po različitim metodološkim standardima, nakon obrade i sistematizovanja pružila je obilje informacija koje su omogućile bolje prepoznavanje i razumijevanje materijalnih ostataka na terenu kao i uspostavljanje kritičkog odnosa prema ranijim interpretacijama i pokušajima rekonstrukcije.

Prolazeći ovaj istraživački put, kao preduslov svake arhitektonske rekonstrukcije, nametnula se potreba za evidentiranjem figuralnih predstava, arhitektonskih fragmenata i natpisa koji su predstavljeni u dva kataloga. Od pomaka u istraživanju vezanih za pronalaženje pojedinačnih opisa, crteža, arhitektonskih fragmenata, figuralnih predstava i natpisa, koji se često, na osnovu stanja očuvanosti ili mjesta pronalaska, uz sve istraživačke napore, teško mogu uklopiti u određenu arhitektonsku cjelinu, značajnije je prepoznavanje koncepta rimskog grada Dokleje, podignutog *ex novo* kao najznačajnije manifestacije

romanizacije nemirnih Dokleata i njegove transformacije u kasnoantičkom periodu u hrišćanski grad, u procesu koji je, od početka IV vijeka, karakterističan za većinu gradova na obalama Mediterana.

O Dokleji i njenom mjestu u rimskoj provinciji Dalmaciji, odnosno Prevalisu, neposredni pisani izvori u periodu od I do početka VII vijeka govore malo, a dugi su periodi u kojima o gradu nemamo nikakvih vijesti. Materijalni ostaci grada, sačuvani *in situ*, glavno su uporište u rekonstrukciji nastanka i trajanja Dokleje. U ovom pogledu bili su nam od pomoći i nalazi sa jugoistočne nekropole i epigrafski spomenici koji govore o dinamičnom ekonomskom razvoju od I do početka IV vijeka, o živoj komunikaciji sa Dalmacijom, Grčkom, Istokom, zapadnim provincijama carstva, rajnskom oblašću, sjevernom Afrikom. Kretanjem ljudi, dobara i ideja u okvirima Carstva, arhitektonska i umjetnička rješenja i ostvarenja u Dokleju su mogla stići ili biti preuzeta kako sa istoka tako i sa zapada.

Grad je bio strateški dobro pozicioniran, povezan sa najvažnijim putevima provincije i sa mogućnošću da koristi ekonomske resurse bogate doline Zete i oblasti u zaleđu Skadarskog jezera. Na pomenutom prostoru nalazio se ager grada, čije granice još uvijek nijesu precizno definisane. Odgovor na pitanje gdje su se nalazile, kao i na druga pitanja o razvoju Dokleje mogu dati istraživanja rekognisciranih ostataka građevina u neposrednoj blizini grada, na obali rijeke Zete, kao i više lokaliteta na području sadašnjih opština Danilovgrad i Tuzi.

Položaj grada, odnosno činjenica da je sa tri strane omeđen koritima rijeka, a da mu je samo sa istočne strane bilo moguće pristupiti s kopna, uslovio je pravac pružanja gradskih bedema i organizaciju unutrašnjeg prostora. Odstupilo se od osnovne sheme rimskog grada i ukrštanja ulica pod pravim uglom, pa Dokleja ima oblik nepravilnog izduženog paralelograma. Dobro osmišljeni sistem fortifikacija, sa zaštićenim izbačenim uglovima, kako je arhitektama savjetovao Vitruvije, nikad nije sistematski istražen. Isto se odnosi i na prostor više notiranih ili pretpostavljenih gradskih kapija čija su izmještanja zabilježili još Rovinski i Stikoti. U okviru razmatranja ove materije, osnovano se nameće i preispitivanje postojanja slavoluka u blizini zapadne kapije.

Dokleja predstavlja spomenik romanizacije regije, sa svim obilježjima karakterističnim za ustanovljenje i institucionalni razvitak rimskog prisustva, prepoznatljivog u sferi religioznosti, arhitektonskim kompleksima, administrativnim uređenjem, kao i intenzivnoj povezanosti sa bližim ili udaljenijim tačkama rimskog svijeta. Još uvijek je nedovoljno rasvijetljeno vrijeme nastanka grada i karakter prvobitnog naselja za koje se smatra da je bio kastrum. Sondažna ispitivanja prostora oko apside i zapadnog zida bazilike 1998. godine koja su pokazala ostatke starije građevine na ovoj lokaciji, važno su polazište za razrješenje pomenutih pitanja i podsticaj za buduća sistematska istraživanja.

Dokleja je imala sve najznačajnije elemente urbane rimske topografije. U centru se nalazi forum, urbanistički, religiozni, administrativni i ekonomski centar grada. Porijeklo urbanističkog rješenje foruma, sa bazilikom na zapadnom dijelu, hramom na sjevernom, tabernama i eksedrama sa istočne i sjeverne strane, može se tražiti od istočnog modela Cezareona u Kireni do foruma *Pacis* u Rimu. Na osnovu analogija sa sličnim prostornim rješenjima, metroloških analiza bazilike, fragmenata natpisa Marka Flavia Frontona kao i stilskih odlika korniša i konzola, bazilika se datuje u period poslednje dvije decenije I i početak II vijeka. Vidljivi tragovi naknadnih intervencija na bazilici ne mogu se hronološki odrediti. Slično je i sa prostorijama sa istočne i sjeverne strane foruma. Sve navedeno govori da je pitanje nastanka i transformacije foruma, bazilike i građevina zapadno od bazilike i dalje otvoreno. Prosopografske analize sačuvanih skulptoralnih predstava, posebno četiri reljefa pronađena u prostorijama u istočnom dijelu foruma, mogla bi nam pomoći oko utvrđivanja njihovog porijekla i mogućeg naručioca. Ova vrsta analiza, urađena u Dokleji samo za imperatorski portret Marka Aurelija ili Septimija Severa, pokazala je da je portret rađen od luneškog mermera, odnosno da je u Dokleju stigao kao import. Precizna stilsko-ikonografska analiza sačuvanih fragmenata korniša, kapitela stubova, konzola, mogla bi pomoći i boljem razumijevanju umjetničkih tokova u Dokleji.

Veoma je važna, još uvijek nedovoljno istražena uloga, koju je, u izgradnji bazilike i foruma imao Marko Flavije Fronton, najbolje poznata ličnosti u istorijatu Dokleje. Sa ovim je u vezi i postavljanje konjaničke skulpture Balbinu,

petnaestogodišnjem sinu Marka Flavija Frontona i njegove supruge Tertulije, od strane gradskog vijeća Dokleje. S obzirom na rimsku praksu dodijeljivanja mjesta za skulpturu na forumu, prvenstveno namijenjenom predstavi imperatora, osobama koje su posebno zadužile državu i municipijum, Marku Flaviju Frontonu ukazao je najveći *honor* koji je jedna ličnost mogla zaslužiti. Jasno je da je u slučaju Balbina zasluga pripadala njegovom ocu.

Sakralnu topografiju Dokleje upotpunilo je otkriće kapitolnog hrama istočno od foruma, čiji nastanak je datovan u I ili II vijek. Smješten je u centru objekta IX, koga čine više, samo djelimično istraženih prostorija. Arhitektonsko rješenja hrama, naizgled skromni nalazi fragmenta stopala skulpture i jednog natpisa te portret Jupitera pronađen u Dokleji, otvaraju značajna pitanje štovanja kapitolske trijade Jupitera, Junone i Minerve u ovom hramu.

Velikim termama, podignutim sa južne strane *via principalis*, zaokružen je graditeljski koncept foruma u Dokleji. Do istraživanja iz 1999. godine datovane su u II vijek. Međutim, u ovom istraživanju su otkrivena čak četiri graditeljska sloja neprecizno hronološki određena u period od II do IV vijeka. Na osnovu rezultata ovih istraživanja i reinterpretacija dosadašnjih tvrdnji, smatramo da u termama nijesu bili razdvojeni muški i ženski dio, kako je prihvaćeno u literaturi. Iako je zapadni dio termi trajno uništen prolaskom željezničke pruge preko njih, sačuvani dio ostataka termi svjedoči o luksuznoj gradnji, upotrebi mermera, zidne i podne mozaičke dekoracije, o primijeni tehnike *opus spicatum*. Nema podataka o ktitoru termi, ne zna se da li se radi o municipalnoj ili o privatnoj gradnji manjeg broja bogatih porodica iz Dokleje. Male terme, situirane istočno od velikih, po arheološkom materijalu datovane su u IV vijek. Ne čine se opravdanim ranija tumačenja kojima je ostavljena mogućnost da su one bile dio velikih termi. Smatramo utemeljenijim stav da se radi o samostalnoj arhitektonskoj cjelini koja je vremenom pretrpjela određene promjene.

Sa južne strane *via principalis* kao dio posebno izdvojene gradske cjeline, sačuvani su ostaci Prvog hrama (hrama boginje Rome), Drugog hrama i stambene zgrade i hrama boginje Dijane. Arhitektonska rješenja ovih hramova, koja imaju sličnosti i sa prostilnim tetrastilnim i heksastilima hramovima sa jadranske obale

kao i sa hramovima sa temenosima sa Istoka, karakteristična su za sve hramove u gradu. Drugi hram, najskromnih gabarita, po svoj prilici, svjedoči o privatnoj pobožnosti u Dokleji.

U arheološki neistraženom, južnom dijelu grada, orjentisanom ka rijeci Morači, slučajnim intervencijama pronađeni su ostaci građevina koji ukazuju na mogućnost da je ovdje situiran jedan od stambenih blokova koje je Dokleja morala imati a čija lokacija još uvijek nije poznata. U prilog ovom svjedoče i rezultati geofizičkih istraživanja iz 2007. godine. Neke od pronađenih građevina imale su hipokauste i očuvano slikarstvo, što govori o luksuznoj gradnji i visokom statusu njihovih vlasnika.

Zbog prožimanja religioznog života i arhitekture grada, u radu je posebno razmatrano i istaknuto štovanje kultova u Dokleji, od carskog kulta, kultova boginja Rome i Dijane, do kultova grčko-istočnjačkih božanstava. U epigrafskim izvorima u Dokleji su posvjedočeni svještenici koji su se starali o štovanju carskog kulta, sačuvana su dva carska portreta i mada nema podataka koji izričito svjedoče gdje je carski kult štovan, praksa da se on štuje na najistaknutijem i najreprezentativnijem mjestu u gradu, upućuje na zaključak da je u Dokleji on štovan u bazilici na forumu. U odnosu na okruženje, u Dokleji se uočavaju osobenosti u štovanju kulta Jupitera, Junone i *genius loci*, karakterističnog po tome što su za njega bili vezani konzularni benificijariji. Jedini poznati primjer štovanja grčkog božanstva Ananka/Ananke u zapadnom dijelu Rimskog Carstva, posvjedočen upravo u Dokleji, upućuje na specifične veze sa Grčkom odakle je importovan. Osoben je i kult Neptuna *periculorum Absolutori*. Više likovnih predstava Merkura govore da je u gradu poštovano i ovo božanstvo. Oslikane površine grobnice sa jugozapadne nekropole potvrda su prisustva i jevrejske zajednice u gradu a svjedoče i o kosmopolitskom duhu Dokleje.

Topografska prepoznatljivost mediteranskih gradova počev od IV vijeka mijenjela se od gradova foruma, hramova, termi, akvadukta, uređenih puteva i nekropola van grada, u gradove čiji su urbani markeri postajali crkve, episkopske palate, fortifikacije sa kulama, sahrane *intra urbem*. I Dokleja je prolazila kroz proces transformacije od rimskog grada predvođenog lokalnom aristokratijom do

grada čije su ingerencije prelazile u ruke episkopa. Pomenuti proces obilježila je gradnja bazilike A i bazilike B, čija se precizna hronološka odrednica, na osnovu tipoloških analogija sa sličnim arhitektonskim rješenjima, stilske i ikonografske analize fragmenata arhitektonske plastike i podnih mozaika, situira u vrijeme V-VI vijeka. Njihova preciznija datacija nije značajna samo za razumijevanje crkvene organizacije i statusa Dokleje već i za razumijevanje procesa hristijanizacije u Prevalisu. Saznajni pomaci u ovom pogledu podrazumijevaju sistematska istraživanja bazilike A i bazilike B, prostora južno od bazilike A prepoznatog kao atrijum kao i prostora zapadno od naosa bazilike A koji bi mogao predstavljati ostatke episkopskog kompleksa. U tipološkom pogledu bazilika A pokazuje sličnost sa nizom istočnih, posebno sirijskih bazilika, pa je opravdano govoriti o mogućem prisustvu sirijske kolonije u Dokleji koja je učestvovala u procesu hristijanizacije grada i njenog areala. Preciznom analizom ostataka bazilike A mogle bi se bliže definisati i faze pregradnje, koje su jasno vidljive na Munroovim fotografijama iz 1893. godine. Sistematska istraživanja zapadne nekropole mogla bi rasvijetliti pitanje postojanja hrišćanske bazilike na toj lokaciji.

U Dokleji je posvjedočena i osobena manifestacija vjerskog života ranohohrišćanse crkve, ktitorska djelatnost đakonise Ausonije, koja podiže građevinu *pro voto suo et filiorum suorum*. Još uvijek je otvoreno pitanje kojoj građevini pripada natpis đakonise Ausonije, koji se datuje u širokoj hronološkoj odrednici od IV do IX vijeka. Neprecizno, u rasponu od VII do IX vijeka, datuje se i vrijeme podizanja krstoobrazne crkve. Pri sadašnjem stanju istraženosti, nije moguće naći pouzdane analogije u pogledu njenog arhitektonskog rješenja. Ako je pouzdan Koraćevo datovanje grobnica koje se nalaze u bazilici B tj. u krstoobraznoj crkvi, onda je ona kao značajno kultno mjesto živjela i nakon početka VII vijeka, odnosno od poslednjih sačuvanih pomena Dokleje u istorijskim izvorima.

U procesu transformacije kasnoantičkih gradova smanjuje se njihova populacija čiji ekonomski uticaj opada a težište života prebacuje se na okolna ruralna područja. Ovaj proces bio je praćen sakralizacijom šireg područja oko grada. Saznanja o sakralnoj topografiji Dokleje, upotpunjena skorijim istraživanjima i rekognisciranjem šireg areala grada, potvrđuju sličan proces. U

ovom smislu, od posebnog je značaja razumijevanje odnosa Dokleje prema Gradini na Martinićima i bazilici na "Šipkovoj glavici", sa stanovišta mogućeg izmiještanja njenih administrativnih i vjerskih funkcija. U tom odnosu simbolično je sažet viševjekovni proces uzajamnosti kojim je Rimsko Carstvo u vrijeme svog snažnog uspona apsorbiralo i preoblikovalo ilirski svijet vezan za kulturu gradina u municipalnu zajednicu, institucionalno, ekonomski i duhovno integrisanu u carstvo, koja će u trenucima njegovog opadanja potražiti pribježište na prostoru koji se i fizički i simbolički prepoznaje kao gradina.

I pored neophodnosti arheoloških istraživanja, koje smo istakli na više mjesta, za rekonstrukciju i sagledavanje arhitekture kasnoantičke Dokleje nije manje značajna istorijsko-umjetnička interpretacija, odnosno, gdje je to moguće, reinterpretacija dosadašnjih saznanja kako o Dokleji tako i o arhitektonskim spomenicima u njenom okruženju. Malo znamo o Risinijumu, Olciniju, Butui i Skodri, te nam je zato Dokleja, kao jedini sačuvani grad na ovim prostorima, još značajnija za razumijevanje kako procesa romanizacije i hristijanizacije tako i za razumijevanje vizuelne kulture na pomenutom području.

Proučavanje urbane odnosno sakralne topografije Dokleje, njenog odnosa prema gradskim centrima Dalmacije odnosno Prevalisa, Balkana i drugih centara ranog razdoblja Vizantijskog carstva, svjedoči o veoma značajnom koprusu umjetničkih ostvarenja kao suštinskog instrumenta simboličkog iskazivanja religiozno-ideoloških načela, posebno značajnog za period prelaska iz pagansko u hrišćansko doba.

VII IZVORI I LITERATURA

IZVORI

-Neobjavljeni izvori

- Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu
 - Fond Luke Jelića, XIV/3
- Arhiv Jugoslavije-Beograd
 - Fond № 66, Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije
 - Fond № 54, Reparaciona komisija pri Vladi FNRJ, Crna Gora
- Archivio Centrale dello Stato-Roma
 - Fondo Ministero della Pubblica Istruzione, Direzione generale delle antichità e belle arti, Div. II (1940-1945), Tutela artistica nel Montenegro
- Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Roma
 - Serie Affari Politici 1946-1950, Jugoslavia
- Archivio Storico Soprintendenza Speciale per i Beni Archeologici di Roma
 - Fondo Pratiche di Tutela, Notizie varie, Doclea
- Arhivsko-bibliotečko odjeljenje Muzeja kralja Nikole-Cetinje
 - Fond Prinovljeni spisi, 1891.
 - Fond Muzej
 - Fond fotografije
- Ashmolean Museum of Art and Archeology University of Oxford, Archive
 - J. A. R. Munro, Doclea
- Biblioteca dell'Archiginnasio di Bologna
 - Fondo Antonio Baldacci
- Centre d'accueil et de recherche des Archives nationales-Paris
 - Ministere de l'Instruction publique, Servicess des mission, Mission scientifiques et litteraires

-Montegascon (Ambroise-Justin, baron d'Archer de), Mission au Monténégro (1881)

-Nicod Paul (Mission au Monténégro), exploration de l'ancienne Dioclea (1892)

-Albaniae-A. Dayot, Fouilles de Diocléa

-Civico Museo di Storie ed Arte di Trieste

-Archivio Piero Sticotti

-Državni arhiv Crne Gore, Cetinje

-Fond Ministarstvo unutrašnjih djela

-Fond Ministarstvo inostranih djela

-Fond Ministarstvo prosvjete i crkvenih djela

-Istituto Geografico Militare-Firenze

-Aerofoto-Immagini da aereo, 1942.

-Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, Archiv

-Balkan-Kommission

-Österreichisches Archäologisches Institut-Wien, Archiv

-Montenegro-Doclea

-Österreichische Nationalbibliothek, Wien

- Sammlung von Handschriften und alten Drucken

-Korrespondenzen an Otto Benndorf

-Bildarchiv und Grafiksammlung

-Naprstkovo museum, Praha

-Archiv Vojty Náprstecka. J. Wunch

-Санкт-Петербургский филиал Архива Российской академии наук

-F. 123, Ровинский Павел Аполлонович (1831-1918), оп. 1, № 99.

- HAZU, Zbirka Baltazara Bogišića, Cavtat, Arhiv

-Korespondencija Baltazara Bogišića

Objavljeni izvori

-Cagnat M., *Inscriptiones latines de Doukla, Montenegro*, Mémoires de la Société des antiquaires de France LII (1893), 1-20.

-Constantine Porphyrogenitus *De Administrando Imperio*, eds. G. Moravcsik, R. J. H. Jenkins, Washington DC 1967.

-Corpus Inscriptionum Latinarum, III, *Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae*, ed. T. Mommsen, Berolini 1873.

-Црна Гора у извјештајима млетачких провидура 1687-1735, пр. Ф. Онганиа, поговор М. Милошевић, Подгорица 1998.

-Eibl K., J. Ott, G. Preuß, Wittkopf E., *Der römische Weihebezirk von Osterburken, 1. Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiärer-Inschriften des römischen Reiches*, Stuttgart 1990.

-Ephemeris epigraphica *Corpus Inscriptionum Latinarum Supplementum*, II, ed. Instituti Archaeologici Romani, Roma 1875.

-Epitome de Caesaribus <http://www.thelatinlibrary.com/victor.caes2.html>.

-Ферјанчић Б., *Византијски извори за историју народа Југославије II*, Београд 1959 (2007).

-Izvjestaj i opis Skadarskog sandžakata, gdje se daju puna obavještenja o njegovim gradovima i mjestima, kućama i stanovnicima, crkvenim obredima, običajima, posjedima i oružju tih naroda, i, potanko, šta se sve značajno u tom vojvodstvu nalazi, a izradio je Marijan Bolica, Plemić iz Kotora, in: F. Lenorman, *Turci i Crnogorci*, ur. B. Pavićević, prevod M. Milošević, Podgorica 2002, 251-294.
Љетопис Попа Дукљанина, увод, превод и коментар С. Мијушковић, Титоград 1967.

-Le Synekdèmos D'Hiérokhlès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre, texte, introduction, commentaire et cartes par E. Honigmann, préface de F. Cumont, Bruxelles 1939.

-Mansi J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima, tomus quartus (Ab anno CCCCX. Ad annum CCCCXXI)*, Florentinae MDCCLX.

-Mansi J., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima, tomus sextus (CCCCXLI a CCCCLI)*, Florentinae MDCCLXI.

-Martinović J. J., *Antički natpisi u Crnoj Gori (Corpus Inscriptionum Latinarum et Graecarum Montenegri)*, Kotor 2011.

-Matković P., *Dva talijanska putopisa po balkanskom poluotolu iz XVI vieka, Descriptione del viaggio per terra di Constantinopoli e delle cose principali del paese*, Starine JAZU X (1878), 201-256.

-Milović J. M., *Istorijsko-geografski atlas Crne Gore XVI-XX vijek*, Nikšić 1993.

-*Monumenta Montenegrina, Knjiga I, Arhiepiskopije Dukljai Prevalitana. Acta metropolitana*, ed. V. Nikčević, Podgorica 2001.

-Ненадовић Љ. П., *Писма из Италије*, Београд 1907.

-Pliny the Elder, *Naturalis Historiae*, ed. D. Detlefsen, Berlin 1866.

-Ptolemaei C., *Geografia*, ed. C. F. A. Nobbe, 1843.

-*Стенографске биљешке о раду Црногорске Народне Скупштине сазване у редовни сазив 21. јануара 1907*, Цетиње 1909.

-Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*, predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik O. Perić, M. Matijević Sokol, povijesni komentar R. Katičić, Toma Arhiđakon i njegovo djelo, Split 2003.

-Шафарик Ј., *Српски историјски споменици Млетачког архива*, DXVI, Гласник Друштва Србске словености XV (1862), 137-248.

-Šašel J., *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMIII et MCMLXX repertae et editae sunt*, Situla 5, Ljubljana 1963.

-Šašel A. i J., *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*, Situla 19, Ljubljana 1978.

-Šašel A. i J., *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*, Situla 25, Ljubljana 1986.

DOKUMENTACIJA

- Crnogorska akademija nauka i umjetnosti-Podgorica
- Государственный Эрмитаж, Санкт-Петербург
- Istorijski muzej, Cetinje
- Musée du Louvre, Paris
 - Centre d'études et de documentation, Département des antiquités grecques, étrusques et romaines
- Narodni muzej, Beograd
 - Foto dokumentacija
- Uprava za zaštitu kulturnih dobara, Cetinje

ŠTAMPA

-Glas Crnogoraca

1890, 1891, 1892, 1893, 1895, 1896, 1900, 1902, 1905, 1907, 1908

-Journal Officiel de la République Française

1890.

-La Stampa

1896, 1901.

-Politika

1930, 1939.

-Slobodna riječ

1907.

-The Times

1890, 1893.

-Zeta

1930, 1931

-Zetski glasnik

1938.

LITERATURA

- Abrahamsen V., *Women at Philippi: The Pagan and Christian Evidence*, Journal of Feminist Studies in Religion 3/2 (1987), 17-30.
- Adam J., *Au Monténégro*, La nouvelle revue (1898), 193- 207.
- Adam J. P., *Roman Building. Materija and Techniques*, London-New York 2005.
- Александров А., Јадранским морем у Црну Гору-на прославу 14. јула 1893. године, in: *О Црној Гори*, превела са руског и приредила М. Мартиновић, Подгорица 2006.
- Alačević J., *Rovine ed iscrizioni di Doclea*, Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata 5 (1882), 179-183.
- Alföldy G., *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965.
- Alföldy G., *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969.
- Авело А., Де ла Незијер Ж., *Црна Гора и Херцеговина*, превела с француског Марија Аџић, Подгорица 1996.
- Баковић М., *Прилог проучавању западне некрополе античке Дукље*, Гласник Српског археолошког друштва, 21 (2005), 223-230.
- Baković M., Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building № 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 67-77.
- Baković M., Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the Area of the Capitol Temple of the Doclea Site], in: *Nova antička Duklja [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9-24.
- Baldači A., Arheološki izlet dr^a Roberta Paribenija u Crnu Goru, in: *Crna Gora vrata Balkana. Putopisi i zapisi evropskih botaničara*, ur. V. Pulević, D. Vincek, Cetinje 1991, 827-833.

- Baldači A., Radovi dvije talijanske studijske misije 1902. i 1903. godine u Crnoj Gori i sjevernoj Albaniji, in: *Crna Gora vrata Balkana. Putopisi i zapisi evropskih botaničara*, ur. V. Pulević, D. Vincek, Cetinje 1991, 797-826.
- Ball W., *Rome in the East. The Transformation of an Empire*, London-New York 2002.
- Balty Jh. C., *Curia ordinis: Rechercher d'architecture et d'urbanisme antiques sur les curies provinciales du monde romain*, Brussels 1991.
- Baratin L., Reljef arheološke lokacije rimskog grada Duklje u Crnoj Gori [Il relive del sito archeologico di Doclea città Romana in Montenegro], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 59-65.
- Barton M., *Capitoline Temple in Italy and the Provinces (especially Africa)*, *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* 2. 12. I (1982), 259-342.
- Basić I., *Neka pitanja tekstualne transmisije izvora Porfirogenitovih poglavlja o Dalmaciji*, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest* 44 (2012), 175-196.
- Basić I., Dalmatinski biskupi na crkvenom saboru u Hijereji 754. godine, *Spalatumque dedit ortum*, Zbornik povodom desete godišnjice Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, ur. I. Basić, M. Rimac, Split 2014, 149-190.
- Баслер Т., *Проблем реконструкције првобитног изгледа античких храмова у Дукљи*, *Старине Црне Горе* I (1963), 139-145.
- Becatti G., *Scavi di Ostia, Vol IV*, Roma 1953.
- Belcari R., Cartoline balcaniche. Una veduta di Doclea e i viaggi dei fratelli Baldacci in Montenegro [Razglednice sa Balkana. Pogled na Duklju i putovanja braće Baldaći Crnom Gorom], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2013, 57-65.
- Bjadija B., *Rimska religija i kultovi u Epidauro* [Roman Religion and Cults in Epidaurum], *Archaeologia Adriatica* VI (2012), 67-86.
- Bojanovski I., *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988.
- Bookidis N., *Religion in Corinth: 146 B.C.E. to 100 C.E.*, in: *Urban Religion in Roman Corinth: Interdisciplinary Approaches*, Cambridge, Massachusetts 2005, 141-164.

- Борозан Б., Мартинићка градина Civita Dioclitiana, *in: Средњовјековна историја Црне Горе као поље истраживања*, Зборник радова са округлог стола Историјског института, Подгорица 1999, 79-109.
- Борозан Б., Резиденцијалне цркве дукљанске епископије-архиепископије, *in: Сто двадесет година од ослобођења Подгорице*, Зборник радова са Научног скупа Подгорица 2-3. децембар 1999, Подгорица 2000, 199-224.
- Бошковић Ђ., *Осврт на нека питања археолошких истраживања античке Дукље*, Старице XXVII (1976), 193-195.
- Bowen Ward R., *Women in Roman Bath*, The Harvard Theological Review 85/2 (1992), 125-147.
- Brandes W., Byzantine Cities in the Seventh and Eight Centuries-Different Sources, Different Histories? *in: The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 25-57.
- Brogiolo G. P., Ideas of the Town in Italy Durnig the Transition from Antiquity to the Middle Ages, *in: The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 99-126.
- Brown P., *The Making of Late Antiquity*, Harvard University Press 1993.
- Brunšmid J., *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, IV, Dalmatia, Doclea, VHAD V* (1901), 87-168.
- Buls C., *Dioclétia et Salona*, Annales de la Société D'Archéologie de Bruxelles 5 (1891), 189-192.
- Burzanović S., *Antonio Baldacci e il Montenegro*, Contesi Adriatici. Studi di italianistica comparata, eds. V. Kilibarda, J. Vučo, Roma 2008, 69-89.
- Burzanović S., Koprivica T., *Antičko rimsko nasljeđe u Crnoj Gori i italijanska spoljna politika*, Matica, zima 2011, 219-230.
- Buzov M., *Mozaičke radionice*, *in: Antički i ranohrišćanski mozaici s natpisom u Hrvatskoj*, Zagreb 2014, 60-69.
- Buzov M., *The Imperial Cult in Dalmatia*, Classica et Christiana 10 (2015), 66-96.

- Cagnat R., *Inscriptiones latines de Doukla (Monténégro)*, Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France (1893), 1-20.
- Cagnat R., M. Besnier, *L'année épigraphiques*, Paris 1906.
- Carher W. R., *Church, Society and the Sacred in Early Christian Greece (doctoral dissertation)*, The Ohio State University 2003.
- Cambi N., *Imago animi. Antički portret u Hrvatskoj*, Split 2000.
- Cambi N., *Dioklecijanova i Konstantinova "politika" odabira imena*, Rad HAZU, knjiga 485 (2002), 31-55.
- Cambi N., *Toma Arhiđakon, Dioklecijan, tetrarsi, Dioklecijanova palača*, Starohrvatska prosvjeta III/30 (2003), 103-112.
- Cambi N., *La civiltà dei Greci nell'Adriatico orientale*, Hesperia 17 (2003), 11-40.
- Cambi N., *Sarkofazi lokalne produkcije u Rimskoj provinciji Dalmaciji (od II do IV stoljeća)*, Split 2010.
- Cambi N., *Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, in: *Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, Zbornik radova s međunarodnog simpozija održanog od 18. do 22. rujna 2005. u Splitu, eds. N. Cambi, J. Belamarić, T. Marasović, Split 2009, 5-7.
- Cameron A., *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*, London-New York 2001.
- Campbell B., *Rivers and the Power of Ancient Rome*, The University of North Carolina Press 2012.
- Cantino Wataghin G., *The Ideology of Urban Burials*, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 147-163.
- Caseau B., *Sacred Landscape*, in: *Late Antiquity. A Guide to the Postclassical World*, eds. G. W. Bowersock, P. Brown, O. Grabar, Cambridge-London 1999, 21-59.
- Cermanović A.-Kuzmanović, Srejskić D., *Jevrejska grobnica u Duklji*, Jevrejski almanah (1963-1964), 56-62.

- Cermanović A., Srejović D., Velimirović O., *La Necropole romaine a Duklja (Doclea) pres de Titograd en Montenegro*, Inventaria Archaeologica, Jugoslavia, fascicule 8 (1965), Y 67-Y 78.
- Cermanović-Kuzmanović A., *Einige spätrömische Glasformen aus Doclea*, Živa antika XVII/ 1 (1967), 247-252.
- Цермановић-Кузмановић А., *Ситни налази из Доклеје*, Živa antika XVIII/2 (1968), 279-294.
- Cermanović-Kuzmanović A., *Late Roman Glass From Doclea*, Archaeologia Iugoslavica IX (1968), 31-47.
- Цермановић-Кузмановић А., Велимировић-Жижић О., Срејовић Д., *Античка Дукља. Некрополе*, Цетиње 1975.
- Cerović M., *Utvrdjivanje trase antičkog kanala od Cijevne do Rogama*, Vijesti, 09. 09. 2012, <http://www.vijesti.me/vijesti/utvrdivanje-trase-antickog-kanala-cijevne-rogama-clanak-90940> (preuzeto 5. februar 2014).
- Cora G., *Nel Montenegro, Impressioni di viaggio (1899)*, Roma 1901, 1-72.
- Cota M., *Ustanak Batona 6. godine*, Polemos 12 (2009), 105-122.
- Ćorić M., Penđer Ђ., *Temple-Templum*, in: *The Rise and Fall of an Imperial Shrine. Roman Sculpture from the Augusteum at Naron*, ed. E. Marin, Split 2004, 37-46.
- Чанак Медић М., *Архитектура Немањиног доба, II*, Београд 1989.
- Darwall-Smith R. H., *Emperors and Architecture: A Sudy of Flavian Rome*, Bruxelles 1996.
- Дентон В., *Неколико дана у Црној Гори и Црногорцима*, Записи (1937), 143-149.
- Deroko A., *Crkva Svetog Đorđa u Podgorici*, Narodna starina XI-29 (1932), 208-211.
- De Rossi G. B., *Podgoritza in Albania-Insigne tazza vitrea figurate*, Bulletino di Archeologia Christiana, seconda seria (1874), 153-155.
- De Rossi G. B., *L'insigne piatto vitreo di Podgoritza oggi nel museo Basilewsky in Parigi*, Bulletino di Archeologia Christiana, seria terza (1887), 77-85.

- Dise Jr. R. L., *The Beneficarii Procuratoris of Celeia and the Development of the Statio Network*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 113 (1996), 286–292.
- Dise Jr. R. L., *Variation in Roman Administrative Practice: The Assignments of Beneficarii Consularis*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 116 (1997), 284–299.
- Dragičević M., *Jubilej 1910. kroz fotografske albume iz Fonda Muzeja kralja Nikole*, Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore, nova serija, III (2007), 221-228.
- Dragičević R., *Prilozi kulturnoj istoriji-sarkofag iz Duklje*, Starine Crne Gore I (1963), 148.
- Drašković D., Živanović M., *Keramika prostorije 3/IX, prilog poznavanju svakodnevnog života antičke Duklje [Room 3/IX pottery, a Contribution to the Introduction to Everyday Life in Doclea]*, in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 57-96.
- Drašković D., *Bronzana figurina glumca sa Dokleje i problem ubikacije antičkog teatra [Bronze Actor Figurine from Doclea and problem of Locating the Ancient Theater]*, in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 123-131.
- Dumont A., *Séance du 5 février 1873*, Bulletin de la Société nationale des antiquaires de France (1873), 71-73.
- Duval N., Baratte F., *Les ruines de Sufetula Sbeitla*, Tunis 1973.
- Dyczek P., *Rhizon-Risan*, Warszawa-Risan 2013.
- Dzino D., *Illyricum in Roman Politics 229 BC-AD 68*, Cambridge University Press 2010.
- Džin K., *Dekoracija Augustovog hrama u Puli*, Histria Antiqua 8 (1998), 139-146.
- Džin K., *Roman Forum Temples in Pula-Religious and Public Use*, Artium Medievalium 18/2 (2012), 389-394.
- Edmondson J., *Cities and Urban Life in the Western Provinces of the Roman Empire 30 BCE-250 CE*, in: *A Companion to the Roman Empire*, ed. D. S. Potter, Blackwell Publishing 2006, 250-280.

- Ekar H., *Istorija i opis Sjeverne Albanije*, Podgorica 2003.
- Ердељан Ј., *Један прилог за разумевање визуелне културе Дукље у контексту културне динамике на простору Медитерана и Југоисточне Европе у доба класичне и позне антике*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу „Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације“, Подгорица, 9. децембар 2013; 11-21.
- Evans J. A., *Ancient Illyria. An Archaeological Exploration*, introduction by J. J. Wilkes, New York 2006.
- Fabricius Hansen M., *The Eloquence of Appropriation: Prolegomena to an Understanding of Spolia in Early Christian Rome*, Rome 2003.
- Fagan G. G., *Bathing in Public in the Roman World*, Michigan 2005, 5th ed.
- Fasolo M., *La Via Egnatia I, Da Apollonia e Dyrrachium ad Herakleia Lynkestidos*, Roma 2003.
- Feifer J., *Roman Portraits in Context*, Berlin-New York 2008.
- Ферлуга В., *Византијска управа у Далмацију*, Београд 1957.
- Filák Mülderova J., *Josef Wünnch cestovatel*, Praha 2011.
- Finney P. C., *The Invisible God. The Earliest Christians on Art*, Oxford University Press 1994.
- Fischer E., *Das römische Pola. Eine archäologische Stadtgeschichte*, München 1996.
- Fischer M. L., *Das korinthische Kapitell im Alten Israel in der hellenistischen und römischen Periode. Studien zur Baudekoration im Nahen Osten*. Mainz, 1990.
- Fishwick D., *From Flamen to Sacerdos, The Title of the Provincial Priest of Africa*, Bulletin archéologique du Comité des travaux historiques et scientifiques. Antiquités nationales 17 B (1981), 337-343.
- Fishwick D., *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire, Vol. I, 1*, Brill-Leiden-New York-København-Köln 1991.
- Fishwick D., *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in the Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire, Vol. III: Provincial Cult, Part 1: Institution and Evolution*, Brill-Leiden-Boston- Köln 2002.

- Фисковић Ц., *Неколико биљежака о Његошу и о Црној Гори из прве половине 19. стољећа*, Историјски записи, 4-12 (1952), 221-237.
- Frakes J. F. D., *Fora*, in: *A Companion to Roman Architecture*, eds. R. B. Ulrich, C. Quenemoen, Blackwell Publishing 2014, 248-263.
- Galea L., *The Architecture and Sculpture of the Roman Theatres in Leptis Magna*, <https://www.academia.edu/9600508/>
- Gavrilović N., *Relief of Epona from Viminacium-Certain Considerations about the Cult of Epona in Central Balkans*, in: *Keltische Götternamen als individuelle Option? [=Celtic theonyms as an individual option?]*, Akten des 11. Internationalen Workshops 'Fontes Epigraphici Religionum Celticarum Antiquarum' vom 19.-21. Mai 2011 an der Universität Erfurt, Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 19, ed. W. Spickermann, Rahden/Westfalen: Verlag Marie Leidorf, 2013, 250-261.
- Gelichi S., Negrelli C., Leardi S., Sabbionesi L., Belcari R., *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 10-40.
- Giunio K. A., *Kult Merkura-boga trgovine u Rimskoj provinciji Dalmaciji*, *Histria Antiqua* 12 (2004), 141-148.
- Giunio K. A., *Vodeće svećeničke službe i kolegiji grada Rima i rimske provincije Dalmacije-sličnosti i razlike*, *Histria Antiqua* 18/1 (2009), 409-424.
- Giunio K. A., *Svećenici i svećeničke organizacije u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zadar 2012. (rukopis odbranjene doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu u Zadru 2012. godine).
- Giunio K. A., *Kolegij sevira Julijala i začeci carskog kulta u Rimskom Zadru [The college of sevir iulialis and the Beginnings of the Imperial Cult in Zadar (Iader) in the Roman Period]*, *Archaeologia Adriatica* VII (2013), 173-193.
- Giunio K. A., *Ara Salonitana-Salonitanski odjeci kulta Dijane Aventinske*, *Tusculum* 6 (2013), 103-116.

- Glavaš I., Stanice beneficijarija u Novama, in: *Istraživanja u Imotskoj krajini*, Izdanja hrvatskog arheološkog društva, Zagreb 2015, 27-40.
- Glavičić M., *Epigrafska baština rimskodobnog Epidaura (The Epigraphic Heritage of roman Epidaurum)*, *Archaeologia Adriatica* 2/1 (2008), 43-62.
- Glavičić M., Miletić Ž., Critical Approach to the Exhibition of the Imperial Cult in the Roman Illyricum with Regard to its Early Stage of Development, in: *Archaea. Case Studies on Research Planning, characterisation, Conservation and Menagement of Archaeological Sites*, eds. N. Marchetti, I. Thuesen, BAR International Series 1877, Oxford 2008, 417-426.
- Glavičić M., Organizacija uprave rimske provincije Dalmacije prema natpisnoj građi, in: *Klasični Rim na tlu Hrvatske: arhitektura, urbanizam, skulptura*, ur. M. Šegvić, D. Marković, Zagreb 2014, 41-49.
- Голицын (Муравлин) Дм., *У Синя моря. Путеее очерки Черногории и Далматинскаго побережья*. С 228 автотипиями, исполненными по фотографическимъ снимкам Его Светлости Князя Мирко Черногорского, В. А. Хрщоновича, А. П. Матвеевского и др, С. Петербургъ. 1898 [=Дм. Голицын (Муравлин), *Крај Сињегз мора. Биљешке са пута по Црној Гори и Далматинској обали*. С фотографским снимцима Њ. В. Књаза Мирка, В. А. Хршоновича, А. П. Матвејевског и других, с руског превео и биљешке саставио М. Лукетић, Подгорица 1999].
- Гончарова Н., *Анализ антропологического материала из гробницы Грудиче около Дукли* [Analiza antropološkog materijala iz grobnice Grudice u blizini Duklje], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, 95-104.
- Gračanin H., Illirycum of the 2nd and 3rd Centuries AD in the Works of Latin and Greek Historians, in: *Illyrica antiqua. Ob honorem Duje Rendić-Miočević*, Radovi sa međunarodnog skupa o problemima antičke arheologije, Zagreb, 6-8. novembar 2003, Zagreb 2005, ur. M. Sanader, M. Šegvić, I. Mirnik, 287-298.
- Грбић Д., *Из епиграфске баштине античке Доклеје: Један натпис посвећен Neptuno periculatorum absolutori*, *Старинар* LIX (2009), 175-180.
- Грујић И., *Керамика II века на Доклеји [The II Century Pottery in Doclea] in: Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 21-53.

- Haldon J., The Idea of the Town in the Byzantine Emire, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 1-23.
- Herbich T., *Preliminary Report on the Geophysical Prospection on the Site of Risan in Montenegro*, *Novensia* 20 (2008), 95-109.
- Herklotz I., «*Sepulcra*» e «*monumenta*» del Medioevo. *Studi sull'arte sepolcrale in Italia*, Roma 1985.
- Hoxha G., *Scodra dhe Praevalis në antikitetin e vonë Shkodër*, Scodra 2003.
- Ian Begg J. D., Fascism in the Desert, A Microcosmic View of Archaeological Politics, in: *Archaeology Under Dictatorship*, New York 2006, 9-31.
- Ilakovic B., *Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije*, Zagreb 1982.
- Имамовић Е., Прилог рјешавању проблема родног мјеста римског цара Дуоклецијана, *Историјски записи* 3-4 (1975), 499-507.
- Irby-Massie G. L., *The Roman Army and the Cult of Campestris*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 113 (1996), 293-300.
- Историја Црне Горе, I, Титоград 1967, 281-442 (Ј. Ковачевић).
- Историја српског народа, I, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371), Београд 1981.
- Ivanović Z. N., *Grad Duklja (Doclea) kroz vjekove. Urbano-geografski prikaz i turistička valorizacija*, Nikšić 2009.
- Иковић Б., Долина ријеке Зете-Бјелопавлићка равница-и античка Дукља, *Историјски записи* 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013, 99-106.
- Jadrić I., Miletić Ž., *Liburnski carski kult*, *Archaeologia Adriatica* II/№ 1 (2008), 75-90.
- Jadrić-Kučan I., *Štovanje carskog kulta u Issi*, Znanstveni skup Hrvatskog arheološkog društva, *Arheološka istraživanja na srednjem Jadranu*, 26, ur. S. Ivčević, A. Piteša, Zagreb 2010, 83-94.

- Jadrić-Kučan I., *Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Cult of the Goddess Roma in Roman Province of Dalmatia]*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku, vol. 104 (2011), 93-111.
- Jadrić-Kučan I., *Pokrajinski kult u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Regional Imperial Cult in the Roman Province of Dalmatia]*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku 105 (2012), 41-66.
- Јанковић Ђ., *Српско Поморје од 7. до 10. столећа*, Београд 2007.
- Јарак М., *Crkvena arhitektura 7. i 8. stoljeća. Uvod u studij preromanike*, Split 2013.
- Јелиčić-Radonić Ј., *Tragovi carskog kulta u Saloni, Signae et litterae II. Mythos-cultus-imagines decorum*, Zagreb 2008, 83-104.
- Јелиčić-Radonić Ј., *Altar Types in Early Christian Churches in The Province of Dalmatia*, Hortus Artium Medievalium (2005), 19-30.
- Јелиčić-Radonić Ј., Sedlar A., *Topografija Antičke Salone (I)-Salonitanska urbs vetus*, Tusculum 2 (2009), 7-32.
- Јовановић А., Risan u antičkom period [Risan in Classical Period], in: *Blago antičke Boke [Treasures of Classical Boka Kotorska Bay]*, katalog izložbe, Tivat 2007, 43-61.
- Јовановић М., *Počeci hrišćanstva na prostoru rimskog grada Dokleje i njenog agera* (magistarski rad odbranjen u Istorijskom institutu Crne Gore 2014. godine)
- Јовићевић В., Izvještaj sa konzervatorsko-restauratorskih radova na arheološkom lokalitetu antičke Duklje kod Podgorice [Report from Conservation and Restoration Work on the Archeological Site Ancient Doclea near Podgorica], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 48-57.
- Каулбарсом, Н., *Замѣтки о Чернагоріи*, Санктпетербургъ 1881.
- Kirigin B., *Arthur Evans in Dubrovnik and Split (1875-1882)*, Oxford 2015.
- Kočan H., *60 godina podgoričkog vodovoda i kanalizacije [60 Years of the Podgorica Water Supply and Sewerage Company]*, Podgorica 2013.
- Koprivica T., Don Frano Bulić kao istraživač kulturne baštine crnogorskog Primorja, in: *Zbornik radova Hrvatsko-crnogorski dodiri/Crnogorsko-hrvatski*

dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine crnogorskog Primorja, Zagreb 2009, 795-802.

-Копривица Т., *Никола I Петровић Његош и истраживање Дукље*, Радови са међународног научног скупа *Никола Петровић Његош у друштвеном животу Црне Горе и Балкана*, Цетиње, 25-26. октобар 2010, Историјски записи, LXXXIII, 4/10 (2011), 215-223.

-Копривица Т., *Русские авторы путевых заметок и исследователи о Дукле (Диоклетии)*, Международная научная конференция *Россия и Балканы в течение последних 300 лет*, Бар, 17. и 18. октябрия 2011 года, Подгорица-Москва 2012, 515-526.

-Koprivica T., *Britanska arheološka misija u Crnoj Gori 1893. godine*, pogovor in: Dž. A. R. Munro, V. F. K. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, Podgorica 2013 61-64.

-Koprivica T., *Diary Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 1-15.

-Копривица Т., *Дневничке забиљешке и фото документација Џ. А. Мунро о археолошким истраживањима Доклеје (Монтенегро) 1893. године*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу *Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације*, Подгорица, 9. децембар 2013, 67-89.

-Korać V., *Krstoobrazna crkva na Duklji, deo izvještaja o iskopavanjima na Duklji u 1954.*, Pročitano na sednici Arheološkog muzeja SAN 9. маја 1955, 1-10.

-Кораћ В., *Дољани код Титогграда. Ранохришћанска црква*, Старинар IX-X (1958-1959), 383-386.

-Кораћ В., Ковачевић Ј., *Црква св. Томе у Прчању у Боки Которској*, Зборник Филозофског факултета у Београду XI-I, 107-114.

-Кораћ В., *Мартинићи. Остаци средњовековног града*, Београд 2001.

-Korać V., *The Paintings of Viminacium, Die Malkunst Viminaciums (Slikarstvo Viminacijuma)*, Beograd 2007.

- Кораћ В., *Дољани-Златица, Подгорица Остаци ранохришћанских грађевина*, Зограф 33 (2009), 1-8.
- Кораћ В., *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 191-219.
- Kosić B., *Starine*, Slovinac 6 (1883), 109.
- Kovačević B., Nikšić-Titograd (Podgorica), in: *100 godina željeznice Crne Gore*, ur. S. Burzanović, Cetinje 2009, 75-92.
- Ковачевић Ј., *Етничка и друштвена припадност ктитора у Дукљи и Поморју од краја VIII до краја XIII века*, Историјски гласник 2 (1955), 117-129.
- Коваљевски Ј., *Црна Гора и Словенске земље*, с руског превео Д. Чупић, Подгорица 1999.
- Kozlić M., *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Split 1990.
- Kryzanovskaya M., *Alexander Petrovich Basilevsky, A Great Collector of Medieval and Renaissance Works of Art*, Journal of the History of Collection (1990), 143-155.
- Knight E. F., *Albania: A Narrative of Recent Travel*, London 1880.
- Kuba L., *U Crnoj Gori. Putevi preduzeti sa namjerom sakupljanja narodnih pjesma (1890-1891)*, prevod sa češkog B. Borozan, Podgorica 1996.
- Kubitschek W., *Ein Sarkophag aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes IX (1906), 87-88.
- Kurilić A., Recent epigraphic finds from the Roman province of Dalmatia, in: *Dalmatia. Research in the Roman Province 1970-2001. Papers in honour of J. J. Wilkes*, eds. D. Davison, V. Gaffney, E. Marin, BAR International Series 1576, Oxford, 2006, 133-147.
- Kurilić A., *Promišljanja o munificijenciji flamera božanskog Klaudija u Aseriji [Some thoughts on the Euergetism Made by Flamen of Divus Claudius in Asseria]*, Asseria 6 (2008), 29-50.
- Late Antiquity. A Guide to the Post Classical World*, eds. G. Warren Bowersock, P. Brown, O. Grabar, Harvard University Press 2000.

- Le Blant E., *Les bas-reliefs des sarcophages Chrétiens et les liturgies funéraires (1)*, Revue Archéologique, n. s., 20/38 (1879), 231-233.
- Levi P., *The Podgoritza cup*, The Heythrop Journal, 4/1 (1963), 55-66.
- Lettre à M. Perrot, directeur de la Revue Archéologique, Revue Archéologique, ser. 3, janvier-juin 1890, 434-437.
- Levick B., *Vespasian*, London-New York 1999.
- Liebeschuetz W., The End of Ancient City, in: *The City in Late Antiquity*, ed. John Rich, London-New York 1996, 1-49.
- Ling C. R., Street Plaques at Pompeii, in: *Architecture and Architectural Sculpture in the Roman Empire*, ed. Martin Henig. Oxford 1990, 51-66.
- Лукић В., Писма из Цетињског архива, Стварање 5 (1952), 308-314.
- Ljubić Š., *Dukljanske starine*, Viestnik hrvatskoga arkeološkoga društva 2 (1884), 33-43.
- Ljubić Š., *Izvišće o prvom sastanku kršćanskih arkeologa u Spljetu-Solinu u Dalmaciji*, Rad JAZU, knjiga CXXI, Filologičko-historički i filosofičko-juridički razredi, 121(1895), 210-236.
- Mac Swiney de Mashanglass P., *Cettigne*, Cosmos Catholicus 2 (1900), 294-309.
- Macy G., *The Hidden History of Women's Ordination. Female Clergy in the Medieval West*, Oxford 2007.
- Maiuri A., *Ercolano: i nuovi scavi (1927-1958)*, Roma 1958.
- Manni E., *Per la storia dei municipii fino alla guerra sociale*, Roma 1947.
- Marasović T. V., Ristrutturazione della città sulla costa orientale Adriatica nell'epoca paleocristiana, in: *Actes du XIe congrès international d'archaeologie chrétienne, Lyon, Vienne, Grenoble, Genève, Aoste, 21-28 septembre 1986*, Rome 1989, 327-344.
- Marasović T., *O hramovima Dioklecijanove palače*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 35 (1998), 89-103.
- Marinković N., Turković T., „Velike salonitanske terme“-nova razmatranja prostorne organizacije kupališnog sklopa, Radovi Instituta za povijest umjetnosti 37 (2013), 7-22.

- Marasović T., *Dalmatia Praeromanica. Ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji, svezak 4, Korpus arhitekture Južna Dalmacija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora*, Split-Zagreb 2013.
- Mardešić J., *Teatar i hram u Saloni*, *Archaeologia adriatica* II (2008), 223-234.
- Марков Е., *Путовање по Србији и Црној Гори (путне биљешке)*, приредио и предговор написао, Д. Ј. Мартиновић, Подгорица 2005.
- Марковић Ч., *Павел Аполонович Ровински као археолог*, Библиографски вјесник 3 (1992), 89-94.
- Marković S., *Ćiril Metod Iveković*, Zagreb 1992.
- Marković Č., *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006.
- Marković I., *Dukljansko-barska Metropolija*, Zagreb 1902.
- Masi F., *Diocleziano (biografia dell'ultimo grande imperatore romano)*, Roma 1991.
- Matijević I., *Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum I neki njezini pripadnici u službi namjesnika provincije Dalmacije*, *Tusculum* 2 (2009), 45-58.
- Mayer A., *Novopronađeni natpisi u Duklji i oko nje*, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku* L (1928-1929), 65-73.
- Mayer A., *Duklja i Dioklecijan [Duklja i Dioklecijan]*, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku* LVI-LIX (1954-1957), 95-101.
- Medenica I., *Rimska grobnica na lokalitetu Grudice kod Duklje [The Roman Tomb from the Grudice Site near Doclea]*, in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 111-122.
- Medenica I., *Nastavljamo istraživanja u Rogamima*, <http://portalanalitika.me/clanak/127615/medenica-nastavljamo-istrazivanja-u-rogamima-ocekujemo-da-otkrijemo-jos-grobnica> (preuzeto 20. decembra 2013.)
- Medini J., *Autohtoni kultovi u razvoju antičkih religija u rimskog provinciji Dalmaciji*, *Dometi* 5 (1984), 7-23.
- Мијовић П., *Озлоглашено насљеђе*, Цетиње 1971.
- Mijović P., Kovačević J., *Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori*, Beograd 1975.

- Mijović P., Ranohrišćanski spomenici Praevalisa, *in: Kulture Crne Gore*, Titograd 1987, 59-94.
- Mijović P., Flavijevski iluzionizam u Dokleji, *in: Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 17-33.
- Mijović P., Dokleja-Doclea, *in: Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 5-16.
- Mijović P., "Episkopski grad Dioklija", *in: Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 35-53.
- Miletić Ž., Roads along the Eastern Coast: State of Research, *in: Les Routes de L'Adriatique Antique: Géographie et économie. Putovi antičkog Jadrana: Geografija i gospodarstvo*, eds. S. Čače, A. Kurilić, F. Tassaux, Bordeaux-Zadar 2006, 125-136.
- Milićević Bradač M., *Dijana izvan grada*, *Archaeologia Adriatica* 11 (2008), 359-366.
- Milićević Bradač M., *Spomeni božice Dijane iz kolonije Claudia Aequeum i logora Tilurium*, *Opuscula archaeologica* 33 (2010), 51-78.
- Milunović L., *Pozorište Zetski dom: 1884-1896: vrijeme izgradnje-prilog za monografiju*, Cetinje 2006.
- Miljić-Đurašević D., *Sudbina ranosrednjovjekovnih spomenika u Crnoj Gori*, *Matica* 7-8 (2001), 56-57; 49-72.
- Мирановић А., *Културно наслеђе у туризму Црне Горе с посебним освртом на Дукљу*, *Историјски записи* 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу Дукља (*Doclea*)-могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013, 171-184.
- Mirković M., *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Beograd 1968.
- Mirković M., *Municipijum S. Rimski grad u Kominima kod Pljevalja*, Beograd 2013.
- Mišura A., *Doclea (Duklja) i lanjski arheološki radovi osobitim obzirom na pisane spomenike (epigrafija)*, 1-9.
- Морган К., *Црна Гора*, Подгорица 2004.
- Moser C., *The Phallus as Naked Power: The Phallus as an Apotropaic Symbol in the Images and Texts of Roman Italy*, 1-4 (2006), 56-63,

http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=uhf_2006 (preuzeto 10. oktobra 2015.).

-Mowat R., *Exemples de gravure antique sur verre. A propos de quelques fragments provenant de Duklje (Monténégro)*, *Revue archeologique* (1882), 280-300.

R. Mowat, *Nouvelles Inscriptions de Docléa (Exploration de M. Sasaki)*, *Revue Archéologique*, n. s. 23/44 (1882), 79-81.

-Mrvaljević Z., Čukić G., Radunović M., Radović Ž., *Kulturna baština Podgorice [The Cultural Heritage of Podgorica]*, Podgorica 2011.

-Munro J. A. R., Tubbs H. A., *Excavations in Cyprus, 1889. Second season's work. Polis tes Chrysochou. Limniti*, *Journal of Hellenic Studies* 1(1890), 1-99.

-Munro J. A. R., Tubbs H. A., Wroth W. W., *Excavations in Cyprus, 1890. Third season's work. Salamis*, *Journal of Hellenic Studies* 12 (1891), 59-198.

-Munro J. A. R., *Excavations in Cyprus. Third season's work - Polis tes Chrysochou*, *Journal of Hellenic Studies* 12 (1891), 298-333.

-Munro J. A. R., *Excavations in Montenegro, Podgoritza, Montenegro, aug. 30, 1893*, *Athenaeum*, № 3440, September 30, London 1893, 459-460.

-Munro J. A. R., Anderson W. C. F., Milne J. G., Haverfield F., *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* LV (1896), 33-99 [=Dž. A. R. Munro, V. F. K. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *O rimskom gradu Dokleji u Crnoj Gori*, Podgorica 2013].

-Nagel S., *Die Schale von Podgorica. Bemerkungen zu einem außergewöhnlichen christlichen Glas der Spätantike*, *Bonner Jahrbücher* 213 (2013), 165-198.

-Neugebauer J. L., *Die Südslawen u deren Länder*, Leipzig 1851.

-Neumann G. A., *Relazione del I. Congresso internazionale degli Archeologi Cristiani tenuto a Spalato-Salona nei giorni 20-22 agosto 1894*, Spalato 1895.

-Нешковић Ј., *Црква Св. Ђорђа у Тумограду*, *Старине Црне Горе III-IV* (1965-1966), 113-117.

-Novaković B., *Doclea-Genta-Prevalis*, *Philologija* 5 (2007), 121-128.

-Новаковић Б., *Дукља у снучу De Administrando Imperio*, *Зборник радова Византолошког института XLIX* (2012), 75-86.

- Nouvelles Archéologiques et correspondance*, M. de Sainte-Marie, consul de France, Ragusa, La lettre, Revue Archéologique, n. s., 20/38 (1879), 313.
- Nicholas D., *The Growth of the Medieval City From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century*, London-New York 1997.
- Nielsen I., *Thermae et balneae. The Architecture and Cultural History of Roman Public Baths, I-II*, Aarhus University Press 1990.
- Nikolajević-Stojković I., *Izveštaj o radu na Duklji 1954. godine*, 1-9.
- Stojković Nikolajević I., *Rapport préliminaire sur la recherche des monuments chrétiens à Doclea*, Actes du Ve Congrès International d'Archeologie Chrétienne, Città del Vaticano 1957, 567-572.
- Николајевић-Стојковић И., *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, САН, посебна издања, књига CCLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957.
- Николајевић И., *Две белешке за историју Превалиса*, Зборник радова Византолошког института 20 (1981), 9-14.
- Н. И., *Дукља, Црногорац*, календар за просту 1929. Годину, Подгорица 1928.
- Новицки И., *Старински водоводи у Подгорици и Дукљи, Годишњак наставника Подгоричке гимназије*, Подгорица 1930, 50-51.
- Pantoček J., *Itinerarium botaničke ekspedicije iz 1872. godine*, in: *Crna Gora vrata Balkana. Putopisi i zapisi evropskih botaničara*, ur. V. Pulevic, D. Vincek, Cetinje 1991, 295-306.
- Patsch C., *Aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes XI (1908), 103-104.
- Paribeni R., *Iscrizioni Romane di Doclea e di Tusi*, Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma 4 (1903), 3- 8.
- Пејовић Ђ., *Неки подаци о истрази поводом крађе драгоцјености из Дукље*, Стварање 3 (1955), 180-181.
- Pejović Đ., *Prilog proučavanju Duklje*, Stvaranje 5 (1956), 354-355.
- Пелцер-Вујачић О., *Saxa loquuntur-камење говори, уколико га пустимо*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу

- „Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације“, Подгорица, 9. децембар 2013, 91-98.
- Pensabene P., *Scavi di Ostia, VII-I, Capitelli*, Roma 1973.
- Peričić E., *Sclavorum Regnum Grgura Barskog*, Bar 1998.
- Petričević V., *Dukljanske starine. (Doclea)* (Su dvije Tablice br. VI i VII), *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 7 (1890), 99-106.
- Petričević V., *Dukljanske starine. (Doclea)*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 8 (1890), 113-119.
- Pett L., Doclea, Podgorica, Montenegro, Geophysical Survey Report, October 2007, in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 7-44.
- Пламенац М. П., *Чувено стакло из Дукље*, *Историјски записи* 4-6 (1949), 217-220.
- Племич Б. Б., *Дијанин култ на простору римских провинција Горње Мезије, Доње Паноније и Далмације (докторска дисертација)*, Београд 2011.
- Поповић Д., *Српски владарски гроб у средњем веку*, Београд 1992.
- Praschniker C., Shober A., *Archäologische forschungen in Albanien und Montenegro*, Wien 1919.
- Price S. R. F., *Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor*, Cambridge University Press 1984.
- Proceedings of the Society of Antiquaries of London, XV (1895).
- Radunović M., *Valorizacija arheološkog lokaliteta Doljani*, *Arhivski zapisi* 1-2 (2007), 133-140.
- Radunović M., *Konzervatorski radovi na arheološkom lokalitetu Duklja* 2009. [Conservation Works on the Archaeological Site of Doclea 2009], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 78-86.
- Radunović M., *Zaštitni radovi na lokalitetu Duklja 2010. godine* [Conservation Works on the Archaeological Site of Doclea 2010], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2010, 125-134.
- Радуновић М., *Заштита и презентација архитектонских остатака и артефаката на античким локалитетима у Црној Гори*, *Историјски записи* 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу *Дукља (Doclea)-*

могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013, 185-194.

-Radulović-Vulić M., *Drevne muzičke kulture Crne Gore I*, Cetinje 2002.

-Radunović R., *O etimologiji toponima Duklja*, *Onomastica Jugoslavica* 9 (1982), 99-105.

-Радусиновић П. С., *Павле Аполонович Ровински*, Подгорица 1996.

-Rehren T., Cholakova A., Živanović M., The Making the Black Glass in Late Roman Doclea, Montenegro [Izrada crnog stakla u kasno-rimskoj Dokleji, Crna Gora], in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 75-90.

-Rendić-Miočević A., *Uz jedan neobjavljeni reljefni prikaz Dijane iz cetinskog kraja*, *VAPD* 99 (2006), 133-143.

-Reskova M., Monete sa iskopavanja na Duklji 2005-2010 [Coins from the Excavation at Duklja 2005-2010], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, 99-109.

-Revell L., *Roman Imperialism and Local Identities*, Cambridge 2008.

-Rinaldi Tufi S., Skulptura Marka Aurelija u Muzeju Podgorica [Una testa di Marco Aurelio nel museo di Podgorica], in: *Zbornik radova Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 45-47.

-Rinaldi Tufi S., Doclea, Città romana del Montenegro, in: *I processi formativi ed evolutivi della città in area adriatica*, eds. G. de Marinis, G. M. Fabrini, G. Paci, R. Perna, M. Silvestrini, Oxford 2012, 477-489.

-Ripoll G., Arce J., The Transformation and end of Roman Villae, in: *Towns and Their Territories between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, N. Gauthier, N. Christie, Leiden-Boston-Köln 2000, 63-114.

-Roganović S., *Doclea. Tragična i sramna sudbina nekadašnje antičke metropole*, *Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore* n. s. VIII (2012), 107-133.

-Rogers A., *Water and Roman Urbanism, Towns, Waterscapes, Land Transformation and Experience in Roman Britain*, Leiden-Boston 2013.

- Ross Taylor L., *Augustales, Seviri Augustales, and Seviri: A Chronological Study*, Transactions and Proceedings of the American Philological Association 45 (1914), 231-253.
- Ross Taylor L., *The Divinity of the Roman Emperor*, Philadelphia 1975.
- Rossi A., *Un'escursione nel Montenegro*, Milano 1896.
- Rostovzev R., *Storia economica e sociale dell'impero romano*, Firenze 1946.
- Ровински П. А., *Раскопка древней Диоклеи, произведенная по указанию и на счет его высочества черногорского князя Николая (Отъ 22-го января до 11-го февраля 1890. г.)*, Журналъ Министерства народного просвещения, С. Петербургъ 1890, 1-19.
- Ровински П. А., *Предложеніе раскопки древней Диоклеи (Отъ 16-го апрѣля до 8-го мая 1890 г.; рабочихъ дней 13)*, Журналъ Министерства народного просвещения, С. Петербургъ 1890, 17-22.
- Ровински П. А., *Предложеніе раскопки древней Диоклеи (Отъ 22. 02 до 12. 05 1891: рабочихъ дней было 35)*, Журналъ Министерства народного просвещения, С. Петербургъ 1891, 15-34.
- Ровинскій, П. *Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ, Географія.-Исторія.-Этнографія.-Археологія*, томъ II, часть 4, С.-Петербургъ 1909 [=П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, Државни живот (1851-1907)-Археологија*, Цетиње-Нови Сад 1994.]
- Rufus Fier J., *The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology*, in: *Aufstieg und Niedergang der romischen Welt II*. 17, ed. W. Haase, Berlin-New York, 3-141.
- Rüpke J., *The Religion of the Romans*, Oxford 2007.
- Руси у Црној Гори. *Руска емиграција у Црној Гори након Октобарске револуције и грађанског рата [Русские в Черногории. Русская эмиграция в Черногории после Октябрьской революции и Гражданской войны]*, ур. Зоран Локтионов, Бијело Поље 2011.
- Rutgers L. V., *The Jews in Late Ancient Rome. Evidence of Cultural Interaction in the Roman Diaspora*, Leiden-Boston-Koln 1995.
- Rutgers L. V., *Archaeological Evidence for the Interaction of Jews and Non-Jews in Late Antiquity*, American Journal of Archaeology 96/1 (1992), 101-118.

- Ружић М., *Једна гробна целина из Дукље*, Гласник Српског археолошког друштва 13 (1997), 295-299.
- Ружић Н., *Основи двеју источно-православних цркава у Дукли*, Старица 3-4 (1894), 69-73.
- Salona I, *Catalogue de la sculpture architecturale paléochrétienne de Salone*, eds. N. Duval, E. Marin, C. Metzger, Rome-Split 1994.
- Salona III, *Établissement préromain, nécropole et basilique paléochrétienne à Salone*, eds. N. Duval, E. Marin, Rome-Split 2000.
- Sanader M., *O antičkim kultovima u Hrvatskoj*, [On the Cults of Antiquity in Croatia], VAPD 101 (2008), 157-186.
- Sanader M., *O sudjelovanju žena u radu rane crkve na primjeru jednog epigrafskog spomenika iz Duklje* [On the Participation of Women in the Work of the Early Church, Based on the Epigraphic Inscription from Duklja], in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 8-17.
- Saski F., *Notice sur l'état actuel des Ruines de Docléa*, Revue Archéologique, n. s., 23/44, Paris 1882, 74-77.
- Schultze R., *Basilika. Untersuchungen zur antiken und frühmittelalterlichen baukunst*, Berlin-Leipzig 1928.
- Sewell J., *The Formation of Roman Urbanism, 338-200 B. C. Between Contemporary Foreign Influence and Roman Tradition*, Portsmouth 2010.
- Sinobad M., *Kapitolijski hramovi u Hrvatskoj [Capitoline Temples in Croatia]*, Opuscula archaeologica 31 (2007), 221-263.
- Sokoli H., *Excavation and Research on the Land of Labeatea*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације, Подгорица, 9. децембар 2013, 141-147.
- Spremo Petrović N., *Proporcijski odnosi u basilikama ilirske prefekture*, Beograd 1971.
- Srejšević D., *Dokleja-Duklja-Naselje i nekropola*, Arheološki pregled 2 (1960), 112-114.

- Srejović D., *Dokleja, Duklja-Naselje i nekropola*, Arheološki pregled 3 (1961), 95-96.
- Srejović D., *Duklja, Titograd-Antičko naselje i nekropola*, Arheološki pregled 4 (1962), 178-180.
- Срејовић Д., *Римске некрополе раног царства у Југославији*, Старинар XIII-XIV (1962-1963), 49-85.
- Srejović D., *Rezultati arheoloških istraživanja na području antičke Dokleje*, Materijali IV (1967), VII Kongres arheologa Jugoslavije u Herceg Novom (1966), 69-76.
- Срејовић Д., *Нови налази из Доклеје*, Старинар, н. с. XIX (1968), 89-100.
- Stewart P., *Statues in Roman Society. Representation and Response*, Oxford University Press 2003.
- Стевовић И., *Медаур, или о простору јужног Јадрана и Доклеје у визуелној култури античког Медитерана*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу *Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације*, Подгорица, 9. децембар 2013, 23-48.
- Stevović I., *Praevalis. Obrazovanje kulturnog prostora kasnoantičke provincije*, Podgorica 2014.
- Sticotti P., *Ueber die Ergebnisse einer Reise nach Doclea, Juli 1907*, Anzeiger der Kaiserlichen Akademiae der Wissenschaften, Philosophische-historische Klasse, XLV (1908), 51-55.
- Sticotti P., *Die Römische Stadt Doclea in Montenegro*, Schriften der Balkankommission Antiquarische abteilung VI, Wien 1913 (=P. Sticotti, *Rimski grad Doclea u Crnoj Gori*, Podgorica 1999).
- Stillman W. J., *The Autobiography of a Journalist, II*, Boston-Cambridge [Mass.], Riverside press 1901.
- Storia del Mediterraneo nell'antichità, 9-1. secolo a. C., a cura di M. Guidetti*, Milano 2004.
- Stričević Đ., *Arheološka iskopavanja u Duklji 1954. godine-kompleks krstoobrazne crkve. Referat pročitan na sednici Arheološkog instituta SAN 9. V 1955. g.*, 1-18.

- Стругар П., *Пројекти о оснивању музеја у Црној Гори почетком XX вијека*, Гласник Цетињских музеја XIII (1980), 189-194.
- Suić M., *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1976, 139.
- Šabotić H., *Što Rimljani u Duklji gradili, bageri u Podgorici ruše*, Vijesti, 06. 04. 2012. <http://www.vijesti.me/vijesti/sto-rimljani-duklji-gradili-bageri-podgorici-ruse-clanak-67994> (preuzeto 6. februara 2014).
- Šabotić H., *Akvadukt dobija markaciju*, Vijesti, 25. 04. 2012. <http://www.vijesti.me/vijesti/akvadukt-dobija-markaciju-clanak-70870> (preuzeto 6. februara 2014).
- Шалабалић Р., *DOCLEA DOKLEUA: "UŠĆE", "UVAC", "AD CONFLUENTES"// DOCLEATES DO-KLEU-ATAI; "SLIVLJANI", "POREČANI"*, Зборник Филозофског факултета IX/1, Споменица Милана Будимира (1967), 89-99.
- Šašel J., *La fondazione delle città flavie quale espressione di gratitudine politica*, in: *La città antica come fatto di cultura*, Atti del Convegno di Como e Bellagio, 16-19 giugno 1979, Como 1983, 79-89.
- Šašel J., *Ein Calaber domo Lypias in Doclea*, in: *Studia in honorem Georgii Mihailov*, eds. A. Fol, B. Bogdanov, P. Dimitrov, Ђ. Bojadžiev, Sofia 1995, 427-428.
- Šašel Kos M., *Appian and Illyricum*, Ljubljana 2005.
- Šašel Kos M., *Celtic Divinities from Celeia and its Territory: Who Were the Dedicators*, in: *Dedicanti e Cultores nelle religioni Celtiche*, ed. A. Sartori, Milano 2008, 275-303.
- Šašel Kos M., *Ananca: Greek Ananke Worshipped at Doclea (Dalmatia)*, in: *Studia Epigrafica in Memoriam Géza Alföldy*, eds. W. Eck, B. Fehér, P. Kovács, Bonn 2013, 295-306.
- Шекуларац Б., *Трагови прошлости Црне Горе. Средњовјековни натписи и записи у Црној Гори крај VIII - почетак XVI вијека*, Цетиње 1994.
- Šekularac B., *Crna Gora u doba Vojislavljevića*, Cetinje 2007.
- Škergo A., *The Economy of Roman Dalmatia*, in: *Dalmatia. Research in: The Roman Province 1970-2001. Papers in Honour of J. J. Wilkes*, eds. D. Davison, V. Gaffney, E. Marin, Bar International Series, 1576, Oxford 2006, 149-173.
- Шобајић М., *Старине у Зети*, Београд 1892.

- Шоћ П., *Прилози за културну историју Црне Горе*, Београд 1939.
- Thomas E., *Monumentality and the Roman Empire. Architecture in the Antonine Age*, Oxford University Press 2008.
- Томановић Л., *О Дукљи (Dioclea)*, Нова Зета, фебруар 1890, 71-75.
- Turković T., Marković N., „*Velike salonitanske terme*“-od antičke kuće do *biskupskih kupelji*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 38 (2014), 25-40.
- Ujes A., *Pretpostavke o postojanju antičkih teatarâ na tlu Crne Gore*, *Svjetla pozornice* 1 (1997), 7.
- Vaglieri D., *Iscrizioni romane del Montenegro*, *Buletino della Commissione archaeological Comunale di Roma* 32 (1904), 284-285.
- Vandeput L., *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor. Sagalassos: a Case-study*, Leuven 1997.
- Várhelyi Z., *The Religion of Senators in the Roman Empire. Power and the Beyond*, Cambridge University Press 2010.
- Varner E. R., *Mutilation and Transformation. Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, Leiden-Boston 2004.
- Velimirović O., *Doclea, Duklja-rimski grad*, *Arheološki pregled* 6 (1964), 67-68.
- Велимировић-Жижић О., *Два нова археолошка налазишта у близини Титограда*, *Гласник одјељења друштвених наука ЦАНУ* 3 (1981), 225-233.
- Vežić P., *Memorije križnog tlocrta na tlu Istre i Dalmacije*, *Ars Adriatica* 3/2013, 21-52.
- Vincenti M. C., *Diana. Storia, mito e culto della grande dea di Aricia*, Roma 2010.
- Вранешевић Б., *Слика раја на подним мозаицима на Балкану: од 4. до 7. века* (doktorska disertacija odbranjena 2014. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu).
- Врзић М., *Археолошка истраживања у Боки Которској као једини одговор на нека постављена питања*, *Бока* 24 (2003), 199-210.
- Vučinić S., *Ara posvećena Neptunu i nekoliko nalaza sa antičkog lokaliteta Laze Radevića*, *Istorijski zapisi* 1-4 (2007), 197-209.

- Vučinić S., Oktavijanova kampanja protiv Ilira 35-33. godine p. n. e.-uzroci i posljedice rata sa Dokleatima, *in: Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Cetinje 2014, 13-44.
- Vučinić S., Da li je Debarski zemljotres 518. godine razorio Dokleju?, *in: Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Podgorica 2014, 57-67.
- Vučinić S., *Ager privatus* u priobalju donjeg toka Zete, *in: Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Podgorica 2014, 99-119.
- Вучковић -Тодоровић Д., Стричевић Ђ., *Дукља код Тугограда. Римско насеље*, Старице, н. с. VII/VIII (1956-1957), 409-410
- Vujičić R., *Srednjovjekovna arhitektura i slikarstvo Crne Gore*, Podgorica 2007.
- Вујовић Д., *Црна Гора и Француска 1860-1914*, Цетиње 1971.
- Vulić N., *Dva rimska natpisa iz Crne Gore*, VHAD 8 (1905), 171-175.
- Вулић Н., *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXI, други разред, књига 55, Београд 1931.
- Вулић Н., *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXV, други разред, књига 58, Београд 1933.
- Вулић Н., *Антички споменици наше земље (1941-1948)*, Споменик XCVIII, Београд 1948.
- Zagarčanin M., O nekim pitanjima ranohrišćanskog i srednjovjekovnog graditeljstva u Dokleji i Baru, sa posebnim osvrtom prema paganskim kulturnim predstavama [On some Issues of Early Christian and Medieval Construction in Doclea and Bar, with a Special Reference to Pagan Cult Scene], *in: Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 45-71.
- Загарчанин М., *Ранохришћанска црква на Великом Пијеску*, Бар 2012.
- Загарчанин М., *О Скадру и Доклеји у Провинцији Превалис на основу археолошких свједочанстава*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу „Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације“, Подгорица, 9. децембар 2013, 49-66.
- Zagarčanin M., Nova istraživanja rimske i ranovizantijske vile na lokalitetu Mirišta u Petrovcu [New Research of Roman and Early Byzantine Villa on the

Site Mirišta in Petrovac], in: *Nova Antička Duklja V [New Antique Doclea V]*, Podgorica 2014, 19-58.

-Zagarčanin M., Antička i ranovizantijska arheološka svjedočanstva na Svetomiholjskoj Prevlaci kod Tivta. Preliminarni rezultati istraživanja od 1997. godine do 2011. godine [Roman and Early Byzantine Archaeological Testimony on Svetomiholjska Prevlaka near Tivat], in: *Nova Antička Duklja VI [New Antique Doclea VI]*, Podgorica 2015, 109-156.

-Замѣтки о Черногории, Н. Каулбарсом, Санктпетербургъ 1881.

-Zaninović M., *La Dalmazia in età imperial*, in *La Dalmazia e l'altra sponda, Problemi di Archaialoghía Adriatica*, a cura di L. Braccesi, S. Graciotti, Firenze, 1999, 213-224.

-Зелер Ж., *Почеци хришћанства на Балкану*, Подгорица 2005.

-Zotović R., *Population and Economy of the Eastern Part of the Roman Province of Dalmatia*, Bar International Series 1060, Oxford 2002.

-Живковић Т., *Црквена организација у српским земљама (рани средњи век)*, Београд 2004.

-Živanović M., Arheološka istraživanja prostorije 3/IX, preliminarna zapažanja [Archaeological Research into room 3/IX Preliminary Observation], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 27-54.

-Živanović M., Stamenković A., *O gradskim bedemima antičke Dokleje [On City Walls of Ancient Doclea]*, in: *Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 119-142.

-Живановић М. М., Преиспитивање чувене Подгоричке чаше [Revisiting the Famous Podgorica Cup], in: *Nova antička Duklja VI [New Antique Doclea VI]*, Podgorica 2015, 77-108.

-Žižić O., Šaletić M., Iković B., *Danilovgrad. Arheološki vodič [The Archaeological Guide]*, Danilovgrad 2011.

-Жижић О., *Однос црногорског друштва према наслеђу*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу *Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације*, Подгорица, 9. децембар 2013, 159-170.

- Yegül F., *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, Massachusetts 1992.
- Yegül F. K., Roman Imperial Baths and Thermae, in: *A Companion to Roman Architecture*, eds. R. B. Ulrich, C. Quinemoen, Blackwell Publishing 2014, 299-333.
- Walthew C. V., *A Metrological Study of the Early Roman Basilicas*, Lewiston-Queenston-Lampeter 2002.
- Ward-Perkins J. B., *Studies in Roman and Early Christian Architecture*, London 1994.
- Ward-Perkins B., Re-Using the Architectural Legacy of the Past, Entre Idéologie et pragmatisme, in: *The Idea and Ideal of the Town between Late Antiquity and Early Middle Ages*, eds. G. P. Brogiolo, B. Ward-Perkins, Leiden-Boston-Köln 1999, 225-244.
- Wilkes J. J., *Dalmatia*, Harvard University Press 1969.
- Wilkes J. J., The Danube Provinces, in: *The Cambridge Ancient History*, 2nd ed., vol. XI, *The High Empire, A. D. 70-192*, eds. A. K. Bowman, P. Garnsey, D. Rathbone, Cambridge University Press 2000, 577-603.
- Wumer J. E., *Marktplatz-Anlagen der Griechen und Römer*, München 1916.

VIII SPISAK ILUSTRACIJA

I UVOD

1. DOKLEJA (2009), FOTO: S. KALEZIĆ
2. DOKLEJA (2009), FOTO: S. KALEZIĆ, B. KOVAČEVIĆ, NIKŠIĆ-TITOGRAD (PODGORICA), IN: *100 GODINA ŽELJEZNICE CRNE GORE*, CETINJE 2009, ED. S. BURZANOVIĆ, 84-85 (IV-15)

II ISTORIJA ISTRAŽIVANJA DOKLEJE

1. DOKLEJA NA MAPI CRNE GORE IZ 1669. GODINE, *IL MONTENEGRO DA RELAZIONI DEI PROVVEDITORI VENETI 1687-1735/CRNA GORA IZVJEŠTAJI MLETAČKIH PROVIDURA 1687-1735*, ED. FERDINANDO ONGANIA, PODGORICA 1998, XXVI, SL. I.
2. PODGORIČKA ČAŠA, MUZEJ ERMITAŽ, PETROGRAD, VIZANTIJSKA KOLEKCIJA, INV. BR. Ū 73, FOTO: T. KOPRIVICA (2010)
3. DOKLEJA, FORUM, FOTO: J. WUNCH (JUL 1890), ARHEOLOŠKI MUZEJ SPLIT, ARHIV LUKE JELIĆA, XVI/3
4. LUKA JELIĆ NA DOKLEJI (1892), P. MAC SWINEY DE MASHANAGLASS, *CETTIGNE*, COSMOS CATHOLICUS 2 (1900), 299.
5. DOKLEJA, KAMP BRITANSKE ARHEOLOŠKE MISIJE, MULKASTER, J. G. MILNE I ĐORĐE, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO, DOCLEA
6. DOKLEJA, ITALIJANSKA ISTRAŽIVAČKA MISIJA, FOTO: NEPOZNATI AUTOR (1902), BIBLIOTECA DELL'ARCHIGINNASIO DI BOLOGNA, FONDO ANTONIO BALDACCI
7. RADNI TIM NA DOKLEJI, ISKOPAVANJE JUGOISTOČNE NEKROPOLE, FOTO: NEPOZNATI AUTOR (1959-1962), UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
8. ISKOPAVANJA OBJEKTA IX I KAPITOLNOG HRAMA 2010. GODINE, FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija>

III DOKLEJA U ANTIČKOM I KASNOANTIČKOM RAZDOBLJU

1. D. DZINO, *ILLYRICUM IN ROMAN POLITICS, 229 BC-AD 68*, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS 2010, 30.
2. GRADINE U OKOLINI DOKLEJE, TOPOGRAFSKA KARTA PODGORICA-ISTOK, RAZMJERA 1: 25 000.
3. MAPA BALKANA U IV VIJEKU (FOTOGRAFIJA U JAVNOJ UPOTREBI)

IV TOPOGRAFIJA DOKLEJE

IV-1. 1 Ager Dokleje

1. DOKLEJA, GOOGLE MAPS (2015)
2. SNIMAK DOKLEJE IZ VAZDUHA (1942), ISTITUTO GEOGRAFICO MILITARE, FIRENZE, ARCHIVIO, VOLO DEL 26 SETTEMBRE 1942, STRISCIATA 52, FOTOGRAMMA 42.
3. MAPA TERITORIJE OPŠTINE DANILOVGRAD SA PRETPOSTAVLJENIM TRASAMA ANTIČKOG PUTA, CRTEŽ: B. IKOVIĆ
4. OKOLINA DOKLEJE, OBALA ZETE, OZNAČENI LOKALITETI SA OSTACIMA ARHITEKTONSKIH FRAGMENTA S. VUČINIĆ, *STUDIJE O ANTICI U SREDIŠNJOJ CRNOJ GORI*, CETINJE 2014, 99 (SL. 3).

IV-1. 2 Plan grada

1. PLAN DOKLEJE (1881), F. SASAKI, *NOTICE SUR L'ÉTAT ACTUEL DES RUINES DE DOCLÉA*, REVUE ARCHÉOLOGIQUE, NOUVELLE SÉRIE, 44 (1882), PL. XIII.
2. PLAN DOKLEJE (1890), СПФАРАН, F. 123, *РОВИНСКИЙ ПАВЕЛ АПОЛЛОНОВИЧ (1831-1918)*, ОП. 1, № 99.
3. PLAN DOKLEJE, LUKA JELIĆ (1892), ARHEOLOŠKI MUZEJ SPLIT, ARHIV LUKE JELIĆA, XVI/3.
4. PLAN DOKLEJE, J. A. R. MUNRO, C. W. F. ANDERSON, J. G. MILNE, F. HAVERFIELD, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN MONTENEGRO*, ARCHAEOLOGIJA LV (1896).
5. PLAN DOKLEJE (1909), П. А. РОВИНСКИ, *ЦРНА ГОРА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ, ТОМ IV, ДРЖАВНИ ЖИВОТ (1851-1907)-АРХЕОЛОГИЈА*, ЦЕТИЊЕ- СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ 1994, 358.
6. PLAN DOKLEJE (1913), P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOKLEJA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999.
7. PLAN DOKLEJE, M. ŽIVANOVIĆ, A. STAMENKOVIĆ, O GRADSKIM BEDEMIMA ANTIČKE DOKLEJE [ON CITY WALLS OF ANCIENT DOCLEA], *IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III]*, PODGORICA 2012, T. 5.

IV. 1. 3 Bedemi, ulazna kapija i slavluk

1. ISTOČNI BEDEM (KRAJ XIX-POČETAK XX VIJEKA), P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 19, 45-46.
2. IZGLED JUGOISTOČNOG UGLA BEDEMA, DVADESETE ILI TRIDESETE GODINE XX VIJEKA, O. ŽIŽIĆ, *ODNOS CRNOGORSKOG DRUŠTVA PREMA NASLJEĐU*, ISTORIJSKI ZAPISI 1-2 (2014), 161, SL 1.

3. MJESTO GDJE SE NALAZILA ZAPADNA KAPIJA I GDJE JE STIKOTI PRETPOSTAVIO DA SE NALAZIO SLAVOLUK, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
4. FRAGMENT ZA KOJI SE PRETPOSTAVLJA DA MOŽE BITI SA KAPIJE GRADA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 53-54, SL. 22.
5. VIJENAC SIMSA NA SLAVOLUKU, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 25, 59-60.
6. BETONSKO FUNDIRANJE SLAVOLUKA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 57-58, 24.
7. KAMENI BLOKOVI, ZAPADNI DIO GRADA, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
8. KAMENI BLOKOVI, ZAPADNI DIO GRADA, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
9. OSTACI KULE JUŽNO OD ZAPADNE KAPIJE DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
10. OSTACI BEDEMA SJEVERNO OD ZAPADNE KAPIJE DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
11. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
12. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE, KULA C, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
13. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
14. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
15. KAPIJA NA SJEVERNOM BEDEMU, DOKLEJE ŠEZDESETIH GODINA XX VIJEKA, O. ŽIŽIĆ, *ODNOS CRNOGORSKOG DRUŠTVA PREMA NASLJEĐU*, ISTORIJSKI ZAPISI 1-2 (2014).
16. BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
17. SJEVEROISTOČNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
18. BEDEMI DOKLEJE PREMA MORAČI (1962), UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
19. JUŽNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
20. ZAPADNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
21. ZAPADNI BEDEM DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

IV-2 Sjeverni dio grada

IV-2. 1 Forum i bazilika

1. DOKLEJA, FORUM, FOTO: S. KALEZIĆ (2009)
2. DOKLEJA, FORUM (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
3. PLAN FORUMA, *LETTRE À M. PERROT, DIRECTEUR DE LA REVUE, ARCHÉOLOGIQUE*, REVUE ARCHÉOLOGIQUE, SER. 3, T 15, JANVIER-JUIN 1890, 435.
4. PLAN FORUMA, C. BULS, *DIOCLETIA ET SALONA, ANNALES DE LA SOCIÉTÉ D'ARCHEOLOGIE DE BRUXELLES* 5 (1891), 191 (P. COMBAZ, PL. VI).
5. PLAN FORUMA (1913), P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 107-108, SL. 57.
6. FORUM, ULAZ (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
7. FORUM, KANAL NA ZAPADNOM DIJELU *VIA TRIUMPHALIS* KOJI ULAZI U FORUM (POGLED SA JUGA) FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
8. FORUM, UNUTRAŠNOST KANALA, B. JOVIĆEVIĆ, IZVJEŠTAJ SA KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA NA ARHEOLOŠKOM LOKALITETU ANTIČKE DUKLJE KOD PODGORICE [REPORT FROM

- CONSERVATION AND RESTORATION WORK ON THE ARCHEOLOGICAL SITE ANCIENT DOCLEA NEAR
PODGORICA], IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA*, PODGORICA 2010, SL. 55.
9. FORUM, KANAL NA ISTOČNOM DIJELU (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 10. DOKLEJA, BAZILIKA (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 11. BAZILIKA, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
 12. DOKLEJA, BAZILIKA (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 13. JUŽNI ZID BAZILIKE, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD ARCHIVE- J. A. R. MUNRO, DOCLEA
 14. DOKLEJA, ZAPADNI ZID BAZILIKE (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 15. DOKLEJA, BAZILIKA SA APSIDOM (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 16. DOKLEJA, JUŽNA STRANA FORUMA I BAZILIKE RAZGLEDNICI S KRAJA XIX VIJEKA, R. BELCARI R., CARTOLINE BALCANICHE. UNA VEDUTA DI DOCLEA E I VIAGGI DEI FRATELLI BALDACCI IN MONTENEGRO [RAZGLEDNICE SA BALKANA. POGLED NA DUKLJU I PUTOVANJA BRAĆE BALDAČI CRNOM GOROM], IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III]*, PODGORICA 2013, 57 (FIG. 1).
 17. ULAZ U BAZILIKU, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
 18. PERSPEKTIVNI IZGLED BAZILIKE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 64, 119-120.
 19. BAZILIKA (1910), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, ARHIVSKO-BIBLIOTEČKI FOND MUZEJA KRALJA NIKOLE, CETINJE, ZBIRKA FOTOGRAFIJA, FOTOGRAFIJA BROJ 3525.
 20. CIVILNA BAZILIKA, 1910, FOTO: F. JAFFE, ARHIVSKO-BIBLIOTEČKI FOND, MUZEJA KRALJA NIKOLE, CETINJE, ZBIRKA FOTOGRAFIJA BR. 3525.
 21. REKONSTRUKCIJA BAZILIKE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 75, 137-138.
 22. BAZILIKA, FOTO: R. MOSINGER (1910), ARHIVSKO-BIBLIOTEČKI FOND, MUZEJA KRALJA NIKOLE, CETINJE, ZBIRKA FOTOGRAFIJA, N. 241.
 23. CIVILNA BAZILIKA (1890), FOTO J. WUNCH, NAPRSTKOVO MUSEUM, PRAHA, ARCHIV VOJTY NÁPRSTKA, 85.
 24. DIO EPISTILA SA UZDUŽNE FASADE BAZILIKE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 135-136-98, SL. 73.
 25. FORUM, ISTOČNA STRANA, ARHITEKTONSKI FRAGMENTI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 26. FORUM, SJEVERNA STRANA, ARHITEKTONSKI FRAGMENTI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 27. DOKLEJA, ARHITEKTONSKI FRAGMENTI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015).
 28. BAZILIKA (1890), FOTO J. WUNCH, NAPRSTKOVO MUSEUM, PRAHA, ARCHIV VOJTY NÁPRSTKA, N. 86.
 29. POZLAĆENI LISTIĆI PRONAĐENI NA FORUMU 1890. GODINE, FOTO: M. VUKANOVIĆ (2015), ISTORIJSKI MUZEJ, CETINJE, STALNA POSTAVKA, INV. BR. 139 I 140.
 30. DOKLEJA, FORUM, GOOGLE EARTH (2015)
 31. 31. DOKLEJA, PLAN FORUMA (1962), DOKUMENTACIJA IZ 1962. GODINE, SKICA 1, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
 32. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 1 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 33. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 1, ISTOČNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 34. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 2 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 35. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 3 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 36. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 3, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 37. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 4, (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 38. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 4, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 39. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 5, (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 40. ISTOČNI DIO FORUMA, APSIDA PROSTORIJE 5, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 41. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 6 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 42. FRAGMENTI ARHITEKTONSKE PLASTIKE, ДМ. ГОЛИЦЫН (МУРАВЛИН), *У СИНЯ МОРЕ. ПУТЕБЕ ОЧЕРКИ ЧЕРНОГОРИИ И ДАЛМАТИНСКОГО ПОБЕРЕЖЬЯ*. С. ПЕТЕРБУРГЪ. 1898.

43. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 7 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
44. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 7, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
45. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 8, (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
46. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 8, OTVORI U JUŽNOM I SJEVERNOM ZIDU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
47. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 9 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
48. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 9, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
49. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 10 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
50. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 10 KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
51. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 11 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
52. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 11, SPOJ SA ZAPADNIM ZIDOM PROSTORIJE 10, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
53. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 11, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
54. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 12 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
55. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 12 KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
56. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 13 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
57. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 13, PLATO, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
58. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 13, JUŽNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
59. SJEVERNI DIO FORUMA, JUŽNI ZID, PROSTORIJA 13, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
60. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 13, SJEVERNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
61. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 14 FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
62. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 15 FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
63. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 16, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
64. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 17, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
65. PLAN BAZILIKE I OBJEKATA ZAPADNO OD NJE, DOKUMENTACIJA, DUKLJA 1998, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
66. ZAPADNA STRANA BAZILIKE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
67. ZAPADNA STRANA BAZILIKE, OSTACI GRAĐEVINA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
68. SONDA 5, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 32, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
69. SEKTOR B, BLOK II, SONDA 5, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽI 35 I 36, CRTEŽI: T. MIJOVIĆ (1998)
70. ZAPADNI ZID BAZILIKE, SJEVERNI DIO, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
71. DOKLEJA, BLOK II, SONDA 6, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 38, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
72. ZAPADNA STRANA BAZILIKE, PROSTORIJA POVEZANA SA PROSTORIJOM D BAZILIKE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
73. ZAPADNA STRANA BAZILIKE, FRAGMENTI ARHITEKTONSKIH ELEMENATA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
74. SEDMI I OSMI PILASTAR BAZILIKE, ZAPADNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
75. SEKTOR B, BLOK I, SONDA 1, ZAPADNO LICE TEMELJNE STOPE, OSMI PILASTER BAZILIKE, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 1, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
76. SEKTOR B, BLOK I, SONDA 1, OSMI PILASTER BAZILIKE, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA, 1998, CRTEŽ 2, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
77. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE (BABA MIRUNINA KUĆA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
78. GRAĐEVINA UZ ZAPADNI ZID BAZILIKE, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD ARCHIVE- J. A. R. MUNRO, DOCLEA
79. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
80. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
81. PLAN DOKLEJE, LUKA JELIĆ (1892), ARHEOLOŠKI MUZEJ SPLIT, ARHIV LUKE JELIĆA, XVI/3
82. PLAN GRAĐEVINE 2 (1962), UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
83. PLAN GRAĐEVINE 2 (1999), CRTEŽ: UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
84. GRAĐEVINA 2 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
85. GRAĐEVINA 2 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

86. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 3, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
87. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 4, JUŽNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
88. GRAĐEVINA 2, JUŽNI ZID PROSTORIJA 3, 4 I 2, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
89. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 4 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015), GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 2, ISTOČNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
90. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 2, ISTOČNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
91. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 5, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
92. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 5, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
93. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 1, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
94. GRAĐEVINA 2, SONDA 9, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
95. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, PROSTORIJA 7, SONDA 9, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 10, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
96. GRAĐEVINA 2, SONDA 2 I SONDA 3, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 4, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1999)
97. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA XVI, OSTACI TEGULA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
98. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, SONDA 4, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 3, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
99. ZAPADNI ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
100. SJEVERNI ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
101. ISTOČNI ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
102. ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2 KOJI JE POVEZUJE SA PROSTORIJOM UZ BAZILIKU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
103. EGIPAT, KIRENA, OSNOVA CEZAREONA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 40.
104. PERGAMON, OSNOVE VLADARSKIH SVETILIŠTA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 41 A.
105. KALIDON, OSNOVE VLADARSKIH SVETILIŠTA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 41 B.
106. KALIDON, OSNOVE VLADARSKIH SVETILIŠTA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 42.
107. AUGUSTA RAURICA, J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON 1994, FIG. 2.
108. AUGUSTA BAGINNEORUM, J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON 1994, FIG. 3.
109. VELEIA-BAZILIKA, J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON 1994, FIG. 4.
110. HERDONIA, J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON 1994, FIG. 5.
111. DOKLEJA-BAZILIKA, C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 143, FIG. 21 A.
112. DOCLEA-BAZILIKA, C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 144, FIG. 21 B.
113. VELEIA-BAZILIKA, C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 147, FIG. 22 A.
114. VROKSETER-BAZILIKA, C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 165, FIG. 26 A.
115. AMPURIAS-BAZILIKA, C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 151, FIG. 23 A.
116. SABRATA BAZILIKA, C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 192, FIG. 30 B.
117. FORUM PACIS U RIMU, R. H. DARWALL-SMITH, *EMPERORS AND ARCHITECTURE: A STUDY OF FLAVIAN ROME*, BRUXELLES 1996, (PLATE IX/14).
118. FORUM U KAMBODUNUMU, http://www.apc-kempton.de/index.php?plink=forum_basilika

119. FORUM U SUFETULI (SBETULI), N. DUVAL, F. BARATTE, *LES RUINES DE SUFETULA SBEITLA*, TUNIS 1973, 18, (FIG. 8).
120. PLAN GRAĐEVINE SA ISTOČNE STRANE FORUMA (1962), UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
121. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, SONDA 4, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
122. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, GOOGLE EARTH (2015)
123. PROSTOR IZMEĐU ISTOČNOG ZIDA, FORUMA I GRAĐEVINE IX, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
124. GRAĐEVINA ISTOČNO OD FORUMA, SEKTOR B, BLOK III, SONDA 1, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 47, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)
125. OSTACI GRAĐEVINE IZMEĐU ISTOČNOG ZIDA FORUMA I GRAĐEVINE IX, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
126. OSTACI GRAĐEVINE IZMEĐU, ISTOČNOG ZIDA FORUMA I GRAĐEVINE IX, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
127. GRAĐEVINA ISTOČNO OD FORUMA, SEKTOR B, BLOK III, SONDA 2, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 50, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

IV-2. 2 Objekat IX

1. OBJEKAT IX, GOOGLE MAPS (2015)
2. OBJEKAT IX (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
3. PLAN OBJEKTA IX, И. ГРУЈИЋ, КЕРАМИКА II ВЕКА НА ДОКЛЕЈИ [THE II CENTURY POTTERY IN DOCLEA] IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA IV [NEW ANTIQUE DOCLEA IV]*, PODGORICA 2013, 22, SL. 1.

IV-2. 3 Kapitolni hram

1. OBJEKAT IX, ATRIJUM I KAPITOLNI HRAM (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. KAPITOLNI HRAM, FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija> (2010)
3. MOZAIK U CELI KAPITOLNOG HRAMA, M. RADUNOVIĆ M, ZAŠTITNI RADOVI NA LOKALITETU DUKLJA 2010. GODINE [CONSERVATION WORKS ON THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF DOCLEA 2010], IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II]*, PODGORICA 2010, 132 (SL. 7)
4. KAPITOLNI HRAM, FRAGMENTI ARHITEKTONSKE PLASTIKE, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
5. PROSTORIJA 8/IX, <http://antickadukljacg.com/galerija> (2011)
6. OBJEKAT 3/IX, <http://antickadukljacg.com/galerija> (2009)
7. PROSTORIJA 3/ IX, OSNOVA PERIODA 1 I 3. FAZE 1 I 2, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ, M. ŽIVANOVIĆ, *ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA PROSTORIJE 3/IX, PRELIMINARNA ZAPAŽANJA [ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO ROOM 3/IX PRELIMINARY OBSERVATION]*, IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II]*, PODGORICA 2011, 30, SL. 2
8. PROSTORIJA 3/ IX, OSNOVA PERIODA 2 I I FAZE PERIODA III, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ, M. ŽIVANOVIĆ, *ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA PROSTORIJE 3/IX, PRELIMINARNA ZAPAŽANJA [ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO ROOM 3/IX PRELIMINARY OBSERVATION]*, IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II]*, PODGORICA 2011, 32, SL. 2.

9. PROSTORIJA 3/ IX, OSNOVA PERIODA 4 I 5 FAZE 1 I 2, CRTEŽ: T. MIJOVIĆ, M. ŽIVANOVIĆ, *ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA PROSTORIJE 3/IX, PRELIMINARNA ZAPAZANJA [ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO ROOM 3/IX PRELIMINARY OBSERVATION]*, IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II]*, PODGORICA 2011, 42, SL. 7. 1.
10. HIPOKAUST U PROSTORIJI 3/IX, <http://antickadukljajcg.com/galerija> (2010)

IV. 3 Južni dio grada

IV-3. 1 Velike terme

1. VELIKE TERME, GOOGLE MAPS (2015)
2. VELIKE TERME (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
3. VELIKE TERME, TRASA PRUGE NIKŠIĆ-PODGORICA KOJA PRELAZI PREKO TERMI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
4. VELIKE TERME, POGLED SA SJEVEROZAPADA, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
5. ULAZ U TERME, JUŽNA FASADA BAZILIKE I SPOREDNI ULAZ U FORUM, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 56, 105-106.
6. PLAN TERMI, P. A. ROVINSKI, *CRNA GORA U PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI, TOM IV, DRŽAVNI ŽIVOT (1851-1907)-ARHEOLOGIJA*, CETINJE-SREMSKI KARLOVCI 1994, 375.
7. PLAN TERMI, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 99-100, SL. 52.
8. PLAN ISTRAŽENOG DIJELA VELIKIH TERMI (1962), IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962. GODINE, SKICA 3, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
9. PLAN VELIKIH TERMI, 1999, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
10. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
11. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, ISTOČNI ZID I DOZIDANA NIŠA NA JUŽNOJ STRANI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
12. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, ZAPADNI ZID I NIŠA NA JUŽNOJ STRANI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
13. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, ZAZIDANA VRATA PREMA PROSTORIJI 40, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
14. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, PROLAZ PREMA PROSTORIJI 5, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
15. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, TEMELJNA ZONA STARIJEG ZIDA SA BAZOM STUBA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
16. VELIKE TERME, PROSTORIJA 2 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
17. VELIKE TERME, PROSTORIJA 2, VRATA PREMA PROSTORIJI 26, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
18. VELIKE TERME, PROSTORIJA 2, KAMENA SUBSTRUKCIJA U ZAPADNOM DIJELU, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999, FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/8
19. VELIKE TERME, PRELAZ IZ PROSTORIJA 2 U PROSTORIJU 3, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
20. VELIKE TERME, MALTERNI POD NA PRELAZU IZ PROSTORIJE 2 U PROSTORIJU 3, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
21. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3, (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
22. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3, OSTACI STARIJIH ZIDOVA, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999, FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/12
23. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3 SA OSTACIMA STARIJIH ZIDOVA (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

24. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3, JUGOISTOČNI UGAO PROSTORIJE SA STARIJIM JUŽNIM I MLAĐIM ISTOČNIM ZIDOM, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/18
25. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3, KANAL OD OPEKA, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/15
26. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3, PRAG PREMA PROSTORIJI 21, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
27. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3 A, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
28. VELIKE TERME, PROSTORIJE 4 A I 4 B, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
29. VELIKE TERME, PRAG IZMEĐU PROSTORIJA 4 A I 4 B, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
30. VELIKE TERME, PROSTORIJA 4 B, JUŽNI ZID, NAKNADNO ZAZIDAN, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
31. VELIKE TERME, PROSTORIJA 5, (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
32. VELIKE TERME, PROSTORIJA 6 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
33. VELIKE TERME, PROSTORIJA 7 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
34. VELIKE TERME, POSTAMENT STUBA IZ PROSTORIJE 7, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 101-102, SL. 54.
35. VELIKE TERME, PROSTORIJA 8 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
36. VELIKE TERME, PRAG IZMEĐU PROSTORIJE 8 I PROSTORIJE 9, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
37. VELIKE TERME, PROSTORIJA 8, DISLOCIRANI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
38. VELIKE TERME, PROSTORIJA 9, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
39. VELIKE TERME, PROSTORIJA 9 PRAG U ZAPADNOM ZIDU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
40. VELIKE TERME, PROSTORIJA 9, STARIJI ZIDOVI ISPOD NIVO SA MOZAIKAMA, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/33
41. VELIKE TERME, PROSTORIJA 10 (PODGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
42. VELIKE TERME, PROSTORIJA 10 A (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
43. ZIDANA KADA U PROSTORIJI I, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 56, 105-106.
44. VELIKE TERME, PROSTORIJA 20 (POGLED SA ZAPADA), FOTO T. KOPRIVICA (2015)
45. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
46. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21 (POGLED SA ISTOKA), VRATA PREMA PROSTORIJI 3, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
47. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21, ISTOČNI DIO, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/26
48. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21, MALTERNI POD, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. V/32
49. VELIKE TERME, PROSTORIJA 22 I 22 A, FOTO T. KOPRIVICA (2015)
50. VELIKE TERME, PROSTORIJA 22, POD, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. V/31
51. VELIKE TERME, PROSTORIJA 23, SA ZIDANIM KANALOM ZA VODU DUŽ JUŽNOG ZIDA, FOTO T. KOPRIVICA (2015)
52. VELIKE TERME (POGLED SA SJEVERA), PROSTORIJA 26, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
53. VELIKE TERME, PROSTORIJA 26, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. III/10
54. VELIKE TERME, PROSTORIJA 27 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
55. VELIKE TERME, BAZEN PROSTORIJE 27, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
56. VELIKE TERME, PROSTORIJA 28, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
57. VELIKE TERME, PROSTORIJA 28 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-CO VI/15
58. VELIKE TERME, PROSTORIJA 29 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
59. VELIKE TERME, PROSTORIJA 29, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. IV/34
60. VELIKE TERME, PROSTORIJA 30 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

61. VELIKE TERME, PROSTORIJA 30, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
62. VELIKE TERME, PROSTORIJA 30, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
63. VELIKE TERME, PROSTORIJA 31, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
64. VELIKE TERME, PROSTORIJA 31, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
65. VELIKE TERME, PROSTORIJA 31, KONSTRUKCIJA U ISTOČNOM DIJELU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
66. VELIKE TERME, PROSTORIJA 29, JUGOZAPADNI UGAO, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL.IV/27
67. VELIKE TERME, PROSTORIJA 32 I KAMENI PRAG (SNIMAK SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
68. VELIKE TERME, PROSTORIJA 32, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
69. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33 (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
70. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33, APSIDA NA ISTOKU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
71. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33, APSIDA NA JUŽNOM ZIDU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
72. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
73. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
74. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 A (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
75. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 A (POGLED SA JUGA), FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. III/15
76. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 A (POGLED SA SJEVERA), FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO, DOKUMENTACIJA-COL. II/6
77. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35 (POGLED SA JUGA), PRAG IZ POSLEDNJE GRADITELJSKE FAZE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
78. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35, VRATA U ISTOČNOM ZIDU ZAZIDANA U POSLEDNJOJ GRADITELJSKOJ FAZI, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
79. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35, SAČUVANI MALTER U SJEVEROZAPADNOM UGLU, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
80. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35, JUGOZAPADNI UGAO, POD OD TEGULA, FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. III/28
81. VELIKE TERME, PROSTORIJA 36 (ZAPADNI DIO), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
82. VELIKE TERME, PROSTORIJA 36 (ISTOČNI DIO), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
83. VELIKE TERME, PROSTORIJA 37 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
84. VELIKE TERME, PROSTORIJA 38 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
85. VELIKE TERME, PROSTORIJA 38 (SJEVEROZAPADNI UGAO), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
86. VELIKE TERME, PROSTORIJA 38, OSTACI MOZAIKA U SJEVEROISTOČNOM UGLU, FOTO: P. LUTOVAC (1999) UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. III/17
87. VELIKE TERME, PROSTORIJA 40 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

IV-3. 2 Male terme

1. MALE TERME, POGLED SA SJEVEROISTOKA, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
2. PLAN MALIH TERMI (1962), IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962., UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
3. MALE TERME, GOGLE MAPS (2015)
4. MALE TERME, PROSTORIJA 1 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
5. MALE TERME, PROSTORIJA, JUŽNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

6. MALE TERME, PROSTORIJA 1, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
7. MALE TERME, ZIDOV I PARALELNI SA JUŽNIM ZIDOM PROSTORIJE 1, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
8. MALE TERME, ZID IZMEĐU PROSTORIJE 1 I PROSTORIJE 2, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
9. MALE TERME, PROSTORIJA 2 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
10. MALE TERME, PROSTORIJA 2 (1962), IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
11. MALE TERME, PROSTORIJA 2, (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
12. MALE TERME, PROSTORIJA 2 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
13. MALE TERME, PROSTORIJA 2, OSTACI MOZAIKA, P. MIJOVOČ, *OZLOGLAŠENO NASLJEĐE*, CETINJE 1971, 42.
14. MALE TERME, PROSTORIJA 3 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
15. MALE TERME, PROSTORIJA 3 (1962), IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962. GODINE, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
16. MALE TERME, PROSTORIJA 4 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
17. MALE TERME, PROSTORIJA 4, OSTACI MOZAIKA, P. MIJOVOČ, *OZLOGLAŠENO NASLJEĐE*, CETINJE 1971, 43.
18. MALE TERME, PROSTORIJA 5 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
19. MALE TERME, PROSTORIJA 5, JUŽNI DIO, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
20. MALE TERME, PROSTORIJA 5, ZAPADNI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
21. MALE TERME, PROSTORIJA 6 (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
22. MALE TERME, PROSTORIJA 6 (1962), IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962. GODINE, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
23. MALE TERME, PROSTORIJA 6, (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
24. MALE TERME, PROSTORIJA 6, POLUKRUŽNA APSIDA, (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
25. MALE TERME, PROSTORIJA 7 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
26. MALE TERME (1962), PROSTORIJE 7, 6 I 5 (PODLED SA SJEVERA), IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962., UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
27. MALE TERME, PROSTORIJA 8 I PROSTORIJA 4, (POGLED SA SJEVEROZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
28. MALE TERME, PROSTORIJA 8, KAMENI PRAG, (POGLED SA SJEVEROZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
29. MALE TERME, PROSTORIJA 8 I PROSTORIJA 3 (POGLED SA SJEVEROZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
30. MALE TERME, *CLOACA MAXIMA* (POGLED SA SJEVEROZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

IV-3. 3 Prvi hram (hram Boginje Rome)

1. PRVI HRAM, POGLED SA SJEVERA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. DOKLEJA, PRVI HRAM, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
3. PRVI HRAM (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
4. PLAN PRVOG HRAMA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 67-68, SL. 29.
5. PRVI HRAM, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
6. PRVI HRAM, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
7. PRVI HRAM, PRONAOS, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
8. PRVI HRAM, CELA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
9. PLAN PRVOG HRAMA, J. A. R. MUNRO *ET ALI, ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN MONTENEGRO*, 1896, 22.
10. PLAN PRVOG HRAMA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 67-68, SL. 29.
11. PLAN PRVOG HRAMA, Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*, STARINE CRNE GORE, I (1963), 144.

12. GLAVNI SIMS PRVOG HRAMA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 71-72, SL. 32.
13. STIKOTIJEVA "DEA ROMA", ORJENTACIONA MOGUĆNOST RJEŠENJA OBJEKTA, Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*, STARINE CRNE GORE, I (1963), 145.

IV-3. 4 Drugi hram

1. DOKLEJA, DRUGI HRAM (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. DOKLEJA, PLAN DRUGOG HRAMA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 77-78, SL. 37.
3. DRUGI HRAM I STAMBENA ZGRADA, GOOGLE MAPS (2015)
4. DOKLEJA, DRUGI HRAM (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
5. DOKLEJA, DRUGI HRAM, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 75-76, SL. 35.

IV-3. 5 Stambena zgrada

1. STAMBENA ZGRADA (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. PLAN DRUGOG HRAMA I STAMBENE ZGRADE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 77-78, SL. 37.
3. STAMBENA ZGRADA I DRUGI HRAM (POGLED SA SJEVEROZAPADA), P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 81-82, SL. 39.
4. STAMBENA ZGRADA (POGLED SA SJEVEROISTOKA), P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 78-80, SL. 38.
5. STAMBENA ZGRADA, KAMENI PRAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
6. STAMBENA ZGRADA (POGLED SA JUGOISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
7. STAMBENA ZGRADA, POGLED SA ISTOKA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

IV-3. 6 Dijanin hram

1. DIJANIN HRAM (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. DIJANIN HRAM, POGLED SA ISTOKA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 85-86, SL. 42.
3. PLAN DIJANINOG HRAMA, J. A. R. MUNRO *ET ALI*, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN MONTENEGRO*, 1896, 22.
4. PLAN DIJANINOG HRAM, POGLED SA ISTOKA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 87-88, SL. 43.
5. DIJANIN HRAM, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
6. UZDUŽNI PRESJEK DIJANINOG HRAMA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 89-90, SL. 45.
7. DIJANIN HRAM, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 93-94, SL. 47.
8. DIJANIN HRAM, MERMENA OPLATA UNUTRAŠNJEG ZIDA APSIDE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 96, SL. 49.
9. DIJANIN HRAM, MERMENA OPLATA UNUTRAŠNJIH ZIDOVA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 95-96, SL. 50.
10. DIJANIN HRAM, FRAGMENTI ARHITEKTONSKIH ELEMENATA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
11. DIJANIN HRAM, FRAGMENTI ARHITEKTONSKIH ELEMENATA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
12. REKONSTRUKCIJA FASADE DIJANINOG HRAMA, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 97-98, SL. 51.
13. PREDLOG RJEŠENJA FASADE DIJANINOG HRAMA, Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*, STARINE CRNE GORE I (1963), 143.
14. PREDLOG RJEŠENJA PLANA DIJANINOG HRAMA, Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*, STARINE CRNE GORE I (1963), 143.
15. HRAMOVNI NA FORUMU U PULI, K. DŽIN, *ROMAN FORUM TEMPLES IN PULA-RELIGIOUS AND PUBLIC USE*, ARTIUM MEDIEVALIUM 18/2 (2012), FIG. 2.
16. AVGUSTOV HRAM U PULI, K. DŽIN, *ROMAN FORUM TEMPLES IN PULA-RELIGIOUS AND PUBLIC USE*, ARTIUM MEDIEVALIUM 18/2 (2012), FIG. 3.
17. AUGUSTEUM U NARONI, M. ČORIĆ, Đ. PENĐER, TEMPLE-TEMPLUM, IN: *THE RISE AND FALL OF AN IMPERIAL SHRINE. ROMAN SCULPTURE FROM THE AUGUSTEUM AT NARONA*, ED. E. MARIN, SPLIT 2004.
18. AUGUSTEUM U NARONI, PLAN, M. ČORIĆ, Đ. PENĐER, TEMPLE-TEMPLUM, IN: *THE RISE AND FALL OF AN IMPERIAL SHRINE. ROMAN SCULPTURE FROM THE AUGUSTEUM AT NARONA*, ED. E. MARIN, SPLIT 2004.
19. FAZE IZGRADNJE HRAMA UZ TEATAR U SALONI, J. JELIČIĆ-RADONIĆ, A. SEDLAR, *TOPOGRAFIJA ANTIČKE SALONE (I)-SALONITANSKA URBS VETUS*, TUSCULUM 2 (2009), SL. 19.
20. PLAN DIOKLECIJANOVE PALATE, T. MARASOVIĆ, *O HRAMOVIMA DIOKLECIJANOVE PALAČE*, PRILOZI POVIJESTI UMJETNOSTI U DALMACIJI 35 (1998), 91.
21. PRETPOSTAVLJENI IZGLED HRAMA U ASERIJU, I. KURILIĆ, *PROMIŠLJANJA O MUNIFICIJENCIJI FLAMENA BOŽANSKOG KLAUDIJA U ASERIJU [SOME THOUGHTS ON THE EUEGETISM MADE BY FLAMEN OF DIVUS CLAUDIUS IN ASSERIA]*, ASSERIA 6 (2008), SL. 6.
22. TEMENOS U SHAIKH BARAKAT, W. BALL, *ROME IN THE EAST. THE TRANSFORMATION OF AN EMPIRE*, LONDON-NEW YORK 2002, 319, FIG. 88 E.
23. TEMENOS U MUSHANNA, W. BALL, *ROME IN THE EAST. THE TRANSFORMATION OF AN EMPIRE*, LONDON-NEW YORK 2002, 319, FIG. 89 D.
24. TEMENOS U QAL AT FAQURA, W. BALL, *ROME IN THE EAST. THE TRANSFORMATION OF AN EMPIRE*, LONDON-NEW YORK 2002, 319, FIG. 89 F.

IV-3. 7 Ostale građevine

1. OSTACI ZIDA U JUŽNOM DIJELU GRADA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. OSTACI ZIDA U JUGOISTOČNOM DIJELU GRADA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
3. PRAVLJENJE PUTA U JUŽNOM DIJELU GRADA (1960), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
4. OBJEKAT U JUŽNOM DIJELU GRADA OTKRIVEN (1962) FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE, BROJ 1887.
5. MOZAIČKA DEKORACIJA U OBJEKTU U JUŽNOM DIJELU GRADA (1964), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE
6. JUŽNI DIO GRADA, KANAL ZA VODOVOD (1994), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE GORE
7. JUŽNI DIO GRADA, OSTACI GRAĐEVINE (1994), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE GORE
8. JUŽNI DIO GRADA, OSTACI GRAĐEVINE (1994), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE GORE
9. DOKLEJA, JUŽNI DIO GRADA, LJUDSKE KOSTI PRONAĐENE TOKOM IZGRADNJE KANALA ZA VODOVOD (1994), FOTO: NEPOZNATI AUTOR, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE GORE
10. REZULTATI MAGNETOMETRIJE IZ 2007. GODINE, L. PETT, DOCLEA, PODGORICA, MONTENEGRO, GEOPHYSICAL SURVEY REPORT, OCTOBER 2007, IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA*, PODGORICA 2010, 23.

IV 4. Istočni dio grada

1. CRKVE U ISTOČNOM DIJELU GRADA, GOOGLE MAPS (2015)
2. 2. PLANIMETRIJA CRKAVA U ISTOČNOM DIJELU GRADA, S. GELICHI, C. NEGRELLI, S. LEARDI, L. SABBIONESI, R. BELCARI, *DOCLEA ALLA FINE DELL'ANTICHITÀ. STUDI E RICERCHE PER LA STORIA DI UNA CITTÀ ABBANDONATA DELLA PREVALITANIA [DUKLJA NA KRAJU ANTIČKOG DOBA. STUDIJE I ISTRAŽIVANJA ISTORIJE JEDNOG NAPUŠTENOG GRADA PREVALITANIJE]*, IN: *ZBORNIK RADOVA NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III]*, PODGORICA 2012, 15 (FIG. 13).

IV-4. 1 Bazilika A

1. BAZILIKA A (POGLED SA ZAPADA), FOTO T. KOPRIVICA (2015)
2. BAZILIKA A, FOTO. J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 9.
3. OSNOVA BAZILIKE A, J. A. R. MUNRO, C. W. F. ANDERSON, J. G. MILNE, F. HAVERFIELD, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN MONTENEGRO*, ARCHAEOLOGIJA LV (1896), 24.
4. OSNOVA BAZILIKE A, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 76, 139-140.
5. OSNOVA BAZILIKE A, *ISTORIJA CRNE GORE, I*, TITOGRAD 1967, 268, SK. 19.
6. KORIDOR PREMA BAZILICI A, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
7. PROPILEJI (1893), FOTO: J. A. R. MUNRO, T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 14.
8. ULAZ U NARTEKS BAZILIKE A FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
9. OSTACI NARTEKSA BAZILIKE A (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
10. OSTACI NARTEKSA BAZILIKE A (POGLED SA JUGA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
11. BAZILIKA A, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
12. BAZILIKA A, FOTO. J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 3
13. BAZILIKA A, ZAPADNI ZID, (POGLED SA SJEVERA), FOTO T. KOPRIVICA (2015)
14. BAZILIKA A, OSTACI ZIDA JUŽNOG BOČNOG BRODA, FOTO T. KOPRIVICA (2015)
15. BAZILIKA A, OSTACI ZIDA SJEVERNOG BOČNOG BRODA, FOTO T. KOPRIVICA (2015)
16. BAZILIKA A, PASTOFORIJA JUŽNOG BRODA (POGLED SA JUGA), FOTO T. KOPRIVICA (2015)
17. BAZILIKA A, ISTOČNI DIO, FOTO. J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
18. BAZILIKA A PASTOFORIJA SJEVERNOG BRODA, FOTO T. KOPRIVICA (2015)
19. BAZILIKA A, PASTOFORIJA SJEVERNOG BRODA, FOTO. J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
20. BAZILIKA A, ISTOČNI DIO (POGLED SA ZAPADA), FOTO T. KOPRIVICA (2015)
21. BAZILIKA A, ISTOČNI DIO, FOTO. J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
22. BAZILIKA A, OLTARSKI PROSTOR (1893), FOTO. J. A. R. MUNRO, T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013).
23. KAPITELI U HRIŠĆANSKOJ BAZILICI, FOTO W. C. F. ANDERSON (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 6, FIG. 7.
24. FRAGMENTI STUBOVA IZ SALONE, *SALONA I, CATALOGUE DE LA SCULPTURE ARCHITECTURALE PALÉOCHRÉTIENNE DE SALONE*, EDS. N. DUVAL, E. MARIN, C. METZGER, ROME-SPLIT 1994, PL. LXX.
25. OLTARSKA PREGRADA IZ MANASTRINA, FOTO: T. KOPRIVICA (2015), ARHEOLOŠKI MUZEJ, SPLIT
26. REKONSTRUKCIJA OLTARSKE PREGRADE U MANASTRINAMA, REKONSTRUKCIJA B. PENĐER, *SALONA I, CATALOGUE DE LA SCULPTURE ARCHITECTURALE PALÉOCHRÉTIENNE DE SALONE*, EDS. N. DUVAL, E. MARIN, C. METZGER, ROME-SPLIT 1994, PL. LXXII.

27. BAZILIKA A (1893), FOTO. J. A. R. MUNRO, T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 8, FIG. 12.
28. BAZILIKA A, JUŽNI ZID(1893), FOTO. J. A. R. MUNRO, T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 7, FIG. 10.
29. В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА, ПОДГОРИЦА ОСТАЦИ РАНОХРИЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА, ЗОГРАФ 33 (2009), 3 (СЛ. 4).
30. BAZILIKA A, POD SA MOZAIKOM, FOTO W. C. F. ANDERSON, 1893, T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013).
31. BAZILIKA A, POD SA MOZAIKOM, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
32. FRAGMENTI MOZAIKA IZ U BAZILIKE A (2012), S. GELICHI, C. NEGRELLI, S. LEARDI, L. SABBIONESI, R. BELCARI, *DOCLEA ALLA FINE DELL'ANTICHITÀ. STUDI E RICERCHE PER LA STORIA DI UNA CITTÀ ABBANDONATA DELLA PREVALITANIA [DUKLJA NA KRAJU ANTIČKOG DOBA. STUDIJE I ISTRAŽIVANJA ISTORIJE JEDNOG NAPUŠTENOG GRADA PREVALITANIJE]*, IN: ZBORNIK RADOVA NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III],, PODGORICA 2012, 40 (T II, 2.8 A I B).
33. SALONA, MARUSINAC, PODNI MOZAIK, V VIJEK, M. BUZOV, *ANTIČKI I RANOHRISĆANSKI MOZAIKI S NATPISOM U HRVATSKOJ*, ZAGREB 2014, SL. 8
34. PRETPOSTAVLJENI ATRIJUM IZMEĐU BAZILIKE A I BAZILIKE B, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
35. PRETPOSTAVLJENI ATRIJUM IZMEĐU BAZILIKE A I BAZILIKE B, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
36. BAZILIKA A, JUŽNI ZID(1893), FOTO. J. A. R. MUNRO, T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 7, FIG. 10.
37. BAZILIKA A, ZAPADNI ZID, FOTO. J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 3.
38. KALAT SIMAN, KOMPLEKS SVETILIŠTA SV. SIMEONA STOLPNIKA SA MANJOM BAZILIKOM NA ISTOČNOJ STRANI, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, SL. 64 A.
39. RESAFA, BAZILIKA A, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, SL. 64 B.
40. DAR KITA, CRKVA SV. PAVLA I MOJSIJA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, SL. 64 C.
41. EFES, KOMPLEKS BOGORODIČINE CRKVE, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 64 D.
42. BODRUM, JUŽNACRKVA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 64 E.
43. BODRUM, SJEVERNA CRKVA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 64 F.
44. SIRIJA, BABISKA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 65 B.
45. SIRIJA, BEHJO (BEHYO), I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 65 A.
46. RIM, OSNOVA PRVE CRKVE SVETOG PAVLA IZVAN ZIDINA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 66.

IV-4. 2 Bazilika B

1. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
2. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 18.
3. 3. PLAN BAZILIKE B I KRSTOOBRAZNE CRKVE, J. A. R. MUNRO, C. W. F. ANDERSON, J. G. MILNE, F. HAVERFIELD, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN MONTENEGRO*, ARCHAEOLOGIJA LV (1896), 28.
4. PLAN KRSTOOBRAZNE CRKVE I OSTACI BAZILIKE B, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 141, SL. 77.
5. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA, *ISTORIJA CRNE GORE, I*, TITOGRAĐ 1967, 269, SK. 20.
6. OSTACI ZIDOVA STARIJE GRAĐEVINE ISPOD BAZILIKE B I KRSTOOBRAZNE CRKVE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015).
7. BAZILIKA B, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
8. BAZILIKA B, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
9. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
10. APSIDA BAZILIKE B (SPOLJAŠNJA) I APSIDA KRSTOOBRAZNE CRKVE (UNUTRAŠNJA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
11. BILIS, OSNOVE BAZILIKA C I D, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCije*, PODGORICA 2014, 75 A.
12. BILIS, OSNOVE BAZILIKA C I D, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCije*, PODGORICA 2014, 75 B
13. CARIČIN GRAD, OSNOVA BAZILIKE F, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCije*, PODGORICA 2014, 76 A.
14. STOB I, SNOVA BAZILIKE NA ZAPADNOJ NEKROPOLI I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCije*, PODGORICA 2014, 76 B.
15. BAZILIKA U DOLJANIMA, FOTO: T. KOPRIVICA (2012)
16. В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА, ПОДГОРИЦА ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА, ЗОГРАФ 33 (2009), 2, SL. 1
17. REKONSTRUKCIJA BAZILIKE U DOLJANIMA, Б. БОРОЗАН, РЕЗИДЕНЦИЈАЛНЕ ЦРКВЕ ДУКЉАНСКЕ ЕПИСКОПИЈЕ-АРХИЕПИСКОПИЈЕ, IN: *СТО ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ОД ОСЛОБОЂЕЊА ПОДГОРИЦЕ*, ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА ПОДГОРИЦА 2-3. ДЕЦЕМБАР 1999, ПОДГОРИЦА 2000, SL. 3
18. BAZILIKA U DOLJANIMA, SARKOFAG, FOTO: T. KOPRIVICA (2012)
19. TRIKONHOS U DOLJANIMA, FOTO: T. KOPRIVICA (2012)
20. TRIKONHOS U DOLJANIMA, FOTO: T. KOPRIVICA (2012)
21. REKONSTRUKCIJA TRIKONHOSA U DOLJANIMA, Б. БОРОЗАН, РЕЗИДЕНЦИЈАЛНЕ ЦРКВЕ ДУКЉАНСКЕ ЕПИСКОПИЈЕ-АРХИЕПИСКОПИЈЕ, IN: *СТО ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ОД ОСЛОБОЂЕЊА ПОДГОРИЦЕ*, ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА ПОДГОРИЦА 2-3. ДЕЦЕМБАР 1999, ПОДГОРИЦА 2000, SL. 1.
22. В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА, ПОДГОРИЦА ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА, ЗОГРАФ 33 (2009), 2, SL. 2.
23. TRIKONHOS U DOLJANIMA, KRSTIONICA, FOTO: T. KOPRIVICA (2012)
24. FRAGMENT KORNIŠA PRONAĐEN U DOLJANIMA, В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА, ПОДГОРИЦА ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА, ЗОГРАФ 33 (2009), 7, SL. 9.

IV-4. 3. Krstoobrazna crkva

1. KRSTOOBRAZNA CRKVA (POGLED SA ZAPADA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
2. KRSTOOBRAZNA CRKVA ZA VRIJEME ISKOPAVANJA 1893. GODINE, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD, ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA
3. KRSTOOBRAZNA CRKVA, APSIDA KRSTOOBRAZNE CRKVE, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
4. KRSTOOBRAZNA CRKVA, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
5. KRSTOOBRAZNA CRKVA, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 9. FIG. 15.
6. KRSTOOBRAZNA CRKVA, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 9. FIG. 16.
7. KRSTOOBRAZNA CRKVA, SPOLIJA U ZIDU SA UNUTRAŠNJE STRANE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
8. KRSTOOBRAZNA CRKVA (2015), FOTO: T. KOPRIVICA
9. KRSTOOBRAZNA CRKVA, NATPIS UZIDAN U UNUTRAŠNJI ZID, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
10. KRSTOOBRAZNA CRKVA, KAPITEL UZIDAN U ZID SA UNUTRAŠNJE STRANE (2015), FOTO: T. KOPRIVICA
11. FRAGMENTI OPEKE U OKOLINI BAZILIKE B I KRSTOOBRAZNE CRKVE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
12. KRSTOOBRAZNA CRKVA, FOTO: J. A. R. MUNRO (1893), T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 18.
13. FRAGMENTI ARHITEKTONSKE PLASTIKE ISPRED KRSTOOBRAZNE CRKVE, ДМ. ГОЛИЦЫН (МУРАВЛИН), *У СИНЯ МОЯ. ПУТЕБЫЕ ОЧЕРКИ ЧЕРНОГОРИИ И ДАЛМАТИНСКАГО ПОБЕРЕЖЬЯ*. С. ПЕТЕРБУРГЪ. 1898.
14. PRESJEK KRSTOOBRAZNE CRKVE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 143-144. SL. 82.
15. REKONSTRUKCIJAKRSTOOBRAZNE CRKVE, P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 145-146, SL. 84.
16. ETOLIJA, AGRINIU, CRKVA SV. TROJICE, OSNOVA, I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE, PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 92 A.
17. MAPA LOKALITETA U OKOLINI DOKLEJE, M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, 2014.
18. MAPA LOKALITETA U OPŠTINI TUZI, M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, 2014.
19. В КОРАТЪ, *МАРТИНИЋИ. ОСТАЦИ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ГРАДА*, БЕОГРАД 2001, 14, SL. 2.
20. В КОРАТЪ, *МАРТИНИЋИ. ОСТАЦИ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ГРАДА*, БЕОГРАД 2001, 14, SL. 2, BAZILIKA U MARTINIĆIMA, В КОРАТЪ, *МАРТИНИЋИ. ОСТАЦИ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ГРАДА*, БЕОГРАД 2001, 25, SL. 8.
21. BAZILIKA U MARTINIĆIMA (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

IV-5 Vodovod

1. PRETPOSTAVLJENA TRASA DUKLJANSKOG VODOVODA, M. CEROVIĆ (2014), [HTTP://WWW.VIJESTI.ME/VIJESTI/UTVRĐIVANJE-TRASE-ANTICKOG-KANALA-OD-CIJEVNE-DO-ROGAMA-90940](http://www.vijest.me/vijesti/utvrđivanje-trase-antickog-kanala-od-cijevne-do-rogama-90940)
2. "DUKLJANOV JAZ", FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
3. TRASA DUKLJANSKOG VODOVODA, DINOŠA, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)
4. TRASA DUKLJANSKOG VODOVODA, DINOŠA, FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

5. TRASA VODOVODA, KONIK, FOTO T. KOPRIVICA (2014)
6. TRASA VODOVODA, KONIK (2006), FOTO
7. UNUTRAŠNJOST VODOVODA, FOTO M. BAKOVIĆ (2012)
8. UNUTRAŠNJOST VODOVODA, FOTO M. BAKOVIĆ (2012)

IV-6 Nekropole Dokleje

1. MAPA DOKLEJE I NJENE OKOLINE SA OZNAČENIM MJESTIMA NA KOJIM JE VRŠENO SAHRANJIVANJE, (GOOGLE MAPS 2015)
2. TRAFOSTANICA IZNAD JUGOISTOČNE NEKROPOLE, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
3. PLAN JUGOISTOČNE NEKROPOLE DOKLEJE, A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ*, ЦЕТИЊЕ 1975.
4. JUGOISTOČNA NEKROPOLA (1962), GROBNICE, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
5. JUGOISTOČNA NEKROPOLA (1962), GROBNICA SA NALAZIMA, UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
6. JUGOISTOČNA NEKROPOLA, GROBNA KONSTRUKCIJA I, A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ*, ЦЕТИЊЕ 1975, 31, SL. 17.
7. NALAZI IZ GROBNICA, FOTO:
<http://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerija>
8. NALAZI IZ GROBNICA, FOTO:
<http://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerija>
9. NALAZI IZ GROBNICA, FOTO:
<http://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerija>
10. NALAZI IZ GROBNICA, FOTO:
<http://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerijattpp://antickadukljacg.com/galerija>
11. JEVIJEJSKI GROB (281), A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ*, ЦЕТИЊЕ 1975, 130-131.
12. LOVIŠTA, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
13. JUGOISTOČNA NEKROPOLA, GROBNICA I I GROBNICA II, A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ*, ЦЕТИЊЕ 1975, 269.
14. ZAPADNI DIO GRADA, KUĆA RADUNOVIĆA, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
15. POZICIJE GROBOVA OTKRIVENIH 1998. GODINE, M. BAKOVIĆ, *ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЗАПАДНЕ НЕКРОПОЛЕ АНТИЧКЕ ДУКЉЕ*, ГЛАСНИК СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА, 21 (2005), 224, SL. 1.
16. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GOOGLE EARTH (2015)
17. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA ZA VRIJEME ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA, FOTO: I. MEDENICA (2013), M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, MAGISTARSKI RAD ODBRANJEN U ISTORIJSKOM INSTITUTU CRNE GORE 2014.
18. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA GROBNICA, FOTO: (2013), <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>
19. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA, FOTO: I. MEDENICA (2013), M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, MAGISTARSKI RAD ODBRANJEN U ISTORIJSKOM INSTITUTU CRNE GORE 2014.
20. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA, FOTO: M. JOVANOVIĆ (2013), M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, MAGISTARSKI RAD ODBRANJEN U ISTORIJSKOM INSTITUTU CRNE GORE 2014.
21. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA (2013), FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>
22. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA (2013), FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>
23. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA (2013), FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>

24. NEKROPOLA NA GRUDICAMA, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)
25. GROBNICA NA GRUDICAMA, FOTO: I. MEDENICA (2011), I. MEDENICA, *RIMSKA GROBNICA NA LOKALITETU GRUDICE KOD DUKLJE, (THE ROMAN TOMB FROM THE GRUDICE SITE NEAR DOCLEA) IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA II (NEW ANTIQUE DOCLEA II)*, PODGORICA 2011, SL. 3
26. GROBNICE NA GRUDICAMA, FOTO: (2011)
27. GROBLJE U ROGAMIMA, FRAGMENTI SARKOFAGA I ARHITEKTONSKE PLASTIKE IZ DOKLEJE, FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

IX ILUSTRACIJE

X KATALOG I-SKULPTURA I ARHITEKTONSKA PLASTIKA

XI KATALOG II-NATPISI IZ DOKLEJE

XII PRILOZI

Biografija Tatjane Koprivice

Tatjana Koprivica je rođena 4. novembra 1974. godine u Nikšiću, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Istoriju umetnosti na Filozofskom fakultetu u Beogradu je upisala 1993. i završila 1999. godine. Na istom fakultetu je upisala poslijediplomske studije na smjeru *Opšta istorija umetnosti srednjeg veka zapadne Evrope* i 2007. godine odbranila magistarski rad na temu *Opatija Bogorodica Ratačka*. U maju 2010. godine, na Filozofskom fakultetu u Beogradu, odobrena joj je izrada doktorske disertacije *Arhitektura kasnoantičke Duklje. Mogućnost rekonstrukcije*. Uža oblast njenog interesovanja je kasnoantička i srednjovjekovna umjetnost na tlu Crne Gore.

Od novembra 1999. godine do marta 2001. godine radila je kao profesor istorije umjetnosti u gimnaziji *Stojan Cerović* u Nikšiću. Od 1. aprila 2001. godine zaposlena je kao viši istraživač u Istorijskom institutu Univerziteta Crne Gore u Podgorici. Od 2012. godine je asistentkinja na predmetima *Kasnoantička umjetnost na tlu Crne Gore* i *Kulturna istorija Crne Gore u XIX i XX vijeku*, na poslijediplomskim studijima *Istorija, istorija kulture i istorijska antropologija* u Istorijskom institutu Univerziteta Crne Gore. Od 2009. do 2015. godine bila je rukovodilac odjeljenja za međunarodnu saradnju Istorijskog instituta UCG.

Usavršavala se na Univerzitetu Sapienza u Rimu (2011) i u Istituto di Studi sul Mediterraneo Antico (ISMA)-Consiglio Nazionale delle Ricerche u Rimu (2014). Govori engleski, služi se francuskim i italijanskim jezikom. Autorka je više od 20 članaka i pet udžbenika za osnovnu školu.

Izjava o autorstvu

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije dokorskog rada

Izjava o korišćenju

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а **ТАТЈАНА КОПРИВИЦА**

број уписа _____

Изјављујем

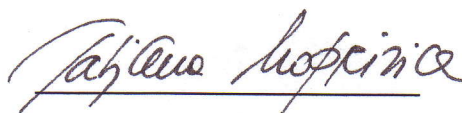
да је докторска дисертација под насловом

АРХИТЕКТУРА КАСНОАНТИЧКЕ ДУКЉЕ. МОГУЋНОСТ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, новембар 2015.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Татјана Копривица

Број уписа _____

Студијски програм Историја уметности

Наслов рада АРХИТЕКТУРА КАСНОАНТИЧКЕ ДУКЉЕ. МОГУЋНОСТ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ

Ментор др Иван Стевовић, ванр. проф.

Потписани Татјана Копривица

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, новембар 2015.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

АРХИТЕКТУРА КАСНОАНТИЧКЕ ДУКЉЕ. МОГУЋНОСТ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

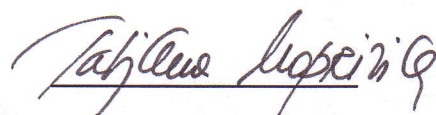
Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, новембар 2015.

IX ILUSTRACIJE

I UVOD

1. DOKLEJA (2009)
FOTO: S. KALEZIĆ

2. DOKLEJA (2009)
FOTO: S. KALEZIĆ

B. KOVAČEVIĆ, NIKŠIĆ-TITOGRAD (PODGORICA), IN: *100 GODINA ŽELJEZNICE CRNE GORE*, CETINJE 2009, ED.
S. BURZANOVIĆ, 84-85 (IV-15)

II ISTORIJA ISTRAŽIVANJA DOKLEJE

1. DOKLEJA NA MAPI CRNE GORE IZ 1669. GODINE
IL MONTENEGRO DA RELAZIONI DEI PROVVEDITORI VENETI 1687-1735/CRNA GORA
IZVJEŠTAJI MLETAČKIH PROVIDURA 1687-1735,
ED. FERDINANDO ONGANIA, PODGORICA 1998, XXVI, SL. I.

2. PODGORIČKA ČŠA
MUZEJ ERMITAŽ, PETROGRAD, VIZANTIJSKA KOLEKCIJA, INV. BR. Ū 73
FOTO: T. KOPRIVICA (2010)

3. DOKLEJA, FORUM
 FOTO: J. WUNCH (JUL 1890)
 ARHEOLOŠKI MUZEJ SPLIT, ARHIV LUKE JELIĆA, XVI/3

4. LUKA JELIĆ NA DOKLEJI (1892)
 P. MAC SWINEY DE MASHANAGLASS, *CETTIGNE*, COSMOS CATHOLICUS 2 (1900), 299.

5. DOKLEJA, KAMP BRITANSKE ARHEOLOŠKE MISIJE
 MULKASTER, J. G. MILNE I ĐORĐE
 FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
 ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
 ARCHIVE- J. A. R. MUNRO, DOKLEA

6. DOKLEJA, ITALIJANSKA ISTRAŽIVAČKA MISIJA
 FOTO: NEPOZNATI AUTOR (1902)
 BIBLIOTECA DELL'ARCHIGINNASIO DI BOLOGNA
 FONDO ANTONIO BALDACCI

7. RADNI TIM NA DOKLEJI, ISKOPAVANJE JUGOISTOČNE NEKROPOLE
 FOTO: NEPOZNATI AUTOR (1959-1962)
 UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

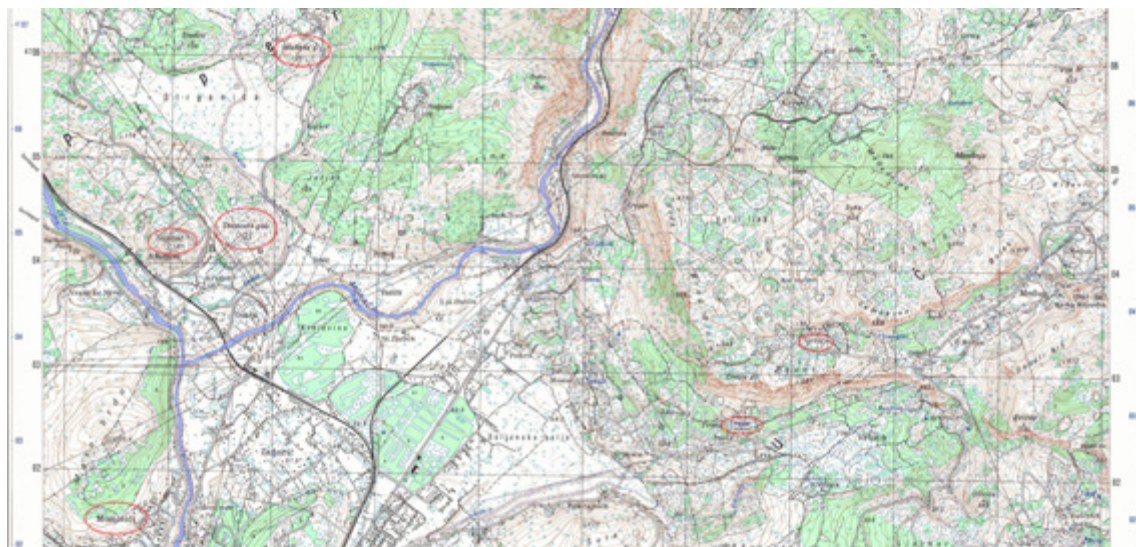

8. ISKOPAVANJA OBJEKTA IX I KAPITOLNOG HRAMA 2010. GODINE
 FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija>

III DOKLEJA U ANTIČKOM I KASNOANTIČKOM RAZDOBLJU

1. D. DZINO, *ILLYRICUM IN ROMAN POLITICS, 229 BC-AD 68*, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS 2010, 30.

2. GRADINE U OKOLINI DOKLEJE
TOPOGRAFSKA KARTA PODGORICA-ISTOK
RAZMJERA 1: 25 000

3. MAPA BALKANA U IV VIJEKU
(FOTOGRAFIJA U JAVNOJ UPOTREBI)

IV TOPOGRAFIJA DOKLEJE

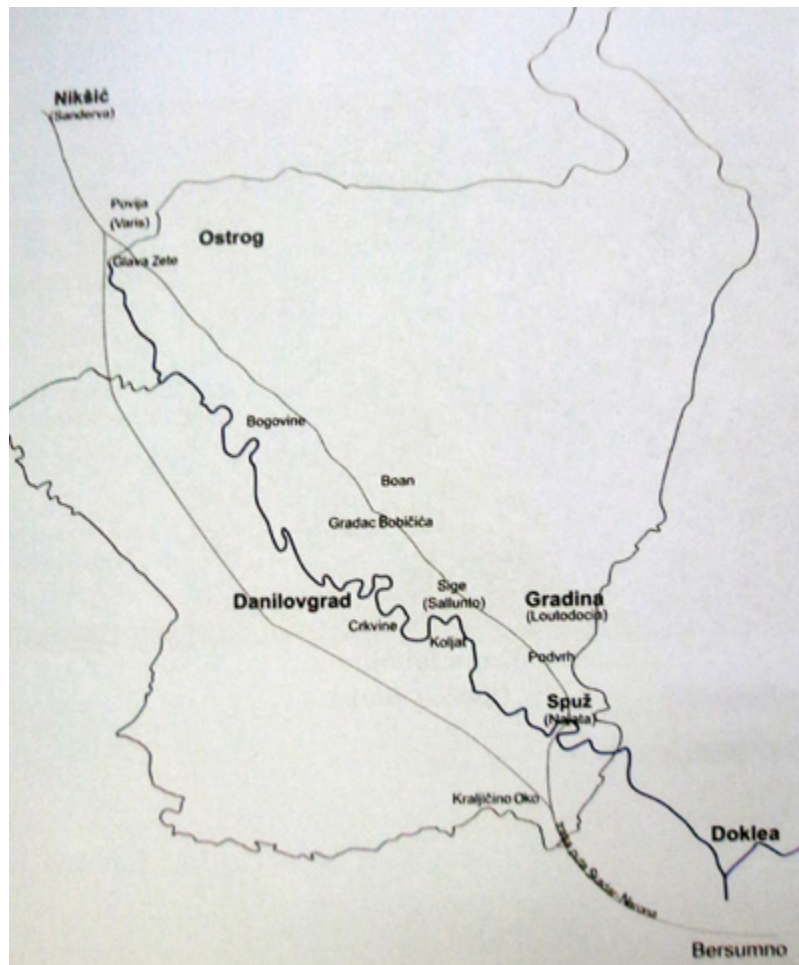
IV-1.1 AGER DOKLEJE

1. DOKLEJA
GOOGLE MAPS (2015)

2. SNIMAK DOKLEJE IZ VAZDUHA (1942)
ISTITUTO GEOGRAFICO MILITARE, FIRENZE, ARCHIVIO
VOLO DEL 26 SETTEMBRE 1942, STRISCIATA 52, FOTOGRAMMA 42

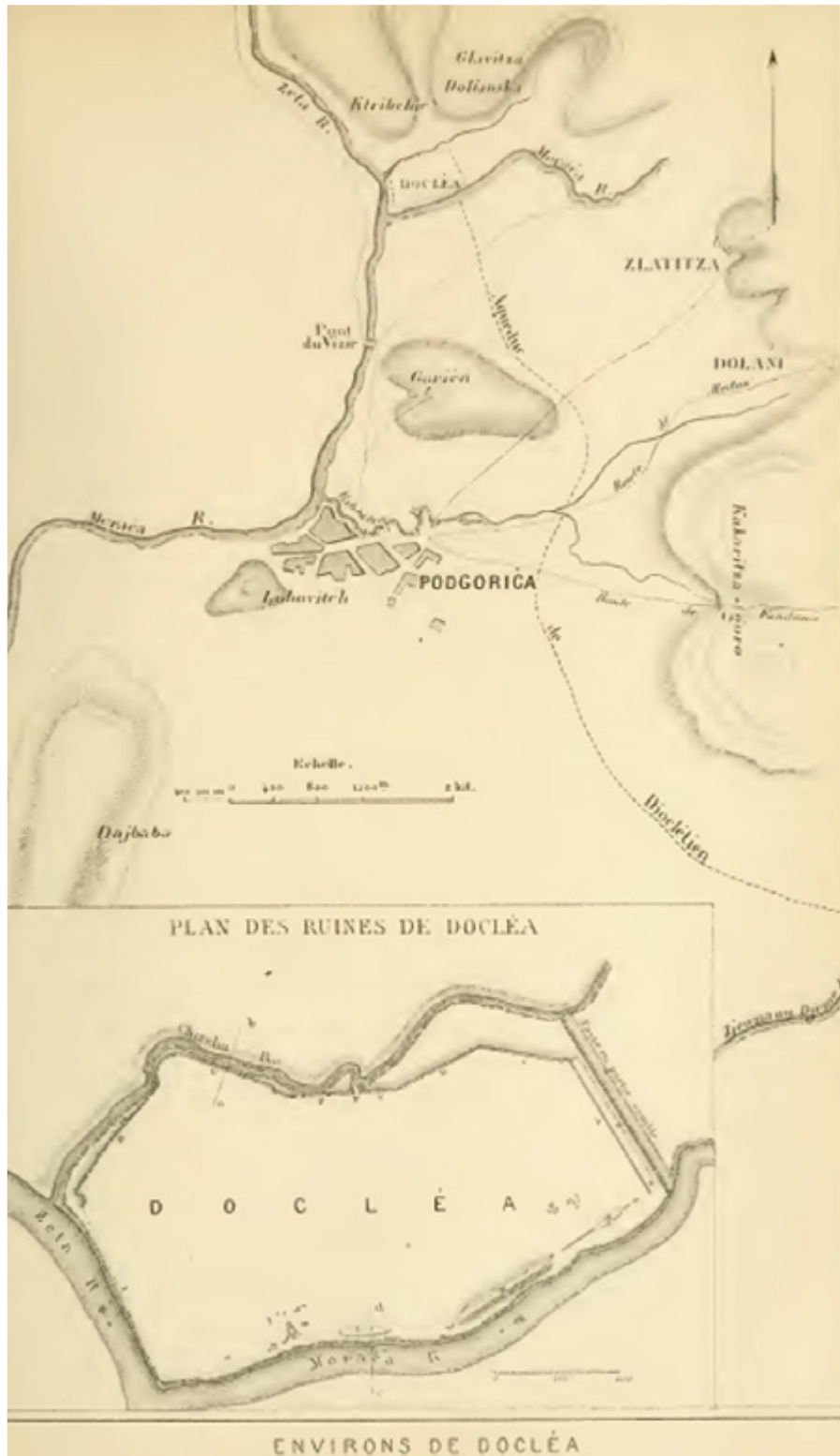

3. MAPA TERITORIJE OPŠTINE DANILOVGRAD SA PRETPOSTAVLJENIM TRASAMA ANTIČKOG PUTA
CRTEŽ: B. IKOVIĆ

4. OKOLINA DOKLEJE, OBALA ZETE, OZNAČENI LOKALITETI SA OSTACIMA ARHITEKTONSKIH FRAGMENTA
S. VUČINIĆ, *STUDIJE O ANTICI U SREDIŠNJOJ CRNOJ GORI*, CETINJE 2014, 99 (SL. 3).

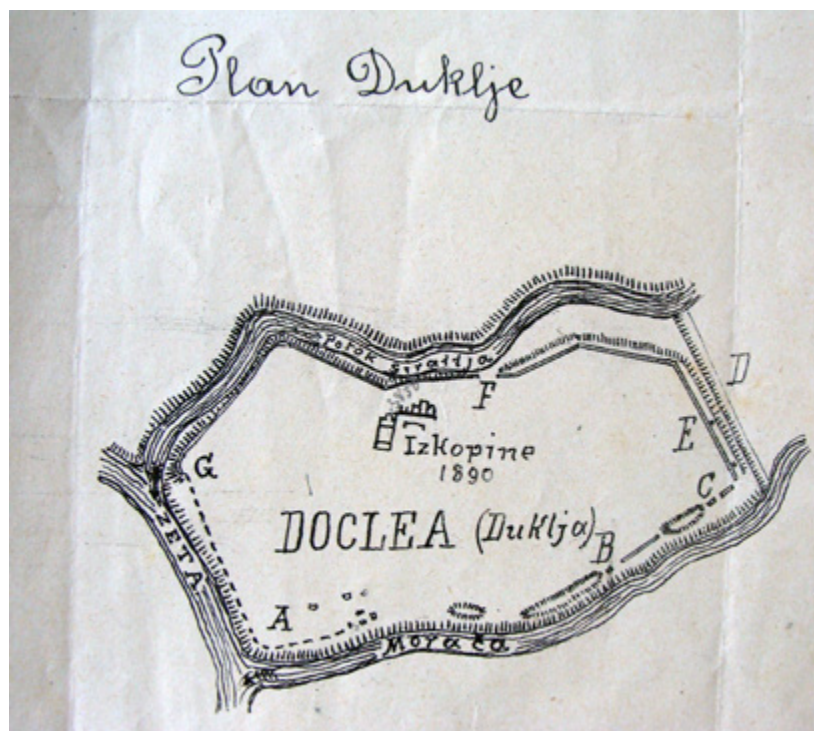
IV-1. 2 PLAN GRADA

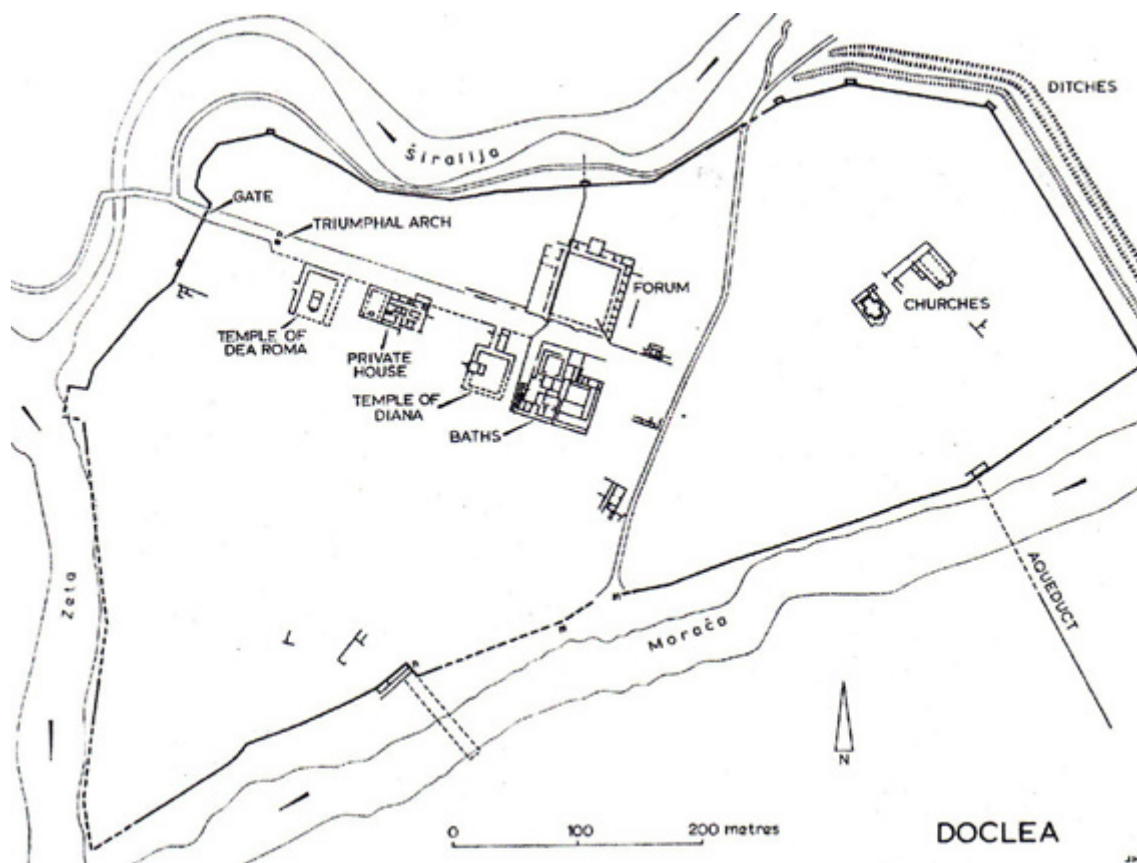
1. PLAN DOKLEJE (1881)
F. SASAKI, *NOTICE SUR L'ÉTAT ACTUEL DES RUINES DE DOCLÉA*,
REVUE ARCHÉOLOGIQUE, NOUVELLE SÉRIE, 44 (1882), PL. XIII.

2. PLAN DOKLEJE (1890)
 СПФАРАН, F. 123, РОВИНСКИЙ ПАВЕЛ АПОЛЛОНОВИЧ (1831-1918), ОП. 1, № 99.

3. PLAN DOKLEJE, LUKA JELIĆ (1892)
 ARHEOLOŠKI MUZEJ SPLIT, ARHIV LUKE JELIĆA, XVI/3.

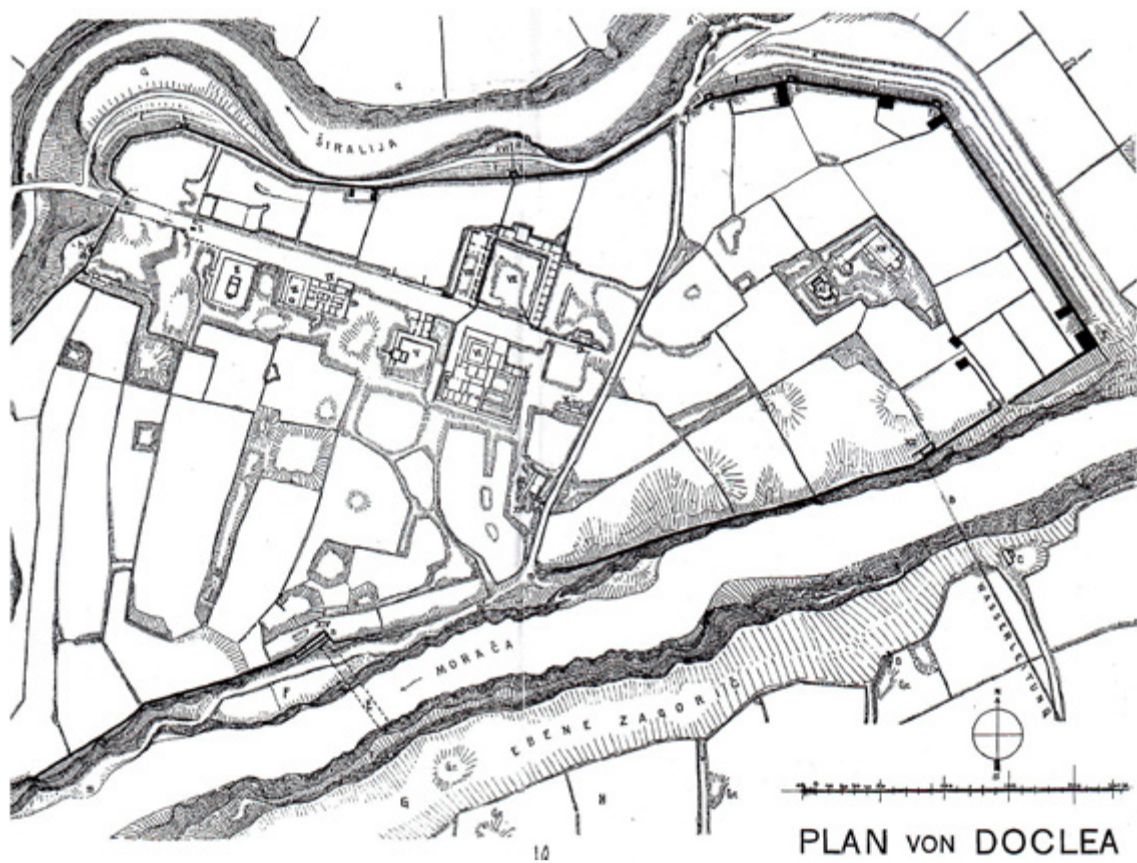
4. PLAN DOKLEJE

J. A. R. MUNRO, C. W. F. ANDERSON, J. G. MILNE, F. HAVERFIELD, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN MONTENEGRO*, ARCHAEOLOGIJA LV (1896), T IV.

5. PLAN DOKLEJE (1909)

П. А. РОВИНСКИ, *ЦРНА ГОРА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ*, ТОМ IV, ДРЖАВНИ ЖИВОТ (1851-1907)-АРХЕОЛОГИЈА, ЦЕТИЊЕ- СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ 1994, 358.

6. PLAN DOKLEJE (1913)
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOKLEJA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999.

7. PLAN DOKLEJE,
M. ŽIVANOVIĆ, A. STAMENKOVIĆ, O GRADSKIM BEDEMIMA ANTIČKE DOKLEJE [ON CITY WALLS OF ANCIENT
DOCLEA], IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III], PODGORICA 2012, T. 5.

IV-1. 3 BEDEMI, ULAZNA KAPIJA I SLAVOLUK

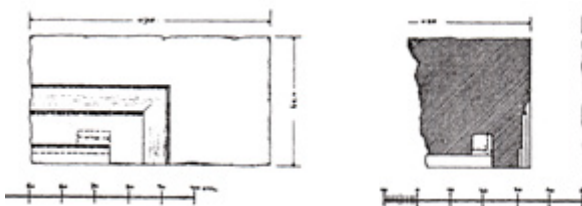
1. ISTOČNI BEDEM (KRAJ XIX-POČETAK XX VIJEKA)
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999,
SL. 19, 45-46.

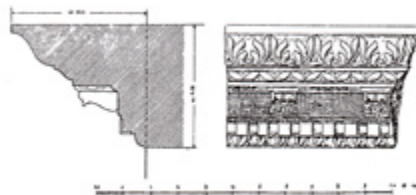
2. IZGLED JUGOISTOČNOG UGLA BEDEMA, DVADESETE ILI TRIDESETE GODINE XX VIJEKA
O. ŽIŽIĆ, *ODNOS CRNOGORSKOG DRUŠTVA PREMA NASLJEĐU*, ISTORIJSKI ZAPISI 1-2 (2014), 161, SL 1.

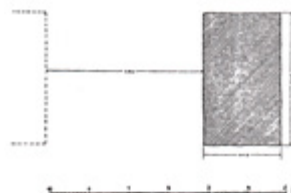
3. MJESTO GDJE SE NALAZILA ZAPADNA KAPIJA I GDJE JE STIKOTI PRETPOSTAVIO DA SE NALAZIO SLAVOLUK
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

4. FRAGMENT ZA KOJI SE PRETPOSTAVLJA DA MOŽE BITI SA KAPIJE GRADA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 53-54, SL. 22.

5. VIJENAC SIMSA NA SLAVOLUKU,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 25, 59-60.

6. BETONSKO FUNDIRANJE SLAVOLUKA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 57-58, 24.

7. KAMENI BLOKOVI, ZAPADNI DIO GRADA
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

8. KAMENI BLOKOVI, ZAPADNI DIO GRADA
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

9. OSTACI KULE JUŽNO OD ZAPADNE KAPIJE DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

10. OSTACI BEDEMA SJEVERNO OD ZAPADNE KAPIJE DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

11. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

12. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE, KULA C
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

13. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

14. SJEVERNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

15. KAPIJA NA SJEVERNOM BEDEMU
DOKLEJE ŠEZDESETIH GODINA XX VIJEKA
O. ŽIŽIĆ, *ODNOS CRNOGORSKOG DRUŠTVA PREMA
NASLJEĐU*, ISTORIJSKI ZAPISI 1-2 (2014),
21

16. BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

17. SJEVEROISTOČNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

18. BEDEMI DOKLEJE PREMA MORAČI (1962)
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

19. JUŽNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

20. ZAPADNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

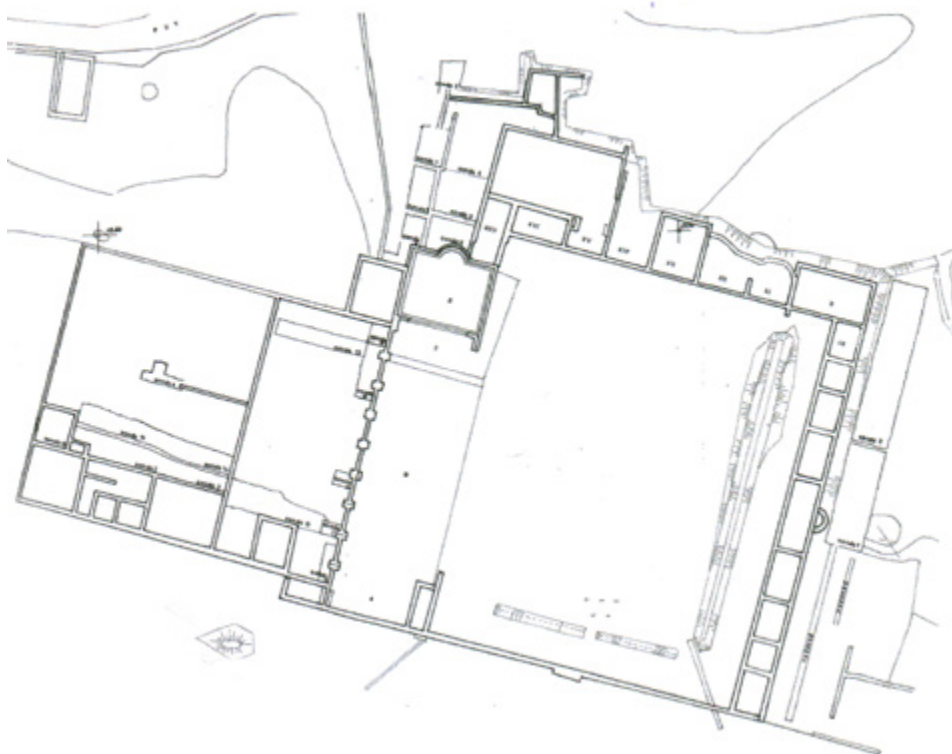

21. ZAPADNI BEDEM DOKLEJE
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

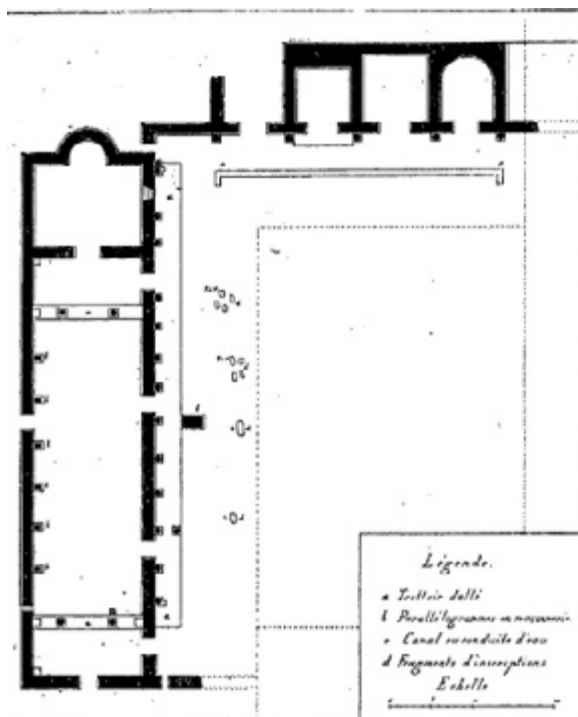
IV-2. 1 FORUM I BAZILIKA

1. DOKLEJA, FORUM
FOTO: S. KALEZIĆ (2009)

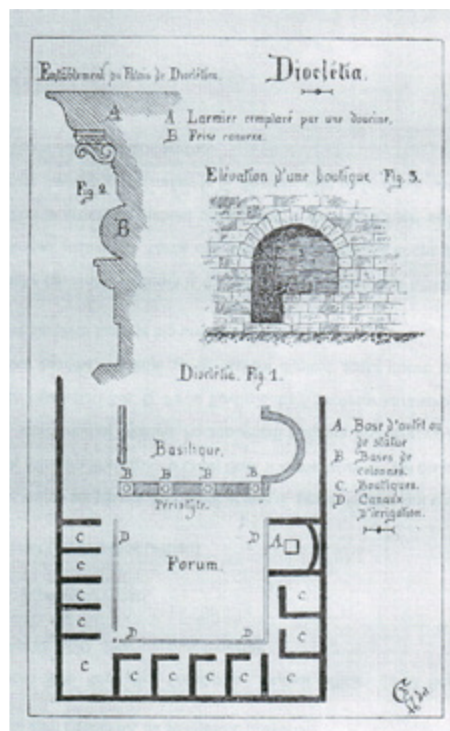

2. DOKLEJA, FORUM (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE

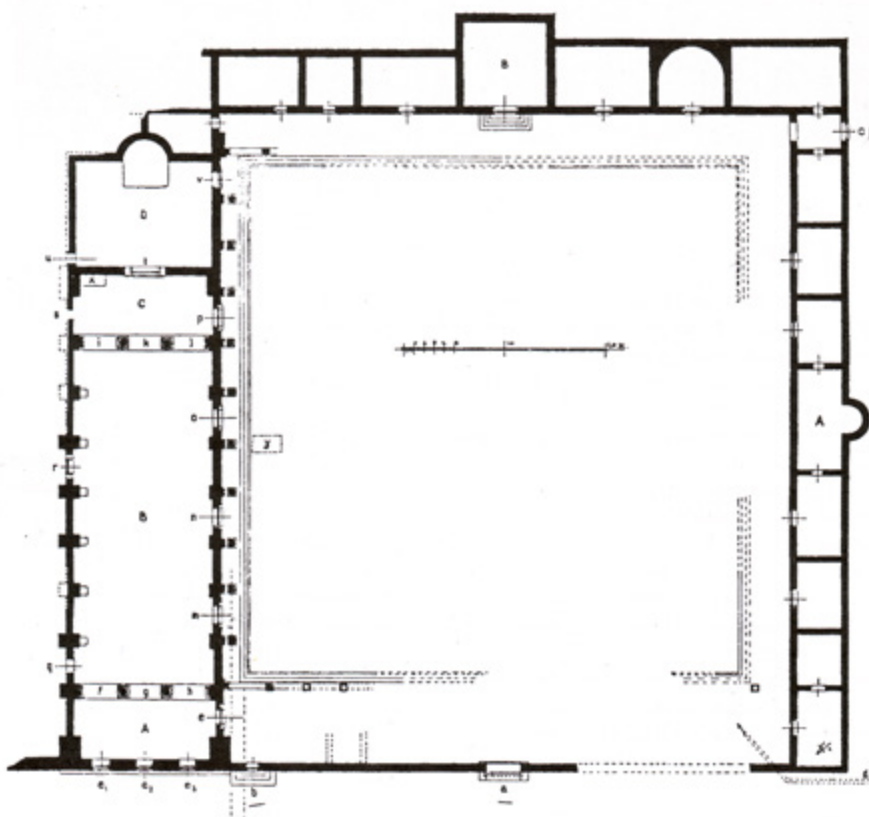
3. PLAN FORUMA

LETTRE À M. PERROT, DIRECTEUR DE LA REVUE
 ARCHÉOLOGIQUE, REVUE ARCHÉOLOGIQUE, SER. 3, T
 15, JANVIER-JUIN 1890, 435.

4. PLAN FORUMA

C. BULS, *DIOCLETIA ET SALONA*, ANNALES DE
 LA SOCIÉTÉ D'ARCHÉOLOGIE DE
 BRUXELLES 5 (1891), 191 (P. COMBAZ, PL. VI).

5. PLAN FORUMA (1913)

P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 107-108, SL. 57.

6. FORUM, ULAZ (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

7. FORUM, KANAL NA ZAPADNOM DIJELU
VIA TRIUMPHALIS KOJI ULAZI U FORUM
(POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

9. FORUM, KANAL NA ISTOČNOM DIJELU
(POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

8. FORUM, UNUTRAŠNJOST KANALA
B. JOVIČEVIĆ, IZVJEŠTAJ SA KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA NA ARHEOLOŠKOM LOKALITETU ANTIČKE DUKLJE KOD PODGORICE [REPORT FROM CONSERVATION AND RESTORATION WORK ON THE ARCHEOLOGICAL SITE ANCIENT DOCLEA NEAR PODGORICA], IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA*, PODGORICA 2010, SL. 55.

10. DOKLEJA, BAZILIKA (POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

11. BAZILIKA
FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

12. DOKLEJA, BAZILIKA (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

13. JUŽNI ZID BAZILIKE
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO, DOKLEA

14. DOKLEJA, ZAPADNI ZID BAZILIKE (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

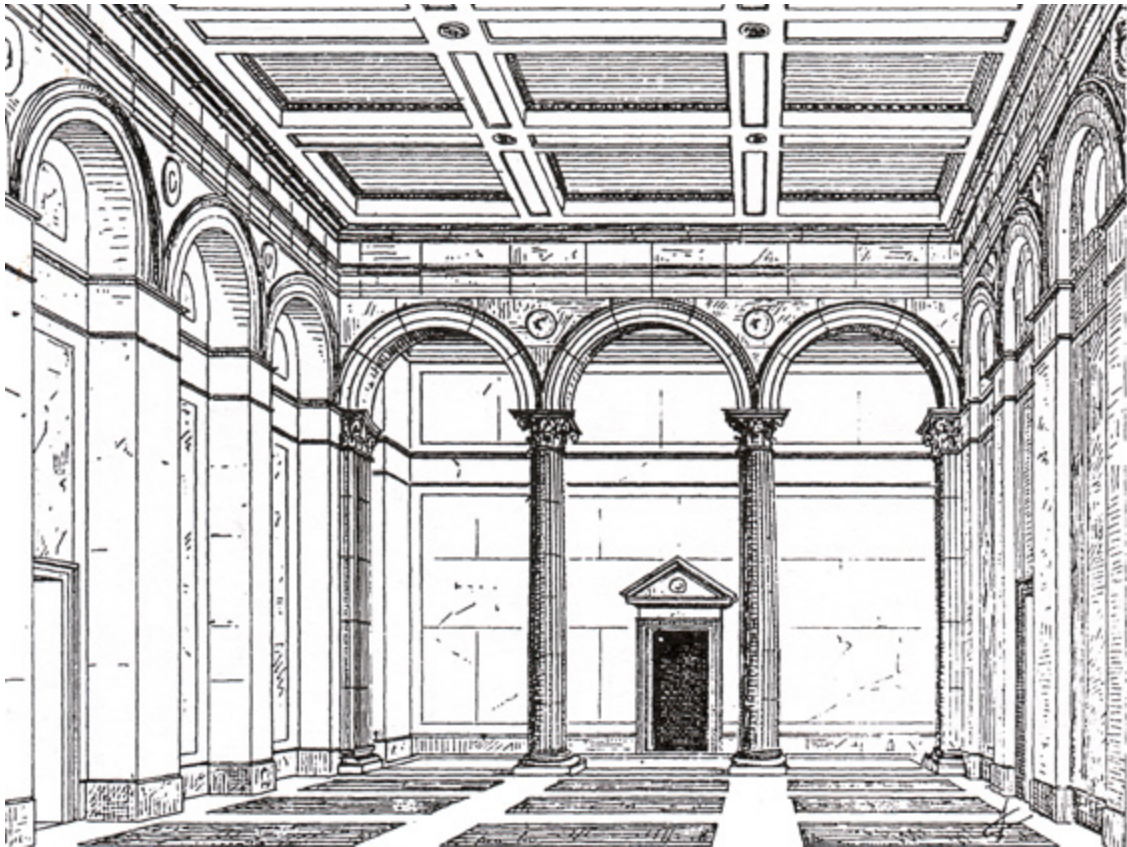
15. DOKLEJA, BAZILIKA SA APSIDOM (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

16. DOKLEJA, JUŽNA STRANA FORUMA I BAZILIKE
 RAZGLEDNICE S KRAJA XIX VIJEKA
 R. BELCARI R., CARTOLINE BALCANICHE. UNA VEDUTA DI DOCLEA E I VIAGGI DEI FRATELLI BALDACCINI IN
 MONTENEGRO [RAZGLEDNICE SA BALKANA. POGLED NA DUKLJU I PUTOVANJA BRAĆE BALDAČI CRNOM
 GOROM], IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III]*, PODGORICA 2013, 57 (FIG. 1).

17. ULAZ U BAZILIKU
 FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)
 ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
 ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

18. PERSPEKTIVNI IZGLED BAZILIKE
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 64, 119-120.

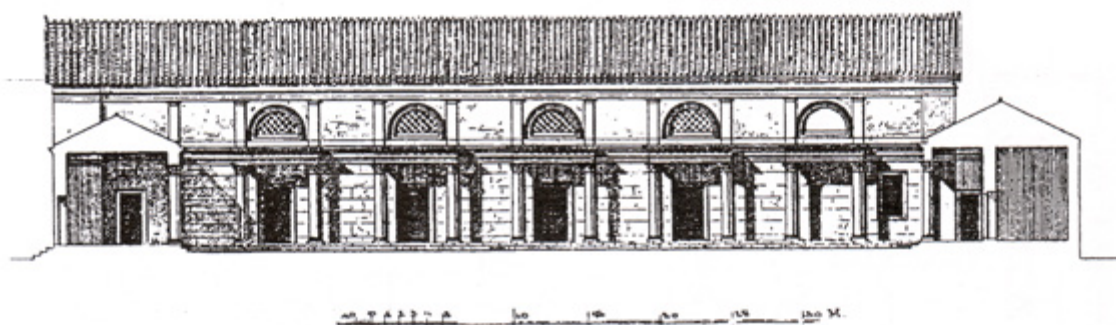
19. BAZILIKA (1910).
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
ARHIVSKO-BIBLIOTEČKI FOND MUZEJA KRALJA NIKOLE, CETINJE, ZBIRKA
FOTOGRAFIJA, FOTOGRAFIJA BROJ 3525.

20. CIVILNA BAZILIKA, 1910.

FOTO: F. JAFFE

ARHIVSKO-BIBLIOTEČKI FOND, MUZEJA KRALJA NIKOLE, CETINJE, ZBIRKA FOTOGRAFIJA BR. 3525.

21. REKONSTRUKCIJA BAZILIKE

P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, SL. 75, 137-138.

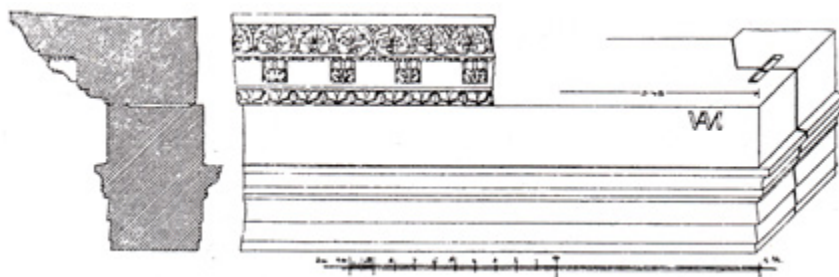
22. BAZILIKA

FOTO: R. MOSINGER (1910),

ARHIVSKO-BIBLIOTEČKI FOND, MUZEJA KRALJA NIKOLE, CETINJE, ZBIRKA FOTOGRAFIJA, N. 241.

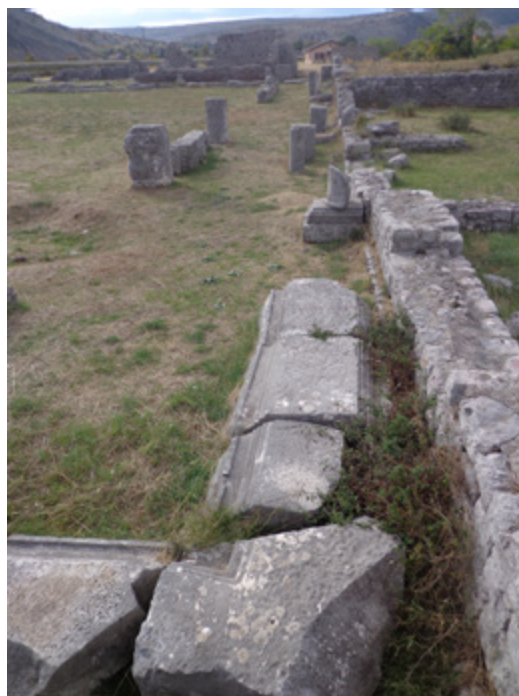
23. CIVILNA BAZILIKA (1890)
FOTO J. WUNCH
NAPRSTKOVO MUSEUM, PRAHA, ARCHIV VOJTY NÁPRSTKA, 85.

24. DIO EPISTILA SA UZDUŽNE FASADE BAZILIKE
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 135-136-98, SL. 73.

25. FORUM, ISTOČNA STRANA,
ARHITEKTONSKI FRAGMENTI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

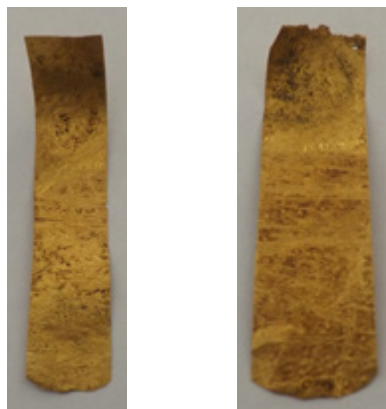
26. FORUM, SJEVERNA STRANA,
ARHITEKTONSKI FRAGMENTI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

27. DOKLEJA, ARHITEKTONSKI FRAGMENTI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

28. BAZILIKA (1890)
FOTO J. WUNCH
NAPRSTKOVO MUSEUM, PRAHA, ARCHIV VOJTY NÁPRSTKA, N. 86.

29. POZLAĆENI LISTIĆI PRONAĐENI NA FORUMU 1890. GODINE
FOTO: M. VUKANOVIĆ (2015)
ISTORIJSKI MUZEJ, CETINJE, STALNA POSTAVKA, INV. BR. 139 I 140.

32. ISTOČNI DIO FORUMA
PROSTORIJA 1 (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

33. ISTOČNI DIO FORUMA
PROSTORIJA 1, ISTOČNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

34. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 2 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

35. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA
3 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

36. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 3
KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

37. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 4
(POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

38. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 4
KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

39. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 5
(POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

40. ISTOČNI DIO FORUMA
APSIDA PROSTORIJE 5
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

41. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 6 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

42. FRAGMENTI ARHITEKTONSKE PLAS-
TIKE, ДМ. ГОЛИЦЫН (МУРАВЛИН), У СИНЯ
МОРЕ. ПУТЕЫЕ ОЧЕРКИ ЧЕРНОГОРИИ
И ДАЛМАТИНСКАГО ПОБЕРЕЖЬЯ. С.
ПЕТЕРБУРГЪ. 1898.

43. ISTOČNI DIO FORUMA
PROSTORIJA 7 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

44. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA
7,
KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

45. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 8
(POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

46. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 8
OTVORI U JUŽNOM I SJEVERNOM ZIDU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

47. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 9 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

48. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 9
KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

49. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 10
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

50. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA
10 KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

51. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 11 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

52. SJEVERNI DIO FORUMA
PROSTORIJA 11, SPOJ SA ZAPADNIM ZIDOM PROSTORIJE 10
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

53. SJEVERNI DIO FORUMA
PROSTORIJA 11, KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

54. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 12
(POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

55. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA
12 KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

56. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 13 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

58. SJEVERNI DIO FORUMA,
PROSTORIJA 13
JUŽNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

59. SJEVERNI DIO FORUMA
JUŽNI ZID
PROSTORIJA 13
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

57. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 13, PLATO
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

60. SJEVERNI DIO FORUMA,
PROSTORIJA 13
SJEVERNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

61. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA
14 FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

62. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA
15 FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

63. SJEVERNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 16
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

64. ISTOČNI DIO FORUMA, PROSTORIJA 17
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

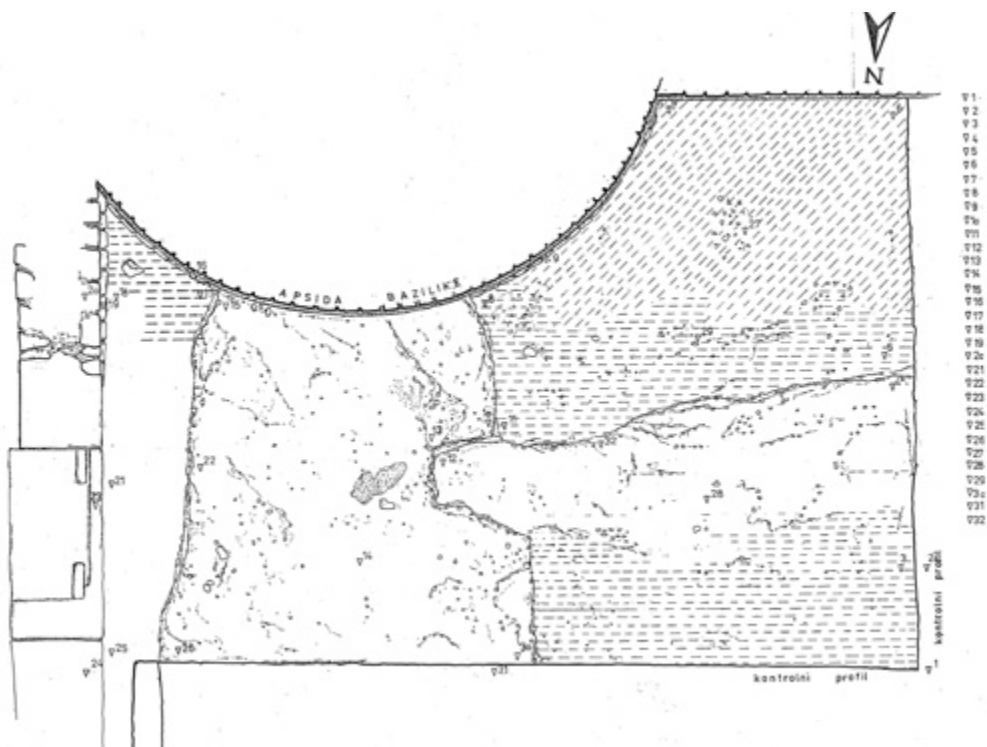
65. PLAN BAZILIKE I OBJEKATA ZAPADNO OD NJE
DOKUMENTACIJA, DUKLJA 1998
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

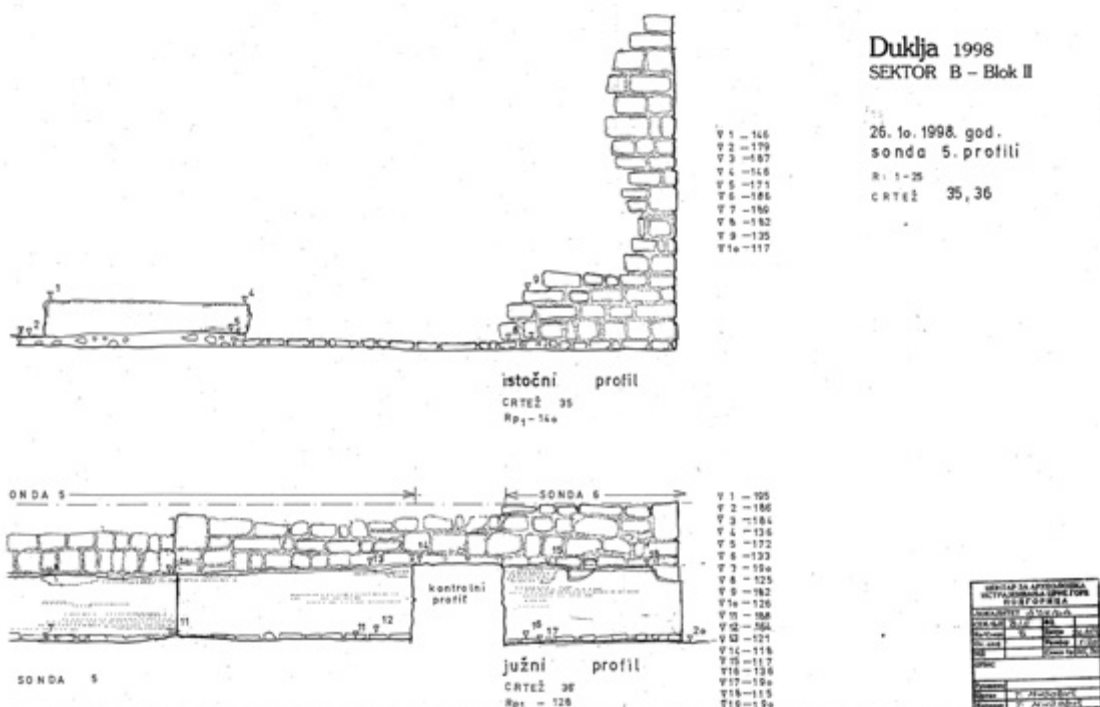
66. ZAPADNA STRANA BAZILIKE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

67. ZAPADNA STRANA BAZILIKE, OSTACI GRAĐEVINA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

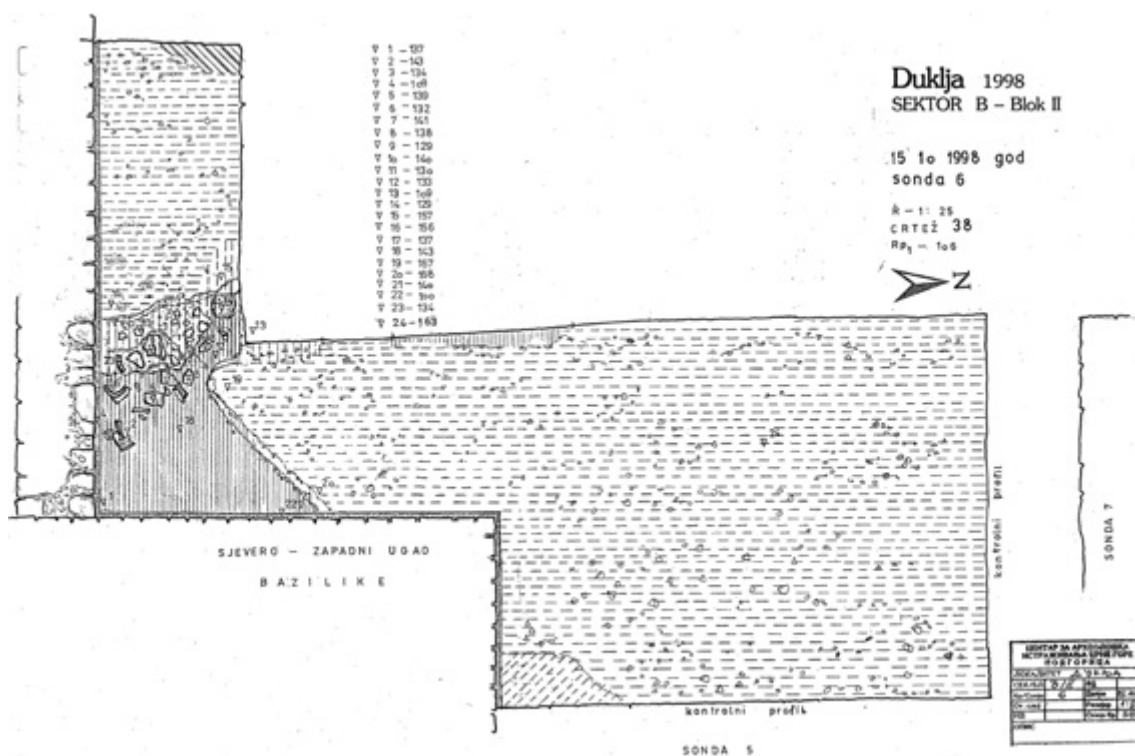
68. SONDA 5
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 32
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

69. SEKTOR B, BLOK II, SONDA 5
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽI 35 I 36
CRTEŽI: T. MIJOVIĆ (1998)

70. ZAPADNI ZID BAZILIKE, SJEVERNI DIO
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

71. DOKLEJA, BLOK II, SONDA 6
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 38
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

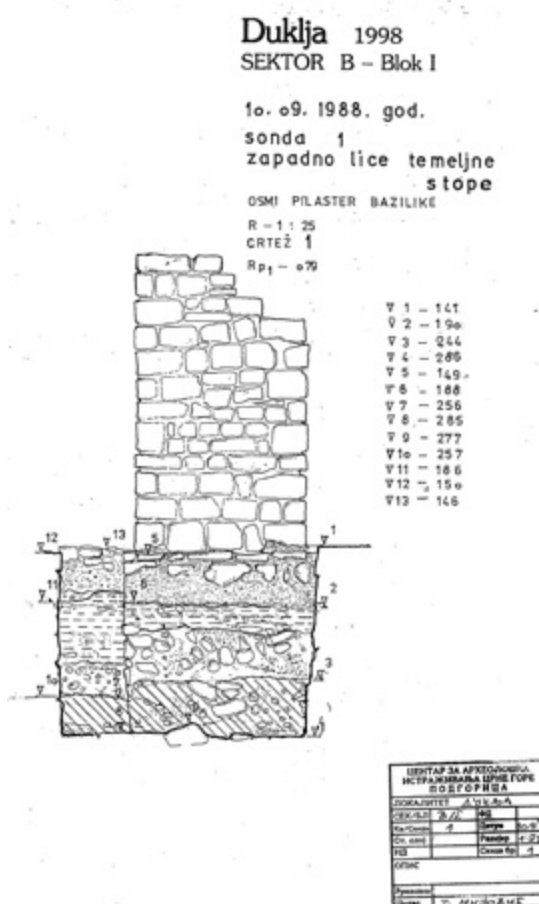
72. ZAPADNA STRANA BAZILIKE, PROSTORIJA POVEZANA SA PROSTORIJOM D BAZILIKE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

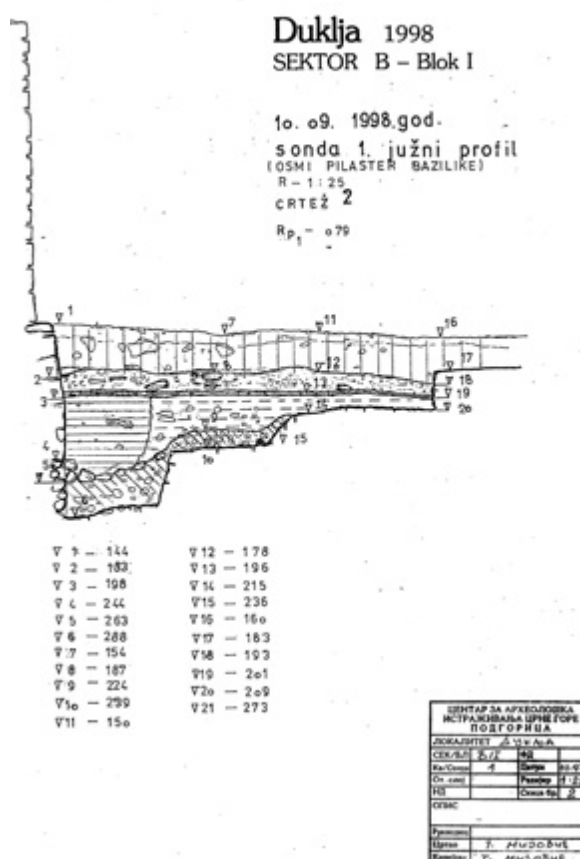
73. ZAPADNA STRANA BAZILIKE
FRAGMENTI ARHITEKTONSKIH ELEMENATA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

74. SEDMI I OSMI PILASTAR BAZILIKE, ZAPADNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

75. SEKTOR B, BLOK I, SONDA 1, ZAPADNO LICE
TEMELJNE STOPE, OSMI PILASTER BAZILIKE
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA
1998, CRTEŽ 1
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

76. SEKTOR B, BLOK I, SONDA 1,
OSMI PILASTER BAZILIKE
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA,
1998, CRTEŽ 2
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

77. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE (BABA MIRUNINA KUĆA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

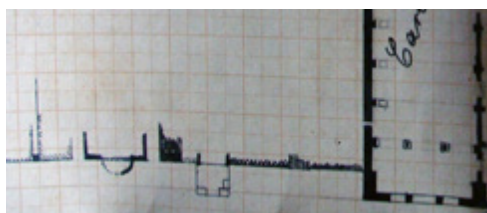
78. GRAĐEVINA UZ ZAPADNI ZID BAZILIKE
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD ARCHIVE- J. A. R. MUNRO, DOCLEA

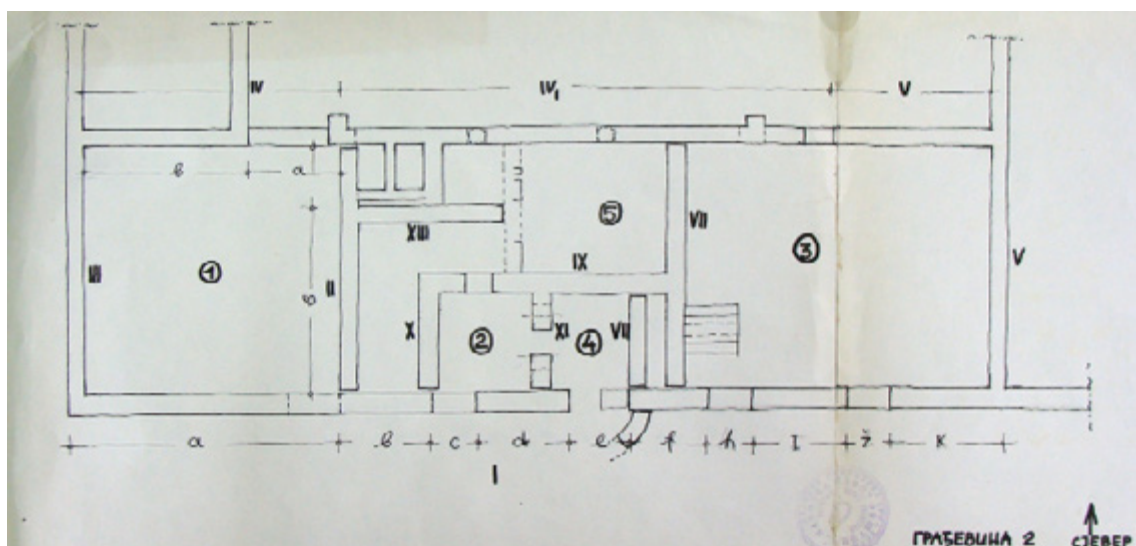
79. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

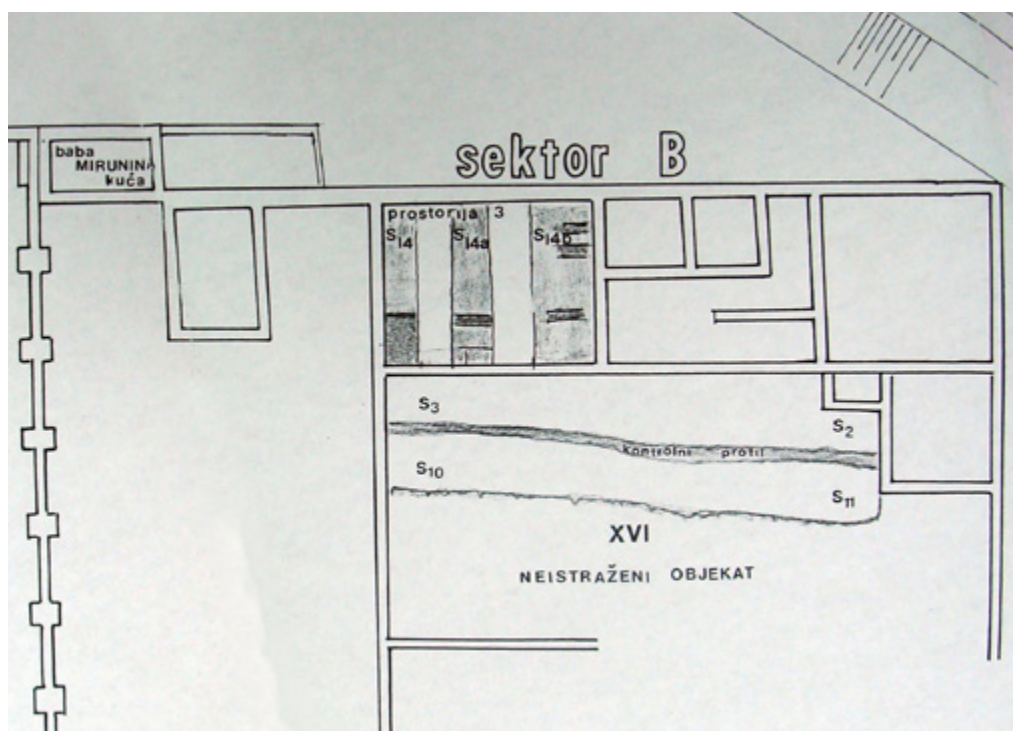
80. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

81. PLAN DOKLEJE, LUKA JELIĆ (1892)
ARHEOLOŠKI MUZEJ SPLIT, ARHIV LUKE JELIĆA, XVI/3

82. PLAN GRAĐEVINE 2 (1962)
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

83. PLAN GRAĐEVINE 2 (1999)
CRTEŽ: UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE

84. GRAĐEVINA 2 (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

85. GRAĐEVINA 2 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

86. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 3
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

87. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 4, JUŽNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

88. GRAĐEVINA 2, JUŽNI ZID PROSTORIJA 3, 4 I 2
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

89. GRAĐEVINA 2
PROSTORIJA 4 (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

90. GRAĐEVINA 2
PROSTORIJA 2, ISTOČNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

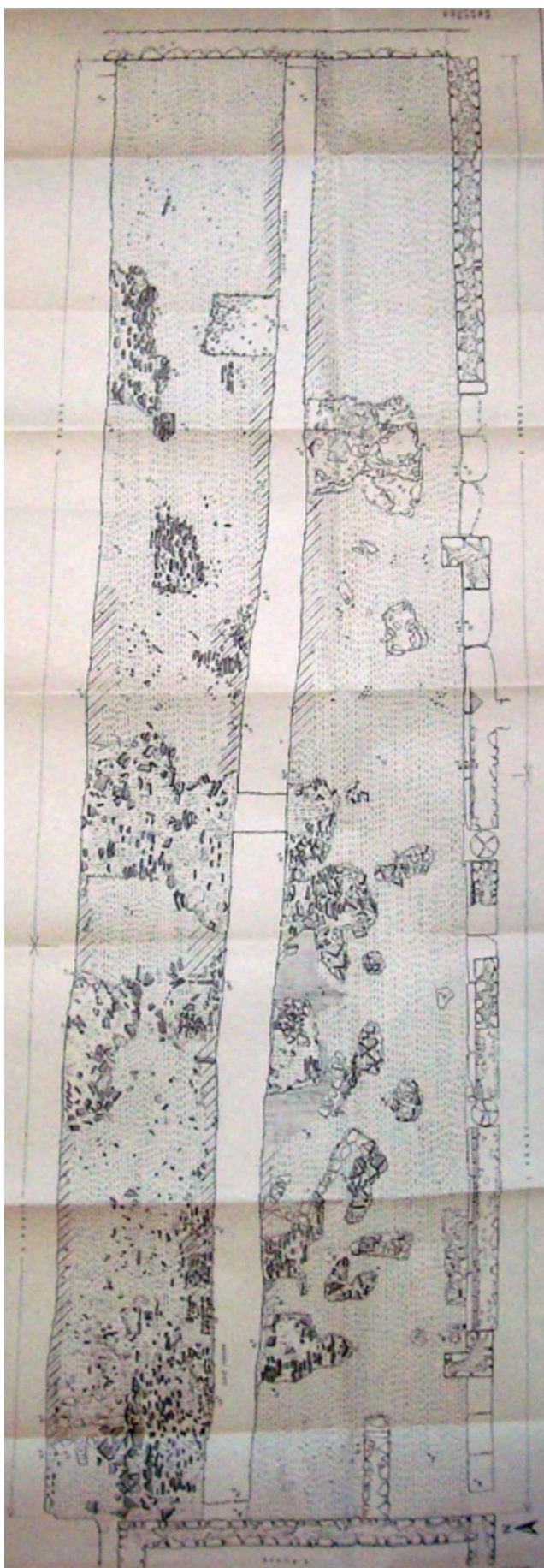
91. GRAĐEVINA 2
PROSTORIJA 5
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

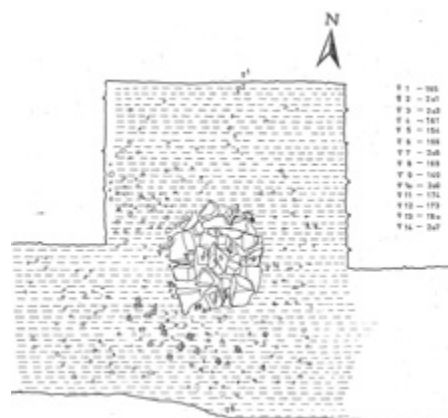
92. GRAĐEVINA 2
PROSTORIJA 5
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

93. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA 1
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

97. GRAĐEVINA 2, PROSTORIJA XVI, OS-
TACI TEGULA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

98. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE,
SONDA 4
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE,
DUKLJA 1998, CRTEŽ 3
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

96. GRAĐEVINA 2
SONDA 2 I SONDA 3
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE,
DUKLJA 1998, CRTEŽ 4
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1999)

99. ZAPADNI ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

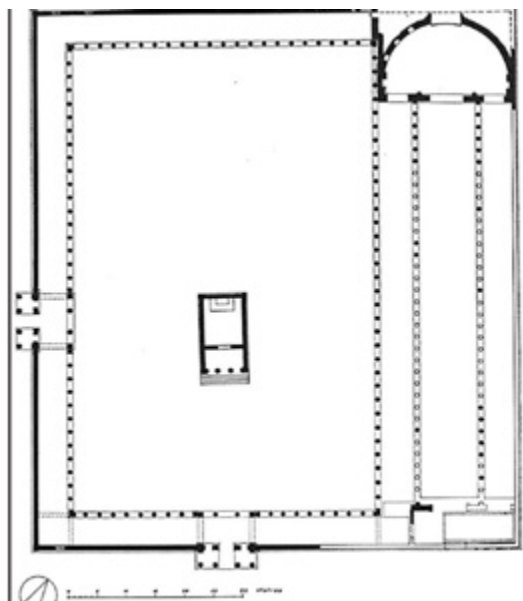
100. SJEVERNI ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

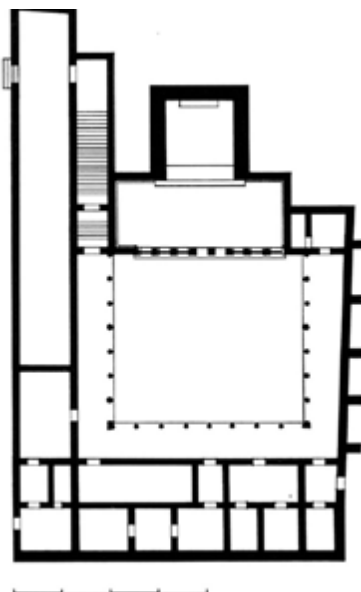
101. ISTOČNI ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

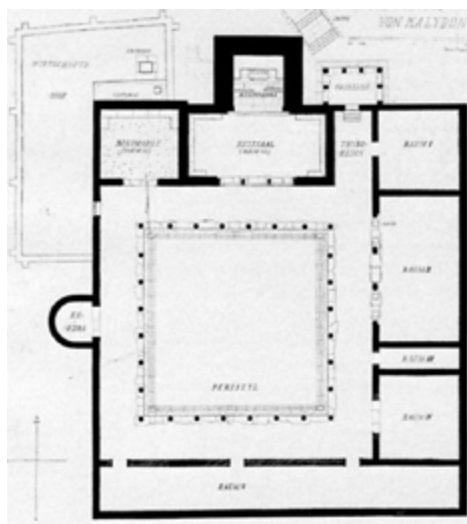
102. ZID U PRODUŽETKU GRAĐEVINE 2 KOJI JE
POVEZUJE SA PROSTORIJOM UZ BAZILIKU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

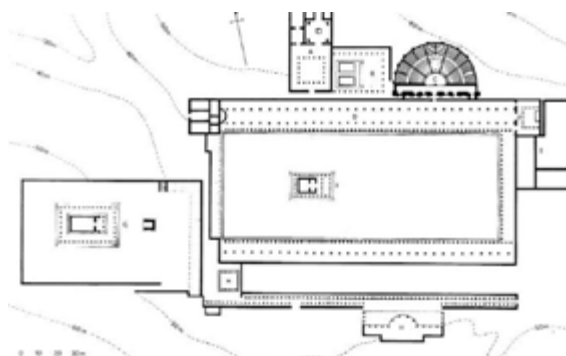
103. EGIPAT, KIRENA, OSNOVA CEZAREONA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCije*, PODGORICA 2014, 40.

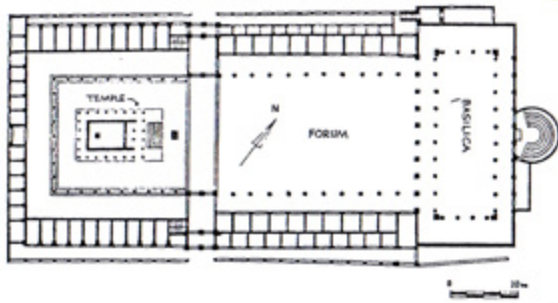
104. PERGAMON, OSNOVE VLADARSKIH SVETILIŠTA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCije*, PODGORICA 2014, 41 A.

105. KALIDON, OSNOVE VLADARSKIH SVETILIŠTA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCije*, PODGORICA
2014, 41 B.

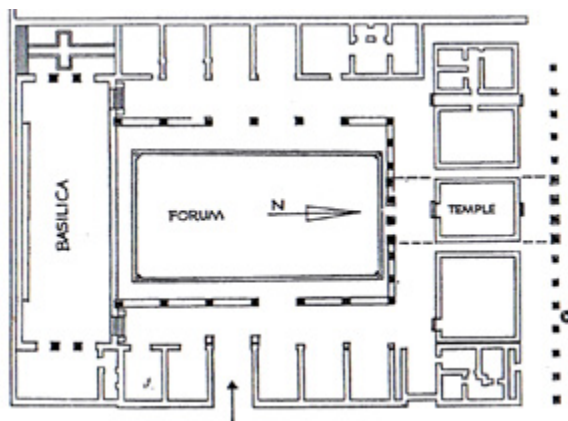
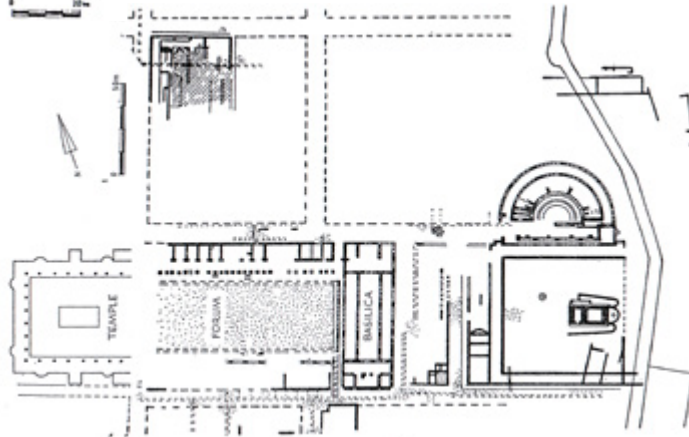

106. KALIDON, OSNOVE VLADARSKIH SVETILIŠTA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCije*, PODGORICA
2014, 42.

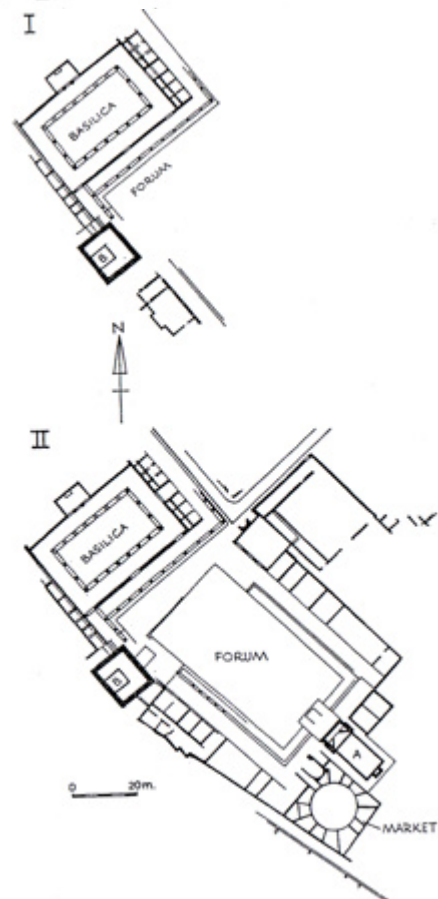

107. AUGUSTA RAURICA
J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND EARLY
CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON 1994, FIG. 2.

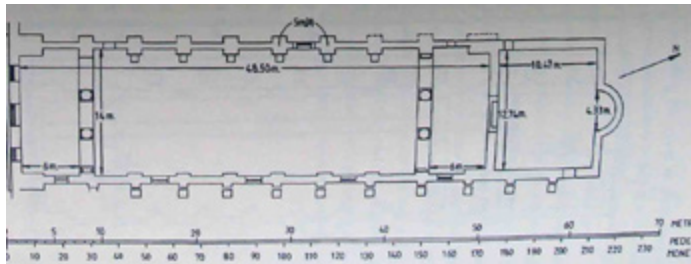
108. AUGUSTA BAGINNEORUM
J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN
AND EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE*,
LONDON 1994, FIG. 3.

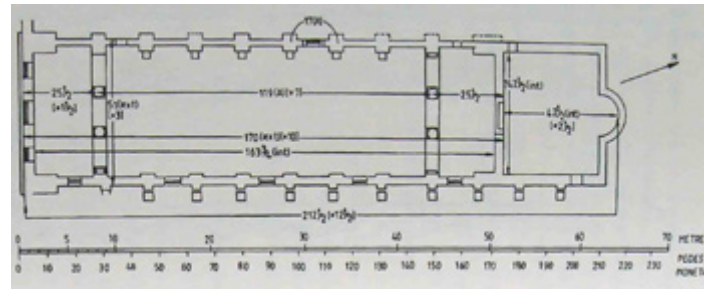
109. VELEIA-BAZILIKA
J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND EARLY
CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON 1994, FIG. 4.

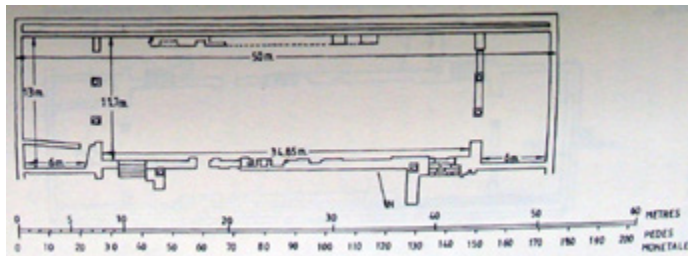
110. HERDONIA
J. B. WARD-PERKINS, *STUDIES IN ROMAN AND
EARLY CHRISTIAN ARCHITECTURE*, LONDON
1994, FIG. 5.

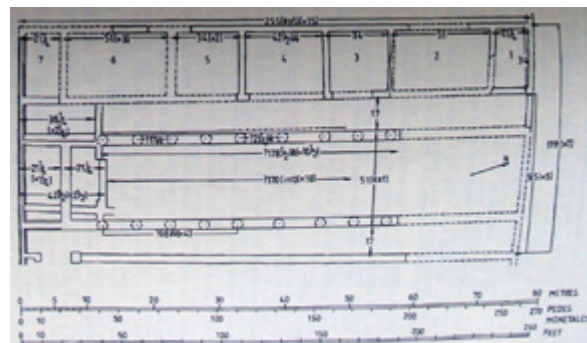
111. DOKLEJA-BAZILIKA
C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 143, FIG. 21 A

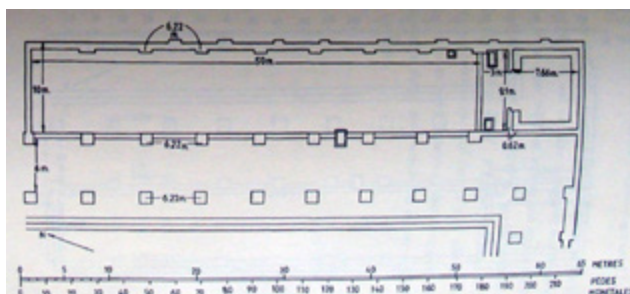
112. DOCLEA-BAZILIKA
C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 144, FIG. 21 B

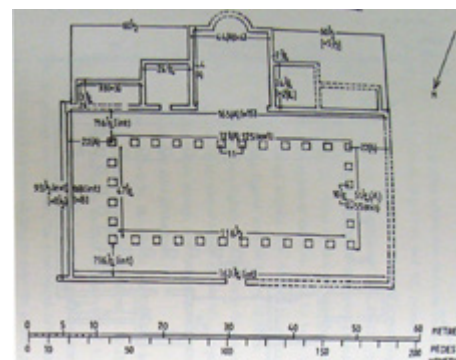
113. VELEIA-BAZILIKA
C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 147, FIG. 22 A

114. VROKSETER-BAZILIKA
C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 165 FIG. 26 A

115. AMPURIAS-BAZILIKA
C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 151, FIG. 23 A

116. SABRATA BAZILIKA
C. V. WALTHER, *A METROLOGICAL STUDY OF THE EARLY ROMAN BASILICA*, 192, FIG. 30. B

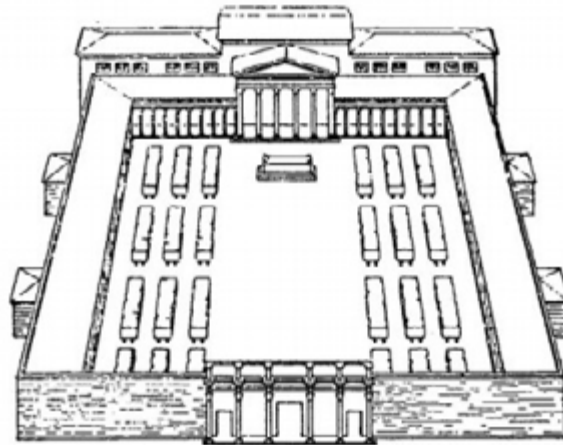
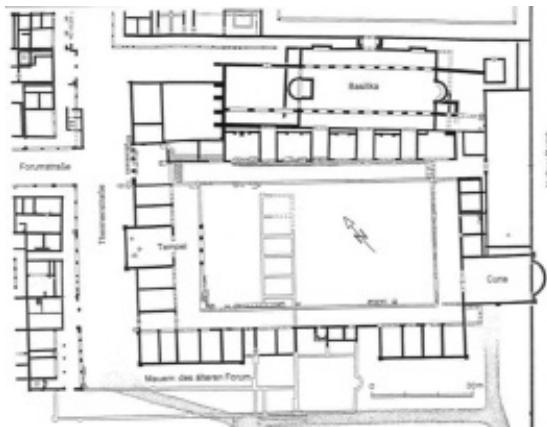

FIG. 14. — The Temple of Peace : reconstruction of the temple by Gismondi
(A. M. COLINI, *Forum Pacis*, in *BCAR*, 65 (1937), p. 7-40, plate IV).

117. FORUM PACIS U RIMU

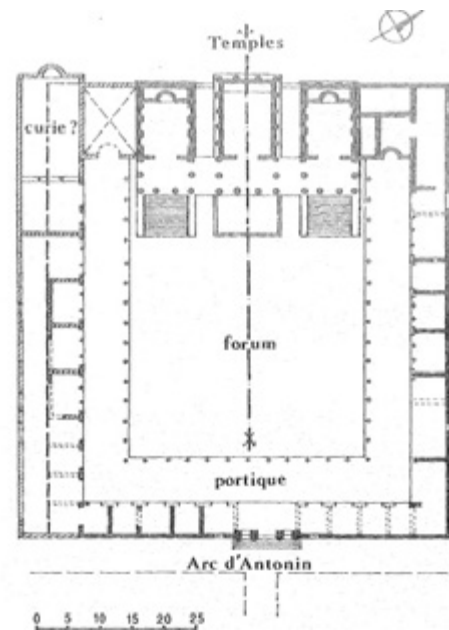
R. H. DARWALL-SMITH

EMPERORS AND ARCHITECTURE: A STUDY OF FLAVIAN ROME, BRUXELLES 1996,
(PLATE IX/14).

118. FORUM U KAMBODUNUMU

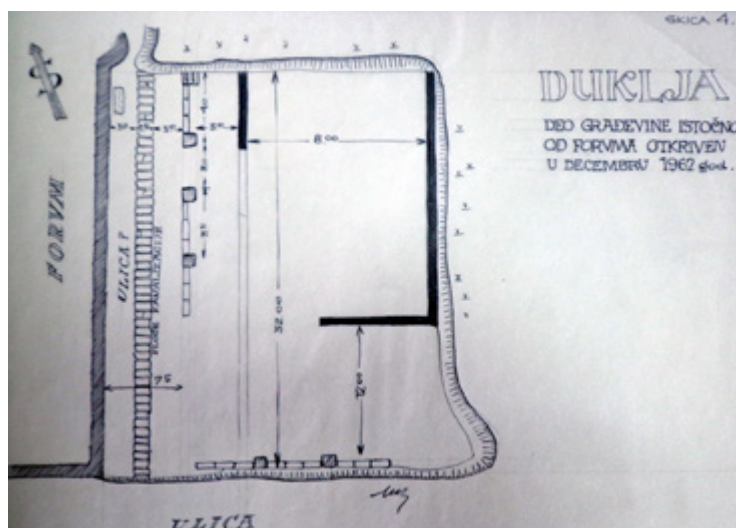
http://www.apc-kempton.de/index.php?plink=forum_basilika

119. FORUM U SUFETULI (SBETULI)

N. DUVAL, F. BARATTE

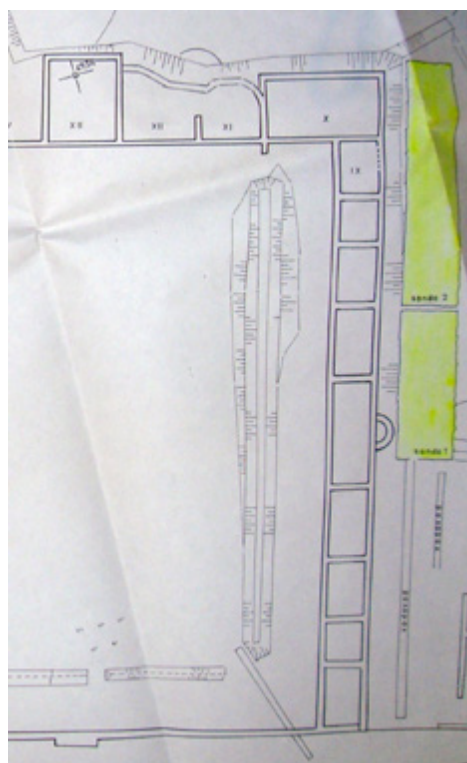
LES RUINES DE SUFETULA SBEITLA, TUNIS 1973, 18, (FIG. 8).

120. PLAN GRAĐEVINE SA ISTOČNE STRANE FORUMA (1962)
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

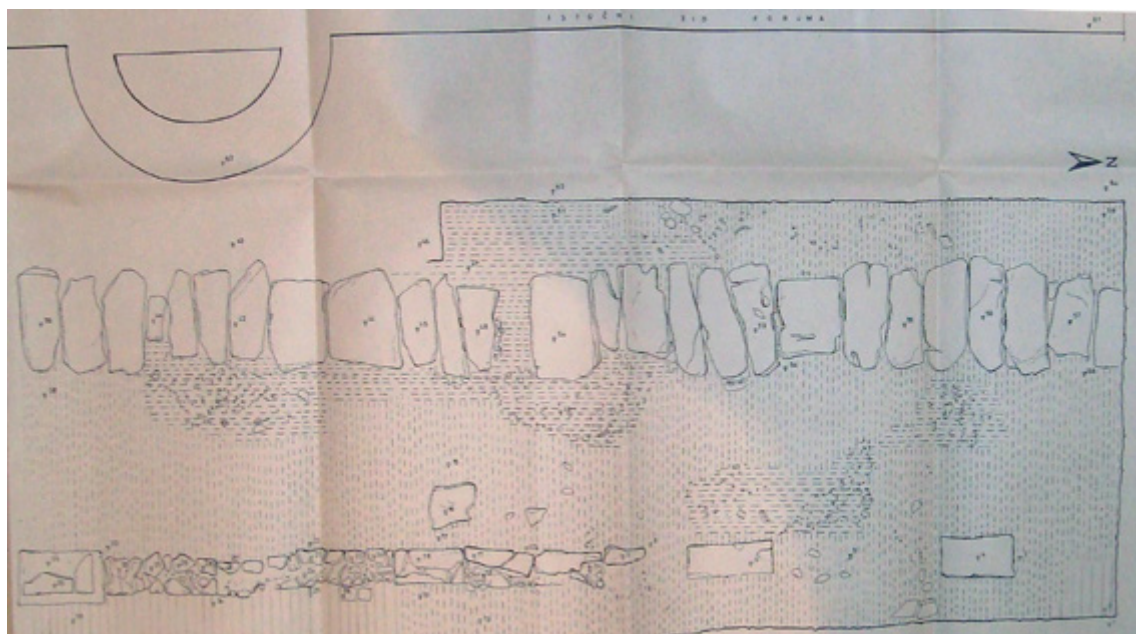
121. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE,
GOOGLE EARTH (2015)

122. GRAĐEVINA ZAPADNO OD BAZILIKE, SONDA 4
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA
1998
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

123. PROSTOR IZMEĐU ISTOČNOG ZIDA
FORUMA I GRAĐEVINE IX
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

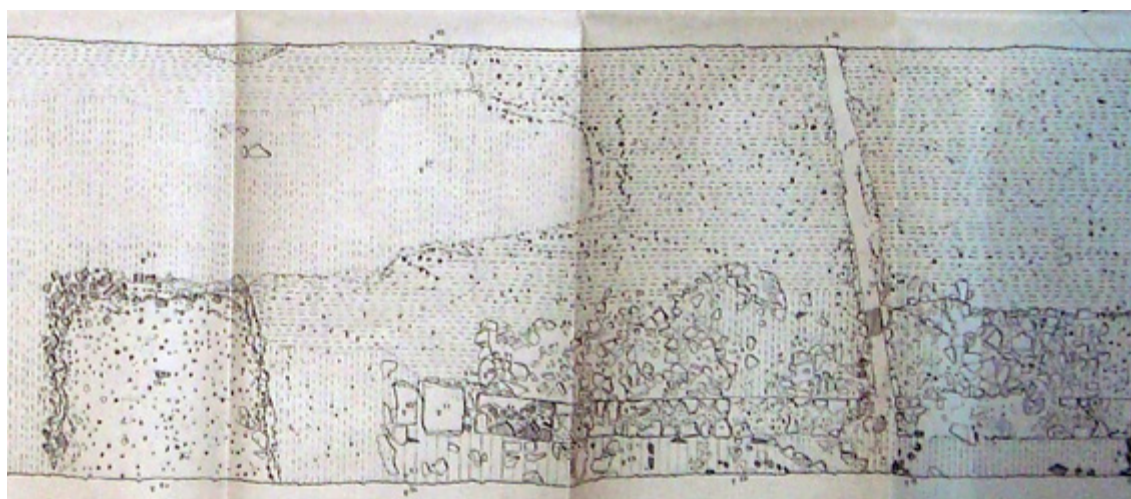
124. GRAĐEVINA ISTOČNO OD FORUMA, SEKTOR B, BLOK III, SONDA 1
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 47
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

125. OSTACI GRAĐEVINE IZMEĐU
ISTOČNOG ZIDA FORUMA I GRAĐEVINE IX
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

126. OSTACI GRAĐEVINE IZMEĐU
ISTOČNOG ZIDA FORUMA I GRAĐEVINE IX
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

127. GRAĐEVINA ISTOČNO OD FORUMA, SEKTOR B, BLOK III, SONDA 2
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE, DUKLJA 1998, CRTEŽ 50
CRTEŽ: T. MIJOVIĆ (1998)

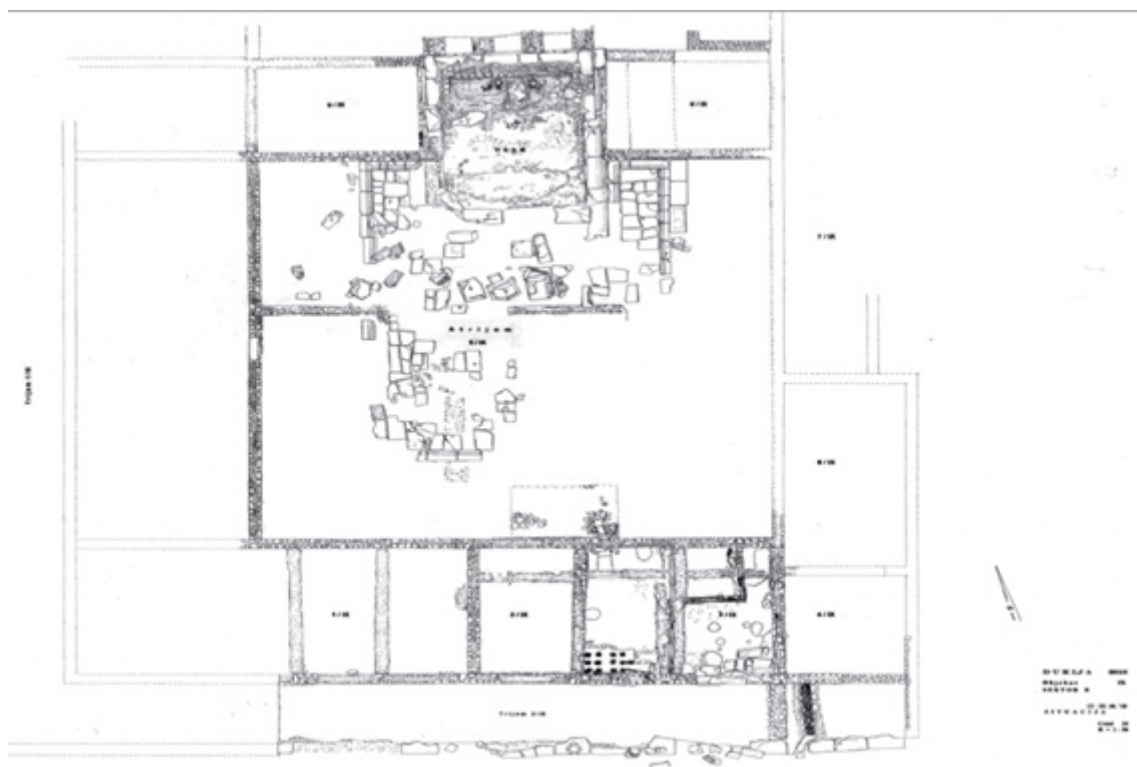
IV-2. 2 OBJEKAT IX

1. OBJEKAT IX
GOOGLE MAPS (2015)

2. OBJEKAT IX (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

3. PLAN OBJEKTA IX

И. ГРУЈИЋ, КЕРАМИКА II ВЕКА НА ДОКЛЕЈИ [THE II CENTURY POTTERY IN DOCLEA] IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA IV* [NEW ANTIQUE DOCLEA IV], PODGORICA 2013, 22, SL. 1.

IV-2. 3 KAPITOLNI HRAM

1. OBJEKAT IX, ATRIJUM I KAPITOLNI HRAM (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. KAPITOLNI HRAM
FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija> (2010)

3. MOZAIK U CELI KAPITOLNOG HRAMA
M. RADUNOVIĆ M, ZAŠTITNI RADOVI NA LOKALITETU DUKLJA 2010. GODINE
[CONSERVATION WORKS ON THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF DOCLEA 2010], IN: *NOVA
ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II]*, PODGORICA 2010, 132 (SL. 7)

4. KAPITOLNI HRAM, FRAGMENTI ARHITEKTONSKE PLASTIKE
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

5. PROSTORIJA 8/IX
<http://antickadukljacg.com/galerija> (2011)

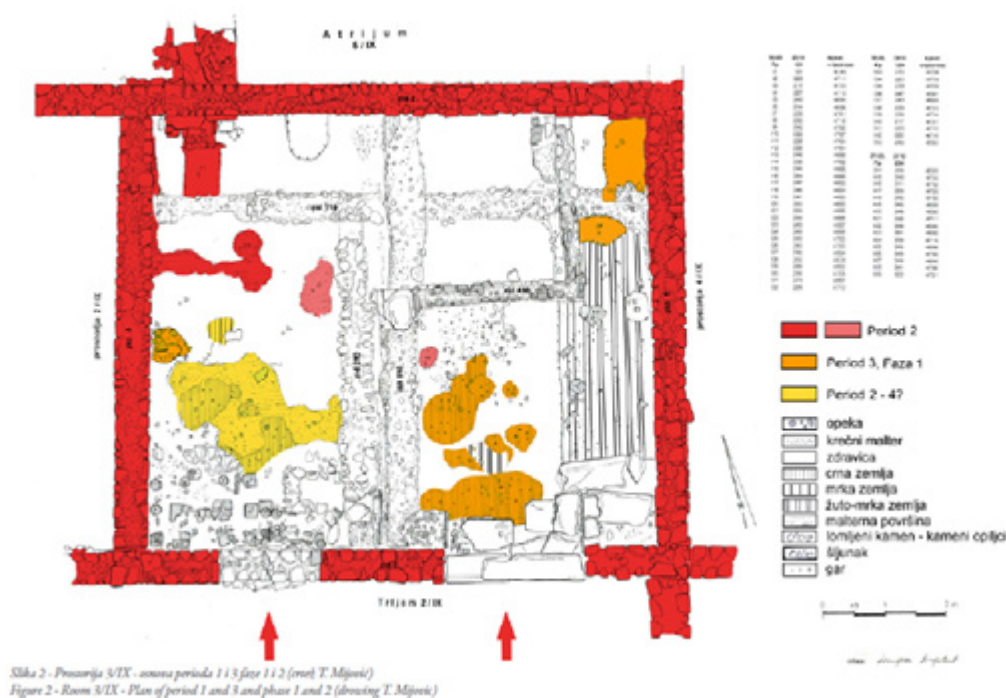
6. OBJEKAT 3/IX
<http://antickadukljacg.com/galerija> (2009)

Slika 2 - Prostoriya 3/IX - osnovna perioda 1 i 3. faza 1 i 2 (crtež T. Mijović)
Figure 2 - Room 3/IX - Plan of period 1 and 3 and phase 1 and 2 (drawing T. Mijović)

7. PROSTORIJA 3/ IX, OSNOVA PERIODA 1 I 3. FAZE 1 I 2 CRTEŽ: T. MIJOVIĆ

M. ŽIVANOVIĆ, ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA PROSTORIJE 3/IX, PRELIMINARNA ZAPAŽANJA [ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO ROOM 3/IX PRELIMINARY OBSERVATION], IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II], PODGORICA 2011, 30, SL. 2

Slika 2 - Prostoriya 3/IX - osnovna perioda 1 i 3. faza 1 i 2 (crtež T. Mijović)
Figure 2 - Room 3/IX - Plan of period 1 and 3 and phase 1 and 2 (drawing T. Mijović)

8. PROSTORIJA 3/ IX, OSNOVA PERIODA 2 I I FAZE PERIODA III CRTEŽ: T. MIJOVIĆ

M. ŽIVANOVIĆ, ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA PROSTORIJE 3/IX, PRELIMINARNA ZAPAŽANJA [ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO ROOM 3/IX PRELIMINARY OBSERVATION], IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA II [NEW ANTIQUE DOCLEA II], PODGORICA 2011, 32, SL. 2.

9. PROSTORIJA 3/ IX, OSNOVA PERIODA 4 I 5 FAZE 1 I 2

CRTEŽ: T. MIJOVIĆ

M. ŽIVANOVIĆ, *ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA PROSTORIJE 3/IX, PRELIMINARNA ZAPAZANJA* [ARCHAEOLOGICAL RESEARCH INTO ROOM 3/IX PRELIMINARY OBSERVATION], IN: *NOVA ANTIČKA DUKLJA II* [NEW ANTIQUE DOCLEA II], PODGORICA 2011, 42, SL. 7. 1.

10. HIPOKAUST U PROSTORIJI 3/IX

<http://antickadukljajcg.com/galerija> (2010)

IV-3 JUŽNI DIO GRADA

IV-3. 1 VELIKE TERME

1. VELIKE TERME
GOOGLE MAPS (2015)

2. VELIKE TERME (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

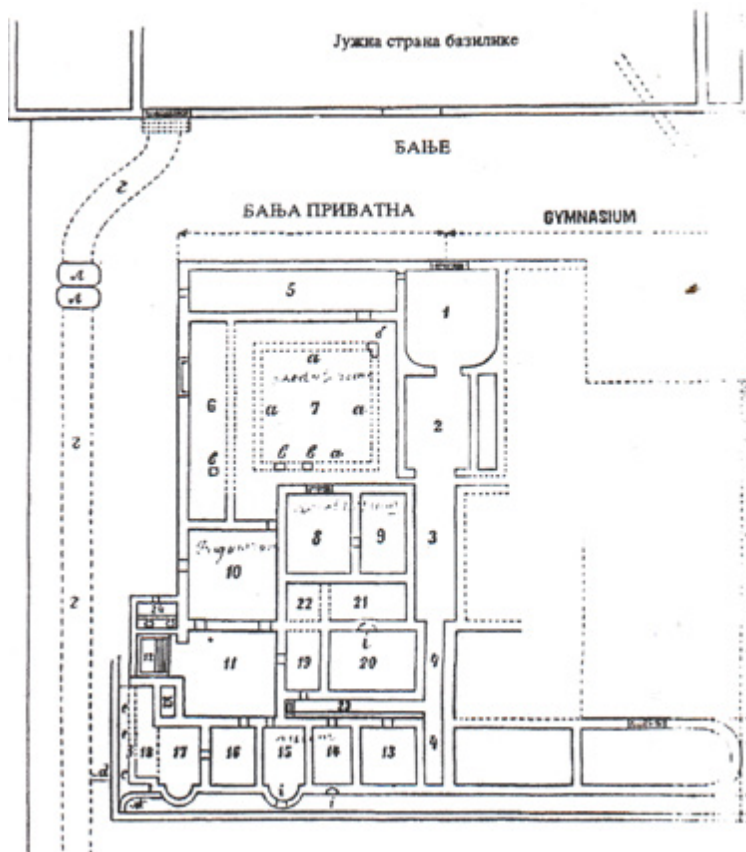
3. VELIKE TERME, TRASA PRUGE NIKŠIĆ-PODGORICA KOJA PRELAZI PREKO TERMI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

4. TERME, POGLED SA SJEVEROZAPADA
 FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
 ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
 ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

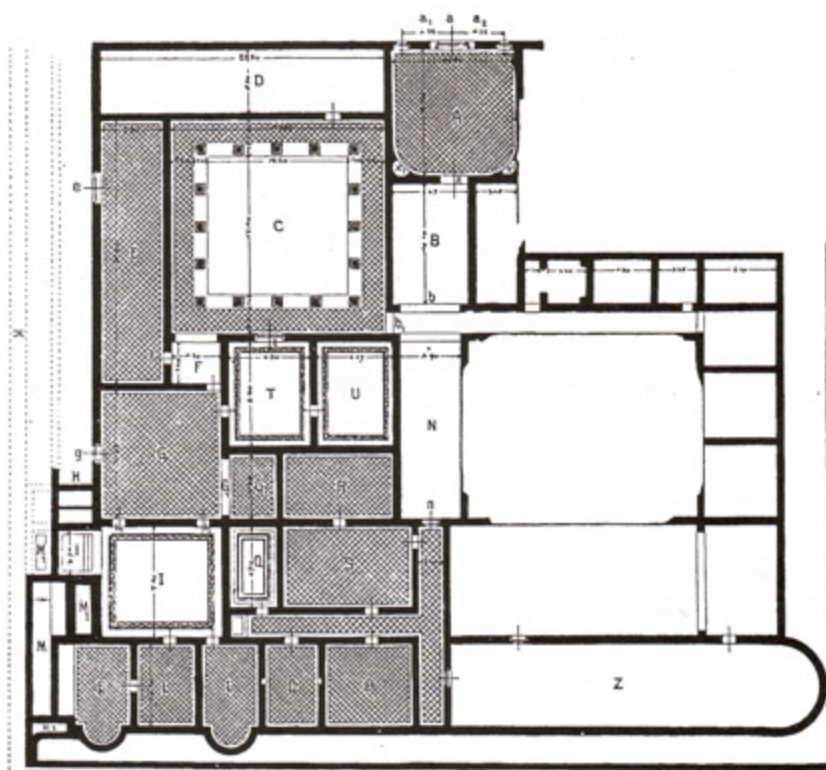

5. ULAZ U TERME, JUŽNA FASADA BAZILIKE I SPOREDNI ULAZ U FORUM,
 P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
 PODGORICA 1999,
 SL. 56, 105-106.

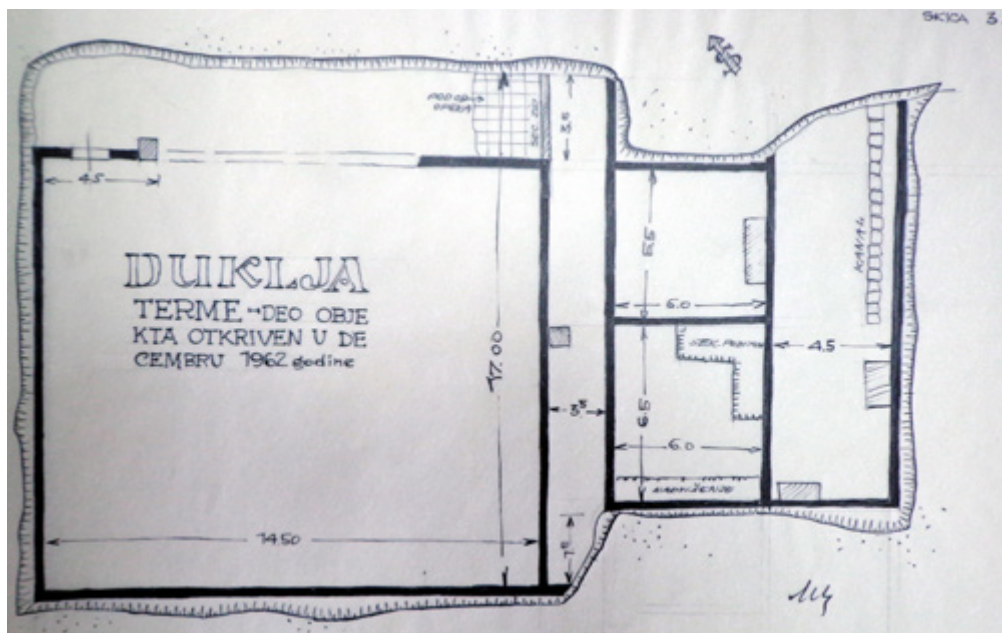
6. PLAN TERMI

P. A. ROVINSKI, CRNA GORA U PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI, TOM IV, DRŽAVNI ŽIVOT (1851-1907)-ARHEOLOGIJA, CETINJE-SREMSKI KARLOVCI 1994, 375.
1-2-3-4-SOBE I HODNIK, ZAJEDNIČKI ZA BANJU I GIMNASIUM; 5-SOBICA NEPOZNATE NAMJENE; 6-ULAZNA SOBA ZA BANJU; 7-SVLACIONICA (APODYTERIUM), a, a, a, a-ČETVOROUGAONIK OD BRUŠENOG KAMENA, b-OSTATAK ZIDA NA NJEMU; v, v, v-KAMENJE U OBLIKU KOCAKA, 8 I 9-SOBE SA MOZAIČNIM PODOM (ELAEOTHESIUM); 10-FRIGIDARIUM; (?) ; 11-SOBA S MOZAIČNIM PODOM (?); 12-BAZEN UZ NJU; 13-18-PARNO ODJELJENJE; (ASSUMLACIONUM); d-ČIJEV ZA ODVOD VODE; e, e, e-PROSTOR IZMEĐU BANJE I VANJSKOG ZIDA; ž-KANAL ZA ODVOD VODE; 3-OTVOR U ZIDU; и, и, и-LOŽISTA PEĆI; 19-PROLAZNA SOBA S MOZAIČNIM PODOM; 20-SOBA SA LOŽISTEM ZA ZA-GRIJAVANJE; 21-22-TERMALNA SOBA S PREDSOBLJEM; 23-HODNIČIĆ I U NJEMU REZERVOARČIĆ SA ZLIJEBOM; 24-LATRINA; 25-NEPOZNATE NAMJENE; и, и, и-KANAL ZA ODVOD NECISTOĆE (CLOACA); л, л-KAMENE PLOČE KOJE GA POKRIVAJU

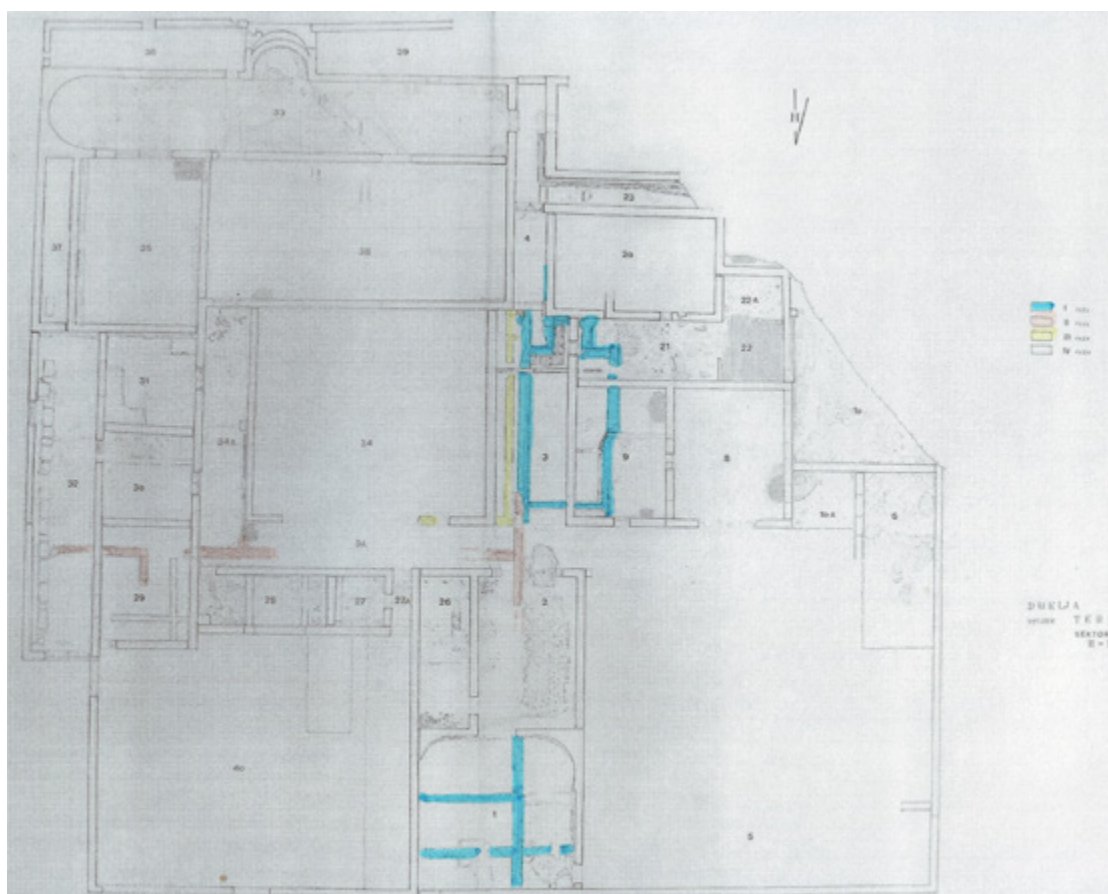

7. PLAN TERMI

P. STICOTTI, RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI, PODGORICA 1999, 99-100, SL. 52.

8. PLAN ISTRAŽENOG DIJELA VELIKIH TERMI (1962)
IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962. GODINE, SKICA 3
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

9. PLAN VELIKIH TERMI, 1999.
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE

10. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

11. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, ISTOČNI ZID I
DOZIDANA NIŠA NA JUŽNOJ STRANI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

12. VELIKE TERME, PROSTORIJA 1, ZAPADNI ZID I
NIŠA NA JUŽNOJ STRANI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

13. VELIKE TERME
PROSTORIJA 1
ZAZIDANA VRATA PREMA
PROSTORIJI 40
FOTO: T. KOPRIVICA
(2015)

14. VELIKE TERME
PROSTORIJA 1
PROLAZ PREMA
PROSTORIJI 5
FOTO:
T. KOPRIVICA (2015)

15. VELIKE TERME
PROSTORIJA 1
TEMELJNA ZONA STARIJEG ZIDA SA BAZOM
STUBA
FOTO: T. KOPRIVICA
(2015)

16. VELIKE TERME, PROSTORIJA 2 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

17. VELIKE TERME, PROSTORIJA 2,
VRATA PREMA PROSTORIJI 26
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

18. VELIKE TERME
PROSTORIJA 2, KAMENA SUBSTRUKCIJA U ZAPADNOM DIJELU
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/8

19. VELIKE TERME, PRELAZ IZ PROSTORIJA 2 U
PROSTORIJU 3
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

20. VELIKE TERME, MALTERNI POD NA
PRELAZU IZ PROSTORIJE 2
U PROSTORIJU 3
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

21. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

22. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3
OSTACI STARIJIH ZIDOVA
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/12

23. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3 SA OSTACIMA
STARIJIH ZIDOVA
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

24. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3
JUGOISTOČNI UGAO PROSTORIJE SA STARIJIM
JUŽNIM I MLAĐIM ISTOČNIM ZIDOM
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/18

25. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3
KANAL OD OPEKA
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/15

26. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3,
PRAG PREMA PROSTORIJI 21
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

27. VELIKE TERME, PROSTORIJA 3 A
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

28. VELIKE TERME, PROSTORIJE 4 A I 4 B
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

29. VELIKE TERME, PRAG IZMEĐU PROSTORIJA 4 A I 4 B
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

30. VELIKE TERME, PROSTORIJA 4 B, JUŽNI ZID, NAKNADNO ZAZIDAN
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

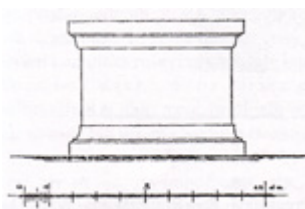
31. VELIKE TERME, PROSTORIJA 5
(POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

32. VELIKE TERME, PROSTORIJA 6
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

33. VELIKE TERME, PROSTORIJA 7 (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

34. VELIKE TERME, POSTAMENT STUBA IZ PROSTORIJE 7
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 101-102,
SL. 54.

35. VELIKE TERME, PROSTORIJA 8 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

36. VELIKE TERME, PRAG
IZMEĐU PROSTORIJE 8 I
PROSTORIJE 9
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

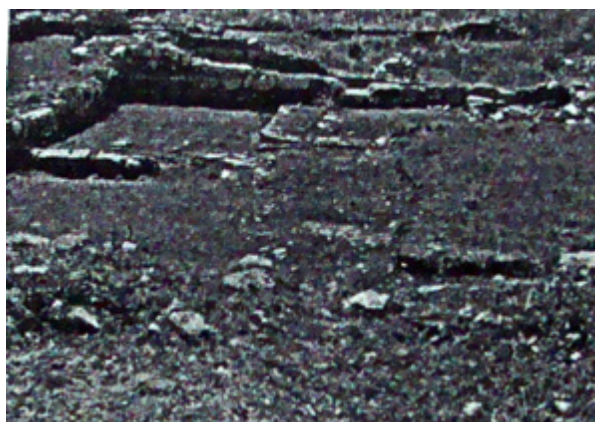
37. VELIKE TERME, PROSTORIJA 8, DISLOCIRANI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

38. VELIKE TERME
PROSTORIJA 9
FOTO: T. KOPRIVICA
(2015)

39. VELIKE TERME
PROSTORIJA 9
PRAG U ZAPADNOM ZIDU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

40. VELIKE TERME, PROSTORIJA 9, STARIJI ZIDOVI ISPOD NIVO SA MOZAIKIMA
FOTO: P. LUTOVAC (1999)

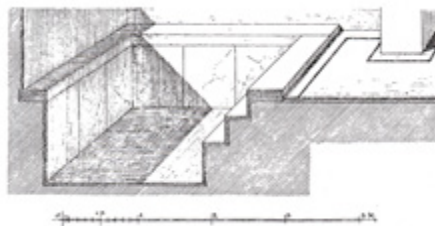
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/33

41. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 10
(PODGLLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

42. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 10 A
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

43. ZIDANA KADA U PROSTORIJI I
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA
U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999,
SL. 56, 105-106.

44. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 20
(POGLED SA ZAPADA)
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

45. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21 (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

46. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21
(POGLED SA ISTOKA),
VRATA PREMA PROSTORIJI 3
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

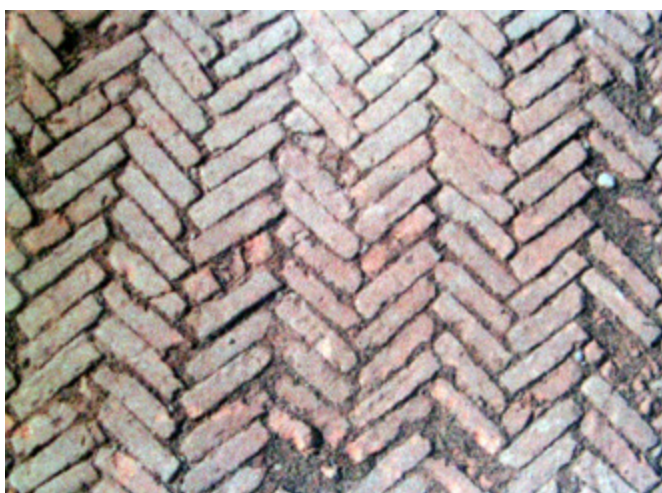
47. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21, ISTOČNI DIO
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE, DUKLJA-
1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. II/26

48. VELIKE TERME, PROSTORIJA 21, MALTERNI POD
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. V/32

49. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 22 I 22 A
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

50. VELIKE TERME, PROSTORIJA 22, POD
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. V/31

51. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 23
SA ZIDANIM KANALOM ZA VODU DUŽ
JUŽNOG ZIDA
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

52. VELIKE TERME (POGLED SA SJEVERA)
PROSTORIJA 26
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

53. VELIKE TERME, PROSTORIJA 26
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. III/10

54. VELIKE TERME, PROSTORIJA 27 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

55. VELIKE TERME, BAZEN
PROSTORIJE 27, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

56. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 28, FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

57. VELIKE TERME, PROSTORIJA 28
(POGLED SA ZAPADA), FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-CO VI/15

58. VELIKE TERME
PROSTORIJA 29 (POGLED SA SJEVERA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

59. VELIKE TERME, PROSTORIJA 29
FOTO: P. LUTOVAC (1999), UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. IV/34

60. VELIKE TERME, PROSTORIJA 30 (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

61. VELIKE TERME, PROSTORIJA 30
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

62. VELIKE TERME, PROSTORIJA 30
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

63. VELIKE TERME, PROSTORIJA 31
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

64. VELIKE TERME, PROSTORIJA 31
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

65. VELIKE TERME, PROSTORIJA 31
KONSTRUKCIJA U ISTOČNOM DIJELU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

66. VELIKE TERME, PROSTORIJA 29
JUGOZAPADNI UGAO
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL.
IV/27

67. VELIKE TERME, PROSTORIJA 32 I KAMENI PRAG (SNIMAK SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

68. VELIKE TERME, PROSTORIJA 32
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

69. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33
(POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

70. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33,
APSIDA NA ISTOKU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

71. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33
APSIDA NA JUŽNOM ZIDU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

72. VELIKE TERME, PROSTORIJA 33
KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

73. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 (POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

74. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 A (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

75. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 A (POGLED SA JUGA)
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU-CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO
DOKUMENTACIJA-COL. III/15

76. VELIKE TERME, PROSTORIJA 34 A (POGLED SA
SJEVERA)
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO
DOKUMENTACIJA-COL. II/6

77. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35 (POGLED SA JUGA), PRAG IZ POSLEDNJE
GRADITELJSKE FAZE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

78. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35
VRATA U ISTOČNOM ZIDU ZAZIDANA U
POSLEDNJOJ GRADITELJSKOJ FAZI
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

79. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35
SAČUVANI MALTER U SJEVEROZAPADNOM UGLU
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

80. VELIKE TERME, PROSTORIJA 35,
JUGOZAPADNI UGAO, POD OD TEGULA
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU,
CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO
DOKUMENTACIJA-COL. III/28

81. VELIKE TERME, PROSTORIJA 36 (ZAPADNI DIO)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

82. VELIKE TERME, PROSTORIJA 36 (ISTOČNI
DIO)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

83. VELIKE TERME, PROSTORIJA 37
(POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

84. VELIKE TERME, PROSTORIJA 38 (POGLED SA ISTOKA), FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

85. VELIKE TERME,
PROSTORIJA 38 (SJEVEROZAPADNI UGAO)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

86. VELIKE TERME, PROSTORIJA 38, OSTACI
MOZAIKA U SJEVEROISTOČNOM UGLU
FOTO: P. LUTOVAC (1999)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE
DUKLJA-1999-FOTO DOKUMENTACIJA-COL. III/17

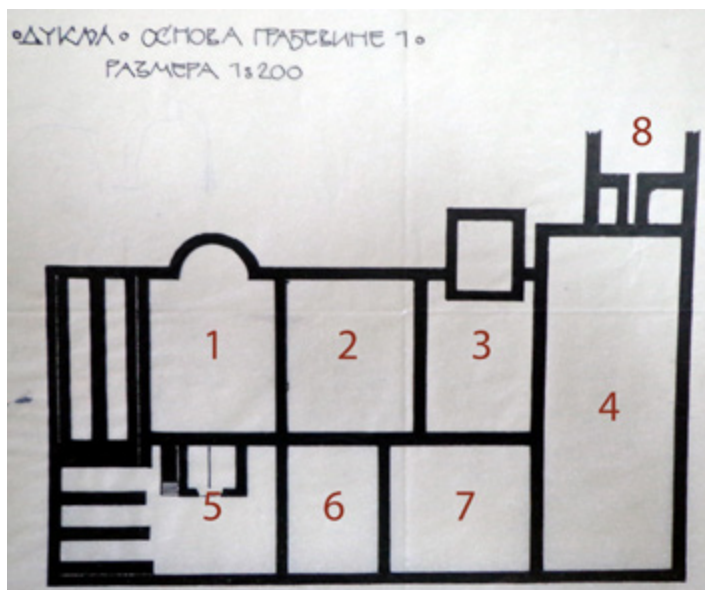

87. VELIKE TERME, PROSTORIJA 40 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

IV-3. 2 MALE TERME

1. MALE TERME, POGLED SA SJEVEROISTOKA
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

2. PLAN MALIH TERMI (1962)
IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA
NA DUKLJI 1962.
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE
BAŠTINE, CETINJE

3. MALE TERME
GOOGLE MAPS (2015)

4. MALE TERME, PROSTORIJA 1 (POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

5. MALE TERME, PROSTORIJA, JUŽNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

6. MALE TERME, PROSTORIJA 1
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

7. MALE TERME, ZIDOVI PARALELNI SA JUŽNIM ZIDOM
PROSTORIJE 1
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

8. MALE TERME, ZID IZMEĐU PROSTORIJE 1 I
PROSTORIJE 2
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

9. MALE TERME, PROSTORIJA 2 (POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

10. MALE TERME, PROSTORIJA 2 (1962)
IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

11. MALE TERME, PROSTORIJA 2
(POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

12. MALE TERME, PROSTORIJA 2 (POGLED
SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

13. MALE TERME, PROSTORIJA 2, OSTACI MOZAIKA
P. MIJOVOĆ, *OZLOGLAŠENO NASLJEĐE*, CETINJE 1971, 42.

14. MALE TERME, PROSTORIJA 3 (POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

15. MALE TERME, PROSTORIJA 3 (1962)
IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962. GODINE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

16. MALE TERME, PROSTORIJA 4 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

17. MALE TERME, PROSTORIJA 4, OSTACI MOZAIKA
P. MIJOVOĆ, *OZLOGLAŠENO NASLJEĐE*, CETINJE 1971, 43.

18. MALE TERME, PROSTORIJA 5 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

19. MALE TERME
PROSTORIJA 5, JUŽNI DIO
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

20. MALE TERME, PROSTORIJA 5, ZAPADNI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

21. MALE TERME, PROSTORIJA 6 (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

22. MALE TERME, PROSTORIJA 6 (1962)
IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962. GODINE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

23. MALE TERME, PROSTORIJA 6
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

24. MALE TERME, PROSTORIJA 6, POLUKRUŽNA APSIDA
(POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

25. MALE TERME, PROSTORIJA 7 (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

26. MALE TERME (1962), PROSTORIJE 7, 6 I 5 (PODLED SA SJEVERA)
IZVJEŠTAJ SA ARHEOLOŠKIH RADOVA NA DUKLJI 1962.
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

27. MALE TERME, PROSTORIJA 8 I PROSTORIJA 4
(POGLED SA SJEVEROZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

28. MALE TERME, PROSTORIJA 8, KAMENI PRAG
(POGLED SA SJEVEROZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

29. MALE TERME, PROSTORIJA 8 I PROSTORIJA 3
(POGLED SA SJEVEROZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

30. MALE TERME, *CLOACA MAXIMA*
(POGLED SA SJEVEROZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

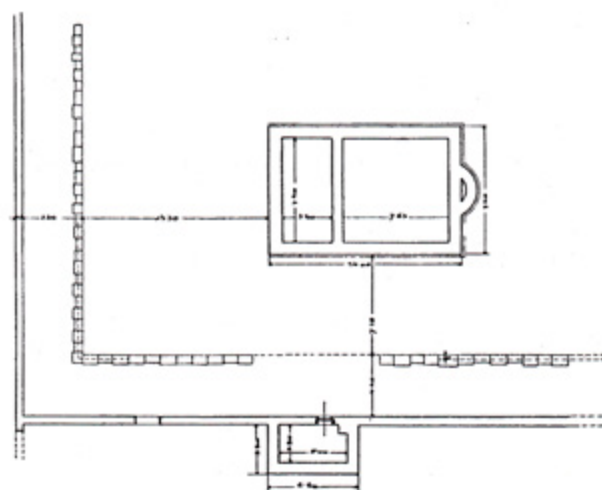
IV-3. 3. PRVI HRAM

1. PRVI HRAM, POGLED SA SJEVERA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. DOKLEJA, PRVI HRAM
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

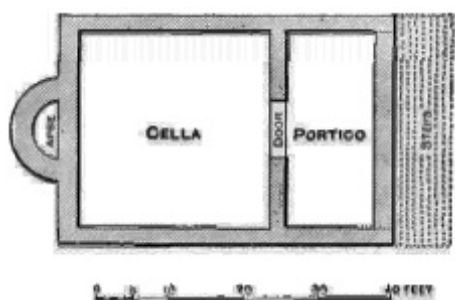

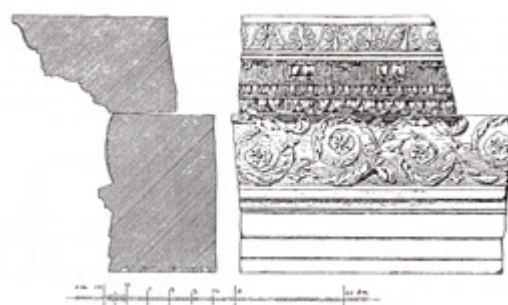
7. PRVI HRAM, PRONAOS
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

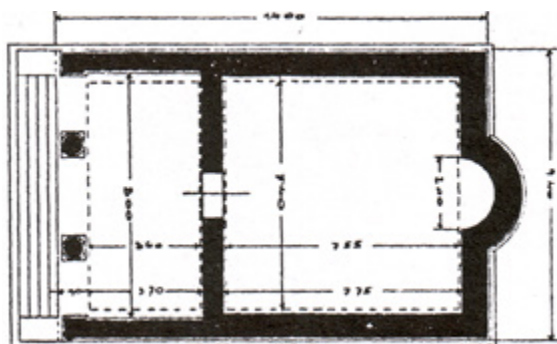
8. PRVI HRAM, CELA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

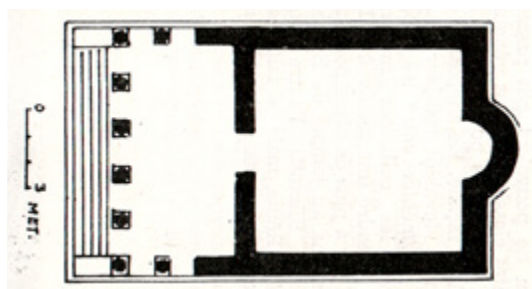
9. PLAN PRVOG HRAMA,
J. A. R. MUNRO *ET ALI*, *ON THE ROMAN TOWN
DOCLEA IN MONTENEGRO*, 1896, 22.

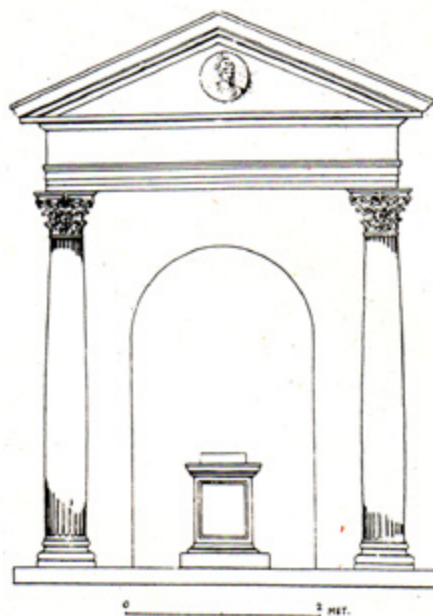
12. GLAVNI SIMS PRVOG HRAMA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999, 71-72,
SL. 32.

10. PLAN PRVOG HRAMA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999, 67-68, SL. 29.

11. PREDLOG PLAN PRVOG HRAMA,
Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG
HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*,
STARINE CRNE GORE, I (1963), 144.

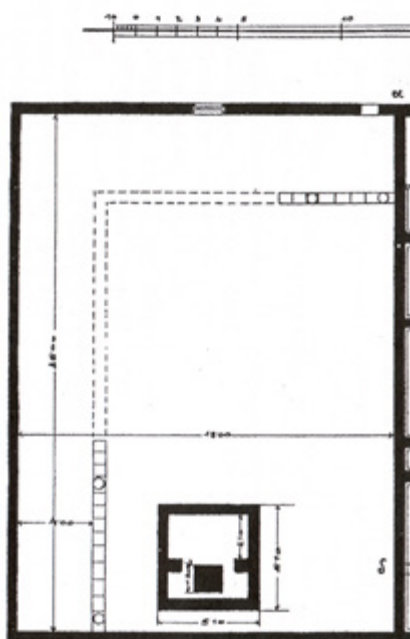

13. STIKOTIJEVA "DEA ROMA", ORJENTACIONA
MOGUĆNOST RJEŠENJA OBJEKTA,
Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVO-
BITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U
DUKLJI*,
STARINE CRNE GORE, I (1963), 145.

IV-3. 4. DRUGI HRAM

1. DOKLEJA, DRUGI HRAM (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. DOKLEJA, PLAN DRUGOG HRAMA
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ
GORI*, PODGORICA 1999, 77-78, SL. 37.

3. DRUGI HRAM I STAMBENA ZGRADA
GOOGLE MAPS (2015)

4. DOKLEJA, DRUGI HRAM (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

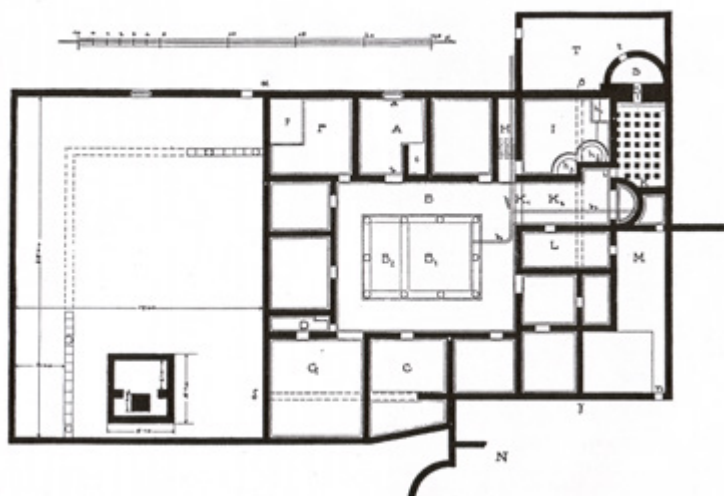

5. DOKLEJA, DRUGI HRAM,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 75-76, SL. 35.

IV-3. 5. STAMBENA ZGRADA

1. STAMBENA ZGRADA (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. PLAN DRUGOG HRAMA I STAMBENE ZGRADE
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 77-78, SL. 37.

3. STAMBENA ZGRADA I DRUGI HRAM (POGLED SA SJEVEROZAPADA)
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 81-82, SL. 39.

4. STAMBENA ZGRADA (POGLED SA SJEVEROISTOKA)
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 78-80, SL. 38.

5. STAMBENA ZGRADA, KAMENI PRAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

6. STAMBENA ZGRADA (POGLED SA JUGOISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

7. STAMBENA ZGRADA, POGLED SA ISTOKA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

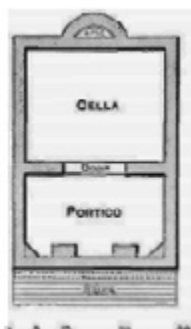
IV-3. 6 DIJANIN HRAM

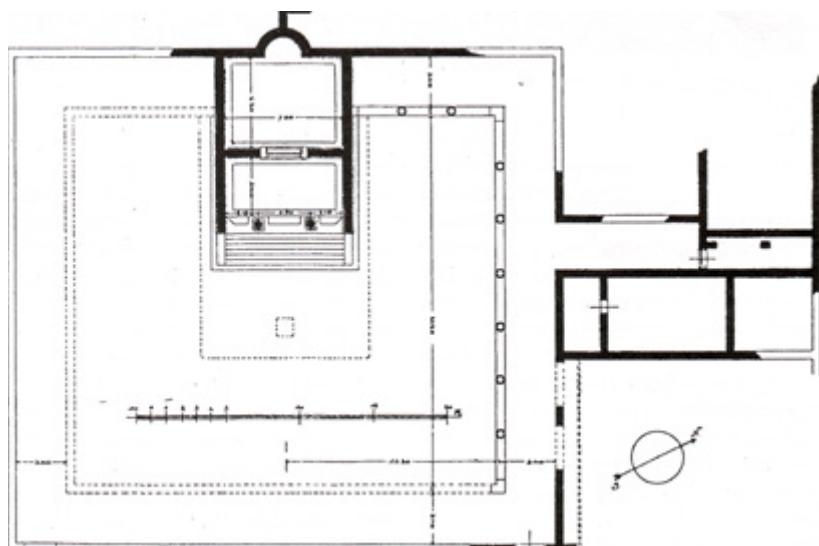
1. DIJANIN HRAM (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. DIJANIN HRAM, POGLED SA ISTOKA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 85-86, SL. 42.

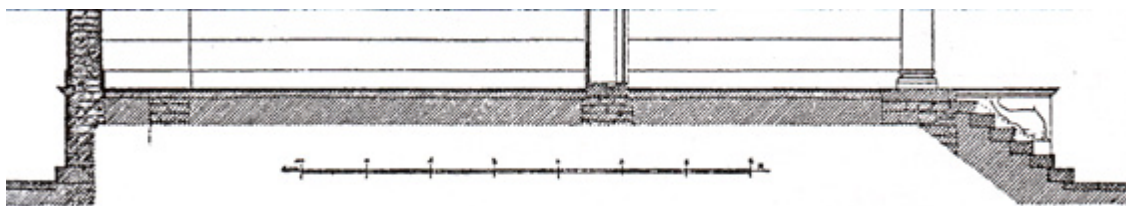
3. PLAN DIJANINOG HRAMA,
J. A. R. MUNRO *ET ALI*, *ON THE RO-
MAN TOWN DOCLEA IN
MONTENEGRO*, 1896, 22.

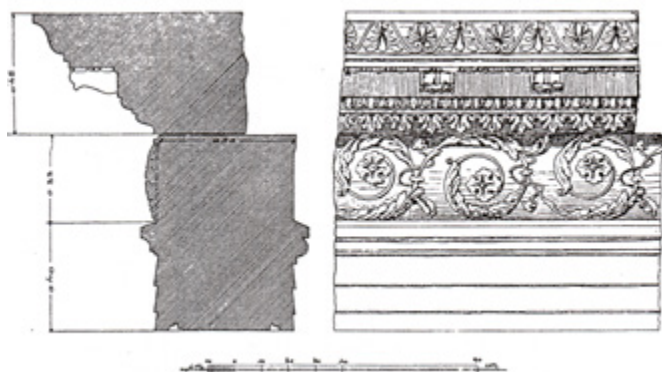
4. PLAN DIJANINOG HRAM, POGLED SA ISTOKA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA
1999, 87-88, SL. 43.

5. DIJANIN HRAM,
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

6. UZDUŽNI PRESJEK DIJANINOG HRAMA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 89-90, SL. 45.

7. DIJANIN HRAM,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD
DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA
1999, 93-94,
SL. 47.

8. DIJANIN HRAM, MERMERNA OPLATA
UNUTRAŠNJEG ZIDA APSIDE,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999, 96, SL. 49.

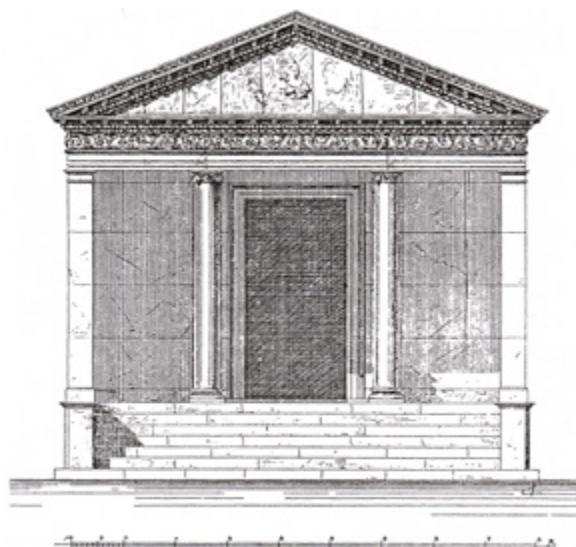
9. DIJANIN HRAM, MERMERNA OPLATA UNUTRAŠNJIH
ZIDOVA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999, 95-96,
SL. 50.

10. DIJANIN HRAM, FRAGMENTI
ARHITEKTONSKIH ELEMENATA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

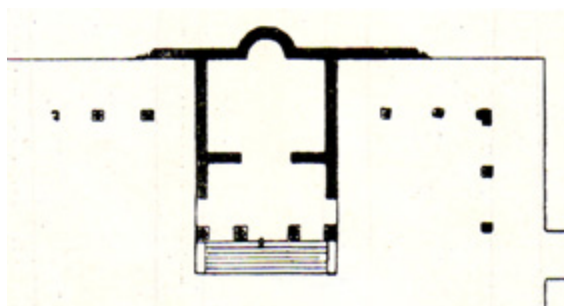
11. DIJANIN HRAM, FRAGMENTI
ARHITEKTONSKIH ELEMENATA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

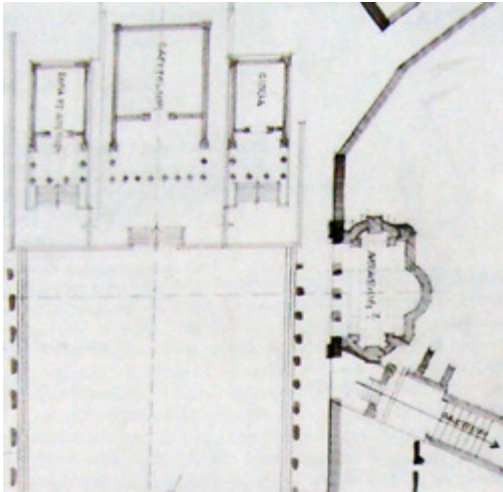
12. REKONSTRUKCIJA FASADE DIJANINOG HRAMA,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*, PODGORICA 1999, 97-98, SL. 51.

13. PREDLOG RJEŠENJA FASADE DIJANINOG HRAMA,
Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*,
STARINE CRNE GORE I (1963), 143.

14. PREDLOG RJEŠENJA PLANA DIJANINOG HRAMA,
Đ. BASLER, *PROBLEM REKONSTRUKCIJE PRVOBITNOG HRAMA IZGLEDA ANTIČKIH HRAMOVA U DUKLJI*,
STARINE CRNE GORE I (1963), 143.

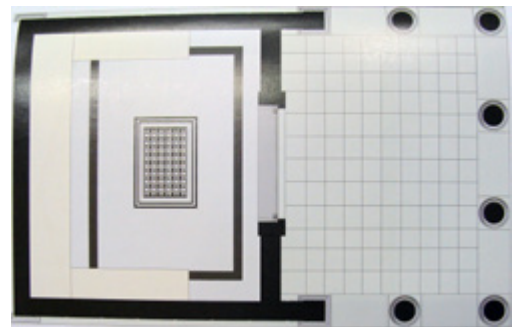
15. HRAMOV NA FORUMU U PULI
K. DŽIN, *ROMAN FORUM TEMPLES IN PULA-RELIGIOUS AND PUBLIC USE*, ARTIUM MEDIEVALIUM 18/2 (2012) FIG. 2.

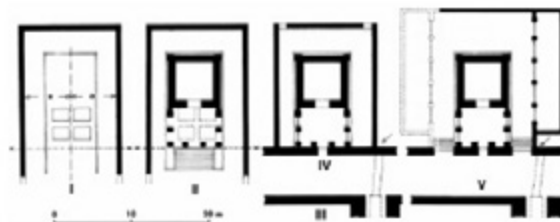
16. AVGUSTOV HRAM U PULI
K. DŽIN, *ROMAN FORUM TEMPLES IN PULA-RELIGIOUS AND PUBLIC USE*, ARTIUM MEDIEVALIUM 18/2 (2012), FIG. 3.

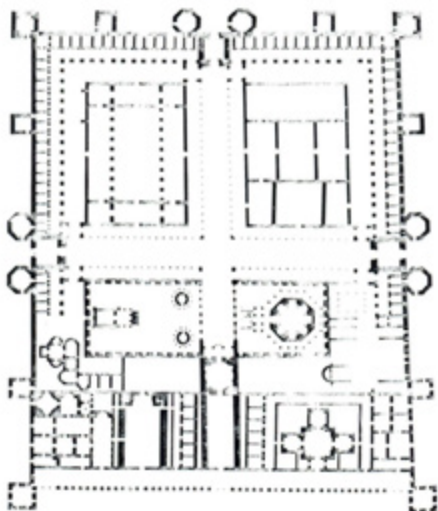
17. AUGUSTEUM U NARONI,
M. ČORIĆ, Đ. PENĐER, *TEMPLE-TEMPLUM*, IN: *THE RISE AND FALL OF AN IMPERIAL SHRINE. ROMAN SCULPTURE FROM THE AUGUSTEUM AT NARONA*, ED. E. MARIN, SPLIT 2004.

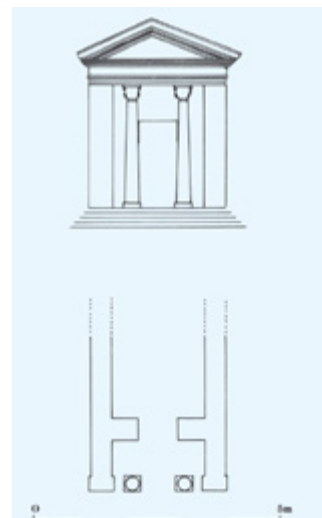
18. AUGUSTEUM U NARONI, PLAN, M. ČORIĆ, Đ. PENĐER, *TEMPLE-TEMPLUM*, IN: *THE RISE AND FALL OF AN IMPERIAL SHRINE. ROMAN SCULPTURE FROM THE AUGUSTEUM AT NARONA*, ED. E. MARIN, SPLIT 2004.

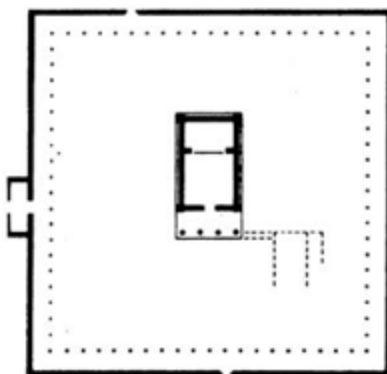
19. FAZE IZGRADNJE HRAMA UZ TEATAR U SALONI
J. JELIČIĆ-RADONIĆ, A. SEDLAR, *TOPOGRAFIJA ANTIČKE SALONE (I)-SALONITANSKA URBS VETUS*, TUSCULUM 2 (2009), SL. 19.

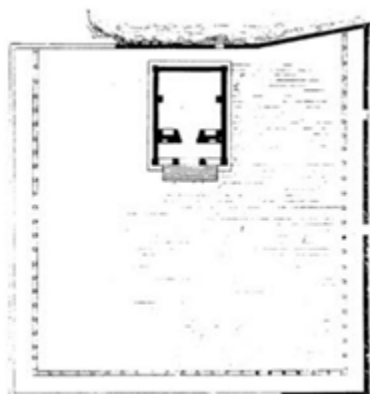
20. T. MARASOVIĆ, *O HRAMOVIMA DIOKLECIJANOVE PALAČE*, PRILOZI POVIJESTI UMJETNOSTI U DALMACIJI 35 (1998), 91.

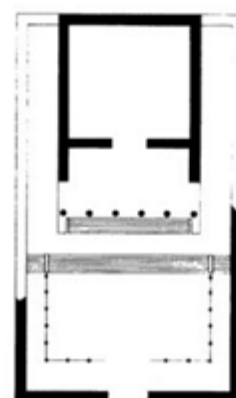
21. PRETPOSTAVLJENI IZGLED HRAMA U ASERIJ I. KURILIĆ, *PROMIŠLJANJA O MUNIFICIJENCIJI FLAMENA BOŽANSKOG KLAUDIJA U ASERIJ* [SOME THOUGHTS ON THE EUERGETISM MADE BY FLAMEN OF DIVUS CLAUDIUS IN ASSERIA], *ASSERIA* 6 (2008), SL. 6.

22. TEMENOS U SHAIKH BARAKAT
W. BALL, *ROME IN THE EAST. THE TRANSFORMATION OF AN EMPIRE*, LONDON-NEW YORK 2002, FIG. 88 E.

23. TEMENOS U MUSHANNA
W. BALL, *ROME IN THE EAST. THE TRANSFORMATION OF AN EMPIRE*, LONDON-NEW YORK 2002, 319, FIG. 89 D.

24. TEMENOS U QAL AT FAQURA
W. BALL, *ROME IN THE EAST. THE TRANSFORMATION OF AN EMPIRE*, LONDON-NEW YORK 2002, 319, FIG. 89 F.

IV-3. 7 OSTALE GRAĐEVINE

1. OSTACI ZIDA U JUŽNOM DIJELU GRADA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. OSTACI ZIDA U JUGOISTOČNOM DIJELU GRADA
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

3. PRAVLJENJE PUTA U JUŽNOM DIJELU GRADA
(1960)
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

4. OBJEKAT U JUŽNOM DIJELU GRADA OTKRIVEN
(1962)
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE,
BROJ 1887.

5. MOZAIČKA DEKORACIJA U OBJEKTU U JUŽNOM DIJELU GRADA (1964)
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, CETINJE

6. JUŽNI DIO GRADA, KANAL ZA VODOVOD (1994),
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE
GORE

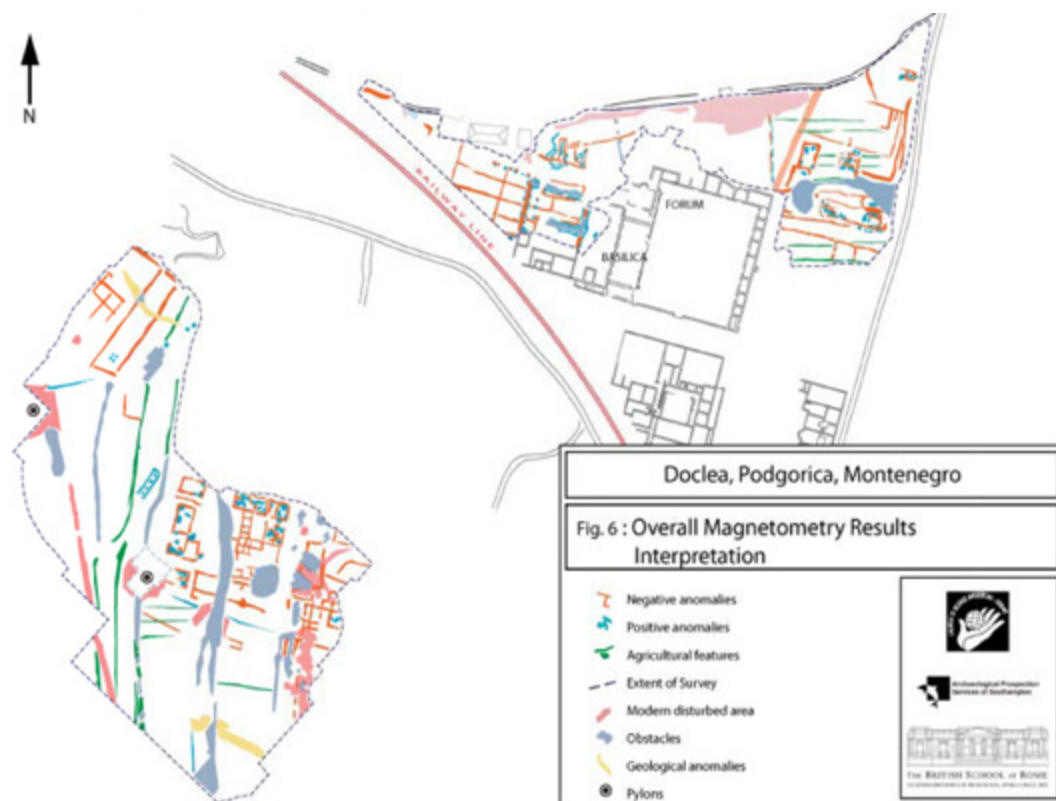
7. JUŽNI DIO GRADA, KANAL ZA VODOVOD, OSTACI
GRAĐEVINE (1994),
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE
GORE

8. DOKLEJA, JUŽNI DIO GRADA, OSTACI GRAĐEVINE
(1994)
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE
GORE

9. DOKLEJA, JUŽNI DIO GRADA, LJUDSKE KOSTI
PRONAĐENE TOKOM IZGRADNJE KANALA ZA
VODOVOD (1994)
FOTO: NEPOZNATI AUTOR
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE CRNE
GORE

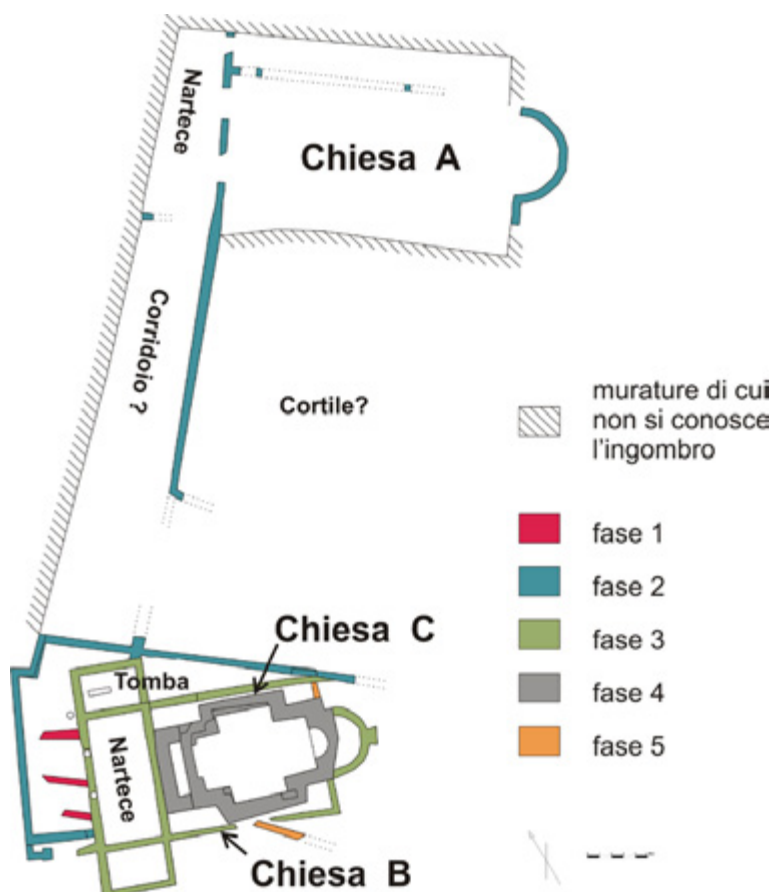

10. REZULTATI MAGNETOMETRIJE IZ 2007. GODINE
 L. PETT, DOCLEA, PODGORICA, MONTENEGRO, GEOPHYSICAL SURVEY REPORT, OCTOBER 2007, *IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA*, PODGORICA 2010, 23.

IV-4. ISTOČNI DIO GRADA

1. CRKVE U ISTOČNOM DIJELU GRADA
GOOGLE MAPS (2015)

2. PLANIMETRIJA CRKAVA U ISTOČNOM DIJELU GRADA,

S. GELICHI, C. NEGRELLI, S. LEARDI, L. SABBIONESI, R. BELCARI, *DOCLEA ALLA FINE DELL'ANTICHITÀ. STUDI E RICERCHE PER LA STORIA DI UNA CITTÀ ABBANDONATA DELLA PREVALITANIA [DUKLJA NA KRAJU ANTIČKOG DOBA. STUDIJE I ISTRAŽIVANJA ISTORIJE JEDNOG NAPUŠTENOG GRADA PREVALITANIJE]*, IN: ZBORNIK RADOVA NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III], PODGORICA 2012, 15 (FIG. 13).

IV-4. 1 BAZILIKA A

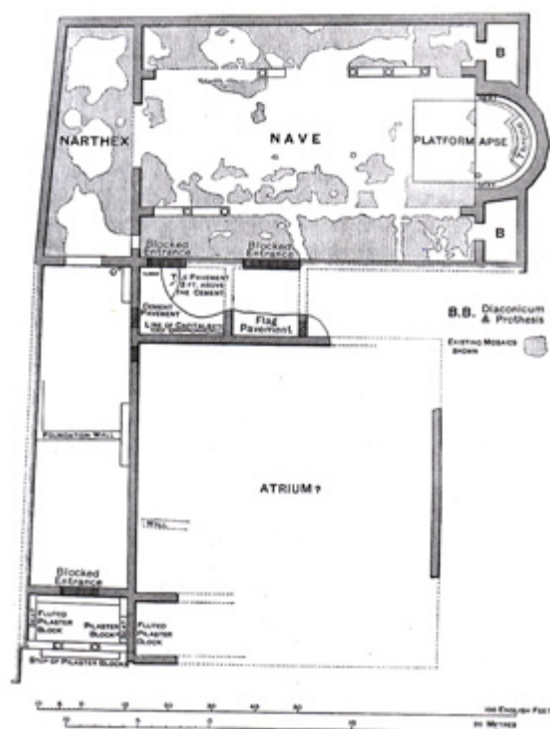
1. BAZILIKA A (POGLED SA ZAPADA)
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

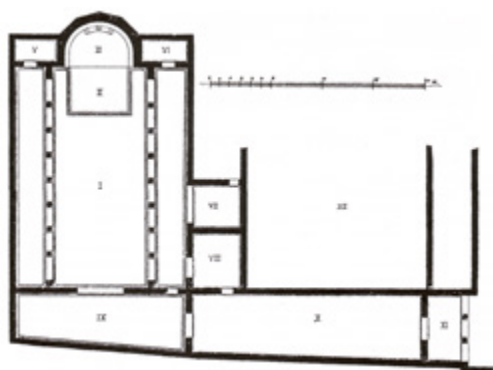
2. BAZILIKA A

FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)

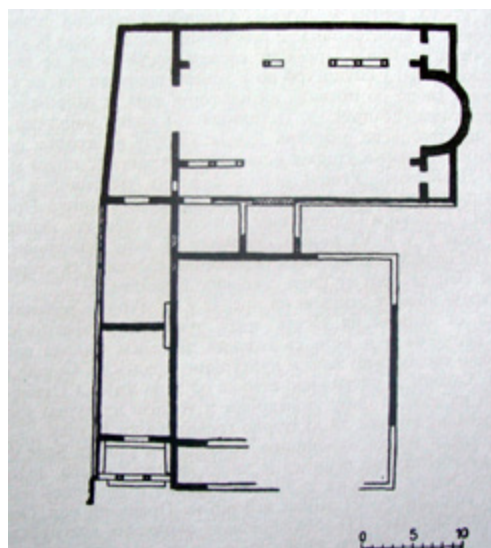
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 9.

3. OSNOVA BAZILIKE A,
J. A. R. MUNRO, C. W. F. ANDERSON, J. G. MILNE, F.
HAVERFIELD, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN
MONTENEGRO*, ARCHAEOLOGIJA LV (1896), 24.

4. OSNOVA BAZILIKE A,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999,
SL. 76, 139-140.

5. OSNOVA BAZILIKE A, *ISTORIJA CRNE GORE, I*,
TITOGRAĐ 1967, 268, SK. 19.

6. KORIDOR PREMA BAZILICI A
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

7. PROPILEJI (1893)
FOTO: J. A. R. MUNRO

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 14.

8. ULAZ U NARTEKS
BAZILIKE A
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

9. OSTACI NARTEKSA BAZILIKE
A (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

10. OSTACI NARTEKSA BAZILIKE A (POGLED SA JUGA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

11. BAZILIKA A
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND
ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

12. BAZILIKA A

FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 3

13. BAZILIKA A, ZAPADNI ZID
(POGLED SA SJEVERA)
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

14. BAZILIKA A
OSTACI ZIDA JUŽNOG BOČNOG BRODA
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

15. BAZILIKA A
OSTACI ZIDA SJEVERNOG BOČNOG BRODA
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

16. BAZILIKA A
PASTOFORIJA JUŽNOG BRODA (POGLED SA JUGA)
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

17. BAZILIKA A, ISTOČNI DIO
FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY
UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

18. BAZILIKA A
PASTOFORIJA SJEVERNOG BRODA
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

19. BAZILIKA A, PASTOFORIJA SJEVERNOG BRODA,
FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY
UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

20. BAZILIKA A, ISTOČNI DIO (POGLED SA ZAPADA)
FOTO T. KOPRIVICA (2015)

21. BAZILIKA A, ISTOČNI DIO
FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

22. BAZILIKA A, OLTARSKI PROSTOR (1893)

FOTO. J. A. R. MUNRO

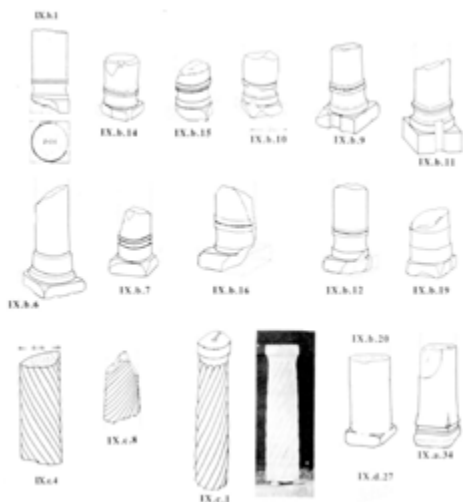
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013),

23. KAPITELI U HRIŠĆANSKOJ BAZILICI

FOTO W. C. F. ANDERSON (1893)

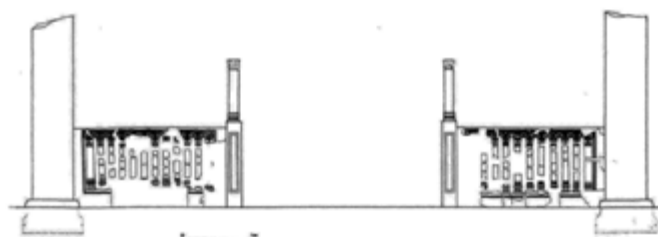
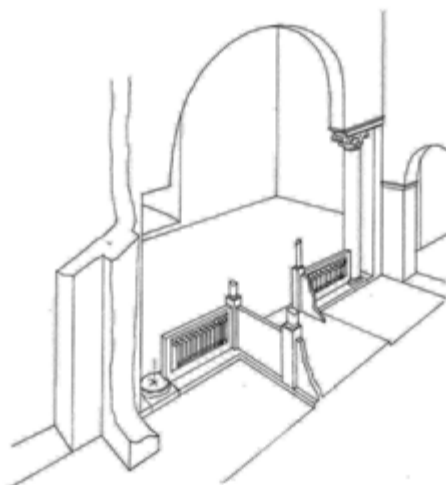
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 6, FIG. 7.

24. FRAGMENTI STUBOVA IZ SALONE
SALONA I, CATALOGUE DE LA SCULPTURE ARCHITECTURALE PALÉOCHRÉTIENNE DE SALONE, EDS. N. DUVAL, E. MARIN, C. METZGER,
 ROME-SPLIT 1994, PL. LXX.

25. OLTARSKA PREGRADA IZ MANASTRINA
 FOTO: T. KOPRIVICA (2015)
 ARHEOLOŠKI MUZEJ, SPLIT

26. REKONSTRUKCIJA OLTARSKE PREGRADE U MANASTRINAMA
 REKONSTRUKCIJA B. PENĐER
SALONA I, CATALOGUE DE LA SCULPTURE ARCHITECTURALE PALÉOCHRÉTIENNE DE SALONE, EDS. N. DUVAL, E. MARIN, C. METZGER, ROME-SPLIT 1994, PL. LXXII.

27. BAZILIKA A (1893)

FOTO. J. A. R. MUNRO

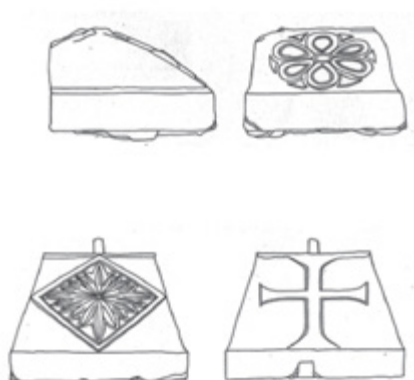
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 8, FIG. 12.

28. BAZILIKA A , JUŽNI ZID(1893)

FOTO. J. A. R. MUNRO

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 7, FIG. 10.

29. В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА, ПОДГОРИЦА ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА, ЗОГРАФ 33 (2009), 3 (СЛ. 4).

30. BAZILIKA A, POD SA MOZAIKOM
FOTO W. C. F. ANDERSON, 1893.

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013).

31. BAZILIKA A, POD SA MOZAIKOM
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)

ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

32. FRAGMENTI MOZAIKA IZ U BAZILIKE A (2012)
S. GELICHI, C. NEGRELLI, S. LEARDI, L. SABBIONESI, R. BELCARI, *DOCLEA ALLA FINE DELL'ANTICHITÀ. STUDI E RICERCHE PER LA STORIA DI UNA CITTÀ ABBANDONATA DELLA PREVALITANIA [DUKLJA NA KRAJU ANTIČKOG DOBA. STUDIJE I ISTRAŽIVANJA ISTORIJE JEDNOG NAPUŠTENOG GRADA PREVALITANIJE]*, IN: *ZBORNİK RADOVA NOVA ANTIČKA DUKLJA III [NEW ANTIQUE DOCLEA III]*, PODGORICA 2012, 40 (T II, 2. 8 A I B)

33. SALONA, MARUSINAC, PODNI MOZAIK,
V VIJEK
M. BUZOV, *ANTIČKI I RANOHRISĆANSKI MOZAIICI S NATPISOM U HRVATSKOJ*, ZAGREB 2014, SL. 8

34. PRETPOSTAVLJENI ATRIJUM IZMEĐU BAZILIKE A I BAZILIKE B
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

35. PRETPOSTAVLJENI ATRIJUM IZMEĐU BAZILIKE A I BAZILIKE B
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

36. BAZILIKA A, JUŽNI ZID(1893)

FOTO. J. A. R. MUNRO

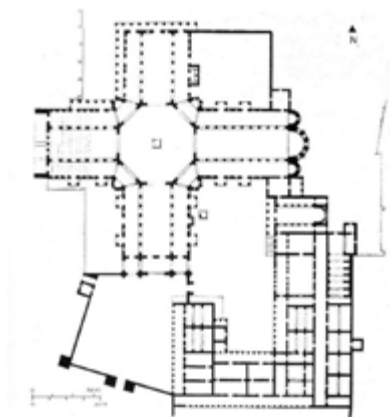
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 7, FIG. 10.

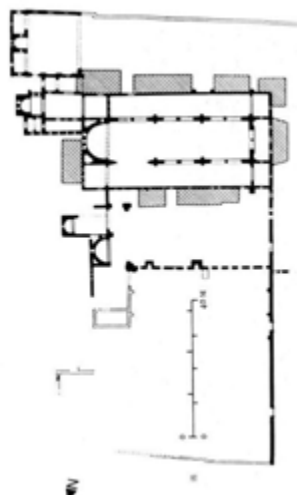
37. BAZILIKA A, ZAPADNI ZID

FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)

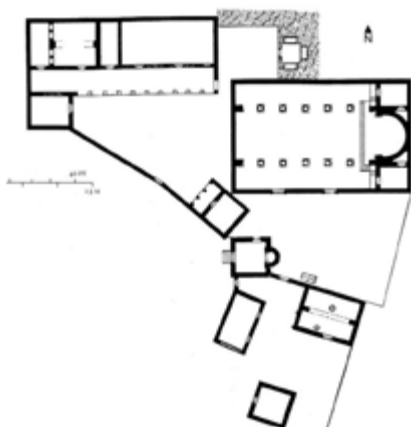
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 3

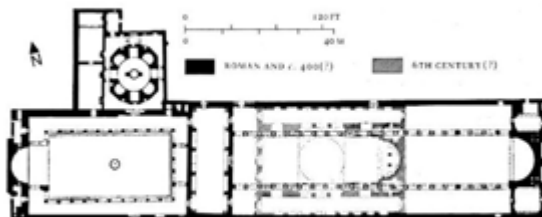
38. KALAT SIMAN, KOMPLEKS SVETILIŠTA SV. SIMEONA STOLPNIKA SA MANJOM BAZILIKOM NA ISTOČNOJ STRANI
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, SL. 64 A.

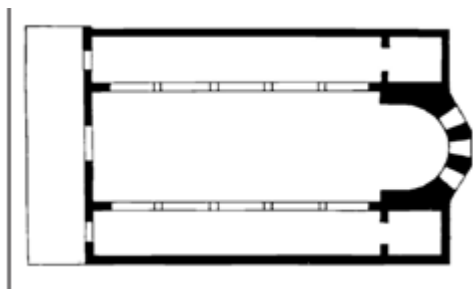
39. RESAFA, BAZILIKA A
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, SL. 64 B.

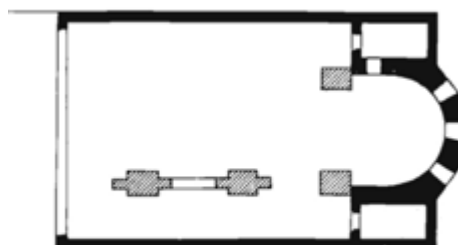
40. DAR KITA, CRKVA SV. PAVLA I MOJSIJA,
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, SL. 64 C.

41. EFES, KOMPLEKS BOGORODIČINE CRKVE,
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 64 D.

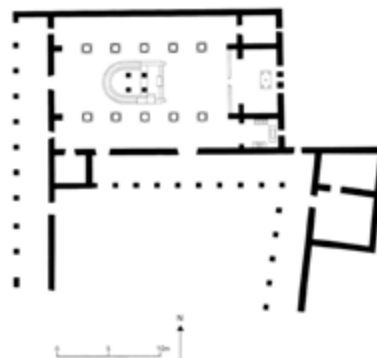
42. BODRUM, JUŽNACRKVA,
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 64 E.

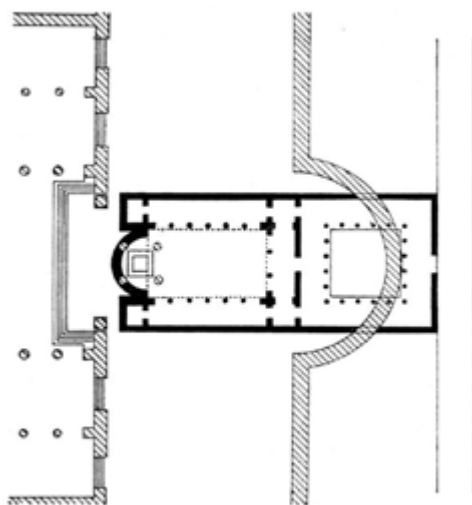
43. BODRUM, SJEVERNA CRKVA,
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 64 F.

44. SIRIJA, BABISKA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCije, PODGORICA 2014, 65 B.*

45. SIRIJA, BEHJO (BEHYO)
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCije, PODGORICA 2014, 65 A.*

46. RIM, OSNOVA PRVE CRKVE SVETOG PAVLA IZVAN ZIDINA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCije, PODGORICA 2014, 66.*

IV-4. 2 BAZILIKA B

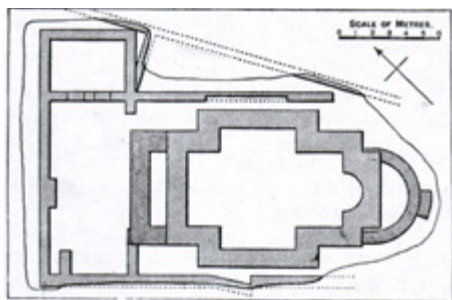

1. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

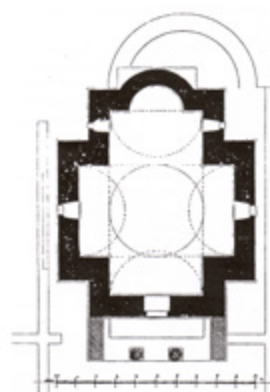

2. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)

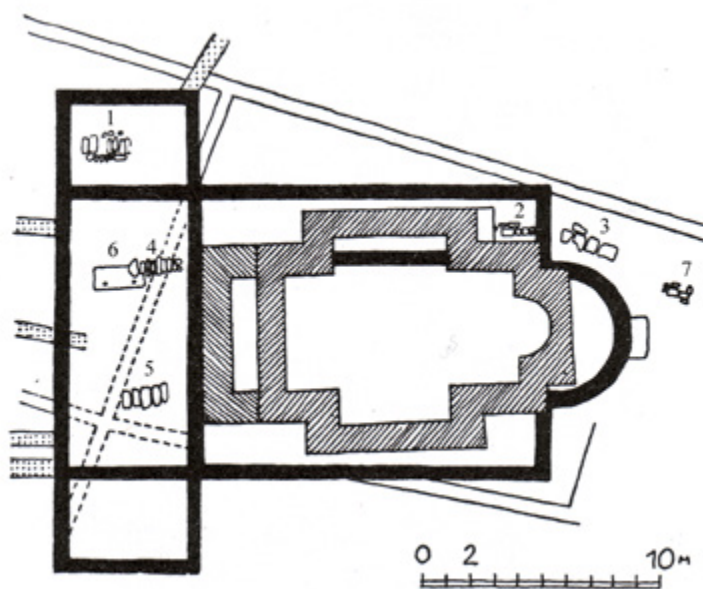
T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 18.

3. PLAN BAZILIKE B I KRSTOOBRAZNE CRKVE
J. A. R. MUNRO, C. W. F. ANDERSON, J. G. MILNE, F.
HAVERFIELD, *ON THE ROMAN TOWN DOCLEA IN*
MONTENEGRO, *ARCHAEOLOGIJA* LV (1896), 28.

4. PLAN KRSTOOBRAZNE CRKVE I OSTACI
BAZILIKE B,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U*
CRNOJ GORI,
PODGORICA 1999, 141, SL. 77.

5. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA
ISTORIJA CRNE GORE, I, TITOGRAD 1967, 269, SK. 20.

6. OSTACI ZIDOVA STARIJE GRAĐEVINE ISPOD BAZILIKE B I KRSTOOBRAZNE CRKVE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

7. BAZILIKA B
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

8. BAZILIKA B
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

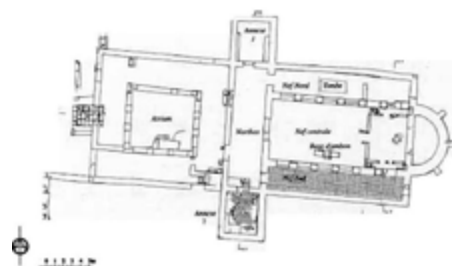
9. BAZILIKA B I KRSTOOBRAZNA CRKVA (POGLED SA SJEVERA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

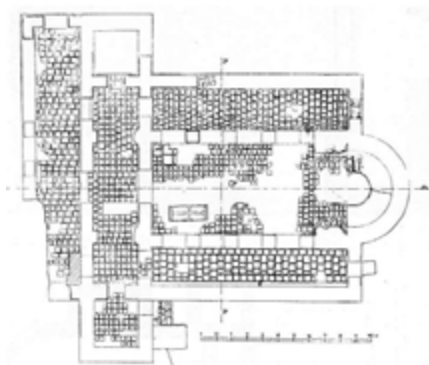
10. BAZILIKA B, APSIDA
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

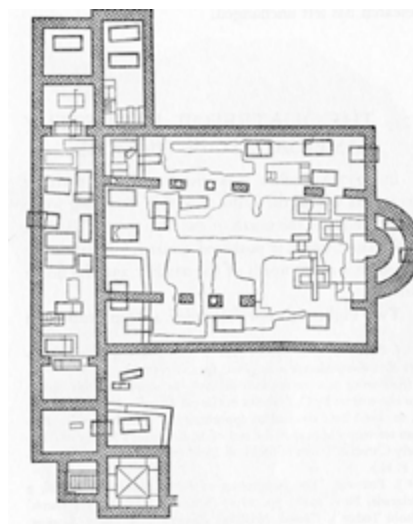
11. BILIS, OSNOVE BAZILIKA C I D
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 75 A.

12. BILIS, OSNOVE BAZILIKA C I D
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 75 B

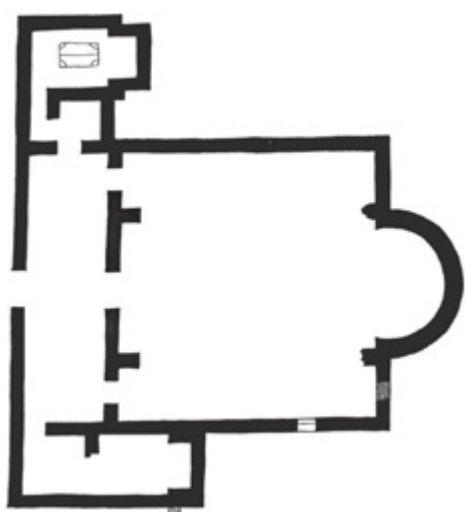
13. CARIČIN GRAD, OSNOVA BAZILIKE F
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 76 A.

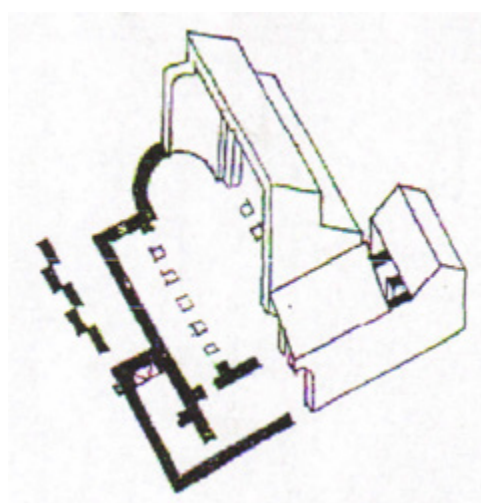
14. STOBI, OSNOVA BAZILIKE NA ZAPADNOJ
NEKROPOLI I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE
KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE
PROVINCIJE*, PODGORICA 2014, 76 B.

15. BAZILIKA U DOLJANIMA
FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

16. В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА,
ПОДГОРИЦА
ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА,
ЗОГРАФ 33 (2009), 2, SL. 1

17. REKONSTRUKCIJA BAZILIKE U DOLJANIMA
Б. БОРОЗАН, РЕЗИДЕНЦИЈАЛНЕ
ЦРКВЕ ДУКЉАНСКЕ ЕПИСКОПИЈЕ-АРХИЕПИСКОПИЈЕ, IN:
СТО ДВАДЕСЕТ ГОДИНА ОД ОСЛОБОЂЕЊА ПОДГОРИЦЕ,
ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА ПОДГОРИЦА 2-3.
ДЕЦЕМБАР 1999, ПОДГОРИЦА 2000, SL. 3

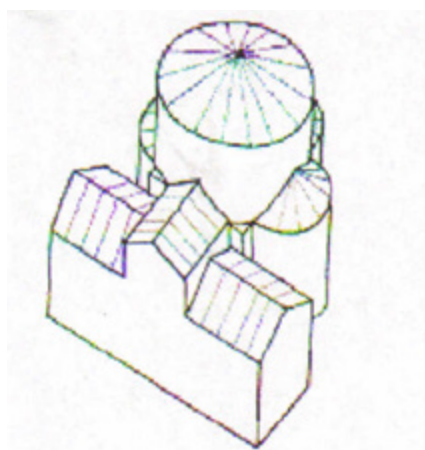
18. BAZILIKA U DOLJANIMA, SARKOFAG
FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

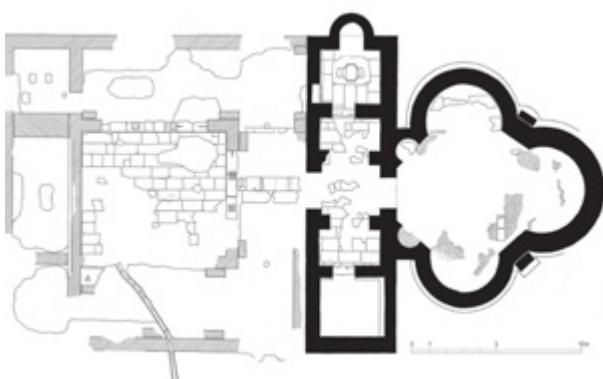
19. TRIKONHOS U DOLJANIMA, FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

20. TRIKONHOS U DOLJANIMA,
FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

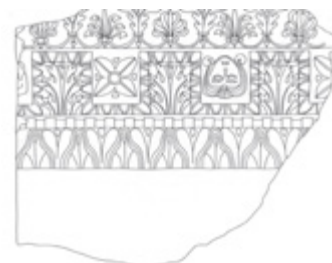
21. REKONSTRUKCIJA TRIKONHOSA U
DOLJANIMA,
Б. БОРОЗАН, РЕЗИДЕНЦИЈАЛНЕ
ЦРКВЕ ДУКЉАНСКЕ ЕПИСКОПИЈЕ-
АРХИЕПИСКОПИЈЕ, *ИН: СТО ДВАДЕСЕТ
ГОДИНА ОД ОСЛОБОЂЕЊА ПОДГОРИЦЕ,*
ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ПОДГОРИЦА 2-3. ДЕЦЕМБАР 1999,
ПОДГОРИЦА 2000, SL. 1.

22. В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА,
ПОДГОРИЦА ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ
ГРАЂЕВИНА, ЗОГРАФ 33 (2009), 2, SL. 2.

23. TRIKONHOS U DOLJ-
ANIMA, KRSTIONICA
FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

24. FRAGMENT KORNIŠA PRONAĐEN U
DOLJANIMA
В. КОРАЋ, ДОЉАНИ-ЗЛАТИЦА, ПОДГОРИЦА
ОСТАЦИ РАНОХРИШЋАНСКИХ ГРАЂЕВИНА,
ЗОГРАФ 33 (2009), 7, SL. 9.
147

IV-4. 3 KRSTOOBRAZNA CRKVA

1. KRSTOOBRAZNA CRKVA (POGLED SA ZAPADA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

2. KRSTOOBRAZNA CRKVA ZA VRIJEME ISKOPAVANJA 1893. GODINE
FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)
ASHMOLEAN MUSEUM OF ART AND ARCHEOLOGY UNIVERSITY OF OXFORD
ARCHIVE- J. A. R. MUNRO-DOCLEA

3. KRSTOOBRAZNA CRKVA, APSIDA KRSTOOBRAZNE CRKVE
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

4. KRSTOOBRAZNA CRKVA
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

5. KRSTOOBRAZNA CRKVA

FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 9. FIG. 15.

6. KRSTOOBRAZNA CRKVA

FOTO: J. A. R. MUNRO (1893)

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), 9. FIG. 16.

7. KRSTOOBRAZNA CRKVA,
SPOLIJA U ZIDU SA UNUTRAŠNJE STRANE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

8. KRSTOOBRAZNA CRKVA (2015)
FOTO: T. KOPRIVICA

9. KRSTOOBRAZNA CRKVA,
NATPIS UZIDAN U UNUTRAŠNJI ZID
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

10. KRSTOOBRAZNA CRKVA,
KAPITEL UZIDAN U ZID SA UNUTRAŠNJE
STRANE (2015)
FOTO: T. KOPRIVICA

11. FRAGMENTI OPEKE U OKOLINI BAZILIKE B I
KRSTOOBRAZNE CRKVE
FOTO: T. KOPRIVICA (2015)

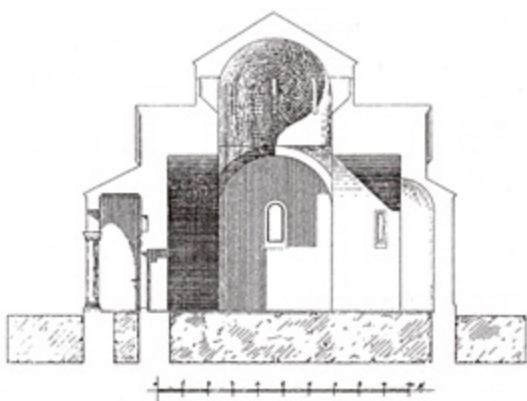

12. KRSTOOBRAZNA CRKVA
FOTO. J. A. R. MUNRO (1893)

T. KOPRIVICA, *DIARY ENTRIES AND PHOTOGRAPHIC DOCUMENTATION OF J. A. R. MUNRO RELATED TO THE ARCHAEOLOGICAL EXPLORATION OF DOCLEA (MONTENEGRO) IN 1893*, ZOGRAF 37 (2013), FIG. 18.

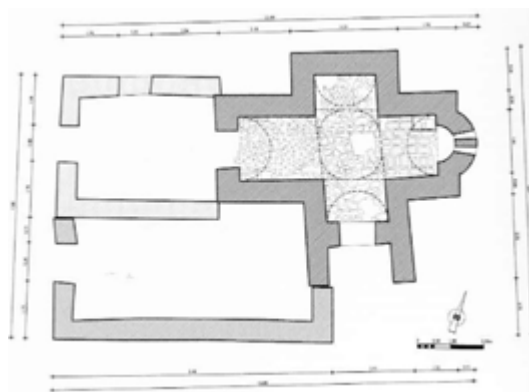
13. FRAGMENTI ARHITEKTONSKE PLASTIKE ISPRED KRSTOOBRAZNE CRKVE,
ДМ. ГОЛИЦЫН (МУРАВЛИН), *У СИНЯ МОРЯ. ПУТЕВЫЕ ОЧЕРКИ ЧЕРНОГОРИИ И ДАЛМАТИНСКАГО ПОБЕРЕЖЬЯ*. С. ПЕТЕРБУРГЪ. 1898.

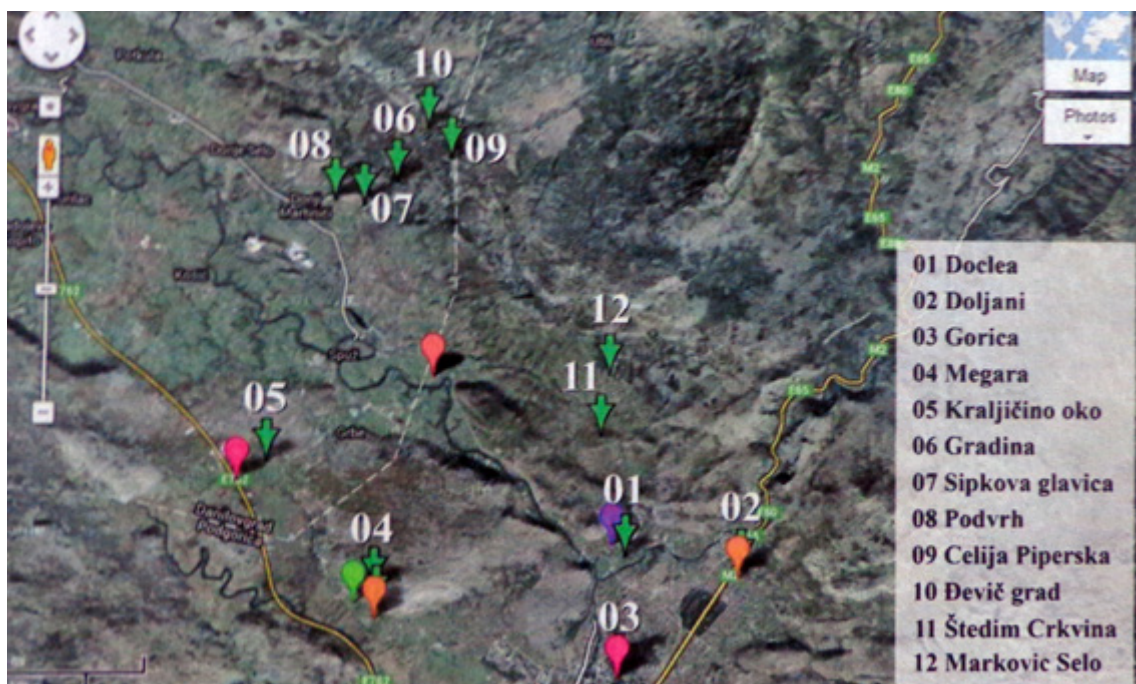
14. PRESJEK KRSTOOBRAZNE CRKVE,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999, 143-144.
SL. 82.

15. REKONSTRUKCIJA KRSTOOBRAZNE CRKVE,
P. STICOTTI, *RIMSKI GRAD DOCLEA U CRNOJ GORI*,
PODGORICA 1999, 145-146,
SL. 84.

16. ETOLIJA, AGRINIU, CRKVA SV. TROJICE, OSNOVA
I. STEVOVIĆ, *PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG PROSTORA KASNOANTIČKE*
PROVINCije, PODGORICA 2014, 92 A.

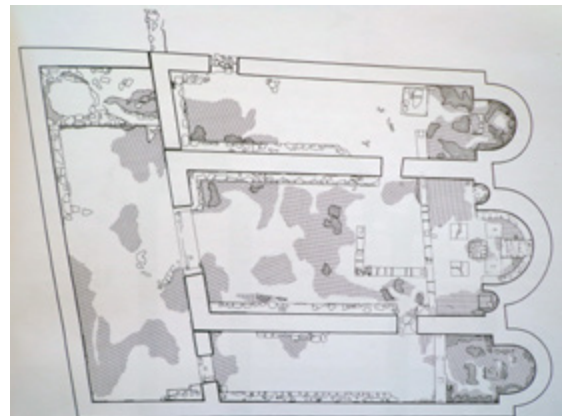
17. MAPA LOKALITETA U OKOLINI DOKLEJE
M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, 2014.

18. MAPA LOKALITETA U OPŠTINI TUŽI
M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, 2014.

19. В КОРАЋ, МАРТИНИЋИ. ОСТАЦИ
СРЕДЊОВЕКОВНОГ ГРАДА, БЕОГРАД
2001, 14, SL. 2.

20. BAZILIKA U MARTINIĆIMA, В КОРАЋ,
МАРТИНИЋИ. ОСТАЦИ СРЕДЊОВЕКОВНОГ
ГРАДА, БЕОГРАД 2001, 25, SL. 8.

21. BAZILIKA U MARTINIĆIMA (POGLED SA ISTOKA)
FOTO: T. KOPRIVICA (2012)

IV-5. VODOVOD

1. PRETPOSTAVLJENA TRASA DUKLJANSKOG VODOVODA, M. CEROVIĆ (2014)
[HTTP://WWW.VIJESTI.ME/VIJESTI/UTVRĐIVANJE-TRASE-ANTICKOG-KANALA-OD-CIJEUNE-DO-ROGAMA-90940](http://www.vijesti.me/vijesti/utvrđivanje-trase-antickog-kanala-od-cijeune-do-rogama-90940)

2. "DUKLJANOV JAZ"
 FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

3. TRASA DUKLJANSKOG VODOVODA, DINOŠA
 FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

4. TRASA DUKLJANSKOG VODOVODA, DINOŠA
 FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

5. TRASA VODOVODA, KONIK
FOTO: T. KOPRIVICA (2014)

6. TRASA VODOVODA, KONIK
(2006)

7. UNUTRAŠNJOST VODOVODA,
FOTO M. BAKOVIĆ (2012)

8. UNUTRAŠNJOST VODOVODA,
FOTO M. BAKOVIĆ (2012)

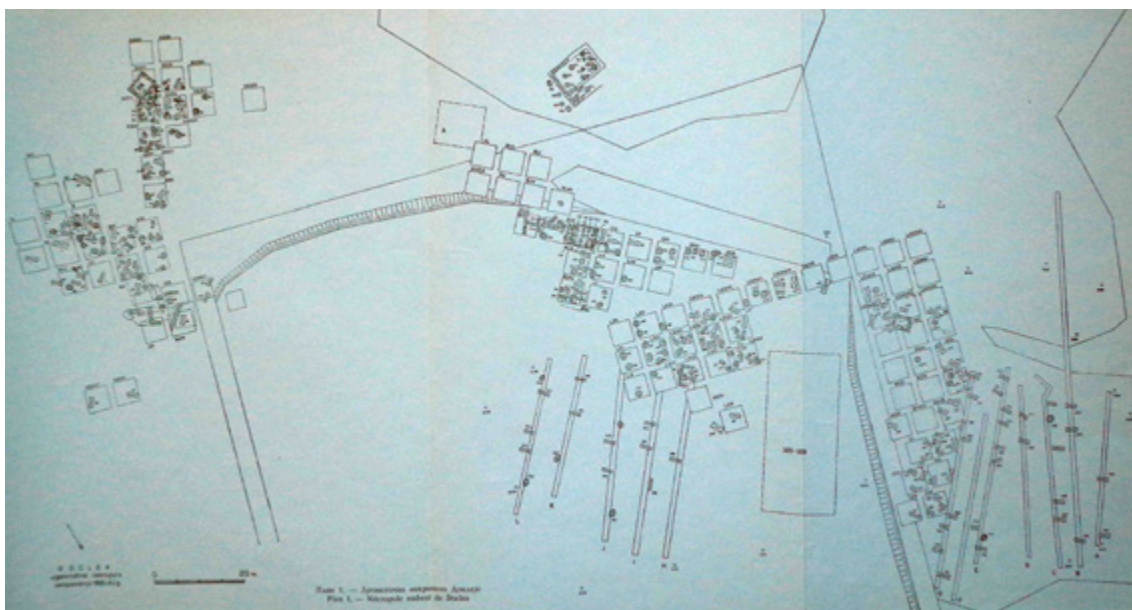
IV-6 NEKROPOLE DOKLEJE

1. MAPA DOKLEJE I NJENE OKOLINE
SA OZNAČENIM MJESTIMA NA KOJIM JE VRŠENO SAHRANJIVANJE
(GOOGLE MAPS 2015)

2. TRAFOSTANICA IZNAD JUGOISTOČNE NEKROPOLE
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

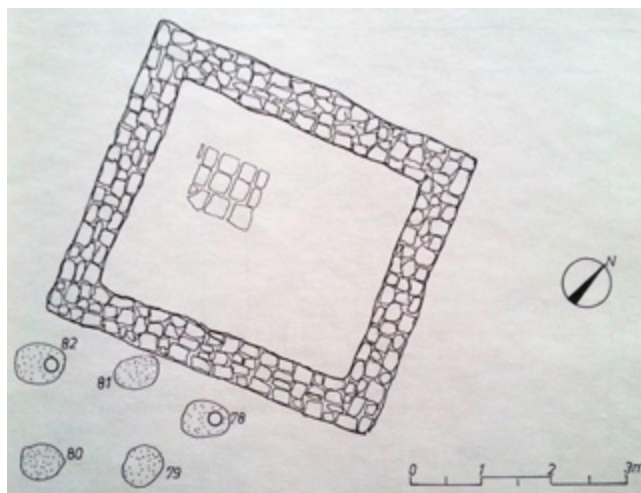
3. PLAN JUGOISTOČNE NEKROPOLE DOKLEJE
A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ, ЦЕТИЊЕ* 1975.

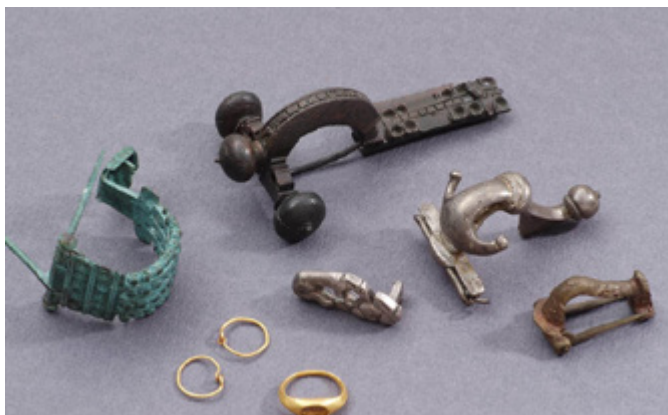
4. JUGOISTOČNA NEKROPOLA, GROBNICE
(1962)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE

5. JUGOISTOČNA NEKROPOLA, GROBNICA SA
NALAZIMA (1962)
UPRAVA ZA KULTURNU BAŠTINU, CETINJE

6. JUGOISTOČNA NEKROPOLA, GROBNA KONSTRUKCIJA I
A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ, ЦЕТИЊЕ* 1975, 31, SL. 17.

7. NALAZI IZ GROBNICA
FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija>

8. NALAZI IZ GROBNICA
FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija>

9. NALAZI IZ GROBNICA
FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija>

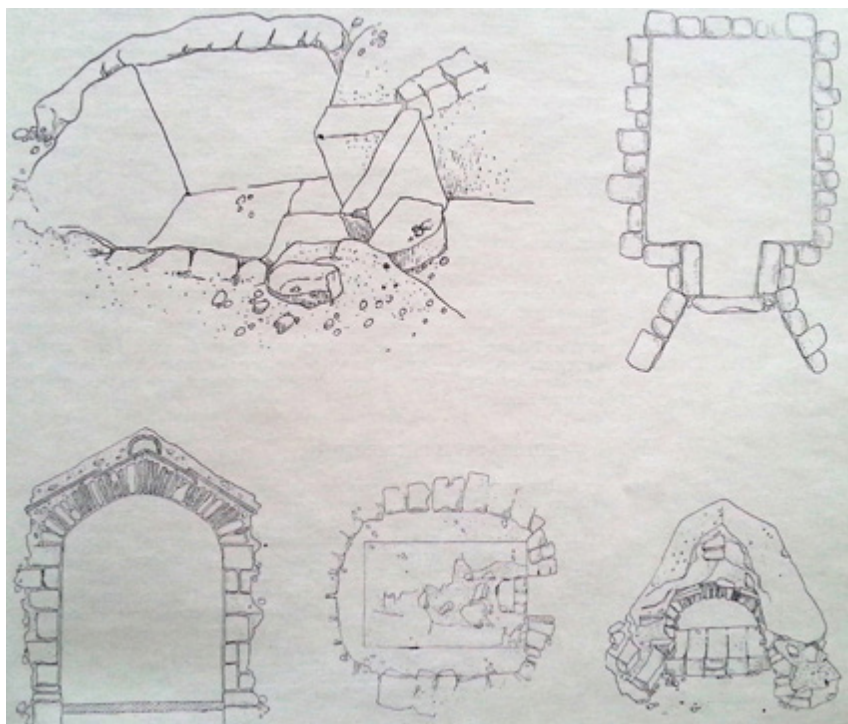
10. NALAZI IZ GROBNICA
FOTO: <http://antickadukljacg.com/galerija>

11. JEVRJEJSKI GROB (281)
А. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА. НЕКРОПОЛЕ*, ЦЕТИЊЕ 1975, 130-131.

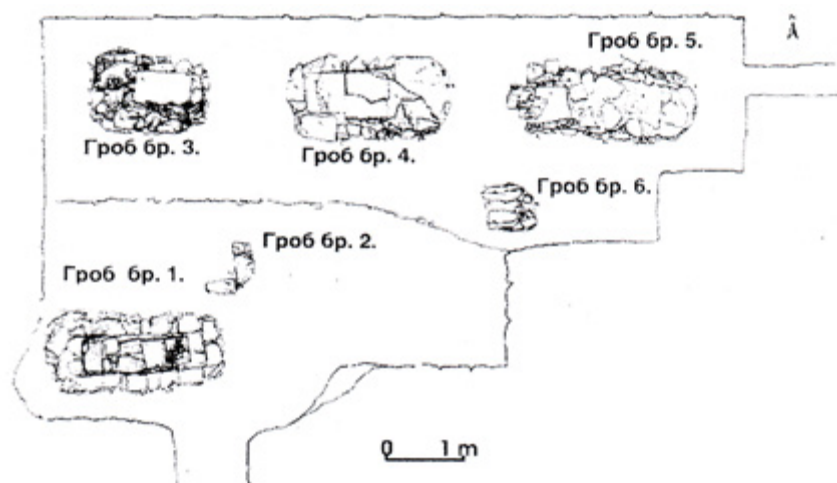
12. LOVIŠTA
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

13. JUGOISTOČNA NEKROPOLA, GROBNICA I I GROBNICA II
A. ЦЕРМАНОВИЋ-КУЗМАНОВИЋ, О. ВЕЛИМИРОВИЋ-ЖИЖИЋ, Д. СРЕЈОВИЋ, *АНТИЧКА ДУКЉА*.
НЕКРОПОЛЕ, ЦЕТИЊЕ 1975, 269.

14. ZAPADNI DIO GRADA, KUĆA RADUNOVIĆA
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

15. POZICIJE GROBOVA OTKRIVENIH 1998. GODINE NA POSJEDU PORODICE VUKČEVIĆ
M. BAKOVIĆ, ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ЗАПАДНЕ НЕКРОПОЛЕ АНТИЧКЕ ДУКЉЕ, ГЛАСНИК СРПСКОГ
АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА, 21 (2005), 224, SL. 1.

16. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA
GOOGLE EARTH (2015)

17. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA ZA VRIJEME ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA
FOTO: I. MEDENICA (2013)
M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG
AGERA*, MAGISTARSKI RAD ODBRANJEN U ISTORIJSKOM INSTITUTU CRNE GORE 2014.

18. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA (2013), GROBNICA
FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>

19. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA
FOTO: I. MEDENICA (2013)
M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, MAGISTARSKI RAD ODBRANJEN U ISTORIJSKOM INSTITUTU CRNE GORE 2014.

20. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA
FOTO: M. JOVANOVIĆ (2013)
M. JOVANOVIĆ, *POČECI HRIŠĆANSTVA NA PROSTORU RIMSKOG GRADA DOKLEJE I NJENOG AGERA*, MAGISTARSKI RAD ODBRANJEN U ISTORIJSKOM INSTITUTU CRNE GORE 2014.

21. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA (2013), GROBNICA 7 (2013)
FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>

22. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA 11 (2013)
FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>

23. NEKROPOLA NA BJELOVINAMA, GROBNICA 11 (2013)
FOTO: <http://portalanalitika.me/clanak/127615/>

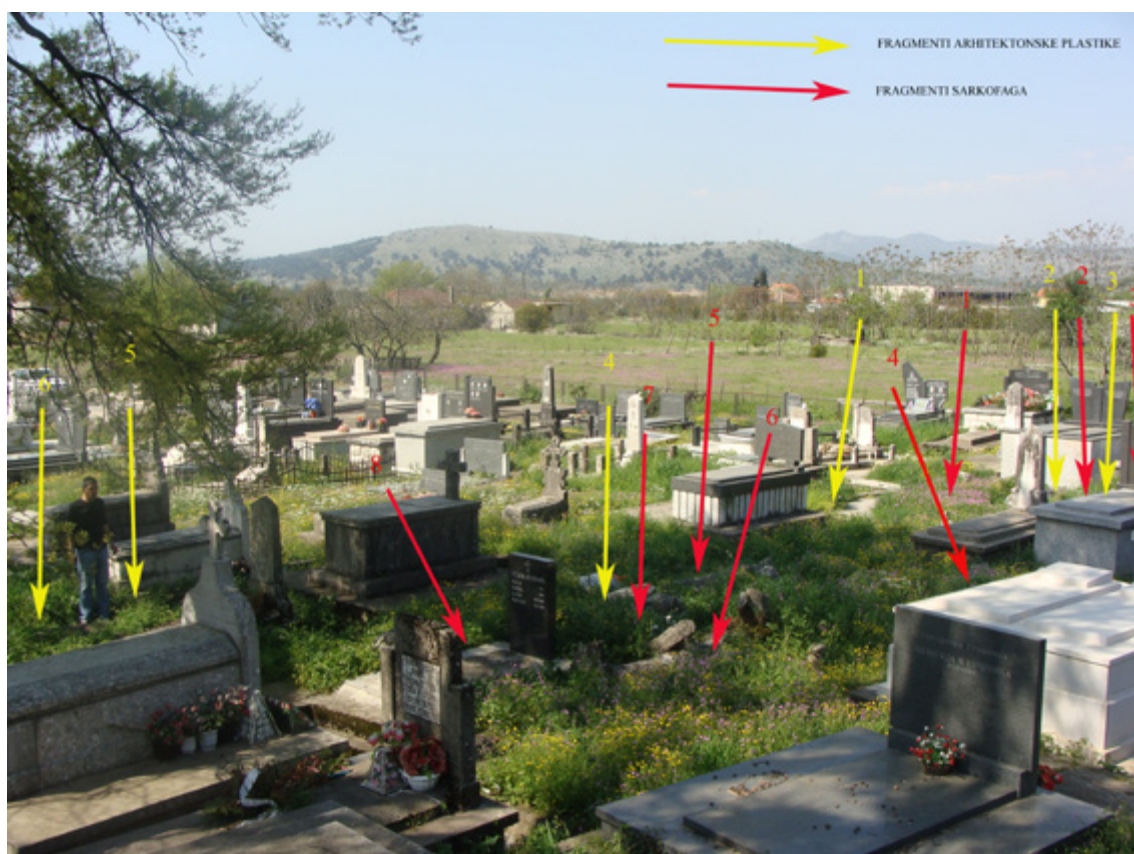
24. NEKROPOLA NA GRUDICAMA
FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

25. GROBNICA NA GRUDICAMA
FOTO: I. MEDENICA (2011)
I. MEDENICA, *RIMSKA GROBNICA NA LOKALITETU GRUDICE KOD DUKLJE, (THE ROMAN TOMB FROM THE GRUDICE SITE NEAR DOCLEA) IN: NOVA ANTIČKA DUKLJA II (NEW ANTIQUE DOCLEA II)*, PODGORICA 2011, SL. 3

26. GROBNICE NA GRUDICAMA
FOTO: (2011)

27. GROBLJE U ROGAMIMA
 FRAGMENTI SARKOFAGA I ARHITEKTONSKE PLASTIKE IZ DOKLEJE
 FOTO: T. KOPRIVICA (2013)

X

KATALOG I

SKULPTURA I

ARHITEKTONSKA PLASTIKA

FIGURALNE PREDSTAVE

I-I/1 Portret rimskog cara (Septimije Sever ili Marko Aurelije)

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorice (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kararski mermer

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija:

Д. Срејовић, *Нови налази из Доклеје*, Старијар н. с. XIX (1968), 91-92 (T I-IV); Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006, 363 (sl. 104); S. Rinaldi Tufi, Skulptura Marka Aurelija u Muzeju Podgorica [Una testa di Marco Aurelio nel museo di Podgorica], in *Zbornik radova Nova antička Duklja [New Antique Doclea]*, Podgorica 2010, 45-47 (foto).

I-I/2 Portret rimskog cara (Karakala ?)

Sadašnja lokacija: Nije poznata

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: mermer

Foto: Č. Marković (2006)

Bibliografija:

Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006, 363 (sl. 106).

I-I/3 Portret muškarca

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 23 m

Materijal: mermer

Foto: P. Sticotti (1913)

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 153 (sl. 95)

I-I/4 Portret Jupitera

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: bazilika na forumu (1956)

Dimenzije: /

Materijal: mermer

Foto: V. Radunović, Dokleja (foto br. 296)

Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Bibliografija: /

I-I/5 Ženski portret

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: Male terme (1962)

Dimenzije: /

Materijal: krečnjak

Foto: <http://antickadukljacg.com/galerija>

Bibliografija:

Д. Срејовић, *Нови налази из Доклеје*, Старице н. с. XIX (1968), 93 (T I-IV).

I-I/6 Fragment stopala

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX (2010)

Dimenzije: /

Materijal: /

Foto: M. Baković (2010)

Bibliografija:

M. Baković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building № 9], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2010, 24 (foto T II, 1).

I-I/7 Boginja Roma

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Dokleja, premještena ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici (1890-1892)

Dimenzije: 0,90 x 1,08 m, Ø-0,53 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija:

J. A. R. Munro, W. C. F. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* LV (1896), 22; П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, Државни живот (1851-1907)-Археологија*, Цетиње-Нови Сад 1994, 381; Ђ. Баслер, *Проблем реконструкције првобитног изгледа античких храмова у Дукљи*, *Старине Црне Горе I* (1963), 139-145; P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 73-74 (sl. 35); Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006, 363; I. Jadrić-Kučan, *Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Cult of the Goddess Roma in Roman Province of Dalmatia]*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 104 (2011), 105-107.

I-I/8 Boginja Dijana

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Dijanin hram (1890-1892)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: nepoznati autor (?), Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Bildarchiv und Grafiksammlung, PK 3109-64.

Bibliografija:

J. A. R. Munro, W. C. F. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* LV (1896), 21; П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, Државни живот (1851-1907)-Археологија*, Цетиње-Нови Сад 1994, 381; Ђ. Баслер, *Проблем реконструкције првобитног изгледа античких храмова у Дукљи*, *Старине Црне Горе I* (1963), 139-145; P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 92 (sl. 46); Č. Marković, *Arheologija Crne Gore*, Podgorica 2006, 363.

I-I/9 Fragment skulpture

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: P. Sticotti (1913)

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 70-72 (sl. 34); I. Jadrić-Kučan, *Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji [The Cult of the Goddess Roma in Roman Province of Dalmatia]*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* 104 (2011), 107.

I-I/10 Fragment stopala

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: mermer

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija: /

I-I/11 Fragment skulpture

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika B (2011)

Dimenzije: 2024 x 38, 5 cm

Materijal: mermer

Foto: M. Zagarčanin (2012)

Bibliografija:

S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III*, Podgorica 2012, 32-33, 40 (foto T 2.7 ab); M. Zagarčanin, *O nekim pitanjima*

ranohrišćanskog i srednjovjekovnog graditeljstva u Dokleji i Baru, sa posebnim osvrtom prema paganskim kulturnim predstavama [On some Issues of Early Christian and Medieval Construction in Doclea and Bar, with a Special Reference to Pagan Cult Scene], in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III*, Podgorica 2012, 53–56 (sl. 3; crtež Tanja Mijović sl. 4).

I-I/12 Maska

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: forum

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: L. Milunović (2006)

Bibliografija:

L. Milunović, *Pozorište Zetski dom: 1884-1896: vrijeme izgradnje-prilog za monografiju*, Cetinje 2006, 10 -11 (foto).

I-I/13 Figura glumca

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: Prostorija zapadno od bazilike (sonda 9)

Dimenzije: h=7 cm

Materijal: bronza

Foto: D. Drašković (2013)

Bibliografija:

M. Radulović-Vulić, *Drevne muzičke kulture Crne Gore I*, Cetinje 2002. (foto); L. Milunović, *Pozorište Zetski dom: 1884-1896: vrijeme izgradnje-prilog za monografiju*, Cetinje 2006, 10 (foto); D. Drašković, Bronzana figurina glumca sa Dokleje i problem ubikacije antičkog teatra [Bronze Actor Figurine from Doclea and problem of Locating the Ancient Theater], in: *Nova antička Duklja IV [New Antique Doclea IV]*, Podgorica 2013, 123-131 (foto 2, 3, 5, crtež 4 T. Mijović).

I-I/14 Reljef sa figuralnom predstavom

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Forum u Dokleji (1890-1892)

Dimenzije: h-0,36 m x 0,65 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija: /

П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, Државни живот (1851-1907)-Археологија*, Цетиње-Нови Сад 1994, 364.

I-I/15 Reljef sa figuralnom predstavom

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Velike terme u Dokleji, prostorija 1

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: P. Lutovac (1999), Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje, Duklja, 1999, Col. III/2.

Bibliografija: /

I-I/16 Reljef sa predstavom mladića

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Mjesto i godina pronalaska: Forum u Dokleji (1961)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Bibliografija: /

I-I/17 Reljef sa predstavom grifona (?).

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Forum u Dokleji (1890-1892)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Bibliografija:

Дм. Голицын (Муравлин), *У Синя моря. Путевые очерки Черногории и Далматинскаго побережья*. С 228 автотипиями, исполненными по фотографическим снимкам Его Светлости Князя Мирко Черногорского, В. А. Хрщоновича, А. П. Матвеевского и др, С. Петербургъ. 1898; П. А. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости, том IV, Државни живот (1851-1907)-Археологија*, Цетиње-Нови Сад 1994, 364.

I-I/18 Reljef sa figuralnom predstavom (himera ?)

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Forum u Dokleji

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Bibliografija: /

I-I/19 Reljef sa predstavom delfina

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Dijanin hram (1893)

Dimenzije: debljina 0, 12 m

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Bibliografija:

J. A. R. Munro, W. C. F. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* LV (1896), 21; P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 94.

I/20 Reljef sa predstavom ribe

Sadašnja lokacija: nije poznata

Mjesto i godina pronalaska: Dijanin hram (1893)

Dimenzije: 0,14 x 0,58 x 3,00 m

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 94.

II/1 Predstava Merkura

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: ./

Dimenzije: /

Materijali: /

Foto: <http://antickadukljacg.com/galerija>

Bibliografija: /

II/2 Predstava Merkura na steli

Sadašnja lokacija: Istarski muzej, Cetinje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,95 x 0,30 x 0,18 m

Materijal: /

Foto: T. Koprivica (2010)

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 150 (sl. 89); C. Praschniker, A. Shober, *Archäologische forschungen in Albanien und Montenegro*, Wien 1919, 1 (f. 1)

II/3 Ploča sa predstavom Merkura

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Nekropola na Bjelovine

Dimenzije: /

Materijal: /

Foto: I. Medenica (2013)

Bibliografija: /

II/4 Merkur na nadgrobnoj ploči (sa sarkofaga)

Sadašnja lokacija: Dvorište crkve Sv. Đorđa u Podgorici
(pokrivač savremenog groba)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,80 x 0,72 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 147-149 (sl. 85).

II/5 Predstava Merkura

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijali: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Bibliografija: /

II/6 Predstava Merkura na nadgrobnoj ploči

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Jugoistočna nekropola (1959-1960)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Bibliografija:

A- Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *Античка Дукља. Некрополе*, Цетиње 1975, 271 (фото 162-163).

II/7 Predstava Merkura

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: kuća u Podgorici (1892)

Dimenzije: 0,22 x 0,30 m

Materijal: krečnjak

Foto: P. Sticotti (1913)

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 149 (sl. 88)

II/8 Predstava Merkura

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Ugrađen u vrata kuće Pavića Dragova

Dimenzije: /

Materijali: /

Foto: P. Opiglia (1909), Fototeca dei Civici musei di storia ed arte, Trieste, CMSA F NV 3-12, F69913

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 150 (sl. 90)

I-III/1 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,34 m (0,06/0,06/0,02/0,04/0,02/0,04/0,10 m), poligonalna osnova 0,51 x 0,42 x 0,29 m, Ø-1,99 m (obim)

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/2 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,22 m (0,03/0,05/0,02/0,06/0,03/0,03 m), Ø-1,76 m (obim)

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/3 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,35 m (0,07/0,01/0,07/0,08/0,01/0,06/0,05 m), Ø-2 m (obim)

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/4 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 31 m (0, 10/0, 07/0, 02/0, 07/0, 02/0, 03 m), poligonalna osnova 0, 36 x 0, 22 m, Ø-0, 60 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/5 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 27 m (0, 08/0, 06/0, 02/0, 07/0, 02/0, 02 m), Ø-0, 60 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/6 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 32 m (0, 08/0, 05/0, 02/0, 06/0, 05/0, 02/0, 04 m), Ø-0, 56 m

poligonalna osnova

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/7 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,30 m (0,11/0,08/0,05/0,02/0,04 m), Ø-0,44 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/8 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX u Dokleji (2009)

Dimenzije: h-0,30 m (0,06/0,03/0,06/0,05/0,010 m), Ø-0,51 m

poligonalna osnova 0,26 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

M. Baković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building No 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 67-77.

I-III/9 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX u Dokleji (2009)

Dimenzije: h-0, m, Ø-m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

M. Baković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building No 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 67-77.

9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 67-77.

I-III/10 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX u Dokleji (2009)

Dimenzije: h-0,30 m (0,06/0,02/0,07/0,05/0,10 m), Ø-0,45 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija:

M. Baković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Duklja 2009. godina, Objekat IX [Archaeological Research on the Locality of Doclea in 2009, building № 9], in: *Nova antička Duklja*, Podgorica 2010, 66-77.

I-III/11 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Uzidana u spoljašnje lice sjevernog bedema Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,25 m (0,07/0,06/0,01/0,04/0,01/0,06 m), Ø-? m, širina plinte 0,60 m

Materijali: kamen

Foto: M. Živanović (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

M. Živanović, A. Stamenković, O gradskim bedemima antičke Dokleje [On City Walls of Ancient Doclea], in: *Nova antička Duklja III* [New Antique Doclea III], Podgorica 2012, 127 (sl. 4)

I-III/12 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Bazilika B

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika B (1893),
in situ

Dimenzije: h-0,28 m, Ø-0,41 m

(0,09/0,04/0,02/0,07/0,02/0,01/0,03 m),
plinta 0,54 x 0,09 m.

Materijali: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893)

Napomena: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 143 (sl. 79); T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, *Zograf* 37 (2013), 10 (fig. 18).

I-III/13 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Bazilika B

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika B (1893),
in situ

Dimenzije: h-0, m, Ø-m

Materijali: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893)

Bibliografija:

S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica, 40 (foto T. II, 2.9); T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, *Zograf* 37 (2013), 10 (fig. 18).

I-III/14 Baza stuba

Sadašnja lokacija: zid u blizini bazilike A (spolija)

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: h-0, 21 m, Ø-0, 32/0, 35m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III*, Podgorica 2012, 35 (fig. 18).

I-III/15 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Nekropola, Bjelovine

Mjesto i godina pronalaska: grobnica u nekropoli na Bjelovinama (2013)

Dimenzije: /

Materijali: kamen

Foto: I. Medenica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/16 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 215 m (3/5/1,5/5/7), Ø-?

plinta 0, 64/0, 66m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2011)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/17 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-25, 5 m, Ø-0, 38 m (0, 08/0, 08,5/0, 09)

osnova 0, 46 x 0, 46 m,

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2011)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/18 Baza stuba

Sadašnja lokacija: Podgorica, Skaline

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 28 m (3/6/4/6/8), Ø-0, 44 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2011)

Bibliografija: /

I-III/19 Baza stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijali: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/20 Baza stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijali: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/21 Baza stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Propileji (1893)

Dimenzije: /

Materijali: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

J. A. R. Munro, W. C. F. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* LV (1896). T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, *Zograf* 37 (2013), 9 (fig. 14).

I-III/22 Baza stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijali: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/1 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,08 m, Ø- 0,70 m, k-0,11 m (0,025/0,06/0,025 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/2 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,04 m, Ø-0,45 m, k-0,07 m (0,015 /0,04/0,15 m)

osnova 0,06 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/3 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,14 m, Ø-0,54 m, k-0,09 m (0,02/0,05/0,02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/4 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,39 m, Ø-0,52 m, k-0,08 m (0,015/0,05/0,015 m) u donjem dijelu, 0,09 m u gornjem dijelu stuba

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/5 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,20 m, Ø-0,50 m, k-0,08 m (0,015/0,05/0,015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/6 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,57 m, Ø-0,50 m, k 0,9 u donjem dijelu, 0,10 m u gornjem dijelu

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/7 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 52 m, Ø-0, 52 m, k-0, 09 m
(0, 02/0, 05/0, 02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/8 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 71 m, Ø-0, 40 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/9 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 157 m, Ø-40 u gornjem
dijelu i Ø-0, 47 m u donjem dijelu stuba

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/10 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-2, 10 m, Ø-0, 50 m, k-0, 09 m
(0, 015/0, 06/0, 015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/11 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 41 m, Ø-0, 44 m, k-0,

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/12 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 44 m, Ø-0, 49 m, k-0, 08 m
(0, 015/0, 05/0, 015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/13 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,00 m, Ø-0,55 m, k-0,09 m
(0,02/0,05/0,02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/14 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,10 m, Ø-0,49 m, k-0,09 m
(0,02/0,05/0,02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/15 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,66 m, Ø-oštećen

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/16 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 26 m, Ø-0, 38 m, k-0, 10 m
(0, 02/0, 06/0, 02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/17 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 12 m, Ø-0, 39 cm

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/18 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 72 m, Ø-0, 53 m, k-0, 09 m
(0, 02/0, 05/0, 02)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/19 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,57 m, Ø-0,53 m, k-0,09 m (0,02/0,05/0,02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/20 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,30 m, Ø-0,48 m, k-0,09 m (1,5/5/1,5)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/21 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,60 m, Ø-0,44 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/22 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,44 m, Ø-0,46 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 23 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,62 m, Ø-0,37 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 24 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,00 m, Ø-0,37 m, h
podnožja stuba-0,13 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/25 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 89 m, Ø-0, 68 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/26 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 76 m, Ø-0, 44 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 27 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: Ø

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 28 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 93 m, Ø-0, 50 m, k-0, 10 m (0, 02/0, 06/0, 02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/29 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 26 m, Ø-0, 48 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/30 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 40 cm, Ø-0, 38 m, k-0, 07 (1,5/4/1,5)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/31 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 67 m, Ø-0, 35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/32 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 27 m, Ø-0, 49 m.

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/33 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 51 m, Ø-0, 36 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/34 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Forum Dokleje

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 23 cm, Ø-0, 32

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/35 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Velike terme u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 45 m, Ø-0, 40 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/36 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Velike terme, prostorija 22

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h -0, 30 m, Ø-m, h podnožja stuba-0, 13 m

Materijal: mermer

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/37 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Velike terme, prostorija 32

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 20 m, Ø-/

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/38 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, pored foruma

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 34 m, Ø-/ , k-0, 12 m (0, 02/0, 08/0, 02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/39 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, pored foruma

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 92 m, Ø-0, 61 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/39 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, pored foruma

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,32 m, Ø-0,52 m, k-0,09 m (0,02/0,05/0,02 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/40 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: U blizini Dijaninog hrama

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,26 m, Ø-0,30 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/41 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dijanin hram

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,24 m, Ø-0,27 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/42 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, bazilika A

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 30 m, Ø-0, 43 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/43 Fragment stabla stuba

Mjesto i godina pronalaska: /

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Dimenzije: h-0, 77 m, Ø-0, 45 m, donji dio
osnova h-0, 05 cm

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/44 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 80 m, Ø-0, 35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/45 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 79 m, Ø-0, 35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-III/46 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 37 m, Ø-0, 35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/47 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 25 m, Ø-0, 41 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related*

to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/48 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,35 m, Ø-0,48 m, k-0,08 m
(0,015/0,05/0,015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica, 40 (foto T. 2, 2.10).

I-IV/49 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,30 m, Ø-0,30 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/50 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,04 m, Ø-0,35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/51 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Ispred bazilike B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 21 m, Ø-0, 27 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/52 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: bazilika B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 32 m, Ø-0, 35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-III/53 Fragment staba stuba

Sadašnja lokacija: bazilika B

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 27 m, Ø-0, 53 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (figs. 18-19).

I-IV/ 54 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Krstoobrazna crkva, uz južni zid

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h 0,31 m, Ø-0,35 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/55 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Južni dio grada (pored škole)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,55 m, Ø-0,48 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 56 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Južni dio grada (pored škole)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1,63 m, Ø-0,48 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 57 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Južni dio grada (pored škole)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 61 m, Ø-0, 38 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 58 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Južni dio grada (prema Morači

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 26 m, Ø-0, 39 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 59 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Južni dio grada (prema Morači

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 27 m, Ø-0, 50 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/60 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Nekropola, Bjelovine

Mjesto i godina pronalaska: Nekropola na Bjelovini (2013)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: M. Jovanović (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/61 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Igralište u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,95 m, Ø-0,37 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/62 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-2,21 m, Ø-45 m, k-0,08 m (0,015/0,05/0,015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/63 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 72 m, Ø-0, 45 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/64 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

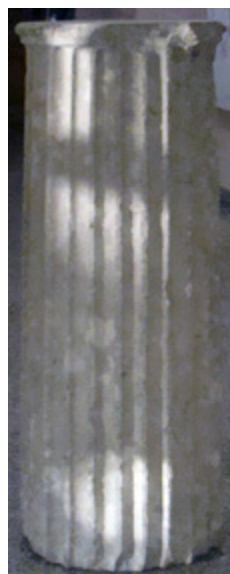
Dimenzije: h 2, 26 m, Ø-51 m, k-0, 08 m (0, 015/0, 05/0, 015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/65 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-1, 31 m, Ø-0, 31 m, k-0, 07 m (0, 015/0, 04/0, 015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/66 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Skaline, Podgorica

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 80 m, Ø-0, 48 m, k-0, 08 m (0, 015/0, 05/0, 015 m)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/67 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, građevina 2

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: h-0, 30 m, Ø-0, 52 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/68 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, građevina 2

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 36 m, Ø-0, 52 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/69. Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: Dokleja, Velike terme

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h m, Ø-m, h

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

-IV/70 Fragment stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: bedem na Ribnici, Podgorica

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: P. Mijović (1998)

Napomena: fragment nije moguće identifikovati na terenu

Bibliografija:

P. Mijović, Alata–Ribnica–Podgorica, in: *Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 79, 82–83 (sl. 8 crtež, sl. 9 foto)

I-IV/71 Fragment stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: bedem na Ribnici, Podgorica

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: P. Mijović (1998)

Napomena: fragment nije moguće identifikovati na terenu

Bibliografija:

P. Mijović, Alata–Ribnica–Podgorica, in: *Od Dokleje do Podgorice*, Cetinje 1998, 97 (sl. 23).

I-IV/72 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Prvi hram (1893)

Dimenzije: /

Materijal: /

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IV/ 73 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 7 (fig. 10).

I-IV/ 74 Fragmenti stabala stubova

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 3 (fig. 3).

I-IV/75 Fragment stuba

Sadašnja lokacija: bazilika A

Mjesto i godina pronalaska: (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: ./

Bibliografija: /

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 3 (fig. 3).

I-IV/ 76 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Forum Dokleje (?) (1890-1892)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Arhivsko-bibliotečko odjeljenje Muzeja kralja Nikole, Cetinje

Napomena: fragment je snimljen ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici

Bibliografija: /

I-IV/77 Fragmenti stabala stubova

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (1960)

Napomena: /fragmenti stubova uzidani u put u južnom dijelu grada (kod škole)

Bibliografija: /

I-V/1 Fragment pilastra

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,42 x 0,50 x 0,25 m

k-0,10 m (0,02/0,06/0,02)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-V/2 Fragment pilastra

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,63/0,83 x 0,31/0,34 m, k-0,14 m (0,04/0,06/0,04)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-V/3 Fragment pilastra

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,84 m x 0,43 m

k-0,15 m (0,03/0,09/0,03)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-V/4 Fragment pilastra

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0, 51 x 0, 27 m

k-0, 11 m (0, 025/0, 06/0, 25)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-V/5 Fragment pilastra

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0, 54 m x 0, 29 m, k-0, 09 m (0, 015/0, 06/0, 015)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-V/6 Fragment pilastra

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1, 30 x 0, 34 x 0, 33 m

k-0, 06 m (0, 01/0, 04/0, 01)

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/1 Kapitel

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Forum (1890-1892)

Dimenzije: h-0,85 m, Ø-0,73 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/2 Kapitel

Sadašnja lokacija: južno od foruma u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: h-0,87 m, Ø-0,96 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/3 Kapitel

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,56 x 0,58 x 0,52 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/4 Kapitel

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,53 x 0,74 x 0,84 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/5 Kapitel

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: 1890-1892.

Dimenzije: 0,95 x 0,81 x 0,66 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/6 Kapitel

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0,56 m, Ø-0,49 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/7 Kapitel

Sadašnja lokacija: južno od foruma u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,70 x 0,54 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/8 Kapitel

Sadašnja lokacija: Krstoobrazna crkva

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: širina volute 0,22 m, h volute 0,16 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/9 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX (2009)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: M. Baković (2009), Uprava za kulturnu baštinu Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/10 Kapitel

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorice (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 58 m, Ø-0, 76 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/11 Fragment kapitela

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/12 Kapitel

Sadašnja lokacija: Skaline, Podgorica

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 61 m, Ø-0, 47 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2011)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/13 Kapitel

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 78 m, Ø-0, 42 m, gornji dio 0, 56 x 0, 48 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2011)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/14 Kapitel

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: Dimenzije: h-0, 31 m, Ø-gornji dio 0, 37 x 0, 39 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/15 Kapitel

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: h-0, 25 m, Ø-?

plinta 0, 40 x 0, 40 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/16 Kapitel

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Gornji dio: 0,71 x 0,63 m

Donji dio: 0,32 x 0,28 m, Ø-0,25 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: Sa bočnih strana predstave krstova

Bibliografija: /

I-VI/17 Kapitel

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Gornji dio: 0,30 x 1,19 x 0,36 m

Donji dio: ovalnog oblika, 0,37 x 0,26 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: Na kraćim stranama predstave krsta i romb sa rozetom

Bibliografija: /

I-VI/18 Kapitel

Sadašnja lokacija:

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika B (1957)

Dimenzije: 0,56 x 0,17 x 0,75 m

Materijal: mermer

Foto: (2012)

Napomena: Na kraćim stranama cvijet i krst sa šest latica.

Bibliografija:

I. Stojković Nikolajević, *Rapport préliminaire sur la recherche des monuments chrétiens à Doclea*, Actes du Ve Congrès International d'Archeologie Chrétienne, Città del Vaticano 1957, 570 (foto fig. 3); *Историја Црне Горе, I*, Титоград 1967, 273 (sl. 24); В. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 216 (crtež T XVIII 3/127); S. Gelichi, C Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 31–32, 39 (foto T 1.4 abc)

I-VI/19 Fragment kapitela

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: U šutu lijevo od bazilike A (2011)

Dimenzije: 19 x 22 h x 17,5 cm

Materijal: mermer

Foto: (2011)

Napomena: /

Bibliografija:

I. Stojković Nikolajević, *Rapport préliminaire sur la recherche des monuments chrétiens à Doclea*, Actes du Ve Congrès International d'Archeologie Chrétienne, Città del Vaticano 1957, 570 (foto fig. 3); S. Gelichi, C Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 32–33, 40 (foto T 2.6 abc)

I-IV/20 Fragment

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija:

В. Кораћ, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219.

I-VI/21 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: (1954)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: I. Nikolajević-Stojković

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори, САН, посебна издања, књига ССLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957, 99 (foto).

I-V/22 Kapitel

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorice (depo)

Mjesto i godina pronalaska: bazilika B (1954)

Dimenzije: h-0, 32 m

Materijal: kamen

Foto: I. Nikolejević-Stojković

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, Рановизантијска

архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори, САН, посебна издања, књига ССLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957, 66 (фото 28); В. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 217 (crtež T XIX 3/170)

I-VI/23 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: I. Nikolejević-Stojković (1957)

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, САН, посебна издања, књига ССLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957, 59.

I-VI/24 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: W. C. Anderson (1893), Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3

Napomena: /

Literatura:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 6 (fig. 7).

I-VI/25 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/26 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: W. C. Anderson (1893), Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 6 (fig. 7)

I-VI/27 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: W. C. Anderson (1893), Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu, Fond Luke Jelića, XIV/3

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 6 (fig. 7)

I-VI/28 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Ispred bazilike B i krstoobrazne crkve (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (fig. 19).

I-VI/29 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Ispred bazilike B i krstoobrazne crkve (1893)

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (fig. 19).

I-VI/30 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

I-VI/31 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Ispred bazilike B i krstoobrazne crkve (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 10-11 (fig. 19)

I-VI/32 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/33 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/34 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/35 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje

Napomena: Snimljen je ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici

Bibliografija: /

I-VI/36 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/37 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VI/38 Kapitel

Sadašnja lokacija: Martinići, bazilika

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

V. Korać, *Martinići. Ostaci srednjovekovnog grada*, Beograd 2001, 82-83 (crtež 74, 1, 2; foto 39).

I-VI/39 Kapitel

Sadašnja lokacija: Martinići, bazilika

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

V. Korać, *Martinići. Ostaci srednjovekovnog grada*, Beograd 2001, 82-83 (crtež 74, 1, 2; foto 37, 39, 44).

I-VI/40 Kapitel

Sadašnja lokacija: Martinići, bazilika

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: V. Korać (2001)

Napomena: /

Bibliografija:

V. Korać, *Мартинићи. Остаци средњовековног града*, Београд 2001, 82-83 (crtež 74, 1, 2; foto 40).

I-VI/41 Kapitel

Sadašnja lokacija: Martinići, bazilika

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: B. Borožan (1999)

Napomena: /

Bibliografija:

Б. Борожан *Мартинићка градина Civita Dioclitiana*, in: *Средњовјековна историја Црне Горе као поље истраживања*, Зборник радова са округлог стола Историјског института, Подгорица 1999, 94-95 (sl. 1); V. Korać, *Мартинићи. Остаци средњовековног града*, Београд 2001 (crtež 74, 1, 2; foto 37, 39).

I-VI/42 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: ugaoni pilastar slavluka (?)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Crtež: P. Sticotti (1913)

Napomena: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 29 (sl. 26).

I-VI/43 Kapitel

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: kapitel krstoobrazne crkve (?)

Dimenzije:

Materijal: kamen

Crtež: P. Sticotti (1913)

Napomena: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 143 (sl. 80).

I-VII/1 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,42 x 0,80 x 0,40 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/2 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,42 x 0,63 x 0,40 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/3 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,40 x 0,97 x 0,43 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/4 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/5 Fragment ugaonog korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,57 x 0,88 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/6 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,40 x 1,14 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/ 7 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,47 x 0,70 x 0,66 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/8 Fragment epistila

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,86 x 0,79 x 0,23 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/9 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,30 x 0,40 x 0,46 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/7 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1, 40 x 0, 93 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Bibliografija: /

I-VII/8 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0, 34 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Bibliografija: /

I-VII/9 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0, 78 x 1, 37 x 0, 73 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija:

I-VII/10 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Objekat IX u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija: /

I-VII/11 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Prvi hram (Hram boginje Rome)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,60 x 0,80 x 0,37 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

I-VII/12 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Prvi hram (Hram boginje Rome)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,26 x 1,22 x 0,38 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

I-VII/13 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Krstoobrazna crkva (unutrašnjost)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

I-VII/14 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Ulaz u baziliku A

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,33 x 0,76 m

Materijali: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Bibliografija:

I-VII/15 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: nije poznata

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika B

Dimenzije: 0,30 x 0,68 m

Materijal: kamen

Foto:

Napomena: /

Bibliografija::

И. Николајевић-Стојковић
*Рановизантијска архитектонска
 декоративна пластика у Македонији,
 Србији и Црној Гори*, САН, посебна
 издања, књига ССLXXIX, Византолошки
 институт, књига 5, Београд 1957, 136
 (foto).

I-VII/16 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Nekropola, Bjelovine (2013)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: I. Medenica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/17 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu Cetinje (2000)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VII/18 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: Crkva Sv. Đorđa, Podgorica

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal:

Foto: T. Koprivica (2011)

Napomena: Fragment je identičan onom koji se nalazio ispred Prvog i Drugog hrama. Vjerovatno je u crkvu uzidan u obnovi 1880. godine

Bibliografija:

A. Deroko, *Crkva Svetog Đorđa u Podgorici*, Narodna starina XI-29 (1932), 211; J. Нешкович, *Црква Св. Ђорђа у Тумозграду*, Старине Црне Горе III-IV (1965-1966), 115 (sl. 13)

I-VII/19 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Dijanin hram

Dimenzije: /

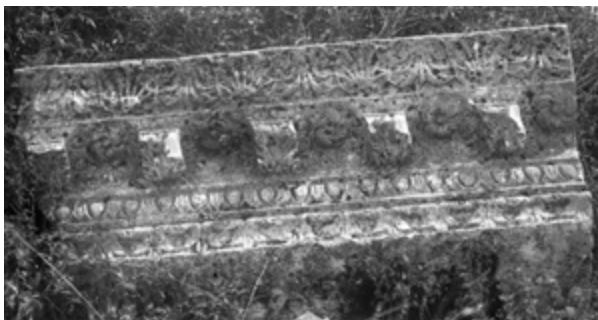
Materijal: kamen

Foto: P. Sticotti (1913)

Napomena: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, (foto 42)

I-VII/20 Fragment korniša

Sadašnja lokacija: nije poznata

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Đ. Bošković (tridesete godine XIX vijeka), Narodni muzej Beograd, Foto dokumentacija

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VIII/1 Konzola

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,46 x 1,40 x 0,50/0,55 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VIII/2 Konzola

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,11 m x 0,48/0,51 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VIII/3 Konzola

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,46 x 1,05 x 0,44/0,51 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VIII/4 Konzola

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje

Napomena: /

Bibliografija: /

I-VIII/5 Konzola

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,37 x 0,51 x 0,58 m

Materijal: kamen

Foto: P. Sticotti (?)

Napomena: Stikoti je snimio ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici

Bibliografija:

P. Stikoti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 125-126; (foto 68).

I-IX/1 Postolje skulpture

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/2 Arhitektonski fragment

Mjesto i godina pronalaska:

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/3 Arhitektonski fragment

Mjesto i godina pronalaska: /

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/4 Arhitektonski fragment

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/5 Arhitektonski fragment

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/6 Fragmenti epistilne grede

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

I-IX/7 Arhitektonski fragment

Sadašnja lokacija: Kapitolni hram u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: Kapitolni hram (2009-2010).

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2014)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/8 Fragment grede

Sadašnja lokacija: Sjeverni dio foruma

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-IX/9 Arhitektonski fragment

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-X/1 Fragment lakunarije

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,46 x 0,79 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, 132 (sl. 71)

I-X/2 Fragment lakunarije

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,00 m x 0,46 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, 129-130 (sl. 70).

I-X/3 Fragment lakunarije

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije

Podgorica (stalna postavka)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,96 x 0,96 x 0,16 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

P. Sticotti, *Rimski grad Dokleja u Crnoj Gori*, 129-130 (sl. 70).

I-XI/1 Akroterijum

Sadašnja lokacija: Objekat IX

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX (2010)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: M. Baković (2010)

Bibliografija:

M. Baković., Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the area of the capitol temple of the Doclea site], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9-24.

I-XI/2 Akroterijum

Sadašnja lokacija: Objekat IX

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX (2010)

Dimenzije: 0, 41 x 0, 68 x 0, 38 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija:

M. Baković., Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the area of the capitol temple of the Doclea site], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9-24.

I-XI/3 Akroterijum

Sadašnja lokacija: Objekat IX

Mjesto i godina pronalaska: Objekat IX (2010)

Dimenzije: 0, 65 x 0, 98 x 0, 67 x 0, 70 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Bibliografija:

M. Baković., Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea [Preliminary Results of the Research into the area of the capitol temple of the Doclea site], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 9-24.

2010, 22 (foto).

I-XII/1 Vrata na bazilici

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Rudolf Mosinger (1910), Arhivsko-bibliotečko odjeljenje muzeja kralja Nikole, Cetinje, foto 242

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XII/2 Vrata na bazilici

Sadašnja lokacija: Bazilika na forumu, zapadni zid

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XII/3 Vrata na bazilici

Sadašnja lokacija: Bazilika na forumu, zapadni zid

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija: /

**I-XIII/1 Fragment simsa prozora bazi-
like na forumu**

Sadašnja lokacija: Bazilika u Dokleji

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2015)

Napomena: /

Bibliografija:

**I-XIII/2 Fragment simska prozora bazi-
like na forumu**

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893) Museum of
Art and Archaeology University of Oxford,
Archive

Napomena: /

Bibliografija:

**I-XIII/3 Fragment simsa prozora bazi-
like na forumu**

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: Nepoznati autor (1910) Arhivsko-
bibliotečko odjeljenje muzeja kralja Nikole,
Cetinje, foto 3524

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XIII/4 Fragment tranzene

Sadašnja lokacija:

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto:

Napomena: /

Bibliografija:

S. Gelichi , C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari , *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 31–32 (foto T 1.1)

I-XIII/5 Tranzena

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A u Dokleji

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: W. C. F. Anderson (1893), Arheološki muzej u Splitu, Arhiv Luke Jelića, XIV/3

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 6 (fig. 6).

I-XIV/1 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 217 (crtež 3/166)

I-XIV/2 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 191-219.

I-XIV/3 Fragment stabla stuba

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Кораћ, *Архитектонски украс у камену*

између антике и ране Византије у
остацима града Дукље (*Doclea*), Старинар
LIX (2009), 191-219.

I-XIV/4 Fragmenti stuba

Sadašnja lokacija: bazilika B

Mjesto i godina pronalaska: (1954

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: I. Nikolajević-Stojković (195...)

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, САН, посебна издања, књига CCLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957, 149 (foto); *Историја Црне Горе, I*, Титоград 1967, 273 (sl. 24); В. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 215 (crteži T. XVII 3-75, 3-76).

I-XIV/5 Fragment stable stuba

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: bazilika B

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: I. Nikolajević-Stojković (1957)

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, САН, посебна издања, књига CCLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957, 150 (foto).

I-XIV/6 Fragment stuba

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Literatura:

В. Кораћ, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219; Т. Копривца, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 6 (fig. 4).

I-XIV/7 Fragment stuba

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: mermer

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

В. Кораћ, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219

I-XIV/8 Fragment stuba

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: mermer

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

В. Кораћ, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219

I-XIV/9 Fragment stuba

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: mermer

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XIV/ 10 Fragment stuba

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XV/1 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: Bazilika A u Dokleji (2013)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Fragment više nije na mjestu gdje je snimljen 2013.

Bibliografija:

B. Kopač, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, *Старинар* LIX (2009), 191-219.

I-XV/2 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Oblast ispred krstoobrazne crkve

Dimenzije: 0, 17 x 0, 30 x 0, 075 m

Materijal: kamen krečnjak

Foto: S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari (2012)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Korać, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 191-219; S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 31–32 (foto T 1.3 ab)

I-XV/3 Fragmentovani element piramidalnog oblika

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Oblast ispred objekta krstoobrazne crkve

Dimenzije: 0, 21 x 0, 22 x 0, 12 m

Materijal: krečnjak

Foto: S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari (2012)

Napomena:

Bibliografija:

B. Korać, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старинар LIX (2009), 191-219; S. Gelichi, C. Negrelli, S. Leardi, L. Sabbionesi, R. Belcari, *Doclea alla fine dell'antichità. Studi e ricerche per la storia di una città abbandonata della Prevalitania [Duklja na kraju antičkog doba. Studije i istraživanja istorije jednog napuštenog grada Prevalitanije]*, in: *Zbornik radova Nova antička Duklja III [New Antique Doclea III]*, Podgorica 2012, 30–31 (foto fig. 17, T 1. 2 ab).

I-XV/4 Fragment plastike

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

V. Korać, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старице LIX (2009), 191-219.

I-XV/5 Fragment parapetne ploče

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: bazilika A (1954-1955)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, САН, посебна издања, књига ССLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957 169 (фото); *Историја Црне Горе, I*, Титоград 1967, 273 (sl. 24); V. Korać, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, Старице LIX (2009), 191-219.

I-XV/6 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Kopač, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219.

I-XV/7 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Kopač, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219.

I-XV/ 8 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

B. Kopač, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града

Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219.

I-XV/ 9 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

В. Кораћ, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219.

I-XV/10 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica (Arheološki depo)

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija:

В. Кораћ, Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea), Старинар LIX (2009), 191-219.

I-XV/11 Parapetna ploča

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika B (1954)

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: I. Nikolajević-Stojković (1954)

Napomena: /

Bibliografija:

И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, САН, посебна издања, књига ССLXXIX, Византолошки институт, књига 5, Београд 1957; *Историја Црне Горе, I*, Титоград 1967, 273 (sl. 24); В. Кораћ, *Архитектонски украс у камену између антике и ране Византије у остацима града Дукље (Doclea)*, *Старинар* LIX (2009), 191-219.

I-XV/12 Fragment ploče

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije:

Materijal: mermer

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, *Zograf* 37 (2013), 6 (fig. 5).

I-XV/13 Krst

Sadašnja lokacija: Nije poznata

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: 0, 61 x 0, 43 m

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, *Zograf* 37 (2013), 6 (fig. 5).

I-XV/14 Fragment pregradne ploče

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća (dvorište), JU Muzeji i galerije Podgorica

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,82 m x 1,04 m, rozeta Ø-0,55 x 0,57 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: Identična ploča se vidi na fotografijama J. A. R. Munroa iz 1893.

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 9 (fig. 12).

I-XV/15 Fragment pregradne ploče

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije:

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 7 (fig. 10).

I-XV/16 Fragment pregradne ploče

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 9 (fig. 12).

I-XV/17 Fragment pregradne ploče

Sadašnja lokacija: Nije poznata

Mjesto i godina pronalaska: Bazilika A (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Napomena: /

Bibliografija:

T. Koprivica, *Journal Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 9 (fig. 12).

I-XVI/1 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1-1, 80 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Ukopan je u zemlju

Bibliografija: /

I-XVI/2 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: 2, 30 x 0, 78 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Ukopan je u zemlju

Bibliografija: /

I-XVI/3 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska:

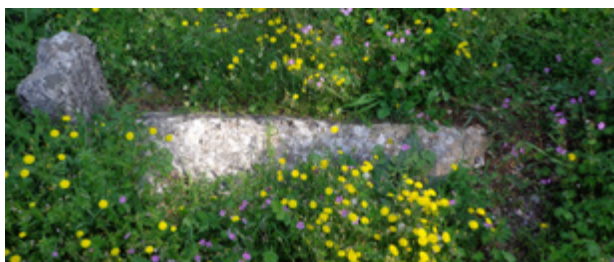
Dimenzije: 1, 79 x 0, 87 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Ukopan je u zemlju

Bibliografija: /

I-XVI/4 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: 1,37 x 0,68 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Ukopan je u zemlju

Bibliografija: /

I-XVI/5 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,94 m x 0,78 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Ukopan je u zemlju

Bibliografija: /

I-XVI/6 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska:

Dimenzije: 1,94 x 0,67 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: Ukopan je u zemlju

Bibliografija: /

I-XVI/7 Fragment sarkofaga

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,52 x 0,57 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XVI/ 8 Fragment sarkofaga

Sadašnja lokacija: Groblje u Rogamima

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 0,64 x 0,62 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XVI/9 Poklopac sarkofaga

Sadašnja lokacija: Kuslevova kuća, dvorište, JU Muzeji i galerije Podgorice

Mjesto i godina pronalaska: /

Dimenzije: 1,70/1,55 x 0,39/0,37 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2012)

Napomena: /

Bibliografija: /

I-XVI/ 10 Sarkofag

Sadašnja lokacija: Dvorište ispred Narodnog muzeja Crne Gore, Cetinje

Mjesto i godina pronalaska: Zagorič (1904)

Dimenzije: 2, 17 x 0, 85 x 0, 68 m

Materijal: kamen

Foto: T. Koprivica (2013)

Bibliografija:

W. Kubitschek, *Ein Sarkophag aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes (1906), Band IX, 87-88 (crtež); *Саркофаг пронађен у Загоричу, Глац Црногорца*, Цетиње, № 20, 10. мај 1908, 3; C. Patsch, *Aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes, Band XI, Wien 1908, 103-104; P. Sticotti, *op. cit.* 177, natpis br. 48 (crtež 134); R. Dragičević, *Prilozi kulturnoj istoriji-sarkofag iz Dyklje*, Starine Crne Gore, I (1963), 148; A. i J. Sašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*, Situla 19, Ljubljana 1978, 64, natpis br. 597; J. J. Martinović, *op. cit.*, 146, natpis br. 140 (crtež); HD 033841 (last update 12 December 2011).

I-XVI/11 Sarkofag

Sadašnja lokacija: /

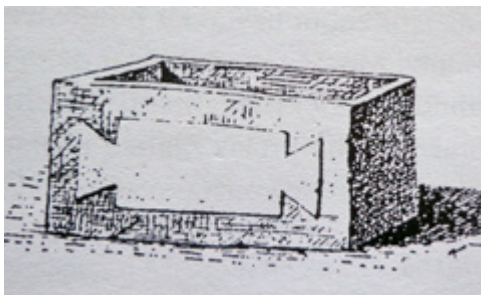
Mjesto i godina pronalaska: Lovišta (1893)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Archive

Bibliografija: /

I-XVI/12 Sarkofag

Sadašnja lokacija: /

Mjesto i godina pronalaska: Lovišta (1892)

Dimenzije: /

Materijal: kamen

Crtež: P. Sticotti (1913)

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 38, sl. 16.

XI

KATALOG II

NATPISI IZ DOKLEJE

SAČUVANI NATPISI

I POČASNI NATPISI

1.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, dimenzija 95 x 64 x 63 cm. Uokvireno natpisno polje veličine 77 x 43 cm, s natpisom u gornjem dijelu. Natpis u tri reda, izveden slovima visine 7 cm, duboko urezanim i sjenčenim, sa serifima. Na lijevoj bočnoj strani baze eventualni potpis klesara: CON, izveden slovima visine 5 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato gdje je pronađen. Natpis se, početkom XX vijeka, nalazio u dvorcu na Kruševcu u Podgorici.

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Datovanje: 117-120. g. n. e.

DIVO

TRAIAN (o)

D (ecreto) D (ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 12682 (p. 2120), add. p. 2252; add. p. 2328, 115; J. A. R. Munro, W. C. F. Anderson, J. G. Milne, F. Haverfield, *On the Roman Town Doclea in Montenegro*, *Archaeologia* (1896), 33, natpis broj 5 (crtež); J. Brunšmid, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, IV*, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, n. s. 5 (1901), 87, natpis br. 1; P. Sticotti, *Rimski grad Duklja u Crnoj Gori*, Podgorica 1999, 159, natpis br. 10 (crtež 106); J. J. Martinović, *Antički natpisi u Crnoj Gori (Corpus Inscriptionum Latinarum et Graecarum Montenegro)*, Kotor 2011, 125, natpis br. 101 (crtež), foto p. 309 (fotografije nijesu označene brojevima pa navodimo broj strane na kojoj je reprodukovana); HD 054801 (last update 10. October 2011).

Foto: T. Koprivica (2013)

2.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka dimenzija 140 x 64 x 61 cm. Baza sa trostruko profilisanim ramom. Natpisno polje udubljeno s djelimično površinski oštećenim natpisom. Slova su visine 6, 8 cm, duboko uklesana.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato gdje je nađen. Munro je zabilježio da ga je vidio 1893. ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Datovanje: 247. g. n. e.

M (arco) IVLIO

PHILIPPO

IMP (eratoris) M (arci) IVLI

PHILIPPI

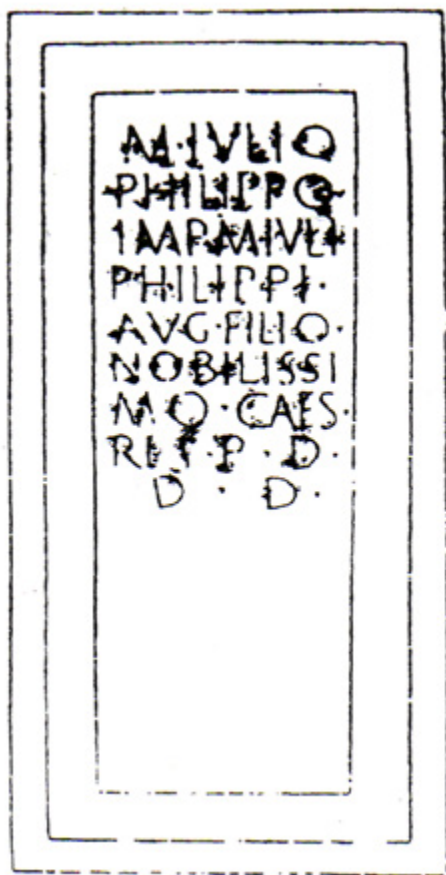
AVG (usti) FILIO

NOBILISSI

MO CAES (ari)

RESP (ublica) D (ocleatum)

D (ecretio) D (ecurionum)

Bibliografija:

CIL III, 12686, (p. 2120), add. p. 2252; V. Petričević, *Dukljanske starine (Doclea)*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 8 (1890), 116, natpis br. 61; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 35, natpis broj 11 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 161, natpis broj 14 (crtež 108); HD 054804 (last update 19 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 126, natpis br. 102 (crtež), foto p 309.

Foto: T. Koprivica (2013).

3.

Opis:

Epistilna greda s natpisom u gornjem dijelu, fragmentovana, visina 75 cm. Nađeno je ukupno 11 fragmenata natpisa u dužini od 13, 70 m. Natpis se razvija horizontalno u dva reda, s visinom slova od 7 cm u prvoj liniji i 5, 5 cm u drugoj. Slova su duboko rezana, sjenčena, s pravilnim trouglastim serifima i znacima za rastavljenje. Po sadržaju i mjestu nalaza natpis se odvaja u četiri grupe. Visina slova u drugom redu četvrte grupe iznosi 6 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Svi fragmenti su nađeni u bazilici A (I grupa sa četiri ulomka) i istočno od nje (II grupa sa četiri ulomka, III grupa sa jednim ulomkom ispred prostorije sa apsidom i IV grupa sa dva ulomka, južnije. Jedino je jedan fragment IV grupe nađen u bazilici B (Munro).

Stikoti je 1892. godine vidio fragment II u južnom dijelu bazilike. Prema izjavama lokalnog stanovništva koje je Stikoti zabilježio, ovaj fragment je razbijen u komade, oklesan i odnešen.

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Datovanje: 71-130. g. n. e.

I. M (arco) FL (avio) M (arci) F (filio) QUIR (ina) BALBINO [huic defun]C (to) ORDO

DOCL (eatium) HONORES OMNES ET STATVAM EQVESTRI (em) DECR (evit)

[Fl (avius)] FRONTO ET] FL(avia) TERTVLLA PARENTES INAVRAVERUNT

II. [M (arco)] FL(avio) M(arci) F(ilio) Q [uir (ina) Ba]LBINO HVIC DEFVNC(to)

ORDO DOC(leatium) HONOR[es o]MNES ET STATVAM EQVESTREM [dec]

R(evit) FL(avius) FRONTO ET FL(avia) TERTVLLA FIL(io)

III. [M (arco)] FL(avio) M(arci) F(ilio) Qvir(ina) FRONTONI PRAEF(ecto)

[fabrum]

PONTIF(ici) FLAM(ini) DIVI [Titi...?]

IV. [M(arco) Fl(avio) M(arci) f(ilio) Quir(ina) Balbino huic defunc(to) ordo Doc]

L(eatium) HONORES OMNES ET STATVAM EQVESTR(em) INAVRAVERVNT

Bibliografija:

CIL, III, 8287 a-c; 8287-d (p. 1477), 12692 (p. 2121); 13819 (p. 22525); V. Petričević, *Dukljanske starine (Doclea)*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 7 (1890), 104-105, natpis br. 57; R. Cagnat, *Inscriptiones latines de Doukla (Monténégro)*, *Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France* (1893), 5-7, n. 1-4; J. A. R. Munro et ali., *op. cit.*, 38-40, natpis broj 19-22 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 164-165, natpis br. 22 (crtež 115); J. J. Martinović, *op. cit.*, 126-127, natpis br. 103 (crtež), foto p 310; HD 054373 (last update 10 October 2011).

Foto: T. Koprivica (2014)

4.

Opis:

Najvjerojatnije fragment velikog počasnog natpisa M. Flavija Frontona, dimenzija 32 x 28 x 7 cm. Visina slova tipa klasične kvadratne kapitale u prvom redu je 7 cm, a u drugom 5, 5 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

..... V

... (Fro) NTO·E....

Bibliografija:

CIL, III, 1380; P. Sticotti, *op. cit.*, 165-169, natpis br. 23 (sl. 116 crtež i rekonstrukcija); J. J. Martinović, *op. cit.*, 128, natpis br. 104 (crtež).

Foto: /

5.

Opis:

Najvjerojatnije fragmenti velikog votivnog natpisa M. Flavija Frontona, prvi dimenzija 20 x 18 x 8 cm, sa očuvana četiri slova u dva reda. Slova visine 7 cm duboko su

urezana i sjenčena, sa trouglastim serifima i znakom distinkcije. Možda je ovom ansamblu pripadao još jedan fragment dimenzija 17 x 10 x 7 cm, na kome se nalazi samo jedno slovo D duboko urezano i sjenčeno, sa trouglastim znakom za rastavljanje.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: /

...ER...

...BA... ...D...

Bibliografija:

CIL III, 13820; P. Sticotti, *op. cit.*, 165-169, natpis br. 23 (crtež 116 i rekonstrukcija); J. J. Martinović, *op. cit.*, 128, natpis br. 105 (crtež).

Foto: /

6.

Opis:

Blok od spuškog krečnjaka dimenzija (42) x 93 x 33 cm. Natpisno polje uokvireno običnom profilacijom, natpis u četiri reda od kojih je četvrti djelimično oklesan.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Uzidan u stub mosta na Zlatici, sa zapadne strane

Datovanje: 31-100. g. n. e.

FLAVIO T(iti) F(ilio)

QVIR(ina tribu) BASSO

DEC(urioni) EX TESTA

MENTO EIVS

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 169, natpis br. 25 (crtež 118); A. I. J. Šašel, *ILLug* (1986), 143, natpis br. 1832; J. J. Martinović, *op. cit.*, 129, natpis br. 106 (crtež), foto p 311; HD 034123 (last update 12 August 2013).

Foto: T. Koprivica (2011)

7.

Opis:

Fragment natpisa kvadratnog oblika, od spuškog krečnjaka. Natpis u sačuvana dva reda, s duboko urezanim slovima visine 10 cm u prvom, i 7, 8 cm u drugom redu, s trouglastim serifima i znacima za rastavljanje.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađen je kao spolija u sjevernom zidu krstoobrazne crkve, sa unutrašnje strane.

Sadašnja lokacija: Krstoobrazna crkva u Dokleji

Datovanje: 1-300. g. n. e.

.....[Caesa]RI

[pontifici] M(aximo) TR(ibunicia) [potestate]

Bibliografija:

CIL, III, 13824; Munro, *op. cit.*, p. 37, br. 17; P. Sticotti, *op. cit.*, p. 164, br. 20 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 155, natpis broj 154; HD 054428 (10 October 2011).

Foto: T. Koprivica (2014)

8.

Opis:

Mjesto i vrijeme nalaska: Južni dio cele kapitolnog hrama u Dokleji (2011).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

FVI CVI

..DI VV

Bibliografija:

M. Baković, Preliminarni rezultati istraživanja na prostoru kapitolnog hrama lokaliteta Doclea, [Preliminary Results of the Research into the area of the capitol temple of the Doclea site], in: *Nova antička Duklja II [New Antique Doclea II]*, Podgorica 2011, 26, T II/2 (foto).

Foto: M. Baković (2011)

II VOTIVNI NATPISI

9.

Opis:

Ara od krečnjaka, djelimično fragmentovana, dimenzija 65 x 37 x 12 cm. Natpis u sedam redova, izveden slovima visine 5, 2 cm, izuzimajući posvetnu formula, s okruglim znacima za rastavljanje.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Uzidan u prvi stub rimskog mosta na Zlatici

Datovanje: 151-250. g. n. e.

I(ovi)·O(optimo)·M(aximo)

EPON(a)E·REGIN(ae)

GENIO·LOCI

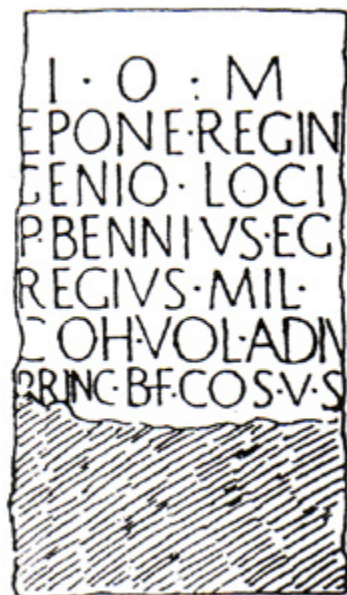
P(ublius)·BENNIVS·EG

REGIVS·MIL(es)·

COH(ortis)·VOL(untariorum)·ADIV(tor)

PRINC(ipis)·B(ene)F(iciarius)·CO(n)

S(ularis)·V(otum)·S(olvit)

Bibliografija:

AE (1897), 0005; *CIL III*, 12679, (p. 2119), *ILS* 4837; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 32, natpis br. 2; P. Sticotti, *op. cit.*, 157, natpis broj 4 (crtež 100); K. Eibl, J. Ott, G. Preuß, E. Wittkopf, *Der römische Weihebezirk von Osterburken, 1. Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiärer-Inschriften des römischen Reiches*, Stuttgart 1990, 346, Nr. 488; HD 022562 (last update 15 Februar 2010); I. Matijević, *Cohors VIII Voluntariorum civium Romanorum i neki njezini pripadnici u službi namjesnika provincije Dalmacije*, *Tusculum* 2 (2009), 50-54; J. J. Martinović, *op. cit.*, 130, natpis br. 108 (crtež), foto p. 311.

Foto: I. Perić (2015)

10.

Opis:

Ara je dimenzija visine 61, 5 cm, širine 21 cm. Donja četvrtina je profilisana baza širine 29 cm, a gornji dio širine 26 cm je takođe profilisan i završava se akroterijima između kojih je isklesana rozeta s ornamentom palmete. Neuokvireno natpisno polje visine je 33 cm, a širine 25 i 26 cm. Natpis je izveden slovima kvadratne kapitale u 7 redova, visine od 2, 5 do 4 cm, s trouglastim serifima i znacima distinkcije samo u dva donja reda. Slova su raspoređena zavisno od raspoloživoga prostora, pa su neka početna ili završna slova prebacivana u sljedeće redove, što otežava čitanje. Mora se pretpostaviti greška lapicide koji je u dva slučaja, u drugom i trećem retku, umjesto slova R isklesao slovo P.

Mjesto i vrijeme nalaska: Korito rijeke Zete (Laze Radevića), jul 2003. godine

Sadašnja lokacija: Istorijski muzej, Cetinje

Datovanje: /

NEPTVNO

SACPUMP

ERICVLOPV

MABSOLV

TORIPETRO

NIVSASPE

R·V·S

L·A

Bibliografija:

S. Vučinić, *Ara posvećena Neptunu i nekoliko nalaza sa antičkog lokaliteta Laze Radevića*, Istorijski zapisi, LXXX, 1-4, Podgorica 2007, 197-209 (foto); J. J. Martinović, *op. cit.*, 130-131, natpis br. 109 (crtež), foto p. 311; Д. Грбић, *Из епиграфске баштине античке Доклеје: један натпис посвећен NEPTUNO PERICULORUM ABSOLUTORI*, Старица, LIX (2009), 175-180; S. Vučinić, *Ager privatus u priobalju donjega toka Zete*, in: *Studije o antici u središnjoj Crnoj Gori*, Cetinje 2014, 114-117 (foto 47 i 48).

Foto: S. Vučinić (2014)

III NADGROBNI NATPISI

III a STELE

11.

Opis:

Stela od krečnjaka pravougaonog oblika, dimenzija 58 x 40 x 4 cm, izlomljena po sredini na dva dijela. Ravno natpisno polje sa strane profilisano ispupčenom trakom i dubokim žlijebom. Gornji dio stele flankiraju dva dublje urezana koncentrična kruga. Natpis u osam redova pokriva čitavu površinu natpisnog polja. Slova plitko urezana, visine 3, 5 cm od prvog do petog reda, a 3 cm od šestoga do osmoga reda. Znaci za rastavljanje okrugli, a serifi malo naglašeni.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađena na jugoistočnoj nekropoli Dokleje, kao spolija u grobu broj 328.

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

Datovanje: 201-300. g. n. e.

F(lavius) NARCISSA

NVS LUPAE

[coniugi car]RIS

[sim] AE ET DVL

[ci]SSIM (a)E BENE

MERENTI VIXIT

ANN(os) XII MEN(sium)

V DIES XXI

Bibliografija:

A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *Античка Дукља. Некрополе*, Цетиње 1975, 271, natpis br. 2 (sl. 164); *AE* (1976), 0526; HD 012306 (last update 11 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 132, natpis br. 111 (crtež), foto p. 312.

Foto: A. Cermanović-Kuzmanović, O. Velimirović-Žižić, D. Srejović (1975)

12.

Opis:

Stela od krečnjaka, dimenzija 185 x 37 x 15 cm, sa zabatom i akroterijama. Natpisno polje veličine 143 x 19 cm, udubljeno i dvostruko profilisano s dvije ispupčene trake. U donjem lijevom uglu natpisa figura Merkura s petasosom na glavi, sa štapom u desnoj a kaducejom u lijevoj ruci. Slova nejednake visine, plitko i široko klesana, s trouglastim i okruglim znacima distinkcije.

Mjesto i vrijeme nalaska: Jugoistočna nekropola Duklje, kao jugoistočna strana groba br. 328.

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

Datovanje: 201-300. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum)

LICINIAE INT

TIE QV(a)E VIXIT

ANNOS XXXXV

M(ensium) VIII DIES X

IIII LICINIA DEXTRILINA M

ATRI PIEN

TISSI

M(a)E P(osuit)

Bibliografija:

A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 271, natpis br. 3 (sl. 162-163 -fotografija); *AE* (1976), 0527; HD 012309 (last update 11 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 133, natpis br. 112 (crtež), foto p. 312.

Foto: Uprava za zaštitu kulturne baštine, Cetinje (1962)

13.

Opis:

Fragment gornjeg dijela stele od bijelog laporca, trouglastog oblika, dimenzija 36 x 32 x 10 cm, u udubljenim natpisnim poljem i očuvanim natpisom u četiri reda, s duboko urezanim slovima s blago naglašenim serifima i trouglastim znakom za rastavljanje. Visina slova 5 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

...ANO

...RATO

LXXX

...VS PATRI

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 133-134, natpis br. 113 (crtež).

Foto: /

14.

Opis:

Fragmentovani natpis na steli, sačuvanih dimenzija 20 x 20 x 15 cm. Natpisno polje udubljeno i uokvireno, s nepotpunim natpisom u pet redova. Slova visine 3 cm, duboko urezana i sjenčena, s manjim trouglastim serifima. Drugo slovo O u drugom redu manjega modula, visine 1, 5 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Dokleja, nije poznato na kojoj lokaciji, u arheološkim istraživanjima 1962. godine

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

/0

...LORo

...GAL

...GRICO

...ESO

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 134, natpis broj 114 (crtež).

Foto: /

15.

Opis:

Stela od krečnjaka, dimenzija 84 x 60 x 15 cm, s usadnicom i akroterijima te zabatom u kome je reljefno isklesana stilizivana rozeta koju sa strana flankiraju dva reljefna delfina. Natpisno polje uokvireno profilacijom, dimenzija 53 x 45 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

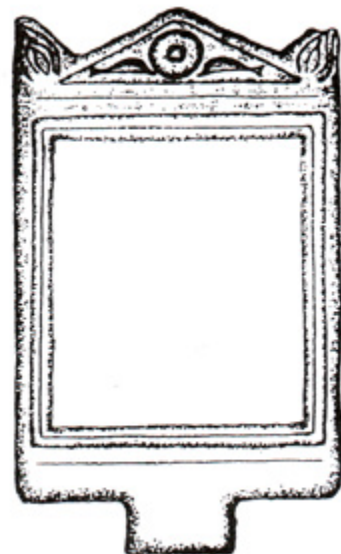
Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 134, natpis br. 115 (crtež).

Foto: /

16.

Opis:

Stela od spuškog krečnjaka, dimenzija 80 x 55 x 17 cm, s natpisom u sedam redova, izvedenom plitko urezanim slovima istog modula, visine 4, 5 cm, s blago naglašenim trouglastim i horizontalnim serifima. Okrugli, duboko urezani znaci za rastavljanje.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: /.

Datovanje: /

D(is) M(anibus) S(acrum)

DVLCISSIMAE FILIAE

EPIDIAE QVAE VIXIT

AN(nos) XXXVIII M(ensium) IIII

INFELICISSIMA

MATER EVTICI(a) ME

MORIAM FECIT

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 135, natpis br. 116.

Foto: /

17.

Opis:

Stela od krečnjaka, oštećena u gornjem dijelu, dimenzija 90 x 60 x 18 cm. Natpisno polje, profilisano dvostrukim okvirom. Natpis u deset redova, izveden je plitko urezanim slovima visine 4 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađen je u arheološkim istraživanjima 1954. godine,¹⁹ nije

poznato gdje.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

D(is) M(anibus) S(acrum)

AVRELIVS

QVINTIO

SIBI·ET·CO

NIVGI·SVE

VICTORI(A)E

REMAGEN

TE·SHHVET

VRI·VIVI·SIBI

FECER VNT

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 135, natpis br. 117.

Foto: /

18.

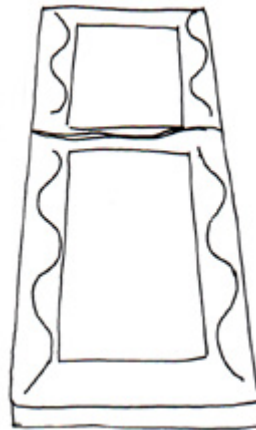
Opis:

Stela od spuškog krečnjaka, dimenzija 190 x 84 cm, s natpisnim poljem dimenzija 159 x 52 cm, udubljenim i oivičenim frizom s motivom vinove loze.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: Porta Crkve Sv. Đorđa u Podgorici (pokrivač savremenog groba).

Datovanje: /

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 136, natpis br. 118 (crtež).

Foto: /

19.

Opis:

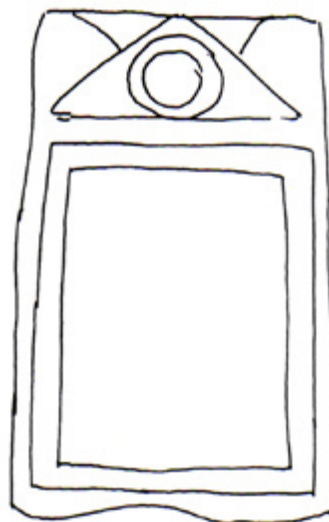
Stela od spuškog krečnjaka, dimenzija 100 x 52 cm, sa zabatom. Natpisnom polje udubljeno, s očuvanom plitko urezanom posvetom DMS.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: Porta Crkve Sv. Đorđa u Podgorici (pokrivač savremenog groba).

Datovanje: /

DMS

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 136, natpis br. 119 (crtež).

Foto: /

20.

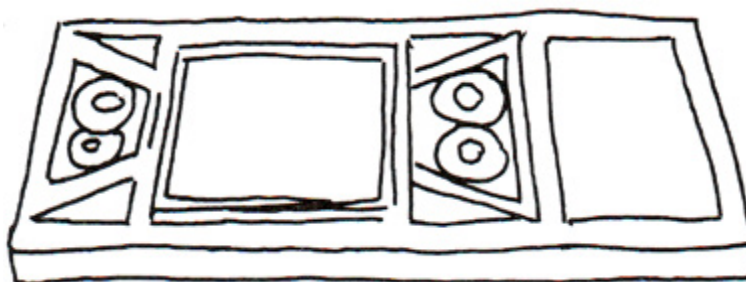
Opis:

Bočna strana sarkofaga od spuškoga krečnjaka, dimenzija 130 x 72 cm. Natpisno polje u *tabuli ansati* je izbrisano, a reljefno su prikazane predstave Merkura, zatim delfina, pijetla, rozete, girlandi i talasa.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato. Stikoti je zabilježio da je na ploči bio natpis porodice Pistelić iz 1867. godine.

Sadašnja lokacija: Porta Crkve Sv. Đorđa u Podgorici (pokrivač groba).

Datovanje: /

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 147-148 (sl. 86); J. J. Martinović, *op. cit.*, 136, natpis br. 120 (crtež); N. Cambi, *Sarkofazi lokalne produkcije u Rimskoj provinciji Dalmaciji (od II do IV stoljeća)*, Split 2010, 83.

Foto: T. Koprivica (2012)

III b. CIPUSI

21.

Opis:

Cipus u obliku kvadera od krečnjaka, dimenzija 80 x 59 x 52 cm. Natpisno polje dimenzija 56 x 36 cm je duboko uvučeno i trostruko profilisano. Natpis u devet redaka paragrafski riješen, izveden slovima klasične kvadratne kapitale, duboko urezanim, sa naglašenim trouglastim serifima. Znaci za rastavljanje su streličastog oblika. Veličina slova se kreće od 6 cm u prva dva reda do 3, 5 cm u poslednja tri reda. Nekoliko slova su manjeg modula, a ima i nekoliko ligatura i ubačenih slova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato gdje je pronađen. Rovinski je zabilježio da je bio uzidan u zapadnu kapiju a Stikoti ga je vidio ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici 1893. godine.

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Datovanje: 101-300. g. n. e.

M (arco) NOVIO

QV(inti) F(ilio) IVSTO

DEC(urioni) EX TESTA

MENTO EIVS

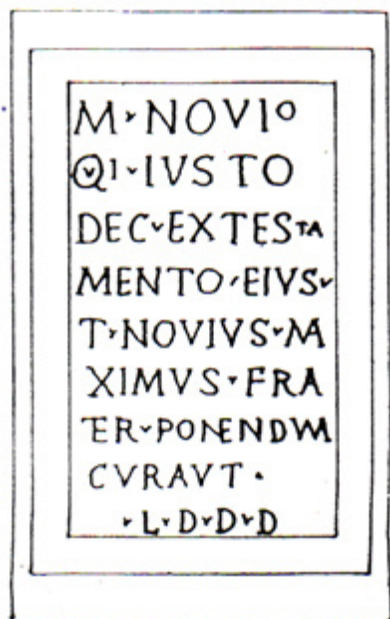
T(itus) NOVIVS MA

XIMUS FRA

TER PONENDUM

CVRAVIT

L(ocus) D(atus) D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 12700 (p. 2122), add. p. 2253; П. А. Ровински, П. А. Ровински, *Предложение раскопки древней Диоклеи (Отъ 22. 02 до 12. 05 1891: рабочихъ дней было 35)*, *Журналъ Министерства народного просвещения, С. Петербургъ 1891*, 20, natpis br. 3; R. Cagnat, *op. cit.*, 15-16, n. 14 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.* 51, natpis br. 53 (crtež); J. Brunšmit, *op. cit.*, 88, natpis br. 3; P. Sticotti, *op. cit.*, 170, natpis br. 27 (crtež 119); HD 054812 (last update 19 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 137-138, natpis br. 122 (crtež), foto p. 312.

Foto: T. Koprivica (2013)

22.

Opis:

Cipus u obliku kvadera od krečnjaka, djelimično oštećen u baznom dijelu, dimenzija 92 x 63 x 56 cm. Natpisno polje je oštro profilisano, sačuvanih dimenzija 64 x 35 cm. Natpis u četiri reda, visina slova u prva dva reda 5 cm, a u ostala dva 4 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato gdje je pronađen. Bio je u dvorcu na Kruševcu u Podgorici.

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Datovanje: 101-300. g. n. e.

M(arco) EPIDIO

P(ubli) FIL(io) QVIR(ina)

LATINO DEC(urioni)

D(oclee?)

Bibliografija:

CIL, III, 12691 (p. 2121), add. p. 2252, add. p. 2328, 115; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 44-45, natpis br. 35; J. Brunšmit, *op. cit.*, 87, natpis br. 2; P. Sticotti, *op. cit.*, 171, br. 29 (crtež 120); HD 054816 (last update 24 September 2010); J. J. Martinović, *op. cit.*, 138, natpis br. 123 (crtež), foto p. 313.

Foto: T. Koprivica (2013)

23.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, dimenzija 111 x 59 x 55 cm, s udubljenim natpisnim poljem u oštro profilisanom okviru. Natpisno polje veličine 90 x 41 cm čitavom površinom pokriva natpis u sedam redova, sa slovima klasične kapitale duboko i oštro rezanim, sjenčenim s trouglastim serifima i znacima za rastavljanje.

Mjesto i vrijeme nalaska: Bio je uzidan u zapadnu kapiju (Rovinski), a potom prenešen ispred dvorca na Kruševcu u Podgorici 1890-1892. godine.

Sadašnja lokacija: Forum u Dokleji

Datovanje: /

SERVENIAE

MARCELNE

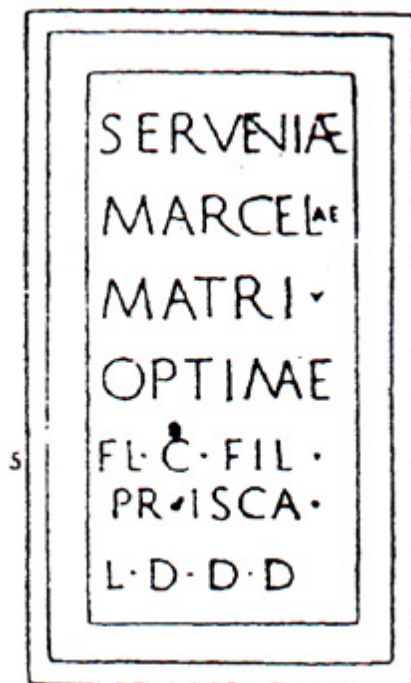
MATRI·

OPTIMAE

FL(avia)·C(ai)·FIL(ia)

PRISCA·

L(oco)·D(ato)·D(ecreto)·D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 8287 (1478); 12701 (p. 2122), add. p. 2253; П. А. Ровински, *Предложение ...*, 19, natpis br. 1; V. Petričević, *Dukljanske starine (Doclea)*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 8 (1890), 116, natpis br. 60 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 52, natpis br. 56 (crtež); J. Brunšmid, *op. cit.*, 88, natpis br. 4; P. Sticotti, *op. cit.*, 182, natpis br. 63 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, 138-139, natpis broj 124 (crtež), foto p. 313; HD 056131 (last update 1 December 2011).

Foto: T. Koprivica (2014)

24.

Opis:

Fragmentovani cipus od spuškog krečnjaka, prelomljen u dva dijela, dimenzija 82 x 51 x 48 cm. Natpisno polje udubljeno i uokvireno jednostavnom profilacijom. Natpis sačuvan u sedam redova, visina slova u prvih pet redova 4, 5 cm, a u posljednja dva reda 4 cm.

Mjesto nalaska: Krstoobrazna crkva (1893)

Sadašnja lokacija: U krstoobraznoj crkvi, pored sjevernog zida

Datovanje: 131-200. g. n. e.

CN(aeo) SERTO(rio)

C(ai) F(ilio) BROCC(ho)

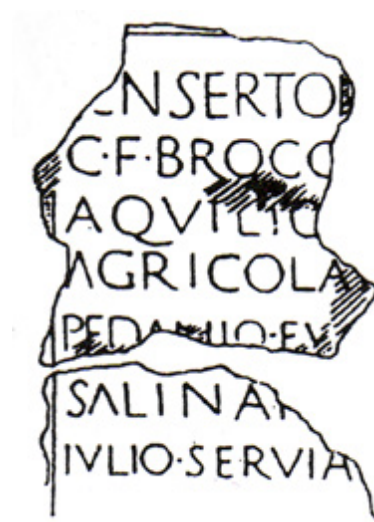
AQVILIO

AGRICOLA(e)

PEDANIO FV(sco)

SALINA(tori)

IVLIO SERVIA(no)

Bibliografija:

CIL III, 13826; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 52, natpis br. 55 (crtež); *AE* (1897), 0010; P. Sticotti, *op. cit.*, 173, natpis br. 35 (crtež 125); *PIR* (2. Aufl.) S 553; HD 022577 (last update 14 April 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 177, natpis br. 194 (crtež).

Foto: T. Koprivica (2015)

III c TITULUSI

25.

Opis:

Titulus od krečnjeka, dimenzija 50 x 39 x 12 cm. Natpisno polje veličine 32 x 28 cm, uvučeno i jednostavno profilisano. Natpis u pet redova paragrafski riješen. Slova duboko urezana i sjenčena, s trouglastim serifima i s okruglim znacima distinskcije. U petom retku pored slova B srcoliki list bršljana s peteljkom.

Mjesto i vrijeme nalaska: Jugoistočna nekropole Duklje, pokrivač groba br. 167.

Sadašnja lokacija: Depo u Dokleji

Datovanje: 131-170. g. n. e.

C(aio) IVLIO·CELERI

MVRGIAE·RISINITANO

M(arcus)·PRIFERNIVS·LAETVS

AMICO

B(ene)/hedera/M(erenti)

Bibliografija:

A. Цермановић-Кузмановић, О. Велимировић-Жижић, Д. Срејовић, *op. cit.*, 270, natpis br. 1 (sl. 161); *AE* (1976), 0525; HD 012303 (last update 3 December 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 139, natpis broj 125 (crtež), foto p. 313.

Foto: T. Koprivica (2012)

26.

Opis:

Titulus od spuškog krečnjaka, odlomljen s gornje i donje strane, sačuvanih dimenzija 24 x 35 x 5 cm. Ostaci natpisa u četiri reda uklesani u udubljeno natpisno polje. Slova visine 3,9 cm, duboko urezana, s trouglastim serifima na krajevima linija slova, kao i trouglastim serifima na krajevima linija slova, kao i trouglastim znacima distinkcije.

Mjesto i vrijeme nalaska: Spoljna strana južnog zida bazilike B u Duklji (Munro). Stikoti ga je kopirao 20. jula 1907. godine u kući uz baziliku na forumu.

Sadašnja lokacija: JU Muzeji i galerije Podgorica, Arheološki depo

Datovanje: /

MEMORIA LON(?)

GEVO CONSECRAT

QVISQ FABRICAHEC

.....VATALARE

Bibliografija:

CIL, III, 13842 (2254); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 56, natpis br. 69 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 184, natpis br. 67 (crtež 147); Н. Вулић, *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXI, други разред, књига 55, Београд 1931, 125, br. 304 (fotografija); A i J. Šašel, *Illyug* (1986), str. 143, br. 1844; J. J. Martinović, *op. cit.*, 140, natpis br. 126 (crtež); O. Пелцер-Вујачић, *Саха loquuntur-камење говори, уколико га пустимо*, Историјски записи 1-2 (2014), Тематски број посвећен округлом столу „Дукља (Doclea)-могућност истраживања и презентације“, Подгорица, 9. децембар 2013, 91-92 (foto).

Foto: J. Martinović (2011)

27.

Opis:

Fragmentovani titulus od spuškog krečnjaka, sačuvanih dimenzija 20 x 16 x 5 cm. Ravno natpisno polje s dijelom natpisa očuvanim u pet redaka, izvedenim slovima visine 2-3 cm, plitko i nevješto urezanim.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: Gornji dio natpisa nalazi se u Arheološkom depou JU Muzeji i galerije Podgorica.

Datovanje: /

.....RIA

.....SIMA

.....ILLA

....VLTAN...

TIT(ulum) P(o)S(uit)

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 140, natpis br. 127 (crtež); O. Пелцер-Вујачић, *op. cit.*, 92-93 (foto).

Foto: T. Koprivica (2013)

28.

Opis:

Fragment desne polovine natpisa očuvanih dimenzija 13 x 24 x 1 cm, sa četiri reda plitko urezanih slova visine 2, 6 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

.....CARISSIM(a)E

.....MESIVS POSVIM(us)

.....GEMATATE

.....V(otum)

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 141, natpis broj 128 (crtež).

Foto: /

29.

Opis:

Fragmentovan opis, pisan nejednakim slovima kapitale. Sačuvan je donji dio s nepotpuna dva reda.

Mjesto i vrijeme nalaska: Zagorič

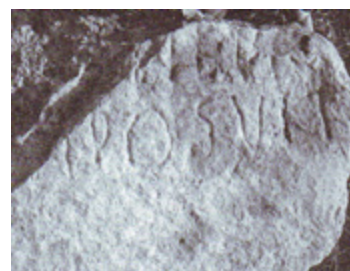
Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

.....NEMO

(titulu)M POSVIT

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 142, natpis br. 132 (crtež), foto p. 314.

Foto: J. Martinović (2011)

30.

Opis:

Fragmentovani nadgrobni natpis tipa titulusa, s potpuno otučenom okvirnom profilacijom. Pisan slovima rustične kvadratne kapitale, nejednakog modula, sačuvana četiri retka.

Mjesto i vrijeme nalaska: Zagorič (S. Vučinić)

Sadašnja lokacija: /

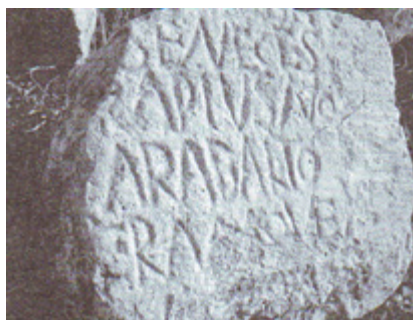
Datovanje: /

SENECES

RAPIVS No

ARADANO

FRA(tri) MOVE

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 143, natpis br. 133.

Foto: J. Martinović (2011)

31.

Opis:

Fragmentovani nadgrobni natpis, teško oštećen u sekundarnoj upotrebi, urezivanjem kanala za umetanje željezne klanfe zalivene olovom. Natpis je izvorno bio u sedam redova, ali su pomenutim oštećenjem potpuno uništeni treći i četvrti red. Slova natpisa nevješto i plitko urezana, bez znakova distinkcije. Prva dva reda se ne mogu dešifrovati.

Mjesto i vrijeme nalaska: Zagorič (S. Vučinić)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

ACEMADOL M

VS BIMIO

.....

.....

VCINSO VIV(us fecit)

D(ies) XV OPT(imus) X

DATIS BENE(e merenti)

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 143, natpis br. 134, foto str. 314.

Foto: J. Martinović (2011)

32.

Opis:

Fragmentovan i oštećeni natpis, sačuvano sedam redova pisanih slovima rustične kapitale, bez znakova distinkcije pa je rekonstrukcija otežana.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

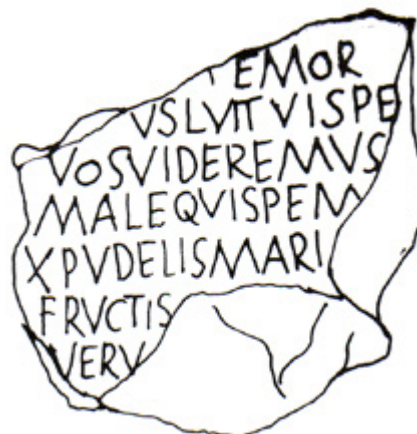
(m)EMOR(ia)

VSLVIT VI SPE

VOS VIDERIMVS

MALE QVI SPEM

X PVDELIS MARI(to)

FRVCTIS

...VERV(m).....

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 144, natpis broj 135 (crtež), foto p. 315.

Foto: J. Martinović (2011)

33.

Opis:

Fragmentovani natpis na ploči spuškog krečnjaka, dimenzija 50 x 76 x 13 cm. Centralno natpisno polje dimenzija 34 x 20 cm, udubljeno i uokvireno dvostrukom profilacijom. Posvetna formula s imenom pokojnika ispunjava natpisno polje, a slova su duboko urezana, visine 3, 5 do 7 cm. Ostali dio natpisa izveden slovima visine 5 cm pokriva prostor iznad i pored centralnog natpisnog polja.

Mjesto nalaska: /

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

Datovanje: /

D(is) M(anibus)

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 145-146, natpis br. 139.

34.

Opis:

Natpisno polje je udubljeno i profilisano. Natpis je pisan rustičnom kapitalom.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: Arheološki depo, JU Muzeji i galerije Podgorice

Datovanje: /

(filiae in) COM I (parabili)

---VIXIT ANN (os) XVII

Bibliografija:

O. Пелцер-Вујачић, *op. cit.*, 93 (foto).

Foto: T. Koprivica (2013)

35.

Opis:

Teško oštećen natpis, od krečnjaka, pisan rustičnom kapitalom, u četiri reda.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Arheološki depo, JU Muzeji i galerije Podgorica

Datovanje: /

D(is) M(anibus) ---V)EDIA TATIA PAR(entes)

---(infelicissimi) POSUERU(nt) I defunctae ann(os)

m(ensium) VII I (pro m)ERITIS (...)

Bibliografija:

O. Пелцер-Вујачић, *op. cit.*, 94-95 (foto)

Foto: T. Koprivica (2013).

III d. SARKOFAZI I URNE SA NATPISOM

36.

Opis:

Natpis od krečnjaka, očuvan u potpunosti, osam redova u tabuli ansati, osim posvetne formule DMS, koja je isklesana na akroterijima i kosom krovu poklopca. Sarkofag dužine 217 cm, širine 85 cm, visine sanduka 68 cm. Poklopac dužine 195 cm, širine 60 cm, visine 48 cm. Dimenzije natpisnoga polja 51 x 37 cm. Visina slova od 4,2 do 3 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađen u Zagoriču jula 1904. godine, na lijevoj obali Morače.
Lokalitet Vrh dula. Stikoti ga je vidio i snimio u julu 1907. godine.

Sadašnja lokacija: Ispred Istorijskog muzeja Crne Gore na Cetinju

Datovanje: 151-300. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum)

P(ublio)/hedera/CORNELIO

IVLIO QVI VIXIT

AN(nos)/hedera/CORNELIO

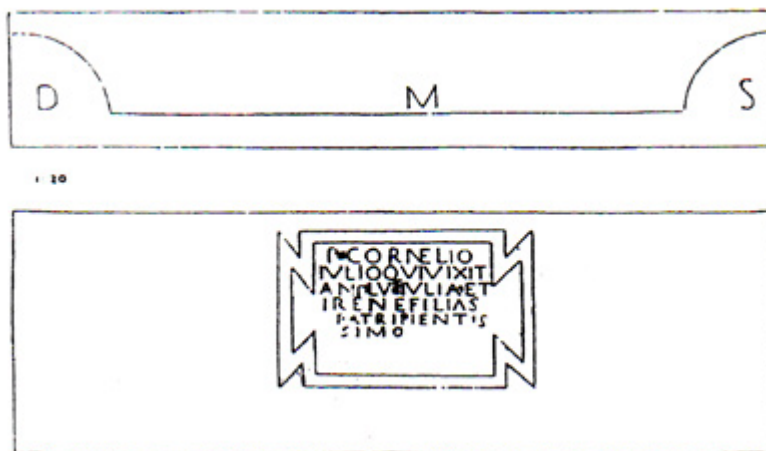
IVLIO QVI VIXIT

AN(nos)/hedera/LV/hedera/IVLIA/ET

IRENE FILIAS

PATRI PIENTIS

SIMO

Bibliografija:

W. Kubitschek, *Ein Sarkophag aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes IX (1906), 87-88 (crtež); *Саркофаг пронађен у Загоричу, Глау Црногорца*, Цетиње, № 20, 10. мај 1908, 3; C. Patsch, *Aus Doclea*, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes XI (1908), 103-104; P. Sticotti. *op. cit.* 177, natpis br. 48 (crtež 134); R. Dragičević, *Prilozi kulturnoj istoriji-sarkofag iz Duklje*, Starine Crne Gore, I (1963), 148; A. i J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*, Situla 19, Ljubljana 1978, 64, natpis br. 597; J. J. Martinović, *op. cit.*, 146, natpis br. 140 (crtež); HD 033841 (last update 12 December 2011).

Foto: T. Koprivica (2012).

37.

Opis:

Natpis na poklopcu manjeg sarkofaga, sa njegove donje strane, na dvostruko profilisanom natpisnom polju veličine 34 x 36 cm. Natpis je pisan u šest redova, sa slovima različitog modula, visine 5 cm u posvetnoj formuli i 4 cm u ostalim redovima. Slova u prva dva reda dublje urezana i naglašena, s trouglastim serifima i znakom za rastavljanje.

Mjesto nalaska: Jugoistočna nekropole Duklje

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

Datovanje: /

D(is) M(anibus) S(acrum)

FL(avius) MELI

TONIVS BLAN

DE VXO(ri) PI(entissimae) FECIT

QVAE (vi)XIT AN(nos) XXX

P O S(uit)

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 147, natpis br. 141 (crtež).

Foto: /

38.

Opis:

Prednja strana sarkofaga od krečnjaka, dimenzija 55 x 215 x 20 cm. Na lijevoj strani je isklesan konj, a na desnoj dvije životinje u trku ispod stabla. Natpis je isklesan u 8 redova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Suntutlija, u selu Riječani kod Vilusa, opština Nikšić (1902).

Sadašnja lokacija: Zavičajni muzej u Nikšiću

Datovanje: II v. n. e.

CAIVS EPICADI F(ilius) PRINCEPS

CIVITATIS DOCEATIVM HIC SITVS

HOC FIERI IVSSIT GENITOR SIBI ET

SVIS SET FILI(i) EIVS PLASVS EPICADVS

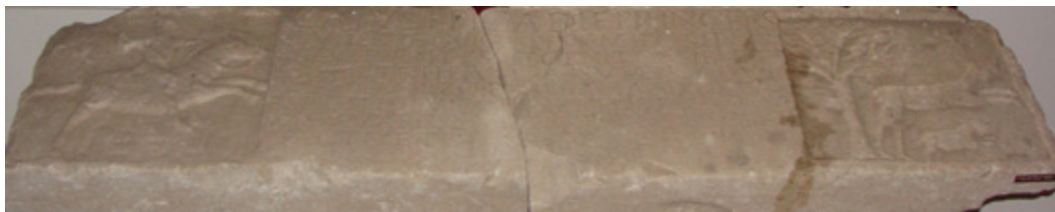
SCERDIS VERZO ET SVMA ADIECTA

EFFICIT ISTVD OPVS EST PIETAS NATIQVE

HOC AVXSISSE VIDENTUR ET DECORANT

FACTO ET DOCENT ESSE PIOS

CAIVS EPICADI PRINCEPS
CIVITATIS DOCEATIVM HIC SITVS
HOC FIERI IVSSIT GENITOR SIBI ET
SVIS SET FILI(i) EIVS PLASVS EPICADVS
SCERDIS VERZO ET SVMA ADIECTA
EFFICIT ISTVD OPVS EST PIETAS NATIQVE
HOC AVXSISSE VIDENTUR ET DECORANT
FACTO ET DOCENT ESSE PIOS

Bibliografija:

N. Vulić, *Dva rimska natpisa iz Crne Gore*, VHAD 8 (1905), 171-175, natpis br. 2; *AE* (1906), 0032; *AE* (1910), 0101; Н. Вулић (1931), 101, natpis br. 242 (foto); *ILlug* (1986), 145, natpis br. 1853; J. J. Martinović, *op. cit.*, 147, natpis br. 142 (crtež); HD 029751 (last update 11 October 2011).

Foto: T. Koprivica (2014)

IV TEGULE I KALUPI S NATPISIMA

39.

Opis:

Fragmentovani poklopac okrugle urne, na čijoj su donjoj strani urezana dva slova kvadratne kapitale s trouglastim serifima na krajevima hasti.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

VM

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 148, natpis br. 143 (crtež), foto str. 315.

Foto: S. Vučinić (2011)

40.

Opis:

Natpis na teguli slomljenoj u dva komada.

Mjesto i vrijeme nalaska: Prilikom kopanja temelja za trafostanicu pored lokaliteta 25. VII 1959. godine

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

Datovanje: /

PCR

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 148, natpis br. 144.

Foto: /

41.

Opis:

Fragmentovani kameni kalup sa dva polja za ulivanje: udubljenim pravougaonim poljem dimenzija 10, 2 x 8, 3 cm i trouglastim slivnikom. U centralnom dijelu duboko u negativu urezana su tri slova s naglašenim trouglastim serifima i znacima za rastavljanje.

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Cetinje

Datovanje: /

GLF

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 148, natpis br. 145.

Foto: /

IZGUBLJENI NATPISI

I POČASNI NATPISI

42.

Opis:

Cipus od spuškog krečnjaka, dimenzija 144 x 66 x 54 cm, obrađen na tri strane. Udubljeno natpisno polje s jednostavnim okvirom. Natpis u 10 redova, sa slovima visine oko 3, 5 cm. Natpis je više puta radiran i ponovo pisan. Munro je primijetio tragove dva starija natpisa.

Mjesto i vrijeme nalaska: U blizini zapadne kapije

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

IMP(eratori).CAES(ari)

P(ublio) LICINIO

VALERIANO

PIO FEL(ici) AVG(usto)

PONT(ifici) MAX(imo)

TRIB(unicia) POT(estate)

P(atri) P(atriae) CO(n)S(uli) II

RES PVBLICA

DOCLEATI

VM

Bibliografija:

CIL, III, 12684 (p. 2120); 13823 (p. 2253); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 36-37, natpis br. 15; P. Sticotti, *op. cit.*, 163, natpis br. 18; J. J. Martinović, *op. cit.*, 149, natpis br. 146 (crtež); HD 022571 (last update 10 October 2011).

Foto: /

43.

Opis:

Mjesto i vrijeme nalaska: Natpis je bio pronađen ... "in porta urbis Doclee iuxta lacum Labeatem." Kopirao je anonimni MS u kolekciji dalmatinskih natpisa nastalih prije XVI vijeka.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

IMP(eratori) CAES(ari)

P(ublio) LICINIO

GALLIENO

PIO FELICI AVG(usto)

PONT(ifici) MAX(imo)

TRIB(unicia) POT(estate)

P(atri) P(atriae) CONS(uli) III

RES PVBLICA

DOCLEATIVM

Bibliografija:

CIL, III, 1705 (p. 284), n. b. p. 1476; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 37, natpis br. 16; P. Sticotti, *op. cit.*, 164, natpis br. 19; J. J. Martinović, *op. cit.*, 150, natpis broj 147.

Foto: /

44.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, oštećen u donjem lijevom uglu, dimenzija 94 x 64 x 63 cm. Natpisno polje djelimično oštećeno, s natpisom u 6 redova. Slova u prva dva reda visine 7, 8 cm, ostalih redova 4, 3 cm. Hedera u drugom redu, ostali znaci za rastavljanje plitko okruglo uklesani.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađen je kod zapadne kapije grada, a kasnije je ugrađen u desni ogradni zid mosta na Širaliji.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 81-96. g. n. e.

DIVO TITO

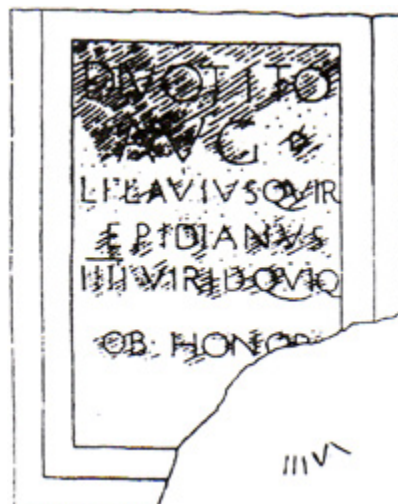
AVG/hedera/

L(ucius) FLAVIVS QVIR(ina tribu)

EPIDIANVS

IIII VIR I(ure) D(icundo) QVI(n)Q(uenalis)

OB HONOREM

Bibliografija:

CIL, III, 12680 (p. 2119); 13818, (p. 2252); J. A. R. Munro, op. cit., 32-33, natpis br. 4 (crtež); P. Sticotti, op. cit., str. 159, br. 9 (crtež 105); HD 054243 (last update 19 February 2009); J. J. Martinović, op. cit., 150-151, natpis br. 148 (crtež).

Foto: /

45.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka dimenzija 122 x 61 x 55 cm. Jednostavno udubljeno i profilisano natpisno polje, s natpisom u 14 redova. Slova do sedmog reda visine 4,2 cm, a u ostalim 3,9 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Kod zapadne kapije grada

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 226-227. g. n. e.

IMP(eratori)

CAES(ari) M(arco)

AUREL(io)

SEVERO

ALE[xa]N

DRO PIO

FEL(ici) [Augusto]

PONT(ifici) M

AXI(mo) [tribunica]

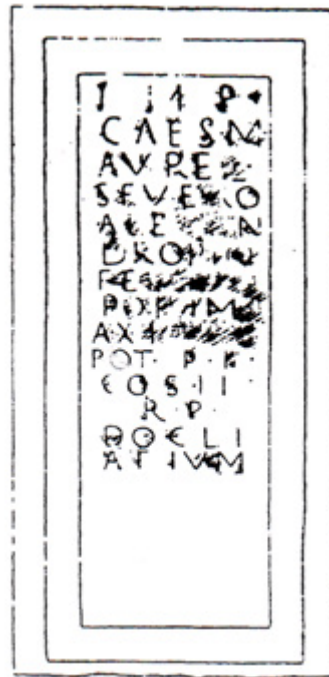
POT(estate) P(atri) P(atriae)

CO(n)S(uli) II

R(es) P(ublica)

DOCLI

ATIUM

Bibliografija:

CIL, III, 12683 (p. 2120), add. p. 2252; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 33-34, natpis br. 7 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 160, natpis br. 13 (crtež 107); HD 054803 (last update 19 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 151, natpis br. 149 (crtež).

Foto: /

46.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, dimenzija 148 x 61 x 57 cm. Natpisno polje udubljeno, s natpisom u 11 redaka. Slova u prva četiri reda visine 3, 7 cm. Natpis u vrijeme nalaza dosta oštećen.

Mjesto i vrijeme nalaska: Kod zapadne kapije grada.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

IMP(eratori)

CAES(aris)

C(aio) VIBIO

GALLO

PIO FEL(ici)

AV(gusto)

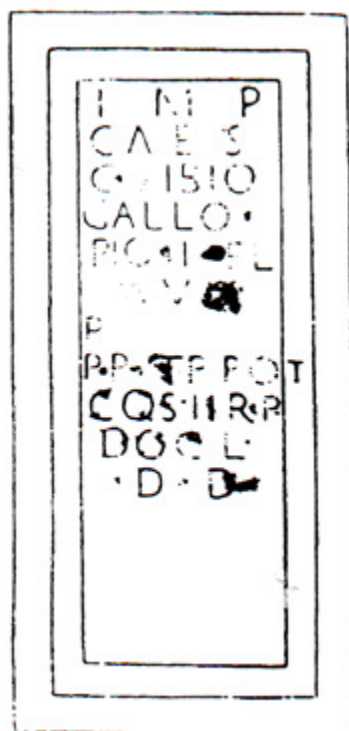
P(ontifici maximo)

P(atri) P(atriae) TR(ibunica) POT(estate)

CO(n)S(uli) II R(es) P(ublica)

DOCL(eatium)

D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 12687 (p. 2120), add. p. 2252; R. Cagnat, *op. cit.*, 14, natpis br. 9 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 36, natpis br. 13; P. Sticotti, *op. cit.*, 162, natpis br. 16 (crtež 110); HD 054805 (last update 19 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 152, natpis br. 150 (crtež).

Foto: /

47.

Opis:

Kvader od krečnjaka, dimenzije 137 x 63 x 59 cm. Natpisno polje i natpis su oštećeni, slova su nejednakog modula visine oko 5, 2 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Stikoti je 1892. godine vidio natpis, a britanski arheolozi 1893. godine. Seljaci su ga razbili, a jedan komad, uzidan u kuću Lazara Vučinića, Stikoti je kopirao u julu 1907.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

(o)TACILIAE

(se)VERAE

AVG(ustae)

CONIVGI

PHILIPPI

AVG(usti)

MATRI

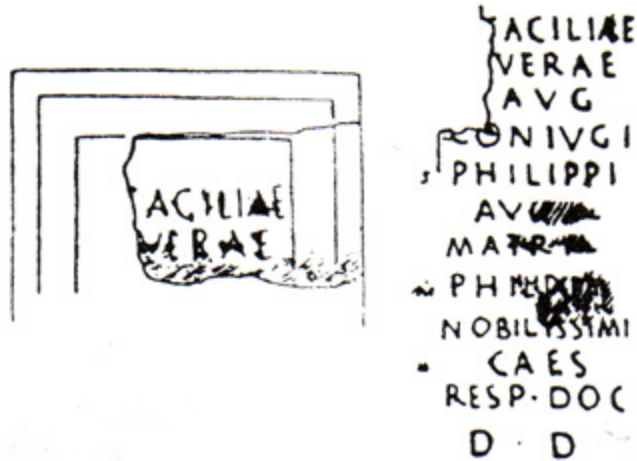
PHILIPPI

NOBILISSIMI

CAES(aris)

RESP(ublica) DOC(ilegium)

D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 12685 (p. 2120); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 35, natpis br. 10 (crtež); *AE* (1897), 0006; P. Sticotti, *op. cit.*, 162, natpis br. 15 (crtež 109); HD 022565 (last update 14 April 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 153, natpis br. 151 (crtež).

Foto: /

48.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, obrađen sa tri strane, dimenzija 127 x 62 x 60 cm. Natpisno polje udubljeno, ima dvostruku profilaciju. Natpis u 12 redova sa slovima visine oko 5, 8 cm, s trouglastim serifima i znacima rastavljanja.

Mjesto i vrijeme nalaska: U blizini zapadne kapije

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 252-253. g. n. e.

IMP(eratori)

CAES(ari)

C(aio) VIBIO

VOLUSI

ANO PI

O FEL(ici)

AVG(usto)

PONT(ifici) MAX(imo)

P(atri) P(atriciae) TR(ibunica) POT(estate)

CO(n)S(uli) II R(es) P(ublica)

R(?) DOCL(eatium)

D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 12688 (p. 2120); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 36, natpis br. 14; P. Sticotti, *op. cit.*, 162, natpis br. 17 (crtež 111); J. J. Martinović, *op. cit.*, 153-154, natpis br. 152 (crtež); HD 054806 (last update 10 October 2011).

Foto: /

49.

Opis:

Krečnjački kvader, dimenzija 83 x 65 x 40 cm. Natpis u deset redova.

Mjesto i vrijeme nalaska: U blizini zapadne kapije (Rovinski).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 81-97. g. n. e.

M(arco) FLAVIO T(iti) F(ilio) QVIR(ina tribu)

FRONTONI SACERD(oti)

IN COLONI(i)S NARON(a)
 ET EPIDAVRO II VIR(o) I(ure) D(icundo)
 IVLIO RISIN(i)O II VIR(o)
 QVINQV(enali) PONT(ifici) IN COL(onia)
 SCODR(a) II VIR(o) I(ure) D(icundo) QVIN(quenali)
 FLAM(ini) [divi Titi] PRAEF(ecto) (f)ABRVM
 PLEPS
 EX AERE CONLATO

Literatura:

CIL, III, 12695, p. 2122, add. 2253; П. А. Ровински, *op. cit.*, 372; R. Cagnat, *op. cit.*, p. 7, n. 5; *AE* (1893), 0078; Munro, *op. cit.*, p. 42, br. 26; C. Patsch, *WMBH* 11 (1909), 182; P. Sticotti, *op. cit.*, p. 170, br. 26 (crtež); *ILS* 7159; J. J. Martinović, *op. cit.*, 154-155, natpis br. 153; HD 054810 (last update 10 October 2011).

Foto: /

50.

Opis:

Fragment natpisa na spuškome krečnjaku, sačuvanih dimenzija 30 x 23 cm. Slova loše očuvana u tri reda, visine 7, 8 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Spoljna strane sjeveroistočnog ugla bazilike A

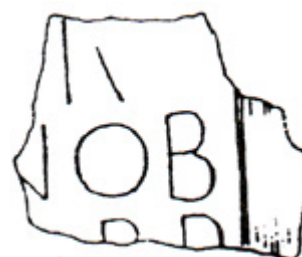
Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 71-300. g. n. e.

.....A.....

.....NOB(ilissimo)

[Caesari res publica] D(edit) D(onavit)

Bibliografija:

CIL, III, 13825; Munro, *op. cit.*, 37-38, br. 18; P. Sticotti, *op. cit.*, 164, br. 21 (crtež 114); J. J. Martinović, *op. cit.*, 155, natpis br. 155; HD 0544229 (last update 10 October 2011).

Foto: /

51.

Opis:

Fragment natpisa, dimenzija 20 x 23 x 12 cm, na okrugloj ploči uokvirenoj sa 10 cm širokim lovorovim vijencem. Slovo visine 6 cm, duboko urezano i sjenčeno s trouglastim serifima na krajevima hasti.

Mjesto i vrijeme nalaska: Bazilika na forumu

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 1-300. g. n. e.

A.....

Bibliografija:

CIL, III, 12714, J. A. R. Munro, *op. cit.*, 57, natpis br. 75 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 184, natpis br. 68 (crtež 148); J. J. Martinović, *op. cit.*, 156, natpis br. 156; HD 056153 (last update).

Foto: /

52.

Opis:

Fragment natpisa na spuškom krečnjaku, dimenzija 100 x 32 cm. Natpis sačuvan u dva reda, slova u prvom redu visine 18 cm, a u drugom redu 8 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Uzidan u kući Stefa Zlatičanina u Staroj Varoši u Podgorici

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

[G]EMELLI[nus]

[vir A]VG(usti ?) OB H(onorem)

Bibliografija:

CIL, III, 8290=12698; V. Petričević, *op. cit.*, 119, natpis br. 67 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 56, natpis br. 67 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 171, natpis br. 30 (crtež 121); J. J. Martinović, *op. cit.*, 156, natpis br. 157; HD 054817 (last update 10 October 2011).

Foto: /

53.

Opis:

Fragment natpisa na spuškrom krečnjaku, dimenzija 86 x 30 cm, s očuvanim, fino urezanim slovima, visine 13 cm, u pet redova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Spolija u dvorištu kuće Jusufa Oručevića u Staroj Varoši u Podgorici.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 98. g. n. e.

[Imperator]Ca[ESA]ri]

[divi Ner]VA[e filio]

[Nervae Tr]AIA[no Avgusto]

[Germanico p]ONT[ifici maximo]

[tribunica p]O[testate] II

[consuli II]

Bibliografija:

CIL, III, 8290=12681; V. Petričević, *op. cit.*, 119, natpis br. 66 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 33, natpis br. 5 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 160, natpis br. 12; J. J. Martinović, *op. cit.*, 156-157, natpis br. 158; HD 054802 (last update 10 October 2011).

Foto: /

54.

Opis:

Fragment sačuvanog natpisa u četiri reda (prema kopiji Rovinskog)

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

PRAEF(ecto) [frumenti]

DAND(i) [ex s(enatus) c(onsulto)

pro](c)O(n)S(ul) [p]ROV(inciae...?)

A(?) LEG(atus)

Bibliografija:

CIL, III, 12689; R. Cagnat, *op. cit.*, 14-15, natpis br. 10; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 55, natpis br. 65 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 173, natpis br. 36; J. J. Martinović, *op. cit.*, 157, natpis br. 159; HD 054820 (last update 10 October 2011).

Foto: /

55.

Opis:

Kvader od krečnjaka, natpis u deset redova, teško oštećen, drugi i treći red sasvim otučeni, u četvrtom čitljiva samo grupa slova na kraju reda, peti red takođe izradiran, u šestom redu sačuvana samo dva slova na kraju, dok su poslednja četiri reda ostala pošteđena.

Mjesto i vrijeme nalaska: Ugrađen u most na Širaliji kod zapadne kapije Dokleje

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: /

IMP(eratori) CAES(ari)

//////////

//////////

////////// AVG(usti)

//////////

/(tribunicia p)OT(estate)

P(atri) P(atriae) CO(n)S(uli) II

RESBVBLICA

DOCLEATI

VM

Bibliografija:

J. A. R. Munro, *op. cit.*, 34, natpis br. 9; J. J. Martinović, *op. cit.*, 157, natpis br. 160.

Foto: /

56.

Opis:

Fragment sačuvanog natpisa u četiri reda.

Mjesto i vrijeme nalaska: Selo Gostilj (Donja Zeta)

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: /

TRIB(unica potestate)

P(atri) P(atriae)

RESP(ublica)

DOCL(eatium)

V(otum solvit)

Bibliografija:

D. Vaglieri, *op. cit.*, 285, natpis br. 3; A. Jovičević, *Zeta i Lješkopljje*, Srpski etnografski zbornik, SKA, XXVIII, 23, Beograd 1926, 37'; J. J. Martinović, *op. cit.*, 158, natpis br. 162.

Foto: /

II VOTIVNI NATPISI

57.

Opis:

Krečnjačka ara visine 63 cm x 39 cm, djelimično oštećena na gornjoj i desnoj strani. Obrađena s tri strane, na čeonj strani natpis, na lijevoj bočnoj isklesan je krčag (*urceus*), a na desnoj tanjir (*patera*). Oko baze isklesan je fino profilisani sokl. Natpis na čeonj strani u 7 redova ispisan je slovima nejednakog modula. U šestom redu greškom klesara napisano je SVC umjesto SVS.

Mjesto i vrijeme nalaska: Iznad ušća Zete u Moraču (Vulić).

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: /

IOV(i)

ANTRA(?)

RI M(aximo) SACR(um)

T(itus) FL(avius) LI

BERALIS EX

VOTO SVS

CEPTO

Bibliografija:

H. Vuiliћ (1931), *op. cit.*, natpis br. 305; pp. 124-125, foto; *Id.*, *Антички споменици наше земље*, СКА, LXXV, Београд 1933, p. 64; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), p. 139, natpis br. 1823; J. J. Martinović, *op. cit.*, 158, natpis br. 162.

Foto: N. Vuilić je fotografiju dobio od Sergija Kupića iz Podgorice (1931)

58.

Opis:

Ara od krečnjaka, oštećena u gornjem lijevom uglu, dimenzija 67 x 42 x 12 cm. Na vrhu je profilisani vijenac, a pri dnu profilisani sokl. Natpis na čeonj strani u šest redova, pisan slovima nejednake visine.

Mjesto i vrijeme nalaska: U blizini grada (Praschniker-Schober, 1916)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-200. g. n. e.

DIAN[ae]

AVGUSTAE

CANDA

VIE(n)SI

T(itus) FL(avius)

DIONISI(us)

D(onum) P(osuit)

Bibliografija:

C. Praschniker-A. Schober, *Archäologische Forschungen in Albanien und Montenegro*, Wien 1919, p. 2-3 (foto 3); *AE* (1978), 0735; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), *op. cit.*, p. 139, natpis br. 1820; J. J. Martinović, *op. cit.*, 159, natpis br. 163.

Foto: C. Praschniker-A. Schober (1916)

59.

Opis:

Ara od krečnjaka s profilisanim soklom i gornjim vijencem te s akroterijima, zadnja strana neobrađena. Širina od 19, 5 do 21 cm, dobro očuvana. Slova, osim posvetne formule, su istog modula.

Mjesto i vrijeme nalaska: Zapadno od bazilike (1907)

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 101-250. g. n. e.

DEIS

OMNIBVS

CASTICVS

TERTVLLIN(us)

Ex VOT(o)

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, p. 156, br. 2; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), *op. cit.*, p. 139, natpis br. 1821; J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 159-160, natpis broj 164; HD 034128 (last update 10 October 2011).

Foto: /

60.

Opis:

Votivna ara od krečnjaka, fragmentovana, s profilisanim vijencem, širine oko 23 cm. Očuvana tri reda natpisa sa slovima istog modula.

Mjesto i vrijeme nalaska: Kod sjevernog bedema, 1907.

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 101-200. g. n. e.

DIE DEA

BVSQ(UE)

OMNI(bus)

Bibliografija:

CIL, III, 8283; R. Mowat, *Nouvelles Inscriptions de Docléa (Exploration de M. Saski)*, *Revue Archéologique*, n. s. 23/44 (1882), 81, n. 4 (crtež); J. Alačević, *Rovine ed iscrizioni di Doclea*, *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata*, 12 (1883), 183, natpis br. 46; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 31, natpis br. 1; P. Sticotti, *op. cit.*, 156, natpis br. 3 (crtež 99); A. i J. Šašel, *ILIug* (1986), *op. cit.*, p. 139, natpis br. 1822; J. J. Martinović, *op. cit.*, 160, natpis br. 165 (crtež); HD 021933 (last update 10 October 2011).

Foto: /

61.

Opis:

Ara od krečnjaka, djelimično oštećena u gornjem dijelu, očuvane visine 56 cm, širine 36 cm. Natpisno polje ravno, dimenzija 43 x 36 cm. Vidljive su samo donje haste slova posvetne formule. U četvrtom redu slova BF u ligaturi.

Mjesto i vrijeme nalaska: Novicki, Vulić i Majer navode da je nađen u ruševinama Dokleje

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 187. g. n. e.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)

EPONAE RE(eginae)

GENIO LOCI

C(aius) OCRATIVS

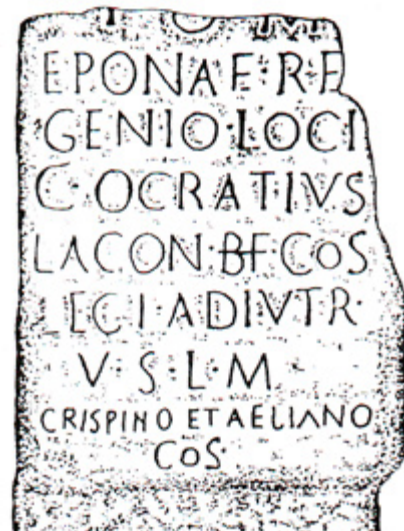
LACON B(ene) F(iciarius) CO(n)S(ularis)

LEGI(onis) ADIVTR(icis)

V(otum) S(olvit) L(ibens) M(erito)

CRISPINO ET AELIANO

CO(n)S(ulibus)

Bibliografija:

H. Вулић (1931), *op. cit.*, p. 124, natpis br. 302; *AE* (1933), 0076; A. Mayer, *Novopronađeni natpisi u Duklji i oko nje*, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku*, L (1928-1929), 65-73; *PIR* (2. Aufl) B 169, R 91; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), p. 139, natpis br. 1825; E. Schallmayer, K. Eibl, J. Ott, G. Preuß, E. Wittkopf, *Der römische Weihebezirk von Osterburken 1*, Stuttgart 1990, 365-366, n. 461 (foto); J. J. Martinović, *op. cit.*, 161, natpis br. 166 (crtež); HD 023832 (last update 10 October 2011).

Foto: /

62.

Opis:

Ara od krečnjaka dimenzija 48 x 31 cm. Pri dnu je profilisani sokl a pri vrhu vijenac. Natpisno polje bez okvira profilacije, sa slovima u osam redova, široko urezanim, s trouglastim znacima distinkcije.

Mjesto i vrijeme nalaska: U kući Novaka Perova, ugrađena u sjeverni zid.

Lokacija: /

Datovanje: 101-200. g. n. e.

ANANCAE

PRO SAL(ute)

VAL(eri) LICI

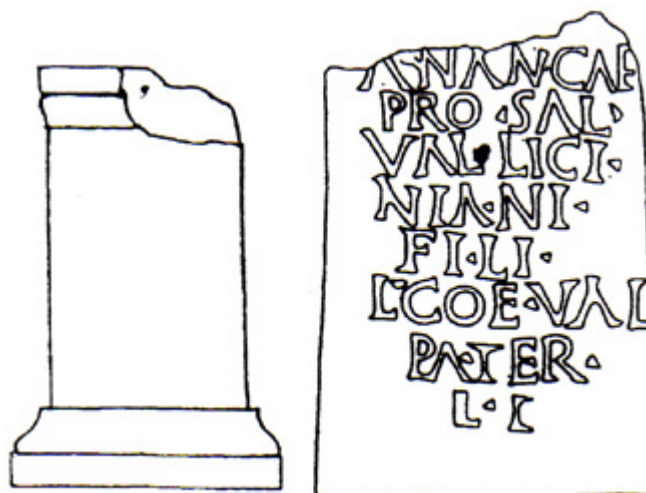
NIANI

FILI

L(ucius) COE(lius) VAL(erius)

PATER

L(aetus) L(ibens)

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, p. 155, br. 1 (crtež 97); D. Vaglieri, *Iscrizioni romane di Montenegro*, Bullettino della Commissione archeologica comunale di Roma, XXXII (1904), 284, n. 1; R. Cagnat, M. Besnier, *L'année épigraphiques*, 1905, 14, n. 46; *ILS* 9256; A. i J. Šašel, *ILJug* (1986), p. 138, natpis br. 1819; J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 161, natpis br. 167 (crtež); HD 030165 (lat update 10 October 2011); M. Šašel Kos, Ananca: Greek Ananke Worshipped at Docle (Dalmatia). An enigmatic dedication, in: *Studia Epigraphica in memoriam Géza Alföldy*, eds. W. Eck, B. Fehér und Péter Kovács, Bonn 2013, 295-296. fig. 1 (p 305).

Foto: /

63.

Opis:

Kvader od krečnjaka očuvanih dimenzija 76 x 59 x 50 cm. Izlomljen po sredini vertikalno na dva dijela. Natpis u udubljenom profilisanom natpisnom polju u četiri reda, sa slovima duboko urezanim, sjenčenim u prva dva reda, visine 4-5 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: U blizini ušća Zete u Moraču (Munro 1893). Stikoti ga je 1902. godine zabilježio blizu jugozapadnog ugla bedema.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-300. g. n. e.

VENERI

AVG(ustae)

SACRUM

FL(avia) BASSILLA

Bibliografija:

CIL, III, 8284; R. Mowat, *op. cit.*, 81, natpis br. 3; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 32, natpis br. 3 (crtež); J. Alačević, *op. cit.*, p. 182, br. 50; R. Paribeni, *Iscrizioni Romane di Doclea e di Tusi*, Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma, fasc. 4 (1903), 376-377, n. 6; P. Sticotti, *op. cit.*, 158, natpis br. 7 (crtež 103); J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 162, natpis broj 168 (crtež); HD 054800 (last update 10 October 2011).

Foto: /

64.

Opis:

Ara od krečnjaka, dimenzija 37 x 32 x 17 cm. Ima profilisani sokl pri dnu, a pri vrhu stilizovanu rozetu i pseudoakroterije na uglovima. Natpisno polje konkavno udubljeno, s natpisom u pet redova. Slova istog modula visine 2, 5 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: 1902. godine Stikoti je zabilježio u blizini jugozapadnog ugla gradskih zidina, na parceli Novaka Perova a 1907. godine u njegovoj kući.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 171-300. g. n. e.

IOVI CO[ho]RTALI

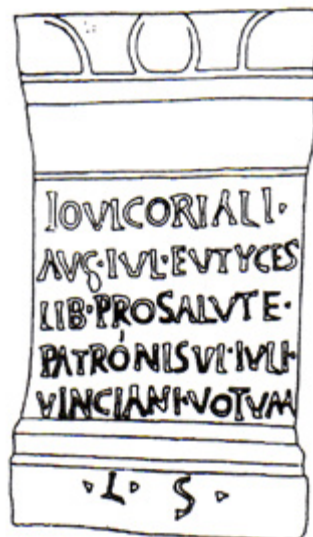
AVG(usto) IVL(ius) EVTYCES

LIB(ertus) PRO SALVTE

PATRONI SVI IVLI

VINICIANI VOTVM

L(ibens) S(olvit)

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 157, natpis br. 5 (crtež 101); AE (1904), 0208; A. i J. Šašel, *ILJug* (1986), *op. cit.*, 139, natpis br. 1824; J. J. Martinović, *op. cit.*, 162-163, natpis br. 169 (crtež); HD 021416 (last update 10 October 2011).

Foto: /

65.

Opis:

Fragmrntovana ploča debljine 15 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: U polju južno od termi nađena je 1902. godine, ali je već 1907. nestala

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

[Libe] RO PA

[tri A]VG(usto) SAC(rum)

TER[tius ? e]X VOTO

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 158, natpis br. 6 (crtež 102); A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), 140, natpis br. 1826; J. J. Martinović, *op. cit.*, 163, natpis br. 170 (crtež); HD 0034127 (last update 10 October 2011).

Foto: /

66.

Opis:

Plitkim urezima uokvirena ploča gore djelimično oštećena.

Mjesto nalaska: Ugrađena u ognjište kuće Grujice Kusova Vučinića (Bjelovine) u okolini Dokleje

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

[Do]MNO E

T DOMNE P

ETRONIA VA

LENTINA

V(otum) S(olvit) L(ibens)

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 158, br. 8 (crtež 104); R. Paribeni, *op. cit.*, 374-375, n. 1; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), 140, natpis br. 1827; J. J. Martinović, *op. cit.*, 163, natpis br. 171 (crtež); HD 034124 (last update 10 October 2011).

Foto: /

67.

Opis:

Ploča od spuškog krečnjaka, predstavljala je sa sljedećom pločom dio velikog votivnog natpisa, sastavljenog od čak šest ploča u dnu kojih je tekao i povezivao ih posvetni natpis. Dimenzije te ploče su 145 x 60 x 11 cm. Natpis je pokrивao čitavu površinu polja u 18 redova, izveden slovima različite visine, od 4 do 7 cm, duboko urezanim i sjenčenim. Krajevi hasti svih slova završavaju trouglastim serifima, a takvi su i znaci distinkcije.

Mjesto i vrijeme nalaska: Jedan dio je pronašao Stikoti 1892. uzidan kao spolija u pod bazilike na forumu (prostorija C). Već 1907. godine postojalo je svega nekoliko fragmenata.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

M(arco)·FLAVIO M(arci)·F(ilio)

QVIR(ina tribu)

BALBINO ANN(orum)·XV

HVIC DEFVNCT(o) ORD(o)

MVN(icipi) DOCL(eatium) FVNVS

PVBL(icum) ET STATVAM

(equ)EST(rem) DEC(revit) ITEM

(primo Docl.) HONORES

QVA(n)TOS PE(r le)GES CAPER(e)

[licuit et statuam] EQVEST(rem)

..... **QVIR(ina tribu)**

..... **STATVAM**

..... **T(estamento)·P(oni)·I(ussit)**

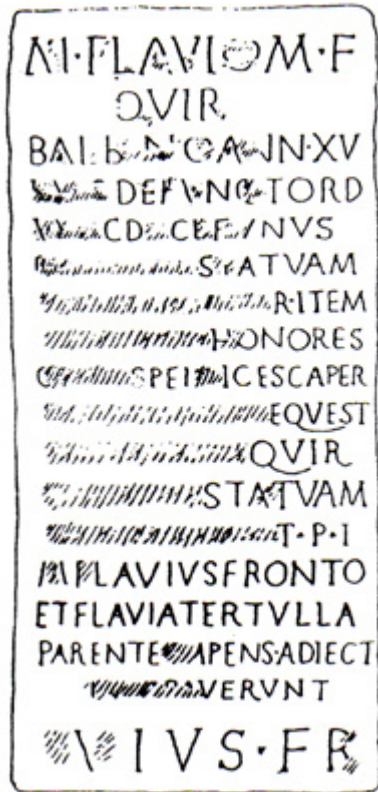
M·FLAVIVS FRONTO

ET FLAVIA TERTTVLLA

PARENTE(s) IMPENSA ADIECTA

INAVRAVERVNT

(Marcus Fla)VIVS FR(onto et)

Bibliografija:

CIL, III, 13820 = 12693 = 8287 a-d; R. Cagnat, *op. cit.*, 10-12, n. 6 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 40, br. 23; P. Sticotti, *op. cit.*, 165-169, br. 23 (crtež 116 i rekonstrukcija); J. J. Martinović, *op. cit.*, 164-165, natpis br. 173 (crtež).

Foto: /

68.

Opis:

Drugi dio šestostranične obloge postamenta kipa, još više fragmentovan, tako da je najvećim dijelom izvršena rekonstrukcija natpisa, u svim detaljima identičnog s

prethodnim.

Mjesto i vrijeme nalaska: Bazilika na forumu u Dokleji (1890)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

[M(arco) Fla]VIO M(arci) [filio]

[Qu]IR(ina tribu)

[Balbin]O ANN(orum) XV

[huic def]VNCT(o) ORD(o)

[decu]R(ionum) FVNV(s)

[publicum st]ATVAM

[equestrem] DECREVI(t)

[item primo D]ocleativ(m)

[honores q]VANTOS PE(r)

[lages capere] LICERET E(t)

[statuam e]QVESTRE(m)

[M(arco) Flaviu]S FRONTO

(F)LAVIA T(iti) F(ilia) TERTVLL(a)

FILIO

... (et) FL(avia) TERTVLLA F(aciendum) C(uraverunt)

Bibliografija:

CIL, III, 13821 = 12694; R. Cagnat, *op. cit.*, 10, natpis br. 6; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 40-41, natpis br. 24; P. Sticotti, *op. cit.*, 165-169, natpis br. 23 (crtež i rekonstrukcija); J. J. Martinović, *op. cit.*, 166, natpis br. 174.

Foto: /

69.

Opis:

Fragmentovani profilisani arhitrav od spuškog krečnjaka, dimenzija 66 x 63 x 42 cm. Na vrhu dio natpisa, izveden slovima klasične kvadratne kapitale, visine 10, 5 cm, duboko urezanim i sjenčenim, s prafilnim serifima na krajevima ahasti.

Mjesto i vrijeme nalaska: Na polovini puta između termi i rijeke Morače, uz arhitektonske fragmente

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

...R PECVNIA S(ua) ...

Bibliografija:

CIL, III, 13821; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 41, natpis br. 25; P. Sticotti, *op. cit.*, 174, br. 39 (crtež 127); J. J. Martinović, *op. cit.*, 168, natpis br. 176 (crtež); HD 054433 (last update 10 October 2011).

Foto: /

70.

Opis:

Natpis u očuvana četiri reda.

Mjesto i vrijeme nalaska: Na ušću Ribnice u Moraču (prilikom istraživanja tvrđave).

Sadašnja lokacija: /

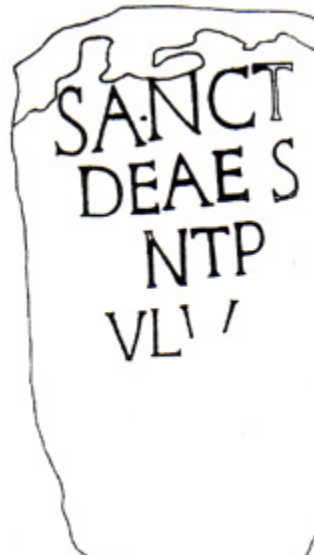
Datovanje: /

SANCT(ae)

DEAE S.....

...(a)NT P(osuit)

(I)VL(ius) V..

Bibliografija:

P. Mijović, J. Kovačević, *Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori*, Beograd 1975, 42 (crtež 36);
J. J. Martinović, *op. cit.*, 168, natpis br. 177 (crtež).

Foto: /

III NADGROBNI NATPISI

III a STELE

71.

Opis:

Natpis u 6 redova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađen na ušću Zete u Moraču.

Sadašnja lokacija: Bogišićeva zbirka, Cavtat

Datovanje: 1-300. g. n. e.

Q(uinto) CASSIO AQUILAE

DECVRIONI EPIDI(A) CE

LERINA VXOR ET CASSIA

AQUILINA FILIA PATRI

PIISSIMO ET SIBI ET SVIS

VIVAE FECERVNT

Bibliografija:

B. Kosić, *Starine*, Slovinac 6 (1883), 109; *CIL*, III, 8287 (p. 1477); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 44, natpis br. 32; P. Sticotti, *op. cit.*, 170, natpis br. 28; *Ephemeris epigraphica* II, n 1056 IV, n. 226; M. Glavičić, *Epigrafska baština rimskodobnog Epidaura*, *Archaeologia Adriatica* II (2008), 58 (foto 7); J. J. Martinović, *op. cit.*, 137, natpis br. 121; HD 054815 (last update 10 October 2011).

Foto: M. Glavičić (2008)

72.

Opis:

Stela od krečnjaka, fragmentovana, sačuvane visine 66 cm. Natpis je već u vrijeme nalaza (Milne, 1893) slabo očuvan. Izveden je slovima iste visine od oko 3,5 cm.

Lokacija : Stela nađena prilikom iskopavanja, sada je nestala.

Mjesto i vrijeme nalaska: bazilika u Doljanima (1893)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

.....

.....

.....F.....

FL(avio) CRE(scenti)

(p)ATR(i)

Q(ui) V(ixit) ANNIS L

FL(avius) CRESC(ens)

B(ene) M(erenti)

Bibliografija:

CIL III, 13834; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 45, br. 37 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 179, natpis br. 52; HD 056040 (last update 6 April 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 169, natpis br. 180.

Foto: /

73.

Opis:

Stela od krečnjaka, dimenzija 62 x 50 cm. Natpisno polje uvučeno, dimenzija 42 x 26 cm, s oštro profilisanim ramom. Natpis pokriva čitavu površinu polja, slova su plitko urezana u osam redova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Istočno od grada, na lijevoj obali potoka Širalije (Majer).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-200. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum)

MISIRRIMO

ET INFELICISS(i)

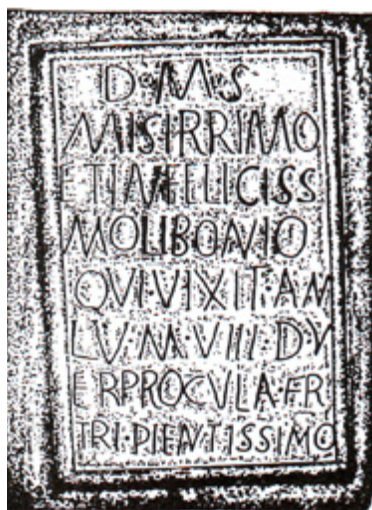
MO LIBONIO

QVI VIXIT AN(nos)

LV M(enses) VIII D(ies) V

ER(exit) PROCVLA FR

ATRI PIENTISSIMO

Bibliografija:

N. Vulić, *op. cit.*, p. 125, natps br. 306 (fotografija); A. Mayer, *op. cit.*, p. 68, br. 6; A. i J. Šašel, *ILluga* (1986), p. 142, natpis br. 1841; *AE* (1986), 0558; J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 170, natpis br. 181 (crtež); HD 007938 (last update 10 October 2011).

Foto: N. Vulić (1931)

74.

Opis:

Stela od bijelog krečnjaka, dimenzija 73 x 50 cm, ima završetak u obliku timpanona kome je u sredini rozeta a sa strane akroterij. Ispod natpisa je plastično isklesana predstava točka, sjekire i još dva neidentifikovana zanatska alata (dlijeto, burgija ?). Natpis skoro u potpunosti izradiran, identifikuje se svega nekoliko slova i hasti u prvom, drugom i trećem redu.

Mjesto nalaska: desna obala potoka Širalija, služila je kao pokrivač groba.

Sadašnja lokacija: /

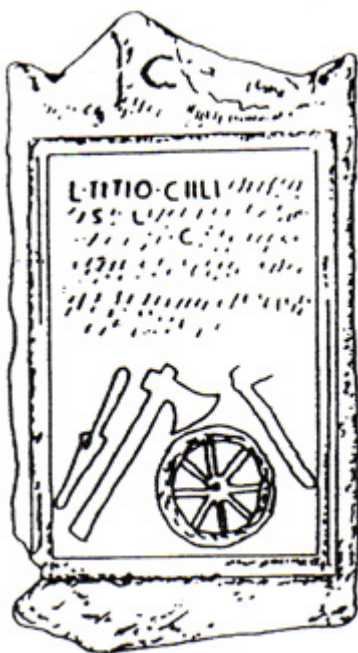
Datovanje: 101-200. g. n. e.

L(ucio) TITIO CL(?)

....S.....

.....L.....

.....C..

Bibliografija:

A. Mayer, *op. cit.*, p. 68, br. 7 (crtež); H. Вулић, *op. cit.*, p. 124. natpis br. 303 (fotografija); A. i J. Šašel, *Ilug* (1986), p. 141, natpis br. 1837; AE (1986), 0556; J. J. Martinović, *op. cit.*, 170-171, natpis br. 182 (crtež); HD 007932 (last update 4 April 2012).

Foto: N. Vulić (1931)

75.

Opis:

Stela od krečnjaka dimenzija 87 x 46 x 20 cm, s timpanonom ukrašenim rozetama i pseudoakroterijima. Natpisno polje je udubljeno i jednostavno profilisano. Jako oštećen natpis ispisan je u sedam redova plitkim i nevješto klesanim slovima približno istog modula.

Mjesto i vrijeme nalaska: Kod Morače, ispod Podglavice

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

F.....M

CAP.....

MIL(es) L(egionis ?)

STIP(endiorum)

N(?)

VIII

H(ic) S(itus) E(st)

Bibliografija:

C. Praschniker-A. Schober, *op. cit.*, 1-2, natpis br. 2 (foto); A. i J. Šašel, *ILluga* (1986), p. 140, natpis br. 1828; J. J. Martinović, *op. cit.*, 171, natpis br. 183.

Foto: C. Praschniker-A. Schober (1916)

76.

Opis:

Stela od krečnjaka. Natpis urezan na uramljenom natpisnom polju, a stela ukrašena rozetom, volutama i motivom palmeta. Natpis izveden u deset redova slovima nejednake visine, duboko i nevješto klesanim.

Mjesto i vrijeme nalaska: Izvan starog groblja kod crkva Svetog Đorđa u Podgorici. Kopirali su je Bogišić i Stikoti.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

D(is) M(anibus) S(acrum)

CL(audio) ANICETO

MARITO PIENTISSIMO

CL(audia) OLYMPIA VXOR

MEMORIAM POSVIT

QVI VIXIT AN(nis) LVIII

M(ensis) VIII DIES V HAS

PRO MERITIS SEDES

CARISSIMO CONIVGI

MEMORIAM POSVIT

Bibliografija:

CIL, III, 8289; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 44, natpis br. 33; P. Sticotti, *op. cit.*, 176, natpis br. 46 (crtež 132); J. J. Martinović, *op. cit.*, 171-172, natpis br. 184.

Foto: /

77..

Opis:

Fragmentovana stela od spuškog krečnjaka, dimenzija 90 x 50 x 24 cm. Natpisno polje sa strana oštećeno, udubljeno i duboko profilisano. Natpis u šest redova sa slovima visine 6 cm u prvome redu, a 4 cm u ostalim redovima. Slova su duboko rezana i sjenčena, s trouglastim serifima na kraju hasti slova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Stikoti je vidio 1892. u apsidi bazilike na forumu u Dokleji, a 1907. godine u dvorištu dvorca na Kruševcu u Podgorici.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-300. g. n. e.

T(itus) FLAVIV(s)

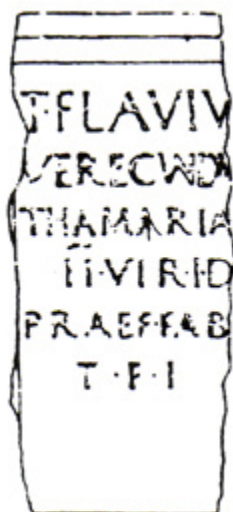
VERECVNDVS

THAMARIA(nus)

II VIRI I(ure) D(icundo)

PRAEF(ectus) FAB(rum)

T(estamento) F(ieri) I (ussit)

Bibliografija:

CIL, III, 12678=8287e; V. Petričević, op. cit. 115, natpis br. 58 (crtež); R. Cagnat, op. cit. 12, n. 8; J. A. R. Munro, op. cit., p. 46, br. 39 (crtež); P. Sticotti, op. cit., 169, br. 24 (crtež 117); HD 054809 (last update 19 February 2009); J. J. Martinović, op. cit., 172, natpis br. 185.

Foto: J. Wunch (1890)

78.

Opis:

Stela, fragmentovana, debljine 45 cm.

Mjesto i vrijeme nalaska: Kuća Nikole Stamatovića, Zagorič, gdje ga je Stikoti kopirao 1907. godine.

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

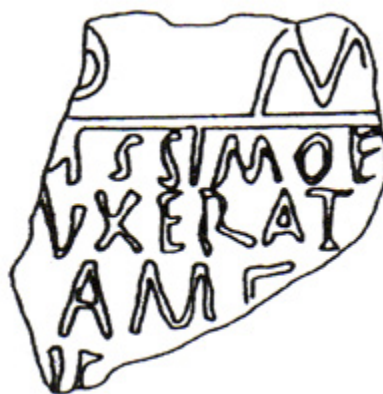
Datovanje:

D(is) M(anibus)

(pi)ISSIMO F(ilio)

V(i)XERAT

... AM E (?)

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 183, natpis br. 66 (crtež 146); A. i J. Šašel, *Illug* (1986), 142, natpis br. 1843 (crtež 57); J. J. Martinović, *op. cit.*, 173, natpis br. 186 (crtež).

Foto: /

79.

Opis:

Fragment stele, grubo obrađene, očuvanih dimenzija 33 x 36 x 13 cm. Očuvan natpis u šest redova, sa slovima istog modula, visine 3 cm, plitko i nevješto uklesanim (Munro).

Mjesto i vrijeme nalaska: Na površini između zapadne kapije i bazilike.

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje:

D(is) M(anibus)

MI(se)RRIMO S(?)

QVI VIX(it)

(an)NOS X P(lus) M(inius)

MI(serri)MO

FI(lio)...

Bibliografija:

CIL, III, 13841; Munro, op. cit., 53, natpis br. 58 (crtež); J. J. Martinović, op. cit., 173, natpis br. 187 (crtež).

Foto: /

80.

Opis:

Stela od krečnjaka, dimenzija 109 x 46 cm, s udubljenim natpisnom poljem u koso profilisanom okviru i natpisom u devet redova.

Mjesto i vrijeme nalaska: Njiva preko puta potoka Širalije (1890).

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 1-200. g. n. e.

M(arco) MAR(ii?)

AMBACTI

CORNELI

DOM(o) BRYXIA

P(ublis) SCRASIVS

NAEOLOVS AEQ(quo)

P(ublioco) SCRIBA Q(uestorius)

AMICO IN

CONPARABI(li)

Bibliografija:

CIL, III, 12690; V. Petričević, *op. cit.* 117, natpis br. 63 (crtež); Munro, *op. cit.*, 51, natpis br. 52 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 173, natpis br. 37; J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 174, natpis broj 188; HD 054821 (last update 10 October 2011).

Foto: /

81.

Opis:

Fragmentovani natpis, na, najvjerovatnije, steli od spuškog krečnjaka, sačuvane dimenzije 10 x 10 cm. Očuvan dio natpisa u tri reda, izveden slovima iste visine.

Mjesto i vrijeme nalaska: u blizini ušća Zete u Moraču

Sadašnja lokacija: /

Datovanje:

.....M

.....NO

.....I V(ivus) F(ecit)

Bibliografija:

A. Praschniker-C. Schober, *op. cit.*, p. 3, n. 5; A. i J. Šašel, *Illug* (1986), 142, natpis br. 1843 (crtež 57); J. J. Martinović, *op. cit.*, 173, natpis br. 189; HD 034152 (last update 11 October 2011).

Foto: A. Praschniker-C. Schober (1916)

82.

Opis:

Fragmenti natpisa, eventualno stele, od spuškog krečnjaka, oštećen sa svih strana. Sačuvane dimenzije 15,6 x 13 x 7 cm. Slova visine 2,6 cm, u dva reda, plitko i nevješto urezana.

Mjesto i vrijeme nalaska: Pored vrata bazilike A

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

.....(ded)ICAVIT...

.....CR.....

Bibliografija:

CIL, III, 1380; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 42, natpis br. 27; HD 054432 (last update 13 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 174-175, natpis br. 190 (crtež).

Foto: /

III b CIPUSI

83.

Opis:

Cipus od spuškog krečnjaka, fragmentovan u gornjem i donjem dijelu, širine oko 65 cm, debljine oko 20 cm, s djelimično sačuvanim natpisom i dijelom reljefa. Natpisno polje udubljeno i profilisano dvostrukim okvirom. Očuvano šest redova gornjega dijela natpisa, sa slovima istog modula. Slova su bila duboko i široko klesana.

Mjesto i vrijeme nalaska: Bazilika A, blizu jugozapadnog ugla

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 101-300. g. n. e.

D(is) M(anibus)

FL(avio) VRSO DO(mo)

AQR(uvio ?) QVIV

IXIT A(nnos) P(lus) M(inus)

XXXVIII VAL(eria)

MARCELLI(na)

Bibliografija:

CIL, III, 13829; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 45-46, natpis br. 38 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 179-180, natpis br. 53 (crtež 138); HD 054431 (last update 6 April 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 175, natpis br. 191; T. Koprivica, *Diary Entries and Photographic Documentation of J. A. R. Munro Related to the Archaeological Exploration of Doclea (Montenegro) in 1893*, Zograf 37 (2013), 7 (fig. 11).

Foto: J. A. R. Munro (1893), Ashmolean Museum of Art and Archeology University of Oxford, Archive, Doclea

84.

Opis:

Fragmentovani cipus, širine 39, debljine 18 cm, s djelimično očuvanim timpanonom. Natpisno polje uvučeno i profilisano. Natpis sa slovima nejednakog modula, sačuvan u pet redova Manji okrugli znaci rastavljanja.

Mjesto nalaska: Okolina Dokleje, dvorište Krsta Radovanova

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 101-200. g. n. e.

M(arco) ANTO

NIO EVTI

CHO COL

LE(gi)VM FAB(rum)

F(ecit)

Bibliografija:

D. Vaglieri, *op. cit.*, 284, natpis br. 2; R. Cagnat, M. Besnier, *op. cit.*, n. 47; P. Sticotti, *op. cit.*, 171-172, natpis br. 32 (crtež 122); A. i J. Šašel, *ILLug* (1985), 140, natpis br. 1829; J. J. Martinović, *op. cit.*, 176, natpis br. 192 (crtež); HD 030168 (last update 10 October 2011).

Foto: /

85.

Opis:

Fragmentovani cipus od spuškog krečnjaka, očuvanih dimenzija 44 x 30 x 36 cm. Očuvani dio natpisa u četiri reda, plitko i nevješto urezan, sa slovima istog modula visine oko 3 cm.

Mjesto nalaska: Ispod mosta na Širaliji

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 71-300. g. n. e.

B(enefi)CI(ario)

CO(n)S(ularis)

RVFINA

(marito) PISSIM(o)

Bibliografija:

CIL III, 13828; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 55, natpis br. 66 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 173, natpis br. 38 (crtež 126); J. J. Martinović, *op. cit.*, 176, natpis br. 193 (crtež); HD 054430 (last update 10 October 2011).

Foto: /

86.

Opis:

Cipus od krečnjaka, slomljen u više komada, dimenzija 51 x 53 x 33 cm. Na bočnim stranama ornament vaze i cvijeća, na zapadnoj strani amazonski štit. Natpisno polje profilisano i udubljeno, s natpisom u dva reda i slovima visine 4, 5 cm.

Mjesto nalaska: U blizini zapadne kapije grada

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

CL(audiae) Q(uinti) FIL(iae)

PROBILLAE

Bibliografija:

CIL, III, 12707, add. p. 2253; R. Cagnat, *op. cit.*, 15, natpis br. 11 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 44, natpis br. 34; P. Sticotti, *op. cit.*, 176-177, natpis br. 47 (crtež 133); HD 056033 (last update 5 February 2010); J. J. Martinović, *op. cit.*, 177, natpis br. 195 (crtež).

Foto: /

87.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, fragmentovan. Natpisno polje u gornjem dijelu oštećeno, sačuvane dimenzije 48 x 45 cm. Natpis očuvan u osam redova, izveden slovima istog modula, visine 3, 9 cm, grubo i nemarno urezanim.

Mjesto nalaska: Nađen na zapadnoj nekropoli (Petričević), kasnije se nalazio kod čitaonice u Podgorici.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-300. g. n. e.

.....

..XVIII·M(ensium) II D(ierum) VII ET IN

NOCENTISSIMO

PVSINO IENVARIO

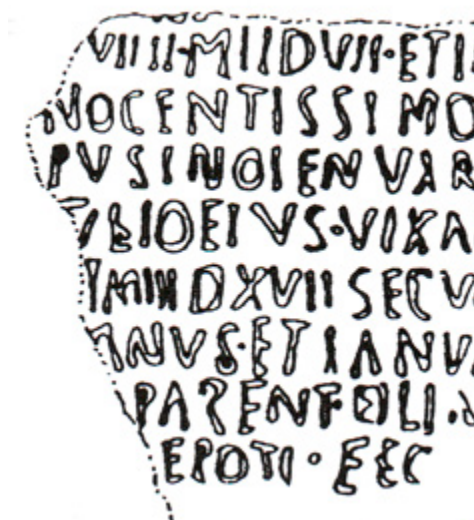
FILIO EIVS·VIX(it) AN(nos)

II M(ensium) III D(ierum) XVII SECVN

[di]ANVS·ET IANVA

[ria] PARENT(es)·FILIAE

[et n]EPOTI·FEC(erunt)

Bibliografija:

CIL, III, 12711, p. 2253; V. Petričević, *op. cit.*, 118, natpis br. 65 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 49-50, natpis br. 49 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, p. 181-182, natpis br. 61 (crtež 142); HD 056129 (last update 6 April 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 178, natpis broj 196 (crtež).

Foto: /

88.

Opis:

Kvader od krečnjaka, prelomljen u dva dijela. Visina 86 cm, širina 52 cm. Natpisno polje uokvireno dvostrukom profilacijom, s natpisom u šest redova.

Mjesto nalaska: Uzidan u zapadnu kapiju Dokleje, Stikoti je 1907. zatekao samo donji dio.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

[FI]AVIA

PINNIA

T(estamento) F(ieri) I(ussit)

FL(avius) · EPIDIANVS

F(aciendum) C(uravit)

L(oco) D(ato) D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 12696+14217; R. Cagnat, *op. cit.*, 15, n. 12; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 56, br. 68 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 180, natpis br. 57 (crtež 140); HD 056120 (last update 6 April 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 178-179, natpis br. 197.

Foto: /

89.

Opis:

Kvader od spuškog krečnjaka, dimenzija 78 x 55 x 28 cm. Natpisno polje fragmentovano, s djelimično sačuvanim natpisom u deset redova, izvedenim duboko urezanim slovima visine 5, 5 i 3 cm.

Mjesto nalaska: Ispred apside bazilike A u Duklji, već 1907. godine je nestao.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 14-150. g. n. e.

.....IVS

QVIR(ina tribu)

GENIALIS

[viator] CO(n)S(ulum) ET

P[raet(orum)] SAC(e)RD(os)

At ARAM CAESARI(is)

DEC(urio)

[test]AMEN(to) [poni]

IVSSIT

[loco dato decreto] D[ecurionum]

Bibliografija:

CIL, III, 13827; П. Ровински, *op. cit.*, 390; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 54-55, natpis br. 64 (crtež); *AE* (1897), 0011; P. Sticotti, *op. cit.*, 160, natpis br. 11; *ILS* 7158 (B); J. J. Martinović, *op. cit.*, 179, natpis br. 198; HD 022580 (last update 10 October 2011).

Foto: /

90.

Opis:

Cipus od krečnjaka, fragmentovan u gornjem dijelu, dimenzija 57 x 45 cm. Natpis u sedam sačuvanih redova.

Mjesto nalaska: Uzidan u zapadnu kapiju (Rovinski, 1890-1892).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

II I(ure) D(icundo) II

FLAVIA

C(ai) F(ilia)

RVFINA

FILIO

POSVIT

L(oco) D(ato) D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 13827 (12697); R. Cagnat, op. cit., 15, n. 13 (crtež); J. A. R. Munro, op. cit., 48, natpis br. 45; P. Sticotti, op. cit., 171, natpis br. 31; HD 054818 (last update 10 October 2011); J. J. Martinović, op. cit., str. 179-180, natpis br. 199.

Foto: /

III c TITULUSI

91.

Opis:

Titulus od krečnjaka. Natpis u četiri reda.

Mjesto nalaska: Nije poznato.

Sadašnja lokacija: Bogišićeva zbirka, Cavtat

Datovanje: 1.-300. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum)

IADESTINVS

BAEBIOR(um) · SER(vus)

SIB(i) · E(t) · S(uis) · V(ivus) · F(ecit)

Bibliografija:

B. Kosić, *Starine*, Slovinac 6 (1883), 109; *CIL*, III, 8291 (p. 1478); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 49, br. 48 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 175, br. 43; A i J. Šašel, *Inscriptiones latinae...*, Situla 5, Ljubljana 1963, 55, natpis br. 105; M. Glavičić, *Epigrafska baština rimskodobnog Epidaura*, *Archaeologia Adriatica* 11 (2008), 59 (foto 8); J. J. Martinović, *op. cit.*, 141-142, natpis br. 130; HD 054823 (last update 10 October 2011).

Foto: M. Glavičić (2008)

92.

Opis:

Titulus sa natpisom u osam redova.

Mjesto nalaska: /

Sadašnja lokacija: Nojgebauer je bio prisutan kada je ovaj natpis donešen na Cetinje Petru I Petroviću Njegošu. Kopirao ga je Teodor Mommsen u Dubrovniku.

Datovanje: /

D(is) M(anibus) S(acrum)

FL(aviae) EVTIAE

PIE[nt]IS(s)IM(a)

E QVAE VIXIT

AN(orum) PLVS MINvS

XXX EPIDVS

FILIP(p)VS MARI

TVS POSVIT

Bibliografija:

J. E. Neugebauer, *Die Süd-Slaven und deren Lander in Beyiehung auf Geschichte, Cultural und Verfassung*, Leipzig 1851, 73; *CIL*, III, 1707 (p. 284), 8282 (p. 1476); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 46, natpis br. 40; P. Sticotti, *op. cit.*, 180, natpis br. 54; J. J. Martinović, *op. cit.*, 142, natpis br. 131.

Foto: /

93.

Opis:

Titulus od krečnjaka. Pravougaono natpisno polje udubljeno i profilisano plitkim žlijebom i ispupčenom trakom. Paragrafski riješen natpis u šest redova pokriva čitavu površinu natpisnog polja. Slova su plitko urezana, iste visine izuzimajući posvetnu formulu. U četvrtom redu trouglasti znak za rastavljanje.

Mjesto nalaska: Podgorica

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-100. g. n. e.

D(is) M(anibus)

NVMERIAE

CLEMENTILL(a)E

CO(n)IVGI·VERRI

VS MERCATOR

MARITVS

Bibliografija:

H. Вулић (1933), *op. cit.*, 64, natpis br. 189 (fotografija); A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), 141, natpis br. 1835; J. J. Martinović, *op. cit.*, 180, natpis br. 200 (crtež); HD 034126 (last update 10 October 2011), Lupa 6799.

Foto: N. Vulić (1933)

94.

Opis:

Titulus od krečnjaka, pravougaono klesan, dimenzija 40 x 37 cm. Natpisno polje udubljeno i profilisano dvostrukom ispupčenom trakom. Natpis u pet redova plitko i tanko urezan, pokriva čitavu površinu natpisnog polja. Slova drugog i trećeg reda su većeg modula. Krajevi crta na slovima naglašeni su manjim trouglastim serifima. U prvom redu je okrugli znak rastavljanja.

Mjesto nalaska: Zagorič, imanje Ilije Vukanovića (1930)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 51-200. g. n. e.

TITO OCLATI(o)

SEVERO

ET LAETILIAE

TRHEPTE

ET SVIS D(is) M(anibus)

Bibliografija:

H. Вулић (1931), *op. cit.*, p. 124, natpis br. 300 (fotografija); A. Mayer, *op. cit.*, p. 65, br. 2 (crtež); A. i J. Šašel, *ILJug* (1986), 141, natpis br. 1836; *AE* (1986), 0554; J. J. Martinović, *op. cit.*, 181, natpis broj 201 (crtež); HD 007926 (last update 10 October 2011).

Foto: N. Vulić (1931)

95.

Opis:

Titulus od krečnjaka, dimenzija 27 x 23 x 2,5 cm. Natpisno polje izlizano, bez profilacije. Natpis u šest redova, nečitak prvi red osim slova C....A. Slova prva tri reda većega modula, visine 3,5 cm, duboko urezana, sjenčena, s trouglastim serifima i znacima za rastavljanje.

Mjesto nalaska: Zagorič, imanje Ilije Vukanovića.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-200. g. n. e.

C.....A

FELICI·DO(mo)

SALONA·DEF(uncto) AN(norum)

XXX·OCTAVIA

ACANTUS·MAR(i)

TO

Bibliografija:

H. Вулић, *op. cit.*, p. 124, natpis br. 301 (fotografija); A. Mayer, *op. cit.*, p. 65, br. 2 (crtež); *AE* (1933), 0075; A. i J. Šašel, *Ilug* (1986), p. 142, natpis br. 1839; *AE* (1986), 00555; J. J. Martinović, *op. cit.*, 181, natpis broj 202; HD 023829 (last update 10 October 2011); Lupa 6800.

Foto: N. Vulić (1931, fotografija dobijena od I. Novickog iz Podgorice)

96.

Opis:

Titulus od krečnjaka, jednostavno profilisan, dimenzija 45 x 25 cm. Natpis u vrijeme nalaza i čitanja jako oštećen. Prvi red slova izlizan, slova nevješto urađena, nejednagog modula.

Sadašnja lokacija: Zagorič, imanje Ilije Vukanovića

Mjesto nalaska: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

D(is) M(anibus)

TEMUSE BAI

IVLE BOIÆ

Bibliografija:

A. Mayer, *op. cit.*, p. 66, br. 3 (crtež); G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969, 306-307; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), p. 142, br. 1842; J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 182, natpis br. 203; HD 034129 (last update 10 October 2011).

Foto: /

97.

Opis:

Titulus od krečnjaka, dimenzija 25 x 34 x 15 cm. Natpisno polje uvučeno i jednostavno profilisano. Natpis u osam redova, plitko urezanim slovima istoga modula, osim posvetne formule.

Mjesto nalaska: Dokleja (1916)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje:

D(is) M(anibus)

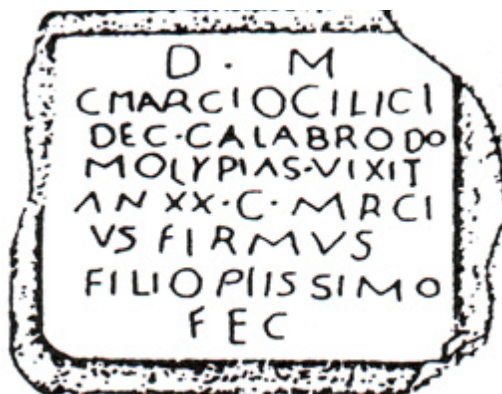
C(aio)·MARCIO CILICI

DEC(urioni)·CALABRO DO

MO LYPHIAS·VIXIT

AN(os) XX C(aius) MARCI

VS FIRMVS

FILIO PISSIMO

FEC(it)

Bibliografija:

C. Praschniker-A. Schober, *op. cit.*, p. 2, n. 3, fotografija br. 3; *AE* (1978), 0734; A. i J. Šašel, *ILLug* (1986), p. 141, natpis br. 1834; *AE* (1995), 1277; J. Šašel, *Ein Calabro domo Lypias in Doclea*, in: *Studia in honorem Georgii Mihailov*, eds. A. Fol, B. Bogdanov, P. Dimitrov, Đ. Bojadžiev, Sofia 1995, 427-428; J. J. Martinović, *op. cit.*, 182, natpis br. 204 (crtež); HD 004318 (last update 6 November 2013).

Foto: Prašnikar-Šober (1916)

98.

Opis:

Titulus od spuškog krečnjaka, dimenzija 44 x 56 x 25 cm. Natpis u pet redova, izveden slovima istog modula s okruglim znacima za rastavljanje.

Mjesto nalaska: Zapadna nekropola Duklje (1890)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-300. g. n. e.

M(arco)·LICINIO·PROBO

DEC(urioni)

QVI·VIXIT·ANN(os)·L

M(arcus)·LICINIVS·SEVERVS

PARTI·OPTIMO

M·LICINIO·PROBO
DEC
QVI·VIXIT·ANN·L
M·LICINIVS·SEVERVS
PATRI·OPTIMO

Bibliografija:

CIL, III, 12699, add. p. 2253; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 50, natpis br. 51; P. Sticotti, *op. cit.*, 172, natpis br. 34 (crtež 124); HD 054819 (last update 20 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 183, natpis br. 205 (crtež).

Foto: /

99.

Opis:

Titulus od krečnjaka, dimenzija 24 x 32 x 11 cm. Natpisno polje udubljeno i dvos-
truko rofilisano. Natpis u pet redova, izveden slovima nejednakog modula, visine od
3 do 5 cm. Na krajevima linija slova manji trouglasti serifi, okrugli znaci za rastavl-
janje.

Mjesto nalaska: Zapadna nekropola. Uzidan je u kuću Radonje Savova u okolini
Dokleje (Stikoti).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

QVARTONI

C(ai)·FLA(vii)·IVSTI

SERVO·PLA

IA CONTVBER

NALIS

Bibliografija:

CIL, III, 12712; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 51, natpis br. 54 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 179, natpis br. 51 (crtež 137); J. J. Martinović, *op. cit.*, 183, natpis br. 206 (crtež); HD 056038 (last update 10 October 2011).

Foto: /

100.

Opis:

Titulus, fragmentovan, sačuvana desna polovina. Natpisno polje udubljeno i dvos-
truko profilisano, sa slovima u šest redaka. Slova su nejednake visine, s okruglim
znacima distinkcije.

Mjesto nalaska: Ugrađena u kući Grujice Kusova, u okolini Dokleje.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-200. g. n. e.

.....[D(is)]·M(anibus)·S(acrum)

.....[F]AVSTI

.....PATRI·PI

[issi]M(o)·Q(vi)·V(ixit)·A(annos)

.....(?)IX

....[FI]AVIA FILIA F(ecit)

Bibliografija:

R. Paribeni, *op. cit.*, 375, n. 2 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 179, natpis br. 50 (crtež 136);
A. i J. Šašel, *ILluga* (1986), p. 142, natpis br. 1840; J. J. Martinović, *op. cit.*, 184, natpis
br. 207 (crtež); HD 003061 (last update 10 October 2011).

Foto: /

101.

Opis:

Titulus bez okvira, s natpisom u četiri reda. Slova nejednakog modula s manjim trou-
glastim serifima i okruglim znacima rastavljanja.

Mjesto nalaska: Okolina Dokleje, dvorište kuće Radonje Savova (desno od ulaza).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-200. g. n. e.

FL(aviae) PHOEBE

Q(uae) V(ixit) ANN(os) VI

IVLIA DOMITIA

MATER FECIT

Bibliografija:

R. Paribeni, *op. cit.*, 375, natpis br. 3 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 180, natpis br. 56 (crtež 139); A. i J. Šašel, *ILl*ug (1986), p. 141, natpis br. 1833; J. J. Martinović, *op. cit.*, 184, natpis br. 208 (crtež); HD 033858 (last update 10 October 2011).

Foto: /

102.

Opis:

Titulus na ploči debljine 15 cm. Natpisno polje udubljeno i uokvireno profilacijom. Natpis u sedam redova, izveden slovima nejednake visine i s okruglim znacima distinkcije.

Mjesto nalaska: Uzidana u kuću Novaka Petrova (pored sjevernog zida grada).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

C(aio) CANINO

VALENTI

CANINI IV

LIANVS ET

PROCVLVS

PATRI PISSIMO

FEC(erunt)

Bibliografija:

CIL, III, 8288 a, add. p. 2252; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 43, natpis br. 31 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 175, natpis br. 44 (crtež 130); J. J. Martinović, *op. cit.*, 185, natpis br. 209 (crtež); HD 054824 (last update 10 October 2011).

Foto: /

105.

Opis:

Titulus od mermera, fragmentovan, dimenzija 21 x 28 x 4 cm. Natpis u sačuvana četiri reda, izveden slovima visine 4, 5 cm, s trouglastim serifima na krajevima linija slova.

Mjesto nalaska: Dokleja, između bazilika A i B

Sadašnja lokacija: /

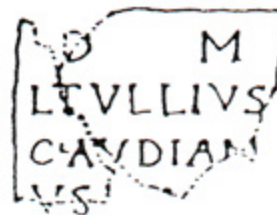
Datovanje: 1-300. g. n. e.

D(is) M(anibus sacrum)

L(ucius) TVLLIVS

CLAVDIAN

VS

Bibliografija:

CIL, III, 13839; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 52-53, natpis br. 57; P. Sticotti, *op. cit.*, 183, natpis br. 64; J. J. Martinović, *op. cit.*, 185, natpis br. 210 (crtež); HD 054499 (last update 10 October 2011).

Foto: /

106.

Opis:

Titulus od krečnjaka, dimenzija 43 x 34 x 13 cm. Posvetna formula DMS iznad jednostavno profilisanog natpisnog polja. Natpis u polju ima osam redova, izveden slovima istoga modula, duboko i široko rezanim.

Mjesto nalaska: Nije poznato. Nalazio se kod čitaonice u Podgorici

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 101-200. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum)

L(ucio) VERRIO FIR

MO QVI XIX(it)

AN(nos) XXXIII MAR

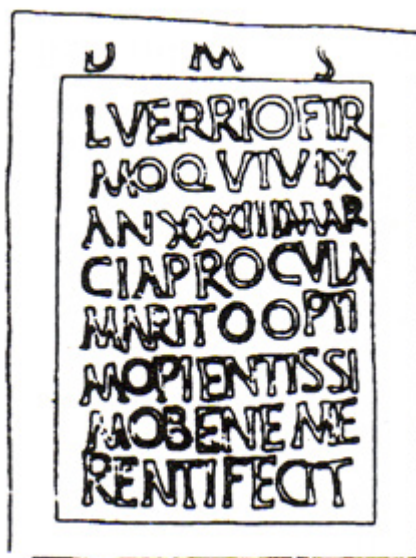
CIA PROCVLA

MARITO OPTI

MO PIENTISSI

MO BENE ME

RENTI FECIT

Bibliografija:

R. Paribeni, *op. cit.*, 376, natpis br. 5 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 183, natpis br. 65 (crtež 145); J. J. Martinović, *op. cit.*, 186, natpis br. 211 (crtež); HD 033876 (last update 10 October 2011).

Foto: /

107.

Opis:

Titulus od krečnjaka, dimenzija 40 x 46 x 11 cm. Udubljeno natpisno polje s jednostavnim profilisanim okvirom i reljefno prikazanom ascijom u gornjem dijelu okvira natpisnog polja. Slova nejednake visine i širine, od 4 cm u posvetnoj formuli do 2, 5 cm u devetom retku. Dobro su uklesana, s manjim trouglastim serifima na krajevima linija slova. Kao znaci za rastavljanje u prvome i šestom redu plitko su uklesane hedere. Na vrhu je bio prikaz sjekire.

Mjesto nalaska: Zapadna nekropola. Uzidan je u kuću Radonje Savovog Pipera (Rogami).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 151-300. g. n. e.

D(is)/hedera/M(anibus)/hedera/

C(aio)/hedera/

CORD(io) MAXI

MIANO ART

IS GRAMATIC

Æ GRÆCÆ PERI

TISSIMO/HEDERA/Q(uintus)/hedera/FL(avius)

HELENVS AMI

CO INCONPA

RABILI

Bibliografija:

CIL, III, 12702=13822; J. A. R. Munro, *op. cit.*, p. 49, br. 47 (crtež); *AE* (1897), 0009; P. Sticotti, *op. cit.*, 174, br. 40 (crtež 128); V. Petričević, *op. cit.*, 118, natpis br. 64; *ILS*, 7767 (B); A. i J. Šašel, *ILluga* (1986), p. 141, natpis br. 1831; J. J. Martinović, *op. cit.*, 186-187, natpis br. 212 (crtež); HD 022574 (last update 10 October 2011).

Foto: /

108.

Opis:

Fragmentovani i napola izradirani titulus, debljine oko 8 cm. Natpisno polje uvučeno i jednostavno profilisano. Natpis u sedam redaka, izveden slovima nejednake veličine, pri čemu su slova posvetne i završne formule većeg modula, dok su znaci dinstinkcije okruglog oblika.

Mjesto nalaska: Kuća Radonje Savova, u blizini grada (uzidan lijevo od vrata).

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 151-300. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum)

SILVIO ÆSTI

VO SODALI

ROM(AE) P(UBLIUS) F(LAVIUS)

(...) IACED/NUS (?) ET F(LAVIUS) CH(RES)/IMUS

COLLEG(a)E

B(ene) · M(erenti) · POS(uerunt)

Bibliografija:

CIL, III, 12704; V. Petričević, *op. cit.*, 117, natpis br. 62 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 53, natpis br. 60; R. Paribeni, *op. cit.*, 377, natpis br. 7 (crtež); *AE* (1904), 0089; P. Sticotti, *op. cit.*, 172, br. 33 (crtež 123); J. J. Martinović, *op. cit.*, 187, natpis br. 213 (crtež); HD 033243 (last update 10 October 2011).

Foto: /

109.

Opis:

Titulus od spuškog krečnjaka, dimenzija 34 x 40 x 12 cm. Manje natpisno polje plitko udubljeno i jednostruko profilisano. Natpis u sedam redova, izveden slovima visine

oko 2,5 cm. Slova posvetne formule su malo veća.

Mjesto nalaska: Stikoti ga je kopirao 1892. godine na zapadnoj nekropoli a kasnije je zabilježio da se nalazi (razbijen u više komada) u kući Radonje Savova, u blizini lokaliteta.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

D(is) M(anibus)

M(arco)·IVL(io)·LACONI

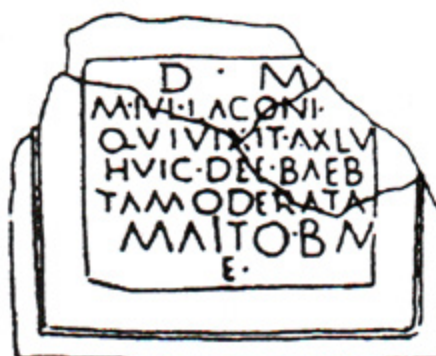
QVI VIXIT·A(nnos)·XLV

HVIC·DEF(uncto)·BAEB

IA MODERATA

MA(r)ITO·B(ene)·M(erenti)

F(ecit)

Bibliografija:

CIL, III, 1270; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 50, natpis br. 50 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 182, natpis br. 62 (crtež 143); J. J. Martinović, *op. cit.*, 188, natpis br. 214 (crtež); HD 056130 (last update 10 October 2011).

Foto: /

110.

Opis:

Fragment natpisa od spuškog kamena, najvjerovatnije titulusa, dimenzija 38 x 30 cm. Natpis očuvan u šest redova, izveden slovima visine oko 3 cm, različitog modula. Na kraju linija slova uočljivi trouglasti serifi.

Mjesto nalaska: Bazilika na Zlatici (1893)

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 1-300. g. n. e.

..... BAEBIO S.....

(marit)O PIENT(issimo)

....(ux)OR et BA(aebio?)

.....MEM(oria ?)....

....(qu)I VIX(it annos?)

.....M(ensium ?)

Bibliografija:

CIL, III, 13833; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 43, natpis br. 30; P. Sticotti, *op. cit.*, 175, natpis br. 42; HD 054434 (last update 20 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 188, natpis br. 215.

Foto: /

111.

Opis:

Titulus od spuškog krečnjaka, dimenzija 34 x 25 cm. Natpis u osam redova izveden slovima visine oko 2, 5 cm, s malim kružnim znacima za rastavljanje.

Mjesto nalaska: Zapadna nekropola (1893)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

D(is)·M(anibus)·S(acrum)·

FL(aviae) IANVARI

AE QVAE VI

XIT AN(nos)·XLVIII

GRATVS CON

IVGI INCOMP

ARABILI PO

SVIT

Bibliografija:

CIL, III, 13835; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 47, natpis br. 41 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 180, natpis br. 55; HD 054493 (last update 13 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 189, natpis br. 216.

Foto: /

112.

Opis:

Titulus od spuškog krečnjaka, dimenzija 40 x 30 x 20 cm. Natpisno polje jednostavno profilisano i limitirano manjim okvirom. Natpis u šest redova, riješen paragrafski, izveden slovima iste visine oko 3 cm. Linije slova završavaju trouglastim serifima, dok su znaci za skraćivanje i rastavljenje manjeg okruglog oblika ili su manjeg kružnog oblika ili trouglasti s vrhom okrenutim naviše.

Mjesto nalaska: Zapadna nekropola.

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje: 151-300. g. n. e.

D(is)·M(anibus)

F(laviae)·PINNIAE

Q(vae)·VI(xit)·AN(nis)·XXX

M(arcus)·VALERIVS

QVINTIAN

VS·VX(ori)·ET·F(laviae)·

QVINTINAE

F(iliae)·Q(vae)·VI(xit)·AN(nis)·X

D·M
F·PINNIAE
Q·VI·AN·XXX
M·VALERIVS
QVINTIAN
VS·VX·ET·F
QVINTINAE
F·Q·VI·AN·X

Bibliografija:

CIL, III, 13836=12696; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 48, br. 44 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 181, br. 58 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 189, natpis broj 217 (crtež); HD 056123 (last update 10 October 2011).

Foto: /

113.

Opis:

Fragment titulusa od spuškog krečnjaka, sačuvanih dimenzija 25 x 30 x 8 cm. Ostaci natpisa u pet redova, izvedeni slovima kurzivnog tipa, plitko i nevješto urezanim.

Mjesto nalaska: Zlatica, britanski arheolozi su ga vidjeli 1893. u čitaonici u Podgorici

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 131-300. g. n. e.

AEL(iae) MA(ximae ?)

CONIVGI

QVAE VI(xit annis)

XXXV

L(ucius) A(elius ?)

Bibliografija:

CIL, III, 12703, add. p. 2253; J. A. R. Munro, *op. cit.*, p. 54, natpis br. 61 (crtež); P. Sticotti, *op. cit.*, 175, natpis br. 41 (crtež); HD 054822 (last update 20 February 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, 190, natpis br. 218 (crtež).

Foto: /

114.

Opis:

Fragment titulusa od spuškog krečnjaka, očuvanih dimenzija 35 x 25 cm. Slova visine 5 cm očuvana u dva reda.

Mjesto nalaska: U blizini zapadne kapije Dokleje.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

E.

PAIR

Bibliografija:

CIL, III, 13844; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 54, natpis br. 63 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, 190, natpis br. 219 (crtež).

Foto: /

115.

Opis:

Fragmentovani titulus od krečnjaka, sačuvanih dimenzija 49 x 26 cm. Natpis u sedam redova sa slovima visine 4 cm.

Mjesto nalaska: kuća u neposrednoj blizini bazilike na Zlatici (Milne 1893).

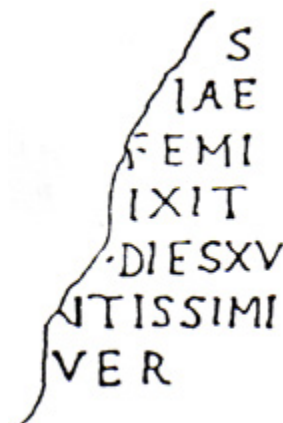
Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje:

[D(is) M(anibus)] S(acrum)

.....IAE

[honestae] FEMI(nae)

[qvae v]IXIT

[annos... ?] DIES XV

[filii pie]NTISSIMI

[cura]VER(unt)

Bibliografija:

J. A. R. Munro, *op. cit.*, 53, natpis br. 59 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, 190-191, natpis br. 220 (crtež).

Foto: /

116.

Opis:

Titulus očuvanih dimenzija 30 x 25 cm, izveden slovima visine oko 2, 5 cm, slabo urezanim i manje pravilnim. Natpis sačuvan u deset redova.

Mjesto nalaska: U blizini bazilike na forumu (1890), a već 1893. Munro je vidio samo fragment natpisa.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 1-300. g. n. e.

D(is) M(anibus)

MISERIM(a)E

INFELICISSIM(a)E

FL(aviae) VRSILLAE

QVAE VIXIT AN(nos)

VI M(ensium) II D(ies) XXV

FL(avius) VRSVS ET FL(avia)

BAEBIA PAREN

TES FILIAE [inno]

CE[ntissimae]

Bibliografija:

CIL, III, 12709, add. p. 2253; V. Petričević, *op. cit.*, 115, natpis br. 59; R. Cagnat, *op. cit.*, 16, natpis br. 16; Munro, *op. cit.*, 48, natpis br. 46; P. Sticotti, *op. cit.*, 181, natpis br. 59; HD 056125 (last update 6 april 2009); J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 191, natpis br. 221.

Foto: /

117.

Opis:

Natpis, najvjerojatnije titulus, sa očuvana četiri reda.

Mjesto nalaska: U blizini sjeveroistočne kapije Dokleje

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 71-130. g. n. e.

FLAVIA

C(ai) FILIA

////////

////////

(si)B(i) POS(uit)

L(oco) D(ato) D(ecreto) D(ecurionum)

Bibliografija:

CIL, III, 1708=8281; R. Mowat, *op. cit.*, 80, n. 1; J. Alačević, *op. cit.*, 181, natpis br. 48 (crtež); R. Cagnat, *op. cit.*, 12, n. 7; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 47, natpis br. 42; P. Sticotti, *op. cit.*, 181, natpis br. 60; J. J. Martinović, *op. cit.*, str. 191-192, natpis br. 222; HD 053182 (last update 10 October 2011).

Foto: /

118.

Opis:

Fragmentovani natpis sačuvanih dimenzija 26 x 23 cm, od spuškog krečnjaka. Natpis djelimično očuvan u pet redova, izveden slovima visine 5 cm.

Mjesto nalaska: Jedan od dva fragmenta, iskopan kod bedema pored zapadne kapije Dokleje, kopirao je Saski (1881).

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje:

MII....

PRO...

MA(atri)

PIISSIMAE

L(oco) D(ato) [decurionum decreto]

Bibliografija:

CIL III, 8288, 13817; R. Mowat, *op. cit.*, 80, n. 2; J. Alačević, *op. cit.*, p. 182, br. 49 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 54, natpis br. 62 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, 192, natpis br. 223.

Foto: /

119.

Opis:

Fragment natpisa u dva reda.

Mjesto nalaska: Podgorica, Mirkova varoš (1883), uzidan u kući Stefa Zlatičanina (ili u dućan Neša Mićova Zećanina).

Sadašnja lokacija: Nije poznata.

Datovanje:

....OR C(ai)·F(ilius)·A....

[pro]MIS(s)IT AR

Bibliografija:

CIL, III, 12705; V. Petričević, *op. cit.*, 119, natpis br. 68 (crtež); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 56, natpis br. 70 (crtež); J. J. Martinović, *op. cit.*, 192, natpis br. 224.

Foto: /

120.

Opis:

Fragment natpisa u četiri reda.

Mjesto nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje:

... (f)IL(ius)....

.....AE.....

.....CE.....

[testamento] F(ieri) I(usit)

Bibliografija:

CIL, III, 12713; R. Cagnat, *op. cit.*, 16, natpis br. 15; J. A. R. Munro, *op. cit.*, 57, natpis br. 74; J. J. Martinović, *op. cit.*, 192, natpis br. 225.

Foto: /

121.

Opis:

Fragment natpisa u četiri reda.

Mjesto i vrijeme nalaska: Nađen prilikom izgradnje puta na Dokleji 1960. godine.

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

.....D GRAN...

.....VS

SECVND

V(S)

Bibliografija:

J. J. Martinović, *op. cit.*, 193, natpis br. 226.

Foto: /

122.

Opis:

Odlomljeni dio prednje strane sarkofaga, s natpisom u profilisanom okviru, sačuvanih dimenzija 35 x 33 x 10 cm. Desno od okvira u niši dosta nevješto isklesan Merkur sa šeširom, štapom u desnoj i kesom u lijevoj ruci. Natpis u devet redova klesan pravilnim slovima iste visine.

Mjesto nalaska: Kuća Radonje Savova, u blizini Dokleje

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: 151-300. g. n. e.

D(is) M(anibus) S(acrum) T(ito)

CASSIO VALER

IO EPIDIANO QVI

VIXIT AN(nis) XV

M(ensibus) XI D(iebus) XXVII

VAL(erius) MARCIAN

VS ET EPIDIA TA

TTA PARENTES

FILIO PIENTISSIMO

Bibliografija:

R. Paribeni, *op. cit.*, 375-376, natpis br. 4; P. Sticotti, *op. cit.*, 176, natpis br. 45 (crtež); A. i J. Šašel, *Illug* (1986), p. 141, natpis br. 1830; J. J. Martinović, *op. cit.*, 195-196, natpis br. 232; HD 34122 (last update 10 October 2011).

Foto: /

123.

Opis:

Ploča dužine 0, 29 m, širine 0, 24 m i debljine 0, 18 m, oštećena na lijevoj strani. U posljednjem redu je, sva je prilika, urezana sjekira. Udubljenja iznad prvog reda ne izgleda da ukazuju na slova, već na oštećenja. U petom redu je prostor poslije prvog M ostao neispisan zbog oštećenja kamena.

Mjesto nalaska: Zapadna nekropola (1892)

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Ἐποίησε Φ-
Αλκίδιος Χ-
αρίτων
Ἀππιανῶ
Μ ////[ν]ήμ-
[η]ς Χάριν

Bibliografija:

P. Sticotti, *op. cit.*, 178, br. 49 (crtež 135); J. J. Martinović, *op. cit.*, 285, natpis br. VIII (crtež).

Foto: /

SREDNJOVJEKOVNI NATPISI

124.

Opis:

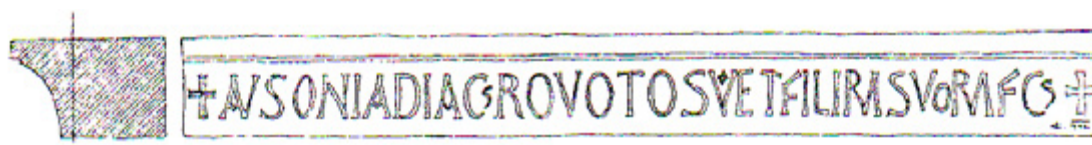
Greda od spuškog kamena, dužine 228, 60 cm, visine 25, 4 cm i širine 38, 10 cm.

Mjesto nalaska: Ispred bazilike B i krstoobrazne crkve (1893)

Sadašnja lokacija: Stikoti ga je vidio 1902. godine, razbijenog na dva dijela. Nakon što mu je tekst oklesan, upotrijebljen je za izgradnju privatne kuće u okolini Duklje.

Datovanje: 301-600. g. n. e.

† AUSONIA DIAC(ONISSA) PRO VOTO SUO ET FILI[O]RUM SUORUM F[ACIENDUM CURAVIT]†

Bibliografija:

CIL, III, 13845, (p. 2254); J. A. R. Munro, *op. cit.*, 42-43, natpis broj 28; Sticotti, *op. cit.*, 146, slika 83 (crtež); П. Ровински, *Црна Гора у прошлости и садашњости*, 391; *Историја Црне Горе*, I, 369; Б. Шекуларац, *Трагови прошлости Црне Горе. Средњовјековни натписи и записи у Црној Гори крај VIII-почетак XVI вијека*, Цетиње 1994, 19-20; HD 054540 (last update 10 October 2011); T. Koprivica, *op. cit.*, 12 (fig. 20); M. Sanader, O sudjelovanju žena u radu rane crkve na pri-mjeru jednog epigrafskog spomenika iz Duklje, [On The Participation of Wo-men in the Work of the Early Church Based of one Epigraphic Inscription from Duklja] in: *Nova Antička Duklja V [New Antique Doclea V]*, Podgorica 2014, 8-9.

Foto: J. A. R. Munro (1893)

NEPUBLIKOVANI NATPISI

125.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje:

Bibliografija: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

126.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

127.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

128.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija: /

Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

129.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Nije poznata

Datovanje:

Bibliografija:

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

130.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: Nije poznata

Datovanje: /

Bibliografija: /

Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

131.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

132.

Opis: /

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

133.

Opis:

Mjesto i vrijeme nalaska: /

Sadašnja lokacija: /

Datovanje: /

Bibliografija: /

Foto: Uprava za kulturnu baštinu, Cetinje (2000)

